

HOFFMANN, Friedrich 1660 - 1742

FRIDERICI HOFFMANNI

CONSILIARII REGIS INTIMI, ARCHIATRI, ACADEMIAE
ET ORDINIS MEDICI SENIORIS

OPVSCVLA MEDICA
VARII
ARGVMENTI

SEV

DISSERTATIONES SELECTIORES

ANTEA DIVERSIS TEMPORIBVS EDITAE

NVNC

REVISAE ET AVCTIORES

DECAS I.

DECAS II.

CVM INDICE RERVM PRAECIPVARVM.

HALAE MDCCXXXIX.

Prostat in OFFICINA RENGERIANA.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

PRÆFATIO.

Enuinam, ſolidam & ſecuriſſimam morbos tam auertendi quam ſanandi methodum nec in medicamentorum varietate, multitudine aut pretio, nec in valentiorum effectu, ſed in prudenti & ſagaci ſelectiorum, leniorum, & ſimplicium magis quam compoſitorum adplicatione conſiſtere; ii demum ex medentibus recte intelligunt, qui longo rerum vſu edocti corporis humani naturam & genuinas ſtatus tam ſani quam morboſi cauſas exquiſitius paullo penetrant. Enim vero, primo rei intuitu videri poſſet, quod tanta morborum corporumque varietas, quæ omnem fere numerum excedit, innumera etiam remediorum genera requireret. At vero, qui prudentia & ratione duce artem fa-

cit medicus, ex facili perſpicit, omnium quotquot ſunt, morborum cauſas tam proximas quam mediatas, non eſſe multiplices, non valde diffuſas, ſed paucas admodum & ſimplices, quæ tantum pro ſubiectorum & partium, vbi reſident, differentia differentes plane effectus & ſymptomata producunt; atque ideo non tanta remediorum copia & varietate, ſed perpaucis potius, debito tempore, ordine & regimine adhibitis, ſatisque diu continuatis opus eſſe iudicat rectiſſime. Secus autem faciunt imperiti & de cauſis rerum inueſtigandis minus ſolliciti, qui, quando medicamentum non protinus deſideratum edit effectum, mox aliud atque aliud, quod exſpectationi magis reſpondere autumant, temere ſubſtituunt, miſerumque ægrotum medicamentis obruendo lædunt magis quam adiuvant. Qua quidem in re monumenta veterum euoluenti perplacuit ſemper egregium CELSI effatum, quod *lib. III. cap. I.* inſeruit: *oportet, vbi aliquid non reſpondit, non experiri aliud atque aliud: nam in longis morbis, quos tempus vt facit, ſic etiam ſoluit, non ſtatim condemnetur, ſi quid non ſtatim profuit. Minus vero remoueatur, ſi quid paullum ſaltim iuuat, quia profectus tempore expletur.*

Deinde, medicus ſalutis hominum vere cupidus remediis validioribus, quæ vim quaſi & impetum naturæ inferunt, magna cum cautione, & niſi ſumma

vrgen-

vrgente neceſſitate vtitur, ſed lenioribus potius & benignioribus curationem, quantum licet, expedire ſatagit. Etenim, quum ſubiecta per naturam imbecilliora maximis plerumque morbis pateant; iudicatu facillimum, ipſiusque HIPPOCRATIS teſtimonio euictum eſt: medicamenra fortiora, quibus vis ſtatum corporis transmutandi ineſt, nec in debilioribus morbis, qualis eſſe ſolent chronici, nec in debilibus corporibus tuto adhibenda eſſe: niſi quis ægros in maiorem præcipitare perniciem velit. Longe autem aliam in medendo viam ſibi eligunt medici minus circumſpecti, qui in adfectibus longis eradicandis, vt fere ſunt cachexia, hydrops, lues venerea, ſcorbutus, aſthma, podagra, adfectio hypochondriaca & hyſterica &c. magna vi & vectibus quaſi opus eſſe credunt; ideoque emetica, ſaliuantia, purgantia, ſudorifera, aliaque actiuiora remedia maximo ægrotantis damno & exitiali plerumque effectu præſcribunt. Equidem bene ſcio, quid hic obſtrepere ſoleant vani arcanorum venditores, qui ſine validiorum, ex mineralium præſertim familia paratorum ope morbos grauiores abigi poſſe negant; ſed, qui per dimidium ſæculi & vltra innumeris morborum curationibus vacaui, ſancta adſeuerare fide poſſum, me nunquam fere non remedia ex euacuantium, alterantium & ſedatiuorum claſſe deſumta leniora, ſecuriora longoque vſu ex-

explorata in vſum vocaſſe, iisque cum patientia & temporis exſpectatione adhibitis, morbos æque chronicos ac acutos, iuuante Deo, perſanaſſe feliciſſime. Splendent autem quam maxime blanda, miti ac temperata operandi energia remedia ſic dicta diætetica, & quæ vbiuis facile parantur domeſtica, quorum prudenti & ægrotantis cuiusque naturæ accommodato vſu imminentes morborum acceſſiones auertuntur & præſentes percommode profligantur. Per diætetica vero intelligimus ex alimentis elementisque omnia, quorum ad vitam & ſanitatem conſeruandam quotidianus nobis vſus eſt, & quæ priſcorum loquendi idiomate res non naturales, vel rectius adhuc phyſicæ naturales appellari ſolent. Atque hæc fere ſunt, a quibus non modo ſana & longa, ſed breuis quoque & morboſa vita, imo mors denique ipſa dependet: quare etiam præcipua doctrinæ medicæ pars eſſe videtur, ex veris & ſolidis phyſico-mechanicis principiis harum ſibi rerum, quibus omni momento ad vitam vtimur, interiorem comparare cognitionem, vt quid inde aduerſi ad morbos ingignendos, quidque boni ad eosdem abigendos in nos redundet, accuratius intelligamus. Penitius hancce veritatem cognouit veneranda antiquitas, quæ nullam medicinæ partem fere magis, quam diæteticam excoluit, & in medendo adhibuit; id quod præcipue aurea Hippocratis monumenta, quæ de victu acutorum, de diæta, de natura aeris,

ris, aquarum & locorum, posteritati reliquit, aperte declarant. Et si disertissimi CELSI librum euoluimus, in quo omnium fere vitiorum internorum curationem tradit, hanc ipsam certe potissimum mutatione cœli, locorum, vitæ generis, varietate ciborum & potus, abstinentia, variaque corporis exercitatione, frictionibus, balneis, aliisque huius generis similibus ex voto peractam legimus. Eadem tenuerunt vestigia omnes recentioris æui medici, qui solidi quicquam & imitatione digni memoriæ prodiderunt, quos inter alios antecellunt Itali, & nominatim quidem SANCTORIVS, MERCVRIALIS, MONTANVS, RAMAZINVS, LANCISIVS & BAGLIVVS qui principiis physico-mechanicis, vnde optime corporum motuumque causæ ac leges deriuantur, adiuti, principem artis salutaris partem, diætam paullo subtilius longeque optime excoluerunt. Quamobrem permultum ii hallucinari videntur, qui obliquo decurrentes stadio, originem morborum, & vitæ vel longioris vel breuioris causas ex rebus altioris indaginis, fortuito siderum influxu, principio corpus nostrum dirigente & motus secundum sapientiam vel errorem administrante, vel aliis captum longe superantibus sublimioribus deriuare contendunt. Quibus rebus nihil significantibus, nihil firmi ac solidi in medicina stabilitur; cum contra ex illis causis corporeis, quæ materiam varie adficiunt

&

& motus disponunt, vt sunt alimenta ac medicamenta ex regno naturæ desumta simplicissima, vera & perspicua sanitatis, morborum, vitæque longæ, ac breuis ratio possit reddi ac demonstrari.

Quæ cum ita sint, ego per quadraginta & sex annos docendi munere fungens nihil magis curæ cordique habui, quam vt ex clarioribus anatomicis & physico-chymico-mechanicis principiis, tanquam ex euidentibus caussis, artem nostram diuinitus concessam ex obscuriori in clariorem lucem, magisque rationalem statum reponerem; quod inter alios iam editos labores, insigni, vt spero, vsu non destitutos, præcipue dissertationibus de rebus physico medicis, chymicis & diæteticis, vt & de valetudine tuenda conscriptis, summoque vbiuis applausu exceptis præstare allaboraui. Quum vero distracta sint omnia, licet sæpe recusa exemplaria, vt difficulter nunc haberi queant; petiit a me honestus & de re litteraria bene meritus *Dn. Vickius*, vt ipsi licentiam concederem, quasdam denuo recudendi & in opuscula concinnandi dissertationes. Quare ego iuvandum ratus hoc egregium publico inseruiendi studidium, iteratam dissertationum quarundam rariorum editionem lubentissime concessi, nihil magis ex animo optans, quam vt B.L. ex frequenti & attentiori earum lectione fructum reportet vberrimum.

DISSERT.

DISSERTATIO MEDICA I.

DE

RATIONE VNIVERSÆ MEDICINÆ PRÆSIDE.

§. I.

RATIONIS lumen homini a Deo concessum, diuinum esse donum, quo nihil sit præstantius, omni tempore non modo sapientiores agnouerunt, sed & ipse Deus in sacro codice id nobis reuelauit; in huius confirmationem, vt aliorum innumera testimonia taceamus, vnicum ex gentibus CICERONIS in medium producere placet, qui *lib. V. de Fin. cap.* 13. in homine nihil esse ratione diuinius affirmat; & *lib. III. de Republ. rectam rationem perpetuam & æternam, quia Deum sequitur,* appellat; & *Iuuenal. Satyr. X.* hoc habet: *non numen adesse, & frustra Fortunam deam coli, si rebus absit prudentia.* Nemo vero rationis excellentiam maiori opera commendare studuit, quam Regum sapientissimus Salomo in Prouerb. vbi virum pruden-

tem & ratione præditum caram vocat animam; & paſſim inculcat omnia negotia infeliciter cedere, nec conſilia perſiſtere poſſe, niſi ducem habeant rationem atque prudentiam. Ipſe denique ſanctiſſimus noſter Seruator *Matth. VII.* 22. ſtultitiam & imprudentiam ſummis mortalium miſeriis annumerat. Nec profecto ſi rem paulo curatius intuemur, quippiam in orbe vniuerſo animæ noſtræ ſtatum melius, quam rationis vſus perficit. Veritas enim, quæ lux humani intellectus dicitur, nihil aliud eſt, quam rectæ rationis ſoboles, quæ rerum proprietates, diſtinctionem, ordinem, proportionem atque connexionem perſpicue demonſtrat; vti e contrario error iure ſuo ac merito confuſio & rationis abuſus dici meretur. Quamuis vero cœleſtis doctrinæ veritates ratione humana multo ſint ſuperiores; attamen tantum abeſt, vt ipſi ſint aduerſæ, vt potius eam ipſam mirifice perficiant. Ecquis igitur eſt, qui ea, quæ Deus nobis tam ad fidem, quam ad vitam pertinentia in verbo ſuo propoſuit, recte explicare, ab aliorum dubitationibus vindicare & docere poterit, niſi id excultæ fiat rationis beneficio? Juſti & æqui ſcientiam eiusque originem ab hominum cultiore mente proficiſci quis eſt qui dubitat: quid enim ſalutares reipublicæ leges aliud ſunt, quam regulæ noſtras actiones dirigentes, ex ſumma ſapientum prudentia ac ratione adornatæ? Nec quisquam eſt, qui ſecundum leges recte iudicare, & forenſia negotia hiſce apte applicare poteſt, niſi ratione & prudentia fuerit inſtructus. Perfectiſſima diſciplinarum matheſis, vnice in rationis cultura atque exercitio conſiſtit, dum rerum quantitates, magnitudinem, numerum, menſuram, pondus, proportionem, æqualitatem & inæqualitatem inuenit & demonſtrat, & dein ad vſum multiplicem & omnis vitæ vtilitatem applicat. Qui rempublicam bene gubernare, multorum ſaluti proſpicere cupit, is præſertim in omnibus difficillimis negotiis rationem ac prudentiam pro duce & conſiliario habeat neceſſe eſt. Inter diuerſiſſimarum indolum homines verſari, vitamque beate ac tranquille traducere nemo ſine ſingulari prudentia, quæ optima vitæ eſt

dux

dux & moderatrix eſt, potis erit; vt adeo recte OVIDIVS ſcripſerit *lib. IV.* de Pont. verſ. 12.

Crede mihi miſeros prudentia prima relinquit,
Et ſenſus cum re conſiliumque perit.

Quum itaque tam excellens & ingens recta ratio homini a Deo conceſſa ſit beneficium, & in omni veritatis inquiſitione, omnibusque ſcientiis principem fere locum obtineat; hinc quis vſus, quis fructus, & quantum emolumenti inde in medicam artem redundet, merito venit diſpiciendum. Siquidem hæc communis inter doctos æque ac indoctos vsque eo invaluit opinio medendi artem atque ſcientiam non tam ratione, quam vſu multiplici ac longa experientia ſuſtineri; vnde etiam experientiſſimi nomen medicis tribuitur. Verum enimvero, vtut experientiæ laudes ſuas detrahere animus noſter neutiquam ſit; re tamen paulo altius perpenſa, deprehendimus in vniuerſa medicina, tam theoretica quam præcipue practica longe potiores rectæ rationis, quam ipſius quidem experientiæ eſſe partes, adeo, vt ſana medici ratio præſes ac directrix praxeos medicæ merito ſit dicenda. Et hoc pernobile argumentum eſt, quod in præſenti paulo diligentius perſequi apud animum conſtituimus.

2. SVNT & fuerunt ſemper ex nobilium æque ac vulgi numero, qui artem noſtram ſaluberrimam variis probris laceſſere ac dehoneſtare non erubuerunt, his maxime inducti rationibus, quod nimirum experientia, cui ceu fundamento ſuperſtruitur, primo quoque medicinæ parente HIPPOCRATE teſtante *aphor. I. ſect. I. admodum ſit fallax, cui tuto fidere nequeamus:* iudicium vero medici, de iis, quæ agere debeat, ſit difficile, & eam ob cauſam longiſſimi temporis filia ſit, cui minime vita medicorum breuis comparari queat. Quod grauiter dictum vlterius variis ratiociniis ex eo præcipue roborare annituntur, quod omni fere ætate & loco ingens medicorum, tam in theoria quam praxi vigeat diſſenſio, ita, vt tot fere opinionum ferax ſit æuum, quot medicorum; cum tamen vna tantum ſit veritas certitudinis partus; opinio ve-

ro, ipſo HIPPOCRATE fatente *lib. de leg.* in medicina in crimen verti debeat, quoniam perniciem affert maximam. Vrgent porro in artis noſtræ contemtum, quod plures ſæpenumero ex plebeiis atque ruſticis, qui nulla medicorum ope fruuntur, conualeſcant, & cum ſanitate in gratiam citius redeant, quam qui conſilio medicorum eorumque pretioſis atque copioſis remediis fuerint vſi. Addunt præterea, quod indocti & vulgus hominum, expertis familiaribus quibusdam remediis in morbis profligandis ſæpe ſæpius plus valeant, quam doctiſſimi medici exquiſita ſua methodo & arcanis ſuis magnificis.

3. VT itaque has non leuis momenti aduerſus medicinæ certitudinem adductas difficultates medici diluerent, reſpondere communiter ſoliti ſunt: a medicorum ignorantia ad artis incertitudinem atque non exiſtentiam haud eſſe concludendum, neque medicos cum arte eſſe confundendos; veritatem vero & certitudinem arti noſtræ ſalutari ineſſe inde colligunt, quod duobus fulcris firmiſſimis experientia nempe & ratione nitatur; neque negandum eſſe aſſerunt, dari ex alimentis & remedia multa, quæ ad ſanitatem tuendam, vel morbos modo noceant modo proſint; vtilia autem & noxia vitæ & ſanitati noſſe, præcipuum eſſe medicinæ officium horumque cognitionem optime vſu atque experientia comparari poſſe. Porro veras ſcire & cognoſcere cauſas, cur ſcilicet hæc vel illa remedia noxam vel vtilitatem in morbis afferant, a recta proficiſci ratione aſſerunt; & quoniam vera ac ſolida experientia, nec demonſtratiua ratio fallere poteſt, hinc colligunt, artis noſtræ fundamenta vtique eſſe certiſſima & inconcuſſa, ex quibus veritas & certitudo in noſtra arte optime poſſit ſtabiliri.

4. EQVIDEM hæc omnia egregia ſunt argumenta, quæ valide ſatis exiſtentiam ac veritatem artis noſtræ roborant: verum ſi paulo curatius noſtræ profeſſionis faciem, indolem modernam eiusque communem & familiarem pertractationem intueamur; fatendum profecto eſt, de perfecta experientia & ſolidis inde ratiociniis parum quempiam gloriari poſſe

posse: paucissimi enim intelligunt, quid velint per experientiam, nec conceptum de hac possident, nec desiderantibus magnum suum fulcrum explicare valent. Plurimorum enim experientia, quam iactant, est imperitia & ignorantia, & rationes, quas in theoreticis pariter ac practicis afferre solent, minus sunt solidæ, incertæ atque inevidentes & nil nisi meræ opiniones, nugæ, speculationes, fictiones & probabiles coniecturæ, quæ nec explicari nec demonstrari possunt, vt etiam ex earundem summa diuersitate & mira discrepantia, imbecillimas easdem esse & prorsus inanes curate in eas inquirenti facile appareat.

5. NE autem hæc in contemtum artis a nobis modo dicta videantur, allaborabimus, vt assertum nostrum sincerius & per singula capita excutiamus. Primum autem, quam instabilis infirma practicorum, quam allegant, sit experientia, ex ingenti horum dissensu circa venæsectionis vsum licet observare, quod certe exemplis vberius confirmari meretur. Constat inter artis nostræ peritos, quod venæsectio olim ab ERASISTRATO & superioribus sæculis a PARACELSO & HELMONTIANIS; nostris vero temporibus, a plurimis Belgis Cartesianæ sectæ addictis medicis penitus e praxi proscripta, imo pro infami remedio habita fuerit: nec desunt hodie, qui a ferro velut ab hoste metuentes ad tranquilla hæc castra cruori suo parcituri transeunt, quorum si spectes rationes, potissimum in eo conveniunt, quod sanguis thesaurus vitæ ac virium sit, & quod plurimi sine venæsectione vitam longam & a morbis immunem egerint; necque minus sine hoc remedio chronicæ pariter atque acutæ passiones fuerint persanatæ. E contrario vero ingens etiam eorum est numerus, tam inter veteres quam inter recentiores, qui experientia multifaria non minus quam solidis rationibus suffulti in morbis cum sanandis tum præseruandis præsidium venæsectione nec dari præsentius nec excellentius asseuerant. Vtraque pars dissentientium affert experientiam & ab hac desumtas rationes: illi a venæsectionis vsu in morbis vires deiectas, transpirationem

impeditam & materiæ per peripheriam corporis eliminandæ reversionem ad interiora notarunt; inde præserim noxam in acutis passionibus, periculosa symptomata & dispositionem quoque ad morbos chronicos ac epidemicos grassantes suscipiendos obseruarunt; hi vero in contrariam abeuntes sententiam experti docent, quod a venæ incisione vires restitutæ, transpiratio auctior facta & materia nociua promtissime fuerit expulsa. Præterea illud quoque tutum aduersus morbos epidemicos & febres grassantes præseruatiuum remedium esse, frequenti obseruatione animaduertisse, idque ab affectione hypochondriaca, calculo, cachexia & hydrope corpus defendere asserunt. Quot sunt practici, qui in omni febre, siue benigna, siue maligna, siue intermittens, siue sit continua, vel exanthematica, vt purpura, varioli, morbilli &c. venæsectionem reformidant? alii contra in omni febre, quæcunque etiam sit, venæsectionem ceu summe necessarium præsidium experientia multiplici & longa inducti commendant. Hic si obseruationes medicas prostantes consulere velimus, quot sunt, quæ ad faciliorem & meliorem expulsionem, variolarum, morbillorum aliorumque exanthematum venæsectionis extollunt administrationem?

6. PLVRES practicorum venæsectionis vsum in intermittentibus febribus plane damnare solent, eo, quod diuturniores & contumaciores inde factas fuisse obseruauerint: ex aduerso multos proferre licet, qui magna cum εὐφορίᾳ hisce in febribus ea vsi fuerunt; dum nimirum, facta sanguinis detractione, protinus æstus vehementiæ, grauis capitis dolor, & ingens circa præcordia anxietas remiserunt. Quanta præterea efficacia olim & ab omni tempore venæsectioni in grauioribus internis inflammationibus mitigandis fuerit adscripta, ingentia practicorum volumina testantur. Neque vero minus dantur haud incelebris nominis medici, qui hoc remedii genus ceu inutile in hisce affectibus non modo respuunt, sed longe melius sine illo euadere posse ægrotantes existimant, & præter experientiam, quam profe-

runt,

runt, hoc inprimis ratiocinio se fulciunt, quod sanguis incarceratus & coagulatus siue intra siue extra vasa existens, qui caussa inflammationis est, neutiquam sanguinis missione tolli possit: quum tamen vel sexcenta prostent exempla cum in nostris climatibus, tum præcipue in Gallia & Italia, vbi in inflammationibus & inprimis in peripneumonia, non vna quidem vel altera, sed quinta, sexta & septima vice per eiusdem morbi decursum, non sine fructu & manifesto spirandi allevamento, vena fuerit adaperta; quinimo plures practicorum in eo conueniunt, quod vera angina ex sanguinis stasi subnata euadat funesta, nisi statim ab initio sanguis e venis sublingualibus fuerit missus. In puerperis, si febris vrget, vel inflammationis metus est, nouimus, non sine felici successu, sanguinem e vena fuisse missum; nihilo tamen minus constat maximam practicorum partem id remedii genus mirum quantum in hoc casu reformidare. Vulgaris dein & recepta est opinio, in grauidis ante medium gestationis tempus ab omni venæsectione esse abstinendum, eo quod plerumque eam sequatur abortus: suppetunt vero quam plurima exempla, vbi secundo & tertio mense sanguis fuit emissus, idque vel quinquies per hoc tempus fuit repetitum, adeo fausto successu, vt, quæ alias multoties abortiuerunt, sanam & perfectam prolem hac ratione in lucem produxerint.

7. VERVM enim vero non venæsectio solum, sed etiam alia euacuantium remediorum genera idem fatum ab experientiæ inconstantia subeunt: nouimus plures haud infelicis nominis practicos, qui singulis fere in morbis, etiam acutis, emeticis vti non verentur; alii contra eorum usum valde reformidant, iisque vel rarissime, vel plane non vtuntur, eo, quod ventriculo noxam aut funestam induxerint inflammationem; hinc saburram primarum viarum longe tutius abstergentibus aliisque evacuantibus posse educi existimant. Neque obscurum est, in calidioribus regionibus ac locis, Italiæ, Hispaniæ, Galliæ &c. eorum vsum non semper feliciter succedere, adeo, vt olim Romæ fuerint permoti, publi-

co

co pœnali edicto antimonialium emeticorum vſum interdicere. In intermittentium contumacia expugnanda quidam practicorum non ſatis ea poſſunt laudare, quod fomitem febrilem præſentiſſime exſtirpent: alii vero contrarium tuentes longe felicius vel tutius harum curationem abſolui poſſe ſtatuunt, ſi ſalinis deterſoriis obſtructiones reſerentur, & ſic dictis ſpecificis, v. g. Chin. Chin. ſtatim febriles impetus coërceantur, præſertim cum pleræque intermittentes ex aëris & tempeſtatum vitio progignantur magisque ex ſubtili cauſtica acrimonia, quam copia vel humorum ſtagnatione oriantur. Ingens quoque omni tempore fuit formido in morbis criticis, vbi ad habitum corporis aliquid expellitur, evacuantia tam emetica quam purgantia præſertim eruptionis vel expulſionis tempore adhibere, propterea quod peccantem materiam magis in interioribus atque in centro retineant; hoc tamen non obſtante, noſtro æuo inueniuntur practici, qui in variolis & morbillis ante eruptionem imo ſub ipſa reiteratis vicibus & emetica & euacuantia propinare non verentur ad experientiam crebri & fauſti euentus prouocantes. In apoplecticorum inſultu vtrum emetica conueniat nec ne, ingens inter praxin medicam exercentes adhuc lis atque contentio eſt; quidam hac vehementi commotione ſanguinis & humorum impetum magis ad caput vrgeri ac propelli putant: alii contra e capite ſtagnantes humores hoc modo detrahi commodiſſime judicant. Multis porro ſolenne eſt, poſt bilis commotionem ab iracundia factam emeticum ad ipſam e corpore eliminandam exhibere; alii experientia inducti hoc remedii genus tali in caſu ceu pernicioſiſſimum damnant ac reſpuunt.

8. PVRGANTIA validiora, helleborata, ſcammoniata, colocynthiaca & olim HIPPOCRATIS tempore, & per longam ſeculorum ſeriem in vſu frequentiſſimo medicis fuerunt; vnde in officinis ingentem farraginem compoſitionum variarum purgantium, tam veterum, quam recentiorum adhuc proſtare, vbiuis ferme locorum deprehendimus. Credebant enim

nim his ipsis humores & copia & qualitate peccantes, tam præseruandi quam curandi sine hac ratione quam optime posse educi. Sunt tamen & fuerunt semper, qui omnia valentiora euacuantia ceu perniciosa damnarunt. Ipse ASCLEPIADES referente CELSO *lib.* I. *p.* 29. purgantia e foro medico expulit: & ex recentioribus PARACELSVS, HELMONTIVS, BONTEKOE, & qui eius castra sequuntur, acriora hæc purgantia mortifera & infamia remedia appellare non erubescunt, eo, quod semper fere noxia sint obseruata, vires deiiciendo, tonum ventriculi & intestinorum destruendo, & caustico inflammatorio suo sale fibrillas nerveas conuellendo. Nec sine ratione: plus enim damni quam emolumenti ab eorum vsu est exspectandum, qua de re peculiari dissertatione *de purgantibus fortioribus e foro medico proscribendis* fusius egi. Ad hydropicorum aquas eliminandas tutus semper acrium purgantium vsus est habitus; nihilominus confirmat experientia, morbum hunc ab eorum vsu ingrauescere, inque peiorem statum ægrotantes præcipitari. Quinimo obseruatum fuit, a frequentiori horum vsu cachexiam & hydropem fuisse inductum. Antiquiores in acutis & exanthematicis febribus nec vllo modo irritare aluum, vel clysterem admittere voluerunt; vsus tamen & experientia docuit, vanum hunc esse metum, cum alui fluxu spontaneo sæpe hi morbi terminentur, & moderata facta eius apertione longe felicius earum curationes succedant. Aloën in concitandis hæmorrhagiis, hæmoptysi, hæmorrhoidibus, mensibus olim admodum reformidarunt: a longo vero iam tempore experientia sumus edocti, hanc ipsam conuenienti dosi & methodo adhibitam, ad hæmorrhagias sistendas esse vtilissimam. Infusum mannæ, & cassiæ in nostris locis ferme proscriptum fuit, ceu languidum, effœtum & quod tormina & flatus producat: contra olim Aegyptiorum medici, Galli quoque in ingenti copia ad vncias sex mannam & cassiam pro dosi præscribunt; & hæc infusa vel decocta, in pectoris præsertim affectibus, inque aliis

morbis acutis & chronicis præſtantiſſimi effectus eſſe crebra docet experientia.

9. COMMVNIS quoque tam vulgi quam medicorum olim fuit opinio, variolas, morbillos, purpuram atque peſtem expellentibus & alexipharmacis eſſe tractandas, quo videlicet illud, quod vitæ ſit infenſum, cito & celeriter per cutis cribrum expellatur: vnde tot in officinis proſtant tincturæ bezoardicæ, alexipharmacæ, ſpiritus volatiles, ſalia volatilia, ex viperis etiam deſumta, ac pulueres varii expulſiui, ſudoriferi, olea calidiora, camphorata, alexipharmaca, quorum vſus in hiſce morbis fuit frequentiſſimus. Et quamuis per multa ſæcula hæc methodus medendi fuerit ſolennis, nihilominus ſolida & accurata per plurium annorum decurſum experientia oſtendit, hæc omnia nocentiſſima eſſe, longe vero tutiora in expellendis variolis & morbillis ea eſſe, quæ nimios motus ſiſtunt, impetus arcent, humectant imo refrigerant: cuius generis ſunt acidula, anodyna, terreaque fixa, emulſiones ex ſeminibus quatuor frigidis, & huius generis plura. Denique omne regimen in his morbis, temperatum calidiori nocentiſſimo multum præferendum eſſe vſus quotidianus ſatis ſuperque docuit.

10. IN recenti forſan adhuc verſatur memoria, quanta æſtimatio, laus ac dignitas ſalibus volatilibus oleoſis, ſali volatili C. C. ſpiritibus volatilibus oleoſis vario modo aromatiſatis conſtiterit, adeo, vt pro panaceis & præſeruandi & curandi fine hæc ipſa remedia habita & magno pretio fuerint vendita, eo quod ſanguinis & humorum circuitum nec non partium inutilium excretionem egregie hiſce promoueri credebant, vnde in morbis chronicis debellandis maximi ſemper ſunt æſtimata. Verum enim vero & hæc ſua ſubierunt fata atque tempora, dum annotatum fuit, in compluribus chronicis paſſionibus vehementer humorum maſſam commouendo plus ea damni quam emolumenti attuliſſe. Hoc vero notatu dignum occurrit, quod hæmorrhagias ſalibus volatilibus augeri communiter aſſertum ſit; cum tamen experientia teſtetur

tur contrarium; vtpote hæc moderata dosi exhibita, spasmos, qui hæmorrhagiarum fabri sunt, sistendo, hæmoptysin nimiumque mensium fluxum in dispositis egregie cohibent atque coërcent.

11. ANTE aliquot lustra in nostris Germaniæ locis quidam chymiatri non modo acidos minerales spiritus, sed & alia acida refrigerantia ex regno vegetabili desumta in frequentem vsum traxere, & non modo in acutis, sed chronicis etiam affectionibus ea adhibuerunt, quo nomine famigeratissima fuit tinctura illa aperitiua Mœbii, quæ spiritus salis bene rectificatus & coloratus est, & maximo pretio habita ac a multis practicis in renum & vesicæ calculo, malo hypochondriaco & scorbuto fuit ordinata. Postea vero quam praxis Bontekoëana & Belgarum methodus curandi nostris terris innotuit, omnia acida fere remedia e foro medico proscripta fuerunt, vtpote hi omnium morborum originem stagnationem & coagulationem humorum, consequenter acidum & viscidum statuebant, hinc curationem morborum iis, quæ humores lentos & viscidos resoluebant, acidumque extinguebant, vnice moliebantur, eumque in finem acida ex remediorum numero penitus eiiciebant.

12. OPIVM, & quæ ex hoc parantur remedia dicta laudana anodyna theriacalia, quorum præcipuum ingrediens est opium, diuinis fere laudibus olim & omni tempore celebrata fuerunt, imo inter panaceas, quasi omnium morborum antidota relata sunt: nec vllus fere exstitit celebris nominis medicus, qui non hoc remedii genus magni fecerit. Quidam integra volumina composuerunt: nonnulli se nolle esse medicos dixerunt, nisi opium existeret; nihilominus ab omni tempore fuerunt medici, qui instar veneni hoc remedii genus reformidarunt, quod vitales motus & vires extinguat, sensibus torporem ac stuporem inferat. Et ex recentioribus complures solidioris doctrinæ viri animaduerterunt, quod ab opiatis, cuiuscunque etiam generis & compositionis sint, tam in chronicis quam acutis morbis, plus damni quam vtilitatis

in corpora redundet, quippe cum peccantem morbi materiam ſiue in qualitate ſiue in quantitate intus retineant ac figant, humorum ſtagnationes & ſtaſes tantum abeſt, vt remoueant, vt potius augeant & ſalutares excretiones impediant: quibus rationibus permoti aſſerere non dubitant theriacalia & opiata valde infida minusque ſecura eſſe remedia.

13. DVDVM eſt, ex quo medicamentorum e marte deſumtorum vſus in morbis chronicis debellandis, nominatim in malo hypochondriaco, cachexia, hydrope, menſium ſuppreſſione ad contumaces viſcerum obſtructiones expediendas, mirifice fuit æſtimatus, vſque eo, vt innumeras compoſitiones vel in forma liquida vel ſolida, quas ferrum ingreditur, in medicorum ſcriniis & pharmacopoliis ſplendentes vbique reperias. Neque tamen deeſſe plures nouimus ex recentioribus, qui ancipitis & minus tutæ virtutis, vt omnia ex metallorum regno deſumta, martialia remedia iudicant, quum adſtrictione ſua in chronicis morbis vaſculorum obſtructiones magis firment, ac fibroſas nerueas partes ad ſpaſmodicas contractiones admodum diſponant: & hoc vſque adeo, vt dictis in morbis illa magis obeſſe quam prodeſſe, experientia practica ſit commonſtratum. Quanta porro diſſenſio quantaque contentio inter practicos Chinæ vſum hodienum obſeruatur? Hic a pluribus magnis medicis, tanquam diuinum aduerſus intermittentium contumaciam præſidium habetur, neque innumeris obſeruationibus hanc ſententiam tueri ac confirmare deſiſtunt. Quod ſi vero experientiam conſulamus obuiam atque peritorum practicorum obſeruationes perluſtremus; innumera etiam occurrunt exempla, vbi infauſtus euentus huius vſum fuit conſecutus, dum vel peiores febrium recidiuæ factæ fuerunt, vel grauior morbus, vt cachexia, hydrops, malum hypochondriacum, contractura artuum, aſthma ſpaſmodicum, & colica conuulſiua febrem hoc remedio intempeſtiue ſuppreſſam exceperunt.

14 PARI modo ex mercurio deſumta remedia ingentibus medicorum diſſenſionibus obnoxia videmus. Et quamuis

uis vetus illa & male fundata opinio mercurialia & metallica esse venena dudum exspirauerit, solideque compertum sit dextre præparata & applicata non carere insigni fructu & vtilitate; nihilo tamen minus censuram merentur illi, qui mercurialia vel etiam solaria, rite etiam præparata, tantis extollunt laudibus, vt ea efficacissima & vniuersalia pronuncient, quum certe fama sua longe sint minora. Quis enim nescit a mercurialibus, quocunque modo etiam præparatis correctis vel rectificatis fuerint, plurima incommoda, generis neruosi debilitates, molestas saliuationes, paralyses & tremores fuisse ortos. At missa hæc facimus, nam si omnia remediorum capita persequi, hocque argumentum condigne tractare vellemus integrum sane volumen his complere possemus. Cui enim ignotum est, quantus dissensus inter practicos, circa vesicatoriorum & fonticulorum, circa thermarum, acidularum & lactis vsum vigeat, & quomodo ad lectum cuiuscunque ægrotantis nullus ferme modus vel finis dissentiendi vel contradicendi sit inter medicos; singuli tamen, quod mirum, in sua sententia tuenda ad summum illud experientiæ tribunal & idolum confugiant? Videmus hinc clarissime, quam infirmum ac debile experientiæ, cui medici innituntur, sit fulcrum; videmus porro, quod magis opinio sola ac cœca, quam certitudo & veritas regnet in medicina. Dolendum vero maxime omnium, quod singula hæc ita sint comparata, vt tironem ab artis studio merito arcere & potius horrorem illam addiscendi incutere queant; quæ quoque est ratio, quare apud prudentes ingens contemtus & opprobrium medicis & medicinæ semper accesserit.

15. VERVM enim vero necesse etiam est, vt audiamus, quæ ad hæc omnia reponere, & quibus experientiam suam defendere & vindicare soleant medici. Experientiam, inquiunt, esse omnis certitudinis & veritatis medicæ parentem, dummodo non superficiaria, incompleta & imperfecta, sed solida & accurata fuerit; cuius requisita sunt, vt omnes circumstantiæ, quæ ad veram & completam morbi historiam

pertinent, ſint iunctæ: quod ſi enim ſubiectum, quod ægrotat, indoles morbi, eiusque cauſæ atque effectus probe fuerint cogniti, nec non ea, quæ opem vel etiam noxam attulerunt, accurate annotata, tunc vtique tales obſeruationes ſæpius repetitas fallere minime poſſe affirmant, idque non ſine ratione. At vero vbi proſtant eiusmodi obſeruationes, completæ morborum hiſtoriæ? vbi inuenitur talis experientia? vbi notatus eſt talis remediorum effectus, in quo omnes & ſingulæ circumſtantiæ fuerunt iunctæ? Si enim vel veterum vel recentiorum monumenta euoluis, rariſſime talia inuenies; omnes potius obſeruationes mancæ ſunt & mutilæ, præcipuis omiſſis circumſtantiis. Præterea quod piget & dicere pudet, quam parum veræ virtutes & dotes medicamentorum ſint cognitæ, quamuis innumeras laudes, encomia & vires in botanicorum, chymicorum, & pharmacopæorum libris iactatas & venditatas videas: quarum tamen pauciſſimæ fidem ſuſtinent & effectui reſpondent, cuius rei cauſſa nulla alia eſſe videtur, quam quod, ſi forſan a quodam medicamento aſſumto fauſtus ſequutus ſit effectus, ſtatim huius cauſſam remedio aſſignauerint, nullo habito reſpectu ac ratione hiſtoriæ morbi, eiusque circumſtantiarum, ſub quibus illud fuit exhibitum remedium.

16. VERVM enim vero quamuis non negandum ſit experientiam bene inſtructam, & accuratæ morborum hiſtoriæ ſuperſtructam minime eſſe fallacem, & maximopere in praxi medica commendandam: attamen dubitari merito poteſt, num ad talem experientiam peruenire poſſibile ſit? Non enim ignotum eſt, naturas & corpora hominum mirum in modum variare, differre etiam morbos, eorum indolem ac cauſas & infinitas eſſe circumſtantias, remediorum uſum, applicationem & effectum determinantes; vnde videmus pro diuerſitate climatum, vitæ generis, ætatis, ſexus, victus, aëris, anni temporum, tempeſtatum, aquarum, conſuetudinum & diſpoſitionis hæreditariæ variare morbos, variare methodum medendi, variare etiam ipſa remedia. Ita idem purgans

gans decem ſubiectis, eiusdem etiam ætatis & roboris exhibitum, diuerſiſſimas producit oporationes; in quibusdam fortius, in aliis ſegnius movet alvum; nonnullis digeſtionem turbat, appetitum proſternit, anxietates parit & vomitum ſimul concitat. Et idem homo, qui hoc tempore bene potuit hoc vel illud remedium ferre, alio tempore damnum inde experitur. Vnde bene notatum a SYDENHAMIO: methodum febrem curandi, vno tempore prodeſſe, alio nocere.

17. DIFFERVNT quoque pro climatum diuerſitate morborum curationes. Quis enim auderet eneruantes Gallorum curas in febribus, per crebrius repetitas venæſectiones purgationes & ptiſanas in noſtris locis temere imitari? & nemo facile in Hiſpania, Italia aliisque calidioribus locis, noſtram in Germania medendi methodum, quoad vſum emeticorum, volatilium & calidiorum in vſum trahet? Quare videmus, quam difficilis & operoſa res ſit, rectam medendi morbis viam per obſeruationes, etiam accuratiſſime conſcriptas, addiſcere, quum mirum in modum diſcrepant circumſtantiæ, quarum minima ſæpe variat remediorum applicationem. Profecto centum hominum ætates huic operoſo negotio haud ſufficerent & antequam hac ratione, nempe per longam & annoſiorem experientiam, vera medendi methodus inueniretur, plures oporteret extingui.

18. VLTERIVS vero medici pro defendenda experientia hoc argumento vti ſolent, quod ingens ille diſſenſus circa remediorum vires eorumque applicationem ipſum non deſtruat experientiam, & ad ſtabiliendam hanc vnice ſit opus, vt ad eorum numerum reſpiciamus, quo hoc vel illud remedium in morbo vel male vel proſpere ſucceſſiſſe affirmant: ita ſi mille fuerint, qui bonum eſſe medicamentum pronuncient, centum vero, qui contrarium aſſerant; tunc maiori numero plus eſſe credendum quam minori contrarium obſeruantium libere edicunt. At vero nec hæc argumentandi ratio difficultatem hanc expedit; vtpote a numero & multitudine idem ſentientium veritatis criterium non adſtruendum

dum esse iudico. A longissimo iam tempore opiata magna in morbis remedia credita fuerunt, quum tamen experientia testetur, plus nocumenti, quam emolumenti in morbis ab ipsis esse exspectandum: quot numero fuerunt practici, qui calida expellentia volatilia, myrrhata in variolis & morbillis proficua iudicarunt? quæ tamen certissime plus obsunt quam prosunt. Lenientia & alui fluxus in febribus acutis pro interdictis habentur & damnantur; contrarium tamen testatur experientia. Vehementiora purgantia per tot secula in frequentissimo fuerunt vsu, quum tamen valetudinemmagis destruant & morbum augeant, quam exoptatum ferant auxilium.

19. QVVM itaque tam misera & desperata res sit, soli experientia in artis exercitio credere & adhærere, hinc non immerito oritur quæstio, vnde certitudinem & veritatem medicus in suis curationibus mutuari debeat? Plerique medicorum in eo dubio procul consentient, quod hoc passu ad alterum medicinæ fulcrum nempe ad rationem, quæ cum experientia coniungenda, sit confugiendum. At vero quamuis non animus sit hæc duo artis medicæ fulcimenta infirmare, sed potius ea confirmare; placet tamen eo, quo id perfecimus, modo circa experientiam, demonstrare quoque quam languida & imbecillis res sit medicorum ratio, qua ceu fulcro inniti adhuc communis & peruersus mos fuit. Qui rationem in auxilium firmandæ artis nostræ caussa aduocant, id maxime vrgent, ratione omnium morborum caussas & effectus remediorum penetrandos esse, & quomodo hoc vel illud fiat in medicina, vel cur fausti vel infausti curationum euentus proueniant, vnice ratione intelligi posse. Quid vero per rationem, quæ veritatum medicorum norma sit, accipi debeat, non minimæ difficultatis res est; quisque enim sibi persuadet, se recta ratione vti, si veras caussas rite cognoscat & firmis in demonstrando principiis nitatur, quum tamen tot diuersæ causæ & rationes eiusdem effectus in medium proferantur, quot fere numero sint medici, hoc non obstante, quod una tantum existat veritas.

20. MA-

20. MALE fundatæ itaque opiniones imo fictiones pro veris rationibus & demonstrationibus quam sæpissime haberi solent. Quantus enim est dissensus circa principia, quibus theoria & praxis medica superstrui debet? paucissimi artem recte ratiocinandi & vnum ex altero deducendi, ex cognitis incognita eliciendi, res inuicem connectendi & distinguendi, aut errores ex veris & simplicissimis principiis demonstrandi norunt, sed sine ordine, sine deliberatione, sine intima rerum cognitione ex sua imaginatione & persuasione philosophantur. Tædet certe pressius prosequi quot figmenta, quæ nec concipi nec explicari, aut demonstrari possunt, a tot seculis ab ipsis dissentientibus medicis in scenam producta fuerint; cuius commatis sunt ex veteribus calidum innatum & humidum radicale, natura, anima, cuiusque facultates, expultrices, attractrices, concoctrices, spiritus insitus & influus, naturæ prudentia, intentio, directio, energia, sympathia, antipathia, idiosyncrasia, antipraxia, vis plastica, quatuor qualitatum & humorum temperies & intemperies, hæcque vel cum materia, vel sine materia, Helmontii archæus, chymicorum sal, sulphur, mercurius; diuersi salium sapores, Glas, Blas, semina & fermenta morborum, ideæ morbosæ spiritibus insitæ, vel influæ; & nonnullorum lux & flammula vitalis, spiritus vitalis, lucidus & igneus Willisii, peregrinus æther, variæ crases & materiæ secundum figuram, situm & magnitudinem dispositiones; quæ omnia & singula, nil nisi mere termini sunt, toni & soni nihil significantes, quorum explicationem si desideras, nihil aliud nisi petitio principii exsurgit: manent itaque speculationis & imaginationis simulacra & figmenta, nec vllum in demonstrando habent vsum.

21. QVI vero solidiori philosophiæ mechanicæ & experimentalis scientia instructi sunt, facile agnoscunt, omnes in vniuerso mutationes, omnes effectus fieri motu, qui vnice res alterat, corrumpit, destruit, immutat, generat, producit & omnium effectuum causa & fons est. Facile quoque hi perspiciunt omnes qualitates, omnes proprietates & vires

corporum motu fieri, nec ſine motu concipi poſſe. Ex quibus etiam recte argumentantur, omnia, quæ contingunt in corporibus humanis, ſiue circa vitæ & ſanitatis, ſiue circa morborum, eorumque præſeruationis vel ſanationis negotium verſentur, vnice tantum abſolui motu; omniumque effectum ac phænomenorum, quæ in corporibus animantium obtingunt, vnicam & veram cauſam eſſe motum. Quare cum motus præcipuum ſit mechanices principium, hinc omnia, ſicuti in vniuerſo, ita etiam in corpore noſtro mechanice fieri & explicari debere aſſeuerant: & phyſicum ac medicum, non ſecus ac mechanicum motuum omnis generis leges exacte noſſe debere, adeo, vt, quo plures cognitas habeat, eo felicius in demonſtrandis effectuum cauſis progredi poſſit. Ex quo perſpicue patet, quid intelligi debeat per philoſophiam & medicinam mechanicam, & quam ſit turpiſſimum hæc ipſa a nouellis doctoribus quibusdam non tantum ignorari, ſed impudenter etiam contemni, & ſuſque deque haberi. Verum enim vero, quamuis circa hæc inter prudentiores amplus ſit conſenſus, quod ſcil. in corpore animantium præſertim hominis omnia tam in ſtatu ſano, quam etiam quandoque in ſtatu reſtitutionis, certo ordine, tempore, proportione, ad certum finem fiant; & quod ſubſit horum ſumma ratio, ars & ſapientia, quæ ex certis mediis ad finem ducentibus proportionatis cognoſcitur; nihilo tamen minus in diuerſas recedunt ſententias. Quidam dicunt, harum rerum cauſam eſſe principium quoddam incorporeum, quod efficiat motus, quod ſapientia, ratione, intentione & cognitione præditum, corpus ſtruat, conſeruat, præſeruet & reſtituat; ſi vero hoc ab illa ſapientia atque prudentia deficiat, tunc motus erroneos, fruſtraneos & morboſos efficiat. Alii ſecundum mentem noſtram dicunt motum eſſe mutationem ſtatus in corporibus, ab impulſu, mutua actione & reactione, niſu & reniſu vario corporum prouenientem; nam vires, quibus corpora agunt, a Deo creatæ & per multiplicationem diffuſæ ſiue extenſæ veram naturam & eſſentiam cor-

corporum constituunt; quapropter motus causa non extra corpus, sed intra essentiam corporis est quærenda. Neque negamus in macrocosmo pariter ac in microcosmo, nec non in omnibus animantibus & plantis, a sapientissimo ordine, arte ac ratione in certum finem, siue machinas artificiosissimas esse productas, quæ nunquam clarius perscrutanda potentia & modo, propagantur & multiplicantur, in quas tamen omnes & singulas externa, solida & fluida, elementa, alimenta, medicamenta inducunt. Quas mutationes ante omnia physicus & medicus tam a posteriori, quam a priori nosse probe, inquirere, explicare & postea in vsum ducere debet.

22. NON vero nostri instituti vel temporis ratio postulat hæc fusius adhuc & distinctius hoc loco excutere, & ab aliorum obiectionibus vindicare, sed leuiter saltem illa attingere placuit, vt omnes intelligant, quanta circa prima principia physica & medica inter medicos vigeat dissensio. Enimvero non tantummodo inter medicos circa principia theoriæ medicæ, sed & circa morborum generationem, caussas eorumque curationem contentio abundatissime visitur. Quidam plethoram pro caussa omnium fere morborum habent, exclusa omni qualitate & salsa & acri. Alii ne vllam quidem sanguinis præternaturalem abundantiam dari affirmant, sed potius ex peruerso motu partium corporis nostri ipsique infensis qualitatibus morborum caussas deducunt. Ex recentioribus plures ex solo acido, specifico tamen, nec non viscido, omnium morborum chronicorum originem explicare allaborant. Quidem hæc esse insufficientia asserentes, virtutes salinas, acres, salsas, causticas, volatiles & sulphureas biliosas adiecerunt: nonnulli nec hæc morborum explicationi sufficere iudicantes morborum specifica fermenta, semina, ideas seminales, fermentationes hostiles, ætherem peregrinum, & diuersas materiæ morbosæ texturas in societatem aduocarunt. Sunt quoque, qui omnes caussas materiales negligunt & occasionales tantum asserunt, veras autem

morborum cauſſas in ipſo archæo ſeu principio vitali, in ſpiritu corporis noſtri, ſeu in ipſa anima, corpus noſtrum dirigente, quærunt, quæ cognitione, prudentia & vigilantia inſtructa, contra & propter materiam corpori noſtro infenſam, præſertim ſanguinem abundantem ſe propriis viribus & proprio marte armet, motuque ſalutari critico, aut euacuatorio, aut febrili conſumtorio, perniciofum vitæ humorem a corpore arcere & propellere moliatur: quales motus ſalutaria potius naturæ conamina, quam vere morboſi effectus dicendi eſſent. Alii, qui ſimile quid concipere nequeunt, a cauſſis mere phyſicis neceſſariis hos præternaturales motus proxime deduci debere iudicant, qui in ſe & per ſe ad turbationem, ſæpius etiam ad deſtructionem œconomiæ corporeæ & eius perniciem tendunt, perſæpe vero caſu quodam, dirigente ſic diuina artificis, qui corpus noſtrum ſtruxit, ſapientia, ſalutares fiunt, & in ipſius cauſſæ morbificæ, a qua oriuntur, correctionem vel expulſionem vel deſtructionem benigne terminantur.

23. NEQVE in explicandis remediorum viribus & operationibus conſenſus & ſymboliſmus obſeruatur, ſed plerique in diuerſas & contrarias ſæpe abeunt ſententias. Veteres peculiarem virtutem certis partibus dicatam remediis affingebant, vnde emergebant pectoralia, ſtomachica, hepatica, cephalica, cordialia, vel etiam ſibi perſuadebant dari euacuantia, quæ peculiarem humorem, v. g. bilem, pituitam, melancholiam e corporis ſphæra attrahant & eliminent. Fuerunt, qui medicamenta ſaltim operari in ſpiritus, illos irradiando vel etiam obfuſcando, aut terroris vel etiam iracundiæ ideam peruertendo ſibi imaginabantur, vel etiam, quod ſpeciali ratione fermenta & ſemina morborum exſtinguerent; quæ omnia, ſi bene æſtimamus, nihil niſi vanæ ſpeculationes & figmenta, quæ nec intelligi nec perſpicue explicari poſſunt, merito dici debent. Ex recentioribus vero ſurrexerunt, qui omnem remediorum efficaciam in concilianda ſanguinis & humorum fluiditate eorumque circulatione promouenda vnice

ce

ce ponebant. Sunt quoque, qui remediis præcipuam virtutem in medendo derogant, & soli naturæ medicatrici sanandi & medendi vim adscribunt, infaustosque successus eiusdem erroribus assignare non verentur. Sed vtinam hæc omnia, quæ gratis sic in medicina afferuntur, solide prius & explicentur & demonstrentur.

24. Ex quibus omnibus dictis & adductis clarissime intelligitur tantopere a medicis laudatam rationem, non secus atque eorum experientiam admodum imbecillem in medicina tam theoretica quam practica esse fulcrum: ecquis enim est, qui vbi tantus opinionum & dissensionum numerus reperitur, certitudinem ac veritatem sibi poterit promittere? Verum enim vero, vt tandem ex omnibus hisce, quæ nos premunt, difficultatibus emergamus, paucis dicimus: opinionem peruersam & errorem, sicuti in omnibus aliis disciplinis, ita etiam in medicina, vnice ex corrupta & peruersa nostra ratiocinatione oriri; omnem vero veritatem & certitudinem ex solida & bene fundata ratiocinatione profluere. Sanam autem, rectam & perfectam ratiocinationem eam statuimus, quæ firma nititur demonstratione, id est, quæ clare & distincte res a se inuicem separat intelligit, explicat, connectit & debito ordine in adstruendis causis vtitur, neque res separatas aut ordinem rerum & causarum inter se confundit, denique ex notis minus nota detegit, media fini conuenientia inuenit, suasque demum illationes multiplici experientia & constanti euentu confirmat. Plurimi profecto eruditorum artem recte ratiocinandi ignorant, vnde in graues incidunt errores. Plures veritates singulares possident, sed eas postea ad inueniendas & eliciendas alias male applicant. Quam pauci norunt speculationes, resque imaginationis a claro & perspicuo conceptu distinguere? Pauci etiam nominales definitiones & explicationes a realibus sciunt separare. Quot sunt, qui nondum satis demonstrata vel explicata pro veris assumunt principiis, ex quibus postea multa inconuenientia inferunt. Causarum ordo a plurimis turbatur, ita, vt remotas causas pro

proximis ponant & intermedias cum principalibus confundant. Dantur, qui singularia nomina fingunt, ipsisque realem quandam tribuunt efficaciam vel a recepta terminorum significatione abeunt, vnde non mirum, quod propter obscuritatem non possint intelligi. Et quod maximum, plures eruditorum hoc morbo laborant, quod ambitionis, philautiæ, contentionis, quam veritatis sint cupidiores, & dedecori sibi habeant, amplexam semel sententiam relinquere. Hic est miseriæ medicæ fundus, hic fons & scaturigo est tot hypothesium, variarum opinionum & sectarum.

25. QVIS igitur non intelligit, medicinam medicinæ esse necessariam, quæ nostro quidem iudicio, non salubrior excogitari potest, quam quod rationem medici ante omnia corrigere, emendare & proficere, qua fieri potest, solertia ac dexteritate allaborent. Cultura vero rationis maxime duobus continetur: cuius alterum est, vt intellectus compluribus veritatibus ex sensu, experientia & obseruatione petitis in physicis, mechanicis, chymicis, anatomicis & practicis imbuatur: alterum est, vt veritates iam cognitas bene connectere hasque in ordinem redigere ratio discat; quod vltimum, saniorum iudicio, studio diuinæ matheseos maxime acquiritur. *Hæc enim*, vt bene monet HIPPOCRATES *Ep. ad Thess. fil. non solum vitam illustrem, & ad multa commodam in humanarum rerum statu efficit, sed etiam animam acutiorem & clariorem reddit ad omnium, quorum vsus in medicina expeditur, consequendam.*

26. QVODSI itaque medicus artem recte ratiocinandi bene calleat, & plures veritates ex physicis & medicis singulares cognitas habeat; tunc facile eas ad axiomata inuenienda, nec non ad incognitas veritates ex iis detegendas, & omnia obscura explicanda promouere potest. Hisce præsidiis iam instructa medici ratio facile perspiciet, experientiam omnem medicam in se non esse fallacem, neque ansam dare diuersis opinionibus atque erroribus, sed præcipitantiam in iudicando horum vnicam esse causam, quod nempe ea,

ea, quæ obſeruauimus, v. g. a dato remedio ſiue fauſtos ſiue infauſtos effectus, nimis præcipitanter ipſis datis remediis adſcribamus. Nam quemadmodum in phyſicis & mathematicis ſenſus in ſe nec fallunt, nec falluntur; ſed iudicium, quod nempe ſecundum ſenſuales perceptiones ad ipſarum rerum exiſtentiam, naturam & cauſas ſtatim argumentemur: ita etiam experientia minime in ſe fallit, ſed præceps noſtrum iudicium eſt, quod fallit. Communis enim & quaſi innatus error eſt, quandocunque, vti ſupra iam monuimus, a dato remedio in morbo proſperum vel infauſtum effectum obſeruamus, quod ſtatim huius cauſam ipſi remedio aſſignemus; cum tamen ad hunc vel illum effectum ſæpe plures ſimul cauſæ concurrant, quæ nec probe cognoſcuntur nec perpenduntur. Quis enim neſcit, pro diuerſitate humorum, pro differentia motuum, quibus fibræ & partes ſolidæ corporis asſuetæ ſunt, mire variare remediorum vires atque effectus? vt proinde remedia non ſecundum actiuitatem ſuam, ſed ſecundum receptiuitatem ſubiecti agere veteres recte inculcauerint.

27. SANA itaque medici ratio ac iudicium ſolidum genuina clauis eſt & vera directrix experientiæ practicæ, & optima conciliatrix diuerſarum opinionum. Supra iam mentio facta eſt ingentem inter practicos, circa remediorum efficaciam in morborum ſanatione, exiſtere diſſenſionem, dum alter certam medendi methodum & certa remediorum genera mirum extollit, alter eadem valde deprimit atque contemnit, vtut ſinguli experientiam diuturnam pro fundamento aſſertionum ſuarum allegent. Cauſas huius diſſenſus facile perſpicit vir exquiſita ratione præditus, & hinc diſcrepantes invicem practicos haud difficili negotio conciliat. Et, vt rem confirmemus exemplis, quando concertant medici, vtrum in variolis, in purpura, aliisque exanthematicis febribus venæſectio locum habeat nec ne; tunc perfacile medicus peritus deciſionem dabit rationi conuenientem, quod videlicet venæſectio adminiſtrata in talismodi morbis exanthematum exitum promoueat, ſi ſubiectum ſit iuuenile, vino asſue-

ſuetum, ſanguine turgeat, vel effrænes motus in fibrarum ſyſtemate vigeant; contra vero, quod in corpore ſegniori, ſpongioſo, cachectico & vbi bonorum ſucccorum defectus eſt, circa expulſionis præſertim tempus, nunquam ſuadenda ſit. Ita etiam ratione controuerſia inter medicos facile decidi poterit, num quiſquam ſanitatem vel longæuitatem a venæſectionis vſu ſibi promittere poſſit? ſiue, an ſanguinis miſſio ad vitam ſanam & longam multum conferat? Quodſi quis itaque valde laborat, partiumque ſolidarum robore inſtructus eſt & vaſa ampliora poſſidet, is certe absque venæſectionis auxilio diu ſanus viuere poterit: ſi quis autem in vita tranquilla & otioſa copioſos & boni ſucci cibos ingerit, corporis vero ſpongioſi eſt & laxioris, illi, niſi velit ſibi ſubtrahere alimenta horumque bonitatem, opus vtique erit ſanguinis miſſionibus. Solemne eſt in Gallia in omni febre, vel inflammatione per repetitas venæſectiones, purgationes, clyſteres, ptiſanas vires valde eneruare, & ita ſanguinis ebullitiones æſtusque vehementiam deprimere. Hæc methodus in illis regionibus facilius tolerari poteſt, quam in noſtris humidioribus & frigidioribus, vbi non tanta corporum agilitas, fibrarum ſenſibilitas, humorum fluiditas & ſanguinis reſtauratio, ſed fibrarum maior adeſt craſſities & humorum denſitas, vnde nimium per venæſectionem imminuto virium robore, vel pereunt ægri, vel ſi vehementia morbi remittit, mox tamen maiores fiunt recidiui, vel alii mali moris morbi ſuccedunt. In intermittentibus quando diſceptatur, an venæſectio vtilis ſit nec ne, tunc medicus adhibita ratione commode id quoque poterit definire, videlicet eam locum tunc minus inuenire, ſi in prima regione, præſertim ventriculo & duodeno, humorum corruptorum ſtagnet colluuies, vel impuro ſanguine vaſa & viſcera ſint infarcta. Si vero febris fuerit epidemica vel ex tranſpiratu prohibito naſcatur, præterea corpus iuuenile calidum & ingens æſtus cum delirii metu præſens ſit, quis dubitabit ſanguinis euacuationem ſumme eſſe proficuam?

28. IN

28. IN inflammationibus num venæsectio conueniat nec ne, rationibus solidis medicus facile quoque determinabit; si enim viscus, vti pulmo, inflammatum grauiter fuerit; sique ingens circa hoc sanguinis stagnatio ex oppressione respirationis obseruetur, denique vasa sanguine turgeant; tunc certe venæsectio præsentissimum erit auxilium, quod subito respirationem liberiorem reddat. In senibus vero & vbi plus seri impuri, quam sanguinis in venis stagnat, vtique sanguinem multum emittere & per crebras vices eum imminuere non tutum, sed periculosum erit. Lis quoque olim inter medicos fuit, num purgatio præcedere debeat venæsectioni, vel hæc purgationi? huius rei haud difficilis erit conciliatio, si inter purgantia & laxantia fiat distinctio; hæc sanguinis missionibus vtilissime semper præmittuntur vtilissime, ne biliosi humores in primis viis collecti succedant in locum sanguinis & vasa occupent: minime vero purgantia ante venæsectionem instituendam locum habere possunt. Vidimus exempla ab imprudenter datis emetico purgantibus in viris plethorico-hypochondriacis varia spasmodica nec non paralytica pathemata excitata, quæ post venæsectionem statim remiserunt. Neque enim aliter contingere potest, quam quod partibus a purgante fortiter commotis & spasmodice tandem constrictis, sanguinis copia ad cerebrum cum impetu deferatur, & ibi facta stagnatione & congestione, varia in genere neruoso excitet incommoda.

29. SVNT nonnulli, qui emetica cum Asclepiade e praxi medica lubentissime expellerent, alii vero nolunt sine illis esse medici. Medicus vero ratione imbutus hanc dubiam sententiam facile conciliabit, quod carere certe emeticis solidus medicus nequeat, quoties considerat plurimorum etiam acutorum morborum fomitem in primis viis & flexura duodeni ceu succenturiato ventriculo plerumque subsistere, vti id latius in *dissert. de duodeno multorum malorum sede* deduxi. Nocent vero emetica, si spasmodicæ partium crispaturæ & contracturæ vrgent, sique plus acrimonia caustica subtili quam

copia peccant humores, vel si ab animi impetu motus œconomiæ corporis fuerint turbati. Vbi vero a saburra & quantitate humorum stagnantium atonia partibus inducitur, tunc certe, iis ablatis, robur fibris debilitatis rursus sua sponte additur.

30. QVÆSTIO etiam decidenda occurrit, num vomitoria, vel etiam laxantia aut clysteres in variolarum vel morbillorum affectu tuta sint, an vero singularis potius noxa ab ipsis metuenda? At vero sana etiam medici periti ratio horum vsum & abusum facile determinabit. Nam certe corpora hisce affectibus correpta, quouis etiam tempore subinde hisce remediis exercere, conatus erit omni prudentia ac scopo vacuus, inde in debilioribus subiectis non sine periculo est; si vero indicium adfuerit saburræ acidæ biliosæ in ventriculo & duodeno existentis, præstat vtique hanc moderato emetico cum laxante, v. g. mannæ decocto mixto prius euacuare, ita enim benignior certe & tolerabilior, sine ingenti quoque copia exanthematum, succedet morbus. Quod vero aluum aperire, quandoque per decem dies occlusam in hisce morbis renuunt, nec admittere volunt clysteres lenientes nec temperata laxantia; hi certe non capiunt, quod nimia mora intestinorum canali contenta colluuies biliosa mucosa perniciales corruptiones induat, quæ postea grauioribus symptomatibus viam pandit apertissimam.

31. VTRVM in peste emetica vsum habeant nec ne, nuperrimo tempore disputatum fuit a diffidentem experientiam allegantibus. Obseruatum tamen fuit mox in principio ea data profuisse: si vero iam malum in vniuersum corpus & neruorum systema dispersum fuit; tunc inflammationem, quæ semper fere in peste præsens est, adauxerunt. Miasma enim pestilens tenuissimæ indolis cum salina mixtum descendens ad œsophagum, ventriculum, ibi stagnantes & ad corruptionem procliues humores, facile in suam naturam confermentat, vbi vtique hanc corruptionis virulentæ mineram, antequam elaboretur, subito e corpore expellere tutissimum erit.

32. QVOD

32. QVOD attinet ad expellentia & ſudorifera, horum magnus olim vſus fuit in expellendis exanthematibus; noſtris vero temporibus in totum fere ceſſat & damnatur. Integrum vero erit hoc loco etiam aſſerere, ſanam medici rationem, modo dextrum horum vſum ſuadere, modo ab eorundem abuſu dehortari, de vtriusque vero legitima indicatione pro diuerſa circumſtantiarum indole prudenter decernere. Sic vbi nimiæ vigent commotiones ſolidorum æque ac fluidorum in machina noſtra, vbi irrequieta anxietas, intenſus æſtus, humorum abundantia, vbi calidiora hæc remedia veneni vicem ſubeunt, vtiqe magis e re erit tali caſu propinare ſedatiua, quæ efferos ſanguinis & humorum motus refrenant, vtque hac ratione feliciter heterogeneorum expulſio promoueatur. Ita ſaniori quoque ac recta ratione decernimus minus conuenire calidiora & expellentia in iis morbis, vbi materia nondum eſt ad motum apta, neque ad ſecernendum promta atque diſpoſita minus conuenire. Statuit quoque ratio in morbis chronicis, ante ſolutionem plethoræ, ſudorifera actiuiora neutiquam conducere, ne, intenſiori ſanguinis & humorum peccantium circulo, per incongrua loca eruptionem materiæ moliens natura ingentes hæmorrhagias, extrauaſationes, humorum ſtagnationes & inflammationes, vel etiam paralyſes & apoplexias in ſcenam producat. Si vero excretionis tempore, & materia ad excernendum digeſta & congrua, natura nimis langueat & ſegnis ſit ad expellendum; tunc vtique prudentia medici in eo verſari debet, vt fidelem naturæ miniſtrum ſe gerat, eamque in opere ſuo deficientem adiuuet.

33. SIMILITER vt opiatorum oſores cum nimiis horum remediorum fautoribus conciliemus, opus quoque & labor vnicus erit rationis. Ecquis enim non intelligit, vbi motus in corpore deficiunt, vbi copia & lenteſcentia humorum peccantium eſt, eorumque ſtaſis aut inflammatio metuenda; præterea pulſus debilis & languidus, ætas ſenilis, habitus corporis ſpongioſus, quod neutiquam tunc, quicunque demum etiam morbus fuerit, eorum vſus ſit conueniens: contra vero,

vbi nimia dolorum & ſpaſmorum adeſt ferocia, ex animi affectu, vel principio ſubtiliſſimo, aut cauſſa externa producta, vel vbi natura anomalis motionibus morboſis asſueuerit, præterea natura eſt ſenſibilior, ætas iuuenilis, & motuum concitata vehementia, ibi certe deſideratiſſimam opem ferre ſolent.

34. EODEM modo ſeſe res habet cum chin. china, cum martialibus, roborantibus & leniter adſtrictiuis, quorum abuſus valde nocet, dexter vero vſus ſumme eſt proficuus, nec tamen diſcerni inuicem, niſi per iudicium & prudentiam medici, poſſunt. Quis enim chin. chinæ excellentem virtutem, in ſiſtendis febrilibus motibus, quis martialibus in roborandis viſceribus, aperiendis obſtructionibus & eliminandis ſuperfluis vim derogare velit, ſi dextre adhibeantur, ſubtracta nempe e primis viis prius nimia humorum peccantium colluvie vel plethora ſoluta, & vbi toni fibrarum remiſſio & laxitas aduertitur. Contra vero, vbi in prima regione non ſolum, ſed in ipſis quoque viſceribus humorum abundantia fuerit; ſi tonus fibrarum vigeat, & ſpaſmis conſtrictæ fuerint partes, plus certe obſunt quam proſunt, & ab eorum vſu grauiſſimorum ſemper morborum cateruam tanquam ex Pandoræ pyxide conſurgere dolebimus, dum materiam morboſam, quæ excerni debebat, intus continent atque coërcent.

35. MERCVRIALIA quod concernit, horum pariter abuſum damnat rectæ rationis conſultatio, prouti dextrum eadem adhibendi modum ſummopere ſuadet atque commendat. Quotus enim quisque eſt, quem lateat mercurialia in puluerís forma deglutita facillime ſaliuationes excitare, quod partim glandularum ſaliualium mæandris celerrime ſe inſinuent, partim etiam tunicis ventriculi impacta, ex concurſu variorum humorum & ſalium, corroſiuam ſuam rurſus nanciſcantur indolem, vnde illæ lacrimæ. Contra vero, ſi in pilulas cogantur, effectus longæ præſtantior ſponderi poteſt, dum per inteſtina prius deuoluuntur quam ſoluta fuerint, & ſic ſucceſſiue colliquata vim ſuam placide diſpergunt, & tandem foras, qua data porta, ruunt. Præterea mercurialia nunquam inter-

interne dari debent, quoties prima regio acribus salinis biliosis sordibus squalet, ne salinæ hæ particulæ mercurialibus associatæ corrosiuum virus ipsis restituant, vnde sæpius præsertim in hypochondriacis, scorbuticis, arthriticis, febribus biliosis, infantibus lacte corrupto adfectis, noxam intulisse præsentissimam compertum est. Nec vbi genus neruosum vel cerebrum valde languet, fibrarum & vasorum tonus insigniter relaxatus, vel etiam nimis constrictus est, ceu in paralysi, epilepsia, apoplexia &c. fieri assolet, locum habent heroica hæc remedia, vtpote quæ stimulando & animando systema fibrosum omnem lymphæ ac humorum massam turbando ingentes concitant motus. In huiusmodi casibus mercurialia, quæ certe alio tempore, loco, morbo & subiecto non modo tutissima sunt, sed etiam efficacissima, eximiam noxam afferre possunt corporibus, tot historiæ & obseruationes testantur. At vbi nihil vetat ea propinare, certe nulla potentius remedia contumaces oppilationes referant & obstructiones, etiam in remotis & angustissimis capillaribus vasis, perfringunt ipsis mercurialibus: nulla efficacius viscidos crassos & lentos humores fundunt atque colliquant quam hæc ipsa: vnde in rebellibus ac contumacibus affectibus, venerea lue, antiquis exulcerationibus, tumoribus duris dissoluendis, vermibus fugandis & depuranda lymphæ massa diuinam ferunt opem, dum modo dextra methodo & debito cum regimine adhibeantur.

36. TANDEM quis ignorat a fontium salubrium & nominatim thermarum & acidularum vsu noxam pariter atque levamen ægrotantibus accedere, vt profecto etiam circa horum selectum & prudentem applicationem medici ratio caute versari debeat. Quis etiam non a priori videt, in graui viscerum obstructione, induratione, corruptione &c. vt fit in hydrope & phthisi, vel etiam nimia cerebri & neruorum laxitate, vt in epilepsia & paralysi, vel seri etiam extrauasatione, vt in hydrope thoracis & asthmate conuulsiuo horum fere nullum esse vsum, adeoque plus detrimenti quam emolumen-

lumenti inde expectari posse? Contra vbi obstructionum ea est ratio, vt possint superari, vbi humorum tenacitas resolui & expelli possunt, acidi salsiue humores corrigi & dilui, constrictæ neruorum partes emolliri, ibi sane hi fontes summa sunt ad rebelles chronicas passiones arcendas vel sanandas præsidia. Non vero huius loci vel temporis est hæc omnia specialius adhuc deducere, cum certe integrum volumen de hoc pernobili argumento posset conscribi. Sufficit, quod sati sfuperque exemplis demonstrauerimus, sanam & rectam medici rationem omne fere in omni genere medendi ferre punctum. Quare etiam HIPPOCRATES *lib. de art. Sect.* 7. scribit: *quæ profuerunt, ob rectum vsum profuerunt, quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte vsurpata sunt, nocuerunt.* Etenim ratio optime causas inquirit & scrutatur, cur medicamenta vel noceant vel prosint, adeoque vsum eorum vel abusum detegit: ideoque scite rursus pronunciat l. c. *quod medicus omnia bene fundata ratiocinatione facere debeat, & quod opinio in medicina in crimen vertenda sit, quia perniciem affert.*

37. VERVM enim vero non tantum medici ratio potissimum præstat in medendo, sed præcipue etiam in præcauendis morbis plurimum valet, dum exquisite sanitatis naturam callet, &, quæ ad hanc labefactandam idonea sunt, præuidet, & morborum originem, generationem & progressum, cognitis infinitis eorum causis concurrentibus, quasi ex alto prospicit & speculatur. His probe euolutis iam facile cognoscit medicus, quæ ex elementorum, alimentorum vel remediorum etiam classe morbis resistere, vel tempestiue illis succurrere eorumque vim infringere possint. Neque minus medicus distincte perspicit machinæ nostræ vitam æque ac sanitatem a continuis ingestionibus pariter ac egestionibus dependere, quarum vtræque si deficiunt, vel modum atque proportionem excedunt, omnino periclitatur sanitas; vnde mensuram ingestorum & egestorum curate perpendit. Scit porro longam & sanam vitam fluidorum iugi perenni ac

libero fluidorum motu conseruari ac stabiliri, quare maxime in id incumbit, vt humores conuenienti humidi copia mobiles atque fluxiles, vasaque & vias apertas seruet, ita, vt quæ solidis robur addunt, & fluidorum in solida impulsum adaugent, cuius generis sunt exercitia corporis, motus, medicamenta balsamica, roborantia, suadeat atque de meliori commendet. Cognoscit quoque cogitationes & impressiones animæ in partes solidas, fibras & membranas quam maxime operari, a quarum tono & motu destructo & læso, fluidorum quoque motus inuertuntur, & a regulari sua velocitate deflectunt: hincque animum sedatum & moderatum, qui, vt poëta loquitur, gaudeat minus minusque doleat, vt commendatam sibi habeant, auctor suasorque est. Cum denique a suppressis vel omissis sanguinis vel aliorum humorum excretionibus consuetis præsertim, morbos propullulare videat, hinc de iis mature restituendis semper est sollicitus.

38. SAGAX tandem medicus maximam subiectorum, temporum, circumstantiarum, locorum & climatum in medendi methodo diuersitatem obseruat: neque enim alimenta, quæ certis subiectis conueniunt; aliis eodem modo sunt proficua: neque quæ æstate assumuntur, pari cum successu exhibentur hieme: nec victus certis regionibus ac populis familiaris & consuetus æque aliarum regionum incolis conducit; neque remedia, quæ huic vel illi indiuiduo in certis quibusdam morbis sunt exoptatissima, aliis indiuiduis eodem morbo laborantibus conueniunt. Nullus igitur medicus obseruationibus, aut libris medicis diuersis in regionibus scriptis recte vti, & ea, quæ continent, ad sanitatis ac vitæ tutelam applicare potest, nisi summa ratione sit instructus. Sic enim a priori statim diiudicare poterit, quando circumstantiæ principaliores in obseruationibus sunt omissæ; atque illico perpendet, methodum medendi huic illiue climati ex aëris, victus diuersitate & singulari corporum constitutione familiarem & vtilem non conuenire diuersis ab his regionibus, adeoque non esse facile imitandam. Quare semper exacto cum

iudi-

iudicio, & clara, diſtincta ac ſolida cum ratione legendi ſunt medicorum libri, cauteque perſcrutandæ obſeruationes aliorum, niſi in praxi poſtmodum quadrata rotundis miſcere & grauiter impingere medicus velit.

39. RESTAT iam, vt demonſtremus, artem noſtram per ſolidam ratiocinationem & ſanam philoſophiam longe magis increuiſſe, quam per immenſam atque infinitam experientiam. In confirmationem huius aſſerti producere licet magnum illud, quo non datur in medicina ſuperius, nec in mundo præſtantius inuentum, ſanguinis circulationem, quam exquiſitiori anatomes ſtudio debemus. Hæc, vt primum quidem in ſcenam prodiit, tantam arti & ſcientiæ noſtræ lucem affudit, vt inde medici non ſolum longe penitius in abditam vitæ & ſanitatis naturam penetrauerint, partiumque corporis noſtri functiones & viſcerum officia dextre magis ac olim factum erat, explicauerint: ſed etiam veterum figmenta & ſomnia in meris verbis, ſonis atque tonis nihil fere ſignificantibus, vt ſupra iam innuimus, tradita, tandem ſub felici huius auſpicio diſparuerint atque ſint exploſa. Hoc diuinum inuentum hodie tam firma fundamenta cum phyſiologiæ tum pathologiæ & therapiæ ſubminiſtrauit, vt huius cognitione omnes fictiones de medicamentis ſpecificis certis partibus dicatis, hepaticis, ſpleneticis, cordialibus, vterinis &c. præterea omnes facultates concoctrices, ſecretrices, retentrices, excretrices, nec non electrices medicamentorum purgantium vno quaſi ictu ceciderint & funditus ſint euerſæ. Neque minus recentiorum commenta de medicina vniuerſali, de ſeminibus & fermentis ſpecificis morborum, de electione venarum quoad ſcopum euacuatorium, huius ope detecta & profligata ſunt, præterea paucis & ſelectis quibusdam remediis omnium morborum curationes commode & efficaciter poſſe perfici ſatis demonſtratum eſt. Non dicemus iam de aliis præſtantiſſimis anatomicis, chymicis, mechanicisque inuentis, quæ non tantum in theoria, ſed etiam in chirurgia, phar-

pharmacia & medica praxi tuto fideliter & iucunde gerenda operam præstant desideratissimam.

40. OPTANDVM vero vehementer foret, vt in mechanicis, hydraulicis, staticis & hydrostaticis plures leges motuum, fluidis pariter ac solidis elasticis, magis determinate nobis essent cognitæ, vt motuum in corpore nostro anomalias paulo accuratius explicare & exactissime cognoscere liceret. Praeterea in votis est, vt melior esset oculorum acies, quo exilissimos illos cerebri, neruorum fibrarumque canaliculos rimari, & fluidorum per illos motus pressius prosequi, & mixtiones atque texturas corporum attendere possemus; tunc certe desiderio nostro potitis, longe adhuc nobiliorem futuram esse scientiæ nostræ medicæ faciem, sperare liceret. Neque minus egregia nostræ arti salutari accederent incrementa, si eius antistites in pulsuum, qui de sanguinis atque humorum progressu testantur, negotio, tam in sanis quam subinde etiam ægrotis intensius paulo desudarent, nec non curatius ad excretiones earumque modum, quantitatem ac pondus respicerent.

41. QVIS itaque ex dictis & demonstratis hactenus non euidenter cognoscit, solidam medici theoriam & praxin potissimum in ratione & prudentia fundari? Quis porro ambiget asserere, rationem medici esse experientiæ & obseruationum directricem imo clauem, atque experientiam rationali & physica theoria destitutam infidam esse, empiricam, mutilam atque mancam, & verum ignorantiæ asylum? Patet vlterius ex antea adductis, illos, qui inuentis anatomicis, physicis, mechanicis atque chymicis vsum atque præstantiam in solida theoria & praxi medica stabilienda derogant, penitus ignorare, in quo nostræ artis natura, perfectio & incrementa versentur. Neque obscurum amplius esse potest, quod methodus medendi specialis nihil aliud sit, quam medici iudicium: quo differentiam status morbi cognoscit, conuenientia remedia inuenit, inuenta debito tempore, ordine ac regimine applicat, & tandem ægrotantes ab iis omni-

bus, quæ vllo modo noxam inferre valent, ſedulo dehortatur. Vnde etiam fluit, quod, qui acri iudicio pollent, ad praxin medicam faciundam admodum ſint idonei, & quod prudentia in iudicando felix atque fœcunda mater ſit omnis peritiæ, prouti imperitia e contrario miſera ſoboles eſt hebetis animi & ſtolidæ in diſcernendo imprudentiæ.

42. EXPONERE hæc omnia paulo clarius in præſenti diſſertatione voluimus, quum pauci ex medicis, multo minus e vulgo & artis noſtræ rudibus intelligant, quid medicina ſit, quæ ad eius incrementa promouenda requirantur, quæ eius ſint fulcra atque fundamenta, & quæ medicus diſcere, ſcire ac docere debeat? Vulgaris error eſt, experientiam omne punctum ferre in praxi medica, & medici ratiocinationem in ea parum eſſe vtilem, quum tamen, vt ſupra oſtenſum, veram rationis medicæ & experientiæ naturam ignorent; hinc etiam vſum & abuſum remediorum, in quo cardo medicinæ practicæ verſatur, perperam diſtinguunt, ſed vel ex proſpero ſucceſſu obſeruato certa remediorum genera in cœlum vſque extollunt; contra vero, ſi male aliquando ceſſerit eorundem vſus, ea ipſa, mirum rurſus deprimunt & in orcum vſque damnant, quum tamen ipſum remedium, quod in ſe eſt optimum, huius infauſti effectus non ſit incuſandum, ſed medici ignorantia, qui prudentia id recte applicandi eſt deſtitutus. Quare noſtro iudicio ii medici, qui abſolute vel remedia nimium extollunt, vel ea aliis laudata ſine diſcrimine & limitatione increpant atque contemnunt, parum certe videntur artis noſtræ & veræ theoriæ & praxeos naturam penetraſſe. Sed hæc dixiſſe ſufficiant.

DISSER

DISSERTATIO II.

DE

DIÆTETICA SACRÆ SCRIPTVRÆ MEDICINA.

§. I.

Nihil præstabilius in vniuerso terrarum orbe esse, quam sanitate integra vitaque longæua frui, extra omnem dubitationis aleam positum est. Excedit enim vita & sanitas omnium rerum terrenarum pretium, & maxima pars felicitatis humanæ in eius integritate sita est; quippe corpore male constituto etiam animi vigor imminuitur, & homo ad actiones mentis obeundas ineptior redditur. Quanti sanitatis commodum sit æstimandum perpulchre prodidit dexterrimus morum magister, SYRACIDES *cap. XXX. v. 15. Sanitas*, inquiens, *& bona constitutio quolibet auro melior est & corpus validum immensis opibus. Potior est mors, quam vita acerba aut inualetudo permanens.* Quapropter omnes homines egregiam hanc sanitatis tuendæ scientiam sibi habere debent commendatissimam. Licet autem hæc scientia longe sit nobilissima & vtilissima, temporum tamen fato accidit, vt perpauci reperiantur, qui corpus suum recte curare, omnique modo illud integrum conseruare allaborant; quin potius pleraque hominum pars pro vario connatæ prauitatis impulsu eas consectatur res, quæ ad diminutionem sanitatis & ad morborum productionem, imo ad mortis accelerationem causam fatalem præbent. Proh dolor! nostra ætate in plerisque medicorum scholis eo fere deuentum est, vt vel parum vel nihil cogitent de corpore humano in suo vigore per salutaria diætæ præcepta conseruando & a morbis præseruando; cum tamen maxima pars potestatis medicæ in hoc vnico præseruationis negotio versetur. Notum enim est, potestatem medici in depellendis a corpore morbis & morte auer-

runcanda admodum esse circumcisam & restrictam, quippe in morbis præsertim acutis spectatoris tantum & ministri munere medicus fungitur, cuius adiumento quidem natura sibi adhuc constans parumper subleuatur, quod tamen minime fit ipsa iam succumbente. O tempora! o mores, quibus sanitas vili adeo pretio penditur! Reperias logiatros etiam fama celebres, qui tanquam fungi subito creuerunt, & speciem quandam magnæ eruditionis præ se ferentes subito in altum, quanquam in casum generis humani, euecti sunt, qui ex vana persuasione diætam fere insuper habent, omnem fiduciam collocantes in suis pharmacis vel medicamentosis spiritibus sale acri vel sulphure quodam metallico aut terra prorsus fatua imprægnatis. Hæc ipsorum sunt arma, quibus corpus diu sanum, imo longæuum reddere satis iactabunde gloriantur. Pulchrum certe hoc est institutum, quæstuosa sane medicorum auro inhiantium molimina, quibus homines potius præparant ad morbos, vt ipsis postea non desint ægroti, quorum mortibus lucrum facere possint. Ea est iam temporum indoles, vt derisui omnes ii exponantur, qui tum ad præseruandum, tum ad liberandum a morbis corpus maximam artem in diæteticis & naturæ conuenientibus remediis collocant.

2. PERSPECTO igitur insigni hoc circa sanitatis curam errore non potuimus, quin meliora edocti ex diuinissimo illo mysteriorum sacrorum codice, iunctis simul salutaribus medicinæ sobriæ rationibus, diæteticam scientiam de meliori nota commendaremus. Prudentior ille iure meritoque censendus est, qui ad huius boni, sanitatis nimirum, possessionem acquirendam omnes animi vires intendit, & media ad hunc finem collineantia & necessario adhibenda eligit. Vt autem hæc nostra præcepta diætetica maiorem obligationis vim in animis hominum habeant, non abs re fore visum fuit, illam ex sacro reuelationis fonte depromere. Est enim scriptura sacra hac in parte summa philosophia, in qua plurima, quæ circa rerum non naturalium vsum & abusum obseruanda

sunt,

sunt, præclare annotata reperiuntur. Hæc enim fons ille est misericordiæ diuinæ, ex quo tanquam ex riuo viuentium aquarum omnes istæ diuitiæ promanant, quarum vsus homines omni ex parte beatos reddit. In hac delitescit arcana conseruandæ sanitatis methodus, quam qui adsequitur, secretum omnium maximum acquirit hacque ratione vitam quam diutissime sanam & ab omnibus fere morbis immunem protrahere poterit; in hac sanctissima præcepta continentur, quorum recto ac pio vsu terrenæ non solum, sed & cœlestis illius tantopere a mortalibus expetitæ felicitatis fructum consequi datur. Quum igitur hæc materia tanta cum iucunditate atque vtilitate sit coniuncta, ea propter in animo constitui DIÆTETICAM MEDICINAM EX SACRA SCRIPTVRA in præsenti exhibere.

3. ANTE vero, quam ad ipsam diæteticæ sacræ tractationem progrediamur, non alienum a scopo nostro erit, fundamentum vitæ ac sanitatis, nec non mortis præmittere & explicare, quippe hoc intellecto minori cum difficultate diætericorum præceptorum, quæ huic superstruuntur, rationem veram perspectam habebimus. Quodsi veterum monumenta euoluimus, & ex iis rei huius dissolutionem expectamus, præter vocabula sesquipedalia & grande quid sonantia, quæ nec concipi nec explicari commode possunt, nihil quicquam inveniemus. Alius calidum quoddam innatum & humidum radicale, alius archeum, rursum alius naturam vel similem voculam causam vitæ ac sanitatis constituit, & hoc pacto vnusquisque suam hac in re ignorantiam inuolucro quodam litterali abscondidit. Verum excusandi sunt veterum hac in re errores, quippe accuratiori anatomes studio destituti circulum sanguinis humorum progressivum nesciebant. Nostro autem tempore, ubi ille ipse per solertissimum Harvæum detectus est, vbi deinceps multa, antiquiorum sæculorum medicis prorsus incognita, in structura corporis nostri frequentiori ac diligentiori cadauerum humanorum ope cultri anatomici perscrutatione patefacta & in lucem prodita sunt, vbi in-

fimul mathefeos ftudium ad altius faftigium evectum eft: multo aliter iam philofophandum. Miffa igitur faciamus veterum ratiocinia & verum fundamentum ex ipfa machinæ noftræ natura depromtum inquiramus. Exacta inter philofophos rationales res eft, omnes actiones corporum in vniuerfa rerum natura ex motu profluere, & nullum corpus fine motu ipfi naturaliter infito concipi poffe, vnde effectuum vel phænomenorum naturalium rationes deducendæ, vel corporum qualitates explicandæ. Quodfi igitur iam principium adæquatum & certam vitæ & fanitatis machinæ noftræ corporeæ rationem reddere velimus, omnino ifta ex motus natura defumenda eft. Quapropter non inconcinne hoc modo definiri poteft vita; quod nimirum fit motus fanguinis fyftolicus & diaftolicus per cor & vniuerfam tum arteriarum, tum venarum per corpus difperfarum compagem, cui fimul arctiffime connexus eft inde dependens folidarum partium tonus. Hæc fanguinis in circulum per totum corpus abiens progreffio machinam noftram ex rebus corruptioni valde obnoxiis conflatam & mixtam ab actū putredinis egregie defendit. Quamdiu itaque hic motus fluidorum ac tonus folidorum aliquo modo viget, tamdiu vita præfens eft: fimulac vero hic motus ac tonus partium plenarie ceffat, vt non amplius posfit reuocari, mors adeft & cadaver homo nuncupatur; mortis enim ratio formalis in motuum machinæ noftræ omnimoda abolitione confiftit.

4. DEDVCTA fic, quam compendiofiffime fieri potuit, vitæ ac mortis cauffa, iam facillimum erit fanitatis definitionem exinde formare. Quando hic motus fanguinis fyftolicus ac diaftolicus partiumque tonus vitalis, liber, æquabilis & moderatus eft, quod cognofci poteft ex pulfu, habitu corporis externo, actionibus corporis noftri præfertim naturalibus, quæ in fecretione rerum fimiliarium verfantur, recte & fecundum regulam ac ordinem naturæ fe habentibus, homo optimo iure fanus eft dicendus. Sanitas itaque dependet a circulo fanguinis & humorum libero, æquali & moderato per omnes

omnes corporis partes. Quoniam vero hic sanguinis circuitus nonnisi ex effectibus in corpore humano se exerentibus, nempe secretionis potissimum & excretionis negotio cognosci & diiudicari potest; hinc optima ratione sanitatis definitio ab his effectibus circuli sanguinis & toni partium petitur. Dicimus idcirco, sanitatem esse conueniens omnium actionum tam corporis, quam animi exercitium a vegeto, moderato & æquabili sanguinis circulo indeque dependentibus secretionibus debitis proficiscens.

5. HISCE suppositis quæritur, quænam sint illæ res, quæ corpus nostrum & conseruandi in debito sanitatis vigore, & variis morbis vel morti quoque illud exponendi facultate polleant pro diuerso eorum vel legitimo vel illegitimo usu? Si veterum hic responsionem nostram facimus, dicendum, eas comprehendi sub nomine sex rerum non naturalium, quibus homo, quamuis eius essentiam non constituant, ad conseruandam vitam ac sanitatem, siue, vt medice loquimur, ad liberum ac æquabilem humorum circuitum continuo opus habet. Sunt vero hæ ipsæ maxime omnium animantium necessarius potus est: sunt alimenta solida æque ac fluida: sunt denique actiones ipsius hominis nunquam non necessariæ, quæ ad motum, quietem, somnum, vigilias, consuetudinem vitæque genus pertinent. Quicunque itaque harum rerum vsum ita moderatur, vt circulus sanguinis liber & æquabilis maneat: is veram sanitatis tuendæ ac vitæ longæ methodum & saluberrimas diæteticas regulas obtinet, quæ vnice circulo sanguinis proportionato innituntur. Quemadmodum enim affabre constructi automatis motus ab elasticitatis vi vel pondere alterius corporis dependet; ita etiam sapientissime fabricatæ machinæ nostræ a corruptione conseruatio atque regularis & ordinatus motionum successus a rebus memoratis externis earumque sub prudenti regimine vsu vnice profluit atque perficitur. Hæc ipsa enim sunt, quæ corpori nostro mobilitatis seu motus materiam sufficientem ac bona temperie gaudentem largiuntur. Hæc ipsa sunt, quæ vigorem, motum,

tum, actuationem partibus solidis æque ac fluidis contribuunt. Quare sole meridiano clarius hinc elucescit, vtique in harum rerum iusto vsu primarium vitæ ac sanitatis nostræ momentum esse constitutum. Hanc ob causam vnica nostra cura eo tendat, vt leges sanitatis, quæ nobis conuenientem earum rerum vsum præscribunt, diligentissime obseruemus.

6. CVM igitur sacra scriptura nos optime hac de re instruat, & viam simul monstret tutissimam, qua incedentes & sanitatis exoptatum commodum & vitæ terminum a Deo machinæ nostræ naturaliter concessum ex voto adsequi optime possumus: hinc iam toti in id erimus defixi, vt methodum hanc sacræ diæteticæ medicinæ, qua licebit perspicuitate, euoluamus & publico vsui sistamus. Primum vero occupati erimus circa affectus animi eorumque regimen, quibus deinceps ordine subiungemus, quæ circa aerem, alimenta & poculenta, somnum & vigiliam, nec non motus exercitium in sacris litteris præcepta diætetica occurrunt.

7. PRIMVM iam nostræ tractationis caput ab affectibus animi exordimur. Quæritur hic ante omnia: an anima potestatem quandam exercere possit in corpus humanum? Si accuratiori scrutinio hanc rem examinamus, ingenue fateamur necesse est, vitam & sanitatem nostram in rerum natura vix infensiorem habere hostem, qui tam potenter tamque celeriter œconomiæ nostræ vitalis motus turbare, imo penitus subuertere possit, præterquam animam nostram. Etsi enim nullam potentiam absolutam in actiones sic dictas vitales eas pro lubitu moderandi & dirigendi habeat; attamen has ipsas ob arctissimam connexionem, quæ ipsi cum corpore intercedit, variis modis perturbare potest. Testatur experientia, quantos motus irregulares varii affectus animi, desideria anxia, firmiores impressiones producant, sique verum fateri debemus, plurima pars hominum ægrotat & perit magis animi, quam corporis morbis. Id quod ii maxime experiuntur, qui lecto ægrotantium adstant, vbi conuenienti facto examine circa morborum originem, animi grauem affectionem morbo an-

ansam præbuisse subinde observant. Satis pro compendio dictum putamus; nolumus enim iam in huius quæstionis deductione, cum rem complectatur per se manifestam, esse prolixiores, sed potius nos accingimus ad ipsam exponendam diætam, quæ circa hos affectus homini sanitatis amanti attendenda est.

8. VIDEAMVS igitur, quid commodi ex affectuum animi contemperatione in corpus humanum redundet. Quodsi sacram scripturam hac de re consulamus, ea ad sanitatem & vitam longam hilaritatem atque tranquillitatem mentis egregie commendat. Sapientissimus *Salomo Prouerb. cap. XV. v.* 13. *animus lætus*, inquit, *bene afficit vultum.* Idem *v.* 15. *Cap. XV.* ita pergit: *læti animo sunt conuiuium iuge:* quasi diceret: qui lætus est animo & sua sorte contentus, melius habet, quam si semper lautissimis epulis frueretur. Vlterius *Prou. cap. XVII. v.* 22. ita fatur: *animus lætus bene medicinam facit.* i. e. optimæ medicinæ loco est, qua corpus a morbis & morte præmatura conseruatur. Quid quod multis in locis hilarem animum vitam quotidianam iucundam adpellat. His adstipulantur verba *Ecclesiastici cap. XXX. v.* 21. *lætitia cordis est vita ipsa hominis & exsultatio producit dies vitæ.* Ex hisce omnibus sequentem regulam diæteticam elicere possumus: cui sanitas curæ cordique est, is hilari atque tranquillo animo sit necesse est. Eiusmodi enim mentis compositio placitum & pacatum in spiritibus animalibus excitat motum, qualis autem spirituum motus, talis motus cordis & arteriarum tonusque partium, & qualis partium tonus motusque cordis & arteriarum, talis sanguinis circulatio, & qualis huius circulatio, talis sanitas. Quapropter mens tranquilla summum hominis in hac vita bonum iudicari debet, vtpote mens in tali statu posita non tantum corpori, sed ratiocinationi quoque quam optime inseruit & ingenii vim acuit. Experientiæ fide certissima constat, animo placido & affectibus vacuo præditos omnium fere morborum & ipsorum quoque epidemicorum contagio inficientium tela plerumque effuge-

re, ac si forte ab iis petantur, non modo non succumbere, sed ceteris omnibus etiam felicius euadere. Neque minus in morbis periculo non plane expertibus maximam reconvalescentiæ spem ex animi tranquilla habitudine concipi posse praxi clinica quotidie edocemur.

9. Hoc tamen loco maxime notari velim, nos minime sub lætitiæ vel tranquillitatis animi nomine gaudium repentinum atque effusum comprehendere: nam cum hoc celerrima animi sit motio, eam quoque irregulares spirituum & sanguinis motiones excipiant necesse est; vnde occasionem magnarum turbarum morbosarum, imo mortis repentinæ præbere possunt; qualia exempla hinc inde apud auctores medicos consignata exstant.

10. SICVTI autem sacer codex animi constitutionem hilarem atque tranquillam ad incorruptam sanitatem ac vitam longam suadet atque commendat: ita e contrario tristitiam, quæ lætitiæ aduersatur, & animi angor, cura ac cruciatus est, omnibus & singulis dissuadet. Pertinent huc, quæ a *Salomone* sapienter dicta sunt *Prouerb. cap. XVII. v.* 22. *Spiritus fractus exsiccat ossa.* item *Cap. XV. &* 13. *dolore animi spiritus frangitur.* item *Cap. XV. sicuti tinea vestimento & vermis ligno: ita tristitia in viro nocet cordi.* Sagacissimus morum præceptor *Syracides Cap. XXX. Ps.* 21. vnumquemque hominem a tristitia his verbis auocare studet, *ne tradas tristitiæ animum tuum neque angas te ipsum consilio. Dilige animum tuum & consolare cor tuum tristitiamque procul a te pelle.* Rationem, cur fugienda sit tristitia *v.* 26. subiungit, *sollicitudo*, inquiens, *ante tempus senectutem adducit.* Quicunque igitur sanitatis curam habet, is mœrorem ac tristitiam quouis modo fugiat. Quemadmodum enim lætitia blanda ac moderata spiritus recreat, excitat & sanguinis circulum promtum ac liberum reddit: ita mœstitia spiritus obtundit, deprimit & sanguinis circuitum impeditiorem facit, sanguinemque a naturali suu temperie, ad spissitudinem lentam redigit. Et sicuti in lætitia sanguis vndiquaque æqualiter circumfertur, & ipsa

adeo

adeo cutis vascula capillaria minima peruadit, vnde rubore amoeno facies coloratur: sic contrario modo in tristitia sanguinis calor & spiritus a circumferentia ad centrum magis intro compelluntur, & habitus corporis spasmodice constringitur, vnde in tristibus pallor faciei, cutis constrictio, transpiratio remissior, pulsus exilis ac lentus, appetitus imminutus somnus terroris plenus & virium languor subinde obseruantur. Probe haec cognouit FERNELIVS, qui ita hanc in rem disserit: *tristitia spiritus obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, spirituascentiam deprimit & melancholicas desperabundas cogitationes efficit, quibus ex causis corpus pallore defoedatur, ignavia torpet, atrophia liquescit & in marcorem aliosque frigidos morbos ruit.*

11. IN praxi attentiori obseruare licet moerorem profundum ac pertinacem ad febres mali mores, melancholiam, insaniam, malum hypochondriacum, calculum tam renum, quam vesicae, phthisin, hecticam, cachexiam, aliosque morbos frequentissime disponere. Nam ab eiusmodi continuo moerore sanguini fluiditas demitur, vnde spissescit, stagnationes subit & hinc inde obstructiones parit, a quo dictorum malorum origo fere vnice dependet. De moerore profundiore pulchra quoque extant apud HIPPOCRATEM *Lib. II. de morbis. Cura in visceribus veluti spina videtur atque illa pungit.* Et alibi: *vbi haec,* inquit, *anxietas animum corripuit, lucem atque homines fugit & tenebras amat & timor inuadit, aridus est & ad contactum dolet & expauescit & terriculamenta & somnia horrenda videt.* Et haec sunt praecipua symptomata, quibus moerore sepulti contorquentur & continuo discruciantur, vt quandoque etiam eo insaniae procedant, vt prae vitae taedio sibi ipsis vim inferant & in laqueo solamen suae miseriae quaerant. Patet exinde evidentissime, tristitiam & moerorem maximum corporis & animi esse tormentum, vnde sapientissime is rerum suarum & sanitati satagit, qui omnem moerorem procul ablegat.

12. EOSDEM fere effectus cum tristitia habet inuidia, quæ vbi altius animo insidet, humanum consumit corpus, vt rubigo ferrum. Placet hanc in rem allegari *Ecclesiast. Cap. XXX. v. 25.* vbi de inuidia dicitur, quod minuat dies. Pari passu cum tristitia & inuidia ambulat anxia in diuitiis corradendis cura; unde idem *Ecclesiast. Cap. XXXI. v. 1.* eius noxam, quam corpori humano infert graphice depingit: *vigiliæ*, inquiens, *diuitiarum causa tabefaciunt carnes & cura earum amouet somnum.* Huc pertinet quoque amor insanus, cuius vehementia fere contabuit Ammon II. Samuel. Cap. XIII. Vnusquisque ergo, qui sanitati studet ex præscripto sacræ scripturæ omni studio ab his vulgaribus & maxime turpibus affectibus, quales sunt inuidia & auaritia, sibi temperet necesse est.

13. RESTAT adhuc alius affectus corpori nocentissimus, qui iræ nomine venire solet. De hac *Ecclesiast. cap. XXX. v. 25.* claris verbis pronuntiat, quod dies vitæ minuat. Idcirco sanitatis cultori incumbit, vt iram ceu pestem corporis omni arte fugiat. In omni enim iracundia commotio fit spirituum & sanguinis extrorsum a centro ad circumferentiam: cum itaque in iracundia sanguis maximo cum impetu ad externum corporis habitum pellatur, hinc euenit, vt sub iræ æstu infletur facies, oculi appareant feroces, in partibus sentiatur tremor & respiratio cum pulsu adauctior fiat, ipsaque mens a statu suo deiiciatur. Et ab hac vehementiori sanguinis in ira commotione plurima mala corpori humano accidunt. Præclara est obseruatio *Hildani obs. 18. cent. 1.* vbi arteria vulnerata, postea probe sanata, iterum rupta fuit ab ira, quæ disruptio a nulla alia causa facta fuit, quam a sanguinis impulsu maiori & tunicarum arteriæ expansione fortiori. In praxi attentiori obseruamus, iram maxima pollere vi in consuetis & dispositis enormes sanguinis excretiones siue per nares siue per venas ani siue per vterum in feminis proritandi. In senibus & sanguine abundantibus vehemens ira apoplexiam non raro producit, si, quando enim sanguis

cum

cum impetu ruit ad caput, vasa a nimia congestione eius distenduntur ac perrumpuntur, vnde sanguinis lethalis fit extrauasatio. In plurimis post paroxysmum iracundiæ in latere dextro sub scrobiculo cordis mox sentitur dolor quidam constrictiuus cum oris amaritie, quod symptoma ortum habet a motu bilis impetuosiore eiusque in intestina effusione, hinc etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhœa, unde HILDANVS *Cent. VII. obs.* 18. annotavit: aluum subductam fuisse ab ira, ac si pharmacum adsumtum fuisset? Morbi inflammatorii, vt sunt pleuritides, peripneumoniæ, inflammatio hepatis, ventriculi & intestinorum, item erysipelas subinde ab ira ortum traxisse obseruantur. Hi morbi potissimum in iis eueniunt, quorum sanguis impurus ac spissus est, & tubuli corporis angusti, quapropter in arterias ab iræ affectu adactus sanguis, si viscosus & tenax sit, non eadem celeritate per venas reuerti potest, vnde sæpius in tubulosa partium solidarum vel viscerum substantia subsistit & inflammatorias eiusmodi passiones efficit. Quicunque igitur ex præscripto sacræ scripturæ iram coërcet, is sanitati suæ optime consulit & corpus ab his morbis immune seruat.

14. ORDINE iam progredimur ad aëris diætam. Nihil sane ad sanitatem ac vitam tuendam plus confert, quam elementum illud commune aëris & ætheris fluidum, quo omnia animantia continuo opus habent, cuius secundum HIPPOCRATEM *Lib. de flatibus* §. 6. *tanta est necessitas, vt si omnibus aliis abstineat homo, neque cibum sumat, neque potum, possit dies tres vel plures viuere: si vero spiritus viæ in corpus intercipiantur, breui tempore illi esse pereundum.* Hoc certissimum est, aërem esse primarium corporis nostri quoad solidas & fluidas partes motus materiam ac instrumentum: quo igitur purior est ac temperatior, eo magis ad vitam & sanitatem integre conseruandam confert; e contrario vero, quo impurior & intemperatior, eo magis vitæ ac sanitati est infensus. Sicut enim aër purior circulum sanguinis promouet, robur & tonum partium auget, transpirationi velificatur at-

que ingenio vim addit: ita impurior particulis heterogeneis, narcoticis & putredinoſis maxime inquinatus circulum ſanguinis turbat, robur partium infringit, perſpirationem remoratur ingeniique vim obtundit. Vnde talismodi intemperatus aër ad morbos ex humorum ſtagnatione indeque contracta impuritate oriundos, item ad putridas febres, imo ipſam peſtem diſponit. Et hanc ob cauſam, vt quidem noſtra eſt ſententia, clementiſſimus rerum conſeruator Deus, pro ſingulari ſua in homines prouidentia permotus fuit, vt populo ſuo cautionem a rebus aërem inquinantibus ſerio iniungeret. Quare Leuit. XI. A. 35. omnia ea, quæ labe quadam forte aërem inficere poſſunt, ceu impura & inquinata proſcripſit, eorumque vſum plane interdixit. Cumprimis etiam huc pertinere videntur, quæ de inſpectione ſacerdotali leproſorum Leuit. Cap. XIII. v. 8. proponuntur. Lepra enim erat morbus ſumma ex corruptione humorum ortus, qui ſuam fœditatem vicinis corporibus infirmioribus præſertim communione aëris facillime adfricare potuit, vnde tam ſedula leproſorum inſpectio & cuſtodia ſeparata a cœtu hominum fuit iniuncta. Leuit. XIII. v. 46. Quicunque igitur aëris noxas euitare & ſanitatem hoc modo integram conſervare nititur, is omni arte & ſtudio loca ſuſpecta ex præſcripto ſacræ ſcripturæ fugiat & commercium hominum infectorum diligenter euitet. Optimum enim præſeruatiuum a morbis ex aëre impuro oriundis, imo ipſa peſte in fuga & curatiori contagii euitatione conſiſtit, vt grauiſſimorum medicorum eſt ſententia.

15. AD alterum iam membrum noſtri propoſitis pergimus, quod de cibo ac potu inſtitutionem diæteticam ſubminiſtrabit. Alimentorum & potulentorum maxima habenda eſt ratio, cum proxime ad vitæ ac ſanitatis conſeruationem concurrant. Nullus enim homo ſine cibo & potu vitam diu conſeruare, vel ſano ac integro corpore eſſe poteſt; ſiquidem ob continuas egeſtiones partium, motu ſanguinis inteſtino reſolutarum, quotidiana etiam ingeſtione opus habemus,

mus, vt partes illæ motu ſanguinis effœtæ redditæ, ad conſueta emunctoria delatæ & foras protruſæ noua vtilium ſuccorum acceſſione reparentur, & ſic corpus ſub continuis egeſtionibus & ingeſtionibus in vigore actionum ſuarum adeoque in ſanitate conſeruetur. Quum autem eſculenta & potulenta tum ratione indolis & temperaturæ, tum etiam ratione facultatum & virtutis mirum inter ſe diſſideant, & cum etiam magnus ſubinde error circa adſumtionis quantitatem committatur: hinc omnino medicum & naturæ conſultum oportet ſcire, quænam ex hiſce tam ratione temperaturæ, quam ratione quantitatis corpori noſtro congrua vel incongrua ſint, vt hoc pacto noxam a corpore auertere poſſit. Multa præclara huic fini accommodata hinc inde ex ſacra ſcriptura depromi poſſunt, vnde illa iam ordine percurrere & explicare animus eſt.

16. Qvod attinet ad ciborum quantitatem, omnis repletio ex iis ceu naturæ corporis noſtri inimica & morbis proferendis apta ex præſcripto ſacræ ſcripturæ prorſus vitanda eſt. Notatu digna ſunt, quæ hanc in rem adfert *Eccleſiaſtes Cap. XXXVII. v. 32. ſeqq. Ne eſto inſaturabilis omnibus deliciis, neque proiectus eſto ad eſcas. Nam multis cibis adhæret morbus & inſatiabilis voracitas maxime accedit ad choleram. Voracitate inſaturabili multi ſunt mortui.* Idem Cap. XXXI. v. 22. ita fatur: *laborioſæ vigiliæ & choleræ torminaque adſunt viro inſaturabili.* Recte a Syracide ciborum nimia adſumtio & voracitas plurimorum morborum, ſpeciatim vero choleræ, laborioſarum vigiliarum, torminum, imo ipſius adeo mortis cauſa ſtatuitur. Nam quandocunque cibis variæ præſertim indolis maiori in copia, quam par eſt, ventriculus oneratur, non modo eius tonus & robur inde imminuitur, & chylus ob lymphæ gaſtricæ inſufficientiam crudus, intemperatus ac intimiorem cum ſanguine mixtionem renuens ſeparatur, ſed etiam ingens colluuies acidorum, bilioſorum, pituitoſorum ac putreſcentium humorum in primis viis a reliquiis ciborum ibi diutius commorantibus colli-

colligitur, quae omnia morborum caufis iam dictis originem atque materiam praebent fertiliffimam. Non inconcinne *Fernelius in Patholog. Lib. I. Cap. XV. pag.* 210. pernitiofam admodum fentinam abdomen infaturabile adpellat, quia omnium tum corporis, tum animi vitiorum fons & origo eft, vt adeo veriffimae fint facetiae illorum, qui intemperantiam medicorum nutricem appellarunt. HIPPOCRATES *Sect. II. aph.* 17. ita de ciborum intemperantia loquitur: *vbi cibus praeter naturam copiofior ingeftus fuerit, morbum facit.* Cuicunque ergo fanitas curae eft, is a nimia ciborum ingeftione & voracitate turpi abftineat. Obferuent vero hanc diaeteticam regulam cumprimis imbecilliores, quorum in numero habendi ii, qui modo a morbo aliquo conualuerunt, qui enormes cum virium iactura paffi funt haemorrhagias, & qui fame, vigiliis immodicis ac labore emaciati funt vel alia ratione vires amiferunt. Horum enim hac in parte exceffus tanto faepe nocumento eft, quantum vix exfpectari poterat. Profecto innumera funt commoda, quae ex accurata & moderata ciborum menfura in corpus noftrum redundant. Probe hoc vidit *Syracides*, vnde *Cap. XXXI. v.* 22. ita exclamat: *quum fufficit homini erudito res modica! nam in cubili fuo non anhelat, fomnus fanus eft, cum inteftino mediocri furgit mane animae fuae compos.*

17. VLTERIVS diaetam circa alimenta perfecuturis non incongrue quaeritur: quinam cibi & quales in vfum trahendi? Quando facram fcripturam hac de re confulimus, commendatos hinc inde atque in vfum vocatos fuiffe temperatiffimos & optimi fucci cibos reperiemus. Ex carnibus enim quadrupedum a Deo ipfo conceduntur bouinae, vitulinae, agninae, hoedinae, arietinae. *Leuit. Cap. XI. v.* 3. *quicquid habet vngulam fciffam & bifidatum eft fiffura vngularum reuocans ruminis cibum, ex quauis beftia illud comedetis.* Carnes harum beftiarum praefertim iuniorum, omnium medicorum confenfu, eius funt indolis, vt & facilius a menftruo ventriculi foluantur & bonum fanguinem ingenerent. Habent enim

cum

cum sanguine nostro exactam conuenientiam, & temperatam gelatinam in se recondunt, quam coctione omnes dimittunt. Quid vero aliud est sanguis optime temperatus, quam gelatinosus succus a continua in circulum translatione rubicundus redditus? Hac de causa verissimum manet hoc assertum, quod dictorum animantium puriorum præcipue carnes succique inde excocti & iuscula, quia gelatinam copiosam & temperatam præbent, ad corporis nutritionem & sanguinis restaurationem præ aliorum animantium carnibus optime inseruiant.

18. Ex volatilibus humano vsui concessit summus rerum œconomus carnes columbarum, alaudarum, gallinarum, perdicum, anserum, anatum & aliarum auium, quarum Leuit. Cap. XI. non fit inhibitio. Hæ omnes & adhuc aliæ volatilium species eandem ob causam, quia succum temperatissimum & cum sanguine nostro conuenientissimum fouent, in optimum nutrimentum corporis nostri cedunt.

19. AD aliud genus ciborum nempe pisces nos conuertimus: horum vsus *Leuit. Cap. XI. v. 9.* commendatur his verbis: *hos comedatis ex omnibus, quæ sunt in aquis, omne quod habet pinnas & squamas in aquis tum per maria, tum in fluminibus, illa comedatis. conf. Deut. XII. 9.* Equidem non sine ratione esus piscium commendatur, nam propter faciliorem solutionem & copiam partium humidarum, quibus abundant, vti ex destillatione eorum videre est, minime nocent, & quoniam non tam facile putrescunt, quam quadrupedum vel auicularum carnes, hinc etiam absque nocumento in febribus, in morbis malignis ipsaque in peste ægrotis possunt concedi, vbi alias ab esu carnium maxime est abstinendum. Siquidem putredo, in qua malignitatis natura continetur, non parum harum vsu promouetur, & humores iam corrupti ad maiorem putredinem disponuntur; vnde etiam euenit, vt natura ipsa in eiusmodi morbis sponte ab esu carnium abhorreat. Datur autem magna piscium differentia respectu aquarum, in quibus degunt, ex

quibus illi sapidissimi sunt & saluberrimi, qui in fluuiis, vbi aqua leuis & subtilis est ac rapidissimo cursu fertur, progignuntur: e contrario ii minus sapidi sunt minusque salubres, qui in aquis paludosis & stagnantibus capiuntur. Deinde etiam datur differentia inter ipsas piscium species, quidam enim durioris & compactioris, quidam mollioris & candidioris respectu carnis sunt indolis. Vnde, si optio nobis detur, pisces omnium sapidissimi ac optimi pro vsu seligendi sunt.

20. ALIMENTORVM ex regno vegetabili vsus est vetustissimus itemque innocentissimus, quippe herbae, semina & fructus arborum paradisiacus ille cibus erant a creatore sapientissimo Adamo in statu integritatis concessus, vti clarissimis verbis *Genes. cap. I. v. 29.* legitur, vbi scriptum extat: *praeterea dixit Deus: ecce dedi vobis omnes herbas sementantes semen, quae sunt in superficie totius terrae, omnesque arbores sementantes semen vestrae ad comedendum erunt.* item *cap. II. v. 16. de fructu quidem omnis arboris libere comedes.* Herbae & arborum fructus nutrimentum quidem adeo copiosum, vt carnes animantium, non suppeditant, interim tamen hoc verissimum est, illa succum praebere leuiorem, facile transeuntem & necessarium eumque optime temperarum sanguinem gignere, ideoque ad vitam sanam atque longaeuam maximae vtilitatis esse, eam maxime ob causam, quia plethoram auertunt, quae a cibis plenioris nutrimenti corpori ingenerata plurimorum morborum & ipsius etiam mortis maturioris causa esse potest. Maius vero nutrimentum praebent varii generis semina praesertim tritici, siliginis, hordei & ex iis praeparata. Est enim ea omnium seminum indoles, vt temperie optima gaudeant, dum ex partibus terreis subtilioribus, mucidis & oleoso-sulphureis probe mixta sunt, vnde cum aqueo liquore cocta vel trita, eundem lacteo colore bene saturato imbuunt. Ex his colligi facile potest, quare panis ex frumentorum generibus praeparatus in optimorum nutrimentorum numero habeatur. Ex sola aqua & pane homo

mo viuere poteſt, teſtante id *Eccleſiaſtico Cap.* XXIX. *v.* 25. *præcipua vitæ humanæ ſunt aqua & panis.* Hinc etiam regius pſalmiſta pani virtutem confortantem & cordialem tribuit. Pſalm. 104. v. 15. Huc pertinent quoque legumina, quorum genus quoddam propheta Daniel cum ſociis ſuis præ cibo regio expetiit, vti ipſe teſtatur in prophetia ſua Cap. I. v. 12. quo in loco nempe v. 15. ſimul indigitauit, quam bene vſu huius cibi eorum corpora nutrita fuerint, facies enim illorum inde elegans vt pinguium carne apparuit. Ex hiſce iam omnibus, quæ de ciborum conditione ex ſacris fontibus protulimus, hæc regula diætetica conſequitur: eligenda ſunt alimenta corpori noſtro congrua, temperata, quæ facilius ſoluuntur & corpus tranſeunt.

21. ANTEQVAM pedem vlterius proferamus hoc loco non incongrue quæritur an rationes medicæ firmores dari poſſint, quod eſus adipis Leuit. VII. v. 13. item carnis ſuillæ Leuit. Cap. XI. v. 7. vt & ſanguinis animalium Leuit. Cap. XVII. v. 10. Act. Apoſt. Cap. XV. v. 29. nec non ſuffocati Leu. XVII. v. 17. Act. Cap. XV. v. 29. interdictus, ſit inſalubris ac noxius? Adipem quod attinet, eiusdem indoles noxia cognoſcitur ex eo, quod vix in ventriculo diſſoluatur & in alimentum cedat, ſed ab acido in coagulum concreſcat, plicis ventriculi & inteſtinorum cellulis adhæreſcat, vbi ex diuturna mora corrumpitur & ructuum, ſodæ, pathematum ſpaſmodicorum ac dolorum occaſionem præbet ampliſſimam. Notandum inſimul hoc loco eſt, quod quo viſcoſiores & magis rancidæ ac vetuſtiores ſint pinguedines, eo etiam peioris ſint indolis. Hanc ob rationem præſertim ii, quorum primæ viæ acido copioſo ſcatent, optime ſibi conſulunt, quando ab eſu omnis generis pinguedinum copioſiori penitus abſtinent. Quare vero caro ſuilla ut noxia, maioris paulo difficultatis quæſtio eſt, cum maximam habeat conuenientiam cum ſanguine humano & præterea gelatinam præbeat multo copioſiorem ipſa carne bouina vel ouina aut alia. Reſpondemus autem hic cum diſtinctione aliqua & dicimus: carnem ſuillam mi-

 nus

nus nocere illis, qui eo parciori in quantitate vtuntur & insuper corpus motu ac labore probe exercent, sed infirmioribus, iisque, qui corpus parum mouent, non potest non magno esse nocumento propter glutinosum, quo abundat, succum, hinc promte illius frequentiori vsu emunctoriorum tubuli obstruuntur, quibus obstructis, plurimae impuritates in corpore accumulantur, quae deinde variis cutis vitiis & scorbuticis morbis occasionem subministrant. Optime igitur faciunt ii, qui cachecticae sunt constitutionis & vitam degunt otiosam, si talismodi carnis vsum plane abdicant. Nunc videbimus etiam, quaenam ratio medica dari possit de noxa esus sanguinis interdicti. Quicunque sanguinis examen instituit, haud difficili negotio comperiet, eum ex particulis maxime putrescibilibus constare. Elucescit id inter alia ex eo, quod sanguis e vena emissus statim coaguletur & rancorem contrahat. Quodsi igitur eiusmodi sanguis in cibum sumitur, facile in ventriculo corrumpitur & chylum minus aptum suppeditat. Eadem est ratio suffocati: nam quandocunque animal suffocatione perit, sanguis in vasis partium coagulatur & putredinis celerioris causam praebet.

22. HISCE discussis pergimus ad potulentorum genera, hoc autem loco solummodo ac recensere lubet, quae naturae nostrae maxime congrua sunt & quorum in ipsa sacra scriptura fit mentio. Primum igitur de aqua eiusque usu agemus, quem ex ipsa sacra scriptura provoco ad *Num. Cap. XX.* vbi Israëlitae aquam postularunt a Deo per Mosen, quam etiam impetrarunt, cum Moses petram virga sua percuteret. Huc spectat locus 1. *Reg. XVII.* vbi potus Eliae fuit aqua e torrente. it. *Ecclesiastic. Cap. XXIX. v.* 25. vbi legitur: *praecipua vitae humanae sunt aqua & panis.* Primaeuos homines & patriarchas vsque ad Noachi tempora aquae potu vsos fuisse, non obscure iudicatur: nullibi enim ante tempora Noachi vini fit mentio, multoties vero aquae. Ex hisce adductis satis manifestum videtur, quod iam inde ab antiquissimis temporibus vsus aquae fuerit cognitus & maximi aestimatus. Est itaque

aqua

aqua potus omnium animantium communissimus & ad vitam ac sanitatem tuendam accommodatissimus. Hoc enim aqueum elementum maxime omium ad constituendam sanguinis ac humorum vitalium texturam necessarium est. Aqua ad digestionem & extractionem succorum ex alimentis aptissima, hæc minimos corporis meatus quam expeditissime subit, vnde ad interiores partium poros nutritium succum aduehit, hæc quoque euehendis e corpore salino-sulphureis excrementitiis partibus quam maxime idonea est, vnde optimo iure medicina vniuersalis præseruatiua nuncupari posset: non enim facile datur hac ipsa nobilius a morbis præseruatiuum. Qui solo aquæ potu vtuntur, ii multo robustiores & viuaciores sunt, quam qui aliis liquoribus aut cereuisiis delectantur. Aquæ potus dentes firmiores & candidiores & gingiuas sanas conseruat. Pulchra est obseruatio, quam *Miscell. Natur. Curiosor. Dec. II. A. III. obs.* 15. exhibent de sene centum & viginti annorum, cui adhuc integra dentitio in senectute obtigit, quique nullam aliam longæuitatis causam proferre potuit, quam quod per omne vitæ tempus aquæ potum in deliciis habuerit. De Andrea Tiraquello JCto, auctores referunt, quod solo aquæ potu contentus senex obierit. Inter causas longæuitatis Ægyptiorum aquæ Niloticæ vsus non infima fuit. Diuersa vero aquarum ratione bonitatis est indoles, optimæ sunt pellucidæ, leues particulis heterogeneis calcareis non refertæ, quæ epotæ in hypochondriis fluctuationem non concitant, bene per vrinam & transpirationem secedunt, & sic excretoria aperta conseruant.

23. POST aquam merito quoque vini mentio est iniicienda, cuius inuentor & primus cultor Noachus celebratur ex *Genes. Cap. IX. v.* 20. vnde patet, eius vsum itidem esse antiquissimum. *Syracides* eius vsum moderatum egregie commendat *Cap.* XXX. *v.* 30. *tanquam vita est vinum hominibus, si moderate illud biberis.* Lætificans cor hominis virtus ipsi tribuitur *Psal. CIV. v.* 15. Denique in omni mœrore extollit eius vsum *Ecclesiastic. Cap.* XXXI. *v.* 32. *exultationem cordis lætitiam-*

 titiam-

titiamque animi efficit vinum potum tempestiue, quod satis est, & ibidem v. 33. *acerbam animam facit vinum multum potum irritatione & aduersa causa.* Et *Cap.* XL. v. 20. *vinum & musica lætitiam adferunt cordi.* conf. *Proverb. Salom. Cap.* XXX. v. 6. 7. *date potum inebriantem perituro & vinum amaris animo. Bibat, vt obliuiscatur paupertatis suæ & molestiæ suæ non sit memor amplius.* Sane vinum temperatum non nimis acidum, nec vaporosum inter remedia nobiliora totam naturam corroborantia facile principem obtinet locum, siquidem eximie circulum sanguinis promouet, ventriculo tonum ac robur largitur, corpus perspirabile reddit, & vires collapsas mirum in modum erigit. Hanc ob causam Paulus Timotheo suo infirmitate ventriculi laboranti vini vsum præscribit in Epist. I. ad Timoth. Cap. V. v. 23. Et postea subiungit: *aquas ne bibas, sed vini modicum bibe propter stomachum tuum & propter morbos tuos assiduos.* Quantas enim vires vinum generosum in anorexia seu appetitus prostatione & digestionis vitiis corrigendis possideat, vix satis deprædicari potest, quotidiana id testante experientia. Potissimum autem vinum iis conducit, qui temperaturæ corporis sunt frigidoris ac humidioris, qui vitæ sedentariæ addicti sunt & corpus parum movent; calorem enim ipsis addit & spirituascentiam auget, vnde etiam vinum bonæ notæ optimum affectus hypochondriaci & aliorum frigidorum morborum præseruatiuum iudicatur.

24. QVEMADMODVM vero sacra scriptura moderatiorem vini vsum concedit & commendat: ita viciffim eius abusum & immoderatam in corpus ingurgitationem summopere reprehendit: hinc ebrietas multis in locis novi testamenti ceu vitiorum genitrix & seductrix a via salutis ab Apostolis severe inhibetur. Sapientissimus Salomo in *Prouerb. Cap.* XXIII. v. 29. *& seqq.* genium vinosorum & ebrietatis studiosorum cum incommodis tam corporis, quam animi, quæ ex vini nimia ingurgitatione proueniunt, graphice depingit, dum ait: *cui væ? cui eheu? cui contentiones? cui loquacitas? cui vulnera impune? cui rubor oculorum est? immorantibus apud vinum, quum*

quum rubescit: quum exhibet in poculo colorem suum, indesinenter mouetur rectissime: tandem velut serpens mordebit & velut hæmorrhois punget. Oculi tui respicient alienas mulieres & animus tuus eloquetur peruersitates. Et eris, vt qui iacet in medio mari & vt, qui iacet in corona carchesii. Ecclesiastes Cap. XIX. *v.* 1. de vino profert: quod intelligentes seducat. item *Ecclesiastic. Cap.* XXXI. *Vs.* XXVIII. *in vino ne agas virum: nam vinum multos perdidit:* in eodem *Cap. V. v.* 34. *auget animum ebrietas imprudentis ad offensionem: minuit robur & acquirit vulnera.*

25. QVANTAS noxas vina præsertim intemperata vel nimis dulcia, vel acida vel spirituosiora vel sulphur vaporosum olentia, si immodice ingurgitentur, corpori humani inferant, etiam vulgus non ignorat. Dulcia enim vina plethoram augent & morbis ab ea pendentibus ansam præbent. Quæ vero acidum fouent passionibus ex acido & viscido nutrimentum præbent & speciatim calculorum, hysterici ac hypochondriaci mali, podagræ generationem in dispositis corporibus promouent. Deinceps spirituosa vina, dum mirifice sanguinem & humores exagitant, in iuuenibus inprimis & cholericæ temperaturæ hominibus calorem adaugent & bilem acrem ingenerant, vnde ad hæmorrhagias, febres ardentes, biliosas, spasmos, dolores maxime arthriticos, quandoque etiam conuulsiones inducendas sunt aptissima. Ea denique vina, quæ sulphure vaporoso scatent, neruis infesta sunt & capiti nocent, vnde morbis capitis, quales sunt torpor, somnolentia, cephalalgia, paralysis & epilepsia viam sternunt. Huc satis apposite transferri possunt, quæ de vino disserit VALLERIOLA *Lib. II. Enarrationum Medicinalium Enarrat. IV. vinum varia in corpus incommoda pro sui natura, ætate, potentia & adsumtionis modo infert. Nam vinosa immodice sumta caput tentant, neruos implent, fluxiones excitant, mentem labefactant, vires corporis vniuersas dissoluunt; aquosa minus alunt, dulcia obstruunt, crassa nigraque difficile permeant diuque in ventre morantur: vetera vehementer calefaciunt: noua turbant &*

& fluctuationem miram concitant. Acida lædunt ventrem nervisque ſunt inimica. Quicunque igitur ſanitatis ſuæ curam habet, is immoderatum vini vſum ceu corruptelam animi & corporis abhorreat, eoque modico nec exceſſiua qualitate donato vtatur.

26. A potulentis ad motus diætam tranſibimus & conſiderabimus, quid commodi ex illius conuenienti adminiſtratione in vitam & ſanitatem humanam redundet. Sacra ſcriptura motus exercitium, quod fit per laborem, ceu ſomnum a morbis præſeruatiuum agnoſcit, vti videre eſt ex *Eccleſiaſtic. Cap.* XXXI. *v.* 25. verba ita ſe habent: *In omnibus operibus tuis eſto promtus & vlla infirmitas non obueniet tibi.* Hinc etiam Paulus *II. Theſſal. Cap. III. v.* 10. his, qui nolunt operari ciborum adſumtionem diſſuadet his verbis: *quod ſi quis non velit operari, neque comedito.* Magnificæ etiam præſtantiſſimorum medicorum hinc inde proſtant commendationes motus corporis, qui fit per labores & variis aliis modis. Ex hiſce placet allegare HIPPOCRATES *Lib. de diæta §.* 1. vbi inquit: *homo edens ſanus eſſe non poteſt, niſi etiam laboret. Contrarias enim inter ſe vires habent cibi & labores: verum inter ſe mixti conferunt ad ſanitatem.* SANCTORIVS *in medicina ſtatica* ait: *ſi homines tempore debito exercitio ac labore vterentur, carere poſſent multis medicis ac medicamentis.* Nihil tam idoneum eſt ad circulum ſanguinis promouendum & humores a particulis impuris liberandos, quam motus externus muſculorum; ſiquidem quandocunque muſculi, qui genuina ſunt motus inſtrumenta pro animæ imperio ope ſubtilis elaſtici ſanguinis & neruei fluidi vivida ac mobiliſſima expanſione contrahuntur, accidit, vt ſtrictura quadam agiliſſima non modo vaſa præſertim venoſa ad conſtrictionem ſicque ad fluidi ſanguinis progreſſivum motum expeditiorem animentur, ſed & ipſo hoc motu attritiuo particulæ craſſiores attenuentur & dividantur. Hoc vero modo inteſtina motio valde increſcit, fluiditas, ſpirituaſcentia & calor augetur, vt adeo tranſpiratio & ſuperflui humidi evaporatio non ſine magno cor-

corporis leuamine perficiatur. Hanc ob causam homines laboribus dediti non modo robustioris & sanioris sunt corporis, sed & vitam longæuam vtplurimum degunt. Nemo facile ex iis, qui diligenter laboribus incumbunt, calculi, podagræ, arthritidis, affectionis hypochondriacæ, cachexiæ, scorbuti, hydropis malum incurret: contra vero, qui desidiæ se mancipant vel vitæ sedentariæ corpus addicunt, frequentissime his morbis patent ac exponuntur, præsertim si genio indulgent & laute vivunt. Hoc enim viuendi more sanguis in vasis accumulatur & ob segniorem transpirationem impuritatem contrahit, spissitudinem lentam acquirit, in visceribus stagnationem subit, eorumque vasa minima opplet & obstruit, sicque dictorum malorum causam præbet fœcundissimam. Optime itaque sibi consulunt, qui secundum præceptum Dei *Genes. III. v. 9.* in sudore vultus cibis suis vescuntur.

27. QVEMADMODVM vero moderatio in cunctis rebus naturæ corporis nostri est amicissima: ita motus exercitium, præsertim id, quod per labores fit, non excessivum ac immoderatum, neque continuum, sed moderatum cum alterna quiete interposita sit necesse est. Vtrumque enim horum & motus parcitas, & eiusdem frequentia male afficit corpus illudque mirum quantum debilitat, dum priori modo excretiones retardantur, posteriori vero plus iuste adaugentur. Quare semper, vbi sanitatis scopus nobis propositus est, quies ac motus alternari & se inuicem excipere debent. Et hæc inter eas rationes, quæ Deum permouerant, vt sex in hebdomade dies operibus faciendis destinaret, septimo vero a laboribus omnimodam quietem præciperet, non infima forte fuerit.

28. AD somnum & vigiliam quod attinet, non minus hic, quam aliis in rebus ad vitam & sanitatem corporis necessariis prudentissimum regimen requiritur. Sacra scriptura vsum somni labore defatigatis vires addere confirmat *Ecclesiastic. cap. V. v. 12.* vbi verba textus ita se habent: *dulcis est somnus illius, qui seruit.* Hisce verbis peritissimus mo-

rum magister Syracides somnum iis præsertim, quorum vires per diem laboribus plurimis magna ex parte exhaustæ sunt, esse dulcem, id est, vires corporis reficientem adserit. Equidem somnus ad vitæ & sanitatis conseruationem cuiuis homini summe necessarius est: nullus enim homo absque eius vsu diu saluus ac incolumis esse potest. Hic corpori delassato vires collapsas restituit illudque ad consuetos labores subeundos aptius reddit, imo etiam, quod maiorem adhuc admirationem meretur, ipsum animum vegetat eumque ad functiones suas perficiendas alacriorem ac promtiorem efficit.

29. SICVTI autem somnus moderatus damno eidem est & vires resarcit: ita immoderatus damno eidem est & vires potius imminuit, quippe non modo capitis grauitatem & torporem infert, sed & omnibus partibus corporis languorem inducit, sicque agilitatem menti & corpori subtrahit, quia influxum fluidi subtilissimi & mobilissimi in neruos & solidas partes, quæ motum efficiunt, nimium impedit, vnde spirituascentia & fluiditas sanguinis perit, humores spissescunt, incrassantur & ad chronicos morbos fit dispositio. Hinc ob tantam noxam, quam immoderatus somni usus corpori humano adfert, diuinus *Salomo in Prouerb. Cap. VI. v. 4.* nimium somnum his verbis dissuadet: *ne concedito somnum oculis tuis aut dormitationem palpebris tuis*: quod dictum de somno intemperato omnino intelligendum, cum moderatus nihil vitii habeat & homini ad vitam & sanitatem sit necessarius.

30. QVODSI igitur somnus moderatus ad vitam & sanitatem est accommodatissimus: facile inde consequitur, vigilias, quarum paucis adhuc attingenda consideratio est, immodicas & longius protractas ingentem noxam corpori nostro adferre. Ex nimiis enim vigiliis coctio perturbatur, facies pallorem induit, corpus macie conficitur, oculi fiunt concavi cum austero & tristi vultu. Pulcherrimus huc quadrans locus legitur *Ecclesiast. Cap.* XXXI. *v. 1. vigiliæ diuitiarum causa tabefaciunt carnes.* Ex hisce iam omnibus, quæ de somno ac vigilia paucis commentati sumus, sequens elicitur regula diæ-

diætetica: nempe ſanitati ſuæ illum optime conſulere, qui omnem exceſſum ac defectum circa ſomnum euitat, eoque ipſo, quantum ad vires reſarciendas ſufficit, moderate vtitur.

31. HISCE ad finem perductis pauca ſaltem de diæta circa veneris vſum annectere viſum fuit. Vti vero venus legitima & moderata nulli culpæ eſt obnoxia, cum ipſius Dei prouidentiſſimum ſit inſtitutum, eum in finem, vt genus humanum noua ſubinde generatione conſeruaretur & hominum numerus multiplicaretur: ita eadem præpoſtere & immoderate exercita plurimorum malorum, imo mortis maturioris cauſa eſſe poteſt, quod ex ſacra ſcriptura luculenter ſatis demonſtrabimus. Cum *Salomo* in ſuis *Prouerb. Cap. VII.* veris coloribus ingenium meretricis impudentiſſimæ depinxiſſet, ſapientiæ cultori commercium cum eiusmodi obſcœna adulteria *v.* 25. ſeuere interdicit eam ob cauſam, *quia nempe*, vt *v.* 27. verba ſe habent, *viæ ad ſepulchrum ſunt viæ ad domum eius deſcendentes ad penetralia mortis.* Præterquam enim, quod eiusmodi facinus ſit abominabile coram Deo & pœnam mortis æterne mereatur, nihil etiam magis ſanitati corporis infenſum eſt; vires enim deſtruit & ſanguinem ſpirituaſcentia orbat veneris vſus immodicus, & ſubtracto ſic ſero roſcido ſpirituoſo, quo ſemen conſtat, quod ad robur partium accedere debebat, neceſſe eſt, vt vires labefactentur & ſuo robore priuentur membra. Maiora vero adhuc mala ſunt, quæ ex impuro concubitu corpori accidunt, quod *Eccleſiaſte Cap.* XIX. *v.* 2. ſatis euidenter docetur, vbi hæc verba leguntur: *qui agglutinatur ſcortis, eſt audax, tineæ & vermes hæreditario iure poſſidebunt illum & areſiet traductus in exemplum infamiæ maximæ.* Hoc loco luis venereæ natura ac indoles non obſcure exprimitur, hæc enim in ſumma humorum præſertim lymphæ putredine & corporis defœderatione ac contabeſcentia conſiſtit. conf. *Eccleſ. Cap.* XXXII. *v.* 21. 22. Nolumus hac in re eſſe prolixiores. Qui ſanitatis curam habet, is monito *Syracidis florem ætatis ſuæ conſeruabit ſanum, nec robur ſuum meretricibus dabit.*

32. RESTAT adhuc magni momenti diætetica regula exponenda, quam *Eccleſiaſticus Cap.* XXXVII. nobis tradit, vbi *v.* 30. *&* 31. ita dicit: *fili, dum viuis, periculum fac animi tui ac vide quid ſit malum, ac ne des illi. Non enim omnia omnibus conferunt.* His verbis diuinus ille ſcriptor vult, vt probe noſtrum corpus exploremus, quid ipſi in indiuiduo damno vel nocumento ſit, a quibus rebus male vel bene ſe habeat, multum enim differre corpora a corporibus & his ſæpe nocere, quæ aliis proſint ac viciſſim. Equidem, auctore *Celſo* & ipſa experientia teſte, ſanis omnia ſunt ſana; ſed cum naturarum maxima ſit diuerſitas & unum corpus præ altero robore excellat, hinc alimentorum ſalubritas atque inſalubritas non in genere more vulgi, ſed ſecundum vires & naturam corporum in ſpecie æſtimanda eſt. Quicunque ſaniſſimum corpus habent, illi non facile ab vlla re offenduntur & cibum copioſiorem eumque etiam intemperatiorem ferre poſſunt, eorum enim ventriculus ſufficienti robore ad illum ſubigendum inſtructus eſt, & ſanguinis motu viuido omnia ſuperuacanea debite excernuntur. Aſt qui imbecillius habent corpus, a copioſioribus æque ac intemperatioribus alimentis lædantur neceſſe eſt, quoniam eorum ventriculus ad digeſtionem & intimam adſumtorum reſolutionem impar eſt, nec ſanguinis motus adeo viuidus exiſtit, vt ſuperflua debito modo expellere poſſit.

33. Hoc itaque veriſſimum eſt aſſertum, neque alimenta, neque medicamenta per ſe & abſolute ſalubria ac noxia vocari poſſe, neque ſecundum ſuam inſitam virtutem certum effectum ſemper exſerere, ſed prout corpus ratione roboris ſolidorum & viarum ac humorum conditione diſpoſitum inveniunt, tum demum proficuum aut perniciosum effectum edere. Hoc cum ita ſe habeat, optime ſibi conſulit iſte, cui vita & ſanitas curæ cordique eſt, ſi corporis ſui naturam & peculiarem diſpoſitionem accuratiſſime inquirat & inſuper ſolerter obſeruet, quænam naturæ ſuæ amica, quænam inimica ſint. Hoc enim pacto, ſi ad vſum ſeligit, quæ prodeſſe

ſæpius

ſæpius obſeruauit, & reiicit, quæ nocere & vim naturæ ſuæ inferre animaduertit, optima & conſtanti ſanitate perfrui poterit. Profecto ſi cauta victus ratione vterentur homines & vſu probe explorarent; a quo potu vel cibo ſe iuuari lædiue ſentirent, in pauciſſimis vel plane non medicorum opera egerent, quoad ſani forent.

34. Coronidis loco non poſſumus non omnibus & ſingulis, quibus ſanitas vitæque longæuitas curæ cordique eſt, ſinceram pietatem ceu irrefragabile diæteticæ huius noſtræ fulcrum etiam atque etiam commendare. Profecto theologia, quatenus in praxi conſiſtit, nec in nudis tantum ſpeculationibus acquieſcit, optimo iure corporis medicina nuncupari poteſt: adeoque non ſine cauſa etiam naturali in ſacro codice probis ac in timore Dei ambulantibus vitæ longæuitas eſt promiſſa; improbis autem & in voluptatum cœno ſe volutantibus vitæ breuitas in pœnæ locum indicta. Sic divinus Salomo de præceptis ſapientiæ dicit: *Prouerb. Cap. III. v. 2. longitudinem dierum annoſamque vitam cum pace adiicient tibi.* Idem *Cap. IX. v.* 27. ita fatur: *reuerentia Jehouæ adiicit dies, anni vero improborum decurtantur.* Conf. *Prouerb. Cap. III. v.* 16. *item Cap. IV. v. 22. Cap. IX. v. 10.* 11. Pariter *Eccleſiaſticus Cap. I. &* 11. hæc verba habet: *reuerentia Domini delectatura eſt cor & inditura lætitiam gaudiumque & longæuitatem.* Diuus *Paulus in Epiſtola priori ad Timotheum: pietas*, inquit, *ad omnia vtilis eſt, vt quæ promiſſionem habeat vitæ præſentis ac futuræ.* Nam quandocunque homo terminum voluptatis ſuæ Deum conſtituit, omnes actiones ſuas ita moderatur, vt mentem ſanam conſeruet in corpore ſano & hac ratione particeps reddatur perfectionum huius & futuræ vitæ. Qui veræ pietati ſe totum conſecrauit ac per preces ac fidem magnum illud Spiritus Sancti donum acquiſiuit, animo eſt tranquillo & omnium commotionum ab obiectis externis vacuo, lætatur in Domino omni tempore, nec vlla re acerba contriſtatur, omnis generis maledicta, contumelias & iniurias patienter tolerat, laboribus ſuis ſo-

ſerter incumbit: cibo, potu, ſomno aliisque rebus ad vitam neceſſariis vtitur in conſeruationem corporis, nec curam habet carnis ſuæ ad concupiſcentiam. Et hac methodo ingenuus pietatis cultor fructum vitæ longæ ac incolumis optime conſequitur.

35. Si experientiam conſulimus, plurima poſſunt allegari exempla, quod theologi & pii viri, ad ſenectutem grandæuam peruenerint vel ſola mentis tranquilla conſtitutione. Quicunque autem a recto pietatis tramite diſcedunt & ſanctiſſima vitæ præcepta negligunt, impetu prauarum cupiditatum abrepti, nulla in re facile moderationem admittunt, variis affectuum fluctibus agitantur & rebus ſic dictis non naturalibus, quarum rectus vſus vitæ ac ſanitati amiciſſimus eſt, nefarie & contra ſanam rationem abutuntur: quippe pax & tranquillitas mentis non eſt apud improbos; ingluuiei dediti ſunt, potationes ſæpius in ſeram vsque noctem protrahunt, ſomnolentiæ indulgent & Baccho ac Veneri tantum non aſſiduo litant. Et iſto viuendi more inſanum hocce hominum genus complures morboſas ſibi accerſit afflictiones & vitæ filum, quod naturæ ordine ac curſu longius potuiſſet producere, temere ac in optimo ſæpe ætatis flore abrumpit. Quicunque igitur ſanam ac longam vitam magni æſtimat, is totus eo annitatur oportet, vt in poſſeſſionem diuinæ gratiæ perueniat, qua duce & cooperatrice a viis ſalutis æque terrenæ ac cœleſtis nunquam ſane aberrabimus.

DISSERT.

DISSERTATIO III.

DE

SEPTEM SANITATIS LEGIBVS.

§. I.

Nihil eſt ad ineffabilem Dei gloriam in toto hoc vniverſo illuſtrius, quam quod omnia & ſingula mirabili proportione, ſapientiſſimo ordine & conuenienti tempore perficiantur. Neque vllus in natura notabilis effectus, niſi ſub certo cauſarum ordine atque concurſu animadvertitur. Corpora organica ſuas actiones, motusque ſecundum certam normam certasque leges conſtanter abſoluunt. Sidera cœleſtia ad conſtantes regulas, curſum, iter, ac motum ſuum in vaſtiſſimo cœli ſpatio conficiunt, quas leges magnus Keplerus accurate notauit. Neque deſcenſus corporum grauium ſine legibus fit, quorum obſeruationem mathematicis, præſertim Galilæo a Galilæis debemus. Neque percuſſiones atque impulſus, legibus, quarum inuentionem præcipue clariſſimi viri, Hugenius, Borellus & Leibnitius ſibi vendicant, deſtituuntur. Id vero in ſolertiorum adhuc deſideriis eſt, vt leges, quibus fluida & elaſtica obſecundant, ſatis ſuperque perſpectæ atque detectæ eſſent. Cum itaque in tota rerum natura nihil ſine ordine, nihil ſine regula ac lege fiat: nullum eſt dubium, quin etiam vita atque integritas humani corporis certo ordine ac lege naturali quam maxime diſpenſetur atque adminiſtretur. Has itaque leges microcoſmicas, hunc, quo natura gaudet, ordinem recte explorare atque intelligere vtique boni medici eſſe videtur. Hiſce enim inuentis poſtea quam facillimum erit ſalutaria vitæ & ſanitatis tuendæ cauſa præcepta ſuperſtruere, quorum obſervantia inconcuſſam ſanitatem promittat, contemtus vitam miſeram atque breuiorem poſt ſe trahat. Quemadmodum enim,

enim, qui legum ciuilium sunt obseruantes in republica, salutem sibi atque tranquillitatem parant: ita etiam, quibus legum medicarum obseruantia non despicatui, sed curæ cordique est, ii prosperam æquabilem atque perpetuam valetudinem, qua nihil potest esse in vita carius, sibi conciliare poterunt. Duodecim olim tabulis omnium legum iurisque scientiam prisca & sapiens antiquitas complexa est, nos iam sacro septenario vitæ ac sanitatis antiquitas atque leges includere allaborauimus, adeo, vt in compendio, quasi omne illud alias valde diffusum, quod circa sanitatem tuendam obseruandum est, hic reperiatur. Quem laborem neque iniucundum, neque inutilem ad bonum publicum cum iudicauerimus, placuit illum curiosorum oculis atque animis iam subiicere.

2. SEPTEM itaque leges, quibus sanitas incorrupta diu seruari possit, propositur, primo omnium mihi incumbit, vt fundamentalem microcosmicam legem, secundum quam ceu ad normam omnes actiones corporis nostri neque non vita atque sanitas administrantur, & cui nostræ etiam diæteticæ leges insistunt, in medium proferam. Est vero ea lex, liber æquabilis ac moderatus fluidorum in circulum abiens motus, per moderatum constantem & æquabilem solidorum pulsum ac tonum; hoc princeps est conseruationis corporis nostri in se corruptibilis fundamentum. Hæc lex omnium actionum, quæ in corpore contingunt, tam naturalium quam animalium norma & regula est. Hic omnis theoriæ siue scientiæ & prudentiæ siue praxeos medicæ amicus & perpetuus est scopus. Hæc exquisiti vitæ regiminis & salubrium diætæ præceptorum præcipua directrix. Hac sarta tectaque, in vigore ac sanitate persistit corpus, hac destructa multum in hisce periclitatur. Nullus enim morbus, nulla œconomiæ motuum vitalium perturbatio animaduertitur, vbi violatio huius legis fundamentalis microcosmicæ euitatur.

3. HISCE iam perspectis ingeniosa & eximiæ vtilitatis emergit quæstio, quænam illa sint, quæ legem hanc ceu fundamentum vitæ & sanitatis constituunt, firment atque corroborent:

borent? nec non quænam hanc naturæ normam violare atque destruere sint idonea? Sicuti enim ab illis longam vitam illibatamque sanitatem, qua nihil potest esse dulcius: ita ab his eius abbreuiationem & incommodam valetudinem exspectari oportet. Facta autem accuratiori pensatione, machinam nostram & materiam, qua constat, & motum, qui actuat materiam, a rebus mere externis accipere annotamus. Hisce enim per singula momenta eget & conseruatur: iisque deficientibus destruitur. A veteribus hæ res non naturales appellantur, quoniam extra corporis nostri essentiam constitutæ sint. Sunt vero hæc ipsa maxime omnium animi conditio, & præterea vniuersalis ille aëris & ætheris fons, e quo omnia viuentium genera bibere debent; sunt alimenta, solida æque ac fluida; sunt denique actiones ipsius hominis nunquam non necessariæ, quæ ad motum, quietem, somnum, vigilias, consuetudinem vitæque genus pertinent. Et quemadmodum ingeniose constructi automatis motus a vi motrice elastica vel pondere alterius dependet, conseruatur atque dirigitur: ita etiam artificiosissimæ atque ineffabili sapientia constructæ machinæ nostræ a corruptione conseruatio, atque regularis & ordinatus motionum successus a rebus memoratis externis vnice pendet, per easque durat atque persistit. Hæc ipsa enim sunt, quæ vigorem, motum & actuationem partibus solidis æque ac fluidis tribuunt: ex quo clarissime intelligitur, vtique in harum rerum prudenti ac decenti vsu præcipuum vitæ & sanitatis nostræ momentum versari, eaque propter hanc curam animo nostro perpetuo esse debere infixam, vt leges, quæ nobis conuenientem earum rerum vsum præscribunt, diligentissime obseruemus. Has vero ipsas sequenti iam ordine promulgabimus.

4. PRIMA itaque lex esto:

Omne nimium, quia naturæ est inimicum, effuge.

Est regula hæc venerandi & primi artis nostræ parentis HIPPOCRATIS, quam *sect. 2. aphorismo LI.* proposuit, eaque valde est vniuersalis, & hinc amplissimæ vtilitatis. Per τὸ omne

intelligit, quodcunque corpus nostrum vllo modo mutare, afficere vel alterare potest, siue ex elementorum, alimentorum, medicamentorum classe, siue ad animæ vel ipsius hominis actiones referendum fuerit. Per naturæ vero vocabulum, quod ingenti propter varias in disciplinis significationes obscuritate laborat, quid magnus noster auctor intellectum velit, explicatione paulo planiore opus est. Loca vero, in quibus non modo HIPPOCRATES, sed & alii veterum sapientiores naturæ mentionem faciunt facta prudenti inspectione declarant, per hanc ipsam nihil aliud intelligi, quam existentes in corpore nostro motus, qui physica quadam necessitate ex structura videlicet, dispositione, atque coordinatione mutua partium fluidarum, humidarum & solidarum, quæ nunquam vi motrice destituuntur, perficiuntur. Placuit mihi semper hac in re locus AVRELIANI qui *lib. I. acutorum morborum pag.* 39. exstat. *Omnia*, inquit, *fiunt necessitate, & nihil sine causa, neque natura nihil aliud est quam corpus & eius motus.* Igitur hoc sensu accipi etiam debet vocabulum in nostro aphorismo, cuius explicationem hanc esse oportet: omne nimium & immoderatum siue copia siue temperie peccet, corpus nostrum, inque eo vigentes motus, quorum princeps est sanguinis humorumque progressio, lædit, quæ postea, cum omnis secretionis, excretionis, conseruationis, nutritionis atque operationum animæ fons atque fundamentum sit, vehementer functiones corporis alterat atque affligit. Quare vero omne intemperatum & excessiuum motibus œconomiæ nostræ vitalis inimicum sit, ratio hæc est, quod temperatus ac placidus fluidorum progressus norma ac regula vitæ & sanitatis sit, vti iam supra docuimus, omnis igitur copia peccans materia libero fluidorum progressui resistit. Nimius quoque solidorum impulsus potius ad destructionem quam conseruationem corporis nostri tendit. Porro ex altera parte, si humorum nimius esset defectus, si eorum motus plane deficerent atque elanguescerent; infensæ stagnationes, obstructiones nec non corruptiones perquam funestæ inde e-

mer-

mergerent. Quemadmodum enim omne, quod excedit, corpori noſtro eſt infenſum: ita moderatum ac temperatum, quod quaſi inter extrema medium eſt, ipſi eſt amiciſſimum.

5. SICVTI autem a priori, vt philoſophi loqui amant, huius regulæ veritatem demonſtrauimus: ita multo magis ab effectu, ſiue a poſteriori per experientiam res euadet clarior. Obſeruatione enim indubitata comperimus, exceſſiuum in rebus non naturalibus vehementer nos lædere. Ita nimia a quocunque cibo facta repletio & contra fames ſiue alimoniæ bonæ defectus magnorum morborum genitrices ſunt. Omnis cibus exceſſiuis qualitatibus notatus, qualis admodum ſalſus, acidus, durus, glutinoſus, vel nimis calidus, dulcis, acris, fermenteſcibilis in copia ingeſtus, incommodum creat. *Omnia enim*, vt noſter HIPPOCRATIS *lib. de vet. med.* §. 25. inquit, *quæ edit aut bibit homo, minime de intemperato & diſſidente ac excedente ſucco participare debent, velut ſunt panis & maza & his ſimilia, quibus asſuetus eſt homo pluribus & ſemper vti. Nam robur & augmentum & alimentum per nihil aliud contingit, quam quod probe temperatum eſt, & nihil habet intemperatum.* Potus ſiue ſit nimium potens, ſiue acidus, aut valde dulcis minus congruit ſuccis corporis noſtri, neque in æquilibrio vitales motus conſeruat, vnde minus ſalubris habendus. Vehemens frigus, intenſus calor, diuturna humiditas ſummopere humorum temperiem & motus corporis lædunt. Et quemadmodum vehemens exercitatio, indefeſſus labor, aſſidua vigilia vires frangit easque diſſipat: ita diuturna quies, vita ſedentaria, diuturnum otium & animum & corpus iners, torpidum, ſegneque reddunt. Nimia venus, præſertim vna nocte ſæpius repetita mire debilitat corpus, vt ſi quis acuto morbo correptus ſit, ex eo vix eluctari poſſit. Contra vero nimis parcus veneris vſus, torpidos & timidos reddit homines, ac capiti membrisque grauitatem affert. Quam pernicioſus naturæ noſtræ ſit ipſe vehemens animæ affectus neque minus ipſa valentior medicina, ſiue purgans, ſiue adſtringens aut motus cohibens, dici vix poteſt. Et ſicuti ex-

cretiones, quando vel excedunt vel deficiunt, morbum futurum nunciant: ita æquabiles, constantes, moderatæ prosperum valetudinis statum promittunt. Auream quippe regulam in diæteticis perpetuo obseruandam censemus: moderata durant, atque vitam & sanitatem durabilem præstant.

6. SECVNDA perquam salutaris lex hæc esto:

Ne subito adsueta mutes, quia consuetudo est altera natura.

Trita & peruulgata satis est hæc regula a physices æque ac moralium professoribus approbata. Vtpote experientia teste consuetudo non minus in naturalibus & medicis quam quoad mores, vitia & virtutes in moralibus multum valet, inque habitum quasi & sic in naturam commutatur. Quapropter malam etiam consuetudinem non esse abiiciendam omnes saniores asseuerarunt. Nam HIPPOCRATE auctore *lib. II. aphor.* 50. *ex multo tempore consueta inconsuetis minus molestare solent. & aphor.* 49. *prodidit: assueti debiles ferre possunt ea, quæ inassuetis robustioribus molestiam creant.* Per consuetudinem vero intelligimus hoc loco longiorem & repetitum rerum, quæ corpus nostrum afficiunt atque mutant, vsum. De hoc vtut paulo deteriori dicitur, quod continuato vsu altera fiat natura, id est, quod demum corpori nostro conformis & amicus euadat, neque amplius noceat vel eius motus turbet, vt potus cum natura eiusque motibus in consymbolismum atque affinitatem abeat. Huius regulæ veritatem non tam ratio quam certa & indubitata experientia comprobat atque illustrat. Vtpote hac magistra discimus, quod etiam immoderata neque adeo amica longioris temporis vsu, innocua tandem euadant. Ita exempli causa videmus, durum, quo Westphali gaudent, victum ex pane grossiori furfuraceo, & induratis ac infumatis suillis carnibus constantem ipsorum membris vim ac robur addere; tenues vero, temperatos & facilis solutionis cibos hos populos offendere. Notum est, quam maxime immoderatus vsus aromatum, piperis præsertim, item spiritus vini, aquarum vitæ in Polonia & Moscouia vigeat, neque

neque facile asſuetos ibi lædat, cum tamen, ſi noſtri idem vellent imitari, in magnum vitæ ac ſanitatis periculum incurrerent.

7. INCLEMENTIVS porro atque impurum craſſum & nebulis ac vaporibus obſitum cœlum non tam facile iis corporibus, quæ diu ea vſi fuerunt, nocet, ac ſi ſana corpora, quæ puro antea fruebantur aëre, in talem locum fuerint delata, nam hæc protinus ab inſalubri aëre admodum offenduntur. Valet id maxime de tenerioribus & ſenſibilioribus ſubiectis, vtpote quæ ex peregrinationibus, mutatione aeris vel victus plane contrarii facta facile læduntur atque ægrotant. Si quis diu aſſueuerit vrbano minusque libero aeri, is a puro, ſalubri, aperto, qualis ruralis ſaluberrimus eſt, facile perturbabitur, adeo, vt laſſitudinem & grauitatem quandam in capite experiatur. Qui aſſueti ſunt continuis lacoribus & motionibus, ſi has intermittunt, facile ægrotare incipiunt. Cereviſias qui diu potarunt amaras & lupulatas, dulces poſtea æque bene ferre nequeunt. Valet quoque hæc conſuetudo quoad animi pathemata. Dantur, qui ita adſueuerunt commotioni animi per iracundiam, vt in nutrimentum ſanitatis ira cedere videatur: cum contra inadſuetis gravis excandeſcentia ſubitam mortem accelerare poſſit. Qui longiori ſomno diutius vſi ſunt, ſi parum dormire coguntur, multum debilitantur. Ita etiam meridianus ſomnus in adſuetis citra noxam & cum commodo melioris chylificationis peragitur, qui minus adſuetis obſeruatur noxius. Porro, ſi quis corporis motionem inuſitatam paulo fortiorem ſuſceperit, non modo multum delaſſabitur, ſed etiam plures moleſtias altera die in membris perſentiet. Spectat huc *aphor.* 49. *ſect. II.* HIPPOCRATIS *aſſueti conſuetos labores ferre, etiam ſi fuerint debiles aut ſenes, non aſſuetis fortibus ac iuuenibus facilius ferunt.*

8. HVC quoque pertinet nimis frequens & immoderata medicamentorum aſſumtio, quæ multis hypochondriacis perquam familiaris eſt, nam hoc morbo correpti frequentius pharmacomania laborant, dum medicamenta quotidie ingerunt,

runt, eorumque copiam ac varietatem appetant, quibus tamen ita natura assuescit, vt tandem fere omni effectu destituantur. Porro in vulgus nota sunt exempla, quod ea, quæ veneni naturam habent, diuturno vsu non amplius noceant, sicuti familiarissimum exemplum habemus in tabaci fumum potantibus, qui sulphure narcotico naturæ inimico valde caput lædit & acerba symptomata inducit: successiuo autem & longiori vsu non modo omnem nocendi facultatem amittit, sed naturæ etiam tandem blandus atque amicus redditur. Simili etiam ratione opio assuescere possumus; quam in rem obseruationem meretur *Fallopius: Persiani*, inquit, *comedunt opium a pueritia incipientes in minore quantitate, & sensim sensimque quantitatem augentes, donec assueuerint magnæ opii quantitati, idque faciunt, vt fiant ad coitum promtiores. Puellam napello nutritam legimus, quæ, cum modice atque sensim venenum id deuorasset, eo impoſterum absque vlla noxa vsa est.* Valet hæc regula in omnibus simpliciter consuetis, videlicet alimentis, refrigeratione, calefactione, balneis, tegumentis, motionibus, animi affectibus, venere, somno, imo venenis, vt consueta consuetos minus offendant; qui vti mihi videtur, ex crebra applicatione ad corporis nostri fibras, fluidasque partes ad similes motus, atque materiæ habitum, dispositionem quandam promtam atque facilem tandem adipiscuntur.

9. MAXIMI itaque momenti est consuetudo, neque minus periculi est a consuetis desciscere, eaque in contrarium mutare, præsertim si repente id fiat. Vnde est illud CELSI *lib. I. cap. 3. Periclitatur, & qui semel & qui bis die cibum contra consuetudinem assumit. Item neque e subito labore subitum otium, neque ex nimio otio subitus labor sine graui noxa est.* Ergo, si quis mutare aliquid volet, paulatim debet assuescere: omnis enim subita mutatio periculosa est, quod vero paulatim ac successiue fit, id tutum est. Notari autem hoc loco velim, inconsueta æque ac consueta nimio excessu, sicut lege prima deduximus, corporis nostri actiones afficere & vehementer lædere posse.

10. Ac-

10. ACCEDIMVS ad legem tertiam, quæ sic se habet:

Animo hilari ac tranquillo esto: quia hoc optimum longæ vitæ & sanitatis præsidium est.

Nihil profecto potentius & celerius œconomiæ nostræ vitales motus turbare atque peruertere & funestos effectus producere valet, quam illud ipsum, quod in nobis perceptionum, impressionum & desideriorum causa ac fons est. Animaduertimus videlicet accuratiori facta meditatione omnium vniuersi corporis partium mutuam & mirificam inter se esse connexionem atque harmoniam, vt, sicuti in machinis fit, vna parte læsa vel mutata, aliæ mox in societatem trahantur. Operationes sic dictæ immateriales, vt sunt impressiones, inclinationes, cupiditates, desideria, cum sanguinis & humorum circuitu & solidorum impulsu ac tono plane mirabile habent commercium mutuamque harmoniam. Quid enim illustrius, quam pro varia dispositione motus sanguinis varie quoque disponi immateriales sic dictas animales actiones, vnde temperamentum & mores & inclinationes atque animi affectus sequuntur. Quid luculentius est, quam quod ad varia desideria & firmiores impressiones adeo corporis motus turbentur, vt mors vel etiam funestus morbus a sola peruersa & minus rationali impressione ortum suum subinde traxerit? Sique libere fatendum, quod rest est, plures hominum magis animi quam corporis morbis ægrotant ac pereunt. Id quod solertiores practicorum accuratiori instituto examine circa morborum originem indies experiuntur, vbi quam maxime animi grauem morbum grauissimorum etiam & longorum pathematum occasionem fuisse obseruatur. Inter morbos autem animi referimus terrorem, metum, diuturnum mœrorem, animi angorem, odium, inuidiam, iram, profundam & inquietam meditationem, ingens & flagrans circa aliquam rem desiderium, firmiorem de malo impressionem & immoderatum gaudium: hisce, si animus laborat, corpus sanumesse nequit, vnde iam recte intelligitur dictum illud *Iuvenalis:*

Optan-

Optandum, vt sit mens sana in corpore sano.

Mirabile certe est, quomodo ad solam firmiorem animi in ira commotionem protinus pulsus fiat citatior, respiratio auctior & sanguis cum magno impetu per caput & reliqua viscera feratur, vt graues exinde morbi, inflammationes, sanguinis nimia profluuia, apoplexiæ, epilepsiæ, febres quoque acutæ inde propullulent. Mirabile quoque est a graui & subito terrore protinus a corporis ambitu ad interiora recurrere sanguinem, vbi in pectore non raro syncopen, anxietatem, cordis palpitationem & spiritus angustiam: in cerebro vero epilepsiam & conuulsiones excitat. Sæpius vidimus a terrore simul & semel menstrui fluxum substitisse. Corpora a diuturna tristitia mirum debilitari & vires ventriculi & intestinorum tonicas inde labefactari, vt appetitus & digestio omnis concidat, & alui liberalior fluxus fiat, neque minus ad diuturnos & longos morbos viscera inde disponi, quotidiana proh dolor! docet experientia.

11. QVVM vero oppositorum opposita sit ratio, itaque nihil dubii est, quin sicuti immoderatus animi motus regulares in corpore motiones turbat: ita pacata, tranquilla, hilaris & ab omnibus vehementibus desideriis vacua mens statum corporis reddat pacatum atque tranquillum. Mentis enim sanitas corporis parit sanitatem; hanc vero acquirere, ardui omnino laboris est. Complures frustra remedia, quæ mentis morbis medentur, quæsiuerunt; veruntamen hæc ipsa, quæ menti tranquillitatem restituunt, partim ex illis, quæ corpus nostrum, partim, quæ animum proxime afficiunt, petenda esse arbitror. Illius generis sunt suauior conuersatio cum hominibus iocosis, lusus, vinum, musica, equitatio, venatio, vsus aeris rusticani & peregrinatio. Præter hæc etiam sanitatem menti reddunt verum rerum, quæ fiunt & eueniunt, secundum rectæ rationis trutinam examen, item saluberrima Christi & apostolorum, nec non saniorum philosophorum præcepta moralia, studium veritatis ac virtutum, & iucundarum ac salutarium rerum inuentio: denique familiaritas cum pru-

prudentibus & maxime omnium seria auxilii diuini efflagitatio. Hac enim methodo & via sapientia, humilitas, patientia αὐτάρκεια, quæ magna morborum animi præsidia sunt, comparantur. Nullum itaque dubium est, quin veritas atque virtutis studium ad longæuitatem perducat, quare non sine ratione liber *Macrobiorum pag. 857. longæuis annumerat philosophos, & omnes, qui eruditione & ingenio præstantes fuerunt.* Ita etiam *Plutarchus* narrat, *plures corpore alioquin parum firmo philosophiæ præceptis vitam longam assecutos.* Neque dubium, quin vera pietas atque obedientia, sacro id confirmante codice, longæuitatem promittat, eo, quod & sæuis in vadis tranquillam mentem præstat. Regum sapientissimus *Prouerb. cap. 14. v. 15.* item *cap. 17. v. 26. hilarem animum vitam quotidianam iucundam* appellat. Notabile est, quod *Sanctorius* medicus staticus incomparabilis semper post hilaritatem maiorem perspirationem & decrementum corporis ratione ponderis obseruauerit. Idem præstantissimus auctor *sect. II. aphor. 49.* scribit, *nihil magis reddit liberam perspirationem, quam animi consolatio.* Ante omnia vero mens hilaris vtilis est, si quis cubitum eat, sique cibum sumat, vbi perpetuo perturbatus a sæuis affectibus animus corpori est nocentissimus.

12. Legem iam quartam statuere placet, quæ hæc est:

Aerem purum & temperatum vehementer ama; quia ad corporis & animi vigorem multum confert.

Nec quicquam profecto; si ab animi motu discesserimus, ad sanitatem & vitam ac valetudinem prosperam tuendam plus confert, quam superius illud pabulum ac elementum commune, quo omnia animantia continuo opus habent. Quo ipso intelligo aeris & ætheris catholicum illud fluidum, quod veteres spiritum appellarunt, cuius secundum HIPPOCRATEM *lib. de flat. §. 6.* tanta est necessitas, vt, si omnibus aliis abstineat homo, neque cibum sumat, neque potum, possit tamen dies tres vel plures viuere: si vero spiritus viæ in corpus intercipiantur breui tempore illi esse pereundum. Hic certe

te aer, eodem auctore HIPPOCRATE *lib. cit.* motum & sensum corpori administrat, & mortalibus vitæ & ægrotis morborum solus est auctor. Nolumus iam prolixiores esse in vsu atque virtute aeris ad vitæ & sanitatis tutelam enucleando; certum tamen illud est, aerem esse præcipuum & princeps corporis nostri quoad solidas & fluidas partes mouens, quod partim viuido suo elatere, partim etiam grauitate ac penetrantia, machinularum motricium elaterem & tonum, neque minus fluidorum intestinam agitationem conseruet, ac reciprocam systolen & diastolen vasorum, qua vitales potissimum motus sustinentur, in conuenienti seruat æquilibrio. Hoc nomine vero aer temperatus & purus commendandus est. Per temperatum vero intelligimus eum, qui nec excessiue frigidus, nec iusto calidior aut humidior est, qui non nimis rarefactus aut leuis, neque nimis compressus vel grauis est, qui non vehementer commouetur, sicut fit in ventis: neque nimis quiescit aut immobilis est, vt fit in conclusis & demissioribus locis. Purus porro aer est, qui serenus, expansus, e quo vapores copiosi humidi, vel etiam salsæ, acres, sulphureæque partes præcipitatæ fuerunt. Talis certe genuinum spirituum corporis nostri siue potius virium motricium pabulum ac fomentum est.

13. SELIGE igitur ad salubritatem optatissimum aerem ruralem, liberum, in editioribus locis, quæ orientalis saluberrimus ventus perflare possit. Selige aerem post pluuia & post solis ortum, qui purus & defæcatissimus est: fruere aere potissimum verno Maiali: & cum autumno mensis September, æstate Augustus, hieme Februarius, vere Maius reliquos facile salubritate superent, hinc præstat, maxime iis mensibus peregrinationes instituere vel in libero aere versari. Maxime omnium vero purum & serenum aerem commendamus in iis locis, vbi somnum capimus; nihil enim insalubrius est, quam cubiculum expositum esse aeri vapido, effœto, humido, graui, immobiliori, qualis est in locis humilioribus, subterraneis & terræ vicinis, circa aquarum stagna

& pa-

& paludes: eiusmodi quippe aer vim, robur, tonum & elaterem corporis nostri valde minuit, ad catarrhales defluxiones, corruptum habitum corporis, languorem, febres catarrhales, putridos morbos, ad hydropem quoque & scorbutum viam sternit paratissimam. Deuita quoque, qua potest fieri solertia, immodicum calorem, qualis est circa solstitium aestiuum, sub climate calidiori & sole meridiano, vento flante ab austro: hic enim non modo vires solidis, sed & sanguini blandum ac tenuem humorem, quo gaudet maxime corpus, suffuratur. Fuge quoque aerem perfrigidum, qualis regnat hieme sub flatibus borealibus, & qualis ordinario est noctis tempore, vtpote, qui liberam perspirationem inutilium impedit, humores tenues incrassat, & angustas vias constringit. Praecipue vero pedes & ventriculi regio a frigore sunt defendendi. Fuge quoque praehumidum aerem, qualis est tempore autumnali, nubilo & pluuioso coelo, vento regnante zephyro & australi; hic enim valde fibrarum tonum relaxat, perspirationem retardat, & hinc ad aegritudines, quae ex impuritatibus & humorum stagnatione nascuntur, admodum disponit. Quam maxime vero euitabis subitas aeris mutationes, quae fiunt, quando e loco nimis calido in locum valde frigidum concedimus; & contra, vel vbi corpora exponimus mutationibus tempestatum subitis, quae a contrariis se insequentibus ventis plerumque proueniunt: tam subita enim aeris mutatio huius est indolis, vt mire fibrarum elaterem destruat, vnde inaequabilis sanguinis & humorum progressio minusque expedita eorum, quae excerni debent, eiectio subsequitur. Hieme nos Germani summopere peccamus, dum vel in aestuariis nostris corpora valde torrentur, vel sub diu aere frigido & gelu torquentur, cum tamen ab vtroque quam maxime cauendum sit. Certissime sanitas ad extremam senectutem inconcussa duraret, si caeteris paribus aere per quatuor anni tempora, puro, moderato & temperato semper frui liceret.

14. PROGRESSVM iam facimus ad quintum sanitatis praeceptum, quod ita sonat.

Quam maxime selige alimenta corpori nostro congrua, & quae facilius soluuntur & corpus transeunt.

Vita nostra, siue integritas machinae nostrae corruptibilis continuis ingestionibus reciprocis maxime omnium continetur & conseruatur. Opus enim homo habet, quo viuat & sanus sit, vt multa quotidie in corpus ingerat, multa quoque egerat. Parum enim est, quod intra canales corporis nostri remanet, praesertim in corporibus iam factis adultioribus, id, quod exacta ponderatione cognoscitur. Ex quo facile apparet, cum ingesta foras excerni rursus debeant, ea alimenta saluberrima esse, quae partium sunt tenuiorum, adeoque & facilius soluuntur, & emunctoria corporis celeriter transeunt. Ex siccioribus itaque alimentis sunt maxime huic scopo idonea carnes leuiores iuniorum animantium, spongiosae, vt bouinae Frisicae & Anglicae, quae Polonicas & Russicas leuitate & tenuitate longe superant. Omne ferum quoque animal leuius est domestico, leuior piscis, qui inter saxa & arenam, quam qui in limo & in stagnis vel lacubus degit. Frumentum, quod crescit in collibus, salubrius est, quam campestre. Volucres, qui in aëre viuunt, salubriores sunt palustribus, vt sunt anseres, anates. Panis bene fermentatus leuior & mitior est pane crasso, denso, non fermentato & ponderoso, quae diu morari solet in ventriculo. Optimae sunt carnes haedinae castratae, vitulorum lactantium, pullorum perdicum, phasianorum, auicularum paruarum montanarum. Optima sunt iuscula carnium, quae valde temperata & gelatinosa, & olera bene cocta, vtpote, quae succum fouent leuiorem & facile transeuntem, qui minus oneri est naturae. Quam maxime vero effuge carnes duras compactas, annosiores, induratas, infumatas, pisces marinos, asellos, & qui sunt durioris carnis, conchas, cochleas, caseum, lacticinia, oua dura, leguminosa, nimis pinguia, pistilia, & quae in sartagine friguntur. Abstine quoque a placentis, quae ex farina,

na, butyro, ouis, saccharo non satis subactis fiunt: cauendum quoque a nimis dulcibus, fabis, lentibus, milio, quæcunque crassos & difficilis solutionis succos vel compactam texturam obtinent, difficilius quoque per corporis minimos tubulos feruntur, adeoque excretionibus resistunt.

15 IN genere vero notandum, panem secalinum similagineo longe esse præferendum, siquidem ille fouet partes magis naturæ & præsertim ventriculo amicas, sulphureas, acidulas: similagineus vero propter lentorem magis obstruit, & ob id ad chronicas passiones viam aperit. Placet hic inserere pulchrum locum, qui extat apud SIMON. PAVLI in *Quadripartico Botanico pag.* 283. *In quodidiana victus ratione, qui similagineo pane vescuntur, nec corpus laboribus validoque opere aliquo exercent, parum sibi consulunt. Nam, cum palato morem gerunt, in varios morbos incurrunt. Confestim enim illis iecur & lien obstruitur, nephriticis, artriticisque doloribus corripiuntur, atque hæc est ratio, cur magnates & ditiores calculi & podagræ doloribus assidue viuant obnoxii.* Nocet vero admodum panis, qui a fornace adhuc calet, qua de re quoque elegantem habet obseruationem idem laudatus auctor. *Fœmina*, inquit, *imminentibus mensibus deuorauit vnum vel alterum similagineum panem calidum, ex furno extractum: vix horæ spatio intermisso lipothymia corripiebatur, post dispnœa & tandem intra octiduum orthopnœa ipsam iugulauit.* Caro suilla saluberrima est iis, qui valde laborant & exercent corpus; infirmioribus vero & minus exercitatis nocet, propter glutinosum, quo abundat, succum, qui facile apponitur, & in forte nutrimentum cedit: hinc nihil omnino emunctoriorum tubulos tam prompte obstruit, ac frequens carnis suillæ vsus: his vero obstructis magnæ impuritates lymphæ & defœdationes atque exulcerationes cutis succedunt. Ab esu huius carnis semper transpirationem segniorem & grauitatem corporis SANCTORIVS *l. c.* perquam curiose obseruauit. Summopere vero alimenta valde acida lædunt, eo, quod coagulum fluidis facile inferant & ob id difficulter per corporis of-

ficinas eiusque colatoria transeant. Idem tenendum est de nimis dulcibus saccharatis, mellitis nimia copia ingestis, quæ ob insignem, quo constant, lentorem obstructionibus viscerum gignendis sunt aptissima.

16. PROXIMVM iam est, vt potulentorum etiam habeamus rationem; & quænam salubriora præ cæteris sint, perspiciamus. Valet quoque hic regula, quam supra tradidimus, videlicet ea, quæ facilius digestionum officinsa, corporis meatus & emunctoria transeunt, pro saluberrimis esse æstimanda. Eo nomine hinc laudem merentur vina temperata, subtilia, tartareo vel nitroso sale fœta vt sunt Mosellana, quæ citius per aluum feruntur & ad vesicam descendunt. Laudem quoque merentur Rhenana melioris notæ, & annosiora, quæ præter virtutem eximiam roborantem & transpirationem & vrinam mouent. Multum quoque elogii promerentur nobiliora Hungarica, quæ acidi parum habent & spiritum, cerebro & neruis amicum, in sinu fouent, atque perspirationem egregie promouent, vnde hæc vina maxime sunt diaphoretica. Character enim vini boni est, si neque ventriculum, neque caput, neque pedes offendit, sed facilius per emunctoria transit. Ex cereuisiarum genere probatissimæ sunt, quæ cito etiam per vrinarias vias feruntur, neque grauant caput, neque languorem relinquunt in membris, neque flatulentias in hypochondriacis pariunt. Tales sunt præsertim tenues, subtili acore notatæ, minus lupulo conditæ & quæ ex subtili & pura aqua decoquuntur. Nobis instar maxime celebres probantur cereuisiæ Hammensis, Mindensis, Falkenhagensis, Moscouiensis Lusatiæ, & quæ instar omnium est, nostra Lœbeginensis, inter diureticas facile princeps. Procul vero absint omnia vina crassa recentia, non satis digesta, acida, sulphure vaporoso & fuliginoso plena, potentia, vel fortiter adstringentia, quorum certe parcior, nisi sanitatis periculum subire velimus, debet esse vsus: quæ singula etiam circa cereuisias nimis crassas viscidas, sulphuris vaporosi feraces tenenda sunt.

17. OMNIVM vero saluberrimus potus merito aqua dulcis æstimari debet, modo bona, subtilis, leuis & pura fuerit. Hæc ad digestionem & alimentorum solutionem aptissima, hæc minimos corporis meatus quam promtissime subit, vnde ad interiores partium poros nutritium succum aduehit: hæc quoque euehendis e corpore excrementitiis partibus quam maxime est idonea. Obseruatione constat accuratiori, aquæ potum omnes sensus acutiores reddere, vnde gustus & odoratus, in iis, qui aquam ordinarie bibunt, excellens est. Deinde aquæ potus dentes firmiores & candidiores, sanasque gingiuas conseruat. Tum, qui aquam bibunt, eximio etiam gaudent appetitu & membrorum vigore; pinguiores etiam sunt, & diutius secundum FALLOPIVM *lib. de sanit. tuend.* viuunt. Notauimus in praxi, commutato cereuisiæ cum aqua potu insigne robur ventriculo redditum fuisse, & consuetas catarrhales defluxiones, lippitudines & arthriticas passiones cessasse. Satis recte sentit de hac re CELSVS, quem ego vehementer auctorem probo, *lib. I. cap. 5. pag.* 38. *Neque his solis, quos capitis imbecillitas torquet, vsus aquæ frigidæ prodest, sed iis etiam, quos assiduæ lippitudines; grauedines, destillationes, tonsillæque male habent.* Quorum vero ventriculus aquam crudam minus ferre potest, illis cum pane tosto decoquenda, aut destillanda est, vel portio vini admiscenda.

18. NOCET vero maxime omnium frequens aquarum vitæ vel vini adusti vsus, quod partes solidas inflammando, obstruendo, fluidas vero coagulando ad chronicas & acutas passiones viam sternit paratissimam. Sunt spiritus vini potatores plerumque vitæ breuioris & inflammationibus, vel etiam hectico & hydropico morbo facile pereunt. Perquam curiosa est in œconomicis obseruatio, quod ex porcorum intestinis, qui reliquiis ex fermentatione vini adusti saginantur, propter teneram & facile dilacerabilem texturam non possint farcimina confici. Vltimo loco tenendum est, quod, quæ exposuimus, alimenta salubriora languidis, infirmis, ægrotantibus maxime commendanda sint, cum alias non negandum sit, robustio-

bustiora & exercitata corpora etiam duriora insalubritatis titulo notata saepe sine laesione ferre posse.

19. SEQVITVR iam ordine lex sexta:

Mensuram semper quaere alimenta inter & motum ac robur corporis.

Viuimus tamdiu, quamdiu sanguis & fluida per canales corporis feruntur, valemus quando motus ille liber atque aequabilis secundum ordinem & regulas actiones animae & corporis dispensat. Eget vero vitalis hic motus perpetuo nutrimento, quod tam ab alimentis solidis & fluidis, quam ab ipso aëre subministratur; desiderat vero, vt ea, quae immissa fuerunt, maxime ex parte rursus eiiciantur. Vnde hoc fluit, perpetuam debere esse & obseruari, si sanum debeat persistere corpus, inter ingesta & egesta, proportionem, qua laesa, si nempe plus ingeritur, quam egeritur, materia ad morbos inducendos praesto est, vtpote ex excretionibus; earumque conditione, modo ac copia recta sanitatis nota ac ratio ducitur. Si enim multum remanet excrementii humoris, languor & grauitas occupat, elanguescit vis vitalis, appetitus & ventriculi robur destruitur, somnus fit grauis & sic via ad morbos paratur.

20. IAM vero quaestio emergit, quaenam praecipue ad necessarias illas egestiones proficiant, easque adiuuent. Non vero excellentius ex naturalibus rebus datur auxilium ipso motu, labore & exercitatione corporis; vtpote motus eius est naturae, vt stringendo solidorum fibras promtissimum fluidorum cursum per omnis generis tubulos efficiat, quo fit, vt motus intestinus calidus humorum crescat, viscidum dissoluatur, humidum diffletur & perspiratio, quae omnes succos corporis purgat & depurat, liberior fiat. Animaduertimus hinc, vehementiori motu corporis sanguinem abundantem non secus ac pinguedinem consumi. Pinguefacta animantia & volucres motu & cursu macrescunt. Alaudae, quod mirabile est, nocturnae pinguiores semper sunt ipsis diurnis, propter quietem & aëris frigiditatem. Quibus perspectis sequitur, vt, qui

qui multum alimentorum ingerit, ille etiam multum exercere corpus, &, qui parum se mouet, otioque deditus est, is parum quoque debeat comedere. Sanitatis itaque praecipua pars est, proportionem inter alimenta & inter motum ac laborem corporis inuenire. Sapienter itaque HIPPOCRATES, cuius auctoritas semper nobis maxima est, *lib. I. de diaeta* scribit: *Sin inuenta fuerit ciborum mensura & laborum ad vnamquamque naturam, ita, vt excessus neque infra modum fiat, inuenta erit exacta hominibus sanitas.* Nam addit §. 1. *Homo edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret. Contrarias enim inter se vires habent cibi & labores, verum inter se mixti conferunt ad sanitatem. Labores enim ea, quae insunt, consumere solent; cibus autem & potus ea, quae euacuata sunt, explere solent. Oportet autem mensuram ac proportionem cognoscere laborum ad multitudinem ciborum & hominis naturam & corporum staturas ac aetates & ad tempora anni, & ad mutationes ventorum &c.* Cum vero ordinario ingestioni copiosiori non respondeant corporis labores & exercitationes, hinc fit, vt multae cruditates in ventriculo & intestinis generentur, sanguis in venis nimium increscat, & halituosum ac subtile cutis excrementum remaneat. Inde foecundo prouentu morborum semina prodeunt. Quo casu nihil consultius est, quam vt motum augeamus & subtrahamus quodammodo alimenta, siue per diem abstinendo, siue parum in coena assumendo. Recte enim HIPPOCRATES: *non repleri cibis & impigrum esse ad laborem, sanum efficit corpus.* Comparata vero sunt ad motum ambulatio, vectio, gestatio, equitatio, nauigatio, ludus, corporisque labor. Motus autem in puro, temperato, libero & rurali aëre, in aurora, post solis ortum, ante cibum, nunquam statim post eum instituatur. Talis certe motio cum vniuerso corpori, tum animo quoque conciliabit vigorem. In quiescentibus loco motus fungatur clara lectio, seu vociferatio, quam CELSVS & veterum sapientiores mirifice ad sanitatem commendant, vtpote qua sanguinis cursus & transpiratio cum totius corporis inca-

lescentia egregie promouetur. De huius vtilitate legi meretur AETIVS *lib. 3. pag. 95.* Vicem quoque motus obeant frictiones in veterum monumentis commendatissimae. Instituantur vero in dorso, pedibus, hypochondriis & fiant in lecto, calido mollique linteo, mane post somnum; hae enim egregie humidum iners discutiunt, poros aperiunt, transpirationem iuuant, bonumque succum, quod in equis videmus, ad carnes nutriendas adducunt. Vlterius circa motum tenendum est, vt ille fiat successiue, neque in minus adsuetis statim fortiter. Infirmiores quoque & modicas exercitationes subeant & ab immodicis sibi caueant. Prodest motus maxime iis corporibus, quae spongiosi habitus sunt, exilioraque vasa habent, inque iis multum sanguinis collecti fouent. Post nimium vero exercitium nunquam statim cibum sumere oportet, sed post semihoram sedata prius corporis turbatione edere praestat. Ex quibus omnibus apparet, quam praestans & simplex medicina corporis sit ipse motus veluti saluberrimum magnorum morborum praesidium, vnde scite scribit SANCTORIVS *l. c. Si homines tempore debito, exercitio ac labore vterentur, carere possent multis medicis & medicamentis.* Et GALENVS *Comment. 40. S. III. Exercitatio supplet vicem purgationis humorum, qui sunt in profundo corporis.* Et *S. III. Comment. 50. Exercitia collecta singulis diebus superfluitates expurgant. Vnde exercitio corpora leuiora fiunt*, vt habet SANCTORIVS *in medicina sua statica.*

21. VLTIMA iam lex esto:

Fuge medicos & medicamenta, si vis esse saluus.

MONTANVS olim, nobilissimus facile Italorum medicus, cum inueterato morbo affectis, tum infirmis aeque ac valentibus hanc regulam in consultationibus suis mirifice commendabat. Ad huius imitationem solertissimi Heluetorum practici WEPFERVS & BRVNNERVS consiliis suis perpetuo fere istud adiiciunt: *Fuge medicos & medicinam.* Valet hoc dictum maxime de medicis imperitioribus, temerariis, quae non victu

ctu curare volunt, sed valentioribus aduersus morbos omnis generis pugnant, eosque multis remediis præcauere tentant. Neque vero medici docti, periti & prudentes hunc censum subeunt, quorum conuersatio & familiaritas nunquam non omnibus vtilis & fructuosa est. Simili modo per medicinam intelligi debent medicamenta siue pharmaca, quæ secundum HIPPOCRATEM *lib. de locis in homine cap.* 55. *præsentem statum corporis transmouent*, vel naturæ motus & succos valde alterant. Huius generis maxime sunt validiora euacuantia, aliaque commouentia; quorum vsus rarus & cautissimus esse debet: secus ac plures, qui peruersa persuasione laborant, medicamentorum vsum morbos & mortem vnice præcauere, ideoque ea frequentius esse vsurpanda existimant. Res vero longe aliter sese habet. Admoneo enim, obtestor & repeto, corporis naturam integram valentem & robustam rectius victu & exquisito vitæ regimine, quam medicamentis seruari & a morbis defendi. Vnde etiam sapientissimi veterum præseruationis causa rarius vtebantur pharmacis, præsertim validioribus, sed victum conuenientem potius commendabant. *Asclepiades teste* CELSO *in præfatione lib.* 5. *pag.* 241. *vsum medicamentorum ex magna parte sustulit, quia omnia fere stomachum lædunt & mali succi sunt. Potius vero ad victus rationem omnem curam transtulit.* Cui consentit CELSVS, qui scribit, *optima medicina est non vti medicina*, seu vti WEPFERVS dicere solitus est, *nullum medicamentum optimum.* Et HIPPOCRATES *sect. II. aph.* 37. *qui secura fruuntur sanitate, hos purgare graue est.* Item *sect. II. aph.* 37. *Qui sunt sano corpore, dum pharmacis purgantur, celeriter exsoluuntur.* Et optime GALENVS *in Comment. §.* 15. *lib.* 3. *frequenter medicamentis vti non conuenit, dum, quia corpus in prauam consuetudinem adducitur, dum quia nocet plurimum. Si victus rationem mutaueris, plurimum proderit illi, qui tam sæpe euacuare velit & euacuatio eorum, quæ quotidie generantur, minor est, quam vt requiratur medicamentum purgans.*

22. ABSTINENDVM itaque est a crebro purgantium, praesertim validiorum vsu, quae nulli subiecto, nulli morbo nullique aetati congrua sunt, infirmum corpus magis infirmant, sanum vero & robustum labefactant, inque primis ventriculi & intestinorum tonum ac robur exsoluunt. Huic sententiae omnes circumspectiores medici suffragium adiicere debent. Placet inter plurimos citare PLEMPIVM *lib. de valetudine tuenda pag.* 325. qui ita scribit: *vomitum & alui subductiones quae pharmacis fiunt, vt mala solatia repletionis, nisi grauis exigat necessitas, non oportet experiri, quod tamen vulgus hominum facit, qui ipsum corpus explet, vt possit euacuare, & rursus euacuat, vt possit explere.* Optime IOHAN. CRATO *in Consil.* 25. *Qui rectam victus rationem tenere nequeunt, iis optimam medicinam praescribere superuacaneum est; nam omnia prius ad valetudinem rectam consequendam tentanda sunt, quam corpus medicamentis laboriose commouendum.* Equidem veteres ad sanitatem integram seruandam & morbos a corpore arcendos vernales & autumnales curas, quae in venaesectione & euacuationibus per tempus continuatis consistebant, plurimum laudare solent. Neque talismodi curae de nihilo sunt, attamen & illis penitus supersedere possemus, modo abstinentia, corporisque motu ac labore vti vellemus, quae superfluos corporis succos longe tutius consumunt atque in vigore sanitatem conseruant, quam praedictae sanguinis & humorum euacuationes. Nostra sententia circa hanc rem haec est, plures hominum ob cruditates neque minus superfluos in venis succos, quae vitia ex intermissione motus ciborum intemperantia quam maxime homines sibi contrahunt, multa in mala incidere, secundamque valetudinem amittere: quorum optima essent abstinentia & motus praesidia. Quod si vero saluberrimis diaeteticis praeceptis sese submittere nolunt, tunc denique, vbi desinit victus, ibi incipit medicina, & tunc venaesectiones & lenes per epicrisin factae euacuationes, valde proficient. Neque ad harum vsum siderum aspectus consulere aut certos dies eligere oportet, sed quando necessitas

vrget

vrget & æquabilis aëris & cœli ſtatus apparet, ſunt opportuniſſimæ.

23. Neqve adeo adeo omnia medicamenta præſeruationis cauſa adhibita reiicere animus eſt, ſed repudiamus ſaltim validiora nimiumque motus alterantia, laudamus vero maximopere ea, quæ naturæ ſunt amica, quæ corporis vires roborant, & liberam tranſpirationem, vtiliſſimasque euacuationes adiuuant, quo nomine ſalis volatilis oleoſi, vel balſami noſtri vitæ aut eſſentiæ ſtomachicæ, in ditioribus ambratæ vſum ſuademus. Item laudamus frequentem infuſorum meliſſæ, veronicæ, corticis ſaſſafras aut aliorum ſimplicium ex aqua pura & ſimplici vſum: hæc enim remedia eius ſunt naturæ & indolis, vt neglectum corporis motum compenſent. Vſui quoque eſſe poſſunt cancrorum lapides, ſi intemperantia acidorum ſuccorum intra primas vias obſeruetur. Proſunt quoque pilulæ balſamicæ ex extractis amaricantibus & balſamicis temperatis gummatibus paratæ, has valde refracta doſis aloe ingrediatur, laudatiſſimæ, quæ præeunte BECCHERO, HERMANNO AC STAHLIO, præparantur & paſſim cum fructu vſurpantur, quibus, præſente in primis viis cruditate, vel coaceruata ibi viſcidorum humorum ſaburra, cum fructu vel ſingulis menſibus, vel, vrgente neceſſitate, crebrius vtendum eſt. Pauca certe ſunt eaque ſelecta & tuta ex remediorum generibus, quibus ad tutelam vitæ & ſanitatis vti neceſſarium eſt.

DISSERTATIO IV.

DE
DIÆTÆ VITIO MVLTORVM MORBORVM CAVSA.

§. I.

MOrbos partim ex diætis, partim ex spiritu, quem attrahentes viuimus, fieri, præclare, admodum HIPPOCRATES *Lib. de nat. hum. §. 18.* edisserit. Etenim cuncta animantium corpora, vt viuant, nutriantur atque persistant, continuo opus habent triplici nutrimento, quorum primum est aer, alterum cibus, tertium potus. Sicut enim tria hæc elementa fluidum, solidum & humidum ad constitutionem omnium corporum, quæ in rerum natura consistunt, inuicem mixta contribuunt: ita etiam, vt corpus humanum conseruetur, nutriatur & vitales motus continuet, tenuissimo fluido, quod secundum HIPPOCRATEM mouet & impetum facit, deinde solido, quod structuram & firmitatem corpori adfert, tum humido, quod nutritionem præstat & perpetua in circulum abeunte progressione, omnem corruptionem auertit, opus habet. Qua de causa nullus homo sine aere, sine cibo & sine potu vitam diu conseruare, vel sano ac integro corpore esse potest. Quum vero aer, neque minus esculenta & potulenta, tum ratione indolis & temperaturæ, tum ratione facultatum & virtutis, mirum inter se diffideant; hinc omnino medicum & naturæ consultum oportet scire, quænam ex hisce tam ratione copiæ quam ratione temperaturæ, corpori nostro congrua vel incongrua aut aliena sint, ne noceant vel detrimentum quoddam atque exitium adferant.

2. QVEMADMODVM vero magnum illud catholicum longe tenuissimum mouens, aer, quando intemperie delinquit, vel alienis inquinamentis contaminatus est, celeriter ac promtissime nocet &, cum plures simul inuadat, acutas & populari-

lariter grassantes ægritudines inuehit: ita cibus ac potus, quoniam permanentem ac diutius inhærescentem corpori materiam suppeditat, gignendis chronicis morbis maxime pabulum subministrat. Igitur ad rem pertinet, horum proprietates & vitia nosse exactius.

3. EQVIDEM sanis omnia sunt sana, atque etiam nonnullos homines alimenta & copiosa & intemperata, sine vlla sanitatis offensa, ferre posse animaduertimus; sed tamen, cum naturæ mirum inter se differant & vnum corpus altero robustius, altero sit imbecillius: hinc vtique alimentorum salubritas & insalubritas non in genere, vt indocti putant, sed secundum vires & naturam corporum æstimanda est. Quibus enim sanum & robustum corpus est, illi nec a copia, nec ab intemperie alimentorum facile offenduntur, eo, quod vigore motuum & nimium facile vincatur ac subigatur & superuacaneum debite excernatur: quod vero minus obtinet in infirmioribus, vbi & nimium & intemperatum subsistit & morbum facit. In medicina enim illud perpetuo seruandum & animo diligenter imprimendum est, quod nec medicamenta nec alimenta in se & sua natura proficua vel perniciosa censeri debeant, neque secundum suam actiuitatem, certum effectum semper habeant, sed demum bonam vel pravam operationem exserant, prout corpus ratione roboris solidorum, ac viarum & humorum conditione dispositum inueniant. Quo magis magnum illud paradoxon, homines quoad indiuidua raro, inter tot occurrentes morbosas causas, ægrotare, facillima ratione solui poterit, cum non vna causa, sed plures simul & naturales & non naturales ad morbum, velut effectum, concurrere debeant. Nostrum itaque iam erit, hæc paulo subtilius agitare & exponere, quomodo nempe & in quibus subiectis & quos morbos alimenta tam esculenta, quam potulenta inuehere ac producere possint.

4. QVEMADMODVM vero rectum est regula obliqui, ita ad sanitatem & integritatem corporis nostri, tanquam regu-

lam

lam cibi & potionis insalubritas æstimanda erat. Vigor videlicet omnium corporis nostri actionum & sanitas in eo merito poni debet, vt primo alimenta adsumta in ventriculo ac intestinis probe digerantur & dissoluantur, atque vtile ab inutili separetur, hoc vero excernatur; deinde vt vtilis succus ad sanguinem delatus, probeque mixtus cum eo, libero ac moderato solidorum motu per omnes corporis meatus ac canales propellatur & per diuersa emunctoria alienum & superuacaneum excernatur, quo fit, vt non modo corpus bene nutriatur, sed & vigor omnibus actionibus accedat.

5. QVAPROPTER primo ea insalubria nobis dicuntur alimenta, quæ ventriculi & intestinorum virtutem ac motum peristalticum, quo alimentorum resolutio & superfluorum egestio celebratur, labefactant vel destruunt. Deinde alimenta minus salubria ea censenda esse arbitramur, quæ sanguinis liberum per omnes meatus progressum ac transitum præpediunt & inutilium atque superuacaneorum excretionem sufflaminant: hinc enim plethora, cruditates, obstructiones, impuritates plurimorum morborum procreatrices resultant. Primum itaque quod attinet ad ciborum quantitatem, eam vtique & naturæ inimicam esse & morbum facile proferre adserimus. Præclare enim non minus, quam vere HIPPOCRATES *Sect. II. aph.* 4. prodidit: *neque satietas neque aliud quidquam bonum est, quod naturæ modum excedit.* Et *aph.* 17. *Sect. II.* clarius id exprimit, cum ait: *vbi cibus præter naturam copiosior ingestus fuerit, morbum facit.* Et optime CELSVS *Lib. I. Cap. II. p. 25.* *vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis est nimia satietas.* Recte itaque ciborum exsuperantia & nimia voracitas plurimorum morborum causa habetur: & pulchre FERNELIVS *in Patholog. Lib. I. Cap. XV. pag.* 210. perniciosam admodum sentinam, abdomen insaturabile appellat, quia omnium tum corporis, tum animi vitiorum fons atque origo est, vt non minus acute, quam facete intemperantia nutrix medicorum nominetur.

6. NE-

6. Neqve vero tantum nimia ciborum copia sanitati officit, verum etiam, si quando nimia auiditate ingeritur. Laborant vero eiusmodi edendi intemperantia maxime pueri, adolescentes & iuuenes, qui adhuc nutritione opus habent; ex temperamentis, qui complexionis sanguineæ vel cholericæ sunt, maiori cum cupiditate cibos adsumunt, quam qui segnioris & phlegmaticæ indolis sunt. Qui ex morbo conualuerunt, ordinario magna edendi cupiditate feruntur & nimis propere stomachum ciborum mole obruunt. Simili intemperantiæ vitio laborant quoque ii, qui diutius inedia vel fame pressi fuerunt, siquidem, vbi ad cibos accedunt, eos in magna copia & ingenti auiditate, non paruo ipsorum damno, ingurgitant. Non minus noxia ad edendum appetentia subinde, qui chronicis morbis detinentur, ferri solent. Ita ex hypochondriacis pathematibus adflicti, febre quartana venati quoque, melancholici & phthisici plerumque edaciores sunt. Idem vitium quoque infantes, qui vermibus laborant vel conuulsiuis insultibus fatigantur, corripit. Tali vero casu perquam necessaria & vtilis in praxi est obseruatio, quod huius generis morbi, quibus voracitas adiuncta est, difficillime medicina expugnentur, quia natura perpetuo nouo onere alimentorum premitur, vt eo minus contra vim & causam morbi insurgere eamque subigere possit. Tacemus, quod noua semper cruditas proueniens, nouum semper pabulum morbo subministret. Multum vero ad edendi intemperiem & voracitatem sola adsuetudo contribuit, vnde, qui tribus vel quatuor vicibus die cibum sumere consueuerunt, ii hora instante vehementer esuriunt.

7. Plvra vero & grauia damna sunt, quæ ex nimio cibo & edendi auiditate corpori accedunt. Nam vbi cibi non bene masticatione comminuti & cum saliua permixti, descendunt in ventriculum, non sufficienter dissoluuntur, vnde crudus, nec satis digestus & attenuatus ad intestina fertur chylus, hinc vlteriori ibi fermentationi resistens, flatibus mate-

riam præbet, vnde borborygmi, abdominis inflationes & tenſiones variaque tormenta conſequuntur.

8. IN imbecillioribus, & qui non multo tempore a morbo ſanitatem receperunt, copioſe & cum nimia cupiditate ingeſtus cibus in ventriculo ſemidigeſtus hæret, quem flatu implet, diſtendit, maximasque anguſtias & conatum ad vomendum efficit. Idem de puerperis ſentiendum eſt, in quibus nimia cruditas adeo ventriculi robur periſtalticum enervat, vt ponderis inſtar, cum miſero aſpectu faciei, premat & noctes inſomnes faciat. Solet quoque multo crebrius in iis, qui modo e morbis & febribus conualuerunt, cibus male concoctus & crudus, lentore ſuo mucido, plicis & tunicis duodeni firmius adhæreſcere & febris lentæ, ſtomachalis, cardialgiæ, icteri, flatuum, ructuum materiam & cauſam ſuggerere. Feminæ tenerrimæ & ſenſibilioris conſtitutionis grauidæ, vel quæ hyſtericis pathematibus patent, quando cibum copioſe vel nimis auide deuorant, multas inde moleſtias, anxietates luunt ac patiuntur.

9. NOCET vero quam maxime avidiſſime exceptus cibus iis, qui enormes ſanguinis profuſiones paſſi ſunt; ibi enim ventriculus, tono & robore deſtitutus, alimenta nec bene digerere, nec apte propellere poteſt, quare & cardialgiæ, anguſtiæ, anxietates, vertigines, dolores capitis & lenti calores ſubſequi ſolent. Vel ſi crudi ſucci nimium ad ſanguinem & vaſa feruntur, ob robur naturæ deperditum hinc inde fiunt ſtagnationes, decubitus, viſcerum infarctus, inferiorum partium tumores & via ad cachexiam & morbos chronicos panditur. Periculoſiſſime vero in copia & cum ardore deuoratus cibus nocet iis, qui in caſtris fame, aſſidua vigilia & nimio labore naturæ & ventriculi robur deperdiderunt; vnde non poteſt non corrupta alimentorum maſſa in infirmo corpore & humoribus in putredinem pronis, graues malignas febres ſic dictas Hungaricas contagioſas progignere, quod ſæpiſſime contingit, vbi milites ex caſtris in hibernis ad plenum victum accedunt.

10. PRÆ-

10. Praeterea tenerrimæ constitutionis infantibus copiosior lactis vel alimentorum ingestio admodum infensa est, vtpote quæ nimium ventriculi tunicas distendendo, æstuationes, cardialgias, angustias & anxietates prouocat, a quibus malis egregie liberantur, quando ob sensibilitatem superfluum vomitu reiiciunt, quod sanitati infantum maxime proficit. Vbi vero natura languidior ac segnior est, lac coagulatum & crudum crustam villosam glutinoso suo lentore obstruit, glandulasque mesenterii tumidas reddit, vnde atrophiæ, cachexiæ, & ingentis tensionis in abdomine fit origo. Nihil vero valetudinem in infantibus æque ac in adultioribus magis turbare solet, quam si aluo adstricta vel segnius procedente nimia lactis vel aliorum ciborum copia accipitur. Difficilius enim, ob vacillantem motum peristalticum, progreditur, sed in tenuibus subsistens, accessu aliorum humorum ex sanguine, corrumpitur & exæstuationibus febrilibus, ventriculi inflationibus, ructibus, in tenella vero ætate conuulsionibus occasionem suppeditat. Nam quo liberior & minus obstructa est aluus, minus cibus ingestus incommodo est; sicut etiam contra, aluo diutius adstricta, omnis nimia satietas valde periculosa est. Nouimus aliquot exempla, vbi prægnantes, per aluum nihil reddentes, cibo paulo largius vsæ, aliquoties iteratum abortum passæ fuerunt. Neque alia ratione, nisi demto cibo & facta aluo laxiore fœtum retinuerunt.

11. Plvs vero periculi illud habet, quando cibi, etiam optime nutrientes & carnium alimentosa iuscula, cum vitello ouorum mixta, in continuis & acutis febribus, & maxime circa excretiones criticas, paulo largius exhibentur. Et, si quispiam in vitæ discrimen ægrum tali casu cibus coniicere potest, certe est alimentosus, eo quod cum naturæ sit oneri, eam in salutaribus excretionibus pessime turbet. Nocet vero quam maxime in acutis & malignis carnium esus, quandoquidem hæ facile putrescunt & sic vim morbi, cuius natura in putredine residet, augent. Neque etiam sine ratione

puerperis, quæ inprimis humoribus impuris ſcatent, carnoſa diæta interdicitur. Et ſpectat huc HIPPOCRATIS aphoriſmus 10. Sect. 2. *corpora impura, quo magis nutriueris, eo magis læſeris.* Victus quoque lautus & plenus inimicus maxime eſt febribus, & ex tertiana ſimplici quam facile duplicem facit. Rectiſſime enim HIPPOCRATES *Sect. VII. aph. 65. Si quis febricitanti cibum dederit, quem ſano exhibet, valenti robur, ægrotanti morbus fit.*

12. IN genere vero id obſeruationem meretur, quod omnes valetudinarii & infirmi, item ſenes, facile a copia alimentorum, præſertim ſi praui ſucci fuerint & promte in corruptionem abeant, lædantur. Siquidem hæc ipſa non modo placidum ſomnum impedit, ſed & grauitatem corporis & capitis laſſitudinem, catarrhum & dolorem in capite accerſit. *Neque enim vlla cauſa*, inquit, SANCTORIVS, *Sect. IV. aph. 40. ſomnum magis inturbat, quam ciborum corruptela; id efficit ſympathia, quæ eſt inter ſtomachum & cerebrum.* Non parum itaque refert ſcire, quinam homines imbecilli, quinam firmi & robuſti ſint. Qua de re optimam cautelam nobis reliquit *Celſus Lib. II. Cap. XVIII. imbecilli homines rebus infirmiſſimis opus habent, mediocriter firmos media materia optime ſuſtinet & robuſtis apta validiſſima eſt.*

13. VERVM enimuero non tantum cibus paulo copioſior & maiori auiditate, quam par eſt, ſumtus, ventriculo & primis viis moleſtus varia procreat mala, ſed & cibus optime nutriens & probe temperatus, qui aptiſſimam chyli & ſanguinis materiam continet, vbi in copia ſumitur, vniuerſum corpus præter naturam multis grauibus & longis morbis pabulum præbendo afficit. Dicimus non ſine ratione optimum cibum, hoc eſt, qui optimum & laudabilem præbet ſanguinem, ea mala procreare. Iam uero quænam ex omni alimentorum claſſe optimum nutrimentum & laudabilem ſanguinem generent, intuebimur. Inter hæc vero primum merito locum obtinent carnes iuniorum animantium, caro vitulina, bouina, agnina. Omnes enim hæ carnes coctione ſuccum gelatino-

tinosum reddunt, qui proxima sanguinis est materia. Quid enim aliud optime temperatus sanguis est, quam gelatina occluso & continuo calore rubedine tincta? quid aliud est is succus, qui solidas vniuersi corporis nostri partes nutrit, quam gelatina, in quam etiam animantium partes, vel durissimæ, ossa & cornua longiori demum coctione resoluuntur & manet hoc loco id verum, in quod quid resoluitur, ex eo etiam constat. Secundum locum inter alimenta, quæ bonum suggerunt sanguinem & optime nutriunt, frumenta & panificia sibi vindicant. Est enim ea natura ac indoles omnium seminum, vt temperie gaudeant, dum ex partibus terreis, subtilioribus, mucidis & oleoso sulphureis probe mixta sunt, vnde cum aqueo liquore trita & cocta ac emulsa albidum instar lactis liquorem constituunt. Quid vero aliud est chylus, quam lac, quo nihil ad alendum est præstantius. Ex quibus intelligi potest, plus alimenti esse in pane, quam in ullo alio, quare etiam solo pane & aqua viuere & sanus homo esse potest. Panis enim, qui ex seminibus tritici, siliginis vel hordei conficitur, cum aqua in emulsionem siue optime temperatum chylum facessit. Denique & ipsum lac animantium optime nutrit, corporaque robusta reddit, quemadmodum videmus in quibusdam firmis Heluetiæ populis, qui solo lacte vescuntur. Huic postea illa, quæ ex lacte parantur, vt butyrum & caseus succedunt, quæ cum pane mixta robur membris adferunt; eiusdem quoque generis sunt oua volucrium sorbilia fluida, quæ ex optima alibili materia animantium constant. Imbecillius vero nutrimentum pisces omnis generis & ex vegetabilibus olera, radices, bulbi & herbæ continent.

14. Eqvidem hæc omnia probe digesta & subacta in ventriculo sanguinem bonum & laudabilem ingenerant. Attamen si is abundantior, ex nimis largo & lauto victu, redditus fuerit, quantum noceat, exprimere vix possumus. Nam eius copia fibras motrices cordis & vasorum admodum distendit eorumque robur, tonum ac systolen debilitat atque infringit, quominus expedite & promte liquoris vitalis per vniuersi

corporis tubulos fiat curſus, quo imminuto inutilium partium ſecretio & excretio tardior quoque fiat neceſſe eſt. Quapropter decreſcente ſolidorum pulſu ac impulſu, corporis natiuus calor, ſecundum veterum ſententiam, quaſi ſuffocatur, quemadmodum flamma lucernæ a multo oleo opprimitur. Decreſcente quoque impulſu ſanguinis & humorum conueniens fluiditas ac tenuitas decreſcit, hinc ſpiſſiores ac craſſiores facti, meatus viſcerum obſtruunt, viasque comprimunt, vnde, emunctoriorum tubulis clauſis, impurum in ſanguine remanet. Tum minore facto ſolidorum impulſu, ſanguis in excrementitias partes, ſerum nempe ſalſo-ſulphureum minus per calorem reſoluitur, ſed potius ingens ſanguinis & humorum in vaſculoſo genere fit accumulatio, qui ſtatus & habitus corporis nunquam tutus, ſed ſuſpectus & iuxta *aph.* 3. *Sect. I.* ſine mora ſoluendus eſt. Pulchre admodum veriſſime hanc in rem CELSVS *Cap. II. Lib. II.* ſcribit. *Si plenior aliquis & ſpecioſior & coloratior factus eſt, ſuſpecta habere bona ſua debet, quæ quia neque in eodem habitu ſubſiſtere neque vltra progredi poſſunt, fere retro quaſi ruina quadam reuoluuntur.*

15. ILLVD autem magis attinet ſcire, non æque & promiſcue in omnibus tam facile bonum & laudabilem ſanguinem redundare, ſed hoc ipſum magis fieri in iis, qni habitu ſpongioſo & laxiori præditi ſunt, venas obtinent copioſas & anguſtas, temperamento ſunt ſanguinei, vitæ ſunt otioſæ & animi tranquilli, vino & ſpirituoſis liquoribus delectantur. Neque ignorare oportet, feminas ſemper alendo copioſiori ſanguini plus eſſe idoneas, quam viros. Signa vero ſunt repletionis ac nimiæ ſanguinis redundantiæ, quando non modo habitus corporis turget, facies apparet colorata, ſed & vaſa, præſertim in partibus inferioribus, ſanguine ſunt diſtenta & inflata, & ſi quando motu corpus exercent, facile delaſſantur inque adſcenſu difficulter ſpirant. In quibusdam pruritus, præſertim in pedibus excitatur. Neque vero ſemper in plethoricis facies rubet, quod tantum in ſanguineis euenit, ſed macilentiores ſæpenumero faciem habent minus coloratam,

vaſa

vasa tamen valde sanguine distenta, quæ ideo principale repletionis signum exhibent. Nil vero plus ad generationem superflui sanguinis facit, quam quies seu motuum consuetorum intermissio, præclara enim sunt, quæ hac de re HIPPOCRATES *Lib. I. de diæta §.* 1. perhibet: *homo edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret, contrarias enim inter se vires habent cibi & labores, labores enim ea, quæ insunt, consumere solent, cibi autem & potus ea, quæ euacuata sunt, explent*, siquidem omnis motus & exercitatio corporis celeriorem sanguinis per vasa efficit cursum & iter, vnde fortior fit calor, quo magis illud, quod est gelatinosum in sanguine, in excrementitium serum dissoluitur. Etenim quam celeriter & vehementer auctus calor succos & pinguedinem corporis nostri consumere & obesos graciles reddere possit, febris continua documento esse potest.

16. Ex copia vero alimentorum sanguinis facta abuntia eos maxime fouet ac sustentat morbos, quos a plethora proficisci in peculiari dissertatione *de ortu & causis morborum* exposuimus. Sunt vero ii morbi, qui ex plethora nascuntur, partim a spasmo & inæquali sanguinis circulo, partim ab atonia & a sanguinis stagnatione deriuandi. In corporibus videlicet agilioris naturæ iuuenibus & temperamentis sanguineo-cholericis sanguinis copia subsistens in abdominis visceribus, ad quæ portæ vena pertingit, facit fortiores stricturas, quæ illum cum impetu in pueris & adolescentibus ad caput, vnde narium hæmorrhagiæ: in iuuenibus ad pectus, vnde hæmoptyses & anxiæ & difficiles respirationes: ad ventriculi regionem, anxietates & quandoque cruentæ vomitiones vel ad vterum, vnde menstruæ purgationes: in adultioribus viris ad anum, vnde hæmorrhoides: in senioribus ad renes, hinc mictiones cruentæ proueniunt, pellunt. At si corpus propter male succedentes has salutares excretiones a superuacaneo sanguine non liberatur; tunc ipse decumbens, pro varietate locorum, molestissimas stagnationes, stases, dolores & inde subnascentes graues passiones concitat. Igitur in capite fiunt

unt exinde intolerabiles cephalalgiæ & hemicraniæ, melancholiæ, in eius partibus exterioribus opthalmiæ, odontalgiæ, dolores & tumores rheumatici, eryſipelacei, otalgiæ: in pectore, ſi ſeroſioris conſtitutionis homines fuerint, tuſſes & aſthmata humida, rheumaticæ ſcapularum adflictiones, pleuritides ſpuriæ, in ſanguineis & cholericis pleuritides, peripneumoniæ, oppreſſiones pectoris, cordis palpitationes, in regione ventriculi præcordiorum conſtrictiones, anxietates, flatulentiæ, cardialgiæ: in abdomine, colicæ conuulſiuæ, alui adſtrictiones & huius generis plura.

17. IN corporibus vero humidioribus & quæ naturæ obtuſioris & ſegnioris ſunt, ſuccorum & ſanguinis redundantia, in ætate ſenili affectus ſoporoſos, paralyſes, hemiplexias parit; in ætate vero iuuenili, ab anno vigeſimo primo ad annum trigeſimum quintum, præſertim in ſanguineis & qui habitus corporis ſunt ſpongioſi in pectore phthiſes, tabes, apoſtemata, abſceſſus, vomicas, exulcerationes, chronicas tuſſes, hecticas producit. At ſi copia ſanguinis in abdominis viſceribus ſtagnat eaque infarcit, multos graves & longos morbos progenerat, ſiquidem ex hepate obſtructo, infarcto & indurato icterus flavus & niger, cachexiæ, leucophlegmatiæ, & hydropes profluunt. Ex liene ſimili modo ſe habente ingentes eius tumores, atrophiæ, vomitiones cruentæ & ſanguinis nigri per aluum eiectiones, quas atræ bilis nomine antiquitas venditavit, ſuboriuntur. In vtero ſi ſubſiſtit, nec purgatur bene copioſus ſanguis polypoſas in vaſis maioribus efformat concretiones, quæ ad frequentes abortiones aditum præparant. Solent vero huius generis prava accidentia facile contingere in iis, quibus ſolennes & alias conſuetæ a natura factæ ſalutares ſanguinis excretiones ſubſiſtunt, ceſſant ac deficiunt: vel iis, qui ſanguinis adſuetas miſſiones per venarum ſectiones, ſcarificationes maxime proficuas multo iam tempore intermiſerunt, victum tamen & viuendi rationem non mutarunt. Quocirca in periculoſo admodum & ad morbos graues procliui ſtatu feminæ, quibus ordinarii menſes deficiunt vel quinquage-

nariæ,

nariæ, quando plane quiescunt, versantur, atque viri, quibus olim fluentes hæmorrhoides non amplius feruntur, simili periculo expositi sunt.

18. Gravidæ, quia in statu plethorico atque etiam cacochymico consistunt, ex cessante sanguinis per vterum euacuatione pluribus, vt notum est, patent affectibus, qui nullam aliam habent originem, quam, quod nimis abundans in vasis sanguis hinc inde varias congestiones & decubitus efficiat. Qui status tanto peior redditur, quanto plus gulæ & abdomini indulgent, corpus motu non exercent & aluo dura ac obstructa laborant: præsertim si corpus habitudinis fuerit laxæ & spongiosæ. Ex quibus omnibus intelligi potest, quantum corpori noceat cibus etiam optimus in copia adsumtus, quomodo ille plethoram, fœcundissimam morborum matrem, procreet & qua ratione plethoricus status, lauto & copioso victu continuato, semper in deterius, non sine sanitatis & vitæ periculo, collabatur.

19. Plvra itaque mala sunt, quæ ex ciborum & succorum abundantia in corpus humanum redundant: illud vero quam maxime adhuc debet considerari, quod status plethoricus omnibus ferme morbis addat perniciem, atque difficiliorem, nisi mature soluatur, efficiat curationem. Graues animi affectus in corporibus, quæ plurimum sanguinis alunt, non parum habent periculi, eo quod accumulatus & cum vehementia ad quædam loca propulsus, profundas stases vel, quod peius, vasorum rupturas de facili funestas producit; qua de causa etiam acre frigus plethoricis est inimicissimum. Dein attenta & diligenti constat obseruatione plus sanguine copioso præditos malis epidemicis esse obnoxios, quam vllos alios, quare ad grassantes febres suscipiendas valde sunt idonei, eo, quod insensibilis transpiratio læsa, grauiorem noxam eorum succis, ipsique digestioni primarum viarum adfricet.

20. Neqve vero duntaxat optimus & copiose sumtus cibus nocet, sed quam maxime is, qui temperie destituitur,

qua mirifice per omnia natura gaudet, ſiquidem ad ſuccum, qui nos generat, & qui nos nutrit, & partes corporis noſtri conſtituit, nihil intemperati, nihil exceſſiui accedere debet, ſed omnia, quæ eminenti facultate ac intemperie donata ſunt, e corpore, ſi in id admiſſa fuerint, debent excludi. Equidem corpori humano tametſi multa inſint & amara & ſalſa & dulcia, *attamen vbi temperamentum hæc inter ſe habuerint moderatum tum facultate, tum copia, & vbi maxime fuerint permixta, tunc ſanus eſt homo; ægrotat autem, dum horum quid minus aut amplius ſit, aut ſeparatur in corpore & non fuerit reliquis omnibus contemperatum, ſicuti præclare* & ſcite loquitur HIPPOCRETES *Lib. de Nat. hum. §. 6.* Quare etiam cibi ingeſti nobis incommodi ſunt & intemperati nos lædunt, vt ſunt nimis amari, ſalſi acidi, quemadmodum grauiter, idem auctor non minus ac vere *Lib. de vet. Medic.* §. 24. & 25. docet. Et, vt paucis rem explicemus: ſicuti in genere omne exceſſiuum; tam copia, quam qualitate: ita etiam alimentum corpori noſtro eſt inimicum.

21. SI quis vero ſecundum tres morborum claſſes, quas in ſuperioribus adduximus, alimenta diſpeſcere velit; non multum errabit. Videntur enim mihi quædam vel nimia tenuitate partium ſulphurearum & calidarum excedere, alia vero ſalino, acri & acido exſuperanti elemento partes neruoſas & fibras corporis plus iuſto adficere, alia porro nimis compacta, immobili & terreſtri ſubſtantia humorum fluiditati & progreſſioni aduerſari. Quæ ſunt generis primi, ad omnium febrium & caloris, qui præter naturam fit, generationem, multum facere videntur, vt ſunt potus vinoſi, ſpirituoſæ aquæ ſic dictæ vitæ, cibi nimium aromatibus, pipere, zingibere conditi. Alterius generis ea ſunt, quæ fibrarum ſpaſmos prouocant, vel diſſolutionem continui inferunt, vt ſunt cibi nimis ſale conditi, omniaque acida, acria, allio accepis condita. Tertii generis ſunt, quæ craſſum generant ſanguinem, minimosque canales ac meatus obſtruunt, qualia ſunt frumenta, leguminaq́, vt fabæ, piſa, lentes, grana milii,

omnes

omnes marini pisces & cibi duri ac valde glutinosi. Denique solidorum relaxationem & robur deperdunt valde refrigerantia, crudis quæ succis abundant, vt sunt omnes fructus horæi, cucumeres, melones, mala persica, ficus, vuæ, cucurbitæ, omniaque dulcia & quæ facile fermentescunt; & hæc morbos ex imbecillitate toni & roboris prouenientes eximie fouent atque sustentant.

22. Maxime vero omnium quoad alimentorum intemperiem respiciendum esse arbitror, primo ad ventriculi & intestinorum tonum & motum peristalticum, deinde ad sanguinis progressum & circulum, indeque dependentes salutiferas excretiones. Nam quicunque cibi vel potiones ventriculum eiusque tonum & intestinorum robur lædunt ac destruunt, & quicunque porro sanguinis liberum progressum atque inutilium rerum excretionem remorantur: ea non tantum intemperata, sed & noxia censenda esse arbitror. Quapropter in alimentorum salubritate & insalubritate cognoscenda plus ad motum, quam ad materiam respiciendum esse existimauerim. Nam humorum circulo saluo & incolumi, & vigentibus excretionibus, nec quicquam intemperati facile nocet, quia secedit atque corpore expellitur.

23. Ex vniuersa vero alimentorum classe nec vllum mihi videtur naturæ plus inimicum, & quod primarum viarum virtuti ac tono magis aduersum sit, vitales motus ac excretiones magis turbando, quam excessiuum acidum. Primo enim hoc ipsum in copia ingestum chyli elaborationem, quando particulas mucidas & oleosas præcipitat, impedit: deinde nihil tam promte coagulum sanguini & gelatinosis succis infert, quam acidum; quare ad obstructiones viscerum atque humorum stagnationem multum omnino facit, eo, quod excessiue acidum valde retardat excretiones, vasa ac poros angustando, fibrasque constringendo. Quin etiam nihil æque acrimoniam bilis, quæ secundum naturam aluum stimulat, obtundit ac intestinales tunicas constringit, ac acidum, quod cum partibus ciborum terrestrioribus mixtum,

aufteram indolem acquirit. Neque, quod ad calculi tam renalis & veficæ, quam eius, qui in cyftide fellea & ductibus hepaticis reperitur, nec non ad tophorum inter articulos generationem aptius exiftat, quam acidum, reperio: quia ferme omnis concretionis tartareæ in corpore noftro caufa eft. Ulterius, quid partibus neruofis & membranofis ipfo acido inimicius effe poteft, quando tenerrimas earum fibras ad ftricturas & crifpaturas fpafmodicas ac dolores difponit. Qui fonticulos in artubus gerunt, mox ab adfumto acido dolorem perfentiunt. Nutrices, quæ acidis delectantur, lac habent, quod facile tormina in infantibus fufcitat.

24. IGITVR acidorum abufus vel maxime ad morbos chronicos, ad fpafmos, ad infarctus vifcerum difponit & folennes fanguinis per menfes aut hæmorrhoides, quæ faluti & præfidio corpori funt, vacuationes intercipit. Experiuntur id fere in dies feminæ, quæ nimium acetofis & acetariis delectari folent, vt etiam acetum quandoque fæpius maximo fuo periculo hauriant, quando in graues fpafticas paffiones incidunt. Et plerumque feminæ, inftituto morborum fcrutinio, fateri coguntur, fe prima adolefcentia vel etiam poftea nimium acidis cibis indulfiffe. Simili ratione in viris hypochondriaca affectio ex nimis acida & craffa diæta atque intermiffo motu corporis ac intempeftiua animi fatigatione incunabula fua agnofcit; & nihil æque hypochondriacos offendere, quam acidum, vfus ac experientia, omni futili fpeculatione fuperior, docet. Noui quosdam, qui a continuato acidorum vinorum abufu hypochondriacum malum fibi contraxerunt, tunicis inteftinorum ab acido exceffiuo adeo corrofis, vt continuæ alui deiectiones cum torminibus & flatulentiis eos nunquam non fatigarent: igitur & acidum exfuperans hypochondriacam affectionem progignit; eiusque fymptomata acerbiora reddit. Et notabile eft, quod omnis generis etiam plane infipida alimenta in hypochondriacorum ventriculo acefcant, tum, quod primarum viarum fermentalis fuccus acidiffima celeri fermentatione non fpirituofum,

fed

ſed acidum reddat chylum, tum, quod, ob alui officium retardatum, ingeſtorum maſſa diuturna mora fortem acorem contrahat.

25. SOLET vero quam maxime acidum, prima in regione diutius oberrans, capiti eſſe noxium. Qua de re cum egregius locus apud MARTIANVM in HIPPOCRATEM *pag.* 382. exſtet, placet ipſum inſerere: *acidum in ventriculo exiſtens vapores acres huc & illuc diffundit, quotidie obſeruatur in iis, quibus acetum non eſt conueniens, quemadmodum etiam in illis, in quorum ventriculo cibi aceſcunt. Nam communiter talibus caput dolet, propter cerebri membranas, quæ ab acetoſo vapore punguntur, idque huius humoris adeo proprium eſt, vt raro caput per conſenſum a ventriculo dolere inuenias, quin acetoſa in eo conſiſtunt; &, qui epilepticis motibus ſunt ſubiecti, ſymptomatibus hiſce corripiuntur, cum acetoſa in ventriculo peccant: ita enim vomitiones ſubſequentes palam faciunt. Et ego obſeruaui, quamplurimos podagricos ab eadem cauſa a doloribus corripi conſueuiſſe, liberatosque aut ſaltim mitigatos, vbi acetoſa euomuiſſent, taceo mulieres cum variis vteri ſymptomatibus conflictatas, quæ a vomitu acetoſorum e veſtigio liberabantur.*

26. SOLET vero acidum magna in copia primis in viis generari, primo ex nimio vſu acetariorum, dein ex potu liberaliori vinorum, quæ multum acidi tartarei principii ſecum ferunt, vt ſunt Rhenana, Moſellana, Franconica & Thuringica. Tum quoque frequentior fructuum horæorum vſus, vt prunorum, fragorum, ribium, berberum, perſicorum, malorum, pirorum, vuarum copioſiſſimum acidum, tam in primam regionem, quam in ipſum ſanguinem inuehit, ſiquidem hæc ipſa eminens acidum ſecum habent, quod maxime per fermentationem, quam in ventriculo ſubeunt, longe fit fortius. Id vero ructus, vomitus acidiſſimi, torſiones ventriculi & inteſtinorum, & albicantes feces ſatis manifeſto produnt. Accidit vero non raro a dulcibus & fructibus nimia copia ingeſtis, ex occurſu bilis acris, præſertim in cholericis, fermentatione adiuuante, tam corroſiuam & cauſticam acredinem

in ventriculo eique annexis inteſtinis generari, vt cholerica inde paſſio ſiue creberrima ſurſum & deorſum deiectio cum periculo funeſtæ ventriculi inflammationis reſultet. Quoniam vero ab adſumto acido tanta ſæpius noxa obſeruata fuit & contra ab iis, quæ ſubſtantia alcalina illud plane inuertunt atque exſtinguunt, præſentiſſimum auxilium ſecutum fuit: hinc plures medicorum noſtris temporibus eo proceſſerunt, vt ab acido exſuperante & variis vitiis inquinato ferme omnium morborum cauſas deducere ac deriuare anniſi fuerint. Alii vero, cum animaduerterent nonnullos hominum, præſertim cholericæ conſtitutionis & vina acida & cibos aceto conditos & fructus horæos refrigerantes & ſubacidos impune ferre poſſe, omne acidum plane inſons & morbis inſerendis minus idoneum nimis propere declararunt: ita ſemper, proh dolor! in medicina ab vno extremo in alterum dilabimur. Nos vero in hiſce dirimendis aſſerimus: omnino acidum & ſua natura corpori noſtro maxime eſſe infenſum, dum fluidos humores facile coagulat, poros conſtringit, vt viſcerum obſtructiones, excretionum retardationes & peſſimæ impuritates inde proueniant. Multo magis vero hoc ad noxam inferendam idoneum eſt, ſi phlegmatici & melancholici, & qui corpus motu non exercent & ſpongioſæ carnis ſunt, illud nimium aſſumant. Vbi vero motu ſanguinis tam inteſtino, quam progreſſivo intenſiori, copia partium ſulphurearum & bilioſarum in ſanguine eſt, corpus quoque iuuenile & motibus ac laboribus adſuetum: tum utique acidum non tam facile nocebit, vt potius ad refrenandum nimium calorem medicinam præbeat. Atque adeo nihil perpetuum eſt in medicina, quod non reſpectu indiuiduorum & circumſtantiarum ſit diſcernendum.

27. CONSIDERATIS ac præuiſis iam iis vitiis, quæ ex intempeſtiuo acidorum vſu in corpus noſtrum redundant, nunc deſcendimus ad victum nimis durum, craſſum, ſalſum, quo non modo ex leguminibus panem groſſiorem, fabas, piſa, lentes, milium & quodcunque valentiſſimum habet alimentum,

tum, ſed & omnes carnes ſale conditas, induratas & infumatas, præſertim piſces marinos, comprehendimus. Duplici vero ratione is victus peccare videtur, primo propter copiam ſalis, deinde propter compactam, duriorem, qua eiusmodi alimenta prædita ſunt, ſubſtantiam. Equidem ſal commune carnium & ciborum optimum eſt condimentum, quando eorum digeſtionem egregie adiuuat, neque minus moderato ſuo ſtimulo omnis generis excretiones promouet: attamen vbi nimia quantitate ſumitur corpori non poteſt non eſſe hoſtile, ſiquidem nullum ſal ſanguinis vel partium ſolidarum corporis noſtri principia conſtitutiua ingreditur, ſed potius omne adſumtum rurſus emunctoria ſubire & per aluum, ſudorem, vrinam penitus & plane debet excerni: id quod ſi minus obtingit, ſed remanens vitales ſuccos & maxime lympham temperatam & dulcem collutulat; tunc & humorum vitium & fibrarum læſio conſequitur. Qua de cauſa, qui nimium ſalitis veſcuntur, neque ea per emunctoria aperta conuenienter reiiciunt; in ſalſas defluxiones, rheumatiſmos, dolores artuum & cutis exulcerationes, puſtulas, vlcera, ſcabiem, herpetem, lepram perquam facile incidunt.

28. Longe magis vero ſal nocumentum adfert corpori noſtro, quando eius copia cum cibis duris, craſſi & viſcidi ſucci, quos ſupra commemorauimus, ingeritur, vtpote hi, generando craſſum ſanguinem & ſerum, viſcerum obſtructioni multum velificantur. Nam facto impeditiore ſanguinis & humorum per vaſa curſu atque itinere, & obſtructis excretoriis vaſculis, multæ excrementitiæ ſordes ſalino-ſulphureæ impuræ in ſuccis remanent, quibus ſucceſſiue & tota humorum maſſa inficitur, & ſolidorum textura læditur atque deſtruitur. Et hac ratione fit origo peſſimi iſtius, ſeptentrionalibus maxime regionibus & maritimis locis proprii & endemii, mali ſcorbutici, cuius tanta eſt tyrannis, vt non tantum plures nationes adoriatur, ſed ita corpus omnesque eius partes deſtruat, vt vix vna ſalua ac integra ſuo munere recte defungi poſſit. Fouetur autem quam maxime a victu eiusmodi

modi duro, craſſo, ſalino, cœlo denſo & humido, præcipue ſi corpora motu ac exercitatione carent & inſuper ſpongioſi fuerint habitus. Memoratu dignum eſt, quod in hoc malo ſanguinis etiam color mutetur, utpote qui plumbeus & viridis ſolet eſſe, ſi e vena dimittitur, quod teſte EVGALENO *de ſcorbuto* certum huius morbi, etiam plebis iudicio, ſolet eſſe indicium, & quod obſeruatur in omnibus craſſiori cibo vtentibus & qui cum hoc morbo diutius ſunt conflictati.

29. MVLTVM quoque ad impuritatem ſanguinis & humorum augendam facit creber vſus carnis ſuillæ, tam recentis, quam ſale conditæ. Etenim caro ſuilla, licet ſapidiſſima, non facile tamen ſine noxa adſumitur propter glutinoſam ac viſcidam, qua pollet, ſubſtantiam, qua facile noſtræ carni adſimilatur & nimium nutrit ac poros occludit. Nam conſtanter, qui humanas carnes inſcienter guſtarunt, referunt, quod porcinas ſapore fuiſſe putauerint, vt habet FONSECA *de ſanitate tuenda pag.* 45. Solet quoque perſpiratio, teſto SANCTORIO, ab eſu carnis ſuillæ impeditior fieri & omnes, qui vel vlcus vel vulnus in parte quadam ſolida habent, huius carnis noxam mox percipere poſſunt. Sicuti vero & caro ſuilla & omnis dura, craſſa & ſalſa diæta maxime nocet iis, qui vitæ ſedentariæ ſunt addicti, parum bibunt, frigido aeri corpus obiiciunt: ita eiusmodi diæta iis, qui ipſi adſueti ſunt ventriculum habent robuſtum & labore corpus valide exercent atque humidum congruum debita in quantitate ſumunt, minus infenſa eſt, vt potius corpora duriora ac robuſtiora reddat.

30. QVIA vero ex cibo valde viſcido, glutinoſo ac duro eiusdem naturæ, nempe firmioris, ſanguis generatur, hinc non duntaxat illos, qui ex obſtructione emunctoriorum & impuritate proueniunt, morbos fouet, ſed & ad graues & profundas inflammationes ſeu ſtaſes ſanguinis, præſertim peripneumonias diſponit, quibus hac de cauſa ſeptentrionales populi & maritima loca incolentes & qui duro hoc victu & pane groſſiori gaudent, valde ſunt obnoxii. Tandem etiam ad glutinoſum ſanguinem & qui obſtructionibus & morbis ex impu-

impuritate fauent, multum faciunt cibi farinacei ex farina ſimilaginea, triticea, ouis, ſaccharo, butyro præparati. Ii tametſi palato grati atque accepti ſint, nihilominus ad obſtructiones & infarctus viſcerum, & inde conſequentes morbos multum contribuunt. Exſtat hanc in rem egregius locus apud SIMON PAVLI *in quadripartito botanico pag.* 483: *in quotidiana*, inquit, *victus ratione, qui aſſiduo ſimilagineo pane veſcuntur, nec corpus laboribus validoque opere aliquo exercent, parum ſibi conſulunt, nam, cum palato morem gerunt, in varios morbos incurrunt, confeſtim enim illis iecur & lien obſtruitur, nephriticisque doloribus corripiuntur, propter ſimilæ lentorem & dulcedinem, quibus confuſaneus panis magis conducit, ob furfuris enim miſcelam minus obſtruit, faciliusque per alvum ſecedit atque hæc eſt vna ex præcipuis cauſis, cur ditiores & magnates aſſiduis calculi & podagræ doloribus vivant obnoxii.* Ceterum memorandum hoc loco eſt, quod panis calidus ex furno extractus & deuoratus multum detrimenti adferat & nouimus quasdam feminas exinde flatulentas ventriculi & abdominis tenſiones, vt hypochondriacas & hyſtericas crederes, fuiſſe conſecutas. Et SIMON PAVLI *l. c.* meminit feminæ, quæ vix horæ ſpatio poſt lipothymia corripiebatur, dyſpnœa & tandem intra octiduum orthopnœa fuit iugulata.

31. INTER hæc quæſtio non minimi momenti occurrit: num dulcia, mellita, ſaccharata morboſa & corpori noſtro inimica ſint? noſtra hac de re ſic fert ſententia, quod ſicuti ſanis omnia ſunt ſana, ſic quando ipſos dulcia non tam facile lædunt, ſed per congrua euacuatoria rurſus e corpore expelluntur, inſontia ſint. Aliter vero ſeſe res habet cum corporibus infirmis, & quorum ventriculus ac digeſtio vitio laborat & primæ ſic dictæ viæ viſcidis ac tenacibus humoribus repletæ ſunt, vt ingens ibi fermentatio & aceſcentia reperiatur: vbi hæc ipſa nunquam vtilia, ſed potius ſumme noxia obſeruantur. In infantibus, quæ dulcia ſunt, generationi & nutritioni vermium admodum fauent, &, quod ſerum vitio-

ſum reddant, vel ex eo intelligi poteſt, quod a nimio dulcium vſu dentes facile nigredinem & cariem contrahant. Præter ea experientia clarum eſt, quod dulcia ieiuno ſumta ventriculo, appetitum deſtruant & vim digeſtionis infringant, manifeſto documento ſuccum illum fermentalem & menſtrualem, qui alimentorum texturam intime ſoluit, horum efficacia multum debilitari. Et quod ventriculi ac inteſtinorum tonum dulcia ſoluere ac relaxare ſoleant, ex eo cognoſcitur, quod non tantum a nimio eclegmatum & pectoralium dulcium vſu ſenſus grauitatis in ventriculi regione enaſcatur, ſed & aluus nimis laxa ac fluida reddatur. Quapropter experientia non minus quam ratione ſuffultus CELSVS *Lib. II. Cap. XXV. & XXVI.* prædulcia, mel quoque, mulſum & muſtum inter ea, quæ inflant, & quæ ſtomacho aliena ſunt, refert. Deinde cum omnia dulcia facile, vt notum eſt, in fermentationem abeant[1], hinc ſupra modum nocere ſolent iis, in quorum ventriculo acris & in acorem degenerans alimentorum fermentatio viget, vt fit in hypochondriacis & qui ſunt alui adſtrictioris, vbi omnia fere ingeſta in liquamen acidum & corroſiuum conuertuntur. Quare illis dulcia nunquam conuenire experientia indies comperimus, dum acidum ſemper ab horum vſu primis viis augetur, interdum non ſine cholericæ paſſionis metu atque periculo. Tum dulcium etiam exceſſus viſceribus non adeo amicus eſt, vnde CELSVS *Lib. IV. Cap. IX.* omnia dulcia inimica lienoſis pronuntiat. Et ORIBASIVS *Lib. IV. Cap.* 23. auctor eſt: omnia dulcia lienem & iecur obruere & ſcirrhum producere. Notum enim ex anatomicis eſt, quod hæc duo viſcera ex innumeris capillaribus vaſculis ſint conſtructa, quæ facile a ſanguine & ſero tenaci & viſcido coarctari & obſtrui poſſunt. Iam vero dulcia, vbi in prima regione non mutata, ſalua ſua textura ac ſubſtantia ſanguinem ſubeunt, propter lentorem, quo conſtant, non poſſunt aliter, quin humores glutinoſos & viſcidos reddant. Quo magis corpora ſpongioſa, phlegmatica, atque motu & exercitatione vacua a dulcibus læduntur & ad viſcerum infar-

ctus,

ctus, obstructiones & chronicos morbos præparantur. Postremo illud vnicum adhuc est memorandum, quod in morbis pectoralibus ex abusu dulcium & eclegmatum, præsertim in phlegmaticis, ventriculi non minus, quam reliquorum viscerum tonus ita lædi possit, vt ex tussi humida & asthmate diuturno cachexia cum pedum tumore œdematoso, imo ipse hydrops possit produci.

32. Iam tractationis quoque ordo postulat, vt de lacticiniis nostram exponamus sententiam, quatenus nempe ad morbos generandos concurrant. Lac alimentorum esse optimum & naturæ amicissimum vel ex eo colligi poterit, quod chylus, qui proxima materia sanguinis est, lac sit & lacte omnis generis animantia iuniora, etiam ipsi infantes, quam optime nutriantur & membra teneriora non modo inde nutrimentum, sed & primum robur accipiant. Solo quoque lactis vsu corpora firma ac robusta reddi & conseruari posse, non nulli Heluetiæ populi id suo exemplo nos docent, qui solo lacte vescuntur. At vero cum non omnium corporum siue naturarum eadem sit ratio, neque ventriculus eodum modo constitutus, lac vero facile in coagulum caseosum abire queat: hinc non omnibus etiam æque vtile est. Sicuti vero lac iis, qui nimis fluidos & salsos habent humores, macilenti sunt, & vasa aperta habent, motu gaudent & febre carent, amicissimum est: ita omnibus repletis, pituitosis, viscerum obstructioni obnoxiis, & qui ventriculi sunt imbecillioris & copiosum acidum in eo fouent, inimicissimum est. Et quoniam ex ventriculi vitio, eiusque ab acidis & corruptis humoribus infarctu, facile caput dolet, hinc rectissime HIPPOCRATES *Sect. V. aph.* 64. *Lac caput dolentibus & febricantibus & quibus præcordia murmurant, malum pronuntiat*, quocum conuenit ORIBASIVS *Lib. IV. Cap. XVIII.* dum ait: *lac in iis, qui frigido sunt ventriculo, acescit, in iis vero, qui calido sunt, in nidorem transit, ex quo fit vt febricitantibus noceat.* Idem *Lib. III. Cap. XXV.* testatur: *lac renes calculo obnoxios lædere & iecur in dispositis obstruere.* Quare AETIVS *Lib. II. Cap. XCI.* præclare monet, quod ii qui

lacte vti velint, latas debeant habere venas & apertos viscerum meatus. Nocet vero lactis vsus maxime iis, qui calculo tam renum, quam vesicæ laborant, quia caseosa, quam lac continet, materia ad calculi concretionem non parum contribuere videtur. Et quod de lacte dictum est, id quoque intelligi debet de vsu ovorum, quæ omnino sanis & robustis, & qui integrum habent ventriculum, optimum nutrimentum, si sorbilia fuerint, præbent: nocent vero quam maxime corporibus repletis & vbi ventriculus scatet corruptis, viscidis & acidis humoribus, vbi facile in corruptionem & coagulum abeunt, quare febricitantibus & hypochondriacis eorum vsus nunquam non malo & detrimento est. Et quemadmodum, secundum HIPPOCRATEM, *corpora impura quo magis nutriueris, eo magis læseris:* ita etiam ventriculum, quo magis nutriueris, eo magis læseris.

33. A cibis veniendum ad potum est, isque vel aqua vel cereuisia vel vinum est. Sicut vero & corpora ratione temperamenti, ratione climatis & cœli, quo viuunt, ratione ætatis & dispositionis ad morbos mirum differunt, ita etiam is vel ille potus magis vel minus ipsis conueniens est & corpus mutat in peius vel deterius. Multum tamen hic facere consuetudinem negari nullo modo potest, vtpote quæ, si subita ab vno potu ad alterum fit mutatio, corpori raro solet esse proficua; ceterum aqua est conuenientissimus omnium animantium potus, cavendum vero, ne dura, tophacea ac grauis in vsum trahatur, siquidem hæc & calculorum generationi & viscerum obstructioni multum lenocinatur, eo, quod difficilius progrediatur & facile in angustis meatibus stagnet. Obseruatum sæpius fuit, quod potus aquæ duræ & asperæ & animantibus & hominibus pernicialis fuerit, de qua militiæ dediti luculentum edere possunt testimonium. Sunt vero maximæ duræ aquæ infestæ visceribus inque primis lienoso & vasculoso visceri, in cuius minimis vasculis, vbi hæret & stagnat, quam facile totum viscus in ingentem tumorem attollit. Scrophulas maximæ molis a duris & asperis aquis increscere

ſcere in certis montium tractibus, vbi tales fontes ſcaturiunt, conſtans eſt adſertio. Maxime vero omnium cauendum eſt a ſtagnantibus, paludoſis, putridis aquis, quæ non modo exhalatione prava & maligna aerem inquinant, verum etiam gignendis putridis morbis ac febribus aptiſſimæ ſunt.

34. Ex genere vinorum alia ſunt vel dulcia vel acida vel valde ſpirituoſa. Vbi animaduertendum eſt, quod omnia dulcia plethoram augeant & parciori manu, vbi ſanguis eſt exſuperans, danda ſint; ſpirituoſa vero, dum nimium ſanguinem & humores commouent, calorem accendunt & bilem acrem copioſam ingenerant, progignendis hæmorrhagiis, febribus ardentibus, bilioſis, ſpaſmis, doloribus, præſertim arthriticis, item conuulſionibus idonea ſunt. Quæ vero ſubtile acidum tartareum fouent, vt Rhenana aliaque, morbis ex acido & viſcido incrementum dant, vnde calculi, podagræ, hyſterici & hypochondriaci mali generationem promouent, præſertim ſi iam fuerit ad hos morbos ingens in corpore diſpoſitio, alias ſi corpora ſunt ſana & fluxilia, tum bene tranſeunt emunctoria, nec facile, niſi exceſſiua quantitate, nocent, vt potius chronicas, quæ ab infarctu viſcerum fiunt, paſſiones, eorum vſus egregie auertat. Quæ vero ſulphure vaporoſo ſcatent vina, neruos debilitant, & ad omnes capitis morbos, torporem, ſomnolentiam, cephalalgiam, hemicraniam, paralyſin, epilepſiam viam præparant.

35. De cereuiſiis id tenendum eſt, quod quæ nimio lupulo infectæ ſunt, caput feriant, dulces vero & non fermentatæ tonum relaxando flatibus torminibusque inteſtina diſtendant. Nimium vero alimentoſæ plethoram adferunt, excretiones minuunt & viſcerum ac præſertim pulmonum infarctibus fauent. At quæ valde ſunt ſpirituoſæ, iis qui ad ſpaſmos, dolores & febres ſunt procliues, minus conueniunt.

36. Illvd vero in genere adhuc circa potum monendum eſt, quod eo frigido nihil ad morbos, eosque celeriter procurandos, ſit præſentius, cumprimis ſi corpus ſudore diffluat & forti motu incaluerit, nihil enim tam cito abit in

ſanguinem calidum, quam frigidum humidum, nihil etiam tam ſubito vaſcula viſcerum obſtruere & ſanguinem ac ſerum in motu & circulo ſiſtere idoneum eſt, quam frigidus. Et hinc veriſſime ſcribit CELSVS *Lib. I. pag.* 28. *illud noſſe oportet, quod ex labore ſudanti frigida potio ſit pernicioſiſſima, atque etiam, cum ſudor ſe remiſit, itinere fatigatis inutilis eſt.* Ex potu itaque frigido liberalius in corpus calidum admiſſo repente ventriculi ac inteſtinorum funeſtæ inflammationes & ſphacelationes conſequuntur, quæ vel cito vel lentiori gradu, niſi mature medicina ſuccurramus, hominem internecioni dant. Hiſtorias eorum, qui aquæ potu perierunt, legere poſſumus apud MARCELLVM DONATVM *Hiſt. mirab. Lib. IV. Cap. VI.* Et certe nihil frequentius in praxi occurrit, quam quod, ſi primam morbi originem paulo accuratiori cura inquiramus, grauiſſimæ chronicæ paſſiones, hecticæ, phthiſes, cachexiæ, ſpaſticæ & flatulentæ inteſtinorum afflictiones, in feminis æque ac in viris, item atrophiæ ex potu frigido celeriter hauſto prognatæ fuerunt. Quam maxime vero aquæ frigidæ potus femellis eſt noxius circa menſium negotium, quibus ſiſtendis nihil eſt aptius, vt perite IOH. LANGIVS *Lib. II. Ep.* 51. monet.

37. VTI vero corpori calefacto nunquam expedit frigidum potum copia ingerere: ita etiam illud noxium atque perniciale eſt, ſi in febribus, aut intermittentibus aut continuis, id fiat. Euenit hac ratione ſæpiſſime, vt adſumto copioſe potu frigido in intermittentibus hydropes, abſceſſus & pedum œdematoſi tumores inde fiant. In febribus continuis periculum eſt, ne ſingultum, vel etiam ventriculi inflammationem aut ſphacelationem producat. In quodam Comite, febre continua laborante, teſte *Foreſto Lib. I. Cap. XV.* copioſus aquæ frigidæ potus graues pectoris conuulſiones induxit. Nocet vero frigidus potus porro maximopere ſenibus & omnibus imbecillis & tenuibus, item craſſis & valde obeſis corporibus, feminis, puerperis, grauidis, infantibus

bus & qui doloribus ex calculo, colica & podagra laborant, quos affectus semper exacerbat.

38. VLTIMO loco de abusu spiritus vini & liquorum spirituosorum, qui aquae vitae nominantur, quaedam dicenda sunt. Quamuis etiam hic consuetudo sit altera natura ac spirituosi potus adsuetis non adeo nocere soleant, sicut in Poloniae & Russiae incolis cernimus, nihilominus experientiae, optimae veritatis magistrae, testimonio, nihil ex nocentibus potibus tantum detrimenti corporibus humanis adfricat, quantum a liberaliori liquorum spirituosorum abusu exspectandum est. Quid enim naturae ac fluiditati chyli & sanguinis ipso spiritu vini est inimicius? eo quod promte ipsis coagulum inducat atque adeo & chyli & sanguinis elaborationem impediat. Et quando tenacem ac viscidum producit sanguinem, dum humidum absumunt & eius solidas partes coagulat, quid ad obstructiones & meatus viscerum occlusos adeoque ad cachexiam, ac phthisin, hydropem, hecticam, atram bilem generandam aptius sit, non inuenio? Nocet quoque in omnibus viscerum & capitis morbis & disponit ad epilepsiam, cephalalgias, conuulsiones, tremores. HOECHSTEDTERVS *Dec X. cap. VI.* scribit: *quidam de aqua vitae Matthioli copiosius bibit & is paralyticus factus est; alter, simili vitio laborans, apoplecticus, tertius, qui cacochymicus fuit ac podagricus, totius corporis pruritum sentiebat ac lassitudinem, cui icterus, dyspnœa ac tandem mors superuenit.* Quando corpora aperiuntur, quae continuo spiritu vini vsa fuerunt, neglectis carne aliisque eduliis, tunc ventriculus, intestina, omniaque interiora contracta & rugosa inueniuntur, hepar induratum, pancreas aridum, corpus exsuccum & bilis concreta visitur.

39. POSTREMO ex causis non naturalibus, & quae ad viuendi rationem spectant, maximum momentum in creandis morbis motus & quies, somnus & vigiliae adferunt. Et sicuti motus atque exercitatio corporis, circulum ac impulsum

ſum ſanguinis egregie promouet & excretiones, præſertim perſpirationem conciliat: ita nimia quies & vita ſedentaria ad plethoram, morbos chronicos, viſcerumque obſtructiones viam parant ampliſſimam. Nimiæ vero vigiliæ corpus viribus exhauriunt & capiti maxime nocent. Ex quibus omnibus facile intelligitur, quod varium vitæ genus, quo homines vtuntur, multum ad morbos producendos contribuat. Qui vitam ſedentariam agunt, vt profeſſores, ſtudioſi, monachi, itemque ſartores, ſutores, textores, nec non, qui in aere valde humido & vaporibus repleto degunt, vt fullones, olearii, balneatores, piſcatores, zythopeptæ, lotrices, ob fibrarum tonum relaxatum, circulum ſanguinis tardiorem, tranſpirationis defectum & ſeri impuri accumulationem, ad ſcabiem, ſcorbutum, capitis dolores, morboſque putridos, vermes, hæmorrhoidum fluxum præparata habent corpora. Qui vero ſe fortiter motu exercent, vt cantores, curſores, agricolæ, athletæ, baiuli ad inflammationes, phthiſin, hæmoptyſin, hæmorrhagias & aſthmata ſunt procliues. Quicunque aere fruuntur metallicis vaporibus repleto, vt vitriarii, inauratores, ſpecularii, pictores, figuli, ſtannarii, lapidicidæ, fabri murarii, gypſarii, ob ſpaſmodicam conſtrictionem neruoſarum partium facile in aſthma & colicam conuulſiuam, tabem, contracturam, paralyſin incidunt. Milites ob multas aeris iniurias & mutationes tempeſtatum, quibus expoſiti ſunt, virium proſtrationem patiuntur, cutisque tonum adeoque tranſpirationis negotium plane interrumpunt, vnde morbis epidemicis, febribus caſtrenſibus, dyſenteriis & iis, qui ex tranſpiratione prohibita & corruptione humorum proficiſcuntur, ſunt obuii. Mulieres ſedentariæ vitæ addictæ, adfectus circa meſenterium ſpaſmodicos perſentiunt, eruditi ob nimium laborem & meditationem caput debilitant, hinc ſi morbos patiuntur, caput inprimis adfligitur.

40. Ex iis omnibus, quæ hactenus adduximus, clariſſime apparere arbitror non modo aerem, ſed & alimenta ſanum

num corporis nostri statum mutandi & morbos varii generis inferendi potentia esse instructa. Quo magis intelligitur, quam necessaria sit rerum naturalium accuratior disciplina cuiuis, qui solide in artis operibus se exercere velit. Is enim maximam adhibere debet curam, vt secundum ductum HIPPOCRATIS eius loci, vbi medicinam facit, situm, aeris, aquarum indolem atque naturam & victus ac viuendi rationem probe perscrutetur, siquidem hac ratione non modo cognoscet, ad quos peculiares morbos certæ regiones inclinent, sed & medendi rationem certe multis locis peculiarem, nec non fundamentum corpora a morbis præseruandi inde trahet ac desumet quam felicissime. Apparet quoque ex hisce, quam male hi doctores sacris medicinæ initiandis sibi consulant, qui solidam rerum naturalium scientiam nullius vsus ac fructus esse in medicina, sine vlla ratione adseuerant.

DISSERTATIO V.

DE

VINI HVNGARICI EXCELLENTE NATVRA, VIRTVTE ET VSV.

§. I.

QVum excellentem Hungarici inque primis Tockauienſis vini naturam, virtutem & vſum exponere conſtituerim, plures fore arbitror, qui rem ab officio medici plane alienam me ſuſcepiſſe exiſtiment. Nam perverſa illa opinio plurimorum mentibus inhæret & præſertim vulgi animum irrepſit, a medico non niſi medicamenta, eorumque formulas & varias compoſitiones pharmaceuticas expectandas eſſe; vina vero & id genus alia inter alimenta magis eſſe referenda, quorum vſus ad medicum non adeo ſingulariter pertineat. Verum enim vero quum medicus, qui valetudini & tuendæ & inſtaurandæ præeſſe vult, omnia ea ex rerum natura, quæ vllo modo prodeſſe vel etiam nocere poſſint, ſcopo ſuo accommodare debeat; ex ipſius re omnino eſſe videtur, vt non tantum ex pharmacia, ſed etiam ex alimentorum genere & diætetico fonte ea meditationi & perquiſitioni paulo ſubtiliori ſubiiciat, quæ magnam vim & efficaciam tam in auertendis, quam ſanandis morbis atque in integritate corporis conſeruanda poſſident, in quibus vinorum genera propter egregiam, quæ iis ineſt, virtutem & mirabilem operationem primum omnino ac principem locum obtinere, non eſt, quod amplius dubitemus. Atque ego quidem in hac ſum ſententia, medicum, qui aliquid ſolidi & laude digni in medendo præſtare velit, longe tutius & conſultius agere, ſi laborantibus auxilium ferat alimentis & præſidiis diæteticis, quam ſi ea ipſa ex medicamentis validioribus, magis actiuis & naturæ corporis humani non adeo amicis adhibeat. Nam ſi antiquiſſimorum & qui methodicæ im-

imprimis ſectæ addicti fuerunt, medicorum monumenta conſulimus, hos ipſos ſuas curationes ex diæta petitis remediis maximam partem inſtruxiſſe deprehendimus. Nam inedia, abſtinentia, motu & exercitatione corporis, quiete, frictionibus, balneis, mutatione cœli & aeris, conuenienti victu, aquarum & vini potu contra graues etiam & chronicas paſſiones non ſine inſigni ſucceſſu pugnabant, rariusque medicamentis & rariſſime validioribus vtebantur. Qua in re optimos hos artis magiſtros ac profeſſores nos hodieque ſequi & imitari debere perſuaſiſſimus ſum. Qua de cauſa nobilem hanc materiam de vini Hungarici natura virtute & vſu euoluere & explanare in præſenti conſtitui; ea inprimis ductus ratione, quum eius vſum vbique iam inualeſcere magnique æſtimari videam.

2. Prius vero, quam excellentes vini Hungarici in corpore ſano conſeruando & minus firmo, reſtituendo virtutes ante oculos ponam, hiſtoriam phyſicam de huius vini ſolo natali, cultu & præparatione hoc loco prætexere commodum mihi videtur. Ampliſſimam Hungariæ regionem in inferiorem & ſuperiorem diuidi, cuius vel leuiter rerum geographicarum gnaro non poterit eſſe ignotum. Utraque vinorum nobilium, imo optimorum feraciſſima eſt, quæ tamen, quum inter ſe non parum ratione indolis ac virtutis differant, ſingula breuiter ſtrictimque conſiderare oportet. Quod attinet itaque ad Hungariæ inferioris diſtrictus, vbi vites coluntur & vina proueniunt, maxime Sopronienſis recenſendus venit, qui vinorum eſt feraciſſimus, inter quæ tamen palma maxime tribuenda eſt iis, quæ in lacu Neoſidlenſi progignuntur, omnium ſane delicatiſſima. Nam ſoli huius ingenium producendo optimæ notæ vino quam maxime accommodatum eſt. Siquidem hic locus multis montibus ſtipatur ſaxoſis, arenoſis, copioſa ſulphurea terra impprægnatis, e quorum etiam radicibus minerales aquæ ſubinde ſcaturiunt. Creſcit ibi generoſiſſimum vinum Goldbergenſe. Minori in pretio habentur vina eorum montium, qui ſolem occidentem reſpiciunt

ciunt atque arborum multitudine vestiuntur. Et tales quidem sunt, qui in terris pago Wohndorff vicinis exstant, quorum vina Goldbergensibus multum sunt inferiora, quoniam hæc terra non tam fœcunda est, limoque inerti scatet. Neque pagus circa Gros-& Klein-Höflingen prætermittendus est: atque hinc est, quod incolæ iis loco ordinarii potus vtantur. Nam in genere hoc loco sciendum est, plerosque Hungariæ incolas minus frequenter vina generosa & optima ad quotidianum vsum transferre, quum perpauci calidissima æstate & qui corpus multo labore exercent, sine sanitatis offensione ea ferre possint, præsertim tanta in copia, quanta ad sitim leuandam requiritur. Si vero vtuntur generosis admiscendo aquam iis tale inducunt temperamentum, quod suæ quisque valetudini proficuum arbitratur. Quem morem etiam coli videmus a reliquis gentibus, quas natura fautrix vinis valde generosis instruxit. Nam & Hispani, Itali & Galli rarius illud merum hauriunt, sed pro potu ordinario aqua admixta diluunt atque attemperant.

3. Ex inferioris Hungariæ vinis commemoratione digna sunt ea, quæ trans Danubium in tractu Posoniensi progignuntur, quorum nobilissimum habetur illud, quod in vicinia St. Georgii ciuitatis ex terra ibi valde lapidosa editur, & duplex est; alterum ex vuis selectioribus & maturioribus expressum, saporis delicatissimi, vocatur Ausbruch, & caro admodum venditur pretio; quum illud, quod ex vuis non selectis vulgari modo præparatur, vilius habeatur. Postea vina, quæ natales suos ad terram Rustensem & vicos Besingen, Modern, Razenberg referunt, optimæ notæ sunt, & ob salubrem vsum & præstantem vim ab incolis pariter ac exteris magni æstimantur. Vina Posoniensia, & maxime id, quod vocatur Roster, peculiarem in eo habent proprietatem, quod minus commode aeris liberiorem ac diuturniorem accessum ferre possint: mox enim inde colorem, qui ex aureo in brunum transit, nec non saporem suum mutant.

4. ACCEDIMVS iam ad generosissima illa superioris Hungariæ

gariæ vina, quæ crescunt in iis locis, quæ appellantur ciuitates submontanæ, in comitatu Zempleniensi sitæ, quarum nomina sunt Mad, Tolezua, Benye, Talya, Schadan, Kerestur, Tarzal, Serensch, & Tokay. Vina omnia, quæ ibi crescunt, submontana κατ᾽ ἐξοχὴν Tockauiensia appellantur, quoniam in eo præiudicio mercatores versantur, vt a popularibus fide dignissimis accepi, vinum, quod circa Tockay prouenit, reliquis submontanis esse præferendum, quum tamen omnia fere sint æqualia, vtut non negandum sit, quod spectans ad meridiem certa pars huius promontorii, ex 600. passibus constans, excellentissimi vini genetrix sit. Deinde celebris est ille districtus vinearum in territorio ciuitatis submontanæ Tarzal, qui se extendit in latitudine ad 3000. passus, in longitudinem vero circiter 9000. passus patet. Hæc duo loca sibi vicina vocantur der Zuckerberg, & quamuis hæc vina, in Zuckerberg Tarzaliensi & Tockauiensi nata, habeantur præstantissima, non tamen huius vini adeo parua quantitas est, vt secundum vulgarem & vsu receptam opinionem Augustissimi Imperatoris mensæ tantum inseruiat, quum rex præter vnam vineam non possideat, cæteram autem vinearum partem comites, nobiles, harum ciuitatum incolæ, imo rustici in possessione habent. Præter hæc loca sunt multæ aliæ ciuitates hisce vicinæ, in quibus vinum etiam valde potens ac generosum, optimi saporis & egregiæ salubritatis crescit, vtut Tockauiensi & submontano paulo inferius, cuius naturæ est, quod in vinetis Zackmariensibus producitur. Nec inglorium est Mischkotiense, cuius præstantia in famam dedit mediocre oppidum, Misckotz dictum. Tockauiensium præstantiam æmulari etiam videntur Tarnauiensia, & quæ circa Groswardein satis benigno solo educantur.

5. Propositis sic vinorum inferioris & superioris Hungariæ optimorum natalibus, sequitur iam, vt de vuis earumque indole, quæ suauissimum hoc nectar proferunt, quædam inseramus. Has fere omnes satis commode duas in classes dis-

pesci posse existimo, quæ quidem differentia maxime in Sopronienſibus & Posonienſibus animaduertitur, quarum vna vuas valde nobiles comprehendit. Inter illas eminent, quarum succus saporis dulcedine delicatiori palato mirifice blanditur, & quas incolæ vocare solent Augster-Muscateller-Meyer- und Geysdutten-Trauben. Ad ignobiliores referendæ sunt vuæ albæ & cœruleæ, quarum succus non tanta dulcedine gaudet, sed sub æstate non adeo feruida austeri quippiam in lingua relinquit. Præstantissimæ sunt illæ vuarum species, quæ Augster vocantur, & mutuantur nomen suum partim ab insigni magnitudine baccarum, quæ sæpius pollicem adæquat, partim etiam a tempore maturationis, quod plerumque in principium mensis Augusti incidit. Nulla enim regio inferioris Hungariæ vuas tam cito & expedite maturat, quam terra Sopronienſis, maxime ea, quæ lacum Neosidlensem ambit. Hinc etiam Senatus Sopronienſis harum vuarum primitias quotannis primo die Augusti Romano Imperatori offerre solet. Incolæ has vuas semipassas dicunt Manckele, iisque vtuntur loco passularum maiorum, quarum saporem mira similitudine exprimunt. Cæterum de hisce vuis illud notari meretur, quod quædam ex illis baccas obtineant paulo minores, & quæ vix seminis cannabini magnitudinem superant. Sed tamen earum paruitas generositati nihil detrahit, nam si ad maturitatem perueniunt, saporis suauitate non cedunt maioribus. Ad nobiles vuas, præstantioris vini genetrices, pertinent etiam Moschatellinæ, quæ nomen suum debent succo, quem alunt, delicatissimo, qui & sapore & odore nucem moschatam æmulatur. Magnitudinem præ se ferunt coccu- lorum orientalium & colore leuiter rufescente tinctæ sunt. Quod ex iis paratur vinum, germanice Muscateller-Wein vocari solet. Ad has proxime accedunt eæ, quas dicunt Meyer-vel Meyran-Weintrauben, quoniam succi, quem intus fouent, sapor & odor herbæ maioranæ valde similis videtur. Velantur baccæ tenui, tenaci tamen tunica, cui puncta nigricantis coloris interspersa sunt. Vinum præbent spiritu & o-

leo

leo plenum, palatoque gratissimum. Sequuntur tandem uvæ, quas vocant Geysdutten-Trauben, quarum baccæ crassa & viridescente teguntur membrana, & formam habent papillis caprinis similem. Succo abundant copioso, qui maxime dulciariorum vsui inseruit.

6. Qvod vero attinet vuas vilioris notæ, harum in numero sunt albæ & pallidæ, quibus a tunica, qua vestiuntur, pellucida & alba nomen obtigit. Succum fouent copiosum, subdulcem, virtute tamen debiliorem. Huic generi viliori etiam adscribendæ sunt rubræ seu cœruleæ, quarum prouentus maxime in terra Sopronienſi & Budenſi exuberat. Nomen gerunt ab exteriori rubra seu cœrulea pellicula, vnde vocantur die blauen oder rothen Wein-Trauben. Succus earum paulo adstringens est & acidiusculus.

7. Recensitis iam variis vuarum, quas Hungaria superior & inferior alit, speciebus, proximum est, vt quomodo varia ex iis præparentur vini & musti species, paulo clarius exponamus, præsertim, quum perpaucis hic conficiendi modus notus sit, quem a fide dignissimis popularibus accepimus. Primum & delicatissimum præparant ex vuis, quas vocant Augster-Trauben, quod ab incolis vocatur essenz. Colligunt sigillatim vuas, vltra consuetum maturationis gradum excoctas & semipassas, quas etiam interdum, si solis calore non satis siccatæ fuerint, mitissimo furni calori committunt, vt magis flaccescant, easque a racemis reuulsas torculari subiiciunt, cuius forti pressione succus elicitur, nectaris suauissimi æmulus, qui exacto despumationis tempore vinum præbet generosissimum, oleosum, quod diu dulce manet & spatio vnius anni demum defecatur, caroque venditur pretio & magnatum mensæ inseruit, quod mercatores pro aliis vinis perficiendis emunt. Secundum genus dicitur Ausbruch, quod paratur ex vuis nobilioribus inuicem collectis, ex quibus, separatis racemis, torculari identidem exprimitur succus dulcissimus, cui post aliquot dies feruefacto adiiciunt vuas semipassas, ita feruente musto dulcedo vuarum passarum extrahitur; vinum fit dul-

dulcissimum, oleosum, saporis gratissimi, cuius dulcedo valde diu immutata durat. Tertium genus est, quod conficitur ex puro musto nobilium vuarum, quod fermentatum dat vinum valde spirituosum, minus dulce, limpidum. Sequitur postea quartum genus, quod ex diuersis vuarum speciebus, nobilibus & ignobilibus, parant, & sic mustum copiosum acquirunt, quod peracta fermentatione vinum præbet mediocre, quod nec nimis aquosum, neque etiam nimis generosum aut dulce est, præstantia tamen vino Rhenano palmam dubiam reddit. Ex vilioribus pallidis parant mustum, quod fermentatum cedit in vinum cibarium, quo maxime incolæ vtuntur, quoniam liberalius haustum non adeo facile ebrietatem inducit. Ex rubris seorsim etiam parant vinum, dum succus ex contusis vuis exprimitur, qui rubris pelliculis per aliquot dies stat superfusus. Ex musto fit vinum rubrum, saporis quodammodo adstringentis. Hæc omnia vina quo diutius seruantur, eo præstantiora fiunt & fortiora, & odore quodam naturali & proprio prædita sunt.

8. VERA sic & speciali vini Hungarici historia descripta, liceat nobis iam in peculiares vites, proprietates ac virtutes eorum inquirere, quibus ab aliis vinorum generibus distinguuntur, eorumque, quæ in supra memorata historia continentur notabilia, genuinas rationes inuenire ac reddere. Primo vero omnium essentiales huius vini characteres & notæ enumerari merentur, quæ sunt primo, quod hæc vina præ omnibus aliis valde sint spirituosa; secundo, quod quædam, præsertim generosiora, vt fere sunt die Essentz und der Ausbruch, diutius seruent suam dulcedinem, alia vero non ita: tertio, quod peculiari aromatico odore & sapore prædita sint: quarto, quod vim habeant diaphoreticam, roborantem, & liberalius etiam hausta nullum dolorem in capite vel languorem in artubus relinquant, sed potius totam corporis naturam roborent: quinto, quod generosiora non vappam contrahant, atque in vitris clausis optime per multos annos conseruentur.

9. PRI-

9. PRIMVM itaque diſpiciendum venit, vnde tanta vini Hungarici, præſertim quod in ſuperiori tractu creſcit, excellentia dependeat, vt plurimorum, Italici etiam, Hiſpanici & Gallici vincat præſtantiam: quod vero in inferiori Hungaria prouenit, Germanicis omnibus palmam reddat dubiam. Cuius rei causam altius inueſtigare, non adeo difficile vel operoſum erit, ſi conſiderate ac diligenter nobiſcum reputemus, Hungariam regionem eſſe ita a natura comparatam, vt omnibus iis præſidiis inſtructa ſit, quæ ad generoſi ac potentis vini eſſentiam vnice requiruntur. Sita eſt fertiliſſima hæc regio in illo orbis terrarum ſpatio, quod gradu eleuationis poli quadrageſimo & quinquageſimo deſcribitur, imo poſita eſt in eius medio, quod tabulas geographicas vel leuiter inſpicienti in oculos incurrit. Jam vero perpetuæ obſeruationis res eſt, certoque experientiæ ſuffragio compertum habemus, has regiones, quæ intra quadrageſimum & quinquageſimum gradum eleuationem poli habent, vinis nobiliſſimis progignendis maxime eſſe idoneas. Nam ſi vniverſam Europam per omnem ambitum vsque ad eius fines perluſtramus, oculorum ſane iudicio conſtat, hanc lætiſſimam cœli regionem ſibi ſubiectam habere Portugalliam, Hiſpaniam, Galliam, Italiam, magnamque partem Germaniæ, Auſtriam, Styriam, Carinthiam & fere totum tractum Rhenanum, Hungariam, Tranſyluaniam & eximiam partem Græciæ, quas terras, continuo & cohærente tractu exporrectas, vina omnium præſtantiſſima proferre animaduertimus. Cuius rei ratio non abſtruſa videtur; nam ſub hac poli eleuatione ſitæ terræ fœcunditate fere omnes ſuperant, propter maximam temperiem, qua gaudent, quæ omni propagationi, fœcunditati & augmento eorum, quæ e terra naſcuntur, eſt accommodatiſſima. Hæc vero conſiſtit in abundantia ſubtilioris humiditatis & efficacia caloris ſolaris: illa ad nutritionem & augmentum, hæc vero ad creſcentium rerum perfectionem, coctionem & maturitatem confert. Eſt enim hiſce in regionibus efficacior ſolis operatio, quam in reliquis,

quarum ſitus in ſeptentrionem declinat, quæ parciſſimo ſolis calore fouentur.

10. EA nimirum in varianda vinorum indole ſolis vis eſt & efficacia, vt in reliquis cauſis, quæ ad nobilitandam & exaltandam eorum virtutem conſpirant, primum ac principem locum tueatur. Quemadmodum enim eius calor vniverſale quaſi naturæ inſtrumentum eſt, quo in augmentandis & perficiendis vegetabilibus vtitur, quo fœcunda reddit animantia, eorumque vitam cuſtodit: ita maxime eius calor paulo penetrantior in excoquendo & dulcificando vuarum acido ſucco fere omne fert punctum. Sol enim paulo altior & perpendiculariter poſitus aëris & ætheris fluidum in vorticoſum & celerrimum motum abripit, & nobiliſſimum nutricium ſuccum ita attenuat atque expandit, vt tenuiſſima radicum ora ſubire poſſit. Deinde eundem, oſtiis radicum ſuſceptum, per anguſtias filamentorum & tubulorum, quibus vitium compages contexta eſt, vi propellit mirifica, eiusque progreſſum ad diffuſas racemorum propagines inſigniter adiuuat. Denique etiam ſuccum intra vuarum folliculos collectum amplius reſoluit, torquet, attenuat, pleniusque elaborat ac perficit, vt tandem ſublata cruditate plane dulceſcat. Quo fortior itaque ſolis eſt in ſuccum vitium nutritioni deſtinatum operatio, eo perfectiorem eum fieri nullum eſt dubium. Patet ex hiſce facile ratio, quare in regionibus, ſeptentrioni valde vicinis, vuæ non facile dulces fiant & matureſcant, nec vinum generoſum ibi poſſit produci, & cur ſub æſtate frigidiuſcula vina debilia, acida & languida, ſub æſtate autem calidiori generoſa & ſpirituoſa euadant.

11. NEQVE vero ſolus calor ſolis, licet ſit feruentiſſimus, progignendis optimis vinis aptus eſt. Adſpiciamus iam tantummodo eas regiones, quæ intra trigeſimum quintum & decimum quintum eleuationis poli gradum ſitæ ſunt, in quibus Barbariam, Lybiam Indiamque hoc loco nominaſſe iuvat, quibus intenſior ſolis æſtus grauiter incumbit. Nihilominus ibi admodum rarus vini eſt prouentus, aut ſi quæ pro-

proueniunt, non tanta excellunt virtute, quantam ea obtinent, quæ ſub temperatiori cœli ingenio naſcuntur, cui Hungariam aliasque regiones ſubiectas eſſe commemorauimus. Neque deficit ratio; nam calidiſſimis hiſce in regionibus rarius cadunt pluviæ, & ſi cadunt, per multos menſes continuant, grauesque fiunt inundationes, quibus irrigatæ terræ quandam fœcunditatem concipiunt. Iam vero inter omnes conſtat, potiſſimum eſſe pluuiales aquas, quæ vegetantibus, maxime etiam vitibus, genuinum pabulum & nutrimentum præbeant; ſi itaque eæ deficiunt & vites conuenienti nutrimento defraudantur, hæ ſolis vehementiori calore quaſi torreſiunt: ſi vero pluuiæ adſunt continuæ, deficit æſtuans ſolis calor, neque etiam nimia humiditas fœcundationi & perfectioni vegetabilium idonea eſt, ſed potius humiditatis & caloris temperamentum ad eam requiritur. Quapropter in locis temperatæ zonæ ſubiectis, vbi temperies caloris & humiditatis non deficit, omnes plantæ, vegetabilia & vites optimos ferunt fructus. Quare etiam non mirum eſt, Hungariam fere omnes regiones fœcunditate ſuperare & optimæ notæ proferre vinum. Regio quidem hæc torquetur ſæpius certis temporibus, imprimis interdiu, incredibili calore, qui incolis multam creat moleſtiam. At diem calidiſſimum nox ſequitur paulo frigidior, qua ſub forma roris aqua in forma vaporum in atmoſphæra contenta & ſolari calore valde attenuata deſcendit, qui totam terram mira fœcunditate imbuit, atque in vitium ſanguinem & ſuccum conuertitur.

12. Neqve vero ſolus eſt cœli calidioris fauor ſolisque benignitas, cui adſcribi debeat vini Hungarici excellentia, ſed etiam in eius ſocietatem venit ipſius ſoli natalis indoles & conditio. Nimirum ad generoſioris vini efformationem non ſufficit blandum cœli ingenium, niſi conſpiret conueniens terræ temperamentum, & quo ingens vinorum differentia proficiſcitur. Quemadmodum enim frumentorum ſemina, licet etiam vegetiſſimum ſolis calorem experiantur,

lætam in meſſem ægre effloreſcunt, niſi opportuno ſolo excipiantur: ita etiam ad efficiendam vini præſtantiam ac nobilitatem parum valet conuenientiſſima cœli inclinatio, niſi a fauorabili terræ genio ſecundetur. Quando autem viuidior ſolis operatio ſolique opportunitas conueniunt, admirabilem ſane in amplificandis vini dotibus exſerunt efficaciam. Ante omnia igitur illud animaduerſione dignum eſt, quod nobiliſſima Hungariæ vina, quæ maxima in celebritate ſunt, & reliquarum virtutem longiſſime exſuperant, naſcantur in ſummis montium iugis, ſolem orientem vel meridianum reſpicientibus, inque fluuiorum confinio poſitis, quorum etiam terra admodum arenoſa & copioſo ſulphure impraegnata eſt. Hæc autem locorum poſitura, hæc ſoli indoles ita omnino comparata eſt, vt generoſiſſimo vino perficiendo quam maxime inſeruiat. Primo enim ſcire oportet, montes altiſſimos, quorum facies in orientalem vel meridionalem plagam directa eſt, vini feraciores eſſe aliis locis humilioribus vel etiam montoſis, quorum ſitus ad ſolem occidentem propius accedit. In illis aer ſpirat puriſſimus, nullisque peregrinis effluuiis contaminutus, illi ab omni ventorum ſeptentrionalium iniuria immunes ſunt, dumque præruptis iugis viuidiores ſolis radios excipiunt & verſus ſe inuicem reflectunt, calorem augent, conceptumque diutius retinent. Aer autem purus, vegetus & ſolis calore extenuatus ſucco nutritio vuarum ſe intime miſcet atque inſinuat, ipſique ſubtilitatem & quandam ſpirituaſcentiam conciliat, vinaque maxime ſalubria reddit, vt promtius minimos etiam corporis humani tubulos tam ſecretorios, quam excretorios tranſeant. Subtile & æthereum hoc principium vinis admixtum efficit in partibus noſtri corporis ſolidis quoddam robur ac vigorem, vt ſanguinis & humorum circuitus facilitetur. Nam tenuiſſimum & æthereum hoc elementum quo maiori in copia liquidis & potulentis ineſt, eo maiori ſalubritate ea aliis præſtant, quod ipſis etiam in aquis animaduertimus fontanis, maxime vero mineralibus, acidulis, thermis,

mis, quæ efficaciam ſuam in medendo & a ſalibus & maximam partem a principio aereo æthereo, quod accedente vel leui calore vel motu bullarum copioſiſſimarum auctor eſt, quæ vitri parietibus adhærent & foras erumpunt. Quo ſpirituoſo principio ſi priuatæ fuerint, longe inertiores euadunt, & ſaluberrima earum virtus multum elangueſcit. Præterea & aër purus ac defœcatus & ſolis æſtus efficacior in cauſa eſt, quare omnia ea, quæ in editioribus & montoſis locis ſuccreſcunt ac germinant, & teneriori habitu & nobiliori virtute ſplendeant, quam quibus ſolum natale humilius valdeque depreſſum & planum obtigit. Plantas in montibus & altioribus locis creſcere ſaluberrimas, roborante & aperiente virtute præditas, artis medicæ periti optime norunt. Frumenta, quæ ibi naſcuntur, tenuiori cortice eſſe donata, ac meliorem & copioſiorem farinam dare, fœnum quoque & gramina ad nutrienda iumenta & nobilius lac præbendum eſſe aptiſſima, in re œconomica verſatis perquam notum eſt.

13. Ego vero hoc loco & occaſione egregium illud argumentum, quod videlicet ad præſtantiora vina generanda loca montoſa & decliuia, & vbi in eorum radicibus flumina feruntur, ſint aptiſſima, paulo explanatius euoluendum eſſe arbitror. Nam ſi loca natalia eorum vinorum, quibus naturæ benignitas Germaniam noſtram fortunauit, conſideramus, obſeruare licet, nobiliſſima vina in tractibus montanis, maxime ſoli orienti vel meridiano oppoſitis, circa flumina, quæ infra tranſeunt, prognaſci, & aliis etiam propter nobililiſſimam virtutem vulgo proferri. Ecquis enim neſcit, in Franconia Würtzburgenſe, Wertheimenſe, Klingenbergenſe, quæ omnia in montibus Moeno vicinis proueniunt, ceteris eſſe ſuperiora? Quorſum etiam ſpectant vinum Nierenſteinenſe, Hochheimenſe, Muchelbachenſe, Cocheimenſe, quæ non procul a Mœni fluuio producuntur. In montibus circa fluuium Rheni poſitis prodeunt Bacheracenſe, Rudelsheimenſe, Laubenheimenſe, Iohannesbergenſe & huius

 gene-

generis plura. Circa fluuium Mosæ quæ crescunt, ex his celebrantur Dusemundense, Selleri; circa fluuium Kocher proueniunt etiam nobilissima Neccarina; in montibus, quos transfluit fluuius Albis, optima vina, quæ suppeditat Bohoemia & Misnia, proferuntur. Eodem modo res habet cum vinis Austriæ, quorum præstantiora in locis montanis circa Danubium exstant. Patet hinc etiam ratio, quare vinorum circa lacum Neosidlensem optimorum sit prouentus, & loca illa superioris Hungariæ submontana, vbi generosissimum & Tockauiense vinum abundat, superius enumerata, in confinio fluuiorum præsertim Teysse posita sint.

14. SEQVITVR iam, vt huius salubritatis & excellentiæ vinorum, quæ in montibus fluuiis vicinis producuntur, caussas, & quare in locis planis & humilioribus non tanta bonitate gaudeant, inquiramus. Nos in ea sumus sententia, præstantiam & salubritatem vinorum præter solis efficaciam etiam nutrimento vitium teneriori & subtiliori deberi. Quum vero omne plantarum alimentum ex aqueis & tenuioribus sulphureis pinguibus partibus sit compositum, facile inde iudicare licet, quæ ad subtilem reddendum nutritium succum & præbendas particulas aqueas sulphureas pingues tenuiores, leuioresque conferunt, ea etiam ad nobilitatem & salubritatem vinorum præstandam esse aptissima. Iam vero quum montes expositi sint nocturnis roribus, qui circa confinia fluviorum sunt abundantissimi, & subtilissimam & æthereo principio intermixtam aquam fouent, non mirum est, rorem optimum esse nobilissimarum vitium nutrimentum. Fatendum quidem est, rorem nocturnum per se ad nutriendas vites non sufficere, sed pluuiæ vt accedant necesse est, quæ plenius nutrimentum toti vitium compagi afferant. In eo tamen posita est differentia, quod copiosæ pluuiæ, in locis planioribus collectæ & diu stagnantes, situm & putredinem contrahant, valdeque crassum & impurum nutrimentum reddant. Vbi vero post humectationem terræ, quæ vites alit, citius delabuntur, nulla harum stagnatio, nulla corruptio locum inuenire potest.

15. Di-

15. Diximvs etiam ſupra, ipſius ſoli naturam atque indolem diuerſam multum facere ad differentis vini, nobilioris vel ignobilioris, prouentum, quod iam plenius & accuratius euoluendum erit. Conſtat nempe ipſius experientiæ & oculorum teſtimonio, nobiliſſima vina, vbicunque terrarum creſcant, natale ſolum habere terram non valde pinguem, craſſam, lutoſam, nigram & viſcidam, ſed potius ſaxeam, arenoſam, calcaream, vel ſciſſilem lapidem. Videtur quidem primo intuitu eiusmodi terra valde infœcunda & ſterilis, & progignendis ac fœcundandis plantis & fruticibus minus idonea; ſed tamen res aliter habet cum vitibus, quæ ſi nobiliſſimum ſuccum ferre debent, vtique talis terræ indoles huic rei aptiſſima eſt, & quidem eas ob cauſas, quia arenoſæ, calcareæ & ſaxoſæ eiusmodi terræ diutiſſime retinent ſolares radios, qui hic concentrati radices blando ſuo calore fouendo efficiunt, vt nutrimentum per omnes eius poros facilius tranſeat. Deinde dum per huius generis terras quaſi per filtrum humiditates & pluuiales aquæ transmittuntur, has ipſas non modo attenuant, inque minimas partes diſſoluunt, ſed & craſſiores & rudiores partes ſeparant ac detinent, vt longe ſubtilior ſuccus nutritius euadat. Ubi tamen notandum venit, quod eiusmodi terræ vinarum & montium fimo & ſtercoracea materia ſingulis fere tribus vel quatuor annis probe imbui debeant. Nam hæc ipſa vtique pingue & ſulphureum principium, ſine quo nulla fit fœcundatio, ſuppeditant; ſed tamen ad purificationem & ſubtilitatem etiam huius ſulphureæ & oleoſæ materiæ ſolum arenaceum & calcareum multum confert. Vbi vero terræ ſunt valde pingues, lutoſæ & viſcidæ, ibi nec depurantur ſatis aquæ pluuiales, nec ſulphur ſoli ſatis ſubtile redditur, ſed integrum & minus defecatum canales & poros plantarum ac vitium ſubit.

16. In diuerſiſſima igitur ſoli natura, & quidem non ſine ratione, diuerſi ſaporis, quo vina prædita ſunt, eorumque ſalubritatis & inſalubritatis cauſas poſitas eſſe exiſtimamus.

mus. Neque enim ignotum eſt, mirifice inter ſe ratione ſaporis & odoris differre vina Rhenana, Franconica, Hungarica, Moſellana & alia etiam aliis eſſe ſalubriora; quam differentiam ſolo natali ſi quis adſcribere velit, is vtique non multum errabit. Dici enim vix poteſt, quam diſſidens planeque diuerſa ſit natura atque indoles ſoli & terræ, quod vel ex colore, odore, textura, conſiſtentia, poroſitate, craſſitie, imo ex deſtillatione aliisque laboribus mechanicis & chymicis ſatis ſuperque cognoſcimus. Mirum itaque eſt, quod vineæ, quæ habent eundem ſolis adſpectum, quæ etiam in eiusdem altitudinis montibus poſitæ ſunt, & eiusdem generis vites alunt, vina tamen ratione præſtantiæ, ſalubritatis, ſaporis ac penetrantiæ admodum diuerſa proferant. In cuius rei illuſtrationem vt ſaltem vnicum adducamus exemplum, notum eſt, vina, quæ circa pagos Hochheim, Kochheim & Caſſel, e regione vrbis Moguntiæ producuntur, naſci ex vnius generis vitibus, quæ etiam eodem modo tractantur, eodemque prorſus ſole fouentur; nihilominus præſtantia mire inter ſe differunt, vt longe etiam cariori pretio Hochheimenſe præ Kochheimenſi & hoc præ Caſſellano ematur. Quum vero nihil fiat ſine ratione, valde credibile eſt, huius differentiæ cauſam referendam eſſe ad ſoli diuerſitatem, quæ non adeo aperte in ſenſus incurrit. Et quum etiam vinum Hungaricum ratione ſaporis & odoris aliquid habeat præ aliis vinis peculiare ſibique proprium, & ſpiritus etiam ex iis deſtillatus ſaporem & odorem exhibeat ſingularem, nullum ſane dubium eſt, quin hoc ſoli natalis peculiari naturæ ſit adſcribendum.

17. ACCEDIMVS iam ad virtutem vini Hungarici, præſertim Tockauienſis, explicandam, quæ etiam quodammodo peculiaris eſt. Nam plura vinorum genera dantur, vt Rhenana & Moſellana, quæ virtute diuretica & aluum ſoluente eminent. Hungarica vero diaphoretica, imo ſudorifera virtute præ omnibus aliis excellunt quod quisque ſanus homo experiri poterit. Nam ſi quis illud paulo liberalius atque etiam

iam ad ebrietatem usque hauſerit, mane totum corpus ſudore diffluere obſeruabit, ſi modo vinum bonæ notæ & purum fuerit. Quemadmodum vero liberior tranſpiratio & ſordium in corpore ſuperfluorum excretio, quæ per corporis corticem, nempe cutim fit, omnium excretionum eſt præſtantiſſima, quoniam totum corpus & vniuerſam ſanguinis & humorum maſſam a ſordibus depurat; ita vina diaphoretica ſaluberrima eſſe, quilibet facile iudicabit. Liberior enim & vel ad ſudoris eruptionem aucta tranſpiratio intenſiorem & expeditiorem ſanguinis motum ſequitur, cordisque & partium ſolidarum ſanguinem impellentium, robur ac vigorem indicat, quod vtique ad tuendam valetudinem, eamque a morborum cauſis atque inſultibus præſeruandam plurimum valet.

18. Præterea vinorum Hungaricorum ſalubritas eo manifeſtatur, quod nullum fere acidum in ſe cuſtodiant, neque illud in primis viis relinquant, quemadmodum omnia fere Germaniæ vina id faciunt, adeo, vt ab iis omnes, qui imbecillem habent ventriculum, qui affectu hypochondriaco laborant, & vbi alui eſt ſegnities, plane abſtinere debeant. Quam nociuum vero ſit acidum, ex alimentis in corpore relictum atque ad maſſam ſanguinis traductum, res iam ſatis clara & inter medicos deciſa eſt. Quis enim neſcit, eam eſſe acidorum indolem, vt tunicas nerueas ventriculi & inteſtinorum arrodant, extractum ex alimentis ſuccum præcipitent, aluuum conſtringant, ſanguinemque & reliquos humores ad craſſitiem, ſpiſſitudinem & coagulum diſponant, & arthritidis, rheumatiſmi, calculorum frequentiſſimam cauſam conſtituant, in fœminis vero, dum ſaluberrimum menſium fluxum retardant, innumeris malis, quibus affligi ſolent, occaſionem præbeant, quæ omnia a vinis Hungaricis non exſpectanda ſunt incommoda. Alia vina, ſi deſtillantur, præſertim quæ in Germania proueniunt, tertiam circiter partem ſpiritus inflammabilis præbent, tres vero ſui partes in cucurbita relinquunt, ſaporis valde acidi & auſteri. Hungarica vero vina, quæ fermentationem ſubierunt generoſiora fere

dimidiam partem ſpiritus vini grati odoris exhibent, dimidia parte relicta ſubacidi dulcis ſaporis. Vina autem generoſiora, oleoſa & dulcia ſuperioris Hungariæ, item der Ausbruch, non quidem tantam copiam inflammabilis ſpiritus ſuppeditant, ſed præter phlegma inſignem copiam magmatis viſcidi dulcis præbent, quod ſiccatum & igni iniectum flammam concipit.

19. Ex his elementis & ingredientibus vini Hungarici iam expoſitis quisque peritus medicus facile iudicare poterit, quas alat in medendo virtutes, quibus corporibus, ætatibus & temperamentis conueniat, & quibus in morbis uſurpari poſſit. Qua de re etiam, vt ſcopo noſtro medico ſatisfaciamus, paulo fuſius & diſtinctius agendum erit. Diximus in ſuperioribus, ipſa vina Hungarica diuerſis modis præparari, & inter ſe quoque ratione nobilitatis differre, hinc etiam virtutes ſingulorum non eſſe easdem, ſed differentes facile apparet. Nonnulla enim valde generoſa & dulcia ſunt, ſuamque dulcedinem diutius ſeruant. Alia ſunt tenuiora & ſpirituoſiora, minoris dulcedinis. Dulcia maxime ſunt recentia, & quæ in Hungaria ſuperiori ex nobiliſſimis vuis proueniunt. Sed placet hoc loco, priusquam ulterius progrediamur, ante omnia inquirere, quare vina Græca, Hiſpanica, Italica, aliaque in regionibus calidioribus, etiam ex vuis optimis parata, dulcia non diu retineant ſuam dulcedinem, ſed eam mox deponant, ita vt vel in fortia aceta degenerent, vel in valde ſpirituoſa vina convertantur; vina vero Hungarica, præſertim quæ ex vrbibus ſubmontanis ſuperioris Hungariæ ad nos veniunt, & quæ vulgo dicuntur Ausbruch, eam diutius ſeruent. Etenim omnia muſta, ſiue ſucci ex vuis recenter expreſſi ſingulari dulcedine linguam afficiunt, quæ tamen mox poſt fermentationem perit. Deinde omnia muſta deſtillata parum vel nihil dant ſpiritus inflammabilis, poſt fermentationem vero, quum iam omnis fuerit finita, multum ſpiritus phlogiſti exhibent, acido & tartareo phlegmate remanente. Quare vero vina Hungarica non ita deponant ſu-

am

am dulcedinem, sed eam seruent, & cum vetustate generosa euadant, res scrutinio non erit indigna.

20. SVPRA iam memorauimus, diuersis modis tractari & præparari vina Hungarica; ex qua peculiari tractatione erit etiam petenda ratio durantis illius dulcedinis. Nam vbi succus ex vuis nobilioribus & maturis semi passis & exsiccatis elicitur, qui essentia dicitur, diutissime manet dulcis. Deinde quando musto subdito calore feruenti immittuntur vuæ passæ vel aliæ adhuc recentes, dulcia identidem vina emergunt, quorum dulcedo diutissime durat. Quæ vero non ex siccatis vuis vel ex musto feruefacto proueniunt vina, ea vtique, non secus ac alia vinorum genera effervescentia, gratum ac dulcem suum saporem amittunt; idque etiam fit in nostris regionibus. Nam si quis musta recentia calori vel igni admoveat, vt ex parte ebulliant, quemadmodum additis herbis, vina v. g. cochleariæ, enulæ, absinthii, melissæ parantur, non amplius ita effervescunt, sed dulcedine diutius linguam afficiunt. Eadem encheiresi in insulis Canariensibus vina, quæ dicuntur Sect, item Hispanica, vina de Tint, de Alicante incolæ parare solent. Causa igitur durabilis illius dulcedinis non est a natura, sed dependet ab artificio, ab igne nempe & calore, qui hunc peculiarem effectum producit, quod fermentationis actum præpediat, qua unio dulcium dissoluitur ac destruitur, ingensque mutatio ipsi musto ratione qualitatis inducitur. Fermentatio vero est nihil aliud, quam motus intestinus aeris & ætheris partiumque aquearum in musto contentarum, qui partes, quæ mixturam dulcium corporum constituunt, dissoluit, particulasque acidas & sulphureas terreasque, quæ inter se commixtæ dulcedinem formant, a se invicem separat, adeo, vt acidum incipiat in sulphureum ac terreum principium agere, vnde fit ebullitio, spumescentia & euaporatio partium sulphurearum, nec non partium crassiorum terrearum in fundum deiectio: qui motus ebullitionis dum diu durat, acidum cum subtiliori sulphure & phlegmate sese intimius coniungit rursus, & vinum inde sur-

 git,

git, siue liquor acido spirituosus. Quodsi vero per calorem mustum fervesit, & ex parte ebullit, particulæ aereo æthereæ subtiliores aqueæ, quæ prima ac præcipua motionis illius intestinæ fermentatiuæ causa efficiens sunt, ex intimis musti poris exturbantur atque aufugiunt, vnde necessario sequitur, vt partium liquoris dulcis salua & integra maneat textura ac dispositio, & inimica earum separatio impediatur. Quum vero non omne principium aereo æthereum & subtile humidum per feruefactionem euaporet, sed quædam pars eius remaneat, impeditur quidem vehemens fermentationis actus, sed tamen remissior & lenior species fermentationis adhuc manet, a qua etiam defœcatio successiua & spirituascentia blandior horum vinorum dulcium producitur.

21. EXPLICATA sic dulcedinis, quæ vinis Hungaricis inest, ratione, iam longe felicius & clarius vires & virtutes horum vinorum peculiares deducere ac determinare licet. Vina itaque dulcia generosa, quum nihil fere in se habeant acidi, nec valde spirituosa, sed temperata sint, corporis humani naturæ admodum amica & blanda obseruantur; eo quod omne dulce & temperatum nutritioni & succorum deperditorum restaurationi valde aptum sit: quare etiam lac, quod sensu medico dulce est, multum nutrit. Hinc hæc vina ad succum nutritium chylosum temperatum blandeque spirituosum reddendum multum valent, vnde si moderatiori dosi vsurpentur, nullum dubium est, quin succos nutritioni aptos reddant, & corpora exsucca & arida, imbecillia etiam, alant ac nutriant, viresque simul restaurent. Rectissime igitur eiusmodi vina a medicis & sapientissima antiquitate lac senum vocantur, qui virium restauratione valde indigent. Deinde etiam eorum vsus admodum salubris & vtilis est iis corporibus, quæ vel ex nimia sanguinis profusione aut diuturno morbo, præsertim acuto, aut fatigatione corporis & animi succos & vires amiserunt, viriumque amissarum & nutritionis reparationem expetunt, si nempe inter cibum parciori manu, sed crebrius sumantur. Porro vbi digestionis vis est diminu-

ta,

ta, vbi acidorum humorum eſt colluuies, aluusque ſtipata & adſtricta, ſuppetias hæc vina ferunt deſideratiſſimas. Nam ſubtili ſuo ſpiritu adaugent calorem, viſcidaque dulcedine acidum contemperant & lubricas inteſtinorum tunicas reddunt, vt excrementorum progreſſus ac tranſitus fiat facilior. Quapropter ſummo cum fructu hypochondriacis, arthriticis, podagricis, quibus omnibus acida vina valde infenſa ſunt, illa exhibentur, quippe qui inde magnum levamen, quotidiana id teſtante experientia, perſentiunt; ſiquidem hos morbos valde pertinaces ex tartareis ſalibus inuicem concretis prognaſci extra dubium eſt. Quum igitur acidum prima in regione collectum attemperent, atque impediant, quo minus cum particulis ſanguinis coire & congredi poſſit, vtique tartari generationem eiusque cauſas præuertunt & remouent. Accedit etiam, quod inteſtinorum & ventriculi tunicis valde nerueis & exquiſitiori ſenſu armatis multum faueant, dum blanda ſua viſciditate eas oblinunt, vt a ſuccis acidis corroſiuis ibi ſtagnantibus non offendantur, vel earum læſio ab hiſce iam inducta emendetur, partesque corroſæ demulceantur ac deliniantur. Denique etiam paulo liberalius ſumta, modo non crebrius, non facile nocent, nec corpora, vt alia vina, ad morbos diſponunt, ſed eos potius, præſertim chronicos, præcauent. Nam quum circulum ſanguinis ſtrenue promoueant, atque inſuper perſpirationem reddant auctiorem, corpus a multis ſordibus excrementitiis liberando id agilius & alacrius reddunt.

22. QVEMADMODVM vero nihil eminente quadam virtute agendi præditum in tota rerum natura exiſtit, quod incongrue atque immoderate vſurpatum non noceat, licet ſit ſua natura optimum: ita etiam cum optimæ notæ vinis, Hungaricis quoque, comparatum eſt. Nam parcius vti eo debent, qui nimium abundant ſucco & ſanguine, & vbi vaſorum ingens eſt anguſtia, eaque ſuccis referta, quoniam non modo eorum augent copiam, ſed & dum in motum inteſtinum calidum eos coniiciunt, ex ingente ſanguinis turgeſcen-

tia calores, anxietates, ſanguinis congeſtiones, imo ad inflammationes viſcerum internas diſpoſitiones, febresque ſynochæ & ſanguinis profuſiones fieri poſſunt, præſertim ſi quis ea crebrius & immoderatius in vſum velit recipere. Infenſa etiam ſunt iis, qui ex motu & calore æſtuant, vel ad choleram & vehementem iram procliues ſunt. Vidimus ab eiusmodi vinis dulcibus & ſpirituoſis, in actu iracundiæ fortius hauſtis, inflammationem ventriculi ſubortam, quæ emetico imprudenter a medico exhibito adaucta intra paucas horas mortem induxit.

23. ACCEDIMVS iam ad vina Hungarica ſpirituoſiora, quæ motum fermentationis ſuſtinuerunt; ea prioribus calidiora eſſe, nemo facile in dubium vocabit. Hæc vtique corporibus humidioribus, & vbi multum craſſi phlegmatis in partium tubulis ſubſiſtit, ſub moderatiori tamen ſemper vſu, valde conueniunt. Hæc etiam digeſtioni primarum viarum labaſcenti calore & ſpirituaſcentia ſua valde ſuccurrunt, inque morbis chronicis, qui ex atonia & nimia laxitate fibrarum proueniunt, in alui fluxibus, flatulentiis, in diſpoſitione cachectica, affectibus paralyticis, colicis, opem ferunt exoptatiſſimam; ſed vt moderatior eorum ſit vſus, prouidendum eſt. Et quemadmodum omnia calidiora ſanguinem in vehementem motum coniiciunt, eumque valde exagitant: ita ſanguinei & cholerici, plethorici atque ad vehementiores animi affectus proniores, iis vt parciſſime vtantur, neceſſe eſt, ſi ardentes febres, ſanguinis profluuia, congeſtiones & inflammationes itemque nimios conatus & motus ad hæmorrhoidales venas euitare velint. Nouimus, quosdam plethoricos & vitæ ſedentariæ addictos, qui iis frequentius vſi fuerunt, in dorſi graues dolores incidiſſe, quos paſſiones calculoſæ & iſchiadicæ ſequutæ ſunt, quibus deinde ſanguinis miſſiones in pede, neque minus diluentia ac nitroſa profuerunt. Habent vero vina Hungarica generoſiora id commodi ſecum, vt correctionem acidis & ponticis humoribus, ſi prima in regione ſtabulentur, dulcificantem medicinam præbe-

beant.

beant. Nam corrosiuos etiam mineralium spiritus vini rectificati additione sufficienti temperari inque blandam & dulcem naturam conuerti, spiritus vitrioli, nitri & salis dulcis præparatio chymica luculenter demonstrat. Et quum sæpius ex cruditatibus acidis in senibus vel imbecillibus capitis dolores, ophthalmiæ, dysuriæ, hemicraniæ, stranguriæ, eructationes & vomitiones acidæ eueniant, certe hi conuenientissimum præsidium in vinis Hungaricis, tam dulcibus, quam spirituosis inuenire possunt: hæc enim inter vina stomachum confortantia principem sibi locum vindicant.

24. CÆTERA Hungariæ vina, quæ non tam spirituosa, sed temperatiora sunt, quod attinet, præstat iis vti loco vini Rhenani vel Franconici, si quis cum molestissimo illo hypochondriorum malo aut podagrico affectu conflictetur, quia non tam subtile acidum ac tartareum principium, nerueis partibus valde inimicum, quod iis se altius insinuat, secum ferunt, & transpirationem etiam melius adiuuant, quæ his in morbis excretio est desideratissima.

25. CONVENIENTI sic vsu & viribus vini nostri traditis, exposita etiam eo male vtendi ratione, iam breuiter strictimque proponere placet, quam opportunum in nonnullorum medicamentorum præparatione illud locum habeat. Igitur primo optimo inseruit destillationi aquarum spirituosarum ex speciebus aromaticis vel sale volatili oleoso pollentibus. Serenissimus Rex Prussiæ, Fridericus, Augustissimæ memoriæ, frequenti in vsu ad flatulentias deprimendas habebat aquam carminatiuam, quæ ex corticibus aurantiorum recentium, pomorum Chinensium & citri cum vino Tockauiensi per destillationem præparabatur, cui ad dulcificationem pauxillum iulapii rosarum additum fuit, quæ odoris fragrantia, saporis suauitate, & excellente virtute vtique se commendabat. Ex vino Hungarico destillatus spiritus aliis ex vino vel fecibus vini paratis spiritibus longissime præferendus est; non modo enim sapore & odore aromatico, sed & viribus differt. Præter virtutem enim confortantem & calefacientem blandum somnum

somnum placidamque quietem, si circa lecti ingressum sumatur, inducit, ob sulphureum, quo gaudet, principium, quodammodo vaporosum, sed blandum, & neruorum texturæ eorumque fluido amicum.

26. Præterea Hungaricum generosum, præsertim Tockauiense, optimi menstrui vicem gerit, quo in elixirio stomachico & antihypochondriaco præparando felicissime vtor, cuius præparatio hæc est: sumo corticum aurantiorum recentium vnam vnciam, qui in mortario contunduntur in massam, cui extracti cardui benedicti, centaurii minoris, salis tartari æquali portione drachmas duas admisceo, & postea olei macis, olei de cedro guttas viginti adiicio; affunditur vini Tockauiensis libra vna medica, extractio fit in Mariæ balneo: post subsidentiam clarus liquor decantetur, qui ad cochleare dimidium cum conuenienti vehiculo datus in morbis, qui ex praua digestione nascuntur, & prima in regione sedem habent, & maxime in molestissimo illo hypochondriorum malo, si quod aliud remedium, præsentissimi vsus est. Eodem modo elixir proprietatis præparationem, vt loco spiritus vini sumatur vinum Hungaricum, & loco spiritus vitrioli sal tartari, in feliciorem vsum institui posse, nemo facile inficias ibit. Postea etiam hoc vinum optimum præbet vehiculum ad assumenda medicamenta, quæ saporis paululum nauseosi sunt; ita enim gratia iis conciliatur. Species aromaticæ & neruinæ si cum eo infundantur & cum hoc infuso partes externæ, si qua læsio aut contusio, tumor aut impotentia motus eas obsideat, calide foueantur, nihil potest esse præstantius. Corticis chinæ vncia vna, & florum chamomillæ vulgaris vncia semis, addita salis tartari drachma vna, si decoquantur cum libra vna vini Hungarici, medicina fit antifebrilis, quæ si ventriculus nimia imbecillitate laborat, in febre intermittente & chronica, præsertim vbi vires morbo vel ætate fractæ sunt, virtutem habet excellentissimam.

27. Ultimo loco de adulteratione horum vinorum quædam adiicienda sunt, quæ nostra tempestate & vsitatissima;

maxi-

maxime eam ob caufam, quia hæc dulcia vina ob eximiam virtutem magno in pretio habentur. Solent eam tentare, dum musto recenti dulci cuicunque vel etiam calefacto adiiciunt vuas paffas Hifpanicas vel faccharum etiam, & parum ex fecibus cereviſiæ albæ addunt, ita in loco temperato fit ebullitio, & liquor gratus, ſuaui dulcedine præditus emergit, quem incautis parumque vinorum naturam intelligentibus pro Hungarico vendunt, & vt naturalem faporem hoc vinum æmuletur, portionem vini Hungarici inferioris admifcent. Sed fapor & odor, maximeque virtus ab iis diftinguitur, qui frequentius genuinis vinis vfi fuerunt. Certiffimum tamen vini Hungarici genuini indicium illud eft, fi liberalius hauftum nullam capitis grauitatem inducit, fed potius corpori alacritatem affert. Nam licet artificialia dulcedine placeant, valde tamen infalubria funt; caput enim ftatim occupant, & immodice haufta mirum languorem ac grauitatem toti corpori inducunt. Spirituofum enim & fubtile illud elementum, quod falubritatem vinis ingenerat, & ex vitium, folis, foli & nutrimenti natura peculiari affertur, in eiusmodi arte factis plane deficit.

28. CORONIDIS loco id prætermittere intactum non poffumus, quod falubris & præftantiffima vini Hungarici præfertim fuperioris indoles communiter, imo ab ipfis incolis etiam folo, vbi vites crefcunt, aurifero adfcribi foleat, eo quod terra Tockavienfis roborans in fe auri fulphur copiofum contineat. Quinimo variæ circumferuntur hiftoriæ & litteris etiam mandatæ funt, de quibus legi poffunt IACOBI TOLLII epiftolæ itinerar. In ipfis botris & acinis compactas fæpius auri atomos mire fplendentes fuiffe repertas, ita vt etiam membranulæ exteriores auro quafi obductæ fuerint. Et aiunt, in Tockauienfi tractu, vbi generofiffima nafcuntur vina, videri non raro aurum inftar funiculi rotundi fimul e terra enafci; quas tamen hiftorias in medio relinquimus, vtut non de earum fide dubitandi prægnantes habeamus caufas. Id faltem dicimus, nec aurum, nec alia metalla ad foecunditatem terræ, multo minus ad fuccos vegetabilium nobilitandos, & falubres reddendos quicquam conferre poffe.

DISSERTATIO VI.

DE

NATVRA ET PRÆSTANTIA VINI RHENANI IN MEDICINA.

§. I.

Commvnis, sed pernicialis non tam vulgi, quam ipsorum quoque medicorum est opinio, ad sanitatis tutelam ac restitutionem copia diuersissimorum remediorum opus esse, quamobrem nullus finis est subinde noua & sexcenta inueniendi & componendi pharmaca, quæ, si verum fateri licet, magis in confusionem medentium, inque ægrotantium damnum, quam in eorum salutem conquiruntur. Etenim, si quis curate, vnde vitæ sanitatis & morborum ratio pendeat, scrutetur; perpauca esse, a quibus sanitas pendet, & quæ eam labefactatam restituunt, clarissime perspiciet. Nosse autem hæc ipsa & exquisita prudentia iis vti, præcipua, quæ medicum ornat ac constituit, sapientiæ pars est. Ego semper, postquam in ima medicinæ penetralia admissus sum, constanter hac fui in sententia, ad sanitatem custodiendam & morbos auertendos non opus esse pretiosis & magno labore & subtili ratione excogitatis remediis, multo minus eorum copia, sed sufficere huic scopo ea, quæ omnibus nota, vulgaria & ad cuiusuis manus & potestatem sunt, per quæ ego speciatim intelligo v. g. aërem, aquam, motum, somnum, cibum & animi regimen, quorum tanta vis est & potentia, vt seruare corpus idque destruere & graues quoque morbos recto ac debito vsu tollere possint. Optandum igitur vehementer esset, vt quisque medentium in res sic appellatas a medicis non naturales maiori studio ac industria animum ac cogitationes suas dirigeret, earum vires in sanandi negotio penetrando, quam vt ex remotissimis locis & materia humanæ naturæ plus inimica quam amica tot remediorum classes peterentur. In præsenti

ſenti igitur id laboris ſuſcepi, vt præſtantiſſimum vini & maxime Rhenani vſum in medicina ſolida experientia non minus, quam exacto ratiocinio ſuffultus demonſtrem, nec non, qua ratione omnibus celebratiſſimis, quæcunque vel natura vel ars largitur, medicamentorum ſpeciebus vinum longe ſuperius ſit, & quemadmodum vniuerſalis medicinæ, inprimis præſeruatoriæ titulum optimo iure mereatur.

2. EQVIDEM animus eſt Germaniæ noſtræ vina & inter ea princeps Rhenanum eiusque indolem ac vires ſcrutinio medico hoc loco euoluere atque vſum in medendo oſtendere; nihilominus non alienum ab inſtituto neque iniucundum fore iudicauimus præcipua, quæ ex Europæ locis ad noſtras terras feruntur, vina recenſere & perpaucis de eorum virtutibus quædam diſſerere. Ex omnibus autem regionibus delicatiſſima & valde generoſa nobis offert Italia, ex quibus maxime eminet illud vinum, quod ad Veſuuii radices naſcitur & lachryma Chriſti nuncupatur, alii quoque virgineum illud denominant. Huius denominationis ratio ex eo deſumta videtur, quod ex ſelectis vuis e tima, antequam calcentur, more lachrymarum emanet. Eſt valde potens, rubro colore ſplendens, odore ſuaue, ſapore ſubdulce & ſalubre, vrinæ enim vias propter ſuam, qua imbutum eſt, tenuitatem mox inuenit. Laudem deinceps meretur Verracia, a calore Verre nigro nomen obtinens, colore nigrum, palato gratum & ſtomacho minus graue eſt. In pretio quoque habetur Albanum, ad Albam ciuitatem creſcens, quod ægrotis non minus quam ſanis commodum ac ſalutare eſt, tranſpirationem & vrinam mouens, de quo album & rubrum proſtat. Inter primæ & optime notæ vina numeratur quoque muſcatellinum Faliſcorum, Vin di Monte Fiaſcone & notum eſt de hoc vino epitaphium cuiusdam bibuli, poſitum a famulo ſuo: propter eſt, dominus meus mortuus eſt; guſtu eſt ſapidiſſimum. Merentur etiam hic recenſeri vina del Monte Bolzano rubrum & moſchatellinum Peruſinum, quæ ambo non

ſunt incelebria, & e ciuitatibus eiusdem nominis quotannnis in magna copia Romam tranſportantur.

3. ORDO iam tangit Pucinum, antiquitati etiam notiſſimum. Largitur illud ſaxeus collis nomine Profec in ſinu Adriatici maris, hodie Capo d' Iſtria. Dicitur etiam Proſecker Rheinfall. Dulce eſt, caput non petit, nec mentem percellit, odore ſuaue, fuluo nitens colore. Huic Plinius adſcribit, quod Liuia Auguſta LXXXII. annos attigerit, cum alio vino non fuerit vſa. Excellens quoque vinum eſt, quod non adeo procul a Vicentia progignitur & Marciminum dicitur, quod podagricis præ cæteris innoxium eſſe perhibetur. In diſtrictu Aquilenſi a Roſacio ciuitate Fori Julii nomen accepit Roſaceum, Roſazer, nobile & præſtans vinum. Nec ſilentio prætereundum eſt Vernacium, vinum generoſum, quod nomen obtinuit a Monte rubro Vulnetia in Liguria, nunc Vernacia dicto, non modo in Italia, ſed apud Gallos & Britannos notum. Spectant huc ſimiliter Rhætica vina, Germanice Veltliner, quia in valle Telina creſcunt, quibus Auguſtum delectatum fuiſſe referunt. Eſt vinum inſtar ſanguinis rubrum, dulce, & ſubauſterum in lingua relinquens ſaporem.

4. NOTATV huc venit dignum, plurima Italiæ vina & generoſitate & dulcedine ſuperare alia. Dependet autem dulcedinis nec non virium cauſa potiſſimum ex eo, quod in more habeant vel ex vuis maturis ſelectis in aere parumper exſiccatis ea præparare, vel ipſa recentia muſta igne leni aquoſitate in auras emiſſa inſpiſſare & tunc fermentationi exponere. Hoc artificio vina maiorem acquirunt dulcedinem, quandoquidem muſtum, quo dulcius & ſpiſſius eſt, eo minus vehementem ſubit ebullitionem, quæ alias plerumque aciditatis nimiæ genitrix eſt. Cauſa porro tantæ in vino nobilitatis eſt ipſe ſitus Italiæ ſolique ſulphurei natura: feruens enim ſolis ardor, & inſitus terræ calor non poteſt non ad perfectam maturitatem & dulcedinem vuas perducere. Verum enim vero dantur in Italia etiam auſteriuſcula vina, dicta aſciuti, quæ ex crudo parantur muſto & proferuntur iis in locis,

locis, quæ ſeptentrionem ſpectant. Vtuntur his magno cum fructu æſtate feruentiſſima, in morbis quoque præcalidis ad immodicum ardorem reſtinguendum.

5. ACCEDIMVS iam ad Galliæ vina, quorum præſtantia & nobilitas nemini noſtris temporibus obſcura eſſe poteſt. Omnium autem nobiliſſimum habetur le vin de Champagne, quod etiam in pretio magno habent magnates, ipſeque rex eo vtitur. Laudem meretur, quod gratum ſit ſtomacho, capiti & neruis non inimicum citoque per vrinam tranſeat. Colore rubellum eſt, delicati ſaporis propter acidi ſubtilis & ſpirituoſi temperatam mixturam. Huic ſecunda ſunt Burgundiaca, ex quibus optimum Beaunenſe generoſum coloris oculi perdicis du couleur de perdrix ſaporis grati, minus vaporoſum & melius tolerat aquam quam le vin de Champagne. Non etiam incelebre eſt le vin de Paris, præſertim ex maturis vuis confectum. Tenue eſt, ſed guſtui acceptum, aquæ mixturam non bene ſuffert. Ex Burdugallenſi diſtrictu optimum habetur Grauianum, vin de Graue, Claretwein. Dicitur vin de Graue, quia ſolum valde arenoſum, Graue enim Gaſconibus eſt arena. Saporis eſt auſteriuſculi, caput & mentem minus percellit, nec non ſtomachi & inteſtinorum tonum egregie roborat. Æſtimantur ſimiliter in Gallia Aurelianenſia, quorum alba dantur & rubra. Sunt vina generoſa, ventriculo proficua, ſed caput ferire ſolent. Notiſſima quoque ſunt Pictauienſia alba, quæ multum conueniunt cum Germanicis noſtris Rhenanis, tantum, quod ſint crudiora. Denique etiam excellentiſſima inter Gallica ſunt Frontinianum & vinum Muſcat de Lion, illud dicitur ab oppido Frontiniano, tribus milliaribus Monſpelio diſtante, in prouincia Languedocenſi & delicatiſſimum eſt, moſchi ſaporem & odorem referens: hoc ita appellatum eſt, quia Lugdunum defertur. Eſt rubrum, generoſiſſimum, ſaporis auſteriuſculi ſuauis moſchatellini, aquæ mixtura indiget ob nimiam generoſitatem. Tandem ex Gallicis quoque vinum ſaluberrimum cenſetur vinum Eremiticum, vin d' Ermitage.

Eſt rubellum ſubauſterum & baccarum myrtilli ſaporem referens.

6. HISPANIA nobiles quoque alit vites, quæ ob maturitatem vuarum vina largiuntur pretioſiſſima. Canarinum, quod hodie ex inſulis Canariæ, maxime Canaria magna apportatur, circa vrbem Dellen generoſſimum creſcit. Spectat huc quoque Maluaſium, quod ex grandibus rotundis vuis magnæ præſtantiæ exprimitur. Vinum hoc diutius durat & vbivis gentium per mare deuehi poteſt, quod non omnia vina perferunt. Vinum Malacenſe, ſiue vinum Secco, Germanice Sect, forte quod in ſaccis vel vtribus in Hiſpania circumferatur, vino Canarino eſt pinguius. Petriſimonis dictum, præcipue ad vrbem Gualdalcazar naſcitur, ex palmitibus Germanicis per Petrum Simonis ante ducentos annos in Hiſpanicum ſolum deductis ibique transplantatis. Memorabile enim eſt, vites vnius regionis in alias traductas ob diuerſi ſoli naturam & aeris ſolisque ſtatum fructus diuerſæ naturæ producere. Ita vites Germanicæ in Hiſpania vuas producunt longe dulciores, fracta nempe & emollita ibi eorum aſperitate. Ita etiam vites Maluaticæ ad nos delatæ multo delicatiora vina exhibent, quam in Italia. Ager Andaluſiæ prope Xenes admodum vini ferax eſt, ſed hæc vina Xenena ſunt auſteriuſcula, minus dulcia & citius etiam aceſcunt in calidis locis. Huius generis ſunt etiam, quæ circa Madrit proueniunt. Alconenſe, ſiue Alicante in regno Valentiæ rubrum eſt, ſed craſſum, palato quidem acceptum, at ſtomacho minus vtile. Huic non diſſimile eſt genus illud, quod noſtratibus dicitur vin de tinte.

7. CVRIOSVM & perquam dignum obſeruatione eſt, dimidiam Germaniæ partem boni vini eſſe genitricem, eam videlicet, quæ plagæ auſtrali propinqua eſt, quæ vero ad ſeptentrionem ſpectat, vel plane vinorum expers eſt, vel ea valde acida & tenuia profert, ſique conſulimus geographicas tabulas, ſpeculari ibi iucundum eſt, eas omnes ferme regiones ad alendas vites & bonum vinum producendum inidoneas

eſſe,

esse, quæ vltra 51. gradum eleuationis poli sitæ, ita nempe, vt, quo magis remotæ sint a polo septentrionali, & meridionali vicinæ, generosius & fortius vinum producant, imbecillius autem acidoque magis prægnans, quo plus a meridie sunt auersæ. Ratio obseruationis hujus merito debet ab eo desumi, quod loca septentrioni vicina non tantum a sole æstum experiantur, neque aër tam tenuis & subtilis, terraque minus spongiosa tenera sulphureque vegetabili turgida sit, quæ omnia ad fœcunditatem vegetabilium in genere, & maxime vuarum maturitatem requiruntur, quam in meridionalibus calidioribus regionibus, vbi non modo plantæ, sed & ipsa animantia tam domestica quam syluestria ob auctiorem nutritionem majori incremento majorique perfectione, sapore quoque gratiori eminent omnibus iis, quæ tellus septentrioni obversa profert.

8. QVEMADMODVM vero Hungaria præ fœcundissimis Germaniæ regionibus primas tenet, & tam vegetabilium, quam animantium fertilitate atque nitore celebratissima est; ita etiam vites fructum ferunt, qui nobilem & generosum largitur potum, vinis Italicis & Hispanicis non postponendum, Germaniæ autem vinis merito præferendum. Eorundem mentionem perpaucis facere instituimus, enumerando ea, quæ celebritate vndiquaque feruntur. Est autem primi ordinis Tockauiense, quod in cacumine alti montis, qui in sinu auri mineras fouet, non adeo insigni copia prouenit, sed delicatissimum, & hinc tantum ad aulam Augustissimi Imperatoris defertur. Huic non secundum est, quod in oppido sancti Georgii singulari artificio parant, & vocatur Sanct Georger-Ausbruch: maturiores ibi & semi passos a minus maturis separant ex vuis acinos, ex quibus, non secus ac Italia cum lachryma Christi, exprimunt non magno pondere succum, qui promanans & asseruatus gustum summa suauitate afficit, & propter gratam neruis & spiritibus generositatem totius œconomiæ animalis vires & functiones egregie recreat ac sustinet. Vilioris autem sunt conditionis imbecilliora nempe & sa-

& saporis paululum acidiusculi, nec non adeo caro pretio venduntur, quæ ex reliquiis vuarum in dicto Sancti Georgii oppido conficiuntur. Deinceps laudem etiam merentur Edenburgensia vina, quorum præcipue sunt circa Rustum & Neosidlensem lacum, quæ in arenosis locis proueniunt. Præterea magna adhuc copia vinorum in Hungaria existit, diuersisque in locis vitis colitur, neque incelebre est vinum illud Hungaricum rubrum, quod circa vrbem Budam, Ofen, terra largitur.

9. Qvod attinet ad naturam & virtutem Hungariæ vinorum, certe ea pereximia est: nam generositate & salubritate non cedunt Italicis vel Hispanicis; paucam enim acidi tartarei salis quantitatem obtinent, præsertim ea, quæ superius laudauimus: spiritu autem sulphureo grato eoque aromatico abundant. Equidem non eam, quam merentur famam, hactenus obtinuerunt, fallax enim non modo vulgi, sed & medicorum fuit persuasio, vinum Hungaricum insalubre morbum Hungaricum progignere: cum tamen potius dira hæc lues pauperes, imo peregrinos exerceat, & ab aquarum impuritate, aëris inæqualitate & intemperantia longe rectius ejus genesis deriuetur. Potius vinum hoc saluberrimum iudicamus, ipsa teste experientia: neque enim etiam liberalius haustum dolore caput gravat, modo non fuerit adulteratum, neque neruos afficit, vt potius affectibus spasmodicis, podagræ, scorbuto, hypochondriaco malo præ Rhenano aliisque, quæ multum acidi in mixtura admittunt longe sit accommodatius. Tandem, quod boni vini character est, agilitatem, vigorem & leuitatem largius potum in toto corpore relinquit, manifesto documento, ex ejus vsu spiritus, nec non vitalem circulum excitari & insensibili modo hoc, quod grauat, quodque molestum est sanguini, euacuari.

10. Cum igitur vinum Hungaricum præ aliis quam plures peculiares proprietates gerit, de iis etiam paucis mentionem injicere hoc loco allubescit. Singulare vero illud est, quod non bene aëris accessum ferre queat, mox enim, si

aut

aut vitra aut dolia ad aliquod ſpatium fuerint vacua, colorem & cum eo ſaporem mutat atque amittit. Protinus nimirum ejus color albus ipſi quaſi proprius tranſit in flauum ſeu fuſcum, & clarum, quod erat, vinum, turbidum euadit, idque ſæpe paucis diebus. Experiuntur talem inuerſionem maxime vina ignobiliora, acidum admixtum fouentia, & quæ recentia ſunt: immunia autem ab hac labe perſiſtunt generoſiora Toccauienſia, ſancti Georgii Ausbruch, item Ruſtianum, præſertim ſi ſoboles boni autumni fuerint. Hæc non diminuto ſapore, colore & virtute longos annos perdurant, tantum quod dulcedinem, quæ recentibus eſt propria, cum ſenio quodammodo deponant; quare non opus eſt hæc vina ſulphuris famo imprægnare vel dolia repleta ſeruare. Memorabile autem eſt, quod ab admixtione vini Rhenani aut alterius acidi omne Hungaricum illico non tantum alteretur, ſed & ab indole ſua plane deflectat & corrumpatur: quinimo obſeruauimus, vinum ipſum Hungaricum vetus paululum acidum non eſſe nouo addendum; vnde, cum tanta difficultas ſit pro implendis doliis vina exacte ſimilia in promtu ſemper habere, niſi periculum, præſertim in ignobilioribus Hungariæ vinis ſubire velimus; elegans ſtratagema inuentum fuit: ſilicibus mundis replentur dolia loco vini, quod elicitur, ita quælibet Hungarici vini ſpecies ſalua & incorrupta usque ad vltimam guttam diutiſſime permanere ſolet. Ratio autem, quare hæc vina præſertim acidum in mixtura fouentia, ignobiliora puto, ad aëris acceſſum tam ſubito mutentur, neque acidi vini vel alterius heterogenei miſcelam tolerare queant, nulla alia eſt, quam, quod acidum in ſulphureum vini principium agere ſoleat, adeoque hoc pacto craſin, texturam (ex qua proxime reſultat ſapor, color & virtus) penitus inuertat ac deſtruat: actio autem & reactio acidi ſulphure per liberioris aëris aditum, qui intimius admiſſus actiua ſua expanſiua virtute diuerſas partes, quibus fluida conſtituuntur, varie inuicem agitat, multum promovetur. Quamobrem etiam ſpiritus tartari, mellis, mannæ, qui acido & oleoſo prin-

cipio constant, item liquor ex spiritu vitrioli, nitri dulci & spiritu cornu cerui compositus, si per tempus libero aëri exponantur, induunt protinus colorem ex flauo rubicundum. Denique vina Hungarica hoc habent peculiare, quod melius conseruentur & successiue generosiora euadant, si tantum a primis fæcibus crassioribus liberentur, postea vero illis non amplius spolientur, in fundum secedentibus particulis tartareis, sie sollen über der Mutter liegen bleiben.

11. PROGRESSVM jam etiam facimus ad nobiliora Germaniæ vina, inter quæ principem locum tenent ea, quæ ad fluuium Rhenum, Mœnum, Mosellam & Neccar proueniunt in locis præsertim montosis, soli meridiano obuersis: hæc enim longe salubriora iis, quæ in planitie & a fluminibus dissitis terris proferuntur, annotantur, vnde celebria sunt vina Rhenana, Mœnana, Neccarina, Mosellana. Quemadmodum autem vina inter se etiam vnius ejusdemque districtus differunt (nam quæuis terra distinctas suas mineras, cereuisias, ingenia hominum varia, nec non vina cuiuis loco progignit) ita Rhenanum per longam & constantem annorum experientiam & consensum tam physicorum quam medicorum & gratia & salubritate reliqua omnia exsuperat: vnde Germanicorum vinorum princeps non immerito debet censeri. Intelligimus autem per Rhenanum illud, quod ad Rhenum nascitur. Ex hisce palmam refert Hocheimense, quod a principibus & magnatibus maximi æstimatur. Nomen suum adeptum est a pago Hocheim, cujus soli partus existit, e regione vrbis Moguntinæ non vltra dimidium milliare ex altera Rheni parte sito. Et notabile est, quod vina, quæ non procul ab hac vrbe cis Rhenum reperiuntur, reliquis Rhenanis sint meliora. Secundum locum obtinet Cocheimense, a pago Cocheim ita appellatum, bonitate non multum inferius Hocheimensi. Cæterum Rhingauia nobilis & delicati vini abundat copia, non tamen ejusdem in quolibet loco virtutis. Præstantissimum habetur Rudesheimense, a pago Rudesheim prope Bingam nomen adeptum, quod spirituosita-

te, &

te, & ob acidi defectum gratia reliquis Rhingauiæ vinis præcellit: exprimitur enim ex vuis specularis speciei dictis Orleans, quæ tantum in hujus pagi certo monte & in nullo alio Rhingauiæ loco perfectam maturitatem & dulcedinem acquirunt. Hæ vuæ Bufflingensibus sunt majores & dulciores. Laude quoque eximia extollitur Iohannesbergense, & id, quod vineæ Erbacum inter & Hattenheim prope fontem, dictum Marck-Brunn, elargiuntur. Subsequitur postea Rauenthalense & Neuendorffense. Hæc magis quam recensita, sua aciditate palatum excitant & jure merito inter meliora numerantur. Reliqua vina, quæ Geissenheim, Winckel, Oestrig, Elfeld, Ober-& Vnter Wallef proferunt, etiam encomio digna sunt, prædictis tamen aliis Rhingaviensibus prærogativam cedunt. Pleraque titulo Moguntiacorum insignita vina & Rhingauiensia aciditatem præ se ferunt, & memorabile est, quod maxima pars ex vite acinos proferente exiguæ dimensionis, Germanice Rußling, dictam originem suam trahant. Hæc intensiori solis eget feruore, vt vuæ perfecta donentur maturitate, & vinum palato gratum ac spirituosum porrigant: secus enim ob non depressam sufficienter aciditatem vsui & sanitati minus conueniunt. Illud autem commodi habent hæ vuæ, quod vina dent valde durabilia, quæ sub annis semper meliora & generosiora euadunt, & grata aciditate gustum feriunt, id quod huic effectui assueti magni æstimant. Dicta hæc loca quotannis mille quingenta plus minus dolia, vulgo Stück Vaß, quorum quoduis capit XVI. amphoras (Eymer) elargiuntur: nihilominus bonum Rhenanum caro emitur pretio, neque vix in his terris, præsertim Misnia, Thuringia, Saxonia, Marchia, Silesia venale prostat: vetus enim Franconicum pro veteri Rhenano venditur. Maxima vero pars vini proprie sic dicti Rhenani jam descripti, Coloniam, in Belgiam, Angliam, Hamburgum, Lubecum nauibus excepta Rheno & mari transfertur. Causa etiam, cur tam rara auis in his terris sit verum Rhenanum, hæc videtur, quod hujus districtus homines blando & dulci sapore

T 2 plus,

plus, quam grato acido delectentur. Hinc etiam venopolæ egregie fallunt, dum sub nomine Rhenanorum Franconica, quæ gratiora existimantur, non sine culposo lucro imperitis diuendunt.

12. POST Rhingauiensia descendimus ad Baccharacensia. Hæc illis sunt imbecilliora, nec tam diu durant, nihilosecius gratia & salubritate sese commendant. Procrescunt ex solo valde nigro, scissili, qui egregie radios solis concentrat, repleto. Inualuit mos hic locorum gratiam quandam hisce conciliare vinis, dum nempe vastis doliis, musto repletis, subdunt carbones viuos, quorum calor dolium, cuius partes mirum in modum exterius ob siccitatem dehiscunt, penetrat, nulla tamen in terram prolabente guttula ob humiditatem, a qua superficies interna concaua dolii protegitur, ne asserculi doliarii aridi se deserant. Hoc labore efficitur, vt mustum non tanto impetu efferuescat, quo pacto aciditas auertitur & gratus sapor resultat, Germanice vocant, gefeuerte Weine. Salubritati tamen vinorum ita minus consulitur, & ea, quæ liberæ fermentationi fuerunt commissa, sanitati magis amica existimantur. Notari meretur, quod vina Rhenana hæc omnium excellentissima in terris ditioni subiectis serenissimi & virtute incomparabilis electoris Moguntini, ex Illustrissima familia lib. BARONVM de SCHÖNBORN, domini nostri clementissimi, benigna natura ex amplissimo penu suo dispenset. Cæterum circa Rhenum & non procul ab eo terra etiam perbelle vineis luxuriat, ex quibus non ignobilis notæ vinis cellæ ditantur, vt sunt Hambachica, Pfeddershemica, Riderbergica, Affensteinensia, Oppenheimensia.

13. DICENDVM etiam aliquid est de Palatinis: crescunt magis in terris planis ex vuis variarum specierum sapidis succulentis: ætate fiunt multum spirituosa, sed sulphure vaporoso caput grauant. Huius generis sunt Wormacensia, & præcipue die lieben Frauen Milch, Forstiana, Edinghofensia, Ambacensia Roteriana. Neque silentio transmittenda sunt, quæ in amœnissimo districtu inter montes & hortos, vulgo

Berg=

Berg-Straſſen ſuccreſcunt. Hæc prædictis ſunt tenuiora, oligophora, ob acoris & ſpirituoſitatis mixturam non ingrata, propter celeriorem etiam per renes & alia emunctoria tranſitum caput & neruos minus afficiunt, & ſalubritate præſtantisſimi vſus ſunt, minus tamen ferunt ætatem: nam poſt ſextum annum ad ſummum ſpirituaſcentiæ gradum deueniunt. Optima ex iſtis ſunt Auerbacenſe, Bensheimenſe. De Moſellanis & Neccarinis illud notari velim, quod ob temperaturam acidi & ſpirituoſi principii copiamque aquæ pura ſint, ſuauia, tenuia tamen, & quæliter petant veſicam, hinc calculoſis & podagricis valde appropriata exiſtunt, dum horum effectuum elementum, nempe tartarum, egregie ex ſanguine eliminant: facile tamen vapeſcunt, ſitum contrahunt, præſertim Neccarina, ætate viribus ſpoliantur: vnde ad loca diſſita non multum tranſportantur. Peſſimus mos quibusdam eſt illa ſulphuris fumo imbuere vel ſpiritum vini illis affundere, quo ſæpe contingit, a Neccarinis & capitis dolores & ventriculi tormina ſuſcitari.

14. Franconia inſignem alit vinorum abundantiam, hæc autem Rhenanis quoad ſalubritatem multo ſunt inferiora, hinc quoque viliora. Sulphure gaudent ſpiritibus corporis noſtri minus amico, ut largius pota capitis grauitatem relinquere & torporem membris imprimere ſoleant: nihilominus quædam generoſa ſunt & magna vi actiua prædita. Ex ſpirituoſis autem eminet illud, quod creſcit in monte, dicto der Stein, prope Herbipolim, qui aſpectum cum vicinis ſibi continuis obtinet tam pulchrum, vt dubitare fas ſit, an vllibi in Germania ſit reperire ſimilem montium tractum, qui in vna recta linea ſuperficia nullibi magis depreſſa aut eleuata exhibeat vinearum ſeriem adeo amœnam, longam & altam, & quæ ita oculis ſimul ſeſe præſentet, vireſcens eos alliciat, detineat ac recreet. Vinum, quod exhibet, Stein-Wein appellatur; hoc poteſt eſſe viliorum acidorum correctiuum & medicina, vnde illi, qui callent artem miſcendi vina, pauca quantitate genuini Steinenſis, ignobiliora Rhenani vel Pala-

tina egregie non sine magno fœnore fortificant, & palato delicatorum sapida reddunt. Ex monte, cuius cacumini arx Herbipolensis superstructa est, qua ille meridiei obuertitur & vulgo die Leiste nominatur, colligitur vinum, quod bonitate Steinense adhuc vincit, sed in sola cella huius arcis, vinis optimis refertissima, gustandi illud occasio quærenda. Magnæ etiam æstimationis sunt Sommerhausana, Randesakeriana, Frikenhausana & plura alia in hoc districtu, quem Mœnus alluit. Vini Iphoffiensis Redelseensis magna etiam copia in Bohemiam Saxoniamque transfertur. Præterea iuxta Mœnum fluuium & suauitate & salubritate sese commendant Wertheimense & Klingenbergense. Hoc ad saporem Mosellani multum accedit, capiti minus est offensum. Pertinent etiam huc magnam affinitatem cum Klingenbergensi alentia, quæ habentur ex vineis non procul ab Hanouia cultissimis. Michelbacense, Hischheimense, Nierensteinense, Hochstattense, quæ vina propter tenuitatem & faciliorem per sanguinem transitum & gratum acorem vsu quotidiano inter cibos sunt sanissima & tertio demum vel quarto anno euadunt optima: ætate autem illorum spirituositas magis decrescit, quam increscit. Aliam vero obtinet naturam, quod prope Franfortum, vulgo Sachsenhausen habetur, quod sulphure quodammodo vaporoso, caput afficiente constat: terra enim Francofurtensis admodum sulphurea est, & scaturiunt ibi fontes, qui purum sulphur olent.

15. Antequam de salubritate & virtute medicamentosa hactenus recensitorum Germaniæ vinorum & præcipue Rhenani verba faciamus, ratio ipsius ordinis postulat præmittere ea, quæ ad cognitionem exquisitiorem virtutum scitu prius necessaria sunt; vnde prius elementa siue principia & ingredientia vini, ex quibus naturam ac indolem eius pernoscemus, paulo accuratius exponere iubet. Quod si vero vllo in mixto famosa illa quinque chymicorum principia offenduntur, certe ea clarissime conspicua fiunt in ipso vino: inest enim ipsis sulphur, sal & volatile, quod spiritus vel mer-

mercurii nomine inſigniunt. Proſtat quoque in ipſis aqua & terra, & ab horum principiorum indole, propotione & mixtione tanta vinorum diuerſitas ratione conſiſtentiæ, ponderis, ſaporis, odoris, coloris & virtutis dependet. Per ſulphur intelligimus illud, quod concipit flammam, & cum fluoribus corporis noſtri nuptum calorem excitat. Eſt autem vnum altero tenerius, ſubtilius, alterum contra craſſius, viſcoſius, terreſtrius. Vnum effluuia odore gratiſſima emittit, alterum graui & ingrato vapore caput replet. Vnum per fermentationem magis attenuatum, clarum & ſubtile redditum flauo & aureo colore mixturam tingit, aliud denſius eſt minus fermentatiuo motu euolutum, vnde & conſiſtentiam craſſiorem, colorem nigrum, pondus quoque grauius vinis largitur.

18. Differvnt quoque, quæ vinum ingrediuntur, ſalia, & quemadmodum omnium vegetabilium, ita & vuarum ſal tartareæ proſapiæ eſt. Tartarus conſtat ex terra, oleo & acido: hæc enim iuncta tartariforme ſal producunt. Ineſſe autem vinis talis generis ſal, vel ex eo clarum fit, quod omnia vina ſi ſupra ſint, neque adulterata & fermentationem ſuſtinuerint, ſi deſtillentur in vaſe relinquant magma quoddam acidi tartarei ſaporis. Demonſtrat hoc quoque aceti geneſis: nullum enim datur vinum etiam geneross ius, quod non longiori & moderata digeſtione tranſeat in acetum. Conſpicitur autem ipſe tartarus ad oculum in lateribus dolii, quem non modo recentia, ſed & vetera ſucceſſiue dimittunt: ipſe autem ſapor acutus & auſterus, qui ferme cuiuis non adulterato puro minus arte præparato proprius, luculentus teſtis eſt. Equidem dantur pure dulcia vina, quæ etiam poſt deſtillationem non niſi dulciſſimum magma dimittunt, vti Hiſpanicum, quod hic locorum diuenditur: ſed artificialia hæc eſſe vina ex melle rob paſſularum & ſpiritu vini parata, plura ſunt, quæ nos conuincunt credere, vel ſi gemina fuerint vina, non ſufficienter paſſa ſunt fermentationem, quæ, dum muſtum nimis arte concentratur, impeditur & ita tartarus, qui

qui matrem dulcedinem habet, & formam ex fermentatione nanciscitur, parcior generatur. Sicuti autem tartarus non vnius eiusdemque indolis est, dum vel acidum exsuperat, idque magis fixum vel volatile, vel terra, quæ pariter vel ad lapidis, luti aut calcis naturam accedit, ita etiam in nonnullis vinis tartarus est valde subtilis, volatilis, in aliis crassus, fixus, terreus, calcareus, in quibusdam tartarus copiosus, in nonnullis rarus & paucus.

19. TERTIVM adhuc restat principium spirituosum seu mercuriale. Per hoc non aliud intellectum volumus, quam aëreo-æthereum: subtile enim illud aëro-æthereum principium, sicuti omnia corpora pertransit eorumque poros & interstitia occupat, ita & illud in vinis in quibusdam in maiori, in aliis in minori copia videtur. Ad oculum illud demonstratur, quando vinum ex vno vase in alterum transfundimus: globulos enim aëreos copiosos ex fundo in forma bullularum in altum ascendentes ipsumque aërem petentes non sine iucunditate & oculis & naribus senties, Germani vocant lufftige Weine. Gaudent hoc elemento tenui & reuera salubri vina, quæ liberam fermentationem passa fuerunt: tunc enim rarioris fiunt texturæ & copia aëris & ætheris intermixti ipsa leuia, subtilia & rara reddit, vnde salubritate ea antecedunt, quorum fermentatio de industria fuit cohibita, quod fit, si dolia semiplena firmissime obturantur, vina quidem hoc pacto fortiora sed ob defectum subtilitatis & spiritus aërei minus sana evadunt. Efficit etiam hic internus vini motor, vt vinum celerius venas corporis nostri & emunctoria pertranseat, vnde recentia vina vtut maiorem præ veteribus copiam terræ & sulphur minus subtilisatum contineant, nihilominus ob copiam incolentis ætheris salubritate antiquis sæpenumero sunt præferenda.

20. DE principio aqueo, ut longius edisseramus, non res erit magnæ operæ: est enim illud necessarium cuiusuis vini ingrediens & vehiculum substantiæ actiuæ vini, quam pro diuersa proportione quantitatis in actiuitate & vehemen-

tia

tia sua vel mitigat vel auget: vina enim, quo tenuiora sunt, id est, quo maiorem aquæ copiam admittunt imbecilliora & minus calida existunt; quo autem minor humiditatis ea ingreditur quantitas, fortiora sunt, vnde etiam magis inebriatiua: consistentia enim, imo pondus vini aqueo elemento & terreo vnice debetur.

21. Terræ elementum num ad vini constitutionem etiam concurrat, merito iam in quæstionem venit. Equidem non facilis erit laboris res, chymica aut quæcunque alia analysi ex ipso vino solidum terreum principium elicere nihilosecius quandocunque lentorem & viscositatem, quam vina, præsertim recentia, sæpenumero induunt, nec non illum mucum tenacem, qui, circa orificia vasorum ex vino aeris ministerio generatur, consideramus; fateamur necesse est, hæc ipsa effecta non nisi solido terreo principio, quod fluiditati contrarium est, deberi. Deinceps nulla aqua est, quæ non sit particeps terræ, vnde omnis aqua etiam fluidissima sub quauis destillatione repetita in fundo relinquit terræ portionem: neque vllum in rerum natura datur oleum vel sulphur vel sal, quod non in mixtionem suam terram recipiat, sicuti encheirisi chymica ex oleo etiam calidissimo caryophyllorum insignis fixæ terræ educitur copia, quod fit, si cum spiritu flammifico meo, cuius præparationem vide *in obseruationibus* meis *physico chymicis lib. II. observ.* 3. ad solam mixtionem accenditur. Vt itaque vnum sal tartareum vel oleum & sulphur præ altero magis vel minus terrestre est; ita etiam non tantum aquæ, sed & sali tartareo & sulphuri vinorum terreum quoddam adjunctum esse principium, nemo penitus reuocabit in dubium.

22. Ex his præmissis facillimum erit concludere, vnde tanta differentia & varietas vinorum, non tantum ratione saporis, odoris, coloris, consistentiæ, sed maxime virtutis pendeat. Nolumus hic in diuersas vinorum species inquirere & horum elementorum naturam vel proportionem scrutari, quod nimis longum pertractare foret: nobis saltem hoc loco mi-

miniſſe Rhenanum, & de quo nobis iam ſermo eſt, ſalubre temperatum Germaniæ vinum quoduis, in ſinu ſuo fouere non multum craſſi terreſtris minus reſoluti vel inteſtina agitatione ſubacti ſulphuris, ſed potius ipſis ineſſe ſulphur valde ſubtile, gratum, delicatum, fermentationis actu ſolutum & attenuatum, vnde colore & odore ſuaue ſe ſiſtit. Valet hoc maxime de vinis veteribus. Notabile eſt, recentia colore eſſe vtplurimum diluto, minus flauo, conſiſtentiæ turbidioris, quæ tamen temporis & annorum ſucceſſu claritate, ſuauitate & ſaporis gratia, nec non colore aurum æmulante cuiusuis palato ſe commendant. Præterea Rhenana vina magnam copiam acidi, non tamen fixi terreſtris, ſed teneri & ſubtilis admittunt. Patet hoc ad oculum, quando hoc vinum deſtillationi committitur, tunc acidi penetrantiſſimi inſignem quantitatem in vaſe relinquit. Principium ſpirituoſum æthereum noſtra quoque vina magna in copia ingreditur; quod maxime in vinis recentibus ex numeroſis bullulis, ex vino in altum ſeſe eleuantibus poſt factam agitationem vel ex vno vaſe in alterum transfuſionem viſitur. Præſens quoque eſt aqua ceu vehiculum ſubſtantiæ actiuæ in vinis Rhenanis ſatis copioſa, quæ partim per deſtillationem factam oculis ſiſtitur, partim etiam ex tenuitate vini colligitur. Paucis: elementa, quæ fluida & quæ ſubtilia lenis, tenuis & raræ ſunt ſubſtantiæ noſtra vina conſtituunt: illud autem, quod graue, denſum, terreſtre & viſcoſum tenax eſt, ab eorum mixtura eſt remotum.

23. CVM autem & Germaniæ ſalubria vina ipſaque Rhenana, non quod omnia vninus eiusdemque indolis vel virtutis ſint, ſed quæuis ferme loca, imo in certo loco certus quidam diſtrictus vina peculiaria inter ſe differentia producat, merito hujus cauſa inquirenda venit. Dicimus autem ſpecialem cuiusuis vini naturam, facultatem & vim a ſole ceu patre, & ſolo ceu matre, nec non ſpecie vitis diuerſa vnice dependere. Sol, ſicuti in vniuerſo caloris ſpirituaſcentiæ & ſulphurei volatilis elementi in mixtis cauſa & auctor eſt, ita

etiam

etiam actiui calidi spirituosi sulphuris in vinis genitor & parens existit. Patet hinc vera ratio, quare eæ regiones, quæ magnum & diuturnum solis æstum experiuntur, valde generosa exhibeant, nec non ea loca, quæ a vento septentrionali & maxime aquilonari ceu frigidissimo defensa sunt solique meridiano libere patent, vti sunt montes, qui austrum spectant, grata & fortia vina largiantur, opposita autem cæteris plagis loca vinum longe ignobilius progignant. Dilucescit & porro ratio, quare æstas & subsequens autumnus serenus & feruidus dulces vuas & generosa vina, nebulosus, nimbosus & frigidus e contra immaturas vuas cruda vero & acida vina proferat.

24. VERVM enimuero ad differentiam vinorum non sufficit sol habemus enim compertum per experientiam, in locis eodem sole respectu situs gaudentibus, diuersæ tamen indolis ratione spirituascentiæ, imo salubritatis vina prouenire. Exemplo nobis sit tractus cis Rhenum Moguntinæ vrbi obuersus, vbi pagus Hocheim, Cocheim & Cassel situs identitate & propinquitate gaudent: nihilominus Hocheimense multis parasangis vincit Cocheimense & hoc Cassellanum, quod vilioris conditionis est. Cuius differentiæ causam merito derivandam esse censeo ab ipso solo. Obseruauit id iam suo tempore antiquissimus naturæ scrutator HIPPOCRATES, qui *lib. IV. de morb.* ait: *Considerandum, quantum locus loco etiam valde vicino ad vini suauitatem præstet, quamuis sol æqualiter sufficiat, cum in hoc terræ humor sit, qui vinum suaue exhibeat, in illo vero minime. Sunt quoque non agrestia pauca in loco nascentia, quæ ad vlnæ spatium translata non amplius produci comperias. Neque enim terræ eiusmodi humorem translato accommodatum habet, qualem illa agrestibus plantis suppeditabat. In his enim sunt quædam magis virulenta, quædam magis humida, quædam dulciora, ficciora quædam, asperiora etiam quædam aliaque sexcenta aliter se habent;* & hæc summa ratione a diuino sene sunt producta. Terra enim mater istius humoris est, qui ad nutrionem vegetabili-

um pertinet, & quamuis omnes plantæ aqua fluuiatili ceu catholico & accommodatiſſimo nutritio ſucco alantur, nihilominus diuerſæ naturæ terra, per quam ad radices tranſit, naturam & genium ſingularem cum ipſa communicat, neque dubium eſt, ipſa effluuia earum rerum, quæ ſub certa terra cuſtodiuntur, eam mirifice diſponere & alterare, & hac ratione etiam vegetabilia ipſumque vinum certa qualitate imbuere. Curioſum eſt, Hocheimenſes vineas maxima ex parte intus alere foſſiles carbones; qui aliquid conferre poſſunt, quod illud vinum ad ſuccinum accedentem odorem & saporem præ ſe ferat.

25. DISTINCTA tandem natura vinorum ex differenti ſpecie vitis non ſine ratione ducitur ac deriuatur: multum enim differunt inter ſe vites & vuæ. Ita quædam vuas copioſas, quædam paucas, quædam ſucculentas maiores, hæ paruas gerunt, nonnullæ vuæ citius ad dulcedinem & maturitatem, aliæ tardius ad eandem perducuntur. Ex paruarum vuarum numero, quæ exilia grana fouent, ſed tardius ad dulcedinem perueniunt, ſunt illæ, quæ dicuntur Rüßling, carnoſæ & ſucci plenæ ſunt, die Heiniſch, quæ copioſum muſtum, ſed minus forte vinum efficiunt. Iſtæ autem ſpecies, quæ vocantur Gutedel, Elbing, facilius ad muturitatam perueniunt, dulcedine quoque ſe commendant &c. Notatu quoque hic dignum venit, quamuis ſpeciem vitis ſuam peculiarem culturam, nec non ſectionem conuenientem requirere. Hæc, qui non probe callet & intelligit, vitem fœcunditate ſua facillime priuare poteſt.

26. QVEMADMODVM vini omnis qualitas, videlicet ſapor, odor, color, virtus & conſiſtentia vnice a craſi, mixtione & proportione elementorum certum vini genus componentium dependet; ita etiam eius conſeruatio, quæ non niſi duratio quoad easdem facultates & qualitates eſt, ex conſeruatione eiusdem craſeos ac mixtionis proficiſcitur: ſalua enim mixtione & vnione elementorum certum corpus conſtituentium, mixtum in ſua natura conſeruatur: illa deſtructa perit & de-

& deſtruitur color, ſapor non minus quam virtus. Exploratum autem per attentam obſeruationem eſt, nihil magis fluidorum texturam ac craſin cuſtodire, eamque ſartam tectam immunemque ab omni corruptione & immutatione ſeruare, quam ſpiritus, qui nihil aliud ſunt, quam ſulphur mixti inteſtino motu reſolutum & ſubtiliſatum: ſulphur enim per vnanimem philoſophorum ſententiam balſamum eſt corporum, ea ab omni corruptione defendens: ſulphur cuſtos & conſeruator cuiuis corpori propriæ craſeos eſt, neque in regno animantium datur aliud in ſanguine, quod eum totumque corpus præſeruat a putredine, quam ſpiritus, qui eſt in ſanguine ſulphuris motu inteſtino reſoluti ſoboles, qui, quamdiu præſens eſt, vitæ particeps corpus efficit. Ex eo iam clarum fit, quod omnia ſpirituoſa, & generoſa vina, nec non antiqua haud facile ſuſcipiant muſcoſitatem, ſitum, vel colorem aut ſaporem mutent: ex aduerſo cuncta recentia, tenuiora, imbecilliora, multum aquæ & acidi tartarei, ſed parum ſulphuris complectentia, vti Neccarina, Moſellana facillime alterentur & vappam Kaan ſuſcipiant.

27. Ex iam dicto fundamento intelligi quoque ratio poterit, cur ſulphuris vulgaris fumus vel ſolus, vel cum aromatibus mixtus, Germanice der Einſchlag, a multis ſæculis per conſtantiſſimam experientiam tanquam præſentiſſimum remedium ad conſeruanda vina adhibeatur: quare in uſu habent, dolia, antequam ipſis immittant vinum, ſulphurare vel ſulphuris vapore imbuere, quinimo ipſe fumus adhibitus vacuis doliis, ex quibus vinum emiſſum fuit, ne vappeſcentiam vel ſitum noxium contrahant, ea per longum tempus præſeruat. Quoniam vero promptiſſime vinum vappam colligit, quando ad aliquod ſpatium euacuatum fuerit, ut liber pateat aeri ingreſſus, quare ut hanc impediant, ſulphuris fumo vacuum ſpatium implent. Præterea ſulphur & hanc virtutem medicamentoſam cuſtodit, vt vina turbida clara reddat, heterogenea deiiciens in fundum, nec non acidum ſaporem temperet, hinc euenit experimento quotidiano, vina, quo crebri-

us transuasantur & sulphurantur, eo mitiora euadere. Ex quo intelligitur, sulphur esse veram vini animam eiusque vitam, non aliam ob rationem, quam, quod spiritu suo penetrantissimo minima interstitia fluidi vinosi occupante, intestinum partium fluidarum motum, qui genuinæ & natiuæ craseos conseruator est, tueatur. Verum enimuero vehementer dolendum est, non adeo istum sulphuris vaporem amicum neruis & capiti deprehendi, vnde plures capite imbecilles a vinis sulphuratis pessime sese habent: quamobrem nonnulli vel plane ab omni sulphuris fumo abstinent, & loco huius accenso thure vel succino, aut spiritu vini aromatisato accenso dolia implent; quæ res non est de nihilo, sed maximopere commendanda: nihilominus monendum est, si vina fuerint vetusta & generosa, illud procedere, non autem quando imbecilliora & recentia fuerint: in his enim sulphuris fumus, qui tamen aromaticis effluuiis condiri potest, longe multumque aliis præferendus. Vlterius commendamus hanc encheiresin, vt vas impregnetur vel accenso floris macis, aut frustuli nucistæ in spiritum vini aromatisatum intincti fumo, quando ipsum vinum depromere solemus, wenn es zum Zapffen gehet, hoc enim modo vappescentia auertitur, & saluus ac integer manet sapor. Porro quoniam spirituositas vini est præseruatrix corruptionis, nonnulli spiritu vini ex ipso vino parato sufficienti quantitate in vasa infuso ipsa eluunt, & postea vino replent, neque felicius, si in superficie procliue vinum est ad vappam ipsa tollitur, ac si aliqua cochlearia spiritus vini vinosi infunduntur.

28. CONSIDERATA hactenus causa, quæ vinis integritatem & durabilitatem præstat, perutile quoque esse arbitramur, si ortum & causam corruptionis inquiramus. Sicuti autem illud, quod conseruat motum intestinum partium certum mixtum constituentium, spirituosæ naturæ est, ita viciſſim & illud principium, quod motum mixturæ huic contrarium internum introducit, siue labis & immutationis causa est, agilissimæ & tenuissimæ mobilissimæ indolis est: estque illud, vt cla-

clarius mentem noſtram exprimamus, aeris noſtri atmoſphærici fluidum. Dici enim vix poteſt, quanta potentia aer alterare, ac mixtorum craſes deſtruere ſoleat. Quantum vulneribus & vlceribus, item abſceſſibus aer intromiſſus noceat res inter chirurgos eſt notiſſima. Ipſæ acidulæ & ſalubres omnis generes aquæ, quæ noſtra ſententia ex principio ſpirituoſo minerali operantur, protinus cum ſapore omnem ſuam virtutem, ſi liber aeri acceſſus concedatur, amittunt; olea & ſpiritus chymici ad aeris communicationem ſucceſſiue quoad colorem & conſiſtentiam mutationem ſubeunt. Pluribus hanc aſſertionem experimentis, quæ etiam in promtu eſſent, corroborare poſſemus, ſi inſtituti poſceret ratio. Illud autem dicimus, nil vere vinis tam inimicum & contrarium eſſe ipſo aere, vnde omni ſtudio omnique modo a liberiori eius aditu illud defendere debemus qua cauſa intellecta, non difficilis eſt ratio, cur repleta ſemper debeant eſſe dolia, quod communiter affuſione eiusdem generis vini ſolent efficere: at vero, cum ſæpius detrimentum capiat & non leuem immutationem, ſi vinum non ſit eiusdem ætatis vel loci, quod frequenter obtineri nequit, curioſiores alium excogitarunt modum: nempe ſilicibus mundis implent dolia, eosque loco vini abſumti ſiue per aerem ſiue emiſſionem ſubſtituunt, quod non tantum ad Hungarica, ſed commode etiam ad omnis generis vina non ſine magno commodo & lucro poteſt applicari. Alii, ne aer in vinum operetur, doliis quantitatem olei oliuarum infundunt, vt ſuperficiem eius obtegat, id, quod reuera non vilipendendum: apprime enim vappam impedit, quæ mox ad aeris liberi ſufficientem attactum ingrato odore non modo vaſa, ſed & contentum replet. Et quoniam aer tam infenſus mixturæ vini eſt, hinc ſpiritum vini vel ſulphura vina in doliis vacuis accendunt, & hoc pacto, quæ ſecunda ſulphuris virtus eſt, per flammam omnem ex vaſe aerem expellunt. Curioſum autem eſt, quando aer vappidus vel mucidus, qualis ſit a vino vappido, ſtagnat in vaſe, nec ſulphur, nec ſpiritum vini in dolio flammam concipere, ſed

statim exstingui, cuius rei ratio nulla alia videtur quam aeris crassi resistentia: tunc opus est, vt orificiis apertis, beneficio follium aerem cum impetu impellamus, impurum eiiciamus, vel apertum salsa calida, item frigida aqua vini receptaculum eluamus ac purificemus.

29. NON omnis vero aer æquali virtute & facilitate corruptionem in vino suscitat, sed, sicuti calidus & humidus ad efficiendam putredinem in animantibus efficacissimus est, ita & hic ipse maxime vini texturæ est infestus. Testatur id experientia: non enim lubentius damnum experiuntur vina, quam tempore autumnali vel etiam æstiuo, si tempestas diu fuerit pluuialis; contra frigidus, siccus & serenus aer non ita nociuus vinis deprehenditur, quapropter in cellis, quæ non satis profundæ sunt, quæ humiditate scatent, & diurni caloris participes fiunt, vina non diu subsistunt integra, præsertim recentia, & quæ supra fæces, Mutter, jacent. Optima autem ea sunt loca subterranea ad conseruationem vini, quæ septentrionem spectant, profunda, sicca sunt, æstate frigida, hieme autem temperata: quapropter ob cellarum bonarum defectum non omnes vrbes bona vina possident. Deinde experientia a longo iam tempore confirmauit, ad ventorum flatum & tempestatum statum varie sese habere vina. Ex omnibus autem venti calidi & humidi & tempestas humida ac calida vinis minus fauuet, vti auster & africus, quia atmosphæram copiosis similibus corpusculis implent: septentrionalis vero & orientalis ipsis magis est amicus. Suo jam tempore magnus medicinæ parens HIPPOCRATES austri noxam notauit, qui *lib. de morbo sacro p.* 91. scribit: *Cuncta corpora ventum austrum sentiunt, & ex siccis humida, & quæcunque in domibus vasa sunt juxta terram cum vino ac alia copia liquorum, ea omnia austrum sentiunt & formam in aliam speciem transmutant.* Optimum itaque consilium est, cellas ab æstivo calore, a flatu austrino præseruare, firmiter obturatis cellarum spiraculis. Ne autem aer ibi stagnans putrescat, circa tempus nocturnum vel matutinum die existente sereno, vento

vento flante vel orientali vel aquilonari eadem aperire convenit, vt pertranseundo ventilent & insitum aerem purificent.

30. Hoc loco quoque silentio non prætereunda est trita & vulgata obseruatio, de mutatione vini in vasis circa tempus, quo vites florent. Curiosiores nempe annotarunt, tunc temporis recentia & dulcia quoque vina quandam experiri fermentationem & transmutationem imo eadem ex doliis effluere, vel si eorum orificia nimis arcte clausa sint, ipsa vasa magno cum damno disrumpere. Huius effectus ratio certe non in florem reiicienda est, sed potius in talem aeris statum, qui tunc temporis, nempe circa solstitium, quando vitis floret, penetrantissimo & mobilissimo calore agitatur, vnde non mirum, tales subsequi effectus; & certissimum est, quod tunc temporis probe vasa eorumque circuli debeant custodiri ne disrumpantur: si enim a subtili aeris calidi rarefactione, vti in thermometris vel aliis vasis spirituoso liquore repletis videmus, aliquid rarefit, & majus affectat spatium ipsique hoc non conceditur, non aliter fieri potest quin vim suam exerceat in ipsa receptacula. Experimus clarissime talem disruptionem in lagenis vitreis densissimis, si enim illæ spiritu vini aut vino generoso Italico vel Gallico fuerint totæ repletæ & obturaculo firmatæ, tempore æstiuo vel sub calore externo facillime dissiliunt, vnde necessaria cautela hæc est, ne vnquam spirituosis liquoribus in totum vasa repleamus. Videtur, si rem paulo exquisitius trutinemus, ipsum aeris fluidum, sicuti cum totius vniuersi fluoribus & animantium sanguine, ita & cum vino quandam communicationem habere, quod vel exinde euincimus, quoniam ad impetuosos ventos, ad aquilonares etiam flatus, præsertim si luna simul existit plena, ex orificiis ipsa vina exsurgunt & effunduntur: vnde tunc temporis semper madida eo in loco advertuntur. Humidus quoque & calidus aer, vtut non immediate attingat vina, causatur tamen in ipsis quandam alterationem, turbulenta enim ipsa facit & grauia, pendula. Quan-

tumuis enim aer externus non immediate vinis permisceatur, nihilominus æthereum illud principium, quod ab ipsis excludi nequit, intrinsecam alterationem sentit; non secus ac id contingit in homine, cujus spiritus in sanguine & neruis secundum aeris externi conditionem varie sese habent. Perquam dignum autem obseruatione est, ab aere vino crasin ac texturam ab intestino vini motu alienam induci, ac situm, dispositionem partium vinum constituentium plane transmutari. Videmus id ex vappa, ex muco, qui glutinis sæpe naturam acquirit, quique apparet in embolis, si per ea vinum transudat, nec non ex viscositate pendula conspicitur: aer enim suo motu e sede sua ætherem vini disjicit, qui in fluiditate & tenuitate illum conseruat, & grauitate sua particulas inter se compingit & coniungit: quapropter pendulum vinum mox fluiditatem suam, vehementi facta agitatione & conquassatione cum ferulis, recipit.

31. TANDEM non solus aer, sed certi generis corpusculis actiuis naturæ penetrantis imbutus noxiam vinis mutationem inducere idoneus est, quare a fulgure & tonitru insignem via, præsertim recentia, non secus ac cereuisiæ experiuntur noxam, facile enim in acorem degenerant. Postea aer fracidus, vappidus vel morbidis effluuiis contaminatus, ea statu, crasi & sapore exuit: ideo non sine ratione fœminas menstruatas a tractandis vinis arcere, neque vllos odores fortes ex allio, cepis, vel cadaueribus admittere solent. Præstat quoque eum in finem singulis septimanis probe ab omni situ dolia, embola & orificia purgare & polire; cauendum quoque, ne morbosus vel fœtidus halitus per siphonem cum vino communicetur. De Rhenano vino illud adhuc monendum esse duximus, hoc omnium optime conseruari, nec facile a statu suo descîscere: non tantum enim ad centum annos durare potest, sed & non facile ab admixtione alterius vini generis, modo non sit dulce fermentescibile, atteratur: cum e contra vina Italica, Gallica pleraque, Hungarica, Neccarina, Mosellana ex facili de crasi ac indole sua deflectant, nec

nec omnem vinorum admixtionem ferant: dulcia enim ad acidi mixturam mox acefcunt.

32. Postremo gelu penetrantiffimum brumali tempore non minus crafin, quam mixtionem vinorum lædit, præfertim fi ea fuerint recentia, imbecillia, tenuia, minusque generofa; tota enim maffa tunc congelafcit, quo fit, vt fapor & penetrantia multum imminuatur; gelu enim vnionem partium mixtum conftituentium plane difturbat ac deftruit: femel autem immutato fitu partium, priftina mixtura ægerrime reftituitur. Manifefto id videmus, quando vinum leni tantum calore in fpiritum deftillatur, qui reaffufus fubftantiæ illi, quæ remanet in deftillatorio, nunquam ejusdem faporis & qualitatis vinum producit. Minus autem nocet frigus generofis, fpirituofis & inueteratis, quia potius hæc ipfa reddit fortiora, quandoquidem phlegma tantum vertitur in glaciem, quo remoto actiuum & fpirituofum concentratur, & a fide digniffimis ceu rem exploratam & certiffimam habemus. In multis locis Galliæ, etiam prope Geneuam, vina dicta Vrenginer, faluberrimæ indolis per totum annum hiememque aperto aeri in vafis exponi, dum exiftimant, frigoris vehementia afperitatem attenuari, & fpirituofitatem vinis conciliari.

33. Medicvs, qui imperator vitæ & fanitatis eft, curamque corporis humani gerit, eo maxime refpicere debet, vt vinum feligat & commendet tam fanis, quam ægrotis, quod fit præftantiffimæ & virtutis faluberrimæ. Quodnam autem hoc nomen mereatur iam perfpiciendum eft. Salubre autem dicimus illud vinum, quod, non lædit, fed potius fanitatem iuuat, quod minus crafin & circulum fanguinis vitalem violat vel labefactat, nec vifcerum & membrorum munus ac officium inuertit, fed potius confirmat ac roborat, adeoque digeftionem promouet vires reparat, capiti, neque neruis nocet, artubus, præfertim pedibus nullum torporem vel laffitudinem inducit. Ex horum autem cenfu funt primo ratione natalis foli ea, quæ in locis præaltis & fublimibus,

montosis nempe, in solo sabuloso, omnis sulphurei & salsi contagii experte, probe tamen culto & fœcundato, circa fluuios currentes nascuntur, & meridiani solis actionem libere & diu experiuntur. Talismodi vina in genere sunt saniora iis, quæ in planis locis & a fluminibus dissitis subnascuntur. Cuius rei ratio in eo consistit: solum si firmum, porosum tamen solis radios diutius detinet, cujus vinifico calore succus vitis mirifice attenuatus & subtilisatur. Deinde per solum arenosum pluuialis nutritia aqua egregie filtratur, ipsaque filtratione subtilior & purior redditur: montosa loca autem præ humilioribus aptiora sunt bono vino generando, quoniam a tergo frigidos septentrionales ventos auertunt, qui incrementum vuarum & vegetabilium multum morantur. Insuper purior ibi & magis elasticus aer est, & sol quoque liberius terram radiis suis ferit. Accedit & illud, quod superflua pluuialis aqua, cum non omnis impenditur nutritioni, grauitate sua iterum dilabatur, nec circa radices vitium stagnet, quod in humilibus profundis locis, non sine magno detrimento, accidit. Exoptatissimus quoque vinearum situs circa aquas fluentes est, quod atmosphæra prope illas tenuibus effluuiis aqueis referta est, vnde etiam circa fluuios agri solent esse fœcundiores, quia humidiores, ros enim desideratissimus ex vaporibus collectus, de nocte dilabens, subtili suo succo laudatissimum vegetabilibus præbet nutrimentum.

34. SECVNDO loco salubritatem vini ex temperatura eorum accersimus, adeo, vt temperata vina omnium sint optima. Ipsa sanitas nil nisi harmonia & temperies diuersæ naturæ partium, nec non sanguinis temperatus & æqualis humorum motus est. Tuentur itaque maxime sanitatem tam ex alimentorum, quam medicamentorum classe, quæ temperie gaudent, quæ omnis excessiuæ qualitatis sunt expertia. Temperata autem ea dicimus vina, in quibus conueniens proportio elementorum, nempe sulphuris, spiritus, tartari, terræ, nec non phlegmatis cernitur, siue vt rem clarius exprimamus, quæ non nimis sunt spirituosa, neque nimis crassa,

nec

nec porro nimis cruda tartarea, acidi ſaporis, non nimis ſaturati, nec nimis diluti coloris, ſed mediæ naturæ. Ex temperata autem elementorum commixtione & legitima proportione temperatus etiam & naturæ amicus in corpore noſtro naſcitur effectus. Si vero vllum vinum commendandum eſt propter temperaturam, & ex eo proficiſcentes ſalutares qualitates, certe vinum Rhenanum hac gaudet prærogatiua. Primo enim eſt illud ſpirituoſum, nam ſub deſtillatione, vna menſura ſpiritus inflammabilis dephlegmati ſaltem vncias duas largitur. Teſtatur id quoque inebriatiua & analeptica virtus, nec non productio aceti fortiſſimi ex ipſe hoc vino, nam loco regulæ hoc tenendum eſt; quo generoſius vinum, eo fortius acetum, & e contrario penetrantia aceti teſtatur de ſpirituoſitate vini, nam tenuia & quæ carent ſpiritu debito, vti ſunt v. g. hic locorum creſcentia, in debilia mutantur aceta. Neque enim putandum eſt, acetum tantum acidam vini portionem ſpiritu deſtitutam eſſe, cum potius hic ipſe ſubjugatus tantum & depreſſus ab acido eminentiori & extricatiori reddito mixturam ejus adhuc incolat; quod vel ſpiritus aceti deſtillatio ex ſaccharo ſaturni & ex cryſtallis viridis æris abunde teſtantur. Tacemus quandoque ſaccharum ſaturni ſub deſtillatione nimis calide tractatum, aere accedente, in flammam verti. Iam vero celebratiſſimum eſt, quod Francofurti ex vinis Rhenani præparent acetum, propter ſuum acorem fortem & penetrantem, cum vna vncia plus præſtet virium non ſolum in medicina, ſed etiam in œconomia, quam vnciæ quatuor hujus loci.

35. Præterea ineſt Rhenanis vinis ſulphur probe excoctum, non craſſum, crudum, rude, ſed ſubtile, præſertim in antiquis. Craſſa & cruda ſulphura ingrati ſunt odoris, vaporoſa ſuntq́, grauant caput, minime autem id de Rhenano dicendum eſt. Hoc gratiſſimi & penetrantiſſimi eſt odoris, vnde exterius admotum ſaltem naribus, ſi vllum, certe hoc analepticum eſt, iucundiſſime ſpiritus immediate afficiens, quod morbo languidi & reconualeſcentes ſummo cum fru-

ctu experiuntur. Tenerum etiam hoc sulphur est, quoniam a nimia etiam hujus vini ingurgitatione non facile vini assuetis dolet vel male sese habet caput, seu grauitas vel lassitudo quædam in membris relinquitur, vt potius agilitas & alacritas tam animo, quam toti corpori cum transpirationis laudabili promotione concilietur, id, quod maxime generosa & spirituosa, non nimis recentia præstant.

36. TERTIO acidum tartareum subtile vinum Rhenanum constituit, quod ex sapore non minus, quam ex eo, quod a destillatione remanet, cognoscitur. Verum enimuero ob acidi valde copiosi ingressum medici non minus, quam imperiti vina hæc communiter improbare & rejicere solent, dum existimant, acidum non modo sanguini ob metum coagulationis, sed & ipsis neruis esse hostile, quod verum est de acido sibi relicto, præsertim crasso, fixo, at longe alia virtus & efficacia ex mixtura hujus acidi cum sulphure spirituoso delicatissimo resultat. Nihil enim est, quod tam egregie contemperet ac demulceat acidi stimulantis & vellicantis naturam, & quod tam gratum saporem & odorem ipsi fœneret, quam spiritus. Habemus clarissima hujus rei testimonia in destillatione spiritus nitri, salis, vel etiam vitrioli dulcis. Quanta corrosiuitas, quam fœtus & in gratus odor reperitur in aqua forti? si vero vna ejus pars cum parte tertia spiritus vini rectificatissimi miscetur & per destillationem vel calorem ambo intime junguntur, perit sapor iste corrosiuus, perit odor teter, & inde suauissimi saporis & odoris resurgit spiritus, in medicina ob egregias vires non satis de prædicandus. Dicimus potius, Rhenana eam ob rationem esse sana, quoniam subtile acidum hæc ipsa ingredirur, nam hac ratione sulphur eorum, quod valde calidum & igneum existit, egregie temperatur, vt minus ferire caput, vel præternaturali æstu sanguinem afficere possit, quale quid expectandum a vinis fortibus, quæ acidi parum in mixtione agnoscunt.

37. TEMPERIES & consequenter salubritas vini nostri in eo quoque versatur, quod non multum crassæ terræ vel visco-

sita-

ſitatis, ſed copiam tenuis aquoſæ ſubſtantiæ poſſideat, craſſa vina, dulcia hoc habent incommodi, quod liberalius & frequentius hauſta craſſum & copioſum ſanguinem corpori ingerent, vno verbo, plethoram accerſant, nam illud, quod craſſioris molis eſt, non pertranſit emunctoriorum tubulos, ſed in vaſis remanet ibique humores auget, quot autem malorum genetrix ſit plethora peritioribus medentum optime notum eſt. Damnat dulcia vina HIPPOCRATES *de ratione victus* in *morb. acut. p.* 62. eam ob rationem, quod tumores hepatis & lienis augeant, quod fit, dum ſanguine craſſo & copioſo has partes infarciunt, porro craſſa, dulcia & pinguia ſubſtantifica vina inſignem copiam biliosi in ſanguine & humoribus producunt principii, vnde etiiam & acutas & biliofas, nec non lentas hecticas febres immoderato vſu diſponunt, ea autem vina, quæ tenuia ſunt, per anguſtiſſimos emunctoriorum canaliculos ſine vllo impedimento feruntur, hinc rurſus e corpore eliminantur, nihilque heterogenei, quod vel copia vel peruerſa qualitate nocet, in ſanguine relinquunt, vt & ob hanc rationem Rhenana aliis ſalubriora eſſe facile iudicandum ſit.

38. VT autem eo melius, quænam ex Rhenanis & aliis quoque corpori humano proficua & ſalutaria, ſint quisque cognoſcere poſſit, certas quasdam notas & characteres boni vini vt conſtituamus res erit magnæ vtilitatis. Primo itaque ſalubre vinum eſt, quod grato & reficiente odore præditum, 2) quod receptum & detentum in ore reliqunt in lingua blandam adſtrictionem & ob penetrantiam nares & caput peruadit, 3) ſi transparens & clarum eſt & aureo præditum colore, 4) quod citius pertranſit renes & altero die madorem vel ſudorem quendam in corpore cauſatur, vel alvum quoque lubricam reddit, 5) quando nullum dolorem vel laſſitudinem in capite aut membro quodam relinquit, 6) quod appetitum excitat & concoctionem adiuuat, 7) liberalius & frequentius hauſtum, non ad calculum vel podagram diſponit. Secundum has characteres, ceu ad lydium lapidem, ſi

vina

vina examinemus, deprehendimus ex Rhenanis ſaluberrima eſſe, vinum Hocheimenſe, Cocheimenſe, Rudesheimenſe, Ioannesbergenſe, Rauenthalenſe, Neuendorffenſe & Rhingauica pleraque, dummodo non ſint nimis recentia, ſed ad minimum octo vel decem annorum, quæ etiam ad victus ſanorum & ægrotantium accommodatiſſima laudat DIOSCORIDES *lib.* 5. *cap.* 5. Baccharacenſe ætatem mediam dum attingit, conuenientiſſimum eſt.

39. INTER vina Mœni corpori apprime conueniunt Klingenbergenſe, Hirſteinenſe, Michelbacenſe, Nierenſteinenſe, quod maxime ii, qui illis vinis perfrequenter utuntur, teſtari poſſunt, ſiquidem ea ſanitati vtiliſſima deprehendunt. Nec Moſellana virtute medicamentoſa & ſalubri deſtituuntur.

40. CÆTERA, quæ hic non recenſemus, neutiquam corpori inimica proclamamus, tacemus potius ea & quæ nobis maxime nota ſunt ac ſalubritatis fama, ob egregium commodum, quod corpori conferunt, eminent commemorare hic voluimus: ſicuti neque exotica vina contemnimus, quæ non vnius cum laudatis indolis ſunt, potius aſſerimus ex Italicis, Gallicis &c. vina deprehendi, præſtantiſſima, medicamentoſa etiam excellunt virtute. Rhenanis ſolum prærogatiuam præ aliis tribuere eamque probare nobis iam modo conſtitutum eſt, quod horum vſus ſit vniuerſalior & ob egregium elementorum æquilibrium omnibus ætatibus, temperamentis, morbis etiam cuiuscunque generis rectius reſpondeant, cum aliorum vinorum vſus ſit limitatior eaque non indiſcriminatim & ſine cautione adhiberi poſſint.

41. Ex vinis Franconiæ vero illa ad vſum quotidianum iudicamus conuenientiora, quæ nimiam ætatem non dum redolent, cum qua tartarum deponunt, ſecus quam Rhenana, quæ eundem conſeruant & propterea (quod contra vulgarem opinionem ſtatuimus) corpori noſtro etiam plus ſolatii afferunt tartarus, quippe blando ſuo ſtimulo omnia emunctoria animat & ſui admonet officii, aluum puta ac partes vrinæ ſecretioni deſtinatas &c. cum alias reliqua vini ſubſtantia de-

ſtitu-

ſtituta hoc ſtimulo diutius in ſanguine ſubſiſteret, hic etiam blandam, ſubadſtringentem virtutem vinis fœnerat, quæ tonum non modo ventriculi, ſed aliorum pariter viſcerum valde roborat, quo rite ſe habente circulus humorum & totum excretionis negotium felicius & promtius peragitur.

42. VLTIMO non poſſumus elegantiſſimi loci HIPPOCRATIS, in quo boni vini notas & differentias exprimit, his mentionem facere, qui exſtat *lib. 2. de ratione victus morb. acut. p.* 62. *Vinum dulce vinoſo minus caput grauat & minus caput ferit, magisque ſanum quam alterum inteſtinorum deiectiones mouet, viſcerum tamen tumores, hepatis nempe & lienis auget. Neque igitur his, qui amaram colligunt bilem conuenit, nempe quod hic ſitim facit. Quin etiam in ſuperiore inteſtino flatum excitat, neque tamen inferiori inteſtino pro flatus ratione eſt aduerſum, & ſi non valde penetrat a dulci vino flatus circa præcordia immoratur. Et certo hoc minus vrinas prorſus mouet quam vinoſum album, ſputum tamen potentius educit alterum, quod dulce eſt. Vinum autem vinoſum album ad veſicam altero magis penetrat & cum vrinam prouocet, & ſemper perrumpat, multum in his morbis contulerit. Quamvis enim ad alia altero ſit minus idoneum, quæ tamen ab ipſo ſit per veſicam purgatio, liberat, ſi vti debet, impellatur. Bonæ hæ ſunt notæ de vini vtilitate & noxa, quæ ſanioribus incognitæ fuerunt. Fuluo vino vero & nigro auſtero in his morbis ad hæc vti poſſis, vtique capitis grauitas non inſit, neque mentis perculſio, neque ſputum ſurſum ferri probibeatur, neque etiam vrina inbibeatur, ſed alui egeſtiones humentiores & ramentoſiores fuerint. In his ſane vel maxime ex albo mutationem facere conuenit, & quæcunque iis ſimilia exiſtunt. Iſtud autem inſuper noſſe oportet, ſi dilutius fuerit vinum, ſuperiores omes partes & quæ circa veſicam ſunt, minus lædere: meracius vero iis, quæ circa inteſtina, magis prodeſſe.*

43. PVLCHRE CARDANVS *de rerum varietate lib. 8. cap. 23.* ait: *in vno hoc liquore tot ſalutaria recondita remedia ſunt, vt quicquid ſaluberrimarum virium natura cæteris plantis indi-*

dit, illud omne facillima participatione vino & in vino homini ad diuersissima valetudinum genera communicauerit. Et veteres haut iniuria propter summam & incomparabilem, qua imbutum est vinum, virtutem, nomen vini exinde deriuarunt, quasi dicatur diuinum. Alii ex vi originem eius duxerunt, quoniam vim seu virtutem animo & corpori inducere aptum est. Et profecto si rem ex æquo ponderare licet, nulla in tota rerum natura, tam ad tuendam sanitatem, quam ad valetudinem infirmam domandam, datur & inuenitur præstantior & accommodatior medicina, quæ tot tantisque fulgeat virtutibus, quam quæ in vino residet, quo olim veteres pro summo medicamento vsi fuerunt.

44. A multo iam tempore anxie desudarunt & quæsiuerunt mortales securum remedium ad longam & sanam vitam, quo omnes generis afflictiones a corpore arceri, & sanum ac robustum illud in multos annos conseruari posset, sed, an melius & accommodatius quoddam ipso vino excogitari possit, equidem non video? Constat & aliis remediis sua laus & gloria, cum vino tamen nunquam comparanda; quandoquidem vinum non tantum in corpus agit, sed & in ipsam animam, quam reficit, sanat eiusque functiones mirifice promouet.

45. ANTEQVAM autem vlterius progrediar, breuiter saltem strictimque, quomodo vinum in animam exserat operationem, explicabimus. Nullum dubium est homines ingeniosos, imo sapientes & acutos a vini potu euadere. Sic Italos, Gallos, Germanos etiam, vbi bona vina crescunt cæteris septentrionalibus, maxime populis vino destitutis & cereuisiam bibentibus longe esse ingeniosiores, ipsa veritatis magistra experientia patefacit. GRYLLVS *de sap. dulc. lib.* 1. existimat, Græcos ob præstantiam vini olim fuisse sapientiæ parentes, qui nunc cum vitibus a Turcis exstirpatis ingenii & doctrinæ gloriam simul amiserunt. Gentiles Palladem & Bacchum in vno simul templo collocarunt, in signum, vino prudentiam augeri. Fictum a priscis est, Deos sapientiores esse hominibus, quia fruuntur & ambrosia & nectare. Ingenium

nium quod excitet vinum ex eo clariſſime intelligitur, quod ad poëſin, quæ res ingenii eſt, mirifice diſponat. Perpetuo ab antiquitate creditum fuit & ipſa res ita docet, vini calore poetarum furorem & impetum excitari, & Apollinis vnum eundemque eſſe furorem. Quamobrem OVIDIVS vino carens in exſilio de ſe conqueritur:

Impetus ille ſacer, qui vatum pectora nutrit.
Qui prius in nobis eſſe ſolebat, abeſt.

Et, vt NICARATVS ſcribit, *vinum magnus eſt poetarum equus*, aqua namque haud bonum facere verſum perhibetur, nec durabilia illa dicunt eſſe carmina, quæ ab aquæ potatoribus conduntur. Homerus, Ennius, præſtantiſſimi poetæ, vinoſi celebrantur.

46. VINVM dein hanc mirabilem poſſidet virtutem, quod omnem metum & triſtitiam ex animo expellat, hominesque animoſos, cordatos, audaces, alacres, hilaresque reddat, eam ob rem quoque antiqui Bacchum cordis præſidem pronunciarunt. Et horum effectuum teſtimonium perhibet non ipſa modo experientia, ſed & plurima in ſacro textu ſatis nota loca, & ex eo ſaltem colligi poteſt, dum *Syracides* ſcribit: quid vita hominis ſine vino? Vniuerſale autem eſſe vinum præſeruatiuum a morbis ferme cuiuscunque generis non ſine ratione affirmare ſuſtinemus: quandocunque enim morborum, qui humano corpori infeſti ſunt, ſpeculamur originem, eam ex imbecilliori ſanguinis circulo petendam eſſe nullus rerum medicarum peritus in dubium vocare poterit. Quemadmodum enim æquabilis liber & expeditus ſanguinis per ſua vaſa progreſſivus motus ab omni labe & corruptione morbo corpus vnice conſeruat & tuetur; ita ex imminuta inæquali & tarda ſanguinis progreſſione ad morbos fieri diſpoſitionem, ex facili iudicandum. Sanguis ſufficienter motu circulatorio per omnis generis tubulos corporis circumpulſus, fluidus fit, ſubtiliſatur & a ſordibus diuerſæ naturæ & indolis per congrua ſua emunctoria depuratur, & ita ad functiones omnes rite celebrandas aptus redditur. Ex motione ve-

ro segniori & debiliori densus, crassus, immobilis fit, & ea, quæ excerni debebant, in corpore remanent, vnde non modo copia, sed & qualitate peregrina imbutus, plethoræ, impuritatis, obstructionum, stagnationis, infarctus viscerum & exinde productorum spasmorum fœcunda mater fit. Iam autem, eas causas consideremus, quæ ipsum sanguinis circulum imminuunt eæ potissimum in ipso principio motus sunt quærendæ quod subtiles nobilissimæ siue spirituosæ impetum facientes corporis partes constituunt. Hæ si deficiunt, vires ad motum debitum non adsunt sufficientes, vel tardioris circuitus ipsa sanguinis & humorum moles, culpa est ex intemperantia vel aliis causis nimis adaucta, & respectu virium motricium corporis nostri siue spirituum minus proportionata reddita.

47. Ex his iam dictis liquido constare arbitror, illud, quod ad morbos tam breuioris, quam longioris naturæ variique generis auertendos, & corpus ab iis defendendum adhibetur, sanguinis progressum excitare, intendere & promouere idoneum esse debere, quo fit, vt sanguineus latex ab omni crassitie, impuritate, stagnatione, infarctu liberetur, qualis enim sanguinis est circulus, talis est eius fluiditas, talis excretio impurarum & superfluarum sordium, ex quarum retentione prima morborum ponuntur fundamenta. Iam vero cogitet quisque prudens & cordatus, num in tota rerum natura detur conuenientius remedium ad excitandum, augendum & promouendum circulum sanguinis ipso vino, præsertim tali, quale nos laudauimus, nempe temperato. Hoc amico suo naturæ gratissimo spirituoso sulphure efficacissime vires motrices videlicet in corpore nostro resuscitat, & impetum facientes partes adauget omniaque membra ad vigorem & motum disponit. Postea illud tenue acidum tartareum, spiritu vinoso dulcificatum elementum, summa aperiendi, nec non roborandi, incidendi, stimulandi & obstructiones referandi facultate præditum est, vt hac ratione longe felicius motus progressiuus procedere possit, Accedit & illa

tenuis

tenuis aquea vini pars, quæ diluendo, attenuando humorum craſſitiem non leuem ad promtiorem motum operam collocet. Id omne oſtendit ipſe effectus, a vino enim bonæ notæ epoto mox intenditur calor, pulſus citatior & validior fit, ſanguis a centro ad circumferentiam mouetur, facies fit rubicunda, vaſa turgida, augetur tranſpiratio, vrina pellitur & totum corpus cum ipſo animo reficitur & excitatur. Quis itaque non perſpicit, ad vitam longam & ſanam tuendam ipſo vino nobili albo aptius dari præſidium.

48. VETERES a vini potu tanta commoda redundare in corpus experti, commendarunt eum in finem ebrietatem, non quidem frequentem & intenſam, ſed leuem & raram. Arabes medici, inter quos *Auicenna in magn. ſui oper. lib. ſect.* 3. *cap.* 8. quouis menſe ſemel aut bis ebrietatem mirifice laudat ad proliciendum ſudorem, ad reſoluenda ea, quæ ſuperflua ſunt. Ipſe DIOSCORIDES ait: *vinolentia non omnis noxia, ſed ſæpe neceſſaria eſt ad ſanitatem conſeruandam.* SENECA ſtoico ſupercilio grauis vir inquit: *conuictus & liberalior potio vigorem dabit, & non nunquam usque ad ebrietatem veniendum, non, vt mergat nos, ſed, vt deprimat curas, eiicit enim tædia, & ab imo animo mores, atque vt morbis quibusdam, ita & triſtitiæ medetur.* HOMERVS auctor eſt Neſtorem, qui tertiam hominum ætatem viuendo compleuiſſe fertur, magnas vini pateras exhauſiſſe. At vero hæc omnia intelligenda ſunt cum grano ſalis, minime enim noſtra mens eſt, vt ebrietatem, quæ potius abbreuiatrix vitæ eſt, nec non ingenii & corporis deſtructrix, collaudare velimus, ſed e contrario eam valde disſuademus. Hoc tamen non negandum, nonnunquam liberaliorem potum vini & ordinario maiorem concedendum eſſe, non vero talem, vt inde male, ſed potius bene ſeſe habeat corpus. Dicimus, vinum eſſe præſtantiſſimum medicamentum, & omnibus ob homogeneitatem & cum corporis noſtri ſpiritibus affinitatem anteferendum, ſed, vti generoſa & optima remedia abuſu, & non debita doſi ac tempore adhibita nocentiſſima ſunt, ita etiam

vinum summam pernitiem corpori inducere aptum est, ideoque non secus, quam aliud medicamentum cautione & medici consilio eget.

49. VT autem clarius paulo mentem nostram hac de re aperiamus, certo conuicti & persuasi sumus, vinum ex medici consilio vsurpatum plus præseruare a morbis posse, quam omnis generis acidulæ, thermæ aliæque sulubres aquæ præstant. Non quidem inficiandum est, thermas & acidulas a morbis præsertim chronicis egregrie corpus custodire, verum non alio agunt modo, quam circulum sanguinis & humorum augendo, nec non pondere atque elemento spirituoso minerali euacuationes per aluum, per vrinam, quandoque etiam vomitum excitando, obstructiones, vbicunque consistunt, reserando & aperiendo: at vero cum principium agendi habeant minerale, quod non adeo homogeneum naturæ nostræ est, neque reparare vires, neque spiritus ingenerare aptum existit. Deinde cum magis quantitate & copia aquæ operentur, non quivis autem ventriculus, seu viscerum ac intestinorum tonus tantam aquæ copiam ferre queat, & frigidus acidularum potus serosis, phlegmaticis, & qui imbecillos ad spasmos procliues neruos alunt, vtilis esse nequeat, ideo nos in hac sententia sumus, vini salubris potum debito regimine a medico præscriptum ad certa tempora, plus efficaciæ & virium ad præseruandum ac medendum custodire, quam ab omnibus dictis illis aquis possit exspectari. Vinum enim, vti antea dixi, est vniuersale euacuans, nam per aluum, vrinam & sudorem pellit, vinum est analepticum, nil enim vino citius vires reparat, est optimum stomachicum, sacra enim scriptura teste ad calorem & tonum ventriculi concurrit, est optimum aperitiuum sanguinem depurans, quoniam per intensiorem sanguinis motum, emunctoria recludendo, scorias cuiuscunque naturæ & generis excrementitias separat: vnde nullum dubium, quin in malo hypochondriaco, in debilitate ventriculi, cachexia, hæmorrhoidum suppressione, tumore & obstructione hepatis & lienis, in calculo renum & vesicæ,

ſicæ, in arthritide frigida, catharrhoſis variisque defluxionibus, rheumatiſmis, laſſitudine & grauitate corporis, ingenio & memoria debilitata, auditus grauitate, viſus hebetudine, ſenſus ac motus ex defectu ſpirituum & neruorum imbecillitate, in venere virorum depreſſa ac ſterilitate fœminarum, & quacunque frigida morboſa corporis intemperie, ſenes, pituitoſos & ſeroſos exercente, vini cura præſeruationis cauſa inſtituta omnibus thermis, acidulis aliisque remediis & curis longe multumque ſit præferenda. Certe, ſi mortales ſcirent, quantæ virtutes medicamentoſæ a benedicto naturæ parente inditæ eſſent huic liquori, non ita in morbos inciderent, neque tanta pharmacorum ingratorum vel etiam medicorum copia egerent. Memorabilia ſunt, quæ hanc in rem WHITAKERVS, inſignis medicus, Tr. *de ſanguine vuæ p.* 33. ſcribit: *Vinum medicamentum eſt, ac ſi mea experientia eſſet tanti, varias & mirandas operationes vſu huius medicamenti in me ipſum & in alios complurimos, ſilentio non poſſum præterire (ſcilicet) corpora extenuata ad ſarcoſitatem reducta & exſiccata ad humiditatem oleaginoſam, quando cereuiſiæ debilis vel aquarum potatores complexiones ſimiarum potius quam hominum obtinerent.* Et ipſi allegare poſſemus exempla, vbi poſt bonum & conuenientem & Rhenani vſum per aliquod ſeptimanas abſtinendo ab omni alio potu, plures mutato quaſi toto temperamento, inſigne robur & virium augmentum quoad omnes actiones experti fuerunt.

50. VT autem nonnulla perquam vtilia præcepta ac monita circa talem vini curam adiiciamus, dicimus primo: præparata prius corpora eſſe debere, nempe, ſi plethora adeſt, ea venæſectione tollenda eſt, ſi aluus eſt obſtipata & multæ viſcoſæ cruditates ac ſordes primam regionem occuparunt, eæ per ſalina abſterſiua & laxantia debita ſunt auferendæ Secundo: vina optima, temperata tamen, Rhenana, & ex Mœnanis imbecilliora, olygophora, Klingenbergenſe, Michelbacenſe, Hirſteinenſe in vſum hunc trahenda ſunt. Tertio: abſtinendum eſt ab omni alio potu cereuiſiæ, ſpiritu vi-

ni,

ni, cibi autem liquidi & boni ſucci, non crudi, non ſalſi, nec acidi, non calidi aromatici tunc temporis vſurpandi, ſed iuſcula ex vegetabilibus alimentoſis parata optime tunc conveniunt, & vini energiam augebunt. Quarto: potio hoc modo inſtituenda: ægrotantes ſi ferre poſſunt matutino tempore vinum cum aqua Schwalbacenſi aut Dinſteinenſi vel Wildungenſi ad dimidium mixtum ad menſuram bibant; in prandio autem & cœna purum vini pro ſiti non modo exſtinguenda, ſed & paulo vltra, nunquam tamen ad nauſeam & faſtidium vsque & ad minimum in principio de die duæ menſuræ vel tres ſunt impendendæ, ita tamen, vt in initio doſis minor, poſtea ſucceſſiue augeatur. Quinto: ſi corpus a vino nimium calefit vel ſomnus impeditur, acidulæ dictæ vino in cœna & prandio ſunt miſcendæ. Sexto: alvus, ſi exſiccetur, prunorum, pomorum Borsdorffianorum, paſſularum, ficuum decocto, adiecta portione ſalis nitroſi, vel arcani duplicati eſt lubricanda. Septimo: tempore vernali ſeu autumnali cura hæc debet inſtituti, & per ſex ſeptimanas continuari. Octauo: caueant autem ab ea omnes, quorum ſanguis copioſis & impuris, ſalſis, ſulphureis ſcoriis ſcatet, vti ſunt ſcorbutici calidi bilioſi, arthritide vaga laborantes, ad phthiſin, hecticam, hæmoptyſin, ſoporoſos affectus & epilepſiam diſpoſiti.

51. PERLVSTRATO hactenus præſeruatorio vini præſtantiſſimo effectu, ſequitur iam, vt diſquiramus, in quibusnam morbis eorumque paroxyſmis illud ſit proficuum. Fatendum eſt in præſeruando eius vires eſſe vniuerſaliores, in medendo e contrario magis limitatas & circumſcriptas; certiſſimum tamen eſt, etiam in ipſis morbis ſanandis diuinam medico porrigere manum. Et quidem in febribus malignis vino nil datur excellentius; quarum malignitas ex eo dignoſcitur, motuum & virium defectus adeſt nec non valde depreſſa ſanguinis ſpirituaſcentia, & tardior eiusdem circuitus, quæ cuncta quandam cruoris ſanguinei ad putredinem deſignant diſpoſitionem in iis igitur morbis vires reſtaurare, ſpiritus erigere, circulum ſanguinis magis liberum reddere, tranſpira-

tio-

tionem mouere expedit: in quo etiam omnem alexipharmacorum virtutem versari notum est. Quod autem vinum has omnes in se reconditas habeat virtutes pluribus auctoritatibus, quibus practicorum libri pleni sunt, confirmare nolumus confugimus ad solam experientiam, qua nobis constat, plures ex malignis solius vini moderato vsu evasisse.

52. PRÆTEREA quoque in illis morbis, vbi ad peripheriam corporis virulentum quid expellendum est, videlicet in petechialibus, variolis, morbillis, si nempe natura est imbecillis, motus cordis ad expellendum insufficiens, vel etiam retrocessio exanthematum ob debilitatem virium contigerit, vinum conuenit, cæteroquin si magnus æstus & humorum ebullitio, pulsus citatior hosce morbos comitantur, merito abstinendum.

53. FEBRIBVS continuis laborantibus non modo ipse HIPPOCRATES *lib. 2. de morb. acut.* §. *61.* vinosum vinum album & aquatum commendat, sed & innumeri in artis exercitio versati viri, inter quos *Forestus lib. obseruat.* 1. *obs.* 1. Rhenanum aquosum album subtile laudat. HELMONTIVS de *feb. cap.* 12. *pag.* 772. scribit: *quotquot medico vino in febribus vtuntur, facilius conualescunt, vires conseruant & in pristinum ocyus restituuntur.*

54. MVLTO magis autem hoc ipsum in febribus intermittentibus procedit, quæ ex cruditatibus, euacuationibus præsertim transpiratione suppressis maxima ex parte oriuntur, ea tamen cautione, vt die intermissionis liberalius, parcius autem vel plane non in paroxysmo nisi in declinatione, & corpore ad sudorem iam disposito porrigatur. Ratio vero, quare in omnibus ferme febribus non sit prohibendum, hæc datur: febris enim intensior sanguinis est commotio, eum maxime in finem excitata, vt motu hoc fortiori illud remoueat & expellat, quod corpori minatur interitum; facile iam patet, quodsi motus ille valde est intensus & nimis auctus, vinum parcius admittendum sit, quodsi autem debilis & languidus existit, natura deficere vel succumbere vide-

tur, excitari debet, & promtissime vinum album olygophorum, vt sunt a nobis commendata, offerenda, vt imbecillior facta natura restauretur.

55. IN syncope viriumque prostratione nil vino præstantius est; hinc GALENVS *lib.* 3. *de medic. facult.* omnibus syncopizantibus vinum suadet, substantia tenue, colore fuluum ac vetus potius, quam nouellum vel mediæ ætatis, quod vires recreet, quia spiritus mire refocillat, cum exterius odore tenus exhibitum vel cordi, pulsibus applicatum, omnibus aliis confortantibus & analepticis longe sit superius.

56. DVM nausea ventriculum molestat, imbecillitas, digestionis adest defectus, inflatio, vino nil vtilius reperitur: hinc diuus Paulus Timotheo dyspepsia laboranti vinum suasit *Timoth.* 1. *vers.* 19. & GALENVS *lib.* 4. de *sanit. tuenda c.* 6. perhibet colore fulua aut alba, odora, substantia autem tenuia, nobilissima esse stomachica, præsertim si leniter substringant; & talia sunt Rhenana, quæ in appetitu excitando, in roborando stomacho, & resolutione ciborum promouenda, ob subtile acidum spirituosum adstringens eximia.

57. IN fame canina HIPPOCRATES *sect.* 6. *aphor.* 21. vini potum commendat, neque res destituitur suo fundamento; hic autem aphorismus non de quouis vino, sed generoso mero antiquo intelligendus est: huius enim affectus acidus corrosiuus humor in ventriculi sinu hærens caussa est, qui ab huiuscemodi vino egregie temperatur, non aliter ac spiritus nitri vel vitrioli corrosiuitas ab admixto spiritu vini, vel tartari aciditas, quamdiu cum vino iuncta est, ita contemperatur, vt palato iucundum exhibeat saporem.

58. AD sitim sedandam vino aqua diluto nil est præstantius, hoc pacto enim longe promtius sitim exstinguit, quam si sola aqua fuerit exhibita, quandoquidem sitis ex obstructis & constrictis glandulis, quæ saliualem laticem plorant in faucibus easque ac œsophagum humectant, exoritur: has autem vinum dilutum melius reserat, quam aqua pura, eapropter ipse HIP-

HIPPOCRATES non veretur in febribus quoque acutis talem vini & aquæ mixturam præſcribere.

59. IN vomitu idiopathico, vel quando febribus jungitur, præſtat vino tenui vti, quam alio humido. In colico affectu, præſertim ſi ex cruditatibus viſcidis, flatibus proficiſcitur, veteri Rhenano nil magis ſe commendat. Ipſe HIPPOCRATES *lib.* 2. *epidem.* 6. vinum meracum commendat, quia cruda reddit apta ad concoctionem, attenuat craſſa, flatus diſcutit. Laudat quoque dicto in affectu Rhenana. CRATO *conſ.* 169. diſſuadet Morauica & Auſtriaca, improbat Maluatica dulcia, craſſa, turbida.

60. IN diarrhœa & dyſenteria, quæ acutis etiam morbis iungitur, vinum Rhenanum, tenue vel cum ptiſana mixtum aut ſolum indicatiſſimum eſt, virtute enim pollet ſubaſtringente, qua tonum inteſtinorum & laxatam glanduloſam inteſtinorum tunicam roborat: Et cum hiſce in morbis ſanguinem a centro ad peripheriam mouere, tranſpirationem augere & vrinam ciere vtiliſſima res ſit, eapropter vinum, quia tales præſtat effectus eſt, optatiſſimum. Laudant vulgariter melioris adſtrictionis cauſa vina rubella, quæ, ſi bonæ notæ ſint, vtique poſſunt admitti. In obſtructione hepatis & lienis, in ictero quoque, in cachexia vinum optimos exhibet effectus. SOLENANDER, celebris practicus *ſect.* 1. *conſ.* 12. vinum album, maturum, purum, non potens aut vehemens, tranſparens aqua martiata dilutum, vt ſunt Rhenenſia & Moſellana ceu admodum grata hepati & quæ ſua adſtrictione viſcera roborant, magnam attribuit laudem; dulcia autem, quia ſanguinis copiam adaugent, non modo HIPPOCRATES *lib.* 2. *de morbis*, ſed & GVARINONIVS *conſ.* 117. maximopere diſſuadet. In hydrope HIPPOCRATES *lib. de internis adfect.* vinum auſterum magnifacit, item aquoſum *lib.* 5. *epidem.* §. 37. Notauit EPIPHANIVS FERDINANDVS *hiſt. med.* 38. aſciticos ſolo maluatici vini vſu curatos. Affectus hypochondriacus, an vinum admittat, in controuerſiam merito vocatur. Semel ſed ſæpius nos in artis exercitio ab acidis, maxime Rhena-

nis vinis symptomatum exasperationem subsecutam obseruauimus, cuius rei ratio, quod minus vina ad aciditatem inclinantia ferre possint hæc mihi videtur & attendenda venit. Ob segniorem peristalticum motum, qui in hypochondriacorum intestinis contingit, contenta non rite promouentur, familiaris enim ipsis est alui adstrictio, sed stagnant & ipsa mora acorem contrahunt, vnde vinum in talismodi subiectis ipsa stagnatione in acetum forte, neruosas partes ad consuetos spasmos suscitans, conuertitur. At vero, cum hypochondriaci egeant viribus, ventriculus quoque robur & calorem exposcat, vinum non penitus ipsis est prohibendum. Quapropter vetus Rhenanum vel bonum Hungaricum inter ipsos cibos modice assumtum reliquis omnibus præfert in dictis affectibus BRVNNERVS *conf. 9.* Abstineant autem a rubris, austeris, dulcibus, & ab omni vsu immodico.

61. IN scorbuto salium tartareorum fixorum ferace Rhenanum egregium est, quia valde diureticum, vnde scribit SACHSIVS *de vite vinifera p.* 314. *vina Rhenana in scorbuto vtilissima sunt ob vim diureticam, quia tartaream expurgant saburram*, quod ex Hollandia Rheni ripam legens & Francofurtum tendens obseruauit, in talibus scorbutici vini Rhenani vsu crassissimas vrinas tartaro copiosissimo scatentes cum fructu redditas fuisse. REISNERVS *lib. de scorbut. pag.* 533. vinum potens generosum idque meracum scorbuticis commendat, sed paucum, quod, si calor intendatur, aqua passulata diluendum sit.

62. IN calculo renali vina dulcia & generosa oleosa CRATO *in conf.* 53. recte improbat, genesis enim calculi plerumque fit ex copia sanguinis, viscera abdominis ipsosque renes infarciente, primo inflammationem, postea læsionem substantiæ renalis calculumque producente: plethoram autem a vino dulci augeri superius iam dictum est. Ingenerant porro renibus calculum turbida, austera, & quæ facile fiunt pendula, vti sunt huius terræ Naumburgensia. Laude autem digna sunt Rhenana, quia valde diuretica Neccarina laudat

SCHOL-

SCHOLZIVS *conſ. III.* & olygophora euacuato prius corpore moderate pota VNZERVS *de nephrit. cap.* 13. MONTANVS *conſ.* 229. vinum olygophoron puriſſimum maturum, colore album dicto in affectu magni æſtimat. Vrinæ ſtillicidium auctore HIPPOCRATE *ſect.* 7. *aphor.* 28. vini potus ſoluit. Maxime hic aphoriſmus de vino generoſo debet intelligi, vtpote ſtranguria ex prohibita tranſpiratione plerumque naſcitur: hanc autem eiusmodi vini potus reſtituit.

63. IN affectu arthritico & podagrico num vinum ſit concedendum quæſtio maioris momenti exiſtit. Communis eſt perſuaſio hos affectus Bacchi eſſe ſobolem & ſolo aquæ potu & a vino abſtinentia curari. Equidem indubitatæ veritatis eſt, hos affectus pro cauſa tartarum ſubtilem membranas lancinantem agnoſcere, vnde vina, quæ huius principii copiam obtinent, valde nocere videntur. Verum enim vero tartarei hi morbi ex obſtructione emunctoriorum progignuntur & viſcoſitatem ac denſitatem humorum pro fundamento agnoſcunt: vinum autem per renes, qui congruum tartari euacuatorium conſtituunt, morbificam materiam egregie educit, hinc non apparet ratio, quare eorum vſus non debeat admitti, præſertim cum plerumque etiam a ventriculi debilitate, ſpirituaſcentiæ ſanguinis defectu eiusque circulo ſegniori natales ſuos arthritis agnoſcat, quapropter vinum cum debito regimine & ex medici conſilio præſeruare poteſt a truculentis hiſce malis, ſi nempe extra paroxyſmum vſurpetur. At vero, cum magna ſit inter vina, nec non inter naturas differentia, hinc prudens medicus hæc probe inter ſe diſtinguere debet, nonnullis indiuiduis magis quadrant acido deſtituta vina & generoſa, nempe Hungarica. CRATO in *conſilio* 253. podagricis parum vini Hungarici vel Maluatici inter cibos commendat. Et SOLENANDER in conſiliis ob imbecillitatem ventriculi parcum vini vſum collaudat. Egregius locus apud SOLENANDRVM *ſect.* 4. *conſ.* 24. meretur huc adduci: *Videndum*, inquit, *quid ferre ventriculi diſpoſitio, quid reliqui corporis poſſit, non cuilibet temperamento, conſtitutioni, ætati,*

consuetudini omnimoda abstinentia iniungenda est, magna corporum varietas: si modice vino vtamur mediocri potissimum leniter adstringente suoque id tempore debito non obfuturus, sed profuturus eius vsus. Et videmus, pergit ille, *ab exiguo sumto vino declinante iam paroxysmo podagricorum dolores, discusso ab excitato calore & spiritibus qualicunque humore leniores fieri, modo, vt ante dictum, in principio abstineatur.*

64. CÆTERVM mentio facienda hic loci est singularis methodi, qua HIPPOCRATES in ischiadico malo & arthritico fixo & vago curando & in principio penitus profligando vtitur, & memorabilia sunt, quæ scribit *de internis affect. sect.* 5. *pag.* 120. *Ex renum morbo inuadit magnus venarum cauarum morbus, venæ autem cum sanguine refertæ sunt, si quid alieni ad eas peruenerit, male afficiuntur. Sic igitur afficitur, si dextra parte morbus est, per exordia ad coxendiceis acetabulo dolorem exhibere incipit: Quo autem longius tempus processerit & productum fuerit, eo grauior dolor ad inferiora descendit, cumque ad malleolum pedis externum & pollicis intermedium peruenerit, rursus ad caput fertur, vbique in eo vlcus constiterit, vehementer vrget sibique caput disrumpi videtur, oculi pituita totumque corpus implentur.* Et paulo post: *Si morbi initio accesseris vinum Mendæum album dilutius quamplurimum per diem potui exhibere oportet. Et inebrietur quoad sanguis e naribus plurimus erumpat: cum autem fluere cœperit, minimum tredecim diebus fluit: vbi vero hi præterierunt, non amplius inebrietur, neque vbi semel fluere cœperit. In cibo tamen paulo plus vini bibat, vt sanguis fluat.* Grauissimus hic auctor affectus hos ex plethora & optime deducit, cum experientiæ consentaneum sit, hanc nititur tollere narium hæmorrhagia, quam vini largo potu prouocat. At vero, an non consultum sit, vel venam vel hæmorrhoides aperire, & superfluo sanguini exitum dare, peritiorum iudicio relinquo.

65. EXPLORATO sic ad sanandos internos morbos vini vsu, pauca quædam iam vt annectamus circa eius noxam, quam eius abusus in quibusdam ostendit, res postulat. Experientia autem

autem & ratio docet, quod in omnibus affectibus, vbi ſanguis magna copia congeſtus hæret, ſicuti in inflammationibus & in plerisque morbis capitis, nominatim in eius dolore a cauſa ſic dicta calida orto, phrenitide, inſania, vertigine, epilepſia, lethargo & cunctis ſoporoſis affectibus, vinum quoduis valde noceat. Cum enim dictis in morbis ſanguis cum copia & impetu vaſis partis affectæ infuſus ibique congeſtus impeditius circuletur, non poteſt non a vino, quod ſpiriru ſuo petit ſuperiora, nempe caput & ſanguinem expanſiua virtute vlterius rarefacit, nec non maiori cum vehementia illum in partem obſtructam largius e corde eo pellet, dictorum morborum exaſperatio ſubſequi. Conſentientem in eo habemus maximum noſtrum HIPPOCRATEM, qui *lib. 2. de morb.* in cerebri repletione doloroſa vini abſtinentiam commendat, & ibidem: *Sideratus a vino penitus abſtineat*, & *lib. 4. de morb. in cerebri ſphaceliſmo penitus a vino eſt abſtinendum, item in lethargo a vino abſtinendum: phreneticum calefacere oportet calefactoriis humidis & potionibus excepto vino. Et lib. de inſomniis, qui inſania laborant, vinum non bibant.* Deinceps vinum nocet in tuſſi, in phthiſi: aſpera enim arteria minus acres ſtimulos ferre poteſt, nihilominus vinum dulce cum ad expectorationem iuuet, modice hauſtum non eſt nociuum, neque vetus Rhenanum, ſi tuſſis ad declinationem vergat, prohibendum, ſed potius commendandum eſt.

66. VLTIMO loco ſint illa, quæ habet TIRELLVS *in hiſtoria vini pag.* 60. *Vina ſuſtentant firmos, erigunt lapſos, cohibent cadentes: vina edunt miracula, non extracta, non lapides, non quintæ eſſentiæ, nomina fabuloſa, non boli, non pilulæ argenteæ, aureæ, aut gemmæ plebis deceptiones, incantamenta marſupii, vituperia ſapientiæ, medicinæ opprobria, vina autem calidi innati vera pabula ſunt certiſſimaque alimenta: hæc ideo celebranda elogiis veſtris encomiaſtico cantu, hæc ſeueriori diſciplina in vſum vitæ percolenda in ægrotantium commodum danda.* Atque hæc circa hanc de vino maxime Rhenano tractationem ſufficiant.

DISSER-

DISSERTATIO VII.

DE ANNIS CLIMACTERICIS EORVMQVE RATIONALI EXPLICATIONE.

§. I.

ANTIQVISSIMAM esse, & per tot sæcula celebratam annorum climactericorum efficaciam in scholis philosophorum & medicorum vel leviter versato obscurum amplius esse nequit; nostris vero temporibus non modo a plerisque medicis dictorum annorum vis in dubium vocata, sed etiam pro commento superstitioso & fabuloso astrologorum figmento fuit habita. Verum enim vero, sicuti illud, quod tam diuturna & constanti experientia pro vero habitum fuit, non rationibus euertendum, neque ob id maxime, quod inueniri rationes non possint, temere negandum; nam, quando de rebus, quæ facti & experientiæ sunt, agitur, prius de re facti ac specie certi esse debemus & dein rationes sunt quærendæ, ita id ipsum imprimis de annis climactericis valere arbitror, ii num habeant fundamentum in ipsa re & experientia, prius perspiciendum, postea eorum explicatio est euoluenda. Et, cum fuerint prisci, etiam inter medicos sapientissimi viri, hinc illud ipsum, quod constantis fuit experientiæ apud ipsos, imo traditionis, non statim propter rationis, qua explicatio fit, inconuenientiam, figmenta admixta, vel propter abusum in dubium vocandum vel ipsa res aut fides & veritas rei perneganda, sed potius semper veritas facti inquirenda & melioribus explicationibus saluanda est. Quapropter etiam diu circa hanc sententiam hæsi, annos hos climactericos non plane reiiciendos esse reputans, quos tantopere animaduerterunt veteres, sed potius vindicandos

dos & veram eorum naturam perſcrutandam. Sumſi itaque hunc laborem & conabor oſtendere vtique fundamentum ipſis ineſſe, eorumque naturam atque cognitionem medicis eſſe valde neceſſariam.

2. ACTVRVS itaque de annis climactericis eorumque exiſtentiam & potentiam vindicaturus, primo omnium, quæ ſit vis & ſignificatio huius vocis, vnde originem habeat, & quænam eius ſint ſynonyma circumſpicere debeo. Climacteres itaque ſiue vocabulo græco ad indolem latinæ linguæ flexo climacterici, originem ſuam petunt *ἀπὸ τοῦ κλίματος*, ſiue, quod rectius, *ἀπὸ τῆς κλίμακος*, quod ſcalam vel gradum ſignificat, vel interprete COLVMELLA *lib. 5. cap.* 1. certam quandam menſuram, vſu autem, optimo interprete, climacterem certum vitæ humanæ tempus, vitæ fortuniſque periculoſum dixerunt, qua de re conſuli poteſt VARRO *de hebdomad.* item GELLIVS *lib.* 3. *cap.* 10. Certus itaque annus, isque a natiuitate ſeptimus, habitus vel dictus fuit climactericus, ſive ſcalaris, fatalis, decretorius, quoniam nempe ſucceſſiue quaſi per ſcalas ad hunc ipſum annum aſcendimus, vbi mutatio vitæ & periculum quoddam imminet. Ex hiſce vero ſeptenariis annis periculoſus maxime æſtimatus & magnæ conſiderationis fuit annus ætatis quadrageſimus nonus, quinquageſimus ſextus & ſexageſimus tertius, qui heroicus, quoniam ipſe maxime validus & aptus eſt ad mutationes inſtar ſtrenui herois efficiendas. Græce etiam dictus fuit *ἀνδρόκλας*, vti SALMASIVS vult, a græco *ἀνὴρ* vir in genit. *ἀνδρὸς* & *κλάω* frango, quoniam virum frangit & debilitat.

3. VERVM, ne nimius ſim in nominis origine perſcrutanda filum hic abrumpo, & illud potius, eo tamen, quo fieri poteſt, compendio, dicam, quamnam veteres de hiſce annis foverint ſententiam quidue tribuendum ſit climactericis, quod ex mea ſententia ex locis quibusdam eximiis veterum ſatis ſuperque depromi poteſt, inter quos ille maxime eminet, quem PLINIVS habet, quando *lib.* 7. *cap.* 49. climacteras appellat *ſcanſilem annorum occiduam legem*, i. e.

legem mortis. GELLIVS *libr.* 15. *Atticar. cap.* 7. in hæc verba prorumpit: *obſeruatum in multa hominum memoria, expertumque eſt in ſenioribus plerisque omnibus ſexageſimum tertium vitæ annum cum periculo & clade aliqua venire, aut corporis animique morbi grauioris, aut vitæ interitus, aut animi ægritudinis.* Memorabilia etiam ſunt, quæ de Auguſto imperatore ſcripta leguntur: *Caue, quem ſemper medius fidus deſidero, cum a me abeſt, ſed præcipue diebus talibus, qualis eſt hodiernus, quem ſpero lætum ſexageſimum quartum natalem meum, nam, vt vides, climactericum communem ſeniorum omnium ſexageſimum tertium euaſimus,* vid. CASPARVM CLADERVM *de hæredia in tribunali medico pag.* 348. & SALMASIVS *in lib. de anno climacterico pag.* 2. ſcribit: *conuenit inter omnes, climactericos dici annos vitæ, quibus periculum imminet, aut alicuius caſus, quem vix euitare datur.* IVLIVS FIRMICVS *lib.* 14. *cap.* 14. ſcribit: *ſane, extra cæteros climacteres ſepteni anni ac noueni per omne vitæ tempus multiplicata ratione currentes, naturali quadam & latente ratione, variis hominem periculorum diſcriminibus ſemper afficiunt, vnde & ſexageſimus tertius annus, quia vtriusque numeri ſummum pariter accipit ἀνδρόκλας appellatus fuit.*

4. QVAMVIS vero ex veteribus nonnulli & nouenarios annos pro climactericis habuerint, vniuerſaliter tamen magisque omnium vnanimi conſenſu numerus ſeptenarius habitus fuit. Deinde & hoc notandum eſt, quod ab omni ætate diuiſio horum annorum fuerit adornata, ita, vt in leuiores, periculi expertes, temperatos, tranſitorios & grauiores, nempe periculoſos, formidoloſos, difficiles, imo quandoque lethales diſtinguerant, ex illis annus VII. XIV. XXI. XXVIII. XXXII. XXXV. habitus eſt: hos vero XLIX. LIV. LXIII. LXX. ſtatuerunt.

5. ENERGIAM horum annorum ferme concordi ſuffragio ſapiens antiquitas ex impari ſeptenario numero deducere laborauit. Et quanta huius numeri olim apud omnes philoſophos fuerit veneratio neminem eruditorum latere poteſt. Pytha-

thagoras, princeps philoſophorum, qui ſcientiam ſuam ab ab Ægyptiis, Chaldæis, Phœnicibus traditam accepit, primus fuit, qui numeris ad diuinarum & naturalium rerum cognitionem tantam adſcripſit efficaciam. Medicinam & muſicam ante omnia ſanitati conducere prædicabat, quia in hiſce bella numerorum eſſet conſonantia, qua animi, item corporis alias inſanabiles ægritudines poſſint perſanari, quinimo aſſerebat, quod ſacra per certam numerorum proportionem efficacia ad operationes reddantur, maxime autem ſeptenario numero aſſignauit diuinam efficaciam. Peripathetici hunc numerum virgineum nuncuparunt, alii regem, & perfectiſſimum, quia conſtat ex tribus & quatuor, qui ambo totum ſunt ſui numeri, & perfectum in ſuo genere, eius autem perfectionem inde eliciebant: numerus inquiunt impar indicat ſpirituale, par autem corporeum: continet enim impar vnionem & indiuiſibilitatem, adeoque durationem & æternitatem, vt etiam diuinæ eſſentiæ ſymbolizet, vnde Deum impari numero gaudere aſſerunt: numerus vero par, quoniam diuidi incipit, materiam & creaturarum materialium eſſentiam demonſtrat, cauſaque corruptionis eſt. Hic itaque numerus complexus creditus eſt perfectus, qua de cauſa veteres Poëtæ ipſeque HOMERVS ſapientiſſimus, dum felicitatem prædicare volebat, dixit:

O terque quaterque beatus.

6. COLVERVNT maxime & celebrarunt priſci hunc numerum, quoniam nimirum diuinis myſteriis Deus ipſo vſus eſt, hincque in gubernatione & œconomia rerum humanarum ſeptimo numero multa notabilia continentur: ab ipſo Deo ſeptimus dies ſanctus ſtatutus eſt. Veteres ætates diuiſerunt in ſeptem. Lunæ facies, ſeptimo die, ſemiplena, bis ſeptimo, rotunda, ter ſeptimo ſemi defecta, & quadriſeptimo defecta naſcitur. Septem plagas, ſeptem epicicli, ſeptem planetæ, ſeptem metalla, ſeptem dies in hebdomade ſtatuti ſunt, nec ipſe zodiacus ſeptenario caret, in ſeptimo enim menſe fit ſolſtitium æſtiuum a bruma, in ſeptimo bru-

mæ ab æſtate, in ſeptimo æquinoctium vernale & in ſeptimo autumnale. Præterea ex VARRONIS ſententia antiquiſſima ſeptimo die conceptus fit, bis ſeptimo figuræ redditur capax, ter ſeptimo ſpina & caput formatur, ter ſeptimo ſpina & caput informatur, ter ſeptima hebdomade fit motus infantis & animæ vis ſeſe exſerit, ſex ſeptima naſcitur, quin imo PLATO in TIMÆO dicit, Deum animam ex ſeptem portionibus conflaſſe. Dein ſeptimus dies, teſte magno noſtro HIPPOCRATE & experientia, criticus & decretorius eſt dies in febribus præſertim acutis, quo mutatio & ſolutio morbi fit vel in melius vel in deterius. Conſtantiſſimæ enim obſeruationis res eſt, quod in natura morborum ſolutione ac curatione, ni laceſſita & impedita aliunde ſit, obſeruare ſoleat ſtata ordinataque tempora & quidem ſeptimum diem, ſi legitimæ & tutæ ſint criſes, nam, ſi in altero numero vel nono vel duodecimo accidit ſingularis mutatio vel excretio, plerumque imperfecta vel mala eſſe ſolet criſis, quæ in ſeptimo & decimo quarto ſemper bona.

7. Ex hiſce præmiſſis non infimi momenti argumentis ſeptenarii numeri potentiam & energiam monſtrantibus, defendere etiam veritatem conamur annorum climactericorum, qui in annum ſeptimum incidunt. Verum enim vero conſtanter aſſerimus, nullam vim vel occultam quandam efficaſiam ineſſe numeris agendi in corpus humanum, cum quantitas nullius effectus productiua, nec quicquam addat rebus numeratis, & tempus per ſe nihil aliud ſit, quam certi motus duratio, quæ certis terminis intellectus clauditur, ad dimetiendos aliarum rerum motus vel durationes: deinceps virtus ſequitur eſſentiam rei, a qua dimanat, & diuerſitas vel identitas virtutis diuerſitatem vel identitatem denotat eſſentialis principii, ſed hæc annorum climactericorum vis, quæ mutationem inducit, non prouenit a numero, numerus enim caret forma. Porro numerus ſecundum ſui rationes abſtractus ab omni materia eſt quoddam mathematicum, hinc nec actiuum nec paſſiuum eſſe poteſt; hinc cauſa efficiens ſiue effectuum

ctuum fons, qui annis climactericis adscribi solet, neutiquam septenario numero ut numero assignari poterit. Denique & experientia quotidiana docet, quod & alii anni vitæ periculum ipsamque mortem adferant; quapropter mascule & christiane olim Maximilianus II. imperator cuidam gratulanti, quod climactericum annum transcendisset, respondit: omnes vitæ suæ annos sibi esse climactericos & ipsum sexagesimum quartum & alios deinceps se magis æstimare quam sexagesimum tertium decretorios climactericos maleficos, quia mortis diei sunt propinquiores.

8. Plvrimi, qui non contenti sunt hac explicatione, climactericorum virtutem ex ipsis astralibus potentiis & malignorum planetarum coniunctionibus, præsertim ipsius saturni deducere allaborant. Afferunt nempe, hoc euenire, quando saturnus singulis septem annis ad quadraturam, vel saltem ad contrarium suæ naturæ signum perueniat. Hæc omnia autem, quæ de stellis adferunt mathematici, inprimis astrologi, certe inania sunt & futilia figmenta, quæ refutare fusius non attinet; hic enim ipsa ratio simul & experientia repugnat: videlicet vitam nostram & sanitatis fortunæque rationem dependere ab astris, vel ex quadam necessitate fatali nos viuere aut mori. Ante diluuiani vixerunt annos nongentos, quod stellarum decretis minime tribuendum fuit, hinc etiam nostra vita, quæ hoc tempore breuiata est, ab astris minime prouenit, nec tamen operatio solis vel cuiusdam planetæ mutata est. A dispositione autem parentum hæreditaria, a cœli ac soli varietate, locorum ac climatum diuersa indole, variaque victus ac potus ratione discrepare hominum corpora & ingenia, & ad ægritudines has vel illas ipsa disponi, vitamque ipsis esse vel saniorem vel longiorem, res apud medicos & philosophos constantissimæ experientiæ & veritatis est, quinimo obseruamus, gemellos vno quasi puncto editos, diuersæ naturæ ac temperamenti gaudere corporibus, illorumque mores & disposionem ad morbos,

illorum quoque fortunam, animum, actiones etiam sub accessu annorum sic dictorum climactericorum mirum differre.

9. Ex dictis itaque apparebit, mutationes, quae contingunt humanis corporibus circa annos climactericos non esse ipsis astris adscribendas vel a coelo petendas, neque numero ceu causae efficienti, cum potius hic signum sit mutationis, non autem causa, tribuendas; eapropter, cum efficacia horum annorum non penitus sit neganda, aliud fundamentum merito inquirendum est. Sapientissimum enim Numen rerum omnium naturam mirabili artificio coagmentauit, ac singula suis quibusdam numeris, mensura, pondere, ordine, harmonia vinxit, vt in tota oeconomia rerum corporearum omnes operationes statice, mechanice, certoque tempore perficiantur. Corpus humanum certum requirit tempus, vt formetur, vt ad exitum ex vrtero disponatur; certis temporibus corpus ad perfectionem debitam peruenit, certo temporis progressu fiunt morbi, & temporibus quoque certis sanantur: nam causae morbificae, antequam potentes sint ad agendum & ad morbum producendum, antequam etiam corrigantur & expellantur, certa exposcunt tempora. Cum enim omnis effectus in toto rerum corporearum vniuerso, omnis mutatio non nisi per motum debitum, certum, sufficientem fiat & absoluatur, tempus autem non nisi mensura & duratio motuum sit, facile adparet, alterationem & peculiarem mutationem, quae in corporibus visitur, certis temporibus sese manifestare, non, quod tempora, dies vel anni id causentur, sed, quia certi ad effectum vel mutationem necessarii & determinati motus requiruntur, qui tempus constituunt.

10. CORPVS nempe nostrum mirabili ordine ad perfectionem summam, ad quam potest pertingere, ex sapienti conditoris voluntate successiue peruenit, inque omnibus viribus augetur. Et cum hominibus semel mori staturum sit & etiam corpori talis interitus causa est innata, quae etiam ordine & tempore fit, huius vero perfectionis, item defectionis & dispositionis ad interitum vis statis temporibus annisque maxi-

maxime ſeptenariis viſitur, vbi magna vel ad perfectionem vel ad defectionem mutatio accidit, quoniam ſapientiſſimus rerum creator ex liberrimo beneplacito cauſarum phyſicarum operationes & effectus notabiles certis alligauit motibus, & temporibus & maxime numero ſeptenario incluſit. Cum igitur veteres deprehenderent, quod ſub ſingulis ſeptem annis cuiuis corpori ſingulares accidant mutationes, iſtos annos nominarunt climactericos, quibus homo quaſi per ſcalam tranſit vel ad ſuam perfectionem vel defectionem, i. e. vires hiſce annis vel augentur vel imminuuntur. Sunt enim hi anni velut gradus humanæ vitæ corporisque durationis; hoc namque non in eodem ſemper permanet ſtatu, ſed ſecundum illud notum *Auerrhois* dictum, a generationis puncto tendit homo ad corruptelam. Pulchre ſcribit SENECA in epiſtola 28. *nemo noſtrum idem, qui fuit iuuenis, nemo mane, qui pridie, corpora noſtra rapiuntur fluminum more, quicquid vides, currit cum tempore, nihil ex his, quæ videmus, manet, ego ipſe, dum loquor iſta, mutatus ſum.* Corpus humanum tranſit ad perfectionem, tranſit etiam rurſus ad interitum, hinc indita corpori noſtro talis cauſa, cuius neceſſitate in viribus augetur, deficit & etiam interit. Et hæc eſt illa mortis & interitus pernicies, vt inquit VERVLAMIVS *lib. 3. cap.* 10. *de diæta* hæc inteſtina illa calamitas, quam nulla ars, nulla humana induſtria effugere, ſed ne reprimere quidem poſſit, etenim ſi cui ab ortu temperato vel Æſculapius præſit, qui illum ab iis, quæ foris ſunt, aut quæ intro ſumuntur, cauſis ſaluum & incolumem ſic tueatur, vt nullum inde corpus detrimentum capiat, is tamen a ſemet ipſo ſuaque ſponte magis magisque conficietur, conſumeturque, donec extremum vitæ ſpiritum edat, illuc, dum contendit, plurimas hoc interim ſpatio mutationes neceſſario ſuſtinet, has, qui annorum ſpatiis & interuallis dimenſi primum diſcreuerunt, ſimul ætates appellarunt: vt ſit ætas id vitæ curriculum, quo luculenter corporis conſtitutio per ſe ſuoque nutu mutatur.

11. CONTINGIT itaque hæc mutatio, vti diximus, ſeptimo

mo anno, ob quam mutationem ætas etiam aliud accipit nomen. Talismodi mutatio accidit quibusdam non ſine periculo ætatis, quædam turbatio in motu ſanguinis & humorum contingens, aliis eſt tuta, aliis non, prout nempe corpus ſanum vel debile eſt, vel iam diſpoſitio aut cauſa quædam ad morbos latet, vel immoderata animi paſſio, aut inſalubris diuturna tempeſtas præceſſerit vel morbus quidam in corpore deliteſcat. Tales itaque cauſæ externæ, ſi in corpora incidunt, quæ annos agunt climactericos, in quibus ſenſibilis ad defectionem corporis fit mutatio, ſæpius lethum inferunt: quodſi vero corpora fuerint robuſta, temperata & diætæ regulas bene obſeruent, corporisque & animi bonus fuerit habitus, ſicco pede per medios tranſeunt climacteres: paucis, ſub ætatibus transmutatio temperamentorum accidit, mechanismus corporis noſtri, ſolidæ & fluidæ partes aliam accipiunt craſin ac motum. Omnem autem temperamenti mutationem ſecundum GALENVM *lib. 6. Epidem. ſect.* 3. periculum inſequitur.

12. RATIO autem poſtulat, vt mutationes, quæ ſingulis ſeptem annis in corpore notabiliores accidunt ſub certis ætatibus, in medium adducamus. Nempe ter ſeptima hebdomade infans ſeſe in vtero mouere ſolet, in ſex ſeptima hebdomade paratus eſt ad exitum, ſeptimo menſe incipit dentire, ſeptimo demum anno, cum prima ætas infantiæ clauditur, dentes decidunt, corporaque per hanc ætatem ſunt humidiſſima. Sequitur poſt hanc pueritia, quæ ad decimum quartum extenditur, qua fœminis menſes erumpunt, mammæ increſcunt, pili in pube viſuntur & potentia fit generatiua. In maſculis teſtes incipiunt ſeparare ſemen a ſanguine, quod titillationem efficit. Huic proxima eſt adoleſcentia, quæ clauditur vigeſimo primo anno: nomen inde habet, quoniam corpora tunc ob humoris vbertatem plurimum adoleſcunt, corpus tum debitam acquirit longitudinem & barba apparet in mento. Adoleſcentiam iuuentus excipit, quæ duplicato ſeptenario abſoluitur, & durat ad trigeſimum quintum annum:

hæc

hæc ætas dicitur florida, cui propria eſt venuſtas, agilitas, & in hac ſecundum HIPPOCRATEM homo ad auctionem totius corporis debitamque ſtaturam peruenit, membra, præſertim oſſa acquirunt legitimam ſoliditatem ac firmitatem. Sequitur poſtea quinta ætas, nempe virilis, a duplici ſeptenario ad ſepties ſeptem perdurans, recte dicitur a vi & viribus, quoniam tunc vis & robur animi & corporis maximum eſt, iudicium in ſumma excellentia, & qui tunc non peruenit ad prudentiam, ſapientiam, ille nunquam eius fit particeps: dicitur etiam ætas perfecta, matura, conſiſtens: Germani dicunt: Funffzig Jahr ſtille ſtahn. In fœminis circa quadrageſimum nonum annum, cum iam incipiat vis corporis deficere, ceſſat potentia generatiua, ordinario tum menſes, non ſine magna motuum ſanguinis turbatione deſinunt. Sexta ætas dicitur prima ſenectus, quæ per bis ſeptem extenditur ad ſexageſimum tertium: deficit tunc roſcidum nutritium humidum & ſiccior natura euadit & contabeſcit corpus, caro fit dura, rugæ apparent in facie, memoria valde debilitatur, hæc enim habitat in humido, cura, ſollicitudo, auaritia incipit, iudicium autem & prudentia creſcit. Veteres hanc ætatem conſiliariam dixerunt, quia ſenes ad conſilia ſunt aptiſſimi. Antiqui melancholiam crediderunt ſedem eſſe ſapientiæ, hinc orbis heroes melancholici, Alexander in bello & pace, Socrates quoque melancholicus. Et Seneca *de tranquillitate c. 15. lib. 3.* ſcribit: *nullum magnum ingenium ſine dementia fuit*, i. e. melancholia. Melancholici optimi fuerunt poetæ, futura etiam prædicentes. Et bene Heraclitus: aridus animus ſapientiſſimus, ſiue etiam anima ſicca ſapientiſſima.

13. ALTERA ſenectus debilis, imbecillis, decrepita dicta, vitam claudens, vltimum, ordinario ad ſepties decem, i. e. ſeptuageſimum annum, etiam Dauide regio pſalte teſte, ſeſe extendit, ibi maxime eſt virium corporis & animi decrementum ac defectus, morbida debilitas & ſenectus ipſa morbus. Clauditur ordinario hic ſpatium vitæ humanæ, & pauciſſimi octogeſimum primum annum viuendo attingunt. Optime

dixit *Salomo* Ecclesiastes cap. vltimo a vers. 2. vsque ad 7. tunc anni displicent, nulla pars suum facit officium, intellectus obscuratur, manus & pedes vacillant, dentes labuntur, oculi caligant, aures obsurdescunt, in capite fit caluities crinesque decidunt, sanguis exsiccatur, imbecillior fit circulatio, motus cordis tardus languidusque fit, neruorum robur perit. Omnes itaque ætates mutant temperamenta & actiones humanas. Merentur hic legi sequentia, quæ habet CASPARVS CALDERVS de hæredia, in *tribunali medico loc. supr. cit.* vbi dicit: *oriuntur & manant temperamenta, tum a primogenia natura, tum ab ætate, quæ illi comes est indiuidua, cumque id, quod a natura prodiit, comparate duntaxat, quod vero ab ætate, simpliciter dici soleat: consequitur, æstimandis temperamentis ætati quam naturæ vim tribui maiorem, & eam, qui ex ætatum decursu fit, temperamenti speciem, ei tum victoria, tum nomine præferri, quam natura ortusque contulit.*

14. Ex hisce dictis clarissime patebit, non sine summa ratione a veneranda antiquitate septenarium anni numerum obseruatum atque magni æstimatum fuisse, quoniam infinitus rerum conditor sapientissime voluit, vt sub certo tempore & septenario numero, non quidem ex eius natura & operatione, quæ nulla est, sed ex necessitate harmoniæ & ordinis causarum corporearum, naturalium & mechanicarum peculiaris mutatio corpori & animo inferatur, nempe vt ipsis vis increscat, & ad perfectionem perueniat, inque in ea ad tempus maneat, postea vero successiue decrescat. Hæc ipsa coordinatio & complexus incrementi & decrementi hominis sub certis ætatibus & temporibus maxime apparens, luculentissime indicat ac deprædicat sapientiam, ordinem, symmetriam, summum artificium ac regimen creatoris, quibus totum hoc vniuersum eiusque partes & maxime in eo corpora organica & viua gubernat.

15. Ex præcedentibus etiam clarum fit, non in numero necessariam quandam fatalitatem certumque periculum ratione vitæ metuendum, multo minus ipsum annorum numerum

rum in caſus fortunæ vel infortunii aliquod ius & potentiam habere: hæc enim pure a prouidentia diuina ab externis accedentibus cauſis vt ſunt accuſationes, inſidiæ malitioſorum hominum, peregrinationes periculoſæ, damna, incendia, naufragia, vulnera, dependent, hæc enim aduerſa ex naturali illa per ſeptenos aut nouenos annorum circuitus, graduum ætatis diſtinctione neutiquam poſſunt prouenire.

16. QVARE autem ſub ſexageſimo tertio anno plures finem vitæ ſuæ claudant, ratio etiam non in numero quatenus eſt numerus quærenda videtur, ſed quatenus circa hoc tempus virium præſentiſſimum ſit decrementum & vltima ſenectus incipit. Si itaque humor morbidus præſens, ſi virium debilitas etiam ex aliis cauſis, ſi animi paſſio vehemens adſit, vtique hiſce concurrentibus, facile ad interitum ruit corpus. Nam experientia loquitur, quod hoc anno plures etiam egregii viri exſtinguantur. Inſuper huius rei hanc pronunciamus cauſam, quando exiſtimant, hunc numerum eſſe periculoſum & imminere malum corpori, inquieto & perturbato ſunt animo, timent, triſtantur, anguntur, idemque periculum ſemper ſubeſſe cogitant, ſique vel leuiter valetudo offendatur, diem fatalem imminere putant. Cum autem nihil efficacius in corpus noſtrum agat eiusque vires deſtruat inque morbum præcipitet, quam grauis animi affectio, ideo fit, vt eo anno multi ægrotationem quandam experiantur & eo maiorem, quo grauius animo adficiuntur.

17. CAETERVM obiicere quisquam poſſet, quod mutationes, quæ fiunt ab ætate ad ætatem, non ſint inſignes, quoniam non ſubitæ, ſed paulatinæ & intra limites ſanitatis fiant adeoque tutæ, cum repentinas non tolerare poſſit natura. Verum enim vero vtique mutationes ſunt maxime inſignes, annon enim inſigne? quod certo anno dentes decidant, quod pubertas accedat, menſes præſto ſint, deficiant, corpus in longum adoleſcat, & certo tempore dentes erumpant. Inſuper reſpondemus etiam ſucceſſiuas & paulatinas mutationes, vti

videmus in phthisicis, hecticis, magna febre laborantibus, certis diebus vel horis ad ἀκμὴν periculi accedere. Poteſt hæc res eleganter illuſtrari æquinoctiorum & ſolſtitiorum natura. Notum eſt, quod ſucceſſiue ſol feratur ab vno cœli puncto ad alterum, nililominus tamen, quando ad æquinoctiale & ſolſtitiale peruenit, mox inſignes mutationes viſuntur in macrocoſmo inque corporibus noſtris. In vernali natura accipit robur & morbi diuturni vel in melius vel in peius mutantur: phthiſici hectici euadunt vel moriuntur: intermittentium paroxyſmi ad tempus deſinunt. In ſolſtitio æſtiuo diuturnæ quartanæ citra vſum remediorum vel plane exſpirant, vel ſi perſiſtunt adhuc, poſt hoc tempus totum autumnum & hiemem perdurare ſolent. In æquinoctio autumnali multæ commotiones ſanguinis & humorum fiunt, conſuetæ excretiones ſanguinis, v. g. per hæmorrhoides, per arteriam aſperam reuertuntur. Circa ſolſtitium hibernum natura eſt imbecilliſſima, vbi omnes morbi acuti valde ſunt periculoſi & chronici paroxyſmis grauiſſimis ſtipati. Quibus manifeſto perſpicimus, vtut paulatim & accedat & recedat ſol a ſolſtitiorum & æquinoctiorum punctis, nihilominus ipſis in punctis, quando conſiſtit, præſentiſſimas fieri mutationes.

18. VLTERIVS videmus in corpore noſtro, ægroto etiam, certis temporibus fieri, v. g. in variolis & morbillis, excretiones, febres maxime inflammatorias die ſeptimo vel in peius vel in melius deſinere, menſium quoque fluxus ſtato die vel menſe accedentes in fœminarum corporibus, varia ſuſcitare pathemata. Ex quibus patet diſpoſitionem ad mutationes fieri quidem ſucceſſiue, ſed ipſam mutationem in inſtanti. Eodem modo ſe res habet cum annis climactericis, ſiue annis ætatum, vbi anno ſeptimo accedente notabilis viſitur vel in incremento vel decremento corporis humani mutatio. Quicquid autem ſit, negandum non eſt, vim horum annorum etiam ſeſe exſerere in quibusdam anno præcedente, vel etiam proxime ſubſequente.

19. POR-

19. PORRO dubium quoddam, quo infringere volunt virtutem horum annorum dilucidandum eſt, nimirum dicunt, mutationes has fieri intra limites ſanitatis, adeoque absqe periculo. Verum neutiquam valet conſequentia, nam & intra limites ſanitatis graui mœrore & terrore homo poteſt corripi, qui affectus mox grauem morbum, vel etiam mortem inferre potens eſt. Equidem non aliquis moritur ſanus, ſed intra limites ſanitatis mors diſponitur.

20. NEC a ratione inſtituti alienum eſſe exiſtimo perpaucis ſubiicere, quibusnam maxime incommodis vel ægritudinibus circa ſingulas ætatum mutationes homines ſint obnoxii. Et vt auſpicemur a ſeptimo menſe circa dentitionem, vti notum eſt, grauiſſima pathemata ſeſe exſerere; comitantur enim dentium eruptionem ſæpiſſime vigiliæ, febres, pauores in ſomno, diarrhoeæ, aſthmata, epilepſiæ, alui adſtrictiones, tormina, quæ, ſi non prudenter, iuuante natura, a medico tractantur, facile infantes iugulant. Decimo quarto menſe plerumque canini dentes prodeunt, qui, quoniam longiores & acutiores ſunt, gingiualem carnem magis dilacerant & vellicant, hinc magis periculoſa & lethifera ſuſcitant ſymptomata. Dimidio ſeptimo numero, nempe intra tertium & quartum annum molares vtplurimum exitum affectant, vbi lentæ febres ſæpius non ſine periculo ſeſe aſſociant. Septimo anno, quando dentes decidunt, ob nimiam gingiualis carnis laxitatem, os fœtet, vel dentes fiunt nigri, carioſi, complicantur quandoque diarrhoea, appetitus proſtratus, febres ſtomachales, a deglutita vitiata ſaliva, lumbrici quoque circa illud tempus vberius ſeſe exſerunt. Circa annum decimum quartum in fœminis ante menſium eruptionem varia ſymptomata ſeſe manifeſtant, macilentæ nempe fiunt, cephalalgiis vexantur, nauſeoſæ ſunt, appetitus proſternitur, liuidi coloris fiunt, laſſitudo & grauatiuus dolor adeſt in pedibus & lentus accedit calor. Eodem hoc tempore creſcit corpus in longitudinem, quapropter multæ tenſiones dolorificæ hinc inde in artubus ſentiuntur. Vigeſimo

primo & vigesimo octauo accedente fœminæ fiunt multum salaces, amatoriis febribus corripiuntur, circa hoc tempus quoque mares insolentiores sunt in appetenda venere, vnde facile gonorrhoea, aut contagio venereo inficiuntur, corpus fit siccius calidius, hinc frigidos potus & aerem frigidum amant, vnde pleuritides, peripneumonias & alias febres inflammatorias, nec non ventriculi inflammationes incurrunt. Tunc quoque temporis vsque ad trigesimum quintum annum iuuenes ad hæmoptysin & phthisin inclinant. Viri anno quadragesimo secundo & nono, cum sanguis eorum sit feruidissimus, nisi sese moderentur in calidorum potuum assumtione, in ardentes, biliosas febres, tertianas continuas & causum incurrunt. Annus etiam hic quadragesimus nonus maxime infensus est fœminarum sanitati, penitus enim tunc cessare solent menses, vnde varii pathematibus hypochondriacis, & hystericis cum lento calore per aliquot annos adficiuntur. Sexagesimo autem tertio anno, item septuagesimo, cum iam insignis adsit virium debilitas, morbi chronici, cachexia, asthma, hydrops, apoplexia, quartana febris, icterus niger & hæmorrhoides coecæ minari solent periculum. Subsequens ætas, ob humidi benigni defectum, spirituum imbecillitatem, neruorum & fibrarum densitatem, ad visus, auditus imminutionem, vertiginem, paralysin, tumores oedematosos pedum, marasmum, stranguriam, vesicæ calculum, tremorem artuum, vacillationes pedum facile inclinant.

21. AT vero non non tantum septimo anno ætatis accedente dispositio fit ad morbos, verum etiam per singularum ætatum annos, peculiaris morborum vis sese manifestat, qua de causa cum hæc ad doctrinalem praxin multum conferat, pauca saltem adhuc hac de re monere allubescit. Primo omnium notatu perquam dignum est, dispositiones ad morbos successiue per ætates fieri, maxime secundum regiones corporis, adeo, vt infantes & pueri morbis capitis, adolescentes & iuvenes affectibus thoracis, viri & senes morbis abdominis &c. decrepita ætate constituti vitiis artuum & extremarum partium

tium maxime pateant. Ita videmus quod infantes & pueri corripiantur achoribus & tinea capitis, tumoribus paroditum, oculorum acribus defluxionibus, panno oculi, gutta ſerena, exulcerationibus & hæmorrhagiis, coryza, amygdalarum tumoribus, capitis doloribus, quinimo epilepſia, ceu morbo capitis infantibus maxime familiari. Adoleſcentes & iuuenes experiuntur facile ſiccas tuſſes, cordis palpitationes, luxationes, vertebrarum, peripneumonias, hæmoptyſes, phthiſin, apoſtemata, in pectore hecticam. Iuuenes etiam & virilis ætatis homines valde procliues ſunt ad omnis generis febres intermittentes, tertianas, quartanas, inflammatorias, bilioſas, acutas, deliria, phrenitidem, febres arthriticas: ſunt enim hæ febrium ſpecies maxime cordis & arteriarum affectiones, quæ partes locatæ ſunt in thorace. In conſiſtente virili ætate & ſenectute prima cachexia, morbus niger, hydrops, dolores in lumbis, colicæ ſpaſmodicæ, infarctus lienis, vomitus, præſertim in fœminis, cruenti, tenſiones circa os ſacrum, calculoſæ paſſiones, internæ hæmorrhoides magis ſeſe exſerunt. Vlterius procedente ſenectute in partibus extremis viſuntur morbi & haſce ætates maxime adoriuntur ſtranguria, urinæ ſtillicidium, calculus veſicæ, artuum tremores, diſpoſitio ad ſphacelum, podagra, & apoplexia. Ratio, quare natura hoc ordine gaudeat, vt a capite incipiendo, diſponendo partes ad morboſas conſtitutiones vsque ad extremos artus, hæc proxima eſt: natura ſemper in ipſo formando fœtu primum elaborat caput, deinde thoracem & abdomen: ita etiam intendit primo in nato homine principaliores partes, nempe caput perficere, idque ad debitam firmitatem & robur deducere, vnde maior ad eam partem in pueritia & infantia humorum & ſanguinis fit affluxus. Cum autem facile vel ob quantitatem vel qualitatem vitioſam, vel ob alias concurrentes etiam externas cauſas, circulatione debita impedita, ſtagnant & ſiſtantur humores, fit, vt dicti propullulent affectus. Sub ætate adoleſcentiæ & iuuentutis natura aggreditur elaborationem & perfectionem thoracis,

& in

& in eo contentas partes nempe pulmones & cor, cui fini etiam affunditur copia largior ſanguinis, & quando etiam hic non inuenit ſuum debitum circulum, ſed ſiſtitur & ſtagnat, inde affectus circa has partes maxime naſcuntur. In virili ætate & ſenectute prima amplius fit abdomen, deinde etiam, quoniam natura non habet tantam efficaciam ad motum, colligitur in vaſis venoſis abdominis magna quantitas ſanguinis, quæ impeditius mouetur, & ibi ſtagnans commemorata producit pathemata. In extrema vero ſenectute ob defectum boni ſucci, neruorum rigiditatem & ineptitudinem ad motum, ſpirituum etiam & caloris defectum in extremis partibus, vbi ſemper tardiſſima circulatio, facile ſtagnat ſanguis & ſerum, coagulatio fit, pororum & neruorum obſtructio, vnde adducti morbi originem ſuam nanciſcuntur.

21. CORONIDIS loco perpauca addam quaſi ſuperpondii loco de moribus, ad quos ſingulæ ætates inclinant, nempe puerili & adoleſcenti ætati famliares ſunt ſomnolentia, negligentia, ſecuritas, petulantia, otium delectatio dulcium, vſus variarum voluptatum. Iuuenes magis ſunt præcipites, loquaces, rixoſi, iracundi, audaces, impatientes, ambitioſi, agiles. Viri euadunt conſtantiores, vigore agendi inſtructi ſunt, vigiles, ambitiores. Senes ſunt pertinaces, diffidentes, auari, ſuperſtitioſi, penſitabundi, ſolitudinem amant magisque taciturni. Et hæc ſunt, quæ de annis climactericis dicere in præſenti placuit.

DISSERT.

DISSERTATIO VIII.

DE PRÆSTANTIA REMEDIORVM DOMESTICORVM.

§. I.

VTcunque hac noſtra ætate ars, quæ ægris ſanitatem & ſanis vitam longam promittit, longe ſubtilius, quam ſuperioribus temporibus exculta ſit, cum ex nobiliſſimis pariter & vtiliſſimis anatomicis, phyſicis, mechanicis & chymicis inventis magna cœperit incrementa; nihiloſecius, quominus huius artis opera & exercitia feliciter & ex voto adhuc ſuccedant, complures remoræ atque difficultates obſervantur, ex quibus immenſa illa medicamentorum farrago ac ſilua, quibus medicorum libri & pharmacopolia repleta ſunt, præcipuum locum ſibi vindicat. Antiquiſſimi medicorum perquam paucis vtebantur remediis, ſed victu potius curabant & cuiuis morbo & corpori accommodatam viuendi rationem præſcribebant, atque de origine ac cauſis morborum avertendis plus erant ſolliciti, quam de iis curandis. Et quia animadvertebant præpoſteros animi motus pernitiales maxime affectiones ſuſcitare, ſalutaribus potius morum præceptis animum magnis deſideriis intentum componere & ſanare omni ſtudio laborabant paucis herbarum infuſis vel decoctis contenti. At vero poſtquam Galenus & eius ſectæ addicti, atque Arabes doctrinam hanc ſalutarem maiori labore excutere & agitare cœperunt, tanta compoſitionum, medicamentorum & materiæ medicæ copia ac cumulus ortus eſt, vt ſi medicinæ initiandus libros, qui hiſce repleti ſunt, introſpiciat, ingens artis addiſcendæ faſtidium eum teneat neceſſe ſit. Et poſtquam ſuperiori ſeculo chymici caput in medicina attollere cœperunt, rurſus magna

& pene mirabilis ab eorum manibus atque experimentis per ignem factis remediorum maxima ex parte vehementium copia in praxin medicam redundauit. Quapropter nostro tempore omnes fere sic dicti practicorum libri arcanis chymicis & immensis compositionibus fere luxuriant, quibus incomparabiles & pene diuinas in morbis, cuiuscunque etiam generis fuerint, sanandis laudes adscribere non erubescunt. Si quis vero sine vllo præiudicio adeoque libero animo solidaque attentione earum vires ac virtutes in tot differentibus morborum & corporum aliarumque circumstantiarum statibus accuratius explorare studeat, ea omnino spem suam penitus fallere, neque expectationi ullo modo respondere eorumque vires maxima ex parte non modo inertes ac steriles, sed etiam naturæ morborum infestas esse certissime deprehendet.

2. QVARE, vt libere sententiam nostram profiteamur, tanta medicamentorum farrago meræ ignorantiæ filia est. Qui enim vitæ ac sanitatis rationem & genuinas morborum origines & causas & principia, quibus agunt omnia remediorum genera, cognita perspectaque habet, is facile diiudicabit, tanto remediorum apparatu in præseruando & sanando non opus esse, sed pauca selecta, vsu frequenti probata & simplicia magis, quam composita sufficere. Plures certe compositiones ineptissime ex variis ingredientibus, sæpe sibi inuicem contrariis, consarcinatæ sunt, vt ex centum vix vna laudem & vsum in praxi mereatur. Eodem modo comparata sunt chymica, quibus identidem optime, paucis tantum exceptis salibus, oleis destillatis & ex metallicis dextre præparatis quibusdam, carere possumus. Nam remedia hæc longe actiuiora naturæ animantium, quæ temperata maxime desiderat, minus sunt amica, & vel vehementes motus tantum suscitando vel eos validissime deprimendo agunt, aut infesta corrosiuitate vel adstrictione solidorum texturam lædunt. Deinceps ignis, cuius beneficio chymica eliciuntur, destruendis potius simplicium texturis, a quibus eorum facultates & vir-

tutes

tutes vnice dependet, idoneus est, quam vt earum virtutem acuat, vel meliores insitis vires inducat. Denique tantae compositionum veterum & arcanorum chymicorum multitudinis e medicina removendae causa potissimum haec est, quod veteres & veras morborum causas & remediorum genuina principia, quae causis profligandis opponi debebant, plane ignorabant, quare vix quicquam solidi aut boni de eorum compositionibus sperandum esse, quisque medentum prudentior perquam facile diiudicabit. Atque etiam experientia per plures annos certa & attenta suffulti confidenter adfirmamus, vernacula, parabiliora & domestica omnibus nota, viribus, vsu atque vtilitate, varia composita pretiosa & magno labore conquisita arcana chymica longissime antecellere inque sanando longe certiorem & tutiorem efficaciam illis promittere. Qua re permoti praesenti hoc specimine domesticorum & parabiliorum remediorum prae illis praestantiam adstruere annitemur.

3. Ante vero, quam ad specialiorem huius thematis tractationem & ad explicationem eorum, quae in auxilium morborum promta ac parata sunt, descendamus, non incommodum fore iudico, si praemittamus, quaenam eorum nomine intelligamus. Iam vero mihi facile persuadeo, vnumquemque leui labore adsecuturum, ea me vocare remedia domestica, quae & plebi nota & in quauis re familiari facile prostant, in culinis ad manus sunt, quae in hortis, siluis, pratis crescunt, aut quae natura omnibus non denegauit. Nolumus itaque peregrina accersere, sed ea saltem, quae nostra patria profert, quae omnibus & singulis usui esse possunt, enarrare nobis constitutum est. Supersedebimus autem taediosas & difficiles ex iis praeparationes indicare, omnesque vires & facultates simplicium & domesticorum a medicis annotatas late ac diffuse commemorare, quia dissertationis angustiae tantum laborem capere non possunt; sed suffecerit ex domesticis selectiora & quae nobis vsu spectata, viribusque in

morbis cognita atque probata sunt, delibasse, iisque in medium prolatis nostram subiecisse sententiam.

4. Prius vero, quam hæc enarremus, quædam argumenta pro euincenda simplicium & domesticorum præstantia in medium adducere nobis consultum videtur. Et vt ab auctoritate rem ordiamur, summus & antiquissimus medicinæ auctor hippocrates vulgaria & plebeia remedia non spernebat, sed potius maximo habebat in pretio, quare *Lib. de præceptionib.* scribit: *ne pigeat ex plebeiis sciscitari, si quid ad curationem vtile sit.* Et apud eundem multa recensentur remedia vulgaria, per experientiam nota, quæ procul dubio a mulierculis partu defunctis aut hystericis affectibus detentis didicerat & annotauerat, *mulieribus enim*, inquit *Lib. de Septimestri partu*, *fides habenda est*, *vti de iis*, *quæ circa partum accidunt*, *loquuntur.* Eiusdem quoque sententiæ fuisse galenvm, ex *libro de simplicium facultatibus* patet. Nam ipse plebeios & imperitos, piscatores aliosque infimæ sortis homines consulere non erubuit. Hic grauissimus post hippocratem auctor cum Alexandria in patriam rediret, in illo itinere incidit in quendam villicum, graui tonsillarum, vuulæ & colli dolore ac inflammatione laborantem, qui suffocationis metum incutiebat. Is destitutus aliorum remediorum apparatu viridia iuglandium tegmina circumspiciebat, adeoque iubet ex illis succum exprimere & cum melle miscere, eoque percolato ægrum fauces crebro perluere, quod remedium cum animaduerteret celerrimæ operationis fuisse, sæpius illud in tali modo adhibuit.

5. Neqve dubium est, quin medicina augmentum suum maxima ex parte debeat experimentis a plebe sæpius factis: nam rustici & plebeii homines opibus destituti sine medicamentis singulari artificio paratis & etiam sine medicis diutius viuunt & felicius ex grauibus morbis euadunt, quam diuites, nec vero aliis, quam simplicibus, parabilioribus, domi natis vtuntur, & Deo, naturæ ac tempori reliqua committunt. Et quemadmodum illi sine eiusmodi arcanis & magno

gno labore conquisitis in morbis conualescunt, & antiquissimi quoque hominum hisce inuentionibus & artificiis destituti e morbis, qui nunquam non genus humanum adflixerunt, eluctati sunt, ita & sine iis nostris temporibus non sanitatem integram conseruare & reparare possimus, equidem non video. Sicuti enim diuina sapientia omnia in tota rerum natura & quæ maximæ admirationis sunt, facillima & simplicissima via peragit & paucissimis alimentis animantia conseruantur, causæque morborum sua natura paucæ & simplices sunt; ita recte concluditur, pauca facilia & simplicia quoque remedia ad causas has morborum remouendas sufficere. HELMONTIVS, grauis alias Galenicorum censor, in *Dispensatorio moderno* ingeniose prodidit: Deum iam perfecte & sufficienter ex simplicibus remedia composuisse, vt in iis perfecta cura & sanatio omnium morborum sit, atque exstimat, Deum ex sapientia & prouidentia sua æterna simplicibus vires ad destinatos vsus sufficientes iam indidisse, & per consequens scribit eos, qui dispensatoria volunt componere & nectere plurima, occulta quasi blasphemia insufficientiam diuinæ sapientiæ accusare & supplere velle. Neque hæc solida ratione est destituta sententia: nam Deus sapientissimum chymicum suum & compositionis artificium non potuit perfectius exprimere, quam per tot infinitas texturas ac crases triplicis regni corporum, quorum quæuis peculiaribus proprietatibus, dotibus ac viribus donata sunt.

6. VLTERIVS maximum diuinæ sapientiæ argumentum inde elucet, & quod nos satis ad æstimationem vulgarium remediorum perducere debeat, quod iis plantis, quæ ubique & in semitis ac campis crescunt, maiorem iuuandi efficaciam indiderit, quam rarioribus, pretiosis & quæ magno labore ac studio ex regno minerali vel marino comparantur, in quibus sæpius exigua vel plane nulla medendi virtus animaduertitur. Quo magis eorum stultitia manifestatur, qui magnæ virtutis auxilia in pretiosis illis, auro, argento, perlis, gemmis, coralliis & exoticis rarioribus quærunt, quasi Deus, quæ

 sum-

summa est erga genus humanam misericordia, pro diuitibus & magnatibus huius mundi tantum præstantissima remedia in eiusmodi rebus constituerit. Ego sancte adfirmare possum, me superioribus temporibus mirifice inhiasse & delectatum fuisse chymicis & actiuioribus ex mineralium regno petitis remediis, & vbiuis fere arcana conquisiuisse. Postea vero longe aliud ipsa in veritate & per attentam experientiam expertus sum, pauciora, nempe selectiora & viliora longe promtiora in auxilium esse & maiorem in medendo efficaciam custodire ipsis iam dictis magno pretio & labore præparatis chymicis arcanis.

7. IAM vero, vt ad ipsam rem progrediamur, singulatim quædam ex ferme vulgaribus & quæ ad vsum medicum valde apta sunt, excutiemus, initium facturi ab aqua, vino & pane. Hæc tria sola sicuti hominis vitæ ac sanitati diu conseruandæ idonea sunt, siquidem panis solidam sanguinis substantiam, aqua liquidam, & vinum illam fluidissimam, quæ corpori vires & robur addit, materiam ministrat: ita certe non sine magna ratione factum est, quare sapientissimum Numen hæc tria ceu elementa sacramentorum etiam ad vitam spiritualem conseruandam & corroborandam accommodauerit. Neque etiam mediocria sunt commoda, quæ ab iis ad præseruationem & medelam multorum affectuum suggeruntur. Simplex aquæ puræ potus cum debito regimine tantæ est in tollendis & præseruandis morbis efficaciæ, vt cetera medicamenta multum superet. Quia vero de hac nobili materia, videlicet aquæ medicina uniuersali iam peculiarem tractationem adornauimus; nolumus esse prolixiores in iis repetendis, quæ ibi satis enucleate & copiose proposita fuerunt. Vinum generosum & optimæ notæ principem locum inter omnia confortantia ventriculi & omnium corporis partium obtinere, etiam in peculiari dissertatione adstruximus, quo lectorem breuitatis studio remittimus. De pane itaque quotidiano secalino, qui omnibus in promtu est, restat vt agamus. Illud quidem in antecessum hic in genere monendum

dum duximus, quod in hac tractatione non omnia, quae vsui inseruire possunt ex domesticis & simplicioribus, sed pauca saltem & quae multoties experta sunt & aliorum medicorum fide corroborata, depromere nostri instituti sit.

8. ITAQVE tractationis initium a pane secalino faciemus. Ab hoc iam HIPPOCRATES *Libr. de Salubr. diaeta* §. *XI.* medicinam desumsit suasitque hominibus laborioso vitae genere vtentibus, si alui profluuio corripiantur, ac recrementa cruda ciborum speciem referentia secedant, vt loco securioris medelae assatum panem vino intritum adsumerent. Neque ignotum est, quantum ad vires reficiendas praesidii insit pani similagineo tosto & vino generoso imbuto, cui quidpiam cinnamomi vel sacchari additum fuerit. Hoc sane analeptico praestantissimo illi vti maximo cum fructu possunt, qui ab ingenti defatigatione aut sanguinis enormi a vulnere profusione celeri virium refectione opus habent. Quare huic simplicissimo refectorio Propheta regius vim cordialem diuino plane encomio tribuit, quippe *Ps.* 104. *vers.* 5. scribit, quod *vinum laetificet cor hominis & panis illud fulciat.* Vtroque horum analepticorum HENRICVS *ab* HEER, vti in *Obs. Med.* 18. prodidit, maritum, a veneris immodico vsu pene exanimem, viribus & vitae reddidit, quem alius medicus, qui venae sectionem suaserat, procul dubio morti dedidisset. Clarissimus medicorum Batauorum, BOERHAVE *in Materia medica*, non ita pridem edita, decoctum panis praestantissimi analeptici vsus in febribus & aliis affectibus commendat, quod hunc in modum paratur: recipe panis triticei cum furfuribus fermentati biscocti vncias octo, aquae putealis purissimae libras tres, coque in vase figulino recenti clauso, per spatium vnius horae, deinde cola per setaceum, adde decocti praescripti libram, succi citrini semiunciam, aquae stillatitiae cinnamomisatae drachmas duas, vini Rhenani uncias quatuor, sacchari sufficientem quantitatem ad gratum saporem conciliandum. Memorabilis est *obseruat.* 10. REVSNERI vbi meminit feminae aliquoties abortu periclitatae, quae sub medium gestatio-

tionis tempus cœpit quotidie panis frustulum vino maluatico imbutum ieiuno ventriculo adsumere sicque malum casum feliciter euitauit. Huic auctori accedit etiam VELSCHIVS, qui septimum in vna femina abortum, reliquis medicis frustra laborantibus, hoc potissimum euporisto auertit. Panis butyro illitus mane ieiuno ventriculo sumtus excessiuum in prima regione stabulans acidum contemperando præcordiorum anxietatem, vertiginem, capitis dolorem & virium exsolutionem feliciter sustulisse, non semel a nobis obseruatus fuit. Idem ientaculum in constitutione epidemica morbosa, vbi aer effluuiis & vaporibus naturæ infestis refertus est, non sine ratione & experientia commendari meretur.

9. QVEMADMODVM vero panis interne sumtus insigni gaudet virtute analeptica & confortante: ita eandem etiam externe mirifico plane modo exserit. Probe hoc cognouit summus ille philosophus, DEMOCRITVS, HIPPOCRATI æqualis, qui referente DIOGENE LAERTIO *in Libr. de vit. Philosoph. IX.* instantem extremo senio vitæ finem sentiens, in gratiam sororis suæ odore panis recenter cocti ad triduum mortem remoratus est, quod etiam LAVRENTIVS IVBERTVS experientia confirmat, qui panem naribus admotum a lipothymia liberare auctor est. Neque omittendum est, quod panis cum carui semine coctus & ex furno recenter extractus atque dissectus & auri calide fomenti loco adplicatus maximum etiam nostro experimento sit remedium euporiston aduersus surditatem, quod etiam RIVERIVS *in Praxi Med. Lib. III. Cap. II.* insigniter commendat. Similiter id suo calculo confirmauit HIERON. REVSNERVS *Obs. Med.* 55. qui Henricum Comitem a Stolberg, cui ex fragore & sonitu tormentorum bellicorum surditas obtigit, pane recenti cum baccis iuniperi cocto & auri mane adplicato magno cum emolumento se leuasse scribit. Superior panis domestici crusta in orbem discissa & mediocriter excauata & aceto probo vini tepidiuscule calente conspersa, additis aromatibus caryophyllis, nucista, ventri adplicata in torminoso eius profluuio vel etiam vomitu

præ-

præsentissimum fructum adfert. Pane quoque tosto & vino bonæ notæ imbuto additis aromaticis, si umbilico imponatur, ad abortum præcauendum non facile felicius datur remedium.

10. DIMISSO pane, farina nobis cum furfuribus consideranda est, secalina nempe; hæc probe exsiccata & cum sale communi remixta erysipelati calide imposita cum floribus sambuci insignem discutientem efficaciam exserit, si vero eadem farina cum melle misceatur, maturandis apostematibus multum conducit, nec absque singulari fructu quotidie adhibetur. De furfuribus id maxime laudandum est, quod absterfiua vi polleant & remouendis sordibus capitis egregrie prosint. Balneum vero ex furfuribus & aqua dulci paratum ex quacunque causa debilitatos corporis artus egregie reficit, sique flores chamom. addantur, ceu euporiston, vbi balneis opus est, adhiberi potest. Vidimus, quibus frictio capitis cum furfuribus triticeis calefactis grauitatem capitis tensiuam & aurium tinnitum abstulerit. Hordeum quoque familiarissime in vsum cedit medicum, dum cum aqua ad crepaturam vsque decoquitur, quod decoctum additis radicibus scorzoneræ & pulpa citri ad æstum refrænandum & sitim leuandam in febribus præsertim biliosis longe expertissimum est: quinimo in omni fere morbo acuto iuuat, & in pectoris affectibus, vbi humorum acrimonia peccat & expectoratione opus est, eiusmodi hordei decoctum, si caricæ addantur, singularis est efficaciæ. Præterea ex hoc hordei decocto cum amygdalis nonnulli egregiam faciunt emulsionem, quæ in variolarum etiam confluentium genere magno solamini est & proxime ad hydrogalam accedit, cuius largiorem potum SYDENHAMIVS *in opusculis pag.* 257. in confluentibus variolis, vbi saliuæ largior fluxus ab initio iungitur, optimum deprehendit. Longe vero efficacius euadit decoctum hordei in variolis aliisque acutis, si cornu cerui vstum & syrupus de succo aurantiorum adiiciantur. Quanti olim ptisana ab HIPPOCRATE in acutis sanandis æstimata fuerit, ex eius

monumentis & quidem ex *Lib. de victu acutorum* satis abundeque patescit, vbi hunc in modum scribit: *ptisana recte omnibus frumentaceis eduliis prælata esse videtur in morbis acutis & laudo sane eos, qui ipsam prætulerunt. Nam viscositas ipsius leuis est & continua & iucunda & lubrica & moderate humida & sitim eximit & facile eluitur, si forte & hoc opus sit & neque adstrictionem habet neque malam turbationem, neque in ventre intumescit.* Apparet hinc satis, quantum a ptisana fructum veteres in morbis acutis sibi promiserint. Adhibebant autem illam non vno modo, nec eadem ratione præparatam: interdum enim hordeum decorticatum sufficienti tempore decoctum exhibebant, quod totam ptisanam vocabant; alio tempore colaturam siue, vt Celsus loquitur, cremorem ptisanæ sorbebant, imo etiam aluum infuso hoc cremore ducebant. In præparatione eius ita se, auctore Galeno, gerebant, vt decem aquæ portiones ad vnam ptisanæ partem adsumerent, peractaque coctione aceti momentum oleique exiguum admiscerent cum pauxillo salis. Veruntamen hic veterum ptisana vtendi modus fere inter res omissas & obliuioni traditas referendus est. vid. LANGIVS *in Epist. Med. Lib. I. Ep.* 57.

11. QVOD attinet ad auenam, eius decoctum cum aqua, adiectis radicibus cichorii cum nitro & floribus papapaueris, itemque melle tantæ est efficaciæ pro potu in omnibus acutis, in doloribus præcipue podagricis, atque ad sanguinem purificandum in scorbuto, vt viribus suis magnæ famæ remedia longissime exsuperet. Exstat de hoc disputatio sub præsidio nostro habita, ad quam lectorem remittimus. De cetero decoctum ex auena excorticata paratum, vulgo Habergrütze, si vllum, certe hoc præstans est inter domestica remedia in multis morbis vsurpandum præsidium, siquidem in omnibus iis morbis, vbi humorum in primis viis vel etiam in sanguine peccat acrimonia, vt in tussi, catarrho, coryza, febre purpuracea, variolis, morbillis, febribus biliosis cholericis, in alui quoque a bilis acris redundantia, deiectionibus inque

inte-

inteſtinorum eroſione commodiſſimum pro potu locum inuenit. Nos ſæpius huic decocto incoximus aliquot pugillos florum chamomillæ vulgaris adiectis, ſaccharo & oleo amygdalarum dulcium, & cum ſummo fructu in prædictis morbis ano iniiciendum non ſine ſummo emolumento ſuaſimus, optime enim ſua viſcoſitate acrimoniam humorum obtundit.

12. A frumentaceis tranſitum ad legumina facimus. Inter legumina illa, quorum apud nos frequentior in re familiari eſſe ſolet vſus, maxime piſa & lentes eminent. Brodium piſorum non ſolum aluo referandæ egregie inſeruit, ſed etiam, vt lochia liberius in feminis profluant, efficit. Idem decoctum nephriticis prodeſſe aduerſus eos, qui negare auſi ſunt, defendit medicorum nobiliſſimus, SIMON PAVLI *in Quadripartito Botanico.* Nonnulli etiam piſorum decocto ad abſtergenda cutis vitia & eminentias perſanandas cum fructu vtuntur. Lentium vero decoctum cum caricis & ſemine fœniculi plebeii vtuntur maximo cum fructu in variolis, morbillis ad exanthematum eruptionem; materiæ enim morbidæ acrimoniam mitigando ſpaſmos & dolores ſiſtit & hac ratione eruptionem promouet. A medicorum Arabum principe, *Auicenna* in praxi medica huius decocti vſus primum fuit receptus. Cicerum decocto plures nouimus in calculo comminuendo non ſine fructu vſos fuiſſe, & eſt ſane vna cum millepedibus præparatum inter medicamina calculum depellentia præcipuum, cuius diutino & patienti vſu HORATIVS EVGENIVS veſicæ calculos comminuit, & GVIL. LAVRENBERGIVS iam vltra ſexaginta tres annos natus in ſe ipſo impetrauit, vt dirum veſicæ malum per fruſtula ſenſim diſcederet, vt ipſe de ſe peculiari diſſertatione epiſtolari commemorat.

13. A leguminibus vlterius progredimur ad alia, quibus res familiaris inſtrui ſolet. Hic maxime locum inueniunt rapæ præſertim exſiccatæ Germ. welcke Rüben, quæ vtilitate plane ſingulari ſe commendant, quippe quarum decocto nihil eſt laudabilius in pectoris affectibus ac tuſſi pertinaciſſima, ſi præſertim illud ad magni CRATONIS conſilium 81. adorne-

 tur.

tur. De eodem CRATONE auctor nobis est CASP. HOFFMANNVS *in Institut. Medic. Lib. V. Cap. XI.* eundem in curatione quartanæ contumacioris, nec non aliorum affectuum, vbi multa & longa humectatione opus est, tantum non pro secreto habuisse raparum exsiccatarum brodium semine fœniculi alteratum. Et de SCHERBIO idem nobis auctor est, quod præceptorum CRATONIS & ERASTI exemplo rapas exsiccatas in vsu frequentissimo habuerit puerorumque tabem, quam die Mitesser vocant, sæpe cum multo successu hac medicina sustulerit. Idem quoque raparum decoctum in tenesmo, in diarrhoea infantum contumaciori, quæ plerumque ab acri humore intestinis crassis inhærente fouetur, remixtum cum butyro insulso, vel oleo amygdalarum dulcium clystere per diem aliquoties iniectum præsentissimam opem attulisse non semel vidimus. Neque externo vsu rapas destitui ad sanandas partes frigore tactas, in vulgus fere cognitum experimentum est.

14. INTER radices edules vtilitate quoque commendandanda sunt pastinaca satiua, radix asparagi, petroselini, graminis, fœniculi, cichorii. Quodsi illæ probe decoquantur in brodio caponis vel gallinæ veteris, & hoc decoctum singulis diebus mane bibatur, hypochondriaci & qui scorbuto, phthisi, tabe, hepatis ac lienis vitio laborant, insigne solamen inde sentiunt, quemadmodum etiam infantibus tabe confectis eiusmodi decoctum frequentius vsurpatum summopere prodest: aluum enim moderate fundit, vrinam mouet, obstructiones reserat & acrimoniam ac viscositatem humorum diluit. Petroselino nihil in culina fere frequentius est & hoc ipsum serositates per vrinam potenter educit. Optime in infuso loco thee folia eius recentia mane sumuntur, quod & sapore, colore, odore ac virtute se commendat, siquidem in iis affectibus, vbi seri abundantia est, in cachexia, inque mensibus etiam suppressis, & vbi metus calculi in renibus vel vesica est, non sine insigni fructu vsurpatur. Atque etiam notabile est experimentum RIVERII, quod ipsi communicauit quidam chirurgus veteranus, vbi femina quædam,

dam, nescio cuius vetulæ suasu, ad propellendum hydropem quotidie petroselini foliorum quantum manu capere poterat, linteo madido inuolutorum sub cineribus calidis assabat expressumque succum vino albo exceptum bibebat simulque ossium quorumlibet ad liberum aërem siccatorum & comminutorum drachmam in eodem adsumebat vehiculo, quo per integrum mensem facto feliciter sane conualuit. Herba petroselini cum lupulo ex cereuisia cocta & exterius regioni pubis calide admota, in vrinæ suppressione præclarum exserit effectum. Raphanorum magna apud veteres existimatio fuit, quibus succo radicis sumto vomere quotidianum erat: etiam nostrates vidi raphanis in taleolos dissectis saccharum adspergentes & hoc liquamen pueris præbentes, vbi vomitu opus erat. Ad calculosam concretionem in vesica prohibendam raphanum in taleolos discissum & cum sale conditum nouimus non sine fructu adhibitum fuisse. In febri maligna putrida CRATO adplicationem raphani in pedibus mirum quantum æstimat & ita inquit: *misso sanguine pedibus adplicetur raphanus comminutus & sæpe is mutetur.* Plurimum ex adplicatione raphani adiumenti esse, in pluribus aduerti, vbi materia omnibus modis a corpore ad superficiem est trahenda.

15. ACCEDIMVS iam ad allii & ceparum genera, visuri, quænam parabiliora & in auxilium promta possint inde depromi remedia. Rusticorum theriacam allium vocat GALENVS, cuius vsus inter multas nationes adeo inualuit, vt nobiles pariter ac plebeii, nihil morati eius graueolentiam, eo delectentur, rati vires illo excitari. Infantibus verminosa colluuie infestatis nihil æque prodest ac allium, quod vermium mors est lacti incoctum & adsumtum, hoc enim modo infesta illa progenies ex ventre feliciter proiicitur. Obseruauimus etiam solo fotu lactis cum allio cocti ad anum admisso vermes ad exitum prolectos fuisse. PARACELSVS in morsu canis rabidi & contra omne venenum tam interne, quam externe, contra pestem, bubones, carbunculos allium cum

ſtercore humano mixtum egregie commendat. Bulbuli allii tres aut quatuor feliciter ab iis, qui calculo laborant, cum hauſtu ſpiritus vini ſumuntur ſemel ſingulis ſeptimanis eo die, qui proxime quadras lunæ præcedit. Nouimus hoc remedii genus a multis in vſum vocatum feliciſſime. Ad febres intermittentes contumaciores, imo ad ipſam quartanam feliciter profligandam, omnibus aliis irritis, allium contuſum & ad carpum manus vel etiam ad articulos digiti adplicatum cum dolore magnam facit veſicam, qua aperta ſeroſa materia effluit: liberantur quidem hac ratione a febribus, ſed quia grauiter allium inflammat has partes, prudenti cautela grauiora ſymptomata præcauenda ſunt. conf. *Miſc. Nat. curioſ. Dec. II. Ann. IX. obſ.* 127. quo loco etiam in ſcholiis mentio fit a medico viduæ, quæ dolores dentium alligato allio ad cubitum & inde excitata veſica ſopiebat. In doloribus pedum ſcorbuticis frictio cum raphano ruſticano vel etiam allio inciſo & aceto immerſo eorum remiſſionem, incaſſum aliis adhibitis, procurauit. Meminit etiam PLATERVS in dolore dentium allii contuſi carpo dextro, ſi dolor in dextro latere, vel ſiniſtro, ſi dolor in ſiniſtro latere vrget, adponendi. *vid. eiusd. Libr. II. obſ. pag.* 371. *&* 375. Cepis ſingularem quoque medendi efficaciam ineſſe, multiplici experimento didicimus, præſertim quoad externum vſum: cepis enim aſſis ad tumores duros emolliendos & bubones venereos maturandos, præſertim ſi cum ficubus adplicentur, nihil eſt efficacius: eædem aſſatæ pubi adplicatæ in infantibus, ſi nihil quicquam vrinæ emittunt, præſentem opem ferunt. Ineſt etiam omni alliorum & ceparum generi ſal quoddam cauſticum tenue, veſicatoriæ indolis penetrantiſſimæ, quod neruoſis partibus immediate adplicatum graues dolores, imo inflammationem parit. Ceparum ſuccus monente CASP. HOFFMANNO *Inſtitut. Med. Lib. V. p.* 677. ſi in vulnera influat, illa conſolidari non permittit ipſosque cultros & ferramenta tanquam leni veneno inficit, quod notari meretur, vt caueamus: at vero intra corpus ſine noxa quotidie adſumuntur.

16. Hisce

16. Hisce discussis descendimus ad gratissima nemini non nata semina, qualia sunt sem. foeniculi, anisi, cymini, anethi, quibus identidem magnas vires inesse ad concinnanda hinc remedia parabiliora domestica, plurimis experimentis habemus compertum. Nolumus de singulis peculiarem sermonem instituere, sed in genere notare, quod ea quinque semina, siue in formam pulueris redacta, seu cum cereuisia decocta, aut cum aqua calida infusa, ob sulphur & oleum blandum naturæ amicum ac vaporosum insignem qualitatem possideant humorum acrimoniam & viscositatem temperandi & resoluendi partesque vniuersi corporis quocunque modo lacessitas & commotas placandi & sedandi, vnde egregie omnibus affectibus spasmodicis & conuulsiuis succurrunt. Spasmos enim optime sedant, flatus discutiunt & simul edulcorationi humorum patrocinantur. Commendamus igitur hæc remedia in colica, in diarrhoeis & torminosis intestinorum cruciatibus, quibus infantes præsertim lactentes sunt obnoxii ob acrimoniam causticam lactis, quam excrementa viridia aluo emissa produnt. HIPPOCRATI semen anisi fuit vsus non infrequentis, & profecto ob amicas ventriculo & intestinis dotes insignem meretur commendationem, vnde non inconcinne illud HELMONTIVS intestinorum solamen adpellauit. Decoctum horum quinque seminum cum floribus chamomillæ & oleo amygdalarum dulcium & pauxillo saponis Veneti ano infantium in eorum atrocissimis affectibus infusum, a flatuum torminibus eosdem egregie liberat. Hæc quoque quinque semina seu in forma sicca seu humida sumta menses cient, sudorem mouent, singultui medentur, abortum præcauent, in vomitu & singultu ventriculum roborant, flatus discutiunt, vrinam & calculos pellunt fauciumque raucedini succurrunt, neque minus partum facilitant, præsertim, si vapor eorum admittatur ad vterum, specifice vero vapor decoctionis foeniculi mire oculos mundificat & visum confortat; in surditate quoque confert, de quo inter alios testatur GABELCHOVERVS *Centur. I. Curat. 60. in annotatis.* Decoctum item foeniculi miri-

mirifice lactis defectui conducit, de quo *Cent. VI. Curat. 86.* potissimum AMATVS LVSITANVS videndus est. Cumino nihil præstantius dici potest ad tonum intestinorum nimis relaxatum restituendum flatusque discutiendos. *Est etiam mirabile,* inquit REINERVS SOLENANDER *Consil. Lib. 35. p. 329. ex Serapione, in confortando matricem & auferendo eius ventositatem ac constringendo menstrua alba & rubra.*

17. IPSA brassica rusticorum rubra, vulgo Braunkohl, tota medicamentosa est, & succo scatet nitroso, dulci, emolliente, laxante ac insimul blanda vi aperitiva, fundente ac stimulante instructa excretiones saluberrimas adiuuat, & hac ratione non modo a morbis præsertim chronicis egregie præseruat, sed etiam eorum sanationi multum patrocinatur. Eximiæ sunt laudes, quas recenset de hac BARTHOLINVS *in Libr. de medicinu Danorum domest. Diss.* 1. *p.* 24. *ipsa brassica rusticorum ceteris oleribus antistat, tam cruda, quam cocta omnibus pharmacopolis palmam dubiam reddit, vt non sine causa, illa in hortis omnium rusticorum visa, sterilem sibi messem in Dania præsagiuerit olim medicus peregrinus: facit aluum bonam ac obsequentem, quam si deiicere voles, superioris cymæ decoctæ succus tantum bilis pituitæque eiiciet, vt miraturus sis, nullam rem tam bene purgare, neque belleborum neque scammonium & sine periculo & cito salubrem esse corpori.* Est enim in brassicæ rubræ nostratis caulibus, si autumno præsertim adultiori eos secundum longitudinem seces, succus quidam instar mellis vel mannæ, qui exsudat, si aliquandiu in loco non calido relinquas, cui experientia suffulti vim illam aluum laxandi confidenter adscribimus. Nostris in regionibus male sibi & suis matresfamilias consulunt, quando cum aqua prius hocce saluberrimum olus decoquunt, deinde exprimunt brodiumque effundunt & postea noua aquæ simplicis adfusione iterum incoquunt & ad cibum præparant. Hac enim methodo succus ille medicamentosus nobilis maxima ex parte perditur. Laudandus hanc ob causam iure meritoque est mos eorum, qui in Westphalia & Ducatu Brunsui-

censi

censi degunt: hi enim brassicæ brodium extracto nobilioris virtutis probe imbutum non auferunt, sed addito sale & pinguedine, ita præparant, vt non modo gustui fiat acceptior esca, sed etiam in alimentum corpori nostro longe saluberrimum cedat. Ex comis brassicæ rubræ, quando nasturtium aquaticum, hedera terrestris, spinachia, asparagus, radix cichorii, vrtica mortua adiiciuntur & in brodio carnis bubulæ vel caponis excoquuntur, cibus paratur in dispositione phthisica atque scorbutica omnibus aliis medicaminibus vel pretiosissimis multum sane præferendus. Betæ rubræ radices quod attinet, earum recentium succus rubicundus subtili quoque, nitroso & colliquatiuo sale imbutus est, qui naribus vlcere vel lenta materia obsessis egregie confert tam humectando, quam aperiendo. Huius radicis siccæ puluis naribus attractus pituitam e finibus capitis euocando cephalalgiam, quæ ab impacta ibi materia oritur, tollit.

18. Deveniendvm est iam ad herbas in re familiari satis cognitas, quarum insignis ad medicinam parabiliorem poterit esse vsus. Primas vero teneat ruta, cuius magna olim fuit existimatio; exemplo esse potest rex mithridates, cuius antidoti præcipua basis est. Scatet hæc herba oleo admodum acri & penetrante, quo fibras a motu deiectas stimulat & nouo vigore acuit. Eius folia cum recenti butyro mixta & cum pane secalino mane sumta iis, qui pituita abundant & aeri vappido ac humido corpus obiicere necesse habent, neque minus ad auertenda a corpore infensa in grassantibus morbis miasmata, eximie conferunt. Eius folia cum pipere, sale communi & aceto penetrantiori contusa atque carpi arteriis imposita ad febrilem impetum, si modo materiæ morbidæ aliis prius prospectum fuerit, egregie sufflaminant, & plus sæpius minorique periculo, quam interna constringentia & famigeratissimus chinæ cortex in contumaciori etiam quartana sistenda præstat. Nos præterea acetum vini forte rutæ succo bene impregnatum non modo in contagio infestis grassantibus morbis, si nari adplicetur & ori admoueatur, valde

adprobamus, sed & ad lipothymias auertendas eius odorem longe efficaciorem omnibus spiritibus cephalicis & pretiosis balsamicis apoplecticis deprehendimus.

19. Ex herbis polychrestis & cephalicis nunc prodeat saluia, quæ in omnibus fere hortis prostat & ab orientalibus populis nunquam non maximi æstimata fuit, cuius exsiccata folia etiamnum plus æstimant, quam herbam thée. Propter oleum subtile, & vaporosum & sedatiuum eius decoctum vel potius infusum in affectibus spasmodicis, in contracturis, in epilepsia etiam chronica loco herbæ thée non mediocrem efficaciam exserit, quæ, si vsus eius externus per balnea accedat, additis aliis neruinis, vt sideritide, origano, serpillo in membris paralyticis vel tono vteri restituendo, ad feliciorem conceptum, valde augeri potest. Chirurgi eius decoctum cum passulis & nitro ad faucium inflammationem deliniendam, ad dentium quoque & alios oris affectus facta collutione mitigandos magno habent in pretio. Ex herbis porro cephalicis & euporistis mentha tam crispa, quam saracenica, melissa quoque tam nostras, quam Turcica egregiam laudem & commendationem merentur. Mentha subtili, confortante & neruis amico ac sedatiuo oleo abundat, quo tamen non solo, sed subadstringente terreo principio vires suas in confirmando tono ventriculi præsertim & intestinorum exserit, quare hæc herba in substantia aut infuso cum aqua, aut vino vel spiritu vini incompescendo, singultu, vomitu nimioque alui fluxu aut colicis tormentis sedandis vix par sibi habet remedium usuque tam interno, quam externo sese mirifice commendat. Aquam eius siue cum vino aut aqua simplici paratum ad vsum domesticum omnibus singulisque commendatam habere volumus. Vidimus sola aqua menthæ spirituosa, decenti vsu & purgantibus præmissis, inueratas gonorrhœas fluoremque album feliciter sublata. Eandem fere cum mentha virtutem suauissima illa herba, quæ melissæ nomine venit, custodit. Oleum gratissimum naturæ valde amicum continet, cuius aqua cum vino additis corticibus citri, destilla-

ſtillata edulcorata facile omnes aquas vitæ, balſama embryonum, aquas apoplecticas, analepticas & odore & viribus exſuperat.

20. MELISSÆ ulterius floribus Turcicis in conſervam cum ſaccharo redactis ſi ſpiritus eiusdem herbæ adfunditur, eſſentia prodit, quæ & odore, ſapore ac virtute magnatibus ac divitibus ad ventriculum maxime & genus neruoſum roborandum commendatiſſima eſſe debet. PARACELSVS arcanum ad vitam longam in hac herba reconditum eſſe adſerebat. *Multa adhuc*, ſcribit BAGLIVVS *Libr. de fibra motrice pag.* 214. *latent in herbis ad citri naturam accedentibus, vt meliſſa, ſed ſapienti ſat.* Huius herbæ infuſum cum aqua egregie iis vteri vitiis ſuccurrit, quæ ex eius tono ac robore deiecto proueniunt, vt ſunt difficilis retentio fœtus & facilior ad abortum diſpoſitio, perpetuum ſeri putridi ſine ſanguine vel etiam cum ipſo mixti ex vtero ſtillicidum & inde profecta ſterilitas. Idem decoctum eo tempore, quo menſes fluunt, vſurpatum, feliciorem horum fluxum promouet. Meliſſæ in ſubſtantia puluerem ad drachm. 1. ſingulis diebus per menſem vſurpatum in melancholia hypochondriaca ad maniacum fere affectum inclinante valde proficuum annotaui.

21. IN herbis cephalicis & quæ in hortis coluntur atque omnibus fere obuiæ ac notæ ſunt, non infimum ſibi locum ſpica vindicat, quæ, ſi vlla, certe hæc oleo ſcatet ſubtili, balſamico & aromatico quod in maiori copia, ſi deſtilletur, quam vix alia herba, præbet. Ab eius floribus, ſi ſpiritus ſaltim frumenti aliquoties abſtrahatur, ſpiritus cephalicus, aquam reginæ Hungariæ ſi non ſuperans, tamen ipſi æqualis producitur, qui in affectibus capitis a cauſa ſic dicta frigida, & a nervorum debilitate ſubnatis, in apoplexia, paralyſi, auditus grauitate, cephalalgia, vertigine, vſu interno & externo ſpiritibus & balſamis apoplecticis iure meritoque anteferri debet. Exterius in doloribus, rheumatiſmis ad eorum diſcuſſionem, ad roborandos quoque artus, podagra vel chiragra declinante egregium adfert ſolamen. Præterea in o-

mnibus vlceribus, præsertim antiquis fistulosis & quæ partes tendinosas tangunt, læsionibus eiusmodi spiritus balsamicus decenter adplicatus ad eorum consolidationem, mundificationem plus certe opis præstat, quam ingens emplastrorum, & unguentorum farrago. Rosmarinus, quia valde ratione virium spicæ & lauendulæ affinis est, & oleo quoque penetranti balsamico abundat, in iisdem capitis affectibus eius spiritus non secus ac spiritus lavendulæ cum fructu adhibetur. Eius infusum cum aqua vel etiam cum vino in fluxu mulierum albo & exinde proficiscente sterilitate, in molesta raucedine, asthmate, oris foetore egregie se gerit. Cancros, gangrænas & fistulas, ex spiritu vini infusiones rorismarini sæpius collutas fuisse exsiccatas, & quæ alias omne medicamentorum subsidium eluserint, ad perfectam sanitatem pervenisse, se plus semel vidisse ac expertum esse perhibet *Arnoldus de Villanova*. Vinum rorismarini membra corporis principaliora roborat & ab omni putredine præservat, ita, vt nullum venenum ipsis nocere possit. *Est vicarium thericæ*, inquit, *Arnoldus de Villanova*. Quibus vero pauperioribus non plantæ hæ hortenses ad manus sunt, hi ex serpillo origano vbiuis obuiis, eadem remedia petere & concinnare possunt. Balnea quoque ex his parata in omni externarum partium debilitate atque languore subigendo, præsertim si quis ex diuturniori morbo, vel femina ex puerperio conualuerit, præsentissimum solamen adferunt.

22. DEVENIMVS iam ad herbarum virtutem bene singularem commendandam, quæ vbique haberi possunt & quarum largissimum prouentum benigna natura non sine singulari ratione ac consilio nobis concessit. Primum itaque in considerationem nostram veniat millefolium, quo omnia prata, omnes ferme vici luxuriant, cuius flores destillati oleum saphirini coloris, insigni sedatiua, blanda & antispasmodica virtute donatum, largiuntur. Horum florum cum aqua infusio in omnibus doloribus & affectibus spasmodicis egregi-

am

am exserit efficaciam, siquidem non sine magno fructu atque vtilitate in hæmorrhoidum cœcarum dolore, in colica, doloribus post partum a lochiis suppressis, & quæ ex hæmorrhoidum suppressione nascuntur, acerbioribus tormentis, in cardialgicis quoque anxietatibus, affectu spastico ventriculi & diaphragmatis aqua cum millefolio destillata vel eius infusio cum aqua, aut essentia cum spiritu vini saltim vulgari facta vsurpantur. Quum vero enormiores sanguinis siue per vterum siue per sedis venas aut fistulam bronchialem profusiones acerbioribus spasticis viscerum vel aliarum partium contractionibus suam originem suaque incunabula debeant: euporista illa ex millefolio parata in iis compescendis vix vlli alii remedio efficacia cedunt. Et quia flores chamomillæ vulgaris etiam propter oleum, quod per destillationem identidem saphirinum, temperatum & sedatiuum prodit, millefolio penitus ferme similes & ipsi affines vires alunt, eorum quoque virtus non dispar, sed vna eademque in commemoratis iam affectibus obseruatur. Qua de causa opportune admodum in horum morborum curatione hi duo flores coniungi & in vnum medicamentum, vt in infusum, vel decoctum aut in clysterem vel cataplasma recipi possunt: siquidem hic flos in omnis generis doloribus, spasmis quoque & hæmorrhagiis sistendis fere incomparabilis est. Id vero habent maxime peculiare præ millefolio, quod flores illi, qui flaui sunt, ad drachmam vnam aliquoties die vacuo sumti pertinaces febris intermittentis insultus ac impetus potenter sistant atque compescant longe tutius, quam ipsa tantopere commendata china, quæ ex remoto Peruuiano regno ab aliquot inde iam annis tanto pretio redemta fuit. Nullum vero simplex in rerum natura reperitur, quod tam amicum sit intestinis, quam flos chamomillæ. Qua de causa etiam non sine consilio & singulari fructu huc vsque solos flores chamomillæ ad clysteres, in omnibus fere affectibus loco aliorum ingredientium recipiendos, curauimus & suasimus, addito, si opus fuit, oleo amygdalarum dulcium & in pau-

peribus oleo lini vel raparum vel ad feces deiiciendas sufficienti salis communis copia, quod in stimulando meliorem vsum habet, quam varia extracta vel electuaria lenitiua aut purgantia, quibus omnibus inter clysteres carere possumus. Inter externa, quæ discutiunt, emolliunt vel maturant abscessus, cataplasmata primas etiam hi flores tenent, & vel soli vel cum floribus sambuci, maluæ, millefolii, croci mixti & cum lacte decocti inque vesicam inditi & partibus affectis adpositi in sedandis doloribus atque emolliendis tumoribus omne punctum ferunt. Spiritum vini abstractum a summitatibus millefolii, floribus chamomillæ, semine anisi, cymino æthiopico, vulgo Kram-Kümmel, in discutiendis flatibus plus certe valere, quam alia tantopere laudata curminatiua & antispasmodica longiori vsu atque experientia didicimus.

23. IN absynthio, quod omnis facile terra gignit, eximia efficacia atque virtus recondita est, vt vix medicina domestica eo carere possit. Certe multarum chronicarum passionum præseruatrix non modo, sed & curatrix est: at quia est vulgaris, non magni æstimatur, vt verum sit Plinii edictum: *nos plerasque herbas pedibus conculcare, quarum si nobis virtus spectata esset, eas in cœlum laudibus efferremus.* Gaudet absynthium principio amaricante balsamico & oleo vaporoso, sedatiuo ac fixiori sulphureo sale alcalino. Ob oleum vaporosum ac sedatiuum dolores & spasmos compescit, ob amaricans vero principium & sal alcalino-sulphureum bilis naturam æmulatur & id fere omne præstat ac supplet, quod alias bilis balsamo in corpore humano efficere competit. Quamobrem etiam in omnibus morbis frigidis, qui ex defectu bilis, ex nimio acido & viscido, obstructione & infarctu viscerum fiunt, vel ex putredine nascuntur, tam curatiue, quam præseruatiue opem fert acceptissimam. Propter amaritiem aluum quoque stimulat, febres intermittentes aufert, vermes enecat, atque in cachexia, tumore œdematoso, obstructione viscerum conuenit, neque minus iuuat concoctionem & in obstructione hepatis, inque ictero cum fru-

ctu

ctu sumitur. Optime decoquitur cum aqua & redigitur in extractum, quod solutum in spiritu vini ad drachmam vnam vel vltra propinari potest: istiusmodi enim decoctione absynthium priuatur oleo suo vaporoso, capiti & neruis non semper amico. Experimento vulgari tota herba plantis pedum imponitur ad tumorem ibi decumbentem dispellendum.

24. Fumaria vti notissima est herba, ita eadem saluberrima iure optimo celebratur, scatet enim succo non tantum amaricante, sed etiam sale copioso, tartareo, nitroso. Si in decocto cum cereuisia vel etiam sero lactis bibatur, aut si in extracto in forma pilulari adsumatur, omnibus morbis chronicis, præsertim iis, qui ex lympha & sero corrupto oriuntur, quales sunt cutis variæ defœdationes, lepra, scabies, scorbutus, lues venerea & plurimi alii, egregie subuenit & circulum sanguinis promouendo infarctum viscerum amouet, obstructiones reserat, excretiones salutares æque per aluum, ac vrinam & transpirationem secundat, atque lympha cum sanguine hoc modo optime depurat. Et sane vix præstantior datur herba ad sanguinis & humorum massam depurandam viscerumque tonum roborandum, vt quidem nostra fert sententia, quam iam laudata hæc diuinæ virtutis fumaria. Eosdem effectus cum fumaria in circulo sanguinis promouendo, in obstructionibus & infarctibus viscerum auferendis atque excretionibus adiuuandis exserit nasturtium aquaticum, quod omni tempore viret & iuxta riuulos & in locis paludosis natale solum habet. Specificum maxime audit hæc herbula in scorbuto; præterea etiam ventriculum, omniaque viscera & totam naturam corroborans virtus ipsi encomio non falso adscribitur. Hæc planta adhuc recens sumi potest cum butyro vel etiam cum aceto & oleo oliuarum loco acetarii, aut cum brodio caponis coqui aut vino vel spiritui vini infundi, & ita frequentius in vsum vocari potest.

25. De chærefolio illud tenendum est, quod ad sanguinem coagulatum resoluendum, & in asthmate ad expectora-

ctorationem in iusculis egregie conferat. Gaudet quoque hæc herba virtute traumatica, resoluente, diuretica & emmenagoga. Sequitur iam veronica herba valde temperata aperiente & roborante virtute instructa, cuius infusum cum aqua illud, quod ex herba thee paratur, longis interuallis post se relinquit, vnde optimo iure dici potest der teutsche Thee; siquidem non tam præseruando in omnis generis morbis, qui ab impuritate humorum ac viscerum infarctu oriuntur, sed & in iis sanandis, in phthisica maxime & nephritica affectione vires exserit longe æstumatissimas. Conf. hac de re nostra dissertatio *de infuso veronicæ præferendo herbæ thee.* Quoniam mentio facta est calculi, in memoriam nobis incidunt aliarum herbarum etiam notissimarum virtutes, quæ cum aqua calida infusæ loco herbæ thee calculosis exoptatissimam opem attulerunt. Sunt vero hæc herba equiseti, hederæ terrestris, baccæ alkekengi, iuniperi tostæ, semen dauci. Noui plures, qui multis abhinc annis misere ex calculo laborantes non præsentius solamen, quam in horum decoctis, quotidie ea bibendo, inuenerunt.

26. Ex floribus in vsum quoque domesticum quosdam decerpere liceat. Atque in his primum locum inueniunt rosæ, quarum aqua propter oleum fragrantissimum, naturæ amicum & dotes plane singulares in erigendis viribus, in doloribus & inflammationibus leuandis inque omnibus sic dictis calidis morbis tam externo, quam interno vsu longe vtilissima est. Rosarum conserua ob vim confortantem & leniter constringentem peculiariter phthisicis & hecticis dicata est. Acetum rosaceum cum spiritu & aqua rosarum commixtum, adiecto nitro & pauxillo camphoræ epithema constituit, quod capiti admotum in sistendis doloribus, auertendis deliriis & compescendis immodicis narium hæmorrhagiis multiplici nostro experimento virtutis est incomparabilis. Flores acaciæ plenior & saturata infusio cum sero lactis vel etiam cum vino diluto, verno tempore leniter aluum subducit & in scabie aliisque ex impuritate humorum proficiscentibus

tibus

tibus morbis, in subiectis maxime tenerioribus, magnæ virtutis laude insignis est. Floribus cheiri eorumque expresso succo nihil ad menses pellendos vel fœtum mortuum aut secundinas propulsandas, item ad obstructiones hepatis in inueterato etiam ictero recludendas, vix quicquam dari potest præstantius, si cum cereuisia calida bis de die medicamentum porrigatur. Hyperici flores, nusquam non satis obuii, etiam peculiares ad domesticum vsum commendandas custodiunt vires, in dispositione videlicet phthisica, in enecandis vermibus, inque affectibus spasmodocis, & melancholia hypochondriaca alleuandis. Vsus poterit institui in infuso cum aqua, vel cum aqua leniori inspissatione in extractum redigi possunt, quod cum aliis pilulis sumi potest.

27. NEQVE vero violarum flores prætermittendi sunt, quorum infusio ex aqua, addita sufficiente sacchari quantitate, lenissima coctione in syrupum transit gratissimi cœrulei coloris, quo ad expectorationem in omnibus morbis pectoris, & ad expurgandas in infantibus sordes aluinas, siue ore adsumatur siue ano infundatur, vix vllum datur excellentius ex domesticis remedium. Flores bellidis siluestris vulgo Käse-Blümlein, quorum passim magnus in pratis & pascuis proventus est, mirabilem vulnerariam & specificam, quæ cruorem resolvit & per insensibilem transpirationem euocat, virtutem exserit, vnde omnibus læsionibus, quæ ab externa causa fiunt, horum decoctum in aqua vel melius cereuisia quam maxime accommodatum est. MINDERERVS eius efficaciam in hydrope & aliis morbis, qui ex potu frigido corpori calefacto immisso suam originem trahunt, non satis prædicare potest. Cyani florum decocto in vrinæ suppressione, ad eius fluxum promovendum, nihil datur potentius, præsertim si semen vrticæ commixtum fuerit.

28. ORDO nos jam ad arbores deducit, quorum copia nullibi non omnibus, & ex his quoque parabiliora auxiliorum in morborum curatione genera petere volumus. Prodeat vero primum omnibus fere notissima abies sive Tanne,

quæ ob balsamicum resinosum suum succum perpetuo viret & singulares in omnibus excretionibus promouendis sanguineque depurando possidet facultates. Huius summitatum vel turionum sumantur manipuli tres & aquæ fortanæ ac vini ana mensuram vnam, coque in diplomate per horæ quadrantem, postea exprime; huius dosis sunt vnciæ duæ vel tres, quod certe omnibus decoctis ex lignis exoticis paratis ratione virtutis præferendum est. Siquidem in scorbuto, huiusque contractura, vaga quoque arthritide efficacissime sese exserit, si eius vsus ad mensis spatium protrahatur. Balneum vel insessus ex fructibus abietis ad paralysin & contracturam scorbuticam a pluribus peritissimis medicorum cum fructu vsurpatum nouimus.

29. ARBOR iuniperi tota medicamentosa est, quia tota balsamica. Lignum eius efficacia non cedit lignis exoticis guaiaci, vel sassafras, vt commodissime eorum in locum substitui possit, imo iis præferendum existimamus in omnibus morbis ex impuritate humorum ortis. Baccæ propter oleum, quo scatent, copiosum, balsamicum, siue in substantia sumantur, siue in rob redactæ, vel si tostæ cum aqua loco coffée infundantur, medentur omnibus iis morbis, qui ex obstructione viscerum, & sanguine lento & crasso proveniunt. Quare in asthmate, in cachexia, ictero, mensium suppressione, colica, calculo vesicæ & renum, in ventriculi quoque cruditatibus magno sunt præsidio. Lixivio ex cineribus huius arboris cum vino sumto multos hydropicos sanatos esse, non infimæ conditionis medici memoriæ prodiderunt. Junipero non inferior est sambucus, in qua, iudice BARTHOLINO *de medic. Dan. Dissert. I.* plus medicinæ latet & tutior omni tempore salubritas, quam in pomposis antidotis, quæ patrem theriacam & matrem mithridatum habent. Flores & rob sunt vulgatissima illa euporista, quibus non facile plebeius vel rusticus caret. Ipsi flores externe in omni tumore erysipelaceo odontalgia, podagra impositi, ad emolliendos quoque abscessus & duros a lacte coagulato tumores cum fructu adhiben-

ben-

bentur. Eorum aqua ob vim anodynam fere polychresta est, inque omnibus morbis, siue acuti siue chronici sint, non sine fructu vsurpatur. Conuenit maxime in iis morbis, vbi expulsione opus est, vbi dolores vrgent, vbi inflammatio internarum partium adest. Rob ex baccis paratum rusticorum panacea & theriaca est, quod vel in cerevisia calida vel aqua florum sambuci datum vniuersale fere præseruatorium & tutum remedium in omnibus ingruentibus morbis constituit; siquidem excretiones per aluum & per cutim promouet & anodyna simul virtute fulget. Quidam ad diaphoresin mouendam addunt cornu cerui vstum ad drachmam vnam. Cum sachari canti anatica portione rob si misceatur & superfundatur spiritus vini isque accendatur, facta probe agitatione, in diuturna tussi & ante paroxysmum intermittentium ad cochleare vnum datum insigniter prodest. Rob frequentiori vsu impetum harum febrium egregie mitigare, imo sistere solet, modo cruditatibus primarum viarum laxantibus & corrigentibus probe antea prospectum fuerit. Medius fruticis cortex, si coquatur in cereuisia vel aqua aut vino, & vrinam & sudorem, menses quoque fortissime pellit, vnde cachecticorum optima est medicina. Externe si tumoribus œdematosis, item erysipelaceis imponatur, & dolorem & tumorem abigit.

30. Acacia quoque nobis suggerit probata remedia, florum iam supra facta fuit mentio. Aqua ex iis destillata fere polychresta est & omnibus commendanda, suauissimi est saporis, roborat & vim quoque anodynam habet. De cortice radicis illud tenendum est, quod is infusus cum simplici vini spiritu mirabilem virtutem foueat & calculosis, qui hoc malo inueterato procul dubio ex substantia renum prorsus læsa laborant, opituletur, si bis de die pro vna dosi cochleare vnum exhibeatur.

31. Ex arbore tiliæ nonnulla etiam in nostrum vsum vocanda sunt & quidem flores, quorum infuso in aqua theiformi noui olim chronicam epilepsiam diuturniori vsu persanatam.

tam. Aqua florum in omnibus affectibus, vbi spasmi vel dolores regnant, specifica est, hinc ceu polychrestum remedium vtique commendari meretur. Medius huius arboris cortex cum aqua in mucilaginem redactus incomparabili virtute gaudet dolorum, inflammationem & ardorem mitigandi, vnde cum præsentissimo fructu in ambustionibus, in podagricis doloribus adhibetur.

32. Neqve aromatum vsus prætermitti debet ad eliciendа in scopum nostrum quædam parabiliora. Pipere non facile carere possumus in re domestica. Hoc sale scatet alcalino fixo, valde acri, siquidem, quod notabile est, piper in puluerem redactum cum acido affuso efferuescit. Ratione huius salis fixi alcalini aperit, incidit, viscidos humores resoluit, cruditates ventriculi corrigit, & ad concoctionem promouendam nihil datur facile efficacius, cumprimis si ventriculus ob cruditates collectas nihil appetit & gravativum dolorem circa præcordia causatur. Optime sumitur in granis integris ad decem vel duodecim, præsertim si ante cibum vel etiam circa tempus somni deglutiantur. Extra paroxysmum in quartana piperis integra grana plures per dies deglutita cubantes hac febre liberasse, plerique autores adfirmant. Eiusdem cum pipere virtutis est zingiber, quippe & hoc non volatili per destillationem eliciendo oleo, sed tantum sale acerrimo fixo imbutum est, ratione cuius puluis eius ad drachmam vnam sumtus digestionem ventriculi ex cruditate viscidorum humorum deprauatam penitus restituit, sique cum melle misceatur ac in electuarium redigatur, in asthmate, tussi, in calculo quoque, item ad excitandam venerem, menses mouendos & visum abolitum restituendum vtilissime singulis diebus adsumitur, cui specificum infusum superbibi potest. NATHANAEL HODGES in *Loimologia Sect. VII.* commendat eximie zingiberis puluerem in morbis putridis & ipsa peste, quam diaphoresi sua, qua operationem perficit, & præseruat & optime quoque sanat.

33. De

33. De nuce moschata etiam medico domestico usui apta in medium proferenda sunt. Propter oleum, quo gaudet, aromaticum & simul anodynum in spasmis & doloribus, vomitu, colica, diarrhoea, dysenteria eius puluis ad drachmam semis sumtus non sua caret laude; maxime omnium vero hoc remedium grauidis earumque affectibus quadrare multiplici experimento cognouimus. Eas subinde primis mensibus pertinaci nausea, vomitione, quin etiam tussi corripi constat, quibus incommodis subleuandis nuce moschata cum saccharo mixta in puluere non certius auxilium inuenimus. In alui nimio fluxu compescendo, in soda siue ardore ventriculi leniendo vna pars nucis moschatæ cum tribus partibus lapidum cancrorum non sine fructu exhibetur. Eadem nux æquali portione cum alumine crudo remixta febrium intermittentium paroxysmos potenter sistit, hac tamen cautione adhibita, vt non nisi prius præmissis euacuantibus & cum regimine diaphoretico, cum infuso nempe calido vel sub motu corporis laborioso propinetur.

34. Neqve vero crocus in præteritis relinquendus est, qui propter insignes in medendo vires nonnullis philosophorum aroma, aliis rex vegetabilium, quibusdam etiam anima pulmonum appellatur; siquidem ob sulphur blandum anodynum ac vaporosum, doloribus & spasmis mitigandis, propter sal acre autem & volatile incidendis humoribus & obstructionibus reserandis egregie inservit. In contumaciori tussi & in respirationis difficultate infusum croci in aqua veronicæ, adiecta sufficienti sacchari canti quantitate insignis efficaciæ deprehenditur. Eodem infuso cum aqua cinnamomi parato ad menses promouendos, laboriosum partum facilitandum, ad secundinas expellendas, ad lochia mouenda nihil est præstantius, præsertim quando olei amygdalarum dulcium vsus interpoletur. Exterius crocus cum floribus sambuci, chamomillæ, lacte & mica panis similaginei coctus & instar cataplasmatis partibus arthriticis impositus mirifice dolores lenit. Idem remedium etiam cum effectu nouimus adhibi-

tum in dolore hæmorrhoidum cœcarum. Crocus cum aqua rosarum addito pauxillo camphoræ oculorum inflammationi in morbillis & variolis medetur. Cubebæ ore masticatæ peculiariter caput confortant & mirum in modum vertiginem auertunt, teste CRATONE *in Conf. Med. pag.* 182.

35. SPECTANT huc quoque mala citria quorum vsus in re domestica & in medica quoque satis notus est. Horum acetositas cum saccharo in syrupum redacta & ptisanis addita sitim & æstum immodicum egregie sedat. Cortices cum saccharo contusi & spiritui vini infusi liquorem stomachicum & qui flatus egregie discutit, præbent, quod etiam de corticibus aurantiorum tenendum. Taleoli mali citrii pulsibus manuum vel plantis pedum adplicati in omni febre ad æstum deprimendum non inutiliter adhibentur.

36. ANTEQVAM a vegetabilibus discedamus, paucis verbis dicendum est de amygdalarum dulcium oleo, remedio certe ad plurima vtilissimo. Non tantum clysteribus ad alvum ducendam siue solum, quod SIMON PAVLI *in Quadripartito Botanico* suadet, siue decoctis emollientibus mixtum convenit: sed etiam interno vsu varis præstat easque insignes vtilitates. Nam venenum, si quis incautus adsumeret, a noxa inferenda lubricitate sua, qua ventriculum oblinit, prohibet. Egregium insuper est antispasmodicum atque sedatiuum, si iis, qui torminosis alui fluxibus vexantur, propinatur. In faucium raucedine, vt tussi, asthmate & pectoris quibusuis affectibus, in phthisi etiam admodum prodest, præsertim si cum spermate ceti, & saccharo canto misceatur. In colica spasmodica, in dolore ex renum calculo subinde atrocissimo, atque in torminibus, quæ lochiorum fluxum, præsertim suppressum, comitantur, magno & præsentissimo auxilio hoc oleum est, si ad aliquot cochlearia cum brodio carnis sumatur. At vero in vniuersum hoc tenendum est, quod recens & ex recentibus amygdalis, non rancidis expressum & quod clarum ac pellucidum, non turbidum est, hac virtute gaudeat.

37. DE-

37. Devolvimvr denique ad regnum animale, ex amplissimo eius sinu quædam in vsum nostrum delibaturi. Et hic primum se nobis offerunt cancri, quorum succus cum succo semperuiui mixtus & capiti adplicatus in grauioribus doloribus capitis, qui delirium minantur, mitigandus aptus. Eorum quoque succus iusculis restaurantibus & nutritiuis in tabe, in phthisi vtilissime adiungitur. Maiori vero vtilitate ac laude splendent horum lapides, quorum puluis solus vel cum testis ouorum aut conchis præparatis mixtus & quarta parte nitri adiecta tantarum est virium, vt in omnibus fere morbis chronicis & acutis, præsertim, quibus immodicus calor iunctus est, ad drachmam vnam cum maximo fructu adhibeatur, & est fere puluis amplissimi vsus, qui ad acidum primarum viarum absorbendum, in hypochondriacis & scorbuticis, in æstu contemperando in omnis generis febribus, item vbi diaphoresi opus est, egregium facit officium. Iidem lapides, si cum aceto destillato offerantur, longe magis eximia virtute pollent, dum potenter coagulatos humores resoluunt, vrinam & diaphoresin mouent, inque omnibus febribus, etiam ipsa in peste & malignis aliis morbis, in pleuritide, peripneumonia, in omnibus inflammationibus insigni cum fructu vsurpantur. Lumbrici terrestres exsiccati & in puluerem redacti, conuenienti dosi aliquoties repetita exhibiti, in epilepsia chronica & omni dolore arthritico laudatissimæ sunt virtutis, item lumbrici vivi partibus dolentibus adplicati egregio solamini sunt. Cochleæ dant puluerem, quo ad præseruationem calculi renalis, si aliquoties in septimana adhibeatur, nihil secundum nostram obseruationem deprehendimus efficacius.

38. Plvra dicenda etiam essent de lactis vsu, quod omnibus fere remediorum generibus in medendo palmam dubiam reddit. Optimum iudicamus asininum, postea caprinum, cum quibus cura si instituatur per mensem & vltra, abstinendo ab omni ciborum & potus genere, arthritis, podagra, phthisis sub debitis cautionibus & conuenienti regimine

mine feliciſſime ſanari poſſunt. Illud præterea etiam tenendum eſt, quod contra venena adſumta validiſſima corroſiua, vt ſunt mercurius ſublimatus, cobaltum, arſenicum, antimonialia, emetica fortiora, quo etiam ſpectant acriora & draſtica purgantia, non detur præſentius auxilium mortem & funeſta ſymptomata auertendi ipſo lacte copioſius hauſto.

39. DE nitro, quod vili conſtat pretio & vbique haberi poteſt, illud vltimo loco inſerendum arbitror, quod id ipſum depuratum vel cum abſorbentibus exhibitum ſit fere vniuerſale remedium, quia omnibus morbis, quibus interna vehementior commotio vel æſtus iunctus eſt, quadrat, eamque ob cauſam in omni febrium, inflammationum, dolorum, hæmorrhagiarum genere interne vtiliſſime adhibetur, aluum quoque laxat, vrinam ac diaphoreſin mouet, ſitim ſedat, dolores lenit, cuius incomparabilem & diuinam virtutem ſi plebeii noſſent, multis ſumtibus atque expenſis, quas pharmacopoliis inſumere debent, parcere poſſent.

DISSERT.

DISSERTATIO IX.

DE VALETVDINE SENVM TVENDA.

§. I.

FINEM velle, nolle tamen media, peruerſa plurimorum & tantum non omnium fert aſſuetudo, nullibi frequentior, quam vbi de præcipua felicitatis humanæ parte, ſanitate ſcilicet, conſequenda agitur. Etenim nemo certe non, diu ſoſpes & incolumis vitam tranſigere ardenter percupit: ſed vix vllus admittit ſubſidia, hoc eſt, præceptis obtemperat, quæ ad obtinenda hæc bona deducunt, vt nempe ex præſcripto ſaluberrimarum ſic dictarum diæteticarum regularum, omnem plane ſuam viuendi rationem inſtitueret, ſeruando exactum moderamen & æquale temperamentum, tam quoad tempus quam ipſum adhibendi modum & vſum, in iis, quorum ope vita ſuſtentatur, & ad quæ præter aerem, cibum & potum, corporis alimoniæ potiſſimum dicata, referenda ſunt ea, quæ ad placidum & moderatum ſomnum inducendum, corporis motum & exercitationem, nec non ad legitimum excretionum vitæ miniſtrantium ſucceſſum pertinent, non neglectis iis, quæ ad mentem compoſitam, ſedatam & ab impetuoſis affectuum exagitationibus immunem ſeruandam, apta ſunt atque idonea. Hæc autem curioſa ſalutarium eiusmodi legum obſeruatio, omnibus quidem, qui vitam longam & morboſarum afflictionum expertem viuere geſtiunt, cuiuscunque ætatis, temperamenti corporisque conſtitutionis ſint, & ſub quocunque cælo degant, ſummopere eſt inculcanda & excolenda: attamen infirmi potiſſimum ſunt, debiles ac præſertim ſenes, imbecillimis merito accenſendi, qui earundem omnium exquiſitiſſimam habere debent ratio-

nem; eo quod facillime ab incongruis læduntur & leue tantum contra normam admiſſum delictum grauiſſime luunt, quod robuſtioribus & ætate vigentibus nihil plane noxæ infert. Quia vero ætate prouectiores, quo magis viribus & corpore labentibus annis deficiunt, eo magis per longiorem experientiam rerum gerundarum peritia atque prudentia augentur aliosque ipſo vſu longe antecedunt: nihil vtique æque neceſſarium ac ſaluti publicæ vtilius excogitari & ſuſcipi poteſt, quam ex artis, quæ ſanitati præeſt penu, ſalutaria monita & conſilia hunc in finem depromere, quo veneranda eiusmodi, habilia & exercitata capita, diutiſſime animo æque ac corpore valentia ſuperſint, reique publicæ conſiliis ſuis proſint. Quod quidem negotium, licet iam dudum nonnulli tractare exorſi ſint, ipſa tamen argumenti dignitas & vtilitas nos allexit, vt noſtras etiam de eodem meditationes in publicum producamus & ſequenti tractatione ſalutaria præſidia ipſamque rationem valetudinis ſenum conſeruandæ, vberius paullo ac perueſtigatius exponamus.

2. DE ſenum itaque ſanitate & integritate, per diætam ſalubrem & conuenientem victus rationem conſeruanda, dum curatius acturi ſumus: primum opus eſt, vt eam ætatis humanæ periodum, quæ ſenectutis nomine effertur, exactius determinemus, & ab aliis annorum terminis rite diſtinguamus. Diuiditur autem ſenectus, ſecundum receptum in ſcholis ordinem, plerumque in tres periodos, quarum prima a quinquageſimo ſexto ad ſexageſimum tertium vsque ætatis annum porrigitur, & viridis communiter, ſiue vegeta, vocari ſolet; eo quod hac decurrente, vires plerumque ſatis conſtant parumque imminutæ obſeruantur. Secundam ſexageſimi tertii & ſeptuageſimi anni termino includunt, qua actionum & functionum vigor notabile patitur decrementum. Et tertia denique, quæ decrepita audit, a ſeptuageſimo ad octogeſimum annum & vltra prorogatur & cum ipſa vita terminatur, ita, vt eadem robur ſenſim mirifice atteratur, vires conſumantur, corpus animusque vacillent, donec mors omnia exſtinguat.

3. CON-

3. CONSTITVTIS his ipsius senii diuersis terminis, iam facile patet: per senectutem, quæ ab HIPPOCRATE ipse morbus nuncupatur, & pro vltima vitæ periodo & prona ad interitum via iudicatur, nullam aliam esse intelligendam, quam consummatam illam & decrepitam. Sunt enim & nouimus plures senes sexagenarios & septuagenarios, integris sensibus, tam externis, quam internis pollentes, vegetos, cibos probe adhuc appetentes, concoquentes somnumque longum adhuc & quietum capientes, neque tam facile ab externarum rerum, aëris, cibi & potus vsu, nisi quoad genus, modum & tempus excessus accesserit, detrimentum patientes. Sed hi omnino sunt, qui a parentibus ipsaque natiuitate, stabilem, firmam & ad diutius sustinendum ac protrahendum sanguinis cursum, solidorum nacti sunt structuram: neque elapsa ætate, per intemperantiam vitæ & affectuum, luxuriam aliaque voluptatum lenocinia, languidum, imbecille & effœtum corpus reddiderunt, & iam attritum senectuti tradiderunt.

4. HINC etiam est, quod sapientissimus noster senex *Sect. II. aphor.* 39. disertis verbis edicat: *senes minus, quam iuuenes ægrotare*, eos nempe, qui bonam corporis obtinuerunt naturam, temperanter vixerunt & in viridi, vel media etiam, senii periodo versantur: quum contra idem grauissimus auctor, *lib. I. de diæta*, morbosissimos dicat eos, qui maxime senes sunt, hoc est, qui decrepiti & a Græcis πρεσβῦται ἤδη γέροντες nuncupantur, siue, qui senium & insignem virium imbecillitatem, non tam ob ætatem ingrauescentem adepti sunt, quam ob intemperantiam suam & admissa in rerum sic dictarum non naturalium vsu, delicta, sibi contraxerunt. Etenim quo magis iuuenes ac viri incontinentiæ indulgent nihilque moderati habent, eo magis & citius vires corporis profundunt, illud caussarium reddunt, & sic ante tempus senes fiunt, miseram, infirmam multisque morbis obnoxiam vitam ad extremum vsque halitum trahentes. Ex quo quum patescat: senes non tam annis, quam virium constitutione æstimandos esse: vtique nos etiam, de valetudine senum tu-

tanda differentes, per senes non solum eos, qui ob grandiorem ætatem, sed etiam qui sua ipsorum culpa ac vitio, anticipato termino, senium, siue præcipitatum vigoris decrementum, incurrerunt, volumus intellectos.

5. VT autem certa ac rationali methodo incedamus in enumerandis iis, quæ ad conseruandam senum valetudinem faciunt; necessarium est, vt prius dilucide exponamus: quæ illa sint mala, quæ in senio constitutos potissimum infestant ipsisque quasi propria sunt, nec non a quibus caussis hæc ipsa dependeant? In genere igitur tenendum est: ingentem in senectute virium defectum & roboris imminutionem ingruere, quæ tamen ad vitam sustentandam sanitatemque seruandam summopere sunt necessariæ. Quodsi enim functiones, quæ recepta in scholis voce animales dicuntur, pensitamus, ingrauescente ætate, memoria & acumen quoque ingenii debilitantur & languescunt, oculi caligant, somnus est breuis, non placidus, interruptus, viresque minus reficit. Quoad actiones, κατ᾽ ἐξοχὴν sic dictas vitales, & quæ a viribus denominationem sortiuntur, lassa sunt & languida senilia corpora & ad laborem & exercitationem minus promta, perquam facile ad languorem dantur, pedes nutare incipiunt, pulsus tardius, vtut durius, micat & omnes partes, inque primis pedes, a frigore facile afficiuntur & inhorrescunt. Et tandem ad actiones sic dictas naturales quod attinet, vniuersus corporis habitus contabescit, facies rugas contrahit & liuido colore perfunditur, tempora collabuntur, oculi fiunt concaui, cutis exsucca & arida, dentes vacillant & decidunt, ciborum appetentia prosternitur eorumque digestio minuitur.

6. IAM si specialius paullo morborum, quibus senilis ætas solenniter affligi solet, considerationem & censum inimus, lustrando omnes corporis a capite vsque ad calcem partes, in illo frequentissime sedem figunt capitales affectus senum, apoplexia, lethargus, paralysis & vertigo, vnacum tinnitu aurium, incipiente surditate visusque hebetudine. In na-

narium & faucium confiniis coryzæ, acres in laryngem deſtillationes, tuſſes, pituitæ viſcidæ ſcreatus, quin ipſe catarrhus ſuffocativus, ſæpe ſcenam ludunt. Cor vnacum arteriis, lenta febre, quæ maraſmus dicitur, infeſtante, crebrius pulſatur, & ſucci laudabiles cum ipſis viribus paullatim abſumuntur & diſſipantur. Digeſtionis officina, ventriculus ſcilicet & duodenum, nec non organa alimentorum ſolutioni, chyli elaborationi ſeruientia, & ductus recrementitiorum eliminationi dicati, alui maxime ſeceſſus & vrinariæ viæ, tantopere a priſtina indole defeciſſe obſeruantur, vt cibi ingeſti facile aceſcant, in ructus & flatus explicentur, ſtomachum & inteſtina inflent, caput torpore grauent, dolores ac tormina pariant, aluus plerumque ſolutior ſit & crebrior ad deſidendum ſtimulus, vel plane lienteria & cœliaca paſſio infeſtet, vrina vtplurimum cum difficultate ardore, vel dolore reddatur, & ſaturate tincta, nonnunquam etiam ſanguinolenta, prodeat. In corporis cortice vniuerſo, & maxime ano, moleſtiſſimus percipitur pruritus. Denique pedes leui de cauſſa occupant inflammationes eryſipelaceæ, vlcera mali moris, quandoque etiam iisdem exquiſitus dolor inſidet, cum tophis & ſubſequente ambulandi impotentia. Quin omnes morbi interni & externi, omnia vlcera, vulnera oſſiumque fracturæ, in ſenili corpore difficillime ſanationem admittunt, & vix ac ne vix quidem coëunt ac conſolidantur.

7. ET hos modo enumeratos morbos, non ſolum in noſtris oris noſtroque tempore ſenibus familiares eſſe, ipſa experientia luculenter confirmat: ſed idem etiam in quibusuis plagis contingere & priſco etiam æuo obtinuiſſe, antiquiſſimorum auctorum fide vberius conſtat. Ipſe enim grauiſſimus medicinæ parens HIPPOCRATES, plurimas in ſenili ætate ſolennes ægritudines integro *aphoriſmo XXXI. Sect. III.* fuſe commemorat, quem clarus olim in Academia Ienenſi Medicinæ Profeſſor, ANDREAS ELLINGERVS, *in paraphr. aphoriſm. poet.* ita numeris latinis reddidit:

Dyspnœa, tussis, cum catarrho, vrinaque
Seu difficulter, siue guttatim exiens,
Renumque acutus, insuauis & dolor
Nexus reuinctorum ossium quo vapulant,
Vertigo, apoplexia, habitusque corporum
Mali, vigiliæ, aluus soluta & humida
Nares oculique, totiusque corporis
Pruritus, acies luminum retusior
Glaucedinesque, auditus & grauis, senum;
Τῶν πρεσβυτῶν, sunt morbi & arrostemata.

HIPPOCRATI accedit CELSVS, qui *lib. II. cap.* 1. *p.m.* 46. senectutem longis magis morbis, adolescentiam acutis patere asserit, & *lib. V. cap.* 28. vlcera, & præcipue cancrum, in senibus maxime fieri perhibet. Vt prætereamus alios, qui idem conceptis verbis testantur.

8. VERVM enim vero non satis est medico, qui ratione & demonstratione certa cuncta assequi & metiri nititur, vt tantum sciat, quæ fiunt; sed necesse etiam est, vt caussas, quare sic & non aliter quid contingat, & sigillatim vt quam ob causam senectus hisce potissimum morbis pateat eruere & clarius sistere possit. Primo itaque loco altius paullo rimandæ & exponendæ erunt genuinæ ac veræ rationes, quibus tribuendum, quod in ætate provectis tanta virium iactura & imminutio fiat, & sensim paullatimque sic successiue increscat, vt tandem ex plenaria earum defectione ad mortem fiat aditus. Veterum quidem placita si arcessere hanc in rem velimus, ad vnum fere omnes edixerunt: senectutem esse ineuitabilem quandam caloris natiui humidique radicalis diminutionem & absumtionem, & inde quoque causas languoris & functionum læsarum in hac ætate deriuarunt. GALENVS autem eiusque dogmatum sequaces ac æmuli, nimiam abundantiam humidi excrementitii in senibus, & partium solidarum nimiam frigiditatem, siccitatem & ariditatem accusarunt. Recentiores in spirituum, tam vitalium quam animalium, qui virium inspirarent defectum, causam reiecerunt. Ac

recen-

recentissimi quidam inevitabilem hanc senii ipsiusque mortis necessitatem, ita ex facili explicari posse crediderunt, si supponerent principium vitale mouens, quod a summo rerum conditore certis quibusdam limitibus ac terminis circumscriptum, quos si attingeret, deficeret & ab opere suo in regenda ac sustentanda machina desisteret, & sublata eius in corpus actione, sic omnes in eodem functiones collaberentur.

9. AST qui notiones claras, distinctas adæquatas, a con-confusis quæque minus concipi possunt & intelligi, reales conceptus, a speciosis verbis, & remotas quoque nimis quandoque causas a proximis & veris discernere nouit: is certe omnibus his verba tantum dari, non rationes, perspiciet; quum ex iisdem neque morborum senilium explicatio deduci ac perspicue explanari, neque congrua ad arcendos eos præsidia depromi & ad vsum impendi possint. Quin potius, quum quilibet homo, temperatissime etiam & ex præscripto, exquisitissimarum regularum diæteticarum vitæ rationem adornans, ingravescente ætate, insignem in omnium functionum exercitio persentitat debilitatem & notabilem virium lapsum, quem tandem mors excipit; in procliui est iudicare: verum huius defectus & languoris causam, in ipsius corporis compage eiusque partibus inquirendam esse, ita quidem, vt primo & principaliter non tam in natura ac temperie fluidarum consistat ibique quærenda sit, quam potius in solidarum, quæ iuxta ætates valde differunt, mutata structura & textura, fundamentum & originem obtineat. Nam si solidarum corporis partium, ossium nempe, neruorum, tendinum, musculorum, membranorum & tunicarum in annosioribus, & animantibus & hominibus, intuemur constitutionem & habitudinem: certe hæ omnes longe densiores, duriores, aridiores, rigidiores & compactiores esse, quam in tenerioris & iuuenilis ætatis, animaduertimus.

10. IAM vero omnium omnino animantium nec non hominum corporum fabrica ita concinnata est, vt mere sint hydraulica, quoad vasa ipsaque viscera, ex tubis maioribus, mino-

minoribus & minutissimis capillaribus, conflata, per quas varii generis fluida jugiter ire, redire, fluere, secerni iterumque excerni debent, si rite & ex æquo functionum in corpore successus sperandus. Increscente igitur fibrarum & tunicarum, e quibus vasa exilia æque ac ampla coagmentantur, duritie & crassitie, necessarium vtique est, vt ipsi canales angustentur, quin minima illorum plane concidant & collabantur, vt transitus humorum ipsiusque sanguinis, per eorum alveos vel tardius succedat & sufflaminetur, aut plane præcludatur & denegetur. Eo facilius autem eoque maiori cum detrimento in arctius adducuntur & oppilantur vasorum caua, in organis, quæ ex congerie minutissimorum tubulorum conflata, & potissimum fluidissimis succis spirituosis, & secundum HIPPOCRATEM impetum facientibus, partibus separandis dicata sunt, cuius generis sunt cerebrum, nerui & tubulosa testium substantia, in intestinis crusta villosa cum lacteis, nec non canaliculi, qui succum roscidum nutritium in musculis secernunt. Quod si enim exiles meatuum in his partibus cauitates procedente tempore & ob ipsam ætatis rationem in angustum magis coëunt & sicciores fiunt, nec subtilior sanguis & lympha, nec succi, qui potentia & viribus mouendi instructi sunt, ab alimentis & sanguine nec separari, nec in organa, sensibus & motibus ministrantia, influere possunt; non possunt vtique non vires ac vigor, tam in sensuum quam motuum exercitio, mire labefactari ac deieci; quandoquidem omnis tonus, robur, vigor & motus reciproci systoles & diastoles nec non peristaltici, qui in canalibus maxime secretoriis & excretoriis viget, potentia & administratio, a tunicis musculosis & nerueis, nec non subtiliori sanguine arterioso & fluido nerueo, penitus duci debent ac deriuari.

11. Si porro, specialiori disquisitione morborum quibus infestatur senectus, natales rimari velimus: certe præcipui eorundem a copia & impuritate sanguinis & lymphæ viscida salso-tartarea, & a naturali blanda ac dulci sua schesi deflectente humorum natura petendi sunt. Inde enim tusses, co-

ryzæ,

ryzæ, atrophiæ, defluxiones acres, vrinæ difficultates & stillicidia, cutis pruritus, originem sortiuntur; inde exulcerationes & difficiles in partibus læsis consolidationes, cum cachexia, siue malo habitu, senibus familiarissimo, incunabula trahunt; inde calculosæ in renibus, vesica vrinaria & fellea concretiones, nec non tophaceæ, in artuum iuncturis excluduntur; inde quoque vigiliæ, gingiuarum putredines, dentium vacillationes ortum nanciscuntur. Quin eadem quoque causa subest, quare nulla ætas tam facile pateat sphacelationibus & cancrosis exulcerationibus, præsertim in corporis exterioribus, quam senilis. Summa enim eaque fœda & corruptiua humorum impuritas, cum virium defectu, siue cacochymia, quæ communis & fere perpetua est senibus & quam ipsa hæc ætas progignit, corruptionis huius, quæ in partibus extremis prodit, vera causa, origo & fons est.

12. VNDE vero tanta humorum sordities in extremam ætatem incidat, ipsique quasi propria, vel familiaris admodum sit, vt etiam nonnulli senectutis vitium cum malo scorbutico comparare permoti fuerint; iam erit euoluendum. Nos, vti omnis impuritatis in humoribus causam, in organorum, quæ excretionibus vacant & fœculentas ac alienas materias a succorum vitalium consortio segregant, vitium reiicimus: ita idem etiam in senili cacochymia gignenda animaduertere licet. Etenim libera & sufficiens per cutis meatus perspiratio, omnium, quæ corpus a putredine & interitu vindicant excretionum saluberrima est atque præcipua; ita, vt hac imminuta, plurimæ recrementitiæ sordes multaque inquinamenta in corpore remaneant & vitæ seruientes humores conspurcent. In decrepitis autem & senio confectis, hæc per corporis corticem succedens euacuatio, propter aridam & siccam cutim, porosque ac tubulos subcutaneos coarctatos & contractos, valde minuitur ac supprimitur; quo fit, vt dulcis alias & saporis expers nutritius succus, peregrinæ & salsæ indolis humore inficiatur, vrina multo acrior & salibus onustior cum dolore reddatur, corpus minus recte alatur, vl-

cera difficilius coeant, fracturæ ægre consolidentur, & quæ huius generis plura sunt. Et quia biliosi pariter & lymphatici humores, a suppressa cohibita sordium per cutis perspiracula eliminatione, acrimoniam & alienam indolem contrahunt: neutiquam certe mirum videri debet, si ob eandem lienteriæ, cœliacæ passiones & alui crebriores deiectiones senes quam maxime impetant ac detineant.

13. AD mictum denique cruentum quod attinet: cur is tam crebro in decrepita ætate conspiciatur, & quare vesicæ morbi senilia potissimum affligant corpora; ex facili reddi posse rationem existimamus. Id enim crebriori obseruatu compertum habemus; eos, quibus antea per ani venas sanguis secessit, postea vero substitit, vel non sufficienti in copia stillauit, sanguinolenta mictione tandem infestari & vesicæ vitiis quam maxime laborare, dum cruor, prohibito per hæmorrhoidales venas exitu, restagnans, ad ramos earum vesicam versus excurrentes defertur, ibique perrumpens, in eius cavum effunditur & cum vrina emittitur. Quando tamen facile contingit, vt perforata sic interiori vesicæ tunica, factum vulnusculum ob perpetuum vrinæ acrioris appulsum iterum non consolidetur, sed in vlcus transeat, aut ipse sanguis altius & firmius tenerrimis surculis impactus, eosdem nimium distendat, inflammationem pariat, corrumpatur & sic vlcus suscitet, non solum ex secedentibus apospasmatibus vlcerosis, ex vrina præcipitatis & concrescentibus calculus generatur, sed ipsa etiam vrina turbida, pultacea & cum magna difficultate ac ardore stillat, donec tandem læso sphinctere, eius oriatur incontinentia.

14. ADDVTIS sic atque perspectis caussis morborum, qui senilem ætatem frequentissime adoriuntur summamque ingenerant infirmitatem: paratiori nunc via accedimus ad præsidia quæ vires senum, pari cum vita passu ambulantes, fulciunt, difficiles istas morbosas afflictiones arcent. Quum vero prima in medendo sapientiæ pars sit, ea nosse, quæ nocent, vtile non minus, quam necessarium visum fuit ea præmittere,

quæ

quæ ætate provectis aduersa sunt & inimica, quæ naturale virium robur frangunt ac deiiciunt & alendis, quin augendis, morborum causis fauent: quo maiori postea cura & sollicitudine, qui in senio processerunt, sibi ab iis cauere possint. Ordiamur proinde ab iis, quæ subito & potentissime vires convellunt & singularum fere partium robur prosternunt, quo nomine potissimum notanda sunt ea, quæ animum percellunt, impensius affligunt & sollicitant, quibus merito diuturnum mœrorem & gravem angorem annumeramus, quo plures senes subito e medio sublatos nouimus. Et sane pro re satis effari nequeo, quam graui & perniciali noxa longius protracta tristitia animique sollicitudo, tam firmos & valentes, quam multo magis senio fessos, infirmos ac imbecilles, mactet. Inde enim ciborum appetentia perit, somnus fugatur, languor & imbecillitas totum corpus occupat, vigor ingenii & corporis atteritur, extrema frigesunt, aluus fit solutior, sudor ex pedibus ob inductam debilitatem, noctu copiosius manat. Quapropter in decliui hac ætate omni certe studio & cura euitandæ sunt quæuis occasiones, quæ ægritudines anxias & acerbas importare, aut mœrorem & terrorem incurrere possunt. Nam sicuti ad difficiles & chronicas passiones excludendas ipsamque scorbuticam sanguinis impuritatem ingenerandam, auctore EVGALENO, nihil magis quam tristitia, animique mœror confert: ita omnino alendis & augendis senum afflictionibus, quæ natales ex crudis potissimum & impuris humoribus trahunt, exitialis hic affectus quam maxime seruit & velificatur.

15. PORRO omnes, qui ætate graues sunt, solerter animum ab immoderatiori ira continere debent. Hæc enim si incidit in corpora impuro sanguine oppleta, aut si inferiores partes spasmis ac doloribus torquentur, perquam facile apoplecticum aut hemiplecticum insultum, vel inflammationem erysipelaceam, aut ventriculi, inducit. Non minus senibus infirmioribus exitiosa adeoque fugienda est venus. Nam licet, forsan ob lymphæ seminalis maiorem salsedinem, stimu-

Hh 2 los

los eandem persentiant: attamen, si vim naturæ inferentes, hos promouent & ad ipsum exercitium descendunt, certissima virium subsequitur iactura, quæ nonnisi ad difficiles morbos, quin ipsum interitum, aditum pandit. Maxime omnium vero ii, qui eam ætatis periodum attigerunt, vt, præstolante ex prisco fœdere morte, mox transactæ vitæ ratio ipsis reddenda sit, id potissimum per Dei gratiam agere debent, ne peccatis sese polluant, quæ conscientiæ suffragio, ipsos iniecto metu redarguant, animumque lacerent, & ipsi sic grassante in vires angore, easdem disperdant corpusque morbis obnoxium reddant.

16. POST animi turbas, in eorum, quæ senibus euitanda sunt, sensu, secundum vtique locum ex rerum non naturalium classe meretur, frigus. Nam si quid aliud, certe hoc, naturæ corporis senilis infensum est atque aduersum; quia, dudum notante HIPPOCRATE, *Sect. II. aph.* 20. cutim obdurat eamque rigidam & pallidam reddit, quæ iam tum in annosioribus dura, arida & contracta, sordium ex subcutaneis tubulis exhalationem prohibet & ad plurimas ægritudines viam sternit. Hinc est, quod admisso ad partes inferiores vel etiam ipsum corporis habitum paullo intempestiuus frigore non modo cutis inhorrescat & subito humorum ad interiora conuersio oriatur, grauedines, tusses, destillationes & raucedines, cum languore, inappetentia & inquietudine suscitentur, sed etiam apoplexiæ metus ingruat. Et hæc etiam ratio subest, quare senes æstate optime valeant & hieme pessime habeant, adeo, vt auctore eodem HIPPOCRATE, senes hieme bis senes sint. Eo igitur studiose allaborandum est senioribus, vt corpus, maxime pedes, exquisite vestibus aduersus auræ perfrigeratæ allapsum muniant, neque eidem, post somnum maxime & sub linteorum mutatione, accessum præbeant, ac præterea nunquam non eiusmodi regimini studeant, ne corpus ventis borealibus, aut pluuiosæ ac procellosæ tempestati exponant, neque hiemali potissimum tempore ex calidiori hypocausto, mox in frigidum locum, vel ex hoc, confestim

in

in valde calefactum conclaue concedant. Similiter quum in locis depressioribus, humilioribus aut subcauis, in terram altius demissis conclauibus, quæ liberiori aeris transitui minus patent & vappidis terris exhalationibus referta sunt, ob inspirationem aeris minus puri ipsamque perspirationem sufflaminatam, degere vel dormire insalubre admodum sit & sanitati dispendiosum: vtque eadem curiose vitare, & saluberrima semper senes seligere debent domicilia.

17. ACCEDIMVS nunc ad ea, quæ in victus ratione ætate grauioribus fugienda sunt. Hæc inter inprimis connumeranda nimia & auidior ciborum ingestio. Quod si enim simul & semel largiori alimentorum copia infarcitur ventriculus, is iam tum ob ætatis rationem solutior, ingestorum molem non debite subigere, comminuere & in laudabilem succum conuertere potest, neque chylus, ex indigesta massa extractus, a sanguine intimius absorbetur, & hinc perspirationi parum idoneus est. Quin potius, dum cibi diutius in stomacho moram nectunt, cruditates, inflationes ac tensiones ventriculi, flatus, nec non somni perturbationes, excludunt, aliaque incommoda inducunt. Vnde scite non minus quam vere CELSVS *lib.* 1. *cap.* 2. fatur: *vbi ad cibum ventum est, nunquam tuta est satietas.* Cuius in sententiam conspirat HIPPOCRATES *libr. de diæt. acut. praua*, inquiens, *est hæc diæta, cum quis plures cibos corpori præbet.*

18. QVOAD ciborum vero genera, senio plane inimici sunt, qui glutinosi, compactiores & plurimum alimenti crassi, rudioris custodiunt, a CELSO valentioris materiæ dicti, nec non qui, ob tardiorem minusque expeditam concoctionem, ægrius intestinorum volumen traiiciunt & flatulentiis ingignendis fauent. Horum familiam ducunt oua ad duritiem cocta, carnes & pisces nimis saliti vetustiores & duriores, marini, vel indurati, fabæ, milium, lentes, pisa omnesque placentarum, quæ ex lacte, ouis, butyro & farina tritici pinsuntur, species, nec non ipsa pinguia, ægrius semper solubilia. Eundem quoque in censum referenda omnia cruda,

dura, & quæ ob fibrosiorem texturam, difficile in digestionis officina discerpuntur, sed ob viscosam tenacitatem facile in flatus resoluuntur, ex vegetabilium classe depromta, cuius generis potissimum sunt, napi, rapæ, bulbi, brassicæ species, dauci, allium, cepæ, raphani, acetaria, ex lactuca variisque herbis parata.

19. SED nihil certe magis senibus damni importat iisque aduersum est, quam acida, ipsius vitæ principiis inimica. Hæc enim dum solidas partes præter naturam afficiunt, constringunt, irritant, densant, meatus coarctant, minima vasa obstruunt & vinculum seri ac sanguinis destruunt, fluida incrassant, & excretiones, præsertim quæ per aluum succedunt, impeditiores reddunt: vtique non possunt non senibus corporibus, in quibus solidorum constitutio iam vitiata ipsaque fluida spissitudinem contraxerunt & lentius circumaguntur, maximum iniungere detrimentum. Deinceps quum ea ventriculi in annosis sit habitudo, vt ob imminutum robur & motum peristalticum, viscidas quoque & crudiores sanguinis particulas, per progressiuum & intestinum motum tardiorem minus euolutas, subtilisatas & ad sulphureo alcalinam naturam eductas, ingesta facile in eius cauo acescant, & sic saponariam illam alcalinam bilis indolem infringendo, ad strictiorem aluum, tenesmum, feces albas aliaque mala ansam præbeant; iterum dilucide patescit: non solum quæ acidam & noxiam indolem apertius produnt, sed etiam in stomachum delata, acetosam & pernicialem naturam induunt, in grandiori ætate, tam ex ciborum, quam eorum, quæ potui inseruiunt censu, summo esse vitanda studio.

20. POTISSIMVM huc trahenda ex iis, quæ conspectius, ipso sapore teste, aciditatem monstrant, sunt omnes horæi fructus, acidi & immaturi, acetaria, vina acida, potissimum Rhenana, nec non cereuisiæ vetustiores. Ex his vero, quæ in ventriculi cauo demum acetosam indolem suscipiunt valetudini noxia sunt, nominandæ inprimis omnis lactis, excepto solo asinino, cum regimine dato, species, omniaque ex

ipso

ipſo parata, maxime caſeus. Dum enim lactis materia cum acido, in ventriculo ſenum vbertim deliteſcente, congreditur, in coagulum abit & in firmam tractam difficulter ſolubilem denſatum, parietibus adhæreſcit, & cum ſucco corroſiuo, acido & bilioſo mixtum partem, cui incumbit, rodit, moleſtum in præcordiis ſenſum, cum inflatione ſtomachi excitat, variaque alia damna, in capite potiſſimum, ex conſenſu oriunda importat. Idem tenendum de dulcibus & conditis, & variis bellariorum generibus, quippe quæ, ſi non ſolutiorem aluum reddunt, damnum gignunt, & teſtimonio CELSI imbecillo ſtomacho aliena ſunt in eoque coaceſcunt. Eo maior autem noxa ab iis metuenda, ſi cum acidis, vt vino Rhenano, ſumantur, eo quod aciditatem quidem promte imbibunt, ſed firmius retinent, donec tandem calore accedente, fermentatione acerrimam & corroſiuam indolem induant, qua ventriculum & inteſtina mordente, anxia & nauſeabunda circa præcordia moleſtia percipitur, & alui tormina, irritus ad deſidendum ſtimulus cum albis ſtercoribus excluditur.

21. De potus delectu iam quidem ex præcedentibus conconſtat, damnoſum eſſe omnem illum, qui acidum in receſſu alit, addendum vero etiam & ſenibus pernicioſum eſſe reor hunc, qui caput petit, grauat & facile inebriat, ſiue vinum ſit, ſiue cereuiſia. Quia enim in ſenibus caput maxime, cum vniuerſo genere, inſigni infirmitate laborat: profecto omnia ſpirituoſa & ebrietatem inducentia, cerebro & neruoſarum partium naturæ valde inimica, ipſumque ſanguinem nimis rarefacientia, in iis non cum eximio damno naturale robur & motum magis peruertere, & diſtentis nimium a ſanguine expanſo tenuiſſimis cerebri vaſculis, grauiſſimis capitis morbis occaſionem præbere. Et quum legitimus aluinæ excretionis ſucceſſus ſenum valetudinem quam maxime tueatur: vtique, tam in cibo quam potu, ſolicite ſibi temperare debent ab omnibus, quæ eundem turbare aut cohibere poſſunt, e quorum numero, præter acida, notanda potiſſimum cydonia & ex

ipſis

ipſis conflata, vina auſtera rubicunda, Gallica maxime quæ vocant Pontac & Claret, nec non cereuiſiæ vetuſtiores, præſertim e tritico coctæ, vtpote quæ, longiori mora non ſolum magis ſpirituoſæ redduntur, ſed etiam acorem contrahunt. Denique ætate grandes deſidiam quoque nimiamque quietem fugere debent; quandoquidem ſi his indulgent, humores lentius per corporis vaſa voluuntur, ſpiſſeſcunt, & excretionibus ſuppreſſis, facilis ad obſtructiones aliaque mala eſt aditus.

22. REMOTIS igitur & interdictis, quæ ſenum valetudinem labefactant ac deſtruunt: progrediendum eſt ad ea, quæ eidem ſeruandæ proſunt. Eſt vero inprimis mens hilaris, æqua, compoſita & ab affectuum impetu immunis, quæ non ſolum motibus machinæ vitali conſeruationi dicatis minus perturbatum ſemper concedit ſucceſſum, ſed etiam vigorem corporis fulcit ac tuetur. Et optime certe a ſapiente dictum eſt: *animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus triſtis exſiccat oſſa.* Quare nihil magis e re ſua eſſe putent ii, qui obrepente ſenectute valetudini conſulere nituntur, quam vt pacato, CELSO ac excitato fruantur animo, illum ſubinde oblectando & innocenti voluptate & lætitia perfundendo, cuius vberrimam materiam penitior rerum, tam diuinarum in ſacro codice comprehenſarum, quam naturalium in ampliſſimo naturæ libro obuiarum, contemplatio ſuppeditat.

23. DEINCEPS aëris quoque magna vis eſt, ad inducendam tam ſecundam quam aduerſam valetudinem, corporibus præſertim imbecillis ſenilibus, quæ mutato illo, illico etiam mutationem experiuntur. Ne igitur ex inſalubri aura detrimentum accidat ſenio feſſis, eligendus erit aer temperatus, purus, tetris halitibus non inquinatus, ſed liber, isque ruralis: quippe qui verum ſanitatis pabulum, quod vires inſpirat, appetitum excitat, concoctionem iuuat ipſique libero excretionum ſucceſſui ſeruit. Inprimis e re illorum eſt, vt incolant conclauia ampla & ſpatioſa, ad quæ aer libere pertingere

re eademque perflare poteſt, orienti quoque & hiberno potiſſimum ſoli patentia.

24. APPRIME enim ſenibus conducit ſolaris caloris hieme præſertim & autumno vſura; quandoquidem ſicuti floribus, herbis aliisque vegetabilibus, brumali tempore propagandis, ad incrementum & durationem ſolis acceſſus ſummopere confert: ita pari etiam ratione, marcida ſenum corpora hiemis ipſiusque ſenectutis moleſtias longe tolerabilius perferunt, ſi ſolari naturali calore, & non tantum adſcititio per ignem ſuſcitato, perfruantur. Veteres hunc in finem in ſuperiori ædium parte conſtruebant ſolaria, quæ ſolem vndique exciperent apricaque eſſent, & recepti inter eos ad valetudinem tuendam moris erat, vt crebrius nudi in ſole iacerent, ſederent vel ambularent, quod ſole vti, & inſolationem dicebant, cuius commoda MERCVRIALIS *lib. VI. cap.* 1. fuſius exponit.

25. PRODEST etiam nonnunquam, præſertim Maio & Septembri menſe, qui ſaluberrimi cenſentur, ſenibus, vt peregrino aëre ſe confirment, quod præſidium priſci identidem ad conſeruandam & fulciendam corporis integritatem mirifice commendarunt; ita, vt PLINIVS *lib. III. ep.* 1. de Veſpricio quodam fidem faciat, quod conſtanter hanc regulam ſeruans, poſt ſeptuageſimum & ſeptimum annum, aurium oculorumque vigorem integrum, agile & viuidum corpus ſeruarit. Idem clariſſimo argumento docent diuturni & quam maxime rebelles morbi, quos, quum non tempus, non remedia vicerunt, mutatum cœlum ſubinde ſuſtulit.

26. PORRO motus corporisque exercitatio viribus fulciendis & ſanitati ſeruandæ longe vtiliſſima eſt. Dudum id profeſſus eſt CELSVS, perhibens: *ignauia corpus hebeſcere, labore firmari, illa maturam ſenectam, hoc longam adoleſcentiam fieri.* Quemadmodum enim ipſa vita, omniumque tam animi, quam corporis functionum integritas, conſiſtit in motu ſolidarum æque ac fluidarum partium æquali ac imperturbato: ita certe, quin motitatio corporisque exercitium, hunc

adiuuando, non solum vitæ & virium conseruationi eximie patrocinetur, sed etiam in ætate decliui vigorem ingenii ac corporis sustentet & augeat, ipsique sanitatis constantiam spondeat, non est quod dubitemus. Et licet plura ex remediorum classe sint, quæ corpus calefaciunt & motum sanguinis intendunt: motus tamen corporis his omnibus longe præferendus, quippe qui, naturalis magis & de proprio principio calorem & progressus augmentum inducit, ille vero adscititius, externus & aliunde accensus, naturæ non adeo amicus.

27. SVNT vero eiusmodi exercitationum modi eligendi, qui corpus non nimis languori dant, sed ætatis provectioris viribus respondent. Saluberrima ambulatio, vel vectura, præsertim litteratis, quo sedentaria vita, quam poscunt musæ, per interuallum temperetur corpusque refocilletur. Hæc quo moderatior est, sub temperate calido cœlo, eo plus emolumenti præstat, præsertim si tribus, vel etiam quatuor, ante, nec non post cibum sumtum, horis, instituatur; quandoquidem hoc pacto, concoctionem non turbat, sed eandem adiuvat & appetitum excitat.

28. APTISSIMVM quoque imbecillis & senescentibus, nec non qui musis in quiete & secessu litant, motus genus est clara lectio, cuius vsum veteres eximie collaudarunt. Dum enim elata voce diutius emissa, respiratio intenditur, non solum pulmones crebrius attolluntur, latius panduntur, incalescunt & cum aere sordes eliduntur, sed vniuersus etiam sanguinis circulus, cum calore, spiritu & perspiratione augetur, quo fit, vt partibus robur infundatur omnesque in corpore functiones expeditius & melius succedant.* Quin auctore CELSO, figurata voce instituta lectio robur ventriculo maxime ingenerat & ciborum concoctioni egregie seruit; siquidem motis sub sermone thoracis septique transversi musculis, vicinus conquassatur ventriculus & comprimitur, vt non solum sanguinis arteriosi & fluidi neruei in eius tunicas augeatur impulsus, sed etiam maior salivalis & fermentalis menstrui fiat affluxus. Vt adeo pateat, egregio beneficio publice docen-

docentes in eo frui, quod ipſa muneris ratio ipſis iniungat, vt ademtis maxima ex parte aliis motus ſpeciebus, voce corpus exerceant.

29. LENISSIMA & imbecillimis quam maxime conducibilis corpus agitandi ratio eſt geſtatio in lectica: quippe quæ, ad diſcutiendum id, quod coiit in habitu corporis & liberum perſpiratum retardat, ſine vlla vehementia plurimum confert. Iisdem quoque ſenio & debilitate affectis, CELSVS *lib. IV. cap.* 5. ſuadet, vt eiusmodi exercitationis genus adornent, qua ſuperior corporis regio magis dimouetur & percietur, illudque in omnibus ſtomachi vitiis accommodum & ex vſu eſſe confirmat: id quod commodiſſime perficitur manuum motitatione & brachiorum agitatione, per pulſationem muſicorum inſtrumentorum, luſuum varia genera & qui plures alii ſunt modi.

30. MOTVS vices in iis, quibus exercendi corpus occaſio & locus deeſt, ſupplet frictio, quæ vtiliſſime non modo in capite & dorſo, ſed etiam pedibus & toto corpore inſtituitur; eo quod inde calor inſitus excitatur, motus ſanguinis per minima vaſcula vrgetur, cutis rareſit, & ſi quæ ſubtus hac latent ſuperflua tranſpirant. Multum certe huic detulerunt veteres, & CELSVS inprimis in corporibus imbecillis & leuata aduerſa valetudine, eius adminiſtrationem præcepit, neque dubium eſt, quin eadem debilibus etiam ſenum corporibus apprime proficua ſit. Tutiſſimum vero & opportunum eſt, corpus quotidie, perfecta concoctione alvoque prius excreta, mane in lecto, vel veſperi ante lecti introitum, maximeque partes extremas, pedes potiſſimum, panno aſperiori ad cutis ruborem vsque perfricare, & ita quidem, vt fricatus deorſum ducatur; ſiquidem lentior ſemper eſt ſanguinis ex inferioribus partibus ad fontem recurſus, qui hoc auxilii genere adiuuandus eſt, inprimis quum pedes ſenum & imbecilliorum ex facili & plerumque frigeſcant.

31. NON minus priſcis in quotidiana corporis cura olim frequentiſſimus fuit balneorum & vnctionum vſus, & pugna-

re hæc præſidia contra frigiditatem & ariditatem partium, ſenibus exitioſiſſimam, affirmarunt. Verum noſtris in regionibus, quæ cœlum longe frigidius & rigidius obtinent, auramque inclementiorem fouent, quam Græcia aliaque calidiora loca, minus tutus eſt ſenibus balneorum inſeſſus, inprimis autumno & hieme, eo quod aer perfrigeratus corpus ambiens, tonum cutis magis deſtruit & ad deſtillationes ac grauedines diſponit. Interim tamen iis, qui ſenio non adeo exhauſti ſunt, æſtiuo tempore, fatigatis per motum & iter membris, non adeo diſſuademus, vt partes, tam inferiores, quam ſuperiores, accommodo balneo, in conclaui maxime ſpatioſo, amplo, alto & lucido, foueant. Vnctiones autem magis, inter noſtrates etiam, vſui eſſe poſſunt, ita easdem adornando, vt partes inferiores, & maxime etiam ſpina, ad ſolem, vel fornacem calidam, calide cum oleo v. c. amygdalarum dulcium, vel pinguedine caponum & gallinarum, additis aliquot olei lavendulæ guttis, inungantur & leniter perſricentur.

32. PRÆTEREA ſomni ad vitam & ſanitatem ſervandam tam præſtans & vſus; vt ſine eo durare nequeant, & ad vires reparandas tam incomparabilis facultas, vt omnem, cuiuscunque etiam analeptici, dilaudatam virtutem longiſſime exſuperet. Is enim non ſolum ſpirituoſas & fluidiſſimas ſanguinis & lymphæ partes fouet & tuetur, ſed etiam nutritium & alibilem ſuccum retinet, quo ſolidæ partes egregie humectantur & dulci rore perfunduntur; vt adeo ad exſuccas & aridas corporis marceſcentis partes, eodem nihil ſit vtilius & aptius, & ex vero a GALENO monitum: *omnibus ex ſiccitate laborantibus, ſomnus opportuniſſima eſt medicina.* Quo magis itaque ſenibus ſiccitas eſt infenſa, & genuina, tam imbecillitatis eorum & extincti caloris, quam ipſius mortis cauſa; eo magis ipſis ſomnus amicus & in pretio eſſe debet, & is quidem non interruptus, non fatigans, inquietus nimisque accifus, ſed placidus, plenus & reficiens, qualis eſſe ſueuit poſt cœnam facilem & frugalem animoque hilari & tran-

quillo quieti sese dantibus. Incubandum vero etiam stratis mollibus, non solum vt ipse somnus eo quietior sit, sed etiam quo mollescente inde & relaxato corporis habitu, sanguinis liberior in hunc fiat appulsus, & sordes per aperta cutis spiracula eo promtius diffientur.

33. SVCCEDVNT ingesta, cibus scilicet & potus, in quorum delectu maximopere respiciendum ad senilium corporum, tam quoad annos, quam virium diuersam habitudinem. Etenim quibus firmior adhuc veutriculus minusque annorum, non facile discedant ab assueta victus ratione, licet tantisper durior sit & ex viliorum more; qui vero solutioris sunt stomachi, vti decrepita ætate confecti, selectum instituant & accommodis cibis vtantur, iis nempe, qui probatissimi succi, temperati, faciles concoctu, nec diu in ventriculo moram nectentes eumque grauantas & moleste afficientes. Commendamus hunc in finem inprimis iuscula ex caponibus, gallinis aliisque alibilium carnium generibus, nec non liquamen ex contusis cancris fluuiatilibus, sine aqueo vehiculo, affuso vini modico, adiectisque aliquot citri taleolis & macis frustulis, in vase clauso, imposito aquæ bullienti, per decoctionem paratum. Eandem quoque in rem laudem merentur brodia, quæ ex pane grossiori furfuraceo, cum aqua & vino, addito cinnamomo & saccharo, conficiuntur, nec non, succus ille gelatinosus, qui ex assatis carnibus stillat, quippe qui, tanquam selectissima & ad chyli naturam quam maxime accedens pars, natiui caloris in senibus substantiam egregie instaurat affuso solidis temperato, & spirituosis delibatissimo, nutrimento. Neque etiam penitus abstinendum a cibis leuioribus; qui aluum lubricam seruant & acidos in prima regione succos contemperant, cuius generis sunt pira & poma dulcia, pruna Hispanica, fructus cynosbati, cum passulis aqua & vino decocta. Parcior vero semper sit cœna senibus, præsertim si caput infirmitate detinetur, vel tussis humida vrget, ipsiusque ventriculi robur remissum. Nam licet somnus cœnam excipiens ingestorum digestionem secundet; ipse tamen

men, superfluorum per alvum, vrinam, perspirationem & pituitæ screatum impedit, eaque suspensa, cruditatum fit proventus, quas ventriculi inflatio, ructus, capitis oppletio, pondus, sensuum torpor, nocturna tussis corporisque sub somno iactatio arguunt.

34. NON minor cautio circa potum adhibenda. Et vt prius de cerevisiis mentem promamus; rarissima certe sunt exempla senum, qui easdem ferre possunt. Nam si iuniores, flatuum generationi velificantur, sin vetustiores, acorem contraxerunt & caput petunt, vti solenne inprimis est ex tritico coctis, si vero lupulo amaricantes & validioris materiæ, humoribus lentorem & capiti segnitiem insinuant. Quare si quis cereuisiis asfuetus, nec aquarum potum admittere potest, tenuissimæ, vulgo Halb-Bier, crassioribus præferendæ, & spirituosæ gratiores, quo nomine notæ sunt Goslariensis, Brunsuicensis & Mecklenburgensis, saltim instar medicinæ stomachicæ, modice, & quidem in cœna, bibendæ. Qui vero aquis assuefacti, his leuissimas & purissimas, leniter tantum cum ligno lentisci, vel corticibus citri, decoctas, potui dare expedit, eo salubriores, si cum vino apto remisceantur.

35. DE vino eiusque vsu, communis quidem veterum sententia fert: pueris dilutum, meracum & potens senibus conducere; norma tamen est neutiquam perpetua, sed potius cum iudicio & discrimine applicanda. Omnino enim natu grandioribus saluti est, vt vinum minus potens bibant, vel forte, quale vetus Rhenanum & inter Gallica optimum Burgundicum est, aqua temperent: ita tamen, vt si aquæ potus ordinarius, illius tertia vel quarta pars confundatur. De generosioribus autem monendum: quod potentia eorum simulque dulcia, quorum censum subeunt, quæ superior Hungaria profert, inprimis Tockauiense, porro e Gallicis Languedocense, Vin de St. Laurenz, Lusitanum quod ex Portu Cale aduehitur, Florentinum & inter Franconia der Stein-Wein senili ætati admodum salubria sint, modice tamen & crebrius inter cibandum sorbillata, quo pacto iuuant concoctio-

ctionem, calidum natiuum, ex prisco loquendi more, instaurant, neque minus vniuerso corpori calorem infundunt & serosas sordes, tam per vrinarios meatus, quam subcutaneos tubulos, eiiciunt.

36. SVNT vero etiam præter frigidos potus, recepti nostra ætate vsus calidorum potulentorum genera, Thee scilicet Coffee & Succolada, quæ, an grandæuis etiam prosint, dispiciendum. Hæc vtique senibus eorumque valetudini tuendæ aptissima sunt, etiam paullo liberalius propinata; eo quod humectant, crassos & salsos humores diluunt, meatus patulos seruant, & calore sanguinis progressum sordiumque cum perspiratione dissflationem promouent: modo ventriculus liberaliorem ferre possit copiam. Interim tamen, quia vis herbæ Thee adstrictiua senili corpori non adeo fauet, rebus suis melius consulunt, qui tutioris virtutis herbas cum calida infundunt, eoque nomine inprimis herba veronicæ, betonicæ, melissæ, præsertim Turcicæ, cum corticibis citri & aurantiorum, commendationem merentnr. Decoctum quoque Succoladæ, si cum aqua paratur, adiecto vno vel altero oui vitello, senum constitutioni & nutritioni quidem maxime accommodum est: sed moderamen tenendum, nec nimis crebro eo vtendum. Neque etiam potus Coffee plane reiiciendus, quod si enim aluum soluit & neruoso generi non obest, acidum, quo seniorum ventriculus plerumque obsidetur, infringendo & contemperando, egregie inseruit. Sorbillantur autem eiusmodi calidæ potiones, nostra quidem sententia, commodissime & optime mane in lecto, quo iisdem lenis & placidus mador eliciatur.

37. SED hæc de vitæ regimine & victus ratione in tutanda senum valetudine seruandis; iam nonnulla adiicienda sunt, de aliis præsidiis, medicamentosis magis & non ita quotidianis, integritati tamen ætate prouectiorum egregie patrocinantibus. Et primo quidem loco excutiendum: num thermarum vel acidularum potus senibus vtilis sit & accommodus? In hac autem consideratione potissimum ratio habenda

benda non ſolum virium, quæ vſuris conſtent, & ipſius periodi ſenectutis, quæ non adeo ſit decliuis, ſed etiam facultatis mineralium aquarum, quæ minus vehemens eſſe debet. Proinde in decrepitis & a vigore defectis, quales communiter ſunt qui ſeptuageſimum annum compleuerunt, caute mercandum eſt in medicatarum aquarum commendatione, ac potiſſimum improbandæ ſunt validiori agendi vi inſtructæ, quarum claſſem ducunt Pyrmontæ & Egranæ, ex thermis Carolinæ, ex ſalſis Sedlicenſis, cum fonte, qui ad pagum Seydſchütz ſalit. Temperatarum vero & mitius operantium vſum admitti poſſe cenſemus, & ex his quæ ſaluberrima eſt, Selteranæ, inprimis ſi tempore æſtiuo loco ordinarii potus, cum tertia vini Rhenani optimæ notæ parte nupta, exhibeatur; ita enim acidum vini, cum alcalino aquæ elemento in tertium quoddam ſal abſterſiuum degenerat, cuius ad excretionum ſucceſſum ſecundandum eximia eſt virtus. Addi etiam poteſt huic mixturæ elæoſacchari citri ſufficiens quantitas, tum vt ſaporis gratiam captemus, tum etiam vt viribus tantiſper proſpiciamus.

38. AN venæſectio ſenibus proficua ſit? vexatum in foro medico eſt dubium, facile diluendum & ſoluendum, ſi ſubactum medici iudicium acceſſerit. Quod enim in ſenili corpore, ſi firmior adhuc ventriculus & appetentia vegeta, ſanguinis abundantia adſit, nullum eſt dubium, eo maior & certior, quo minus ſub otioſo minusque laborioſo, ſenibus familiari viuendi genere, is per motum cenſumitur. Quin potius in plerisque non ſolum humorum redundantia, ſed etiam ex hac oriunda impuritas peccat, vt plurima ipſis ſolennia mala, ac inprimis infeſtiſſimus prouectiori ætati maraſmus, a craſſo & copioſo ſanguine, quo viſcera turgent & infarcta ſunt, originem trahant. His igitur ſanguinem mittere, eſt vitam prorogare & ſanitatem ſeruare, præſertim ſi iam antea venæſectioni aſſueuerint, diæta lauta ac vinoſa fruantur, ſanguinisque per ani venas ſeceſſus ſubſtiterit. Nouimus certe plures, qui ſubtracto quotannis aliquoties e vena ſanguine, ætatem,

ætatem, quæ robustissimis etiam satis longa est, impleuerunt, & annum octogesimum quartum & sextum excesserunt. Contra vero, si corpus impensius eneruatum, vires confectæ, appetitus dudum prostratus, sanguinem educere, piaculum foret & senectutem exstinguere. Sed quum nobile hoc non minus quam vtile argumentum, iam olim peculiari scripto fusius pertractaui superuacaneum duco, plura de eodem, ibi dicta, huc transcribere.

39. PRÆTEREA quum aluina excretio, siue excedat, siue deficiat, senum saluti periculum minetur, legitimi eiusdem successus quoque ratio habenda erit. Quod si autem aluus compressa fuerit, eius solutio, neutiquam validioribus, & virulenta indole grauius in vires grassantibus, molienda; sed confectæ huic ætati, præter laxantes, ex salsis, dulcibus & pinguibus, cibos, apprime dicata & accommoda est manna, ad vnam vel alteram vnciam, cum lacte asinino, vel sero caprillo, oblata; quippe quæ, pectori amica, tussi medetur & ponticos austeros in primæ regionis diuerticulis obhærescentes succos egregie cicurat, eosdemque sine virium damno, promte per ani secessum exturbat. Sæpius quoque obseruauimus, exhibito saltim puluere absorbente, vel bezoardico fixiori, aluum in senibus fuisse motam, hanc forsan ob causam, quod alcali terreum pulueris ingrediens, cum acido primarum viarum in sal tertium abiit, & tunicis intestinalibus stimulum insinuauit. Sennata autem nec non aloetica exulent. In segnioribus tamen & phlegmaticis, si res postulant, pilulæ temperatæ balsamicæ ex vsu esse possunt, cuius generis sunt Beccherianæ & ad imitationem harum paratæ & correctæ. Et si forsan acciderit, vt ob fecum siccitatem & copiam aluus obstipetur, iniicendi sunt clysteres emollientes oleosi & his stercora euocanda. Sin vero nimis crebra alui deiectio senes exerceat, vt metus lienteriæ sit, nocentissima sunt adstringentia; tutius est, diæta quodammodo siccante vti, abstinendo ab omnibus acidis, salsis & acribus, stimulum inferentibus. Et ad reparandum intestinorum laxatum tonum, ex cinnamomo paratis nihil est præstantius. Vtilissimum quoque est balsamum nostrum spirituosum sic dictum vitæ, cuius

guttæ decem vel plures, cum duabus olei cinnamomi guttis interius assumendæ, eodemque exterius ventriculi regio inungenda.

40. SVPEREST tandem, vt de iis, quæ ex medicamentorum classe ad refocillandas in grandæuis vires faciunt, nonnulla addamus. Quamuis autem plurimi ad hoc perficiendum spirituosis & aquis sic dictis stomachicis, primas deferant: cautissimus tamen eorum sit vsus auctor sum, ne liberali manu & crebrius propinata, sanguinem, præsertim si redundet, exagitent & caput imbecillius reddant; quin, in senectute viridi & vino fruentibus, plane ab iisdem abstinendum esse censeo. Interim si vires vacillantes remediis suscitare ex vsu sit, tria, quæ principem inter analeptica locum tenent, ambram scilicet, cinnamomum & succinum, & ex his lege artis parata, plenissime commendamus. E liquorum autem analepticorum compositionibus, hanc maxime vtilem & accommodam fore reor formulam: Rec. myrrhæ electæ unciam unam, croci unciam dimidiam, corticum citri & aurantiorum ana uncias duas, cinnamomi acuti unciam cum dimidia; affunde spiritus liliorum convallium libram dimidiam, postea adde vini Hungarici mensuras tres, destilletur lege artis per alembicum, prodiens liquor suauissimi odoris & saporis, iulepo rosarum grata dulcedine imbuatur & affusa drachma vna essentiæ, vsui seruetur. Est certe hoc remedium tam accommodum senum fessæ naturæ, & tam præstans ad imbecillitatem subleuandam, quam vix vllum aliud, firmat quippe ventriculum debilem, caput roborat & blandum quoque somnum inducit. Poterit autem de eodem nonnunquam cochlear vnum vel alterum, vel solo, vel intincto pane mellito Norimbergensi exhiberi. Non minus etiam viribus & stomachi infirmitate egregie succurrit elixir. nostrum balsamicum viscerale temperatum ad cochleare dimidium post pastum propinatum, inprimis si refracta dosis balf. nostri vitæ admisceatur: quod balsamum si ad aliquot guttas infuso thee instilletur, & exterius, attracto per nares odore, verticis, nuchæ & necessitate exigente aliarum a robore defectarum partium inunctione, in capitis dolore, vertigine aliisque senum afflictionibus, opem præstat longe saluberrimam.

DISSERT.

DISSERTATIO X.

DE SALVTARI AC NOXIO VENÆSECTIONIS VSV.

§. I.

SI vnquam breuiter, ſolide tamen & accurate vniuerſæ medicæ artis natura tradita fuit, certe id ab antiquiſſimo & probatiſſimo medico HIPPOCRATE præſtitum fuiſſe arbitror, qui *libro de Flatibus* docet: *medicinam nihil aliud eſſe quam additionem & ſubtractationem: ſubtractationem eorum, quæ exſuperant, eorum vero, quæ deficiunt, additionem: Qui vero iſtud optime facit, is optimus medicus exiſtimandus eſt, quique plurimum abeſt ab eo præſtando, is plurimum in arte medica deficere cenſetur.* Profecto hac vere mechanica definitione grauiſſimus auctor uniuerſæ noſtræ artis indolem ac ſolidum fundamentum complexus eſt. Ecquis enim eſt, qui liberum functionum corporis noſtri exercitium, quo ſanitatis natura continetur, in ſola moderatione motuum, & humorum debita proportione ac temperie verſari ignoret? vtpote nihil vitæ ac ſanitatis negotio tam inimicum, & tam aduerſum eſt, quam eorum, quæ vitam diſpenſant, exceſſus aut defectus: qua de cauſa omnis generis morbificæ cauſæ humorum & motuum exceſſum & defectum reſpiciunt. Et quicunque morbum vult tollere, is nihil aliud agere debet, quam vt motus & materias deficientes vel ſuperabundantes in naturæ amicam temperiem ac moderationem reducat. Huc quoque omnis generis, quæ alma mater natura largiter nobis conceſſit, remedia ſpectant, quæ vel euacuandis vel reſtituendis humoribus aut nimiis motibus compeſcendis vel tardis promouendis vnice dicata eſſe animaduertimus.

2. Ex quibus omnibus clariſſime apparet, magnum no-

ſtrum HIPPOCRATEM vniuerſæ artis præſertim praxeos medicæ fundamenta nobis doctiſſime tradidiſſe, quæ ſi quis paulo diligentius & perquiſitius attendat, is optimus certe effato COI medicus cenſebitur: habet enim hic normam ac regulam, qua ſcit, quid agendum, quid omittendum ſit. Quum vero excedens & ſuperfluus ſanguis ex conſenſu etiam ſolertiſſimorum medicorum, ipſaque teſte experientia, maxime omnium adfligat, & morboſis paſſionibus producendis admodum idoneus ſit, hinc facile apparet, principem merito locum inter ea, quæ exſuperans detrahunt, venæſectionem ſibi vendicare: quia ſanguis, quo naturæ, ſi moderatus fuerit, amicior eſt, eo, ſi ſuperabundet, nocentior exiſtit. Quapropter magna ſemper laus & gloria diuino venæſectionis remedio conſtitit. Comperit enim ratio & experientia confirmauit, omnibus aliis auxiliis tam operationis celeritate & ſecuritate, quam tolerantiæ facilitate hanc eſſe ſuperiorem: hinc nullo ferme in morbo a veteribus & HIPPOCRATE eſt intermiſſa; eius quoque vtilitatem præter veterum teſtimonia longus & quotidianus vſus comprobat. Quo maiora autem huius in praxi medica ſunt commoda, adeo vt non tantum ad arcendos a corpore morbos, ſed etiam ad periculum in iis auertendum ipſosque ſanandos ſummum ſit præſidium; ita e contrario eo grauiora inde reſultant incommoda, ſi nulla ſubiecti, cauſæ morbi, temporis ac virium ratione habita ea adminiſtratur, quare id laboris iam in nos ſuſcepimus, & in præſenti de venæſectionis non ſolum ad vitam ſanam & longam conſequendam ſalutari ſed & noxio vſu agemus.

3. DICTVRI itaque de venæſectione, eamque ceu ſecurum & ſummum ad proſperam ac longam vitam impetrandam auxilium adſerturi, neceſſarium omnino arbitramur præmonere, neutiquam nobis in præſenti eſſe propoſitum, vt ſolam ſanguinis detractionem protrahendæ vitæ ſufficientem aſſerere velimus, vel quod ſine venæſectione nemo proſpera ac ſecunda valetudine frui, aut ad vitam longam ſpem ſibi

poſſit

possit facere. Neque enim vllum tam absolutæ efficaciæ in vniuersa rerum natura datur remedium, de quo quis certum sibi, nedum talem effectum possit pollicereri: sed omnia, quæ in auxilium promta sunt remedia limitatis viribus determinantur, & naturæ corporis ægrotantis potissimum innituntur. Præterea nouimus, qui sine venæsectione per longam ætatem firma gavisi sunt valetudine. Nouimus quoque, qui cum venæsectione præmaturo fato defuncti sunt: quapropter hoc loco nobis non est animus, vt asseueremus sanguinis vacuationem omnibus promiscue indiuiduis quadrare, vel ad longam vitam necessario perducere; sed hic est noster scopus, hæc mens nostra, vt adfirmemus tantam virtutem, vt plures, quibus propter sanguinis redundantiam & grauis morbus, & subitæ mortis periculum immineat, ab imminentibus hisce malis tueri ac defendere possit.

4. Privs vero quam in huius rei explicationem paulo altius descendamus, non sine fructu fore arbitror, si eorum qui vel in totum vel ex parte hoc remedii genus contemnunt, rationes ac argumenta examini subiiciamus. Quamuis vero neque vllum vnquam auxilium tanto medicorum consensu ab incunabilis fere scientiæ medicæ per tot secula vbiuis fere terrarum, & per tam constantem experientiam, approbatum fuerit, præterquam ipsa sanguinis per sectionem venæ emissio; nihilominus esse & fuisse semper, quod satis demirari nequeo, qui fere diuinum hoc auxilium ex toto damnare imo infamare, vel tamen parcissime eo vtendum esse, contenderunt, vix ac ne vix comprehendendum est. Quod vnicum certe documento esse potest luculento, quanta imperitia non dicam ignorantia inter gentem medicorum adhuc versetur; quæ res quo certior, eo magis deporanda videtur. Atque non tanta nos tenere debet admiratio, quare olim ERASISTRATVS & ante seculum forsan HELMONTIVS, & qui eius saliuam lingebat THOMSONIVS hoc remedium contemtui habuerunt, quandoquidem ERASISTRATI tempore spissis tenebris adhuc rerum physicarum & medicarum cognitio erat involuta. HEL-

MONTIO vero viro alias nobili, & per ignem Philosopho, qui nunquam artem agitauit, hic error de facili videtur condonandus: quod vero ex eo tempore, quo magnum illud mundi inventum, sanguinis intelligo circuitum orbi innotuit, & hinc corporis humani œconomia paulo subtiliori solertia excoli cœpit, ac vniuersa medicina ex tenebris in sereniorem lucem afferta fuit, adhuc ex medicorum cohorte dentur, qui vel ex toto venæsectionem repudient, vel nimis timide ac trepide cum hoc agant, illud merito vituperandum videtur.

5. POSSEMVS certe hoc loco, si velimus ire in exempla & nisi veritas odium, molestiam ac periculum gignat, multos casus recensere, vbi plures ceterum sani ac ætate florentes ex sola venæsectione tam curando quam præseruando omissa in grauissimos & lethales morbos inciderunt, qui certissime potuissent maturæ venæsectionis auxilio seruari; sed hæc lubenter iam prætermittimus: potius hoc loco non alienum esse existimamus, at potrocinium venæsectionis agam & argumenta in contrarium, qua fieri potest breuitate ac perspicuitate discutiam. Mittimus vero ERASISTRATÆOS, quos olim iam suo tempore GALENVS *libr. de Venæsect.* aduersus ERASISTRATVM non sine felicitate refutauit, sed rationum momenta, quibus nonnulli ex recentionibus vti solent intuebimur. Præcipuum vero quod afferunt est: sanguinem non modo vitæ esse thesaurum, sed & ipsius animæ vehiculum & instrumentum, & sanguine amisso non modo vires, sed & vitam amitti. Cum vero omnis thesaurus non sit minuendus, sed potius seruandus & reparandus, hinc male cum ipsis agi afferunt, qui vitalem liquorem tam improuide profundunt. Insuper confugiunt ad experientiam, qua ostendunt plures a detractione sanguinis ita fuisse debilitatos, vt ægerrime pristinam valetudinem fuerint assequuti. Porro quoque dicunt, complures firma & æquabili valetudine frui & longa vita vita gaudere, qui totam ætatem nullam sanguinis imminutionem passi sunt. Illud vero primum & præcipuum illorum videtur argmentum, quod nullam plethoram seu boni sanguinis

nis redundantiam noxiam eſſe contendant, ſique forſan ſuperfluus & pravus vaſis inhæreat, felicius eum abſtinentia, motu & tutioribus remediis abſumi poſſe aſſeuerent.

6. Operæ itaque pretium erit, vt hæc dubia, quæ primo intuitu videntur ſpecioſa, paulo accuratius diſcutiamus. Primo vero non ibimus inficias, ſanguinem pretioſum & deſideratiſſimum, quo vita & anima ad ſuas operationes vtitur, eſſe liquorem, quo penitus amiſſo & vita exſpiret, & anima corpus ſuum deſerat, neceſſe eſt: quo nomine vtique optimus vitæ eſt theſaurus. Concedimus quoque immoderatam eius profuſionem admodum debilitare, corporisque robur imminuere. At vero ſanguis eſt theſaurus vitæ & animæ ſuſtentaculum, dum nempe libero & æquabili flumine vitalem ſuum in orbem motum per corporis partes abſoluit. Nunquam enim ſanguis in ſe ſpectatus ratione mixtionis ſuæ præſtat vitam vel animam cum corpore iungit, ſed tum demum, quando in orbem agitur, & placido motu per corporis fertur tubulos, vnde etiam talis motus recte dicitur vitalis, isque eſt, qui commercium corporis cum anima ſtatuminat, ſimulac vero optimus alias liquor in parte quadam ſubſiſtit, & progresſiuo motu exuitur, protinus amplam non modo morbis & morborum cauſis, ſed & morti occaſionem ſubminiſtrat. Quod vero nimium exſuperans ſanguis vitalem circulum turbet, noſtrum eſt inferius oſtendere.

7. Remoto vero hoc dubio ad aliud deproperamus: naturam nempe nihil facere fruſtra declamant, vtpote quæ tanta ſapientia inſtructa ſit, vt non maiori, quam par eſt, copia vitalem hunc liquorem progeneret. At huic aſſertioni optima veritatis parens experientia ſolenniter contradicit. Cui vſui enim eſt ingens illa pinguedinis moles, qua ſubinde corpus humanum obruitur, annon potius plus exitii quam ſalutis naturæ adfert? Sique nihil noxii vel ſuperuacanei aut deficiens quoddam natura proferat, vnde fit, quod vnum corpus præ altero debilius, & non modo ad morbos, ſed & ad mortem promtius exiſtat? Vnde porro euenit, quod natura

tam

tam parata ac promta sit in morborum aliis caussis fabricandis? Quo magis apparet, corpus nostrum ita esse dispositum, vt tam facile noxia quam vtilia producat.

8. ACCEDIMVS iam eam rationem, quod videlicet experientia comprobet, amisso sanguine mire corporis robur debilitari: sed admodum etiam lubrico & inualido fundamento hæc innititur. Quid enim notius, quam quod ex corporibus pleni habitus per vulnera sæpe sæpius incredibilis sanguinis copia sine noxa profundatur? In huius rei illustrationem occurrit elegans locus apud IOH. HEVRNIVM *in Com. libr.* 1. *aph.* 3. dum scribit: *Illustriss. Aurantiæ Princeps Wilhelmus Nassovius Antwerpiæ a latrone læsus sclopeto in collo, ita vt iugularis magna illa vena maximam sanguinis funderet copiam per plurimos dies, cum quotidie plures sanguinis libras emitteret, fluxione tandem colcothare cohibita saluis viribus euasit.* Quid porro familiarius in praxi accidit? quam quod fœminæ ex abortu ac in puerperio immensam subinde sanguinis quantitatem collectis mox viribus effundant. Neque adeo crebrior per venam sectam sanguinis detractio viribus infensa est, vt fert vulgi opinio. Legimus apud SCVLTETVM *in obseruat. II. Virginem septingenties per vitam venæsectiones passam fuisse sine omni sanitatis periculo.*

9. NEQVE Gallorum hodie medicorum morem ignotum esse existimauerim, qui acuta febre detentos decem sæpe repetitis venæsectionibus interdum citra detrimentum singulare exercent. Sanguis enim est, qui ex boni succi alimentis, saluo saltim ac integro manente appetitu, facilius reparatur, præsertim in iis, quibus laxæ fibræ sunt, & spongiosa carne gaudent; quandoquidem in his ob lentiorem cursum temperatior fit calor, qui potius seruat sanguinem, quam vt ipsum consumat. Deinceps non constantis est experientiæ vnicum virium fomentum esse sanguinem. Vidimus potius a venæsectione oppressas in plethoricis vires protinus erectas. Equidem negandum non est, quin sæpenumero venæsectio male a medicis a imperitis instituta corpora viribus exuat, ipsaque

que mirum debilitet, sed tamen remediorum abusus non tollere debet verum eorum vsum, nec sinister quandoque superueniens euentus eius legitimum vsum excludit: nam vix prodest, quod non lædere possit idem.

10. VRGENT præterea ii, qui minus sanguinis vacuationibus fauent, quod plures sine venæsectionibus longam & sanam egerint vitam. At hi perpauci numero sunt, neque vero omnibus alma natura tam valens ac robustum a natiuitate corpus concessit, cuius robur humorem alienum & excedentem facile vincere possit: pauci etiam sunt, qui motu, labore, commodoque ac attemperato victu bonam, quam a parentibus nacti sunt naturam secundant. Hisce discussis deueniendum iam ad vltimum, quod tamen primo loco esset ponendum. Communis nempe est sententia, quæ etiam in Gallia, teste IOVBERTO, adhuc viget, primam venæsectionem a morte liberare posse, quare nonnulli hoc remedii genus ad auerruncuncandam mortem differunt. Ad hæc vero dicimus, si sanguinis missio hominem ab impendente morte vendicat, certe non aliter hoc præstat, quam sanguinem exsuperantem, a qua morbus subnatus fuit, & qui multum periculi minatur, subtrahendo: an non vero consultius est matura venæsectione morbum & illud, quod subest mali, depellere, quam periculo se manifesto exponere, quia hoc non raro labente bene agendi occasione & tempore hominem perimit.

11. DILVTIS itaque iis, quæ in contrarium possent moueri, dubiis, sequitur iam vt firmioribus ratiociniis venæsectionis tam necessitatem, quam vtilitatem ad tutam & prosperam valetudinem diu seruandam statuminemus. Præcipuum vero ad firmandam nostram sententiam ex ipsa natura corporis nostri argumentum desumemus. Tam prouide enim & tam sapienter a benigno conditore constructa machina nostra & tam insignibus viribus dotata est, vt non modo sponte ab eo, quod vitæ est infensum, se liberare & feliciter tueri possit: verum etiam vt sola sæpius optima morborum sine medici opera sit medicatrix. Iam vero cum nihil æque sit

valetudini aduersum, quam superabundans sanguis, eo quod vitalem in orbem motum sufflaminet; hinc nihil prius & antiquius prudens habet natura, quam vt sanguinem superfluum conuenienti motu, debito quoque tempore ac loco felicissime eliminet: id vero non modo in sequiori sexu magno cum alleuiamento singulis præstat mensibus, verum etiam in puerili ætate vel adolescentia exsuperantem sanguinem per nares, in adultioribus per sedis venas statis subinde periodis, non sine singulari commodo euacuat. Et quandocunque solennis & saluberrima hæc sanguinis excretio vel ob languorem ex ætate vel ex longo morbo prouenientem vel ob alias causas e. g. præposteram curationem supprimitur, vel penitus cessat, protinus ingens malorum agmen corpus adfligit. Fiunt enim ex consuetis narium hæmorrhagiis deficientibus graues cephalalgiæ, ophthalmiæ, vertigines, in adultioribus apoplexiæ, aut sensuum deprauationes. Mensium vero inordinata vel deficiens fluxio quanta mala non concitat? inde enim spasmodicæ internarum partium tractiones, cachexiæ, lentæ febres, miræ flatulentiæ, ac digestionis vitia sequuntur. Ex hæmorrhoidum vero impedita vel cessante euacuatione grauissima quoque mala, vt sunt hydrops, insaniæ, nephritides, spasmi primarum viarum, flatulentiæ, asthmata, cachexiæ & apoplexiæ subnascuntur. Monstrat certe medico sapientissima natura, quid ipsi sit agendum: nam cum medicus languidæ naturæ minister & adiutor, vel valentis spectator esse debeat, hinc naturæ methodum optimam addiscere, & cum attentione imitari debet. Videlicet vbi deficit, eam adiuuare, id est arte sanguinem exantlare superfluum, qui tantas molestias creat, enitatur; quo remedio tam ad depellendos, quam etiam ad sanandos prædictos affectus nihil est efficacius.

12. Ex his itaque clarissime perspicimus, venæsectionem maximum fundamentum in ipsa natura habere, cuius ars tantummodo est imitatrix Soluit autem venæsectio plethoram, quæ fœcunda morborum est procreatrix: at cum ex recenti-

ori-

oribus nonnulli dentur, qui plethoram existere pernegant, hinc non alienum esse iudico eorum etiam rationes paulo perquisitius intueri. Dicunt, sanguinem bonum minus abundare posse, talis vero ipsis est, qui gelatinosus temperatus & floridus apparet. Verum enim vero ipse sanguis duplici modo consideratus bonus dici potest, vel ratione mixtionis suæ, vel relatione facta ad motum, qui demum recte hunc titulum meretur. Nam etsi optimus, & gelatinosus in vasis contineatur, minus autem recte & æqualiter per corporis partes circumferatur, tum ad vitam & sanitatem tuendam plane inidoneus est: quandoquidem si tardiori nimis motu prouoluitur, facile in vasis præsertim minimis subsistit, & si viscidiores eius partes secedentes coalescunt, atque emunctorium vias occludunt, & hac ratione magna & noxia fit viscerum offensio. Cum vero optimus & temperatissimus, qui gelatinosa rubicunda substantia cognoscitur, maxime omnium facile redundet, patet, nullum æque hoc ipso ad morbos generandos esse aptiorem. Frequenti enim constat experimento, sanguinem ex plethoricorum vel etiam sanguineorum venis extractum, vtplurimum mixtione gelatinosum, temperatum, coccineo & eleganti colore tinctum esse. Vbi itaque talis sanguis animaduertitur, ex eo recte sagaciores medicorum iudicant, multum sanguinis in eiusmodi corporibus generari, missionemque eius esse vtilissimam: contingit id ipsum maxime in fœminis & qui spongioso habitu gaudent, laute viuunt, & mentis ac corporis motibus vacant; ibi enim temperatior calor sanguinis, ex gelatinosa substantia chyli, prouentui mirifice velificatur. Etenim quo intensior corporis feruor ac æstus est, eo maior liquoris huius vitalis fit consumtio. Siquidem celerrima ætheris agitatione, qua caloris natura continetur, nexus ac vnio partium sanguinis texturam constituentium facile dissoluitur, vt ex nobili & temperato alimento inutile excrementitium sulphureum liquamen emergat. Qua de causa vehementior corporis mo-

tus ac labor neque minus febrilis æstus pingue & sanguine superans corpus celeriter extenuat.

13. Ex dictis itaque clarissime patet, non modo habitum corporis plenum ac coloratum, sed & sanguinem optimum periculi imminentis esse plenum, quia vbi bonus sanguis gignitur, ibi eius quam facilis fit abundanta, quæ in peius omnia successiue præcipitat; qua de re perite non minus ac scite noster HIPPOCRATES *lib.* 1. *aph.* 3. prodidit: *athletarum euexia, quæ ad summum distensionis euasit, periculosa, vnde talem euexiam sine cunctatione soluere oportet*: hinc dicebat CELSVS: *si plenior quis, speciosior & coloratior se ipso factus videatur suspecta sua bona habere debet*, quia inquit: HEVRNIVS: *a nimia sanguinis vbertate calidum natiuum exstinguitur & præcipiti lapsu homines rapiuntur, & interceptis carotidum viis, parua apoplexia fit.* Quemadmodum vero redundans sanguis tam infensus naturæ ac inimicus sit, nostrum iam est exponere. Videlicet laudabilis ex bono chylo in vasis supra modum collectus copia sanguis vigori ac elateri, quo cordis musculi & arteriarum tunicæ instructæ sunt, nimium resistens, cursum ac circulum sanguinis reddit difficiliorem, vnde sanguis ob debiliorem cursum spissescit, crassus euadit, ad obstructiones & stagnationes gignendas paratissimus. Rationem vero huius rei ex mechanicis eruere non magnæ erit difficultatis: nobilissima enim motus scientia est, quæ nos docet, ex proportione & relatione virium mouentis & resistentis motus effectum profluere, adeo, vt quo maior potentia sit virium in impellente, & minor in resistente eo celerior fiat motus; sicut contra, quo maior mobilis resistentia est, eo plus virium mouenti detrahitur, & tardior fit impulsus. Itaque sicut maior molis quantitas maiorem gignit resistentiam, ita maior quantitas sanguinis actiuitati & pulsui cordis atque arteriarum elateri plus quam minor resistit, consequenter sanguis tunc minus expedito circulo per corporis partes circumfertur. Perquam curiosum vero illud anatomicum experimentum est, vbi ex flatu immisso in venam cauam vel ductum thoracicum canis viven-

ventis, cordis motus mox sistitur, subsequente inte morte. Cuius phænomeni nulla alia subest ratio, quam quod dextra cordis auricula, cuius fibrarum structura valde tenera est, a flatu nimium distenta, non amplius contractioni sufficiat; vnde cordis motus etiam conquiescat necesse est. Neque dubitamus, quin ex nimia sanguinis redundantia, si præsertim hic excedente calore aeris vel spirituoso liquore interius expandatur, cordis auriculæ eodem modo possint distendi, vt fibræ supra modum extensæ ad propulsandam sanguinis congesti molem & ad circulum continuandum fiant plane minus idoneæ, vnde lypothymiæ viriumque oppressiones plethoricis perquam sunt familiares.

14. Qvis itaque medicorum tam socordis ingenii & hebetis mentis est, qui non perspiciat, venæsectionem tam noxa sanguinis nimii congestione summum esse præsidium, eo quod superfluum sanguinem subtrahendo protinus conuenientem proportionem inter cordis arteriarumque musculos & inter vim sanguinis resistentis, restituat, circulum sanguinis rursum æqualem & liberum, a quo sanitatis & vitæ ratio pendet, reddendo. Quod etiam experientia confirmatum habemus, dum oppressæ nimio sanguine vires vnica venæsectione, augentur, pulsu citatiori calore & perspiratione reddita intensiori.

15. Qvamvis vero hæc, quæ adduximus, ita sint comparata, vt quemuis etiam, possent conuincere, nihilominus dantur, qui hæc subuertere enixe laborant, dicendo sanguinis excessum longe tutiori via, videlicet abstinentia, inedia, victu tenui, motu corporis intensiori, infusis calidis, quam periculosa venæsectione consumi ac castigari posse. Verum non imus inficias, illud fieri posse, sed quis est nostris temporibus ita comparatus, vt a consueta sua indole, vel nimia edendi cupiditate facile deflectat & rigida hæc præcepta sequatur? Et vtut hæc cuncta fieri possent, tamen, vbi præsens impendet a sanguinis vbertate præsertim in passionibus acutis periculum, hæc commemorata remedia, quia tardissime agunt, plane non sufficiunt. Manet itaque & manebit perpetuo venæsectioni sua laus & gloria.

16. CONFIRMATA sic firmioribus ratiociniis venæsectionis necessitate, proximum iam est, vt paulo specialius, quibus in morbis auertendis, quo tempore & qua ratione sectio venarum sit instituenda, proponamus. Primo vero dicimus: omnibus, qui succi pleni sunt, vasa sanguine repleta habent, bene appetunt, laute viuunt & vita secura ac otiosa fruuntur, neque sanguinis solennem & ordinariam quandam vacuationem habent, detractionem eius ad depellendas, quæ presso certe sequi debent pede, ægritudines longe esse vtilissimam: Perraro enim accidit, vt homines ita comparati periculum euadat, quod feliciter venæ sectione bis vel ter anno instituta potest propulsari. Nunc vero deuenimus ad eos morbos, quibus dimouendis venarum incisio idoneum est remedium. Videmus sæpenumero robustissimos, qui secura videbantur frui valetudine præter omnium spem repente procidere omnique motu ac sensu priuatos exstingui. Neque nouum est, multos in lecto, quem sani firmique conscenderunt, emortuos reperiri. Nouimus & ante oculos plura nobis versantur exempla, vbi tales funestos euentus prædiximus. Noui in hac vrbe tres floridæ & sanæ visæ feminas, quæ subito fato ceciderunt.

17. QVODSI vero solertiori studio tam subitæ mortis causas explorare animus est, tunc demortuorum corpora aperiendo, plerumque has duplicis generis esse obseruamus. Vel enim ruptio vasorum intra cerebrum, aut in thoracis vel abdominis cauitate, quod tamen minus frequenter fit, visitur; vel polyposa in cordis thalamis concretio, magna venarum occludens orificia, causa deprehenditur. Incurrunt vero apoplexiæ periculum maxime ii, quibus copiosus intra venas sanguis fertur, maxime si senectuti fuerint propiores, facilius vero malum gignitur, si post largos imbres aquilonaris tempestas & sæuientis boreæ flatus repente sequatur. Qui sanguinis missionem, quam alioqui salutariter adhibuerunt, temere negligunt, facile quoque eadem corripiuntur, id quod & iis euenit, quibus sanguinis per nares vel ani venas profluuium,

uium, vel sponte constitit vel suppressum est, hinc etiam mulieres lochiis non rite fluentibus, hoc acerbo malo adfectas vidimus. In præseruatione huius funesti & feralis mali, si quid aliud certe venæ in pede tusio plurimum sibi vendicat, quæ vbi circa æquinoctialia tempora instituitur, securam præstat valetudinem.

18. QVOD ad polypi originem attinet, patent identidem huic quam maxime ii, qui sanguine abundant & habitu præditi sunt spongioso, insuper obesi, multum comedunt, sed parum bibunt, vitam agunt sedentariam, ac spiritum vini copiosius ingurgitant, fit exinde sanguis viscidus ac crassus, qui minus expedito itinere corpus percurrit, vnde viscidiores & glutinosæ eius partes columnis cordis facile adhærent, in fibrillas paulatim coalescentes. Quo minus vero promtum est tale concretum veluti mortis fomentum vlla medicina dissoluere, eo facilius ac paratius est, huius genesin præcauere, quo nomine præter abstinentiam & motum corporis validiorem nec non liberaliorem aquæ calidæ potum, venæ sectio omnibus præferenda videtur. Nacto enim liberiori spatio, longe expeditius sanguis per cordis thalamos ac tubulos venosos mouetur, vnde concretio, quæ quietis & motus retardati soboles est, minus potest contingere.

19. DEINCEPS heroicum nostrum remedium in grauibus acutis passionibus præsertim, vbi inflammationis metus subest, præcipuum fert punctum, idque non modo in curando, sed maxime omnium in præseruando præstat. Est videlicet solertioribus practicorum haud incognitum, quantum periculi in febribus sub initio & statu præsertim immoderata sanguinis profusio habeat, cui symptomati sanguinei sic dicti & plethorici in tales incidentes morbos plerumque sunt obnoxii: quantum itaque auxilii a venæ sectione tam ad præseruationem, quam ad sanationem, si mature inter initia morbi adhibeatur, expectandum sit, quisque qui mediocri tantum iudicio pollet, facile diiudicabit. Pleuritides, peripneumoniæ, anginæ, nephritides & id genus aliæ inflammationes vel

prin-

principaliter adfligunt vel secundario superueniunt aliis morbis ob sanguinem copiosum spissiorem factum, qualis e vena missus plerumque apparet. Quid vero hisce grauibus vitiis plus præcauendis & propulsandis sanguinis decenti detractione conuenientius sit equidem non video?

20. ABORTVS præsertim grandiori fœtu graue malum est, ipsoque partu longe periculosius, eo quod secundina retenta vasorum orificia adaperta maneant & sic lethales vtplurimum fiant hæmorrhagiæ. Inuadunt tales abortiones præcipue sanguine redundantes, si graui terrore percelluntur. Præcauet vero dira hæc mala omnium optime phlebotomia in tempore instituta, quæ in quibusdam confidentius repeti potest. Animaduertimus enim quibusdam feminis abortum esse frequentissimum, adeo, vt repetitis vicibus recurrat, a cuius mali amolitione, aliis non neglectis, nihil aptius est venæ sectione, quæ pro ratione circumstantiarum non semel vel bis, sed singulis mensibus, sicuti tales obseruationes mihi notæ sunt, debet continuari. Quoniam vero ordinario abortus circa tempus mensium consuetum solet inuadere, opportunum vtique tunc est, circa hoc, si res postulat, sanguinem demere.

21. CETERVM plethoræ solutio grauidis administrata sanas reddit puerperas, viuidos gignit infantes & multorum malorum materiam præscindit. Ordinario enim grauidæ sunt plethoricæ & inde fiunt cacochymicæ multis impuritatibus in vasis collectis, quæ matri & infanti malo sunt, siquidem in puerperio purpuræ tam rubræ, quam albæ, neque minus partium internarum inflammationi fomitem præbent. Solent quoque prægnantibus adhuc alia incommoda succrescere: scilicet pedum & abdominis tumores oedematosi, ferinæ tusses, vomitiones, dorsi dolores, odontalgiæ, languores, quæ cuncta sanguinis imminutio, non omisso clementium laxantium vsu, egregie præoccupat. Dein ab impuro grauidarum sanguine infantes frequentem sibi contrahunt labem. Fiunt non modo inde infirmi, sed & si natura valet, variis exanthema-

thematibus, vt sunt tineæ capitis, aphthæ, erysipelata, variolæ, morbilli, crusta lactea, valde exercentur. Qui itaque ab omnibus hisce vitiis immunes eos reddere percupit, sanguinem ad iustam mensuram reducat, necesse est. Quam grauia symptomata suppressa lochia causentur quotidianis exemplis edocemur, sequitur plerumque periculosa admodum inflammatoria febris complures perimens. Non semel sed sæpius summo cum fructu inter initia sectionem venæ in puerperio, vbi lochia cohibita fuerunt, vitiis alias difficillimis mitioribus inde redditis vel iisdem plane auerruncatis, vidi adhibitam.

22. ACCEDIMVS iam chronicas easque contumaces passiones, quibus amoliendis vix par habet sanguinis copiosioris diminutio. Non incognitum est iis, qui in artis opere frequenter versantur, quod vere & autumno maxime circa æquinoctia graues morbi oboriantur & resuscitentur, in quo numero sunt hæmoptyses arthritides, asthmaticæ pectoris oppressiones, insaniæ melancholicæ, hemicraniæ, febres & acutæ & intermittentes, colicæ conuulsiuæ, hemiplexiæ, quæ sæpe anniuersarias & statas temporum periodos obseruant, hisce generosa & alioqui probata præsidia frustra sæpe opponuntur: venæsectione vero circa æquinoctia celebrata, non neglectis iis, quæ primam regionem ab impuris sordibus liberant, omne punctum sanationis conficitur.

23. ARTHRITIS malum est, quod omnis ætatis & sexus homines vario tempore & diuersis in artubus exercet. Et quamuis eos, qui vel natura languidiores fuerint vel præpostero viuendi genere debilitatem membris contraxerint, potissimum inuadat, attamen a sanguine plurimo, qualis fit ob euacuationes solennes cohibitas, maxima parte fouetur. Sanguinei enim & spongioso habitu præditi plerumque fiunt arthritici, quibus si per hæmorrhoides aut alia loca superfluus sanguis fertur, ab hoc malo euadunt ferme immunes. Quicunque itaque a sæuis hisce doloribus suum corpus tueri percupit, is nihil prius habere debet, quam vt temperata diæta

nimium sanguinis prouentum impediat: deinde omni studio ea remoueat, quæ viribus vllo modo conuellendis idonea sunt. At solenni & spontanea sanguinis cessante vacuatione vel intermissa in iis, quibus humorum aderat plenitudo venæ sectione, si magnam malum incidit, tunc plus matura sanguinis detractione quam vllo alia medicina efficitur.

24. MENSIVM profluuium, a quacunque etiam causa suppressum fuerit præsertim ob languentem naturam, quæ circa quinquagesimum annum plerumque accidit, innumerabilibus illarum corpora malis obiicit, quæ solers medicus nunquam non matura venæsectione præcauere debet; hac enim graues diaphragmatis spasmi cardialgiæ syncopticæ, cordis palpitationes inde mox conquiescunt, neque tutius præsidium est, multa mala ab illis, quibus propter ætatem prouectiorem plane deficiunt auertendi ipso hoc nobilissimo nostro sanguinis mittendi remedio.

25. DOLOR calculi est vnus ex atrocissimis, sed si originem eius spectemus vix alia est, quam quod lente nimis procedens plus iusto abundans & spissus sanguis in renalibus vasculis stagnet eorumque elaterem ac tonum imminuat, vnde vrinæ difficilis fit secretio, hinc tartarus ex hac secedens paulatim concrescit & inimicum hunc hospitem ingenerat. Videmus itaque plethoricos vitæque sedentariæ addictos, & quibus hæmorrhoides vel menses non amplius feruntur, potissimum diro hoc malo exerceri. Et hæc quoque est ratio, quare fluentes hæmorrhoides magno sint nephriticis remedio: vbi vero illos non prouocare licet, vicariam operam ipsa venæsectio in pede præstat. Et notauimus plures a calculo, quem dolor circa lumbos prænunciabat, hoc modo immunes redditos.

26. CACHEXIA & qui hanc insequitur scorbutus atque hydrops ex sanguinis & seri redundantia, factaque viscerum inde obstructione citra omnem contradictionem suam originem nanciscitur. His difficilioribus vitiis maxime ii patent, qui fibras natura laxas exiliaque vasa habent, atque

ex victu crasso, duro, item intemperantia, nimio otio vasa humoribus aggrauarunt. Arduum vero ac difficile est, has graues adfectiones visceribus non amplius integris eradicare; neque tamen, si recens malum fuerit, omnis sanationis spes est amittenda, quam in sanguinis matura detractione motu ac labore vsuque aquarum mineralium præcipue ponendam esse arbitramur.

27. Ex longis & periculi plenis vitiis non vltimum est phthisis, quæ multos in iuuentute constitutos perimit opprimitque. At vero ab hac venæsectione corpora defendi posse, paradoxon multis videbitur, sed tamen experientiæ id esse consentaneum, pluribus exemplis confirmatum habemus, vbi nempe iuuenes sanguine pleni ex variis caussis macilenti facti, spiritus angustia, tussi sicca, dolore circa pectus grauatiuo, calore intensiori diu correpti in extremo phthiseos periculo versantes, admissa phlebotamia & vsurpatis aquis mineralibus cum lacte caprino mixtis, nec non pediluuiis & nitroso absorbentibus rursus obesi & robusti præter omnium exspectationem facti fuerunt, pristinis incommodis penitus sublatis. Neque porro incognitum est, eos, qui hæmoptysi patent, quam facile fieri phthisicos, sanguine ex aliis partibus ob spasmodicas interiorum stricturas ad pulmones cum magno impetu congesto, qui postea vasorum orificia disrumpens floridus tussi eiicitur. Iam vero nil familiarius est, quam quod hæmoptysin male tractatam pulmonum exulceratio subsequatur. Quum vero prouide instituta venæsectio aliaque sanguinis a pulmone motum diuertentia commodissime hæmoptysin præcaueant, hinc quoque phthiseos periculum depelli hac ratione posse certum est.

28. Vltimvm est, vt venæsectionem in senibus longam vitam producendi esse præsentissimmum artis subsidium confirmemus. Communis & pessima opinio increbuit, quæ non modo vulgum, sed medicos etiam occupauit, senectuti sanguinis detractionem esse inimicam, eo quod senibus, qui ordinario inualidi ac infirmi sunt, non conueniat, illud, quod

virium pabulum ac alimentum est, subfurari. Quoniam vero supra iam hanc rationem destruximus, hinc superuacaneum ducimus hæc ipsia fastidiose repetere; quin potius experientia solidoque ratiocinio nixi adfirmamus, venæsectionem senibus, quibus adpetitus adhuc integer ac salvus est & quorum vasa turgent, ad longam vitam & ad seniles ægritudines amoliendas esse conuenientissimam. Error est, sanguinis missionem senectuti vires subtrahere, possem enim hoc loco cumplura exempla proponere, vbi septuagenarii imo octuagenarii per aliquot annos singulis fere mensibus venam aperiri passi sunt sine vlla virium diminutione. Certo scimus, plures eam ætatem ad quam peruenerunt, non attigisse, nisi ex consilio medico singulis annis minimum bis venæsectionem admisissent.

29. DEIN nulla regio est vbi tam liberaliter hoc auxilii genus admittitur præterquam in ipsa Heluetia. Nemo fere est, qui non bis minimum singulis annis venæsectionem ibi sibi curat administrari, vixque in vlla regione, quam in hac tam longæui homines reperiuntur. In vniuersum vero plurimi senum sunt plethorici, inque primis ii, qui robustiori natura & vegeto ad huc appetitu gaudent, quibus sanguinis copia præsertim ex boni succi alimentis adsumtis intermissoque exercitio in vasis colligitur, quam expedit; accumulatus itaque nimium in visceribus subsistit, illaque infarcit, obsstruit, vnde ad cachexiam & marasmum via præparatur paratissima. Ob lentiorem quoque humorum cursum & perspiratum segniorem perfaciles feri contingunt secessiones, vnde catarrhi, tusses, raucedines, paralyses, pruritus, stranguriæ, dysuriæ senibus perquam familiares propullulant; si quando vero graui animi motu vel acri frigore accedente redundans sanguis ex partibus inferioribus ad caput & pulmones nimivm vrgetur, apoplexiæ & subitaneæ mortes, catarrhi suffocatiui celerrime suboriuntur. His itaque de caussis senibus sanguine plenis nunquam venæsectionem inutilem iudicamus, adeo, vt potius eam ad longam vitam impetrandam expedi-

tiss-

tissimam esse adseueremus, modo simul ea quæ vires frangunt & huic ætati sunt aliena remoueatur.

30. Ex his iam adductis cuiuis erit perspicuum quam generosum magnæque vtilitatis tam ad morbos avertendos quam debellandos venæsectio sit remedium; nunc propositi ratio quoque postulat vt de eius noxio vsu quædam dicamus. Multi proh! dolor sunt, qui omnium fere morborum ortum & causas, nimia sanguinis abundantia deducunt atque deriuant, eaque propter liberales nimium sunt in sanguine profundendo, ac in omnibus tantum non morbis venam secandam esse præcipiunt præterea que sciunt fere nihil. Etenim sanguinis & bonorum succorum in vasis copiam, hæc nimium distendendo, lentius iusto progredi spissescere, imminutis excretionibus sordibus inquinari & vitalibus motibus infensam fieri, eaque propter subtractionem exigere, est vtique certum. Sed pari ratione viciffim firmum est ratumque: sanguinis & bonorum succorum defectum ac inopiam, siue parciorem iusto quantitatem, cum vitæ & sanitatis periculo iunctam esse, & fœcundam morborum suppeditare matrem, ac ob id conseruationem potius, quam consumtionem sanguinis poscere. Vires enim, quæ functionibus, & vitalibus & animalibus & naturalibus præsunt, sufficientem omnino sanguinis & humorum, ad facilem & liberam circulationem, quantitatem postulant; hæc autem imminuta ad solidorum robur naturale, vim motricem ac tonum non sufficit, his vero elanguescentibus, labascit illico humorum progressus, sanitas ipsaque vita. Testes huius sunt ii, qui sanguinem non adeo copiosum in venis alentes, eundem inprimis paullo largius subtrahi patiuntur, quippe qui, haud raro sub ipsa missione, suspenso cordis & arteriarum motu, animo deficiunt, in animalibus postea æque ac voluntariis motibus, notabilem persentiscunt languorem, & oppressis viribus, de digestione languente & stomachi grauitate iustas edunt querimonias. Quid? quod etiam in vulgus notum est, effuso nimium ex vasorum systemate sanguine, cum viribus vitam & animam effundi. Vt

adeo, vel ex hisce tantum, abusum etiam in sanguinis missione frequentissime committi posse, pateat abunde.

31. INDVCVNTVR autem plerumque morborum artifices ad præposterum eiusmodi consilium falsa illa hypothesi quasi morbi tantum non omnes orirentur ex plethora. Nostra igitur iam demonstrandi methodus primo omnium exigit, vt hanc confutemus, & euictum demus: plurimos & præcipuos morbos, non a sanguinis & humorum abundantia, sed ex longe aliis caussis, maximeque virium & succorum inopia, ortum ducere. In quo quidem recte perficiendo, ex vere pathologiæ principiis in genere repetendum erit: nullum morbum, siue præternaturalem in solidis & fluidis corporis nostri partibus mutationem, sine præcedente violenta quadam, in nerveo-musculosas, quæ motibus præsunt membranas, actione contingere; hanc actionem, vel augendo & intendendo, vel minuendo & destruendo, vel etiam varie alterando & determinando vim motricem, morbosam illam mutationem inducere, idque vel per nimiam harum exquisitioris sensus partium distensionem, vel compressionem, tractionem, puncturam, lancinationem, rosionem, aut continui læsionem ac dilacerationem fieri. Caussas vero hos naturæ humanæ adeo inimicos effectus præstantes, non vnius eiusdemque indolis ac generis esse; alias mole & quantitate nimia; alias mole exili & varia particularum peruersa figura & qualitate acri, salsa, caustica; alias materia crassiori; alias subtiliori; alias exhalatione putrida, sulphurea, vaporosa; alias nimium relaxando & colliquando; alias nimium constringendo & exsiccando, calore aut frigore intensiore, noxium edere hunc effectum. His vero omnibus tam diuersi generis morbificis caussis tollendis, an vllo modo satisfacere queat sanguinis missio, nemo, quantumuis perspicax & acutus, capere valet.

32. IAM, si specialius ipsas morborum origines disquirimus; stupendæ profecto exiguitatis sunt illæ exhalationes, quæ malignos, pestilentes, petechiales, dysentericos, exanthe-

rhematicosque morbos inducunt, ac quæ intima corporis subeundo iisdemque adhærendo, motuum in solidis & fluidis œconomiam grauiter peruertunt; ita vero comparatæ, vt neutiquam sanguinis subtractione amoueri queant & eliminari, sed potius eo firmius impingantur. Quamtopere solus immaterialis actus, ob commercium animam inter & corpus, sine vlla materiali, quantitate, vel qualitate delinquente causa, vniuersum partium neruosarum systema afficiat & præter naturam commoueat, quamque graues & exitiales sæpe, chronicæ æque ac accutæ passiones, inde accersantur, animi affectus, mœror impensus, angor, metus grauis, cura ac solicitudo, terror, ira vehemens, cum profundis assiduis meditationibus satis superque testantur. Quæ omnia, vbi accidunt, sanguinis missio, nisi eminens concurrat plethora, vtique plus detrimenti affert, quam emolumenti.

33. POPVLARES dein morbi, qui vno tempore, ob insolitam temporum constitutionem diuturnam subitasque tempestatum vicissitudines, infestant plures, vti sunt ex febribus maxime catarrhales, benignæ & malignæ, intermittentes, tam quotidianæ, tertianæ, quartanæ, quam anomalæ, arthriticæ, synochæ cum cacochymia complicatæ, rheumaticæ, pleuriticæ spuriæ & huius generia aliæ, longe frequentiores & periculosiores sunt iis, quibus sanguis & succi laudabiles deficiunt, quam quibus abundant, ac sanguinis missionibus vtplurimum & grauiores redduntur, & contumaciores. Qui milites, ob perpessum in castris interdiu æstum, noctu frigus, toleratam famem, vigilias, victum & potum insalubrem, nec non inquinatum putridis effluuiis haustum aerem, affligunt autumno & in hiberna concedentes, graues morbi, tanto magis si putridorum genium habent & summum spirituum & boni sanguinis defectum arguunt, tantum abest, vt venæsectionem ferant, vt potius inde exacerbentur ac teste RAMAZZINI *de morb. artif. pag.* 292. id remedii genus suspectum, semper fuerit obseruatum, quin funestum.

34. QVÆ

34. QVÆ biliosus humor, vehementi ira subito & cum impetu ex vniuerso ductuum biliariorum systemate in duodenum exturbatus, mora acrior & corrosiuus factus, ventriculi & aliarum partium neruosas sentientes exquisite membranas, lancinando, vellicando & spasmodice constringendo, suscitat mala, cardialgiæ syncopticæ, febres inflammatoriæ, cholericæ, tertianæ continuæ, causi, ictericæ, lentæ & hecticæ, omnis fere generis euacuationes, maxime omnium vero sanguinis, respuunt, ac potius demulcentia, diluentia, & sedatiua poscunt. Morbi, qui ex vitio digestionis & deiecto intestinorum & ventriculi tono oriuntur, multi & graues, ac colluuie crudorum acido-viscidorum succorum nerueis tunicis inhærentium, has rodendo, vel vbi in flatus resoluuntur, distendendo sunt molestissimi, maxime iis, qui natura debiliores, a morbo diuturno conualuerunt, otio & gulæ indulgentibus, senibus, etiam lactentibus, colicæ flatulentæ, plurima hypochondriaco affectui iuncta pathemata, vomitiones, diarrhœæ, phlogoses, eructationes, tusses, cephalalgiæ, interdum etiam conuulsiones, tantum abest, vt sanguinis subtractione quicquam leuaminis accipiant, vt potius imminuto inde plus robore, magis ingravescant.

35. MITTO iam illos attrocibus symptomatibus stipatos morbos, qui a morsu vermium in intestinis, a calculo asperiori & grandiori in vretheribus & biliariis ductibus, nec non vrinariæ vesicæ collo, a materia arthritica articulorum membranas ac rodente, a punctura tendinis, aut alia externa violenta causa accidere solent, quibus omnibus nihil plane cum sanguinis plenitudine commercii, ac proinde etiam cum eiusdem subtractione, nisi admodum per accidens, vt symptomatibus occurratur, sed longe alia indicantur auxilia. Neque etiam dicam de contumacibus ac gravibus, quin funestis sæpe occurrentibus passionibus, asthmate humido, suffocatiuo catarrho, pectoris aliisque hydropis speciebus, syncope, cordis palpitatione, quæ a polyposis in corde & maioribus vasorum concrementis, post mortem repe-

riun-

riundis, ortum ducunt. In his enim cunctis, venæsectio, nisi forsan ad præseruationem, locum inuenit nullum, ac potius est detrimento. Neque minus quotidiana & funesta sunt exemplo eorum, qui ex haustu potus frigidi, corpori sudanti ingesto, ventriculi inflammationem, phthisin, lentam & hecticam febrem, hydropem, hypochondriacos sic dictos spasmodicos morbos incurrerunt. Sed quid etiam his in morbis a sanguinis missione exspectari queat auxilii, nec ego, nec quisquam alius in arte exercitatus, perspicere valet.

36. PRÆTER hos autem, a causis, figura irregulari, subtilitate inimica & mole parua nocentibus, inductos morbos, sunt adhuc alii, qui non tam a sanguinis & seri corrupti copia, quam potius debilitatissimæ succorum substantiæ defectu ingignuntur, ac venæsectionem ea propter minus commode ferunt. Hos inter primum merito locum obtinere videtur, venerea & scorbutica lues, cui variæ morborum externorum cutem defœdantium species accedunt, lepra, herpes, scabies, furunculi, tumores in vlcera mali mores desinentes. Omnia enim hæc vitia, neutiquam a sanguinis & humorum plenitudine fiunt, neque etiam, vt in simplici cacochymia accidit, intemperie siue dyscrasia viscida, aut salsa nituntur, sed potius in defectu spirituascentiæ succorum, siue inopia subtilioris, purioris & spirituosi elementi, quod in sanguine a veteribus vitalis, & in cerebro animalis spiritus, nomine fuit insignitum, suum habent fundamentum. Huius quippe si sufficiens adest quantitas, humores in crasi, consistentia & mixtione naturali seruantur quam optime, ac a corruptela vindicantur; vbi vero deficit, fluida corporis a naturali σχέσι, vnione & mixtione perquam facile descischunt & in corruptionem ac vappescentiam abeunt. Et certe quantum ad seruandam fluidorum integritatem conferat nobile hoc subtile elementum, in physicis testimonio sunt aquæ, tam pluuiales, quam fontanæ, minerales quoque & medicinales, quippe quæ aufugiente ab ipsis subtili ætherea elastica materia non modo saporem genuinum cum virtute medicamen-

tosa amittunt, sed & facile corrumpuntur atque putrescunt. Idem vino accidit, quod subtili & spirituosa sua parte orbatum, vappam contrahit, ac immutata plane pristina mixtione ac vnione, sub leni digestione in acetum degenerat. Atque etiam ex his ingentis illius in malo scorbutico corruptionis quam facile ratio est repetenda. Causæ enim ipsius vtplurimum sunt aer densus, humidus, materia elastica in locis humidioribus cibi exsucci, indurati, crassioris compagis, subtili elemente orbi, potus aquarum stagnantium, crudarum spirituosa parte destitutarum, cum vita otiosa motusque experte. Quæ omnia, iunctim sumta, corpus non modo viribus defraudant, sed & succos a naturali indole decidescentes & in corruptionem pronos ingignunt, vnde grauissimi memorati morbi ducunt originem.

37. DEMVM in perquirenda morborum genesi & hoc memorabile occurrit, quod plures ex iis, vt apoplexia, deliria, phrenitides, ventriculi inflammationes, hæmoptyses, peripneumoniæ, paralyses, neque a sanguinis & humorum abundantia, neque intemperie ac dyscrasia, in se spectata, originem ducant, sed potius incusandus sit error quasi loci incongrui, in quem succi & sanguis sunt delati. Id enim non infrequens est, per aliarum, etiam sæpe remotarum partium stricturam, spasmos, flatus, animi affectus, corporis exæstuationem, calorem & factam postea refrigerationem, aliasque causas, sanguinem in capillares tubulos propelli, qui secundum naturam sanguinem nec capiunt, nec ferunt, sed tenuiorem humorem, cruorem in eos vectum hærere ibi, colligi & impactum mala tam atrocia suscitare. Sanguis autem sic in angustissimis vasis incarceratus, neutiquam euacuatione artificiali factæ liberatur, eaque propter venæsectio auxilium afferre valet, directe nullum, licet, si plethora vrget, ad intercipiendum maiorem ad partem laborantem affluxum, & impediendum inflammationis incrementum, deriuandi fine vsum habere queat. Nec aliter de sanguinis missionis vsu in intermittentibus sentiendum.

dum. Si enim in earum genesin inquirimus, eas plerumque vitii in aere, aut praui victus, foetus esse constat. Nihil autem ipsis commercii cum sanguinis plenitudine, eaque propter eiusdem subtractione neutiquam tolluntur, sed experientia teste redduntur chronicæ, nisi in reseruatis quibusdam casibus, ex accidenti, plethora eminente, eadem iudicetur necessaria.

38. Gravia porro damna, qua ex indiscretim instituta venæsectione resultant paulo vberius & specialius iam excutiemus. In quo exsequendo, primo omnium censuram meretur, illa erronea, tam vulgi, quam chirurgorum, ipsorum etiam medicorum minus peritorum opinio, qua omnibus ferme hominibus, ad corpus a morbis vindicandum, venæsectionem verno tempore vtilem ac necessariam esse putant. Id quidem certum, quod ineunte vere, quo sanguis, hieme ad corporis exercitationem minus apto, sub impeditiore perspirationis successu, vberius collectus, atmosphæra iterum calidiori reddita, expandit sese maiusque affectat spatium, iis præsertim, qui ad generationem copiosi sanguinis procliues sunt, ad præscindendos ex succorum plenitudine imminentes morbos, vtile ac necessarium sit, vt copia exundans subtrahatur; interim tamen id neutiquam uniuersale censendum. Non enim in omnibus tum adeo sanguine plena vasa, vt depletionem poscant, quin quandoque plane virium languor adest atque debilitas, siue per morbum prægressum, immoderatos animi affectus, vigilias nimias, aut digestionis & appetentiæ vitio fuerit inducta. Quod vbi accidit, sanguinem non perdere, sed potius ingignere & longe aliis præsidiis seruare decet. Vidimus certe plures, corporis tenuioris ac debilioris, post sanguinis, inprimis paullo liberalius institutam vere missionem, in maiorem virium prostationem, grauatiuum & pressorium artuum dolorem, neque minus in rheumaticas & catarrhales incidisse febres, quæ, accedente medentis errore, in lentas tandem desierunt.

39. Pari ratione falsa est opinio illa pervulgata: non-

nisi circa æquinoctium, ante, aut post illud proxime, venæsectionem esse adornandam. Nam licet plurimi medicorum mirabilem prorsus æquinoctii in corpus humanum influxum esse credant; is tamen alius est plane nullus, quam qui a calore solis pendet, neque certa semper tempestatum ratio, sed interdum plurimis ante æquinoctium diebus, interdum circa illud, mitior & calidior atmosphæræ est constitutio. Quare nos, ex mente ipsius HIPPOCRATIS, qui in omni magna ac subita tempestatum vicissitudine, quæ æquinoctii tempore est maxima, disſuadet medicationes magnas, venæsectionem, cum ipsis Heluetis, tutiorem iudicamus Februario mense, si serenum est cælum, vbi non tantæ aeris sunt mutationes, quæ perspirationem mire lædunt. Atque etiam si aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, incidat insuetus calor, minime exspectandum æquinoctiale tempus, sed plethoram citius solvendam esse censemus, ne sanguis ob expansionem in venis, periculum intentet.

41. NON autem frequentiora sunt medicorum in præcipienda venæsectione delicta, quam in femillis. His enim quia solennis spontanea sanguinis per vterum emissio, huius successum, nunquam fere non vrgent morborum artifices, & sanguinis missione in pede proritate nituntur. Si forsan occurrit virguncula ægrotans, agens decimum circiter quartum ætatis annum, quo plerumque erumpere solet primum vterina purgatio, in hac prouocanda illico sunt toti. Licet autem in iis, quæ angusta & exilia habent in vtero vasa, ac ceterum natura sunt sensibiliores, difficulter admodum succedere soleat eruptio prima, multaque valetudinis afferre incommoda; pessime tamen sanitati consulunt ii medentum, qui menses mouentibus & sanguinis missionibus, fluxum procurare pertinaciter & vi contendunt. Lenissime enim & circumspecte tractanda sunt tenera eiusmodi corpora, tam medicamentis, quam ipsa venæsectione, quæ, nisi manifesta plethora & vasorum turgescentia poscat, plus erupturi sanguinis effluxum impedit, quam adiuuat. Longe vero melius balnea, insessus aqua-

quarum mineralium potus, frictiones, balsamica temperata & potus ordinarius accommodatus, desideratum hunc mensium fluxum eliciunt.

41. MVLTO magis adhuc, vel conscientiæ causa, notandum illud præposterum quorundam molimen, quo, vbi mensium defectus adest, vt hunc restituant, omnibus viribus, reluctante ipsa natura, pugnant. Euenit enim sæpius, vt a puerperio, largiori lochiorum fluxu stipato, a prægresso diuturno succos consumente morbo, mensium profluuii stata periodo, bis, vel ter obseruetur defectus, aut parcior successus. Quod vbi animaduertunt illi plethoram vbique crepantes medici, ad maius, vt putant, auertendum periculum, repetitis venæsectionibus instant, quin quandoque emmenagogis paullo fortioribus, ex radice bryoniæ, croco, sabina, myrha, baccis lauri, cum vino aut aqua infusis, aut etiam in elixirii formam redactis, nec non balsamicis pilulis, motum simul corpotis, quantum fieri potest, validum imperantes, menses iterum emouere conantur; quum tamen potius imbecillia eiusmodi, succis bonis viribusque exhausta, ac malis ex vacillante digestione succis referta corpora, clementioribus laxantibus, stomachicis temperatis & iusculis nutrientibus fuissent excipienda. Vnde non mirum, ex præpostera eiusmodi medicatione, miseras in longe maiorem coniici miseriam, in cachexiam, lentas febres, quin ipsam hecticam funestam. Nos certe nouimus complura, veritatem hanc, licet odiosam, confirmantia exempla, e quibus etiam est, quod in femina, tenerioris & debilioris constitutionis, vidimus. Profuderat hæc post partum sanguinem largiter, cum tanta virium prostratione, vt nec caput, nec corpus, sine metu animi deliquii erigere posset. Periit postea appetentia, successit lenta febris & calor cum ventris torminibus, simulque elapsis sic aliquot mensibus, substitit, ob sanguinis inopiam, mensium fluxus. Ad quem reuocandum, instituta aliquoties sanguinis missio & datæ pilulæ sic dictæ balsamicæ, eo cum effectu, vt virium decrementum incresceret, febris purpu-

rea & petechialis ſuccederet, & hac depulſa, hectica preſſo pede obreperet febris, ac intra menſis ſpatium, ſanguinem cum ipſa vita abſumeret.

42. NON leuiora ſunt intempeſtiuæ venæſectionis damna, iis in morbis, qui ex imminuta, aut reſtitante plane vterina purgatione, ſenſim ſuccreſcunt & diu extrahuntur, chloroſis, cachexia, virium & appetitus proſtratio, lentus calor, cum atrophia. Enimuero primordia horum morborum ex menſtrui fluxus vitio repetenda eſſe notum eſt quidem ac certum. Neque etiam negandum, venæſectionem, mature & circumſpecte adminiſtratam, interpoſitis aliis congruis remediis, egregie prodeſſe. Sed quando res eo deuenit, vt elapſo iam aliquot menſium, aut longiori temporis ſpatio, infectis magna labe humoribus, atrophiæ phthiſicæ & hecticæ ſit ſuſpicio, cum eminentiori virium defectu ſtipatæ; perperam ad primam illam cauſam dirigitur medicatio, ac vt menſes extundantur, iterata adornatur in pede venæſectio. Nam hac methodo fieri aliter nequit, quam vt malum præſens increſcat, & conſumtis cum ſanguine viribus, mors acceleretur. Atque etiam ſic omnino euenire, teſtatur experientia, qua nouimus, complures feminas, ob impenſum diuturnum animi mœrorem & angorem, incidiſſe in inſuetam ipſis menſium difficultatem, ſanguinem miſiſſe, eoque adeo debilitaſſe ſtomachum, vt vomitu reiecerint omnia; ſedato vomitu, ſucceſſiſſe dein erraticam febrem, cum quotidiana quadam intermiſſione, menſibus tum penitus retentis, vt redirent, iterum venæſectionem admiſiſſe miſeras, ſed peius habuiſſe, & lentam febrem, in phthiſin & hecticam veram degenerantem, incurriſſe, cum vitæ iactura. Quare firmiter omnino, ceu practicum axioma, tenendum inculcamus: in lentis feminarum febribus, multo magis hecticis ipſaque phthiſi, licet ex menſium defectu primam traxerint originem, menſtrui fluxus per venæſectiones aliaque remedia reuocationem, nunquam eſſe moliendam.

43. EADEM ferme ratio illius feminis adeo frequentis paſſio-

passionis hystericæ, quæ vniuersum neruosarum partium systema male afficit & multis grauibusque symptomatibus stipatur. Nam huius quoque incunabula ex deficiente sanguinis superflui per vterum excretione; atque etiam si recens malum est, sanguinis missio, cum iudicio adornata, præsidio est egregio, tanto magis, si ipsius operatio postea medicamentis roborantibus, sanguinis spirituascentiam & circulationem liberiorem promouentibus, secundetur. Ast, si iam anno, aut longiori tempore, firmas egit radices & in feminis porosi corporis habitus eo processit, vt a magna stomachi inflatione syncopes, facies pallida, cordis palpitationes, artuum tremores & quæ alia grauitatem mali indicantia pathemata, accesserint, vena secanda cautione summa, ne, vti sæpius, si inconsiderato fit, accidit, symptomata aliquantisper inducias dare visa recrudescant, sed potius thermalium aquarum potu & balneo, iunctis balsamicis, medicatio perficienda.

44. Qvæ omnia sicuti de feminini sexus ex mensium vitio morbis vbertim constant; ita non minus obuia medica peccata, quæ in virili sexu, ex præiudicio de salubritate hæmorrhoidali fluxus, subinde committuntur. Eadem autem tenenda de his, quam quæ modo inculcauimus. Scilicet quamuis in morbis, qui post restitantem consuetum hæmorrhoidum fluxum impetunt, in cachexia, hydrope, tympanitide, atrophia cum lenta febre & virium prostratione, statim ab initio cum cœperunt gigni, proficuum esse potuisset, si vena secta fuisset & vsurpata ea, quæ sanguinis cursum ad intestina crassa maximeque rectum placide direxissent; frustra tamen non modo, sed & cum certo damno postea in his quæritur auxilium, quum mala longiori mora inualuerunt & iam insignem viscerum labem introduxerunt. Tantum interest, vt medicus obseruet opportunitatem & medendi occasionem, qua dimissa, priora, quantumuis egregia præsidia, postea iuuant nihil, quin nocent.

45. Inprimis seuera censura dignus, pathologicus ille, qui

qui sectariis multorum animis altius insidet error: hypochondriaci mali originem vnice fere petendam esse ex plethora & sanguinis spissitudine, nec non deficiente hæmorrhoidalis fluxus successu. Quo inducti, ruunt dein in errorem therapeuticum: sanguinem esse subtrahendum, ani stillicidium proritandum & corpus valide mouendum. Ast tot & tam grauia a venæsectionis in hypochondriacis abusu damna sæpius notaui, vt per ipsam conscientiam, peruersam eiusmodi medicationem non possim non, quin ipsam detester magnopere & ab eadem serio dehorter. Enimuero si originem huius passionis dispicimus, naturæ vtplurimum debetur infirmitati, siue natiua sit a parentibus accepta, siue studiorum & animi intemperantia, aut aliis vires attenuantibus contracta. Quæ etiam detinet corpora, bonis succis & sanguine plerumque sunt destituta, ac præterea ipsis illis grauibus spasmodicis pathematibus, animi vtplurimum impotentia ac in mœrorem procliuitate stipatis, longe magis adhuc infirmantur. Vnde non mirum est, sic afflictos & iam debiles, crebris venæsectionibus crebrisque per pilulas fortioribus purgationibus, in peiorem valetudinis statum adduci, & succedere maiorem virium languorem, inappetentiam, animi & præcordiorum angustiam, melancholicas mentis turbas, cum pulsu debili & inæquali. Quæ autem circa portæ venam in mesaraicis & hæmorrrhoidalibus vasis adsunt stagnationes, neque spissitudini sanguinis, qui emissus plerumque apparet tenuissimus, neque copiæ boni, cuius magis præsto est defectus, vnice tribuendæ, sed potius virium imbecillitati solidorumque robori deiecto, fluida contenta minus efficaciter propellente; eaque propter liberaliori sanguinis subtractione obfirmantur potius, quam soluuntur. Et illa hypochondriacos in infimo ventre subinde male habentia symptomata, tormina, dolores pressorii ac tensiui a lumbis ad sacrum os excurrentes, quibus quandoque iungitur dolens venarum in ano protuberantia ac humoris sanguinolenti viscidi cum tenesmo secessus, effectus

sæpi-

sæpius atque producta sunt; spasmorum intestina grauius detinentium, quam solius plethoræ indicia.

46. Præterea vltro quidem largimur, in morbis, qui a sanguine in vasis maxime abdominis stagnante oriuntur, spasmodicis scilicet intestinorum doloribus, vesicæ vrinariæ mictum sufflaminante spasmo, indeque pendente dysuria contumaci, nec non doloribus tensiuis dorsi, ischii atque etiam intestini recti, sanguinis missionem in pede vtilissimam esse iis, quorum corpus succis plenum & vasis non adeo minutis donatum. Sed vbi tenerior corporis habitus, vasa exiliora, nec vires adeo vegetæ, idem hoc remedium, licet symptomata primum minuere videatur, curam præstat mere palliatiuam, ac pathematum atrocia sensim non modo iterum postea succrescit, sed & increscit. Quin, ipsa venæsectio, crebro & intempestiue instituta, ad eiusmodi stagnationes ac inde oriundos morbos disponit, tanto certius, si corpora imbecillia sunt atque tenuia. Etenim illæ sanguinis & humorum stagnationes, non semper a copia ipsorum pendent, sæpe potius a deficiente vasorum vi motrice, progressum humorum seruante, quam vero sanguis nimium subtractus magnopere labefactat. Vehementer igitur delinquunt ii medici, qui in hisce morbis nonnisi ad sanguinis abundantiam, quæ tantum particularis ob deficientem ibi virtutem motricem est, medicationem venæsectione dirigunt, non vero, vt roborantibus ac diluentibus solidis robur reddant propellens, ac liberum & expeditum sanguinis procurent commeatum, quo tamen omnes hæ passiones quam optime aut penitus tolluntur, aut minimum multum leuantur.

47. Neqve hac occasione reticendnm, crebram inconsulto institutam venæsectionem, corpora ad affectus subcutaneos, & qui ex seri acrioris impuritate fiunt, reddere disposita. Nostro hoc tempore inter exanthematicos hos morbos maxime frequens est purpura, quæ vario colore, maculis ac pustulis etiam subinde prodit non modo sola, sed & aliis morbis complicatur, ac insuetis plane grauibus symptomatibus

vt stipentur, facit. Causam autem huius frequentiæ nullam aliam subesse autumo, quam quotidianum intemperatum, calidorum potuum, maxime ex fabis coffee vsum, cum sanguinis missionibus, iam nostris plus quam septentrionalium regionum incolis familiaribus. Illis enim calidis potibus sanguinis & humorum massa multis heterogeneis, salino-alcalinis, ex parte empyreumaticis, inficitur particulis, & calor ipse motum intestinum intendendo in corporis succis alienas multas gignit materias, ac præterea quæ insunt subtiliores reddit simulque deteriores. Venæsectiones autem crebriores in omnibus fere, debilioribus & feminis maxime, sedentariæ vitæ sub potu parciori diluente addictis, sanguinis ad capillaria subcutanea vascula affluxum minuendo, perspirationem impeditiorem, ac vt retineantur illæ sordes, faciunt. Cui, si accesserit alui segnities, magis adhuc inquinatur humorum massa, nec mirum, conflari sic fermentum quasi exanthematicum, demum prorumpens morbumque inducens. Idem vero etiam cum aliis cutis defœdationibus succedere, ipsius experientiæ fide constat. Noui in corporibus a febre chronica restitutis, adhuc tamen languentibus, instituta æquinoctii tempore sanguinis missione consueta, erupisse breui post per omnem ambitum vlcera & abscessus tetros, quorum coalitus, recrudescente sæpe exulceratione, medentibus multum facessiuit negotii. Ratio huius in procliui est: febrili quippe intestino motu diu perseuerante, ipse sanguis in tenue, impurum, salsum serum est resolutus, simulatque solidorum robur morbo ita attritum, vt sordium genitarum per conuenientia emunctoria non rite perfici potuerit excretio. Detracta dein per venam sectam adhuc sanguinis parte, reliquus intus contenta ætherea elastica materia, facto spatio, impensius agitatus, vtique plus in serum impurum est dissolutus, quod retentum pariter, exclusit materiam inducendæ scabiei aliisque cutis defœdationibus idoneam.

48. QVOD si etiam iam in corporis succis præsto est eiusmodi materia sanguinis mixtioni & neruosis partibus infesta,

sta, eaque propter extus pellenda, podagrica, arthritica, erysipelacea, purpuracea, variolas & morbillos faciens, cum venæsectione mercandum est cautissime. Quando enim vasa repleta sunt sanguine crasso, in quo genuina plethoræ missionem vrgentis continetur ratio, neutiquam sub initium statim, si vena pertunditur, nocet, sed potius inimicæ illius materiæ ad corporis ambitum secessum adiuuat. Verum si venæ plus sero sanguineo, quam ipso consistente sanguine sunt oppletæ, viresque imbecilles, sanguinis subtractione nihil est deterius atque nocentius. Hoc etenim facto impeditur excretio, ac potius retrocessio fit materiæ, quæ ad interiores nobiliores exquisitioris sensus partes delata, suscitat ibi pathemata ac damna grauissima. De quo obuia passim sunt exempla, facile recensenda, si tempus ferret & occasio. Inprimis de purpureo exanthemate est in comperto, id difficulter penitus eradicari, sed relinquere quasi fermentum, quod reuiuiscens, crebro morbum inducit eundem. Interim si placida ipsius ad cutem fit emissio, & debito regimine excipitur, vacat periculo & postea redit sanitas; si autem præpostera sanguinis missione, illud retinetur exanthema, atrocia symptomata, melancholici, maniaci & apoplectici insultus ac suffocatiui catarrhi cum conuulsiuis quandoque motibus, succedunt, tanto certius in tenerioribus ac animo mobilioribus.

49. MITTO iam turbulentos illos sanguinis motus & perniciosas sanguinis congestiones inflammatorias, quas venæsectio, liberalius iusto minusque opportune instituta adducere valet, de quo noxio effectu sanguinis missionis, non in vno, sed duobus locis adornatæ, tres consignauit obseruationes HILDANVS *cent. VI. obs. XCII.* Is autem non prætereundus venæsectionis abusus, qui subinde committitur in iis, qui pathematibus spasmodicis, conuulsiuis & epilepticis detinentur. Recte enim iam pridem dixit HIPPOCRATES: spasmos & conuulsiones non tantum a repletione fieri, verum etiam ab inanitione. Quæ posterior causa vbi subest, [ac morbus non ex nimis aucta sanguinis bene consistentis copia, sed serosi

potius atque attenuati nimium vitio accidit, pertusa vena, nunquam non augetur & contumacior redditur.

50. CETERVM in genere de venæsectionis in ipsum sanguinem effectu, inter omnes, qui rationem sequuntur ducem, est pro certo: post eam relictum in vasis cruorem magis attenuari, eo quod particulæ aëreo-elasticæ, quæ nunquam non in psius sinu hospitantur, mole nimia antea compressæ, facta ventilatione, in vacuum cedunt locum, sese expandunt & irrequieto suo motu sanguinem interfluum agitando, crassiores moleculas discerpunt, attritu attenuant eoque maiorem ipsi conciliant tenuitatem. Vnde, nostra quidem sententia, vix certior sanguinem mittendi est indicatio, quam vbi viscidus is & crassus comparet, a colore obscuro veteribus dictus atrabilarius, qui in aqua multum substantiæ gelatinosæ dimittit, cuiusque serum mox post emissionem in offam supranatantem densatur. Sic enim comparato sanguine, vtilissima ipsius missio, tum vt tenuior reddatur atque fluxilior, tum etiam vt eo promtius circumagi & solidis robur fœnerare possit. Contra ea, si sanguis iam tenuis nimium est atque serosus, ac deficientibus moleculis solidescentibus, plus aeris, quam sanguinis venis inest, ipse quoque sanguis emissus & frigefactus respuit coagulum, venam secare damnosum est atque perniciosum. Quam ob rem atro merito carbone notandus ille nonnullorum passim obuius practicus error, quo nimium sanguinis, per tussim, sputum, narium, vteri, aut ani venas, fluxum, iterata sanguinis, non bis, sed vel quinquies & sexies intra mensem subtractione, cohibere nituntur. Nam licet profluuium ad tempus conquiescat & pallietur quadantenus, neutiquam tamen tollitur, sed sanguis inde tenuior factus simulque imminuta perspiratione acrior, eo magis per apertos tubulos exitum affectat & malum vehementia recrudescit maiori.

51. SED nolumus diutius immorari enumerandis hisce tædiosis medicorum delictis; præsertim quum iam passim in variis scriptis hæc cum aliis perstrinxi, maximeque in *dissert. de imprudenti medicatione multorum morborum causa*, nec

non

non ea, quæ *de medicis morborum causa*, inscribitur. Subiiciemus potius, tantum ex pluribus vtilissimas cautelas, ad euitanda damna in suadenda venæsectione seruandas.

I. Magis proficua est sanguinis subtractio carnoso corporis habitu præditis, quam obesis ac pinguibus. Hi enim vasa exilia habent & progressus humorum lentus & perspiratio est impeditior; hinc quam facile a copiosa sanguinis detractione tam celerem animi patiuntur defectionem, quare potius alia via exsuperantes succos educere oportet; iuuat potius hunc in finem scarificatione & leni laxante humorum abundantiam minuere: in carnosis autem longe turgentiora sunt vasa, ampliores canales, magnum cor, quod vasorum amplitudini respondere solet, apparent; quare confidentius macilentioribus sanguinem etiam in copia mittere possumus.

II. Errorem committunt, qui artes operosas exercentibus plus sanguinis subtrahunt, quam sellularias tractantibus. Motus enim & exercitatio corporis ipsis quotidiana, ad iustam quantitatem sanguinis in corpore seruandam, & nimiam absumendam, iam est sufficiens. Sanguinis autem missio, vires labefactando, eosdem ad labores reddit minus aptos.

III. Perperam instituitur venæsectio, vbi primæ viæ vitiosorum succorum colluuie scatent. Hac enim facta, sordes sanguinem subeunt ac retinentur facilius, ob imminutam ipsam ventriculi & intestinorum vim expultricem. Quare consultius est, præmittere sanguinis missioni ea, quæ aluum blande ducunt & canalem intestinorum a sordibus liberant. Nil tamen est deterius, quam in crasso sanguine turgidis impetuosas ac vehementes per inferiora, vel superiora moliri purgationes, quibus sanguis exagitatus, cum impetu ad incongrua loca propellitur, consequentibus morbis grauissimis.

IV. Neque etiam in senibus reformidanda sanguinis missio. Sunt enim inter illos, qui appetentia integra laudabili victu vsi, sanguinis maiorem, quam par est, in vasis colligunt quantitatem. Vnde in senili ætate interdum magis ne-

cessaria, quam alia, ad morbos grandæuis familiares arcendos ipsamque mortem aliquamdiu protrahendam.

V. Cum sanguinei temperamenti corpora etiam multum inter se differant, dum alia carnosiora, robustiora & maioribus vasis instructa, alia vero teneriora, cum valde exilibus & angustis vasis, atque in illis pulsus plenus & magnus, in his autem debilior, oportet etiam medicum hoc discrimen in sanguinis missione instituenda attendere, quia in illis venarum apertio plus vtilitatis & securitatis, quam in hisce habet, si e.g. mensium ita, vt vel hæmorrhoidum, suetus fluxus substiterat, non semel, sed aliquoties breui post venam sectam in corporibus plenioribus sanguinis fluxum fuisse restitutum obseruauerimus.

VI. Summa prudentia ac iudicio opus est, vt iusta & corpori proportionata sanguinis quantitas emittatur. Quare illud monendum ducimus, quod nimia sanguinis copia si fuerit detracta non sufficiens satis ad partes inflammatione adfectas perueniat, quofit vt humor eccentricus de sede sua non dimoueatur, sed corruptionem & sphacelum parti adfectæ minetur. Nam sicuti inflammationibus sanandis nimia sanguinis quantitas nocet, ita etiam exigua eius portio est iis aduersa. Rectissime monet CELSVS *Lib. 2. Cap. 10. in sanguine mittendo vim corporis melius ex venis, quam ex ipsa specie æstimari;* & porro ibidem ait: *si materia vel deest vel integra est, istud alienum est, nullo modo melius succurritur. Et vehemens febris, vbi rubet corpus, plenæque venæ tument sanguinis detractionem requirit; item viscerum morbi, neruorumque resolutio & rigor & distentio quicquid denique fauces difficultate spiritus strangulat, quicquid subito supprimit vocem; quisquis intolerabilis dolor est & quacunque de causa ruptum aliquid intus atque collisum est; item malus corporis habitus, omnesque acuti morbi, qui modo non infirmitate; sed onere nocent.* Qua propter in definienda ea exacta habenda est ratio ætatis, sexus, corporis habitus pulsus, vitæ generis, consuetudinis, morbi ipsius maximeque omnium virium.

DECA-

DECADIS SECVNDÆ

DISSERTATIO I.

DE

BALSAMO PERVVIANO.

§. I.

NVLLVM gratius, & quod maiori ſuauitate ſeſe commendet, nomen occurrit in foro medico, quam balſami. Quiuis ſiue chirurgus, ſiue medicus ſit, ad eius mentionem mox ſingularem efficaciæ & virtutis medicamentoſæ ſpem ſibi promittit & concipit; qua de cauſa euenit, vt in more habent medici, generoſa & magnæ virtutis, quæ ad conciliandam gratiam & famam præpararunt remedia, balſami vel balſamici titulo exornare & commendare. In vulgus enim notum eſt, balſamum vel balſamicum tale quid audire, quod fraganti & ſuauiſſimo, odore nares reficit, & inſuper omnem labem ac corruptionem a corpore avertit: nemini enim eſt ignotum, animantium cadauera ad putredinem ſumme procliuia, balſamo diu conſeruari, & a corruptione defendi poſſe. Neque de nihilo eſt tanta balſamorum æſtimatio. Ex omnibus enim vegetabilibus non datur aliquod præſtantius, quam ſuccus talismodi oleoſus, ſuauiſſimi ac penetrantis odoris ac virtutis, qui ex certis arboribus elicitur, vnde merito rex & princeps vegetabilium talis balſamica arbor dici meretur. Sicuti vero ſanguis inter animantia eſt nobiliſſius ille liquor, qui vitæ & omnibus actionibus corporis præeſt, a quo totum corpus calorem, robur, incrementum & conſeruationem ſortitur; ita ſuccus, qui per cortices fertur, vegetabilium ſanguis eſt, & ipſorum pretioſiſſima pars, a quo vegetatio ipſorumque omnis, medicamentoſa virtus duci ac æſtimari debet.

2. Ex

2. Ex eo iam facile apparet, quod ſuccus vegetabilium quo puriori & ſuauiori reſina & oleo pollet, eo maiores obtineat laudes, maioremque cuſtodiat efficaciam. In tota enim rerum natura nullum principium maiori donatum eſt agendi potentia nullumque eximiores virtutes atque affectus prodit, quam quod inflammabilis eſt indolis & ſulphur ſeu reſina & oleum audit, hoc mixtis non modo calorem, odorem, ſed & vires ac ſpirituaſcentiam elargitur, & præcipuarum operationum fons ac fundamentum eſt. Non immerito itaque peritiores medicorum a multis retro temporibus ipſa balſamica, quæ ſuaui, naturæ amica liquida reſina conſtant, ad ſæuiſſimorum morborum ferociam edomandam nullo non tempore maximi fecerunt. Inter ea iure meritoque palmam obtinuit & adhuc obtinet, balſamum ſic dictum Peruuianum, omni tempore a medicis & chirurgis celebratiſſimum. Et quum cogitatio animum ſubiret, de nobiliſſimo hoc ſimplici inter tantam farraginem nihil huc usque ſcriptum, quod ex inſtituto eius originem naturam & vires pertractet; non dubitauit haud inutilem laborem fore, in præſenti materiam hanc paulo exquiſitius excutere & fuſius ventilare.

3. ANTEQVAM ad ſcopum ipſum accedamus & balſami Peruuiani naturam & vires decenti ſcrutino medico perſequamur, e re fore noſtra iudico de origine huius nominis eiusque varia acceptione quædam præmonere. Plures ſunt qui hebraicam eius originem eſſe aſſerunt, dum balſamum a Baal ſeu Bal, quod dominum ſignificat, & Samen quod pinguedinem ſeu oleum notat deriuant, adeo, vt balſamum, pinguedinum ſeu oleorum princeps audiat. Alii malunt, hanc vocem eſſe orientalem, quoniam balſamum in linguis orientalibus princeps aromatum ſignificatur. Nihil hoc loco addimus, quam vt nomen ipſi rei correſpondere aſſeramus, quoniam tantum excellentiſſima olea ac ſulphura balſami titulo ſuperbiunt. Equidem perperam vulgo aliis rebus hoc eximium nomen aſſignarunt, dum apud pharmacopo-

las linimentum omne ex variis fragrantibus concinnatum, balſami nomine ornant. Hinc balſami roſarum, apoplectici cinamomi, nomina vſitata ſunt. Deinceps, compoſiti quidam ſpirituoſi liquores ex gummatibus reſinis & oleis fragrantibus, cum ſpiritu vini extractis vel deſtillatis, nomen hoc accipiunt, vnde ſurgunt nomina, balſami neruini & balſami vitæ. Ipſi quoque chymici non veriti ſunt, hoc nomen ſuis præparatis affigere, dum vel ſalia fuſa aut liquata, vel ſulphura mineralium oleis deſtillatis extracta, balſamorum titulis inſigniunt. Nobis balſamum non eſt artificiale compoſitum, ſed naturale quoddam ſimplex, ex vegetabilium familia oriundum, oleoſum & inflammabile, conſiſtentiæ fluidæ craſſiuſculæ, odoris fragrantis & virtutis mirabilis. Tale hoc proprie & κατ᾽ ἐξοχὴν balſami appellationem ſortiri debet, & hoc iam commode de balſamo de Tolu, Copaiba, ſtyrace liquida, & maxime Peruuiano prædicatur.

4. BALSAMORVM noſtra appellatione ſumtorum varia genera antiquis fuiſſe cognita, & ab ipſis propter egregium vſum maxime æſtimata, is credit, qui veterum monumenta paulo attentiori animo verſat atque manu euoluit. Inter alia iam ante Chriſtum natum in orientalibus regionibus celebratum, & ſancte pro vſu aſſeruatum fuit balſamum quoddam, quod noſtro tempore balſamum orientale & verum dicitur. Non leuis hinc nata fuit controuerſia inter genuinos rerum naturalium perſcrutatores, quale balſamum fuerit, quo Ægyptii, Syri & Iudæi ad balſamanda corpora & ad medicinam vſi fuere, num hoc balſamum adhuc noſtris temporibus cognitum ſit & vſitatum nec ne. Sunt qui exiſtimant poſt excidium Hieroſolymæ in Iudæa, balſamum verum non amplius exſtitiſſe, quale quid prodidit EVONYMVS. At vero præter PLINIVM & GALENVM, qui poſt excidium hoc ſcripſerunt, ipſe SOLINVS graviſſimus auctor, TRAIANI tempore viuens *Cap.* 43. *Polyhiſtoris* balſami exiſtentiam confirmat poſt Chriſtum natum his verbis: *In Iudæa tantum balſamum naſcitur, quæ ſylua intra terminos XX. iugerum usque ad victoriam no-*

stram claudebatur. At cum Iudæa potiti sumus, ita loci illi propagati sunt, vt iam nobis latissimæ colles sudent balsama: similes vitibus stirpes habent, malleolis digerunt, rastris nitescunt, aquis gaudent, amant amputari, tenacibus foliis sempiterno adumbrantur. CORNELIVS TACITVS *lib. V.* eundem in modo scribit: *exsuperant in Iudæa fruges nostrum ad morem, præterque eas balsamum & palmæ, balsamum modica arbor.* Hanc balsami autem plantam periisse THEOPHRASTVS & MONARDVS scribit, hic *multis*, inquit, *iam annis periit id balsamum quod in Ægypto nasci solebat, nec usquam gentium amplius inuenitur.* Huic autem contradicit CLVSIVS *in Exoticic. lib. X. cap. 9. de Balsam. p.* 304. scribens: *falleris* MONARDE, *nam Arabia felix, quæ sola balsami plantas sponte nascentes ab omni æuo protulit ac etiam nunc profert, legitimum balsamum præbet.* Aliud quidem Ægyptus loco quodam Cairo vicinus, quem Matharia appellant, nunc etiam opobalsami frutices alit, sed ex Arabia semper petitur, quemadmodum olim Iudæa habuit. Tale quid etiam affirmat BRASAVOL. *in Exam. simplic. p. m.* 396. BVSBEQ. *de legat. Turc. ep.* 4. NICOL. CHRISTOPH. RAZIVIL in sua *Hierosol. peregr. p.* 177. SCALIGER *Exercitat.* 157. qui CARDANVM balsamum desiisse & in paruo esse pretio aientem vanitatis arguit.

5. DESCRIBITVR autem hæc planta, quæ balsamum orientale, quo vsi potissimum sunt in regum inunctine, fundit, a BOCHARDO *in Tract. de Terra Sancta P. II. c.* 5. hæc tradens: *Inter Heliopolim & Babyloniam medio fere loco est balsami hortus, in festo Michaelis lignum satis humile existebat, scilicet palmæ & dimidiæ in altitudine habens folia paruula vt ruta sed parum albiora, & de ligno mecum detuli.* Inter notas autem & characteres, quibus hoc dignosci possit, celebrantur penes fide dignos auctores primo vt planta hæc resinifera perpetuo vireat, postea magnitudinem habeat pedis longitudine ex pollicis crassitie, duorumque aut vel trium cubitorum altitudinem, ramulos multos & graciles obtineat. Deinde adiiciunt eiusdem esse hanc plantam cum vite naturæ, quam sin-

ſingulis annis amputare neceſſe ſit, ne degenerent, cortex viridis eſt, folia viridia lentiſcinorum foliorum modo formata, nonnulla minutiora aut rutæ faciem præ ſe ferunt, cortex digitis tritus valde odoratus eſt, ſaporis pinguis & aromatici, inſtar thuris lignum candicat, odoris ſaporisque expers, hoc vocari ſolet Xylobalſamum.

6. HÆC planta nunc potiſſimum Ægypto apud Cairum colitur, qua de re omnium optime & ſtudioſe ſcripſit PROSPER ALPINVS excellentiſſimus æui ſui botanicus, qui per nouem annos ceu medicus clariſſimus Venetorum claruit, vbi medicorum tam Ægyptiorum, qui Hebræorum auxilio plantam penitus indagare, modumque colligendi Opobalſamum, notasque veri Carpobalſami, Xylobalſami addiſcere potuit, quod in ſuo libro *de Plant. Ægypti Cap.* 14. de ſe ipſo teſtatur. Et multo clarius in ſuo *de Balſamo* dialogo, quod cum Appella Arabe & Abdachim Hebræo medicis in examen vocat, in quo omnes propoſiti negotii difficultates tam clare & perſpicue ſoluit, vt veritatis amanti nullus amplius ſupereſſe poſſit ſcrupulus.

7. DEINCEPS arbor balſami orientalis flores fert paruos & albos in vmbellæ formam compoſitos, quinque foliis obrotundis conſtantem, floribus acaciæ proximos. Ab hiſce ſemina promanant flaua, folliculis nigris ſiliquoſis obrotundis, magnitudine vnius digiti fuſci inuoluta ſubrubentibus contenta, valde odorata, intus humorem flauum melli ſimilem habentia, ſapore amaro, parumque acri, linguamque ferientia Opobalſamum redolentia, ſicut præclare tradit WORMIVS *in Muſeo* 223. Quod preioſiſſimum illum liquorem colligendi modum attinet, qui Opobalſami nomine venit, notandum eſt, menſibus æſtiuis deſinentibus vmbris luna plena incidendum eſſe corticem ad medullam vsque, ita liquor exſtillat, qui in vitrea vaſcula excipiendus. At vero non poſſumus hic fidem adhibere ipſo RAIO, qui ſcribit, ſpatio trium horarum duodecim huius liquoris libras effundi, cum arboris magnitudo exigua contrarium potius ſuadeat.

In eo autem omnes, qui balsami huius naturam & originem inuestigarunt, consentiunt, quod liquor ille, qui emanat, primo albo colore tinctus conspiciatur, & liquidior sit, mox paucis diebus in viridem mutetur olei crassitie, demum post aliquot annos aureus & mellis consistentiæ fiat, & instar terebinthinæ crassescat.

8. PORRO dicunt quoque primo tempore turbidum esse crassumque vti oleum statim ab oliuis expressum, postea clarum fieri & tenuem, demum crassescere & sub aqua mergi, cum primum propter leuitatem ascendat, & supra totam aquæ superficiem expandatur. Scribunt quoque de eo, quod primis diebus acuti & validissimi sit odoris, vt aliquibus inter odorandum sanguinem e naribus eliciat, qui grauis odor cum tempore pereat & gratior fit & fragrantior. Sapor est acris, amaricans & paululum adstringens. Notatu quoque dignum est, quod aliqualis coagulatio lactis ab eo infuso perficiatur. Probe notat celebris scriptor Gallus du POMET *in Traité de Drogues p.* 275. quod hoc balsamum sit rarum, pretiosissimum & in Matharia magnoque Cairo, vbi in hortis crescit & maxime colitur ac defenditur, rarius obtineri possit, nisi per legatos Turcicos, quibus ceu munus offertur. Vnde porro addit, adulteratum esse, quod vulgo venditur pro vero balsamo, & nihil aliud esse, quam balsamum Peruuianum cum storace & benzoe permixtum. Confirmat hoc assertum CLVSIVS *in Monard. p.* 103. qui eius unciam modo viginti modo decem ducatis vendi scribit. Quocirca hodienum, quod venditur & inclusum est nucibus Coccis pro Opobalsamo, artificiale est. Qui plura de hac materia legere vult, euoluat elegantissimum tractatulum VOLCAMERI, *de Examine Opobalsami* editum.

9. ACCEDIMVS nunc ad balsami Peruuiani originem indagandam, quod nostræ potissimum considerationis est. De eo scribit celeberrimus æui nostri botanicus RAIVS *ex Pisone in Hist. Plantar. p.* 1757. Quod arbor sit mali medicæ magnitudine, foliis amygdali maioribus tamen rotundioribus & magis

magis acuminatis, floribus pentapetalis, in extremis ramorum flagellis luteis, initio loculorum oblongorum forma, sed procedente tempore quorundam veluti foliorum cæteris latiorum. Arbor est siliquosa, siliquis breuibus in singulis semine contento. In America & quidem Hispania noua & Mexo crescit, vnde etiam Americanum, Mexicanum audit. Cortex contusus suauissimos dat glabulos aliaque multa. Lignum eius singularem in ædificiis præbet vsum.

10. Cæterum monardus fidissimus rerum exoticarum scriptor de arbore huius balsami scribit: quod contineatur in America, vastæ sit magnitudinis, ad radicem vsque ramosa, duplici cortice, septa, altero crasso suberini modo, altero tenui interno, materiam arboris complectente. Ex eo, quod inter vtrumque corticem est, spatio, incisione balsamum educitur. Fructum dicit esse ciceris aut pisi grano non maiorem, in extrema siliqua angusta, digitum longa, alba, tenuitate regalis simplicis. Depinxit parckinsonius pro balsami Peruuiani arboris fructu, siliquam longam, angustam, quæ balsamum Peruuianum, aut benzoinum adeo odore referebat, vt sibi plane persuaserit, eiusdem arboris fructum esse.

11. Quod attinet ad modum colligendi balsamum, hic duplici ratione vel per incisionem vel per coctionem peragitur. Incisio fit cultro, quouis annuo tempore, post imbres serenitate aeri restituta, luna plena,& vt perhibent eum in modum, discinditur nempe vterque cortex, tunc emanat liquor tenax, subalbidus, limpidus, terebinthinæ consistentiæ, saporis acriusculi, aliquantulum amari, odoris fragrantissimi. Et hoc dicitur Peruuianum balsamum album, estque rarius & carius nigro: nigrum autem quod ad nos magna in copia adfertur, decoctione extrahitur, videlicet referente clusio *Comment. in Monard. p.* 302. ramos atque etiam truncos arboris assulatim & minutim concisos, in lebetem amplissimum iniiciunt, multa insuper affusa aqua, bulliunt omnia & feruent, quantum satis esse putant, igne sublato frigescere sinunt, & conchyliis o-

leum supernatans colligunt. Id vero est, quod in has regiones inuehitur, & quo vulgo vtimur, ex nigro rubente, odoris suauissimi. Vasculis argenteis, vitreis, stanneis, aut fictilibus vitratis asseruatur, omnem aliam materiam penetrans. Ex quibus patet, balsamum Peruuianum esse vel album vel nigrum, & binas has species ex vna arbore prouenire, parandi tamen modo differre. Nam album stillat ex arbore ad medullam vsque perforata instar olei terebinthinæ, & longe præferendum est balsamo nigro, quod coctione paratur, vbi nonnullæ particulæ volatiles auolant.

12. DIFFERT autem hoc nostrum balsamum tam nigrum quam album a balsamo sic dicto Copaiba. Duplex hoc nobis apportatur, quale vnum liquor est limpidus, stillans ex arboribus Americanæ Copaiba dictæ ad medullam vsque perforatis odoris fragrantis & gratissimi saporis acriusculi; alterum vero crassioris instar therebinthinæ est consistentiæ. Discrimen autem hoc dependet ex diuerso colligendi tempore. Illud enim cum statim post arboris incisionem primo effluit, est admodum clarum, album, odoris resinosi. Hoc autem quod sequitur, magis aurei coloris & consistentiæ tensioris est, quæ consistentia ipsi balsamo nomen conciliauit. Vltimum hoc balsamum, magna in copia in lagenis ex Portugallia ad nos perfertur: alterum autem tenuius magis rarum est.

13. TANDEM discrimen quoque inter nostrum balsamum & sic dictum Tolutanum. Existimant nonnulli balsamum de Tolu & balsamum Peruuianum album esse idem, falluntur autem in eo, differt enim arbor, differt etiam natale solum. Arbor pino est similis & folia ceratiæ faciem obtinent, semper virent, ramos quaquauersum spargunt, teste RAIO *in Historia Plantarum p.* 1759. Locus vbi crescit est prouincia Hispaniæ nouæ, inter *Carthaginem & le nom de dieu sita, Tolu* indis dicta. Incisione etiam exstillat ex arborum corticibus, coloris est aurei saporis dulcis, grati, & non nauseabundi, limoniorum fragrantiam quodammodo refert, si pauxillum in vola manus fuerit fricatum. Rarius est in Gallia, in

Anglia

Anglia autem ordinario reperitur, vnde ad nos in consistentia sicca aduehitur.

14. Qvod saporem balsami Peruuiani attinet acris est, paululum amaricans, vtpote subtili acredine irritatiuæ, papillulas linguæ nerueas afficit. Subsimilis sapor in corporibus resinosis præsertim liquidis obtinet, qualis deprehenditur in terebinthina, strobilis pini, resina ligni quaiaci, tam ea, quæ coctione cum aqua quam spiritu vini rectificatissimo extrahitur, resina ladani, storacis, in storace liquida, essentia ligni aloes, deprehenditur. Tenuis est hæc acredo, testatur sal quoddam volatile acidum cum oleosis particulis intime esse nuptum. Notum enim est, non tantum ex analysi chymica, sed & ex compositione, resinas ex oleo fluido æthereo & tali acido tenui esse conflatas. Vnde oleum quoduis æthereum destillatum permixtum cum spiritu nitri concentrato in magma resiniforme abit, quod subtili acredine ipsam linguam petit & afficit.

15. Odor balsami Peruuiani est suauis & fragrans indicio sulphuris & olei volatilis ætherei probe temperati. Recte enim a chymicis odor petitur a sulphure, & quidam eius suauitas a mixtura earum partium, quæ sulphur constituunt, temperata & proportionata. Foetor a mixtione intemperata, & proportione discedente. Notandum autem hoc loco est, quod effluuia balsami Peruuiani, quæ admoto fortiori calore in cochleari argenteo mittuntur in auras, in nares recepta, in limine arteriæ asperæ tussiculam ordinario quandam mouere soleant, quod etiam aliis resinis, benzoes, resinæ storacis, perfamiliare, in manifestum signum, effluuia hæc tenuissima non esse salis acris & stimulantis expertia. Sulphureum autem, aut oleosum principium, palmarium esse balsami nostri ingrediens, vel sola inflammabilitas abunde manifestat. Vtpote non modo in liquida forma, si debita ratione candelæ ardenti obiiciatur, flammam probe concipit, verum etiam quando ad siccitatem redigitur, quod fit, si tantummodo arenæ candidæ miscetur, hoc ipsum præstat:

præter

præter hoc sulphuream materiam clare demonstrat eius facilis & promtissima dissolutio & intima vnio cum spiritu vini rectificatissimo & oleis cunctis spirituosis & destillatis, amice enim coniungitur cum his ipsis, neque olei, neque spiritus vini vnionem respuit.

16. Hoc loco autem non prætereundum est, cum cera & cum oleis omnibus expressis balsamum Peruuianum, siue calide, siue frigide mixtura fiat, nunquam velle coire, vnde etiam ii perperam agunt, qui inter olea cocta & expressa, pro medico vsu, præsertim externo hæc inter se miscent. Econtra probe ingreditur balsama illa, quæ ex oleis destillatis composita sunt. At vero auersatio hæc expressorum oleorum & pinguedinum hanc affert vtilitatem, ne his ipsis adulterari queat. Falsum enim est, vti nonnulli auctores habent, admixtione olei amygdalarum dulcium hoc balsamum infici. De balsamo Peruuiano sic dicto albo, quod in officinis venditur, res clara est, hoc nunquam vere purum, sed perpetuo hoc oleo est adulteratum. Nam lubenter, quod notabile est, olea expressa cum hoc balsamo iunguntur, neutiquam autem cum nigro, quod, vti nos existimamus, citra adulterationem venditur.

17. PLACET hoc loco mentionem quoque facere nonnullarum mixtionum, quas instituimus cum variis rebus; ita nostrum balsamum aquæ infusum fundum petit, plane autem respuit consortium aquæ, dum nullo modo, vehementi etiam agitatione facta, ab ipsa turbatur vel lactescit. Id autem in ipso experimento curiose conspicere licuit, quod extremitas pennæ immissa balsamo Peruuiano, eoque imbuta quandocunque, vitro aqua repleto inditur balsamum Peruuianum, ægre descendat, sed sub globosa forma, in medio vitri suspensum hæreat, simul ac autem extra aquæ superficiem penna ex aqua educitur, mox decidit de penna & in fundum delabitur. Ratio iis, qui grauitatis naturam cognitam habent, ex physicis & staticis facilis est. Datur tamen medium hoc balsamum intime miscendi cum aqua simplici pura, & hoc est

ipse

ipse vitellus oui. Dici vix potest, quam amice inque momento ad superficialem tantum mixtionem, vitellus capiat hoc balsamum, intimeque cum ipso vniatur. Mixtura postmodum hæc aquis indita, per omnia spatia diffunditur & flauescentem turbidum colorem ipsis largitur. Non contemnendus hic in pharmaceuticis modus est balsamum Peruuianum potionibus & mixturis admiscendi.

18. CVM oleo vitrioli rectificato quando miscetur particula balsami Indici, nulla fit efferuescentia, sed tantummodo leni calore color immutatur, & intense ac saturate purpureus ex vtroque exsurgit, amboque abeunt in coagulum, quod quando aqua calida affusa sufficienter eluitur, aciditate vitrioli transeunte in aquam, relinquitur purissima solida resina in manu tractabilis sine cohæsione, quæ ad flammam admota perfacile accenditur, & in rectificato vini spiritu soluitur. Docet hoc experimentum, acidum, quod coagulationis causa & auctor existit, nostro balsamo sufficiens deesse, vnde liquidum permanet, hoc si adiicitur, stabilem acquirit consistentiam. Fecimus quoque simile experimentum cum spiritu nostro flammifico, hic cum certis oleis iisque aromaticis, intensissimam & lucidissimam flammam vehementer ardentem producit, ad mixtionem autem aliorum oleorum v. g. carui, anisi, terebinthinæ, maioranæ, lauendulæ, mox intensissimam facit efferuescentiam: hic mixtus cum nostro balsamo, non statim efferuescebat, sed mora aliqua interiecta & facta agitatione demum ebullitionem prodebat, ob eam procul dubio causam, quod in balsamo quoddam æthereum oleum latitet, sed viscosis terreis partibus valde sit immersum.

19. TANDEM etiam quædam adiicienda veniunt, quæ variis factis destillationibus annotauimus. Primo enim hoc balsamum cum aqua mixtum & vesicæ cupreæ inditum & destillatum nullum fundebat oleum; aqua tamen de odore quodammodo eius fragranti participabat; nihilominus ea aqua, quæ in vesica supernatans deprehendebatur manifesto odore, sapore, colore etiam aliquatenus flauo imbuta erat. Vi-

detur nexus iste partium viscosarum, terrearum, olei tenuioris & ætherei, nec non salis acidi, tam arctus esse, vt vaporibus aqueis disiici nequeat. Non enim mirandum est, in chymicis dari corpora, quæ sapore acri, nec non salis acris copia imo volatilis scatent, quæ tamen sub destillationibus humidis nihil de hisce suggerunt. Ita gelatinæ, sanguis animalium, ossa destillata, ex vegetabilibus, zingiber dant aquam odore saporeque priuatam.

20. QVANDOCVNQVE autem intimior hic partium nexus ac vinculum dirimitur ac soluitur, ecce mox alius effectus sese pandit. Fecimus itaque experimentum, & lixiuium satis forte sumsimus hocque miscuimus cum balsamo Peruuiano, mixturam indidimus vasi argenteo, & subdita flamma, hanc in ebullitionem feruidam coniecimus, ita mox conspeximus, dissolutionem balsami vsque ad dimidium factam, nam saturate flauo lixiuium tingebatur colore, & vapor, qui in coctione emanabat, odorem penetrantem suauissimum exserebat, adeo vt pateat, hac ratione, aquam ex balsamo Peruuiano ex vesica destillari posse vna cum subtili oleo præstantissimo. Est enim ea indoles alcalinorum salium, vt contextum viscosarum, oleosarum & resinosarum partium fortiter aggrediantur, dissoluant & oleum acido ac terra ligatum in pristinam volatilitatis libertatem vindicent.

21. VERVM enim vero adhuc longe nobilior modus eliciendi ex hoc balsamo spiritum fragrantissimum mirabilis virtutis prostat, quem primus descripsi in *Annotationibus in Poterium p.* 440. nempe tres partes balsami Peruuiani cum vna parte salis tartari exacte triturantur in mortario, affunditur spiritus vini rectificatissimus vel melius spiritus rosarum ad eminentiam quatuor digitorum: extractio fit leni calore, postea destillatio in cucurbita vitrea per alembicum vsque ad siccitatem, ita prodit spiritus, longe suauior & fragantior ipso balsamo, qui in omnibus neruorum & cerebri affectibus a causa frigida & humida ortis, in omnibus partium neruosarum & glandulosarum nimiis relaxationibus, efficaciam vix

parem

parem poſſidet. Relinquitur in cucurbita magma ex craſſis viſcoſis terreis partibus conſtans, quod volatili oleo ſuaui penitus orbatum eſt. Notatu hoc loco dignum eſt, ipſum ſal tartari oleum tenue & ſuaue a tricis & inuolucris partium viſcoſarum ſeparare, quod poſtmodum receptum in ſpiritu vini calore cum eo ſurſum rapitur. Eadem encheireſi ex aliis reſinis, maſtiche nempe ſuccino, benzoe, myrrha, aloes ligno, eduxi ſpiritus admirandæ virtutis & vix adhuc in pharmaceuticis notos.

22. DESTILLAVIMVS quoque balſamum noſtrum ſicca via, miſcuimus nempe partem unam huius cum partibus duabus arenæ, mixturam immiſimus retortæ vitreæ, & facta fuit per arenam deſtillatio, ita prodiit oleum ex flauo rubrum, quod aquæ ſupernatabat, odoris non ingrati paululum empyreumatici, quod in ſpiritu vini rectificatiſſimo ſolutum egregium liquorem neruinum, interne & externe aſſumendum conſtituebat. Deſtillatione ulteriori ſubſecutum eſt oleum craſſius, fundum in aqua petens. Duplex enim oleum in balſamo Peruuiano obſeruatur, vnum tenuius & leuius, alterum craſſius, poteſt hoc extemperaneo labore ad oculum demonſtrari. Nempe ſumatur balſami Peruuiani particula, & ferventiſſimæ aquæ iniiciatur, ita mox videbis, oleum quoddam inſtar cuticulæ ſupernatare, ſapore penetranti imbutum, craſſiorem autem & maiorem portionem in fundum deſcendere, ex quo patet, non inepte balſamum Peruuianum immiſceri poſſe decoctis, quod adhuc magis ex voto ſuccedit, ſi particula ſimul ſalis tartari additur.

23. Ex hiſce omnibus dictis & adductis, abunde eluceſcere arbitror, balſamum Peruuianum, eſſe ſuccum reſinoſo-oleoſum arboris ex corticibus & foliis, mediante aqua & igne extractum, qui compoſitus eſt ex oleo tenuiori & ſubtiliori viſcoſis terreis acidis partibus ligato & intricato. Probe hic eſt notandum, aquam non addi eum in finem, vt diſſoluat & extrahat balſamicam & oleoſam arboris partem, vtpote hæc nullum habet in id ingreſſum, ſed calor tantummo-

do humidus facit liquationem & fuſionem oleoſarum & reſinoſarum partium, quæ in porulis & interſtitiis corticis, potiſſimum arboris ſubſiſtunt; liquatæ autem per calorem oleoſæ partes, recipiuntur in aquam, quæ ſi non adeſſet & ſicco tantum calore negotium inſtitueretur, periculum eſſet empyreumatis. Nihilominus tamen noſtra non eſt opinio aquam in extrahendo omni deſtitui virtute, equidem non adoritur ipſum oleum, in partes tamen acres, ſalinas ius quoddam habet, vnde dum in eas agit, easque in ſe recipit, vna quoque adducit quasdam oleoſas. Exemplo res clara eſt in decocto ligni guaiaci. Hoc lignum valde eſt reſinoſum, & ob copioſam reſinam admodum graue. Si eius raſpatura fortiter decoquitur in aqua per aliquot horas, & poſtea hoc ipſum decoctum inſpiſſatur, relinquitur magma quoddam reſiniforme, quod ſaporis eſt acriuſculi, odoris fragrantis, multum ad ſtoracis reſinam accedentis. De hoc ſumta particula & naribus excepta, ſternutationes inſignes, citra tamen capitis imbecillitatem efficit. Hoc tamen dolendum eſt, ex libra vna ligni, vix drachmas duas poſſe obtineri, cum tamen vnciæ tres ad minimum eius reſinæ, ſi extractio fiat cum ſpiritu vini rectificatiſſimo, haberi poſſint.

24. EST nempe balſamum noſtrum reſina arboris liquida. Poſſident omnes arbores ſuccum quendam, quo nutriuntur, qui vel gummeæ, vel reſinoſæ naturæ eſt. Arbores in noſtris regionibus ſubſtantiam magis gummeam, in præcalidis autem & orientalibus, ob fortem ſolis æſtum, magis reſiniformem, adeoque calidiorem alunt. Hic ſuccus nutritius per intermedium corticis ſpatium & per ipſa folia fertur vnde vel inciſione facta exſudat, & calore externo humiditate abſumta in ſolidiorem ſubſtantiam concreſcit, coctione autem cum aqua & extractione vel cum ſpiritu vini facta, ex poris tam radicis quam ligni extrahitur. Quod ſi autem, vti in aromatibus fit, pars oleoſa tenuior præualeat partibus acidis & gummeis, coctione cum aqua & deſtillatione facta, puriſſimum æthereum oleum, quod delicatiſſima & volatilior

iſtius

istius succi pars est, obtinetur, vnde nulla resina, nullum balsamum liquidum, sed optime oleum ex aromatibus v. g. caryophyllis, cinamomo, nucista, floribus macis, corticibus citri præparari potest. Quaiacum autem & lignum aloës resinam largiuntur, quoniam pars oleosa particulis terreis & acidis magis est imbuta. Dantur autem certa ligna, ex quibus nec oleum destillari, nec resina cum spiritu vini confici sed elegantissimum balsamum liquidum produci potest. Et tale est santalum flauum, cuius limaturæ si spiritus vini rectificatissimus affunditur, & inde emergens essentia leni calore abstrahitur, remanet balsamum perfectissimum, consistentia & colore Peruuiano simile, odore ambram redolens.

25. DICIMVS itaque in nostro balsamo esse temperatam & valde proportionatam mixtionem elementi sulphurei oleosi, tenuis, oleique crassioris viscosioris & salis acidi, quo nulla resina, nullum vegetabile solet destitui. Ex substantia hac oleoso-resinosa & viscosa iam merito omnis virtus, quæ in nostro balsamo latitat, debet deduci, imo non tantum seu principio, vires per experientiam seu a posteriori cognitæ peti, sed & nouæ incognitæ inueniri & detegi.

26. PAVCIS autem hic recensebimus, in quibusnam affectibus tam internis, quam externis, chirurgis & medicis eximiam opem & leuamen balsamum Peruuianum præstiterit. Vt autem exordiamur ab vsu interno, ante omnia in decubitu & & defluxione seri & pituitæ, glandularum tumoribus & laxitatibus, neruorum tono deiecto, præsentissimam opem tulit, nominatim vero in gonorrhoea tam maligna quam benigna, vnice hoc balsamum, præmissis purgantibus, idoneum est, molestum hunc affectum tollere, siue eius sola essentia sumatur, siue cum vitello oui in formam electuarii redigatur.

27. IN fluore albo quoque, præmissis per epicrasin agentibus, laxatiuis ex melissa, abrotano, corticibus lignorum, essentia balsami Peruuiani cum tinctura martis ZWOELFFERI mixta, in rebelli hoc & molestissimo fœminarum affectu, non omissis quoque externis cum eodem balsamo suffi-

migationibus in vterum receptis, egregium leuamen aliquoties attulit. In nimiis seri excretionibus & destillationibus lymphæ per screatum, per tussim inueteratam, per nares, in raucedine, vuulæ relaxatione, essentia succini cum essentia balsami Peruuiani mixta, & cum tinctura antimonii acri maritata, nimium illum fluxum ex stagnatione seri & glandularum laxitate ortum, roborando & tonum, restituendo egregie cohibet.

28. PRÆTEREA balsamum hoc mirifica pollet virtute in læsionibus, corruptionibus & exulcerationibus partium consolidandis, adeoque in vlcere pulmonum, renum exulceratione eius vsus circumspectus mirabilis est. Probe autem hic notandum, balsamum sibi relictum per se esse nimis calidum, vnde cum aliis temperatis peropportune in balsamum miscetur. Huius census est Locotalli, qui ex oleo florum hypericonis, vino Hispanico, santalo rubro, terebinthina Veneta, & balsamo Peruuiano, cunctis debita dosi sumtis conficitur. Vidimus hoc ipso balsamo perfecta phthisi laborantes, & per plures annos grauiter affectos feliciter restitutos, si singulis diebus cum decocto hordei, succo cancrorum fluuiatilium roborato, æstus compescendi gratia drachma semis fuit assumta & exterius ipsi regioni stomachali eius portio cum oleo nucistæ, menthæ, carui, commista applicata. Continuatio autem, quod probe notandum est, per dimidium anni fieri debet, seruata simul accurata diæta. Potest etiam balsamum pectorale egregium ex eo concinari, si sumantur balsami sulphuris cum oleo amygdalarum dulcium præparati vncia vna, balsami Peruuiani in vittello oui soluti, balsami de Copaiba ana drachmæ duæ, olei anisi drachma semis. Et hic balsamus in omnibus pectoris affectibus ipsoque asthmate, nimiis excretionibus purulentæ & viscosæ materiæ, diuinas medentibus porrigit manus. In læsionibus & exulcerationibus intestinorum post dysenteriam grauem, idem balsamum Peruuianum vel Locatelli per clysteres applicatum, vel intus etiam assumtum, ad consolidationem, practicis celeberrimis

passim

passim testantibus, laudatissimo pollet effectu. In asthmate pituitoso elæosacharum balsami Peruuiani, vel syrupus ex eo factus, balsamicus nobis dictus, egregiam præstat efficaciam. Paratur autem hoc elæosacharum, ita sachari canariensis vncia vna, cum drachma dimidia balsami Peruuiani miscetur. Syrupus autem fragrantissimus & gratissimus, in officinis Brunsuicensibus a magni nominis archiatro Conerdingio introductus prostat, qui sequentem in modum paratur: ad libram aquæ hordei affunditur balsami Peruuiani vncia semis: per balneum Mariæ fit destillatio, vsque dum dimidium prodierit. Humiditas autem in cucurbita relicta & balsamo supernatans, eiusque oleo tenui imbuta coquitur cum sachari debita quantitate, ad syrupi consistentiam. Sapore hic syrupus gratissimus est, virtute quoque præstantissimus, & certe omnibus, quotquot in officinis prostant, anteferendus: commodissime enim & magna cum gratia, quibusuis potionibus potest admisceri. Extemporanee autem parari potest, si sacharo soluto debita quantitas spiritus nostri balsamici, de quo supra facta fuit mentio, adiiciatur.

29. In affectibus neruorum & capitis, v. g. vertigine, paralysi, epilepsia, imbecillitate capitis, post discussam apoplexiam cephalalgiis grauatiuis a causa pituitosa ortis, soporosis affectibus, balsamum, omniaque ex eo parata, & iam recensita diuinam afferunt opem. Nascuntur hi affectus vtplurimum ex nimia laxitate & tono deiecto membranarum, vasculorum & neruulorum cerebri; vnde circulatio sanguinis debita impeditur & humores pituitosi viscidi accumulantur. Ad tonum itaque debitum restituendum, ad humores stagnantes in motum redigendos, non potest non sale suo tenui acri & sulphure amico, tonico, nostrum medicamentum multum contribuere. Optime autem tali in casu vsurpatur sub forma pilularum, quando extractis vegetabilium amaris, nec non purgantibus debita in quantitate admiscetur. In omnibus autem affectibus spasmodicis doloribus arthriticis, rheumaticis, hystericis, nec non viscerum contractioni-

bus,

bus, quas largæ sanguinis effusiones quandoque subsequi variis in locis solent, in vsu crebriori habui sequentem spiritum. Combinaui spiritum prædictum balsami Peruuiani cum tinctura antimonii acri & spiritu eboris rectificato anatica portione, prodit mixtura spiritus nobilissimarum virium, spiritui Bussiano longe præferendus, qui dictis in affectibus, item præseruationis causa ad quosuis cuiuscunque generis morbos præsidium est generosissimum, triginta vel quadraginta guttulis sumtis. Tandem adversus scorbutum, ad luem veneram, & vbi humorum coagulum adest, motusque imminutus existit, vires balsami nostri non contemnendæ veniunt. Notum enim est, in hisce refractariis morbis, ea, quæ resina acri stimulante & balsamica, sanguinem & humores fortiter concitante pollent, inter specifica numerari. Extra dubium quoque est siue essentia huius balsami decoctis lignorum admisceatur, siue in forma pilularum adhibeatur, exoptatissimam operationem exinde promanare debere. Tandem etiam in ventriculi & intestinorum vitiis, tono eorum ob spasmi frequentiam deiecto adeoque dispositionem ad tormina colica, ad flatulentiam, vomitum, nauseam, virtus balsami Peruuiani est excellenissima. Hunc in finem ingreditur elixir balsamicum meum & balsamum vitæ, quæ duo remedia intus cum cibis sumta & continuata, præfatis in affectibus, omnique defectu virium & spirituum virtutes, vix ab aliis remediis obtinendas, fouent & sustinent.

30. Lvstravimvs iam nostri simplicis breuiter vsum internum & medicamenta huic destinata, præparationes nobiliores candide communicauimus, superest iam, vt pauca etiam verba faciamus de vsu eius externo, eoque chirurgico cum satis etiam ille nobilis sit. Nolumus vero esse longiores cum satis abundeque huius vsus chirurgis perspectus sit. Non enim datur excellentius remedium, in omnibus periculosis tendinosarum & neruosarum partium læsionibus, exvlcerationibus & contusionibus, hoc ipso, & vix habet simile in omnibus naturæ regnis, maxime omnium autem in capitis

pitis læsionibus, pericranii, membranarum cerebri, ipsiusque cranii vulneribus, & contusionibus, in ipsa quoque trepanationis operatione hoc balsamum solum omnibus palmam præripit.

31. NOTVM est, in partibus sic dictis frigidis nempe membranosis & tendinosis, quæ a motu sanguinis vitali valde remota sunt, læsiones summe periculosas enasci, quibus conuulsiones, spasmi, sphacelationes, inflammationes frequenter coniunguntur. Respuunt hinc omnia pinguia, inviscantia, poros obstruentia, amant autem omnia balsamica, quæ putredinem avertunt, motumque fluidarum partium internum per earum fibras conseruant. Prout autem diuersus est læsionis modus diuersis quoque rationibus solet misceri & prudentibus applicari. Ita nonnulli miscent cum melle & spiritu vini, qualis mixtura in duræ matris vitio optima. Alii cum vitello oui, thure & mastiche, quod egregie facit ad puris generationem. Alii oleum tartari fœtidum & balsamum sulphuris terebinthinatum ipsi iungunt, quod arcet putredinem in antiquis sordidis profundis, fistulosis exulcerationibus & corruptionibus.

32. QVANDOCVNQVE cum essentia balsami nostri misceatur essentia succini, myrrhæ, mastiches, flor. hyperici, vulnerarium præstantissimum elixir paratur, quod vel solum omnia recentia vulnera sanat, antiqua ad incarnationem & consolidationem perducit, putredinem & carnem luxuriantem abigit, cariem ossibus absumit & recentem carnem progenerat. In gingiuis exulceratis, sphacelosis, scorbuticis idem elixir virtutes ostendit egregias.

33. TANDEM in omnibus doloribus, spasmodicis contractionibus, paralyticis neruorum resolutionibus, vbicunque locorum ipsæ consistunt, nostrum balsamum solutum in spiritu vini rectificato, additis camphora, oleo nucistæ & croco, instar incantamenti dolores abigit, debitumque robur partibus addit, ipsisque egregium solamen affert. Ingreditur quoque balsamum apoplecticum tam siccum quam liquidum cuius inunctio in temporibus, vertice, naribus & ceruice facta, ab omnibus præternaturalibus sanguinis & seri in capitis & cere-

cerebro factis stasibus præseruat, & grauissimis capitis affectibus neruorumque imbecillitatibus interno vsu sic medetur. Ad roborandum imbecillem stomachum, in frigida eius constitutione, in nausea, vomitu, externe cum oleis stomachicis iniunctum, vel emplastris stomachalibus additum, expertissimi est effectus.

34. TANDEM quoque elegantissimum præbet suffimigium, quod fit, si vel hoc balsamum Peruuianum solum vasi argenteo inditur & carbonibus imponitur; effluuia in nares recepta, coryzam, ori immissa raucedinem tollunt, ano applicata alui fluxum, in vterum autem recepta fluorem album cohibent: postremo ad reficiendos spiritus & ad aeris humiditatem & vappescentiam eius corrigendam non datur excellentior & fragrantior fumus, quam si hoc balsamum cum resina storacis & gummi benzoes in mortario calido miscetur, addito oleo ligni rhodii & cinamomi, fit hac ratione pretiosissima illa massa, quæ vulgariter dicitur Hispanica. Plura iam restarent enumeranda specialiora, sed indigitasse hæc saltim suffecerint quibus sapiens quiuis percommode vti poterit. Coronidis loco addimus hanc vnicam cautelam, vt abstineamus a balsami huius vsu tunc temporis, quando febriles adsunt commotiones & ventriculus copia bilis repletus est, nec non in statu plethorico, vbi vasa nimium sanguine impuro turgent.

DISSERT.

DISSERTATIO II.
DE
TEREBINTHINA.

§. I.

DE therebinthina dicturis primo omnium ipsius therebinthina Græcis dicitur τερέβινθίνη Germanis Terpentin. Est nempe ratione naturæ suæ liquor transparens & clarus, resinosus, ordoris non ingrati, saporis paululum acris, ex certarum arborum truncis & ramis, mediante incisione, defluens. Ordinario tres terebinthinæ recensentur species, quæ etiam ratione arborum, ex quibus proueniunt, ratione soli natalis, virtutis & pretii, longissime a se differunt ac distinguuntur.

2. Prima est terebinthina Cypria, quæ etiam vocatur de Chio, quoniam in abundantia in insula Chio crescit; secunda species est terebinthina, quæ vocatur Veneta & secundum Gallos: *la terebinthine du bois de Pilatre*, & tertia est communis. Terebinthina Cypria omnium est pretiosissima & defluit ex arbore mediocris altitudinis, quæ appellatur terebinth. Arbor eius est baccifera, mense Aprili florens fructus instar nucum iuglandium, ratione magnitudinis, ratione figuræ autem, instar pistaciarum, profert. Clusius hanc arborem ad frutices refert ex eo, quod illa maxima ex parte fruticasse visa fuerit, nihilominus tamen & ipse fatetur sæpius hanc arborem adolescere id quod etiam affirmat Theophrastus Eresius *lib.* 3. qui generi arborum, quæ non nisi in montibus nascuntur, perpetuo virent & ineunte vere germinant, & circa tritici messem reddunt semen, accenset. Idem laudatus auctor binas huius arboris species constituit, quarum altera mas, altera fœmina ipsi dicitur, hæc fructum ferens, illa sterilis, quæ tamen in eo conueniunt, quod radice valida in terram profunde demissa truncum alant,

cuius lignum, forsan ob molliorem & rariorem texturam, torno, sculpturæ vsibusque aliis mechanicis minus aptum sit. Celeberrimus botanicorum IOH. RAIVS *in Plantarum historia p.* 1577. possidere hanc arborem edocet ramos longos, raros & cinereo cortice tectos, a quorum tuberculis copiosi longo racemo producantur flores, meris stamineis fibras purpurascentibus contexti, folia autem laurinis non absimilia, scribit: delapsis floribus, fructus apparere paruos, rubentes, oblongos, resinosum viscidum lentorem & nucleum includentes. Idem optimus auctor *loc. cit.* falsam illam assertionem, terebinthinam semper virere & nunquam sine foliis reperiri pronunciat, testibus autoptis BELLONIO, RAWOLFIO, CÆSALPINO & CLVSIO.

3. QVOAD locum natalem, auctore DIOSOCRIDE, terebinthus arbor nascitur in Cypro, Syria & Africa, obseruante autem CLVSIO, etiam in Hispania, Lusitania & Gallia. In Hetruria Italiæ regione ipsam quoque se invenisse refert; RAIVS *loc. cit*: In Gallia autem & Hispania resina ex hac arbore non colligitur: etiametsi LOBELIVS *in Tom.* 2. terebinthinam in sylua Monspeliensium interdum ab inflictis vulnusculis pellucidam resinam fundere affirmet; attamen in exigua copia colligitur, vt nec in propriis aromatopoliis prostet, multo minus in nostras transmittatur terras; hinc RAIVS officinis Europæis terebinthinam veram & Cypriam ignotum esse fidenter affirmat, & huius loco abietinam vel lariceam substituit. Ipse GALENVS *lib. de methodo medendi* lariceam suo tempore locum terebinthinæ veræ subornat. Terebinthina hæc est resina solida, dentibus non adhærens, non fluida, pellucida, coloris subflavi, odoris gratissimi, saporis suauis, paululum acris & amaricantis. Per destillationem suauissimum oleum limpidum & spirituosum elargiri, quod in vrina cienda, calculo pellendo, vlceribus persanandis, lympha corrigenda & nervosis ac glandulosis partibus roborandis, præstantissimam vim habere, Angli de eo affirmant.

4. Ac-

4. ACCEDIMVS iam ad examinandam alteram ſpeciem terebinthinæ, quæ ex arbore larice, germanice Lerchenbaum exſtillat, & falſo nomine terebinthinæ Venetæ venditur. Eſt autem larix arbor e coniferarum cenſu, magnitudinem abietis æquat, & indigenám recto ac procero caudice attingit, qua de re euolui poteſt IOHANNES BAVCHINVS *in Theatro Botanico* it. MATTHIOLVS & CASPARVS HOFFMANNS. Colligitur reſina hæc tempore vernali & autumnali, æſtiuo intenſiſſimo exiſtente calore, perforatur arbor iunior vsque excipitur vaſis appropriatis & lauatur aqua ſimplici, vt acredo reſinæ minuatur & illa mitior euadat. Curioſe notat HERMANNVS in collectaneis ſuis, raro arbores has fundere reſinam, in quibus agaricus eſt, quoniam reſina in producendo agarico abſumitur. Naſcitur larix diverſis in locis. CLVSIVS in Viennenſi ſaltu aliisque montibus Alpibus obſeruauit eam in copia. Sic in Alpibus Vallenſium, Stiriæ ac Carinthiæ copioſam obſeruauit peregrinans RAIVS. Et CASPAR SCHWENCKFELD *in Catalogo Stirpium & foſſilium Sileſiæ Lib.* 1. *pag.* 119. in baronatu Iægerndorffenſi laricem abundantem eſſe meminit. VITRVVIVS, autumante RAIO, PLINII calcans veſtigia, de larice pro more erronea quædam audacter conſignauit litteris, inter alia autem aſſerit, eandem floribus exornari & lignum ex ipſa non ardere, ſed inſtar lapidum ignis vi non poſſe conſumi. Cui aſſerto experientia Vallenſium expreſſe refragatur, ibi enim vix alia ligna, præter laricem, in vſum culinarem adhibentur.

5. NOTABILE eſt reſinam hanc, ſiue terebinthinam ex larice, a Lionenſibus nobis vendi pro vero balſamo Peruuiano albo ab aliis venditur ſub nomine, vti antea dictum, terebinthinæ Venethæ, cum tamen Venetiis nulla ad nos apportetur terebinthina. Terebinthina hæc clara eſt & longe melior communi, colorem ſolet habere citreum & dentibus adhærere, id quod non facit terebinthina Cypria. Cauendum maxime, ne adulterata ſit additione olei terebinthinæ, id quod facile cognoſci poteſt ex conſiſtentia & odore, quan-

do enim oleo terebinthinæ infecta eſt, vaporem ſub flamma præbet nigrum, celeriterque accenditur & conſumitur. Ex aduerſo ſi pura & ſincera eſt reſina, odorem reſionoſum ſuauem præbet, neque tam facile concipit flammam.

6. DEVOLVIMVR iam ad terebinthinam communem, quæ paſſim magna in copia in Germaniæ locis venditur. Soboles arboris eſt abietinæ & piniferæ, quæ non tantum in exteris regionibus, maxime in Gallia, ſed etiam Germania, ſilua Hercynia, Thuringica, abundantiſſima reperitur. Terebra autem, vel ſecuri infligitur vulnus arbori, aut cultro ſcinditur cortex ab imo ad ſummum, detracto cortice, ſucceſſu temporis ſuccedit reſina, quæ primo eſt limpida, poſtea vero induratur, & hæc reſina terebinthina communis vocatur. Depuratur aqua ſimplici & agitatur, vt & ſordes abluantur, & acredo mitigetur. Feces ſolent petere fundum, & aqua decantata, reſina colligitur. Reſina illa, quæ ſereno tempore ex pino, præcedente inciſione, effluit, tempore ſereno ſolideſcit & alba eſt, Galliſque vocatur Gallipot, ſiue thus album. Gummi hoc etiam fundunt, & cum fuſum eſt, infundunt doliis, quæ pondus 300. librarum attingunt, & hæc eſt terebinthina illa communis, quæ quo clarior, eo melior eſt. Impuriorem ex ſtrobilis & conis pini coquere ſolent. Reſina illa, quando funditur cum pauciſſima quantitate olei terebinthinæ, fit exinde alba, quæ Argentorato & Hollandia affertur.

7. IN noſtris terris terebinthina non elicitur, ſed arbores tantum ſuppeditant picem, quæ in Norwegia & Finnlandia magna in copia elaboratur. Cæduntur nempe arbores, lignum inditur furnis, qui habent quatuor canales, circa furmum accenditur ignis, & tunc ex ligno per canales in ollas foras liquida manat reſina, quæ dicitur Germanis Teer, ſi diutius coquitur, ſiccatur pix purior. In aliquibus locis, fit ex reſinis laricis, quando nempe deſtillantur per deſcenſum, relinquitur pix purior & clarior. Quod autem liquor reſinoſus transſparens terebinthinaceus ex noſtris pinis colligi nequeat

queat, caufa hæc mihi videtur quod in noftris locis calor & æftus fit mitior. Confirmat enim experientia, quando æftas eft feruentiffima, pinos & arbores alias refinofas longe melius crefcere & copiofiorem ac liquidiorem refinam fuppeditare.

8. Exhibita fic naturali terebinthinæ eiusque fpecierum defcriptione, ratio inftituti etiam poftulat, vt ex ipfis præparata & compofita, quæ vfui medico feruire poffunt, recenfeamus. Quicunque in fubftantia illam propinare & præfcribere folent, plerumque, vt tutior eius vfus fiat, correctionem & præparationem quandam fuperficialem inftituunt. De Cypria & Veneta fic dicta, quæ nullo egent correctorio, propter partium fulphurearum blandiffimarum & puriffimarum, quibus conftant, abundantiam, illud non valet, fed faltem de communi, ex ftrobilis fiue conis pini & abietis prodeunte. Hanc aqua quadam deftillata, vel pura pluuiali, antequam interno vfui deftinant, probe & repetitis vicibus lauare folent, non alium forfan in finem, quam vt a fordibus inquinamentis variis & acredine eminentiori, quæ omnibus refinis arborum intime inhæret, liberetur. Certiffimum enim hoc eft, refinarum elementa effe tenue, fubtile oleum & acidum. Patet id manifeftiffime ex artificiofa refinarum compofitione, dum nempe quoduis oleum deftillatum, commixtum cum fpiritu nitri probe dephlegmato & concentrato, in perfectiffimam refinam, inflammabilem, folidam, in fpiritu vini rectifico folubilem & cuti ac dentibus adhærentem conuertitur. Quocirca non improbabile videtur, acre illud fal, quod ex acido & tenui oleo componitur, & in terebinthina vulgari extrauerfum quoad partem & extricatum eft, fufficienti affufa aqua tepida diffolui & ablui, ficuti videmus, aquam cum benzoe coctam, tenuiffimum fal acre cum particulis fulphureis, tenuiffimis, terreftribus refoluere, quod deinde præcipitatum, exhibet flocculos inftar amianthi fplendentes, acredine penetranti præditas, quæ fternutatorium & errhinum vfum habent præftantiffimum & flores vocari folent.

Equi-

Equidem reponi hic poſſe video, ſuperuacaneam & pene fruſtraneam eſſe eiusmodi lotionem, imo plane reiiciendam, quoniam actiuo ſuo principio ſimplex hoc defraudetur. At vero, vtut non negemus, ſi aluum laxandi, vel vrinam ciendi fine, quis terebinthinam præſcribere velit, inutilem eſſe talem abluitionem crebriorem; attamen fateamur neceſſe eſt, ſi conſolidandi laxos fibrarum & glandularum villos, nec non conſolidandi ſcopo ipſam adminiſtrare velimus, præparationem hanc valde eſſe proficuam laudemque mereri.

9 PORRO notiſſima res eſt, ex terebintbina deſtillari poſſe oleum tenuiſſimum, quod promte flammam ſuſcipit & penetrantia ſua de varios vſus medicos & mechanicos ſeſe commendat. Eius autem præparatio ſequentem in modum ſolet adornari, nempe terebinthinæ ſumitur libra vna, imponitur cucurbitæ vitreæ, & in Mariæ balneo calore ſubdito ſatis feruido, oleum deſtillatur diaphanum, pellucidum, paucum tamen, quod ſpiritus nomine indigitari ſolet. Alii terebinthinam imponunt veſicæ, affundunt aquam, & calore ſubminiſtrato debito ignis, oleum æthereum ſumme penetrans eliciunt. Verum ſi in maiori copia expetimus oleum, tam tenue, quam craſſum, cucurbita vitrea, ex qua mediante balneo prius abſtractum fuit oleum tenue, in arenam denuo collocanda eſt, vt calore intenſiori addito, oleum minus tenue ex flauo rubeſcens eliciatur. Quod in fundo cucurbitæ reſiduum eſt, corpus ſtabile reſinoſum conſtituit, quod colophonium germ. Geigenharz vocari ſolet. Colophonia, ſiue caput mortuum terebinthinæ, ſi recipiatur ad vncias quatuor & cum arenæ cribratæ vnciis octo miſceatur per deſtillationem ex retorta oleum ſpiſſum, acre, empyreumaticum acquiritur. Notabile autem hic vlterius eſt, acidulum quoddam phlegma ſimul prodire & ſal quoddam eiusdem ſaporis, nec ſecus ac in deſtillatione ſuccini accidit, oleo empyreumatico inſidere, qua de re etiam conſuli poſſunt *Collectanea Chymica* LEYDENSIA *cap.* 69. *pag.* 204.

10. OLE-

10. OLEVM terebinthinæ in longe maiori quantitate obtinetur, quando illud gummi simul ac ex arboribus effluxerit, destillationi subiicitur, quale non procul a Marsellis & prouincia Bordoux elaboratur & hoc oleum æthereum nomine spiritus terebinthinæ vbique venditur, optimum est, quod clarissimum & instar aquæ pellucidum, odoris fortis & penetrantis est,ne vero diminutionem patiatur, præsertim aere existente calido, neque flammam facile suscipiat, & periculum maximum inde exsurgens euitetur probe munitum seruari debet. Ex oleo hoc æthereo balsamum sulphuris vulgare confici solet, quod virtute reuera præstantissimum est & ita paratur. Recipiuntur olei terebinthinæ partes tres, florum sulphuris, vel loco horum, sulphuris purissimi, stillatitii partes duæ, miscentur, induntur retortæ, vt in arena calore lenissimo per octo ad minimum horas fiat destillatio, ita vt pauca quantitas olei in recipiens vas exstillet, balsamo rubinei coloris in retorta relicto. Notatu hoc loco quoque dignum est monere, moderatum subministrari debere calorem, alias, intensissimo dato, receptaculis fortiter luto munitis & firmiter clausis, periculum grauissimum incendii domus, cum fragrore & tremulo motu ædium illarumque quasi subuersione, excitari potest, quale exemplum in pharmacopæa Clausthalensi ante aliquod tempus accidere memini. Extemporaneo magis labore cum oleo sulphuris balsamum ex sulphuris hepate, quod ex anatica portione sulphuris & salis tartari, mediante liquefactione in igne, compositum est, parari potest. Neque opus est hic destillatione, sed sub leni calore oleum sanguineo tingitur colore. Ex eodem quoque fundamento balsami sulphuris antimonialis dependet præparatio, quod ita paratur: sumitur nempe vncia vna salis lixiuiosi sulphurei, ex lixiuio scoriarum reguli simplicis parati, oleum terebinthinæ pellucidum, ad eminentiam trium digitorum transuersorum, vel loco huius, oleum iuniperi, menthæ, anisi, in æquali portione adfunditur, digestio cum leni destillatione in retorta vitrea, mediante arena, instituitur; ita nobilissimi vsus balsa-

mum, ſapore, odore & virtute commendatiſſimum acquiritur. Inſuper præſtantiſſimæ virtutis balſamum ſulphuris compoſitum parari ſolet ſequenti ratione: recipe florum ſulphuris, myrrhæ electæ, aloes, maſtiches, benzoes, ſuccini ana drachmam vnam, olei aniſi, iuniperi, terebinthinæ ana vnciam vnam ſemis, camphoræ drachmam vnam, ſpiritus vini rectificati vnciam ſemis, miſceantur inuicem in cucurbita parua, & igne arenæ fac, vt leuiter bulliant, ita ſpiritus balſamicus acquiritur, inſtar rubini, præſtantiſſimis virtutibus fulgens.

11. CVRIOSVM eſt, ſpiritum, ſiue oleum terebinthinæ, cum ſpiritu nitri concentratiſſimo fumante impetuoſiſſimum & calidiſſimum motum efficere, adeo, vt ingens fumorum copia ex mixtura horum emergat: & quando ſatis fortis & ab omni phlegmate priuatus fuerit ſpiritus, oleum in carbonem ſiccum exuritur. Quando autem phlegmate adhuc eſt dilutus, generatur reſinoſa ſapa rubicunda, quæ promte flammam igni admota ſuſcitat. Notiſſimum quoque experimentum eſt ſulphur genuinum vulgare per artificium parandi ac regenerandi, quod BOYLEVS *in Chym. Scept.* hunc in modum deſcribit: ſumitur nempe æqualis portio olei terebinthinæ & olei vitrioli, quæ inuicem mixta, per retortam vitream igne arenæ deſtillantur, ita ſulphur vulgare inflammabile in retortæ collum ſublimari affirmat. Quamuis autem experimentum omnibus probe obſeruatis circumſtantiis, inſtitutum fuerit; minus tamen ſuccedere voluit, ſed materia quædam reſinoſa loco huius in collo retortæ viſa fuit, quæ tamen accenſa vaporem inſtar ſulphuris emittebat. Hic quoque commemorandum, perfectiſſimum ſulphur, communi in omnibus, conſiſtentia & colore ſimile, ex oleo vitrioli & certo ſucco inſpiſſato vegetabilis a me fuiſſe productum & ſublimatum. Porro circa oleum vel ſpiritum terebinthinæ illud notari meretur, hoc ipſum in ſpiritu vini rectificatiſſimo, etiam tartariſato difficillime diſſolui; cum tamen omnia olea deſtillataætherea promtiſſime huic obſecundare ſoleat. Rationem huius phænomeni reddere, res videtur difficilis: credibile

dibile tamen eſt, tenues ſalinas, acidas & aqueas partes, quæ omnibus reſinis inhærent, cum oleoſis ramoſis partibus firmiter eſſe connexas, quæ deinde intimam vnionem cum ſpiritu vini rectificato reſpuunt, & potius in forma globulorum, aut in ſuperficie, aut inter interſtitia ſpiritus vini, hærent.

12. QVOD ad compoſita ex ipſa terebinthina attinet, nolumus hic eſſe longiores in cunctis recenſendis formulis & compoſitionibus, ſed ſaltim præcipuas quasdam hic apponere ſufficiet. Ita celebres ſunt pilulæ ex terebinthina contra gonorrhæam, quarum deſcriptio in nonnullis Weſtphaliæ pharmacopœis proſtat, quæ hæc eſt: recipe terebinthinæ Venetæ, ad conſiſtentiam cum aqua roſarum coctæ, vnciam vnam, extracti rhabarbari drachmas duas, balſami Peruuiani, de copiaua ana ſcrupulos duos, oſſis ſepiæ, ſuccini albi præparati, coralliorum, maſtiches, terræ ſigillatæ ana drachmam vnam, nitri purificati drachmam ſemis, camphoræ ſcrupulum vnum miſce f. l. a. pilulæ ex ſcrupulo ſemis numero XXX. pro vna doſi. Neque hic omittendum cenſemus præparandi modum ex terebinthina pilulas, quæ exſtant in *Diſpenſatorio Brandenburgico p.* 157. quarum præparandi modus hic eſt: recipe terebinthinæ Venetæ ad conſiſtentiam cum aqua roſarum coctæ, ſuccini, maſtiches electæ, olibani ana drachmam vnam ſemis, boli armeniæ drachmam vnam; cum ſufficiente quantitate terebinthinæ fiat maſſa pilularum, in gonorrhœa, fluore albo & nimiis glandularum laxitatibus valde proficua. Tandem etiam terebinthina celebratiſſimas pilulas BECHERIANAS ingreditur. Cæterum terebinthinam Venetam recipiunt complures aquæ ſpirituoſæ, vt nempe balſamica & oleoſa vis deſtillatione eliciatur. Eiusmodi aqua eſt *B. Frid.* HOFFMANNI contra gonorrhœam, communicata in *theſauro pharmaceutico pag.* 27. & hæc eſt. Recipe herbæ menthæ ſiccæ vncias tres, ſeminis rutæ, agni caſti ana vncias duas ſemis, foliorum dictamni vnciam, radicis ireos Florentinæ vncias duas, terebinthinæ Venetæ vncias decem, vini generoſi albi menſuras tres, fiat deſtillatio in mariæ balneo. Hæc aqua non

tantum in gonorrhœa, ſed & fluore albo feminarum, præmiſſa ſufficiente purgatione, inſignis eſt vtilitatis, de qua æger mane, horis duabus, vel tribus horis ante paſtum, & veſperi quatuor horis a cœna, duo capiat cochlearia.

13. AQVAS nephriticas, quæ partim ad pellendum calculum, partim ad læſam ſubſtantiam conſolidandam, valde proficuæ ſunt, noſtra ingredi quoque ſolet terebinthina. Exemplum poteſt eſſe tale: recipe ſucci petroſelini libras duas, herbæ ſelleri, chærefolii, hederæ terreſtris, millefolii, dracunculi hortenſis, pimpinellæ ana manipulus duos;, baccarum iuniperi libram ſemis, milii ſolis vncias tres, terebinthinæ Venetæ vncias quatuor, ſpiritus vini menſuras quatuor, ſtent per aliquot dies in vaſe clauſo, poſtea deſtillentur: cuius doſis cochlear vnum, vel duo, in curatione tria, vel quatuor, tempore matutino vel ventriculo vacuo ad præſeruationem eſſe poſſunt. Ipſa terebinthina ingreditur quoque aquam Anhaltinam famigeratiſſimam, cuius vſus multorum annorum experientia probatiſſimus fuit, non ſaltim externe in affectibus arthriticis, rheumaticis, verum etiam interne, in expellendo calculo, cuius efficaciam idem *B.* HOFFMANNVS *pag.* 45. *Clau. Schrœderian.* mire extollit, vbi tamen notandum, ſi interne illam adhibere velimus, propter maiorem penetrantiam, conuenienti aqua deſtillata dilui deberi.

14. MERETVR quoque hic apponi balſamum ſic dictum Hiſpanicum, cuius vires vulnera intra breue temporis ſpatium conglutinandi mirifice laudari ſolent. Compoſitio talis eſt: recipe olei vetuſtiſſimi vncias quatuor terebinthinæ vncias octo, frumenti integri vnciam vnam ſemis, florum hyperici vncias duas, radicum cardui benedicti, valerianæ ana vnciam vnam, thuris electi uncias duas, radices & herbæ groſſo modo contundantur & ollæ imponantur, ſuperfundendo tantum vini albi, vt omnia ſubmergantur; ſtent per biduum, deinde adde frumentum & oleum, coque ad vini conſumtionem, tum forti facta expreſſione, addatur terebinthina & thus, & iterum ebulliant, demum in vaſe cum alembico ad vſum ſeruentur.

15. CE-

15. CELEBRE quoque eſt balſamum Locatelli, quod, & externe, & interne, in ſanandis vulneribus & vlceribus præſtantiſſimæ efficaciæ eſt, legitime vſurpatum. Deſcriptio autem eſt ſequens: recipe olei hyperici veteris libr. ſemis, ceræ albæ, terebinthinæ optimæ ana vncias ſex, balſami Peruuiani vnciam ſemis, ſantali rubri drachmas duas, vini Maluatici quantum ſatis. Coquantur leni calore in balſamum conſiſtentiæ mediocris, cuius doſis drachma ſemis, ad vnam, in iuſculo calido eſſe poteſt. Cæterum terebinthina omnia fere chirurgorum emplaſtra & vnguenta digeſtiua ſolet ingredi, non tantum ob meliorem ſolutionem mixtionemque ingredientium, verum potiſſimum ob virtutem ſuam temperatam balſamicam, qua abſtergit, mundificat, conſolidat & fibras partium ſolidarum læſas roborat.

16. QVOD vires eius ac vſum in morbis ſigillatim attinet, is omnino latiſſime ſeſe extendit. *Dioſcorides* ipſam omnes antecellere confidenter aſſerit. *Clariſſimus D. le Mort. in pharmaceutica medica phyſica p.* 64. hoc elogium ipſi tribuit: *terebinthina* inquit, *quaſi vniuerſale diſſoluens menſtruum omnium reſinoſorum puriorum exiſtit, tam ad ſolutionem, quam ad mixtionem faciendam illorum corporum; imo plura dantur in hoc genere reſinoſa, quæ terebinthinæ conſortium immediatum expetunt, antequam vllo modo diſſolutiones vlteriores admittere debet. Sic gummi Copal primo diſſolui debet in terebinthina, alias difficilius cum aliis permiſcere ſeſe ſinit absque empyreumatis contractione.* Et *p.* 55. *l. cit. diuerſis*, ait, *adiicitur oleis, ad facilitandam vnionem & ſolutionem, hinc quoque ingreditur omnia emplaſtra, vnguenta & ſimilia præparata.* Terebinthina præſertim vulgaris & laricea, magno cum ſucceſſu in ſcabie leproſa, tinea & aliis cutis defœdationibus, vel ſola vel cum aliis in vnguento olim fuit adhibita GALENVS ipſa ſola pſoram ſanauit, *vid. lib. 8. de ſimpl. med. facult.* Neque hic obiici debet, aliam hanc fuiſſe terebinthinam. Etenim & ipſum lariceam aſſumſiſſe & in vſum vocaſſe, ex compluribus probabile videtur; ſiquidem ipſe GA-

lenvs lariceam suo tempore loco terebinthinæ vendidit, vnam alteri sæpius substituit, vt ex *libro eius de medicamentis secundum genera* satis patet, vbi etiam affimat, quod laricea omnia illa, quæ terebinthina vera possit, efficiat. wagnervs *in historia naturali Heluetiæ curiosa p.* 266. huius resinæ vsum in scabie, psora, tinea valde laudat. Cuius ratio hæc est quod mundificet & glandulas nimium relaxatas roboret, a salibus autem stagnantibus corrosas consolidet, & vlteriorem seri corrosiui & lixiuiosi generationem in subcutaneis vasculis impediat. simon pavli *in Quadripart. botanico* in capitis vulneribus, vbi vel a plaga, vel etiam post trepanationis vsum, dura meninx nuda detegitur, huius resinæ vsum valde proficuum pronunciat. In omnibus vlceribus & recentibus vulneribus sanandis commode terebinthinam admisceri dodonævs *in Historia stirp. pag.* 857. docet, quoniam non euidentem obtinet acrimoniam, qua vlcera irritare possit. Imo si verum est, quod iudicat dodonævs *libro citato*, abietis lacryma pro laricea a galeno habita & reputata fuit, quod & bavhini, rondeletii, clvsii *&* simonis pavli sententia est, qui similem vsum ac effectum habere afferunt; hinc non video, cur tam anxie a se inuicem soleant distingui, præsertim cum externa differentia, si recentes sint, vel exigua, vel plane nulla inuenire possit.

17. Sed placet iam paulo accuratius terebinthinæ vsum internum eximium in variis affectibus enarrare. Primum itaque terebinthina, ad drachmam vnam cum vitello oui subacta & cum aqua destillata sumta, aluinam regionem probe expurgat: vti id experientia manifestum est. De purgante autem ipsius virtute potest etiam inter alios videri wagnervs *l. c. p.* 297. Inest enim omnibus ferme gummatibus sal quoddam acre, quod resolutum fibrillis membranarum intestinalium stimulando, contentorum eiectionem facilitat atque promouet, sicuti id luculenter videmus in gummi ammoniaco, myrrha, sagapeno, benzoe, quæ cuncta pilulas antihypochondriacas & antihystericas laxantes non sine leui effectu ingre-

diun-

diuntur; vtpote ſucci acidi, qui alias aliorum purgantium vim reſpuunt & eludunt & quibus hypochondriacorum regio valde ſcatet, egregie eiusmodi gummatibus purgantur & euacuantur. Acidum enim corroſiuum ramoſo horum contextu excipitur, infringitur, ſicque ſaturatur & corrigitur, vt adeo pro purgandis acidis morboſis ſuccis ſint conuenientisſima.

18. PRAETEREA vtiliſſima terebinthina eſt interne in affectibus renum & veſicæ, dum ſale acri, tenui glandulas & ſiphunculos renales irritat & ſeparationem urinæ promouet, nec minus viſcoſam tenacem materiam in vrinariis tubulis renum hærentem & calculi materiam præbentem abſtergit atque diſſoluit: inſuper particulis oleoſis viſcoſis ſubſtantiam renum & veſicæ ab eroſione, inflammatione & exulceratione læſam, quod ſæpiſſime in truculentis & diuturnis calculoſis harum partium affectionibus accidit, rurſus conglutinat & compagem laxatam vnit & firmat. Quocirca paſſim ab auctoribus practicis terebinthina in ſubſtantia probe cum vitello oui mixta & propinata cum ſpecifica quadam aqua, ad ardorem vrinæ mitigandum, in vlcere veſicæ, nephritide, purulenta mixtione & renes detergendos, incarnandos eosque a calculo purgandos magnopere commendatur. SIMON PAVLI *in Quadripart. Botan. pag.* 538. de laricea noſtra ſiue Veneta inquit: inſigniter eſt vtilis, vbi renes viſcida pituita & calculculo obſtruuntur, in aqua chærefolii, petroſelini, fragorum, aut ſimili, addito tantillo vitelli oui ſoluta & crebrius propinata, vrinas pellit & pectoris vitiis, ac gonorrhœæ medetur. FORESTVS paſſim in obſeruationibus ſuis magis ad præſeruationem, quam curationem calculi illam adhibet: at vero ſi iam calculus eſt præſens, commodiſſime propinari poteſt ſine vlla præuia præparatione, quod HILDANVS aliquoties expertus eſt vti ex *eius obſeruationibus* patet. Quidam infuſo cum cereuiſia, leue accedente prope ignem deferueſcentia, pro potu ordinario ipſa in calculo viſcerumque obſtructionibus laudabiliter vtuntur. Obiter hic notari meretur, quod

tere-

terebinthina, licet frequenter vſurpetur, non æque vt reliqua diuretica noceat, cuius phænomeni GEORG. HORSTIVS *decad.* 8. *qu.* 1. *de calculo renum & veſicæ* rationem reddere conatur, inquiens: *caliditatem terebinthinæ temperatam membris coctioni dicatis amicam, eſſe*: at magis nobis arridet ratio RIVERII *Tom. I. prax. l.* 8. *c.* 1. quia ſcilicet aluum ſimul laxat, & per eam craſſiores educit humores, qui a cæteris potiſſimum diureticis ad renes adducuntur.

19. IN paroxyſmo vero calculoſo exhibitionem eius non ſuademus, ſed conſultius eſt, ante ipſum, vel poſt eum mitiorem factum, adhibere, ita enim optime arenulæ e renibus eliminantur. Deinceps in thoracis affectibus non ſine vtilitate adhibetur, illam enim ab omni immunditie pulmones nec non infimum ventrem purgare, ſcribit RAIVS *l. c.* Confert quoque porro, vti ait, veteri tuſſi, ſpirandi difficultati & ſputo ſanguinis. In phthiſi cum lacte ſulphuris ſi exhibeatur maximam præſtare ibi opem ſcribit HARTMANNVS *in Tirocin. Chymic.*

20. IN gonorrhœa & fluore albo, ipſam terebinthinam, in ſubſtantia, vel coctam, aut deſtillatam magnas præſtare virtutes inter chirurgos & medicos notiſſimum eſt, & reuera hic terebinthinacea omne abſoluunt punctum, præſertim ſi cum ſpecificis purgantibus acuantur, vel balſamum etiam Peruuianum admiſceatur, vtpote ſerum copioſum & vitioſum partim per renes & alvum educunt, partim glandulas & veſiculas ſeminales nimium laxatas roborant, ſordes abſtergunt, & dilaceratas partes conſolidant. Optime hunc in finem adhibentur in forma pilularum, deſuper bibendo ſerum lactis, vel etiam lac calidum. Et hæ ſunt præcipuæ, quibus terebinthina imbuta eſt, vires, in medicina & chirurgia repertæ expertiſſimæ; circa quas tamen illud adhuc venit monendum, peroppurtune terebinthinam hanc ſumi vel in bolo, vel ſub forma pilularum, aut placentularum; deinde exiguum, vel plane nullum eius vſum eſſe debere, quando ventriculi adeſt debilitas: recte enim a Celeberrmo WEDELIO *in Amoenita-*

nitatibus materiæ medicæ l. 2. ſ. 3. cap. 4. ventriculum debilitare terebinthina dicitur ex multiplici experientia, hinc etiam in ſtomachicis ſpirituoſis merito debet propinari, vel ſi maior adſit imbecillitas ſtomachi præparata ex ea, nempe ſpiritus, aquæ deſtillatæ, cæteris partibus, magis exhibere debent. Subiectis tamen robuſtioribus commodiſſime per ſe exhiberi ſuadet idem laudatus WEDELIVS & quidem in maſſa pilulari, *vid. l. c. p.* 239. neque ſine ratione, vtpote analyſi chymica craſis & textura mixti, a qua forma & virtus medicamentoſa dependet, plane deſtruitur, & præparata exinde longe aliam induunt naturam, a priori plane diuerſam, aliasque vires & operandi modum nanciſcuntur. Videmus id manifeſtiſſime in china chinæ, ceu ſpecifico optimo antifebrili, lumbricis terreſtribus, ceu laudatiſſimo antepileptico: quæ deſtillata & igne reſoluta, virtute hac plane exuuntur & & defraudantur: vnde non ſine ratione ARNOLDVS *de Villa nova* ſimplicia longe antefert præparatis & compoſitis & dolum eſſe, inquit, vti compoſitis, vbi adſunt ſimplicia. Egregius quoque locus de hac re exſtat in HELMONTIO *Tractat. diſpenſat. moderno p. m.* 372. dum inquit, *deteſtatus ſum multorum ſimplicium compoſitiones, eo quod ſi ad odorem ſanatiuum alium deſuper adiunxeris, qui priorem ſupprimat, palliet, in ſe convertat, vel ſimul ex vtroque neutrum ſuſcitet; ſciui exinde vim ſpecificam ſanatiuam abolitam fore, irritumque effectum ab ægro optatum.*

21. CIRCA vſum & applicationem ſpiritus terebinthinæ & ex ipſo præparatorum quædam adhuc monenda veniunt Nimirum cautiſſime calidiſſima hæc remedia adhibenda eſſe interne, præſertim quando calor præter naturam corpus afficit, aluus obſtructa & ſtatus plethoricus præſens eſt. Tunc enim maximum damnum inferre ſolent, quotidiana experientia id edocente; renes enim hac ratione facile ad inflammationem, exulcerationem & calculum diſponuntur; in phthiſicis calor facili negotio per præpoſterum balſami ſulphuris terebinthinacei vſum ſuſcitatur; in menſium ſuppreſſione idem

balſamus ſulphuris, adhibitus antequam ſecta fuerit vena & inteſtinalis regio a copia & ſaburra vitioſorum humorum purgata, ſæpenumero calorem internum maximum cum anxietate præcordiali excitare non ſine periculo ſolet. Diabetem ab eius improuido vſu productam notauit WEDELIVS *in Miſcellaneis Nat. Curioſ.* In gonorrhœa caute etiam cum validiſſimo hoc medicamento mercandum eſt, lenta enim febris, niſi prudenter adhibeatur, hoc ipſo facile inducitur. Auctor itaque ſum, vt in ſubiectis præprimis tenerioribus, ætate iuuenili, tempore æſtiuo, temperatura cholerica bilioſa, parciſſime, vel plane non adhibeatur. In robuſtioribus autem, pituitoſis, ruſticis, & duriori vitæ generi addictis, paulo liberalius vſurpari poteſt, vbi tamen ſemper generalis regula debet valere, ne plethoricis, ne aluo obſtructa, vel calida intemperie laborantibus offeratur. Refracta doſi ſi miſceatur cum tinctura tartari, elixirio pneumonico, carminatiuo, ſpiritu ſalis ammoniaci vinoſo, in plurimis affectibus eius vſus non erit de nihilo.

22. Externe autem ſpiritus terebinthinæ, maxime ſi cum axungiis animalium rite mixtus fuerit, in neruorum ac ligamentorum contractionibus, tenſionibus, nec non relaxationibus egregium auxilium præbet, ſi calide partes paralyticæ ipſo inungantur. BOYLE ſpiritum hunc, in *Tractat. de ſpecificorum remediorum natura*, aduerſus contracturam eeu ſummum & diuinum remedium extollit. Ad vlcera cacoëthica mundificanda, carnem ſuperfluam abſumendam & putredinem arcendam, cum ſpiritu vini dilutus chirurgis fert opem exoptatam, præſertim in læſionibus partium neruoſarum. Spiritus terebinthinæ, imo ipſa terebinthina, cadauera a putredine & corruptione præſeruare optime poteſt. Sed hæc de terebinthina eiusque vſu moniſſe & attuliſſe impræſentiarum ſufficiant.

DISSERT.

DISSERTATIO III.

DE MILLEFOLIO.

§. I.

NON minus acute, quam vere pronuntiauit ſuperioris ſeculi clariſſimus chymicus OSWALD. CROLLIVS, dum ait: *natura etiam in minimis & abiectiſſimis obſeruatur cum ſtupore maxima & vbi deficit in corpore, abundat in viribus.* Ad veritatem huius adſertionis confirmandam auctor inter alia ex regno vegetabili exempli loco allegat vitem & culmum innuendo varii generis frumenta. Et ſane ſi triticum, ſecale, hordeum intuemur, nihil aliud ſunt quam gramina exili ſplendore ornata, at in ſeminibus eorum ſuccus adeo nobilis delitesſcit, vt exinde vniuerſus orbis communiſſimum pabulum & ſitis leuamen præparet & vitam hanc fere vnice ſuſtentet. Similiter vitis & frutex paruæ conſiderationis, floribus exiguis prædita & incapax ſuis viribus e terra ſe eleuandi opus habens loco fulcimenti adaptatis palis vel arborum truncis ramisque, quibus ſe ope capreolorum ſuorum circumuoluit & in altitudinem effert: nihilominus tamen vtilitas, quæ ex fructu ipſius plane diuino ad vitam & ſanitatem hominis redundat, reuera eſt ſumme admirabilis, ſiquidem ſuccus vuarum, per fermentationem in vinum generoſum mutatus, maximum eſt machinæ humanæ reſtauratiuum, ſanguinis ſpirituaſcentiam auget & mentem acutiorem atque eleuatiorem reddit, vnde & ipſe ſacer codex eius vires mirifice extollit & Syracides præ æſtimatione huius adeo delicioſi nectaris exclamat: quid eſt vita absque vino!

2. QVODSI latius paulo in caſtra vegetabilium exſpatiaturi fuerimus, conſpectui noſtro ſeſe offerent multiplicis generis herbulæ circa ſemitas hinc inde diſperſæ, figuræ qui-

dem externæ pulchritudine non admodum superbientes, quarum tamen elementa & agendi vires si penitius scrutemur, fatendum omnino erit, esse illas ex earum numero, in quibus natura cum stupore voluit apparere maxima. Vnicum solummodo hac vice lubet in medium proferre millefolium, quod vbiuis copiosissime prouenit & in omnibus fere pratis luxuriat, aspectu quidem ignobile, viribus vero eximium, & dignum maxime, vt præ vlmaria & aliis longe speciosioribus plantis reginæ pratorum nomen sustineat. Non possumus non singularem Dei prouidentiam & ore & calamo venerari, cum obseruemus, tam bene, tamque sapienter consultum fuisse generi humano, vt, quæ ad longe optabilissimam sanitatem conseruandam & ægritudines valde horribiles simul a corpore auertendas inseruiunt, non e longinquo & ex abditis terrarum locis scrupulose debeant conquiri, sed circa vias in campo plano haberi & colligi queant, quare non inconcinne PARACELSVS alias non adeo magnus vulgarium medicamentorum æstimator pronuntiauit: *rusticum quemlibet verum pharmacopolium ante suas ædes habere.* Et profecto, quid impedit, quo minus hoc adsertum cum rei veritate valde consonum stuamus, siquidem circa quoduis tugurium in copia crescunt malua, chamomilla, millefolium, acacia, sambucus, esula, papauer rubrum erraticum, brassica, petroselinum, plantago, pimpinella, hyosciamus, lapathum & aliæ adhuc præstantissimæ herbæ ac frutices, quibus sane omnibus in morbis indicationibus satisfacere possemus optime, vt adeo vix opus esset tam pretioso ex regno minerali apparatu. Mea est & manet firma sententia, quod qui simplicissimis herbis, seminibus, flosculis & radiculis morborum curationem suscipiunt, omnium felicissime medeantur, id quod pluribus testatum facere possem exemplis, si temporis permitteret. Et eam omnino ob causam, exiguitas ex locupletissimo materiæ medicæ thesauro præ omnibus placuit millefolii herbæ tractationem suscipere. Et quicquid de nobilissimæ totius plan-

plantulæ natura & vſu explorare vel ab aliis iam exploratum deprehendi in diſſertatione præſenti ea, qua poſſum, accuratione diſcutiendum decreui.

3. ANTEQVAM ad ſcopum ipſum accedimus & millefolii naturam viresque decenti ſcrutinio medico perſequamur, e re fore noſtra iudicamus, vt primo omnium in eius differentes ſpecies, cognomina ac figuram externam inquiramus, & deſcriptionem eius paulo accuratiorem ſiſtamus, quo omnibus pateat, quænam ſit illa herba, cuius diſcuſſionem pleniorem hic intendimus. Quodſi ſcriptores botanicos euoluimus, ii varias nobis ſubminiſtrant millefolii ſpecies, ſiquidem CASPAR BAVHINVS, qui potius in herbarum nomina, quam earum vſum ſagaciter inquirit, *in Pinace Theatri Botanici Lib. IV. Sect. III. pag.* 140. tredecim millefolii ſpecies recenſet & in *Prodromo Theatri botanici*, in quo plantæ ab ipſo primum deſcriptæ traduntur *Lib. IV. cap. VI. pag.* 72. adhuc quinque millefolii ſpecies exhibet & ſollicite delineat. CHRISTOPH. MERRET. *Pinace rerum naturalium Britanicarum* decem, HERMANNVS vero medicinæ & botanices Profeſſor in *Horto Academico Lugduno-Batauo* nouem millefolii exhibet ſpecies. Nos ex multivariis iſtis millefolii ſpeciebus ſeligimus tantum vulgare ſic dictum millefolium, quod Germanice audit Garbe, Garben-Kraut, Schaaff-Garbe, Schaaff-Ripp, Græce Chiliophyllum, miriophyllum, DODONÆO Achillea, FVCHSIO Stratiotes millefolia aliis alio non multum ab his differente nomine.

4. RATIONEM prædictorum nominum ſi quis a nobis expetat, dicimus, hanc herbam millefolii nomen accepiſſe ob multiplicem foliorum ordinem & inciſuras, ſiquidem vnumquodque folium a caule plantæ progrediens interdum, ſi præſertim in ſalaciori ſolo ſuccreuerit planta, vltra octo ſpargit ramificatiunculas, quæ ſingulæ rurſus quinque ſex vel octo gaudent inciſuris, vt adeo ſi a dictis foliorum ramificatiunculis eorumque inciſuris calculus deſumatur, revera vocari poſſit millefolium. Quare autem Germanicis Schaaff-Garbe audiat, id eo deducendum eſſe arbitror, quo-

niam contestantibus id opilionibus oues lubenter hac herba vescuntur. Praeterea achilleae cognomen habet ab Achille magno Graecorum heroë, qui hac planta vulnera suorum militum curasse perhibetur. Stratiotes quoque dicitur, quoniam militum vulneribus sanandis egregie conducit. Satis vero de nomine dictum esto, cum in aprico sit positum, parum vtilitatis inde in praxin medicam redundaturum. Salse admodum SIMON PAVLI *in Procemio Quadripart. Botanic.* illos, quibus volupe est nomina herbarum tantum venari, neglecta virium inquisitione, perstringit his verbis: *quid opis aegro adferet medicus ex catalogo nominum Pœniae, cum v. g. decies vel saepius vno die eum concidere, conulsiuis motibus lancinari, contortis oculis toruum tuentem epilepticum ante pedes iacentem obseruat? Non hic scire conducibile* APVLEIVM PLATONICVM *cap. LXIV. de virtutibus herbarum* referre, quod Pœnia Graecis adpelletur Pentorobon, aliis Glycysis, aliis Agloophotis, aliis Paeonion, aliis Selenion, aliis Menion, aliis Panacosceras, aliis Helenogonon, aliis Dichomenion, aliis Gludim, aliis Menogenion, aliis Theodonion, Italos vero Pœoniam, alios Rosam fatuinam vocare? Nos igitur hac occasione ipsa haec verba ad millefolium nostrum adplicaturi dicimus: quid quaeso proderit aegro spasmodicis ventriculi & intestinorum doloribus detento vel vulneribus multis adflicto, si medicus sciat exacte recitare cognomina eorumque accuratam calleat delineationem, interim tamen ignoret, quid virtutis intus custodiat haec planta & quomodo in solamen & iuuamen aegrotantium millefoliata adhibeat.

5. MILLEFOLIVM ab auctoribus botanicis hinc inde describitur, vti videri potest in *Matthioli Comment. in Dioscorid. Libr. III. cap. CXXXVII. Dominica Chabraei, stirpium iconibus & sciagraphia,* SIMON. PAVLI *Quadripart. Botan. Class. II. pag.* 103. RAII *methodo plantar. noua & plurimis aliis,* Nos florentem herbam paulo accuratiori considerationi nostrae subiecimus & notauimus omnia, quae ad externi illius habitus cognitionem aliquo modo facere videbantur. Radicem quod atti-

attinet, ea ex plurimis constat filamentis & non secus ac calamus aromaticus late per tellurem dispergitur atque hinc inde turiones emittit, qui successiue increscunt & nouæ plantæ faciem induunt, vnde facile peti potest ratio, quare hæc herba adeo luxuriet & a Iunio ad Septembrem vsque flores possideat, cum rosæ, lilia, tulipæ, plurimæque aliæ herbæ vix per quatuordecim dies in flore conspiciantur. De foliis iam supra dictum fuit. Florem vero quod concernit, præsentat ille umbellam ex multis vna in serie separatim erumpentibus flosculis coagmentatam; vnusquisque horum flosculorum gaudet quinque petalis candidis & rotundiusculis, discum vero formant semiflosculi calyciformes quinque incisuris ceu petalis imperfectis superius notati, ex quorum fundo prominent stamina cum antheris aurantii coloris, quibus inferius capsula seminalis adhæret. Herba hieme perit, sed verno tempore radices succo nouo imprægnatæ copiosos emittunt turiones, vt adeo hæc planta non solum ex semine terræ mandato propagetur, sed potissimum ex radicibus late serpentibus denuo subpullulet. In pratis vbiuis fere locorum & circa semitas crescit. Si tellure alitur pingui & subhumido ad vlnæ altitudinem excrescit, in arido autem & exsucco solo plerumque spithamam longitudine non multum superat. Natura interdum ludit, & flores monstrat purpureos vel ex albo purpurascentes, vti idem in aliis quoque obseruatur plantis & cumprimis in cæruleo illo agrorum decore cyano, quem non non semel flore albo vel purpureo aut aliis coloribus ornatum reperire contigit.

6. HISCE obiter præmissis ordinis ratio postulat, vt ante omnia in naturam, principia & elementa herbæ millefolii inquiramus. Sicuti enim actio & operatio cuiusuis medicamenti vnice fluit & proficiscitur ex natura principiorum dextre cognita: ita præcipuum laborem hunc esse iudicamus, vt iam ostendamus naturam & principia actiua in millefolio, quæ vtique medicus cognita explorataque habere debet, si cum ratione & certo quodam effectu hac herba vti velit.

Cum

Cum vero plura ſint, quæ ſimplicis alicuius naturam patefaciunt, hinc ordine decenti cuncta perſequemur. Et primo quidem de principio inſito & actiuo millefolii iudicabmius ex forma externa & loco natali, deinceps ſubiiciemus guſtus & olfactus teſtimonia, quibus omnibus addemus experimenta chymico-pharmaceutica, vnde omnium elementorum huius herbæ qualitas optime hauritur.

7. Mvlti ſunt medicorum, qui magnam de viribus cuiusdam herbæ iudicandi fiduciam in ſignaturis externis ponunt, adeo vt OSWALD. CROLLIVS *in Tract. de ſignaturis rerum*, eum tantum verum medicum dicat, qui ex ſignaturis rerum externis de interna illarum præſtantia iudicare poſſit & meliorem partem veræ literaturæ, per quam omnes res occultæ legantur ac inueſtigentur, nuncupare non erubeſcat hanc falſo iactitatam de ſignaturis rerum ſcientiam. Verum qui paulo penitius rem conſiderat, facile cognoſcet, methodum hanc imaginationis ſobolem eſſe, adeoque incertam & fallacem, vt nihil minus inde, quam ſpecialis virtus & actiuum plantæ alicuius elementum explorari ac detegi poſſit. Hoc vero concedendum omnino eſt, ipſam florum figuram quodammodo, ſed probabiliter tantum & generaliter nos de facultate alicuius herbæ inſtruere. Quare ex obſeruatione botanica conſtat, herbas ſic dictas vmbelliferas plerasque virtute gaudere ſedatiua, antiſpaſmodica & ſulphure ſuo caput replere, ſimul quoque carminatiuam vim exſerere, vti videre licet in anetho, leuiſtico, aniſo, pimpinella, chærefolio, caro, coriandro, vlmaria, fœniculo, nigella, ceruaria, valeriana, meo multisque aliis. Itaque millefolium noſtrum quod attinet, a priori ex ſolo aſpectu vmbellæ ipſius cognoſcimus, illud ob ſulphur ſuum blande vaporoſum magna pollere vi antiſpaſmodica, ſedativa & carminatiua, quæ virtutes etiam ipſi reuera inexiſtunt ac de iure competunt, vt in ſequentibus dilucidius exponetur.

8. Alia vero adhuc via paulo ſecurior datur in plantæ alicuius elementorum cognitionem deueniendi, ſi ſecundum men-

mentem locus natalis, vbi hæc vel illa herba ſponte prouenit, conſideretur. Obſeruaui enim plantas pro differentia locorum, vbi ſponte naſcuntur, peculiares, ſed communes & proprias fere poſſidere virtutes. Ita v. g. plantæ pleræque, quæ in fœcundis ac pinguibus locis naſcuntur, principio pollent partim mucilaginoſo, partim ſulphureo & vaporoſo naturæ plus minusque amico, eaque propter omnis generis dolores ſedant, ſomnum inferunt, humorum acrimoniam temperant, tumores emolliunt, omnibus affectibus, qui ex ſpaſmo fiunt, medentur & immodicas fluxiones ſiſtunt, quales ſunt v. g. anethum, aniſum, abſynthium, bugloſſa, chærefolium, chamomilla vulgaris, cynogloſſa, crocus, cuminum hortenſe & pratenſe, nigella, papaueris ſpecies, coriandrum, ebulus, fœnum Græcum, fœniculum, hyoſciamus, horminum, imperatoria, lolium, leuiſticum, lupulus, mentha criſpa & Saracenica, & huius generis plurimæ. Iam vero ad millefolium noſtrum hoc adplicaturi haud ignoramus, illud in pratis, quæ locis fœcundis accenſentur, ſponte progigni, adeoque valde probabilis infertur inde concluſio, quod iisdem agendi principiis ſit inſtructum, quibus herbas in locis fœcundis naſcentes ſcatere modo diximus. Itaque ſi vlla alia hoc in ſolo enutrita plantula certe hæc ob ſulphureum blande vaporoſum cum mucilagine quadam intermixtum principium inſigni gaudet vi anodyna, antiſpaſmodica, acrimoniam humorum temperante ac tumores emolliente.

9. Attendendvm hoc loco eſt, quod prædictis modis in herbarum principia inquirendi neceſſario coniungi debeat guſtus & olfactus experimentum, ſi cum certitudine maiori iudicare de herbarum virtutibus cupiamus; in hoc enim multum momenti ſitum eſt, ſiquidem cum duobus maxime natura gaudeat in mixtione corporum agendi principiis, ex quibus fere omnis earum virtus promanat, quorum vnum eſt ſal, quod ſapore diiudicatur, alterum ſulphur, quod ope odoris percipitur, facile apparet, hunc plantarum vires explorandi

modum esse longe accommodatissimum & ceteris iam propositis pondus addere. Sicuti vero saporis diuersæ species sunt, quæ ex commixtione salis cum aliis partibus exsurgunt, ita quoque prout principium sulphureum cum salinis, terreis & aqueis varie commiscetur, diuersa odoris species resultat, vnde ex sapore & odore generalis æque ac specialis certis in morbis proficua plantarum virtus explorari potest. Quodsi iam millefolii herbam gustu & olfactu perscrutamur, obseruabimus totam plantam, radicem cum fibrillis minimis fere capillaribus, caulem quoque cum medulla in eius cauitate hærente, folia & flores sapore gaudere amaricante, qui tanto conspectius duprehenditur, si hæ partes cum aqua decoquuntur vel in ea saltem infunduntur. Odor vero plantæ est fortis sulphureus, qui in floribus præsertim longe eminentior obseruatur. Ex his igitur merito concludimus, millefolium sale quodam fixo cum partibus terreo-mucilaginosis nupto & sulphure vaporoso subtili & suaui naturæque amico esse instructum.

10. Tandem chymico pharmaceutica partium a se inuicem abstractione optime elementa huius herbæ euoluuntur. Quodsi enim hæc planta recens vel sicca cum aqua destillatur, prodit inde oleum saphirinum peneratissimi saporis & odoris valde sulphurei vaporosi, quo ipso clarum fit, inesse huic plantæ sulphur quoddam vaporosum, anodynum, sedatiuum peculiaris indolis, quale vix vlla in planta excepta chamomilla vulgari reperitur. Huius igitur olei ratione quoque recte ipsi tribuitur virtus antispasmodica, anodyna & carminatiua. Quodsi oleum subtilius fuit abstractum, remanet magma bruni coloris, paulo mucilaginosum, valde adhuc redolens, quod cum decenti modo partibus terrestrioribus per expressionem prius separatis igni ad euaporationem supponitur, coit in extractum amaricantis saporis, quod ob immixtas adhuc plurimas particulas sulphureas singulari pollet efficacia antispasmodica, humorum correctoria & roborante, itemque traumatica. Reliqua pars crassior post expres-

sionem

ſionem relicta tanquam terra effœta nullius eſt vtilitatis. Ex herba tota ſiccata & igne concremata ſal elicitur amaricantis ſaporis. Conſtat itaque ex hiſce experimentis, in millefolio prædominari elementum ſubtile vaporoſum ſumme ſulphureum cum quadam mucilagine, terra fixa & ſale alcalino intime combinatum. Ex hac igitur ſubſtantia oleoſa cum mucilagine quadam, ſale & terra mixta deduci vtique debet omnis virtus, quæ in noſtro millefolio latitat, imo non tantum ex hoc principio vires per experientiam & a poſteriori cognitæ peti, ſed & nouæ incognitæ inueniri & detegi poſſunt.

11. Evolvtis hoc modo millefolii elementis & agendi principis opus etiam erit, vt recenſeamus, in quibusnam affectibus tam internis, quam externis chirurgis & medicis eximiam opem & leuamen medicamina ex millefolio adornata præſtiterint. Vt autem exordiamur ab vſu interno, maxima eius virtus celebratur in omnibus iis morbis, qui ſpaſmis originem debent & dolores atroces iunctos habent, vnde præſertim aqua ex millefolio deſtillata febrium paroxyſmos & vehementiam coercet, ſiquidem non ſolum humores impuros in primis viis & maſſa ſanguinea collectos corrigit, diluit & reſoluit, ſed & ſpaſmos, in quibus febrium natura conſiſtit, optime demulcet ac aufert. Et hanc ob cauſam etiam ipſa in febre peſtilentiali a compluribus auctoribus practicis mirifice extolluntur millefoliata, adeo vt *Henricus Paſchaſius Libr. de peſte cap. V. pag.* 1. teſtetur, ſe millefolii effectum plane ſingularem expertum fuiſſe in peſte Hafnienſi, nec deſunt auctores alii plurimi, qui hanc herbam cum flore ceu peculiare arcanum contra peſtem habeant, vti videre eſt in *Claud. Theod. Panth. Hygiaſt. Lib. III. cap. XXVII. Phil. Cruling. Florileg. Hippocr. Galen. Chym. Part. VIII. cap. VII. pag.* 214. *Th. Bartholin. in Act. Med. Hafnienſ. Vol. II. pag.* 292. *Ang. Salæ Opera Med. pag.* 455. Quin imo iidem auctores millefolium ſuſpendere tempore peſtis præcipiunt in copia domuum parietibus, forſan vt aer corrigatur & miaſma peſtilen-

ſtilentiale eiusmodi effluuiis odoriferis auertatur, quamuis ego potiorem exinde promananrem effectum attribuam fiduciæ, quam eiusmodi homines, qui amuletis hiſce domuum parietes ornant, tum concipiunt, his præditi poſtea non timent peſtem, vnde ab ipſa interdum immunes degunt. Idem quoque effectus antipeſtilentialis ſalis millefolii adſcribitur.

12. PRÆTEREA millefoliata & cumprimis florum cum aqua infuſio aut decoctio, aqua deſtillata vel cum ſpiritu vini non rectificato extracta eſſentia aut ſyrupus infra deſcribendus, vt & ſpiritus millefolii cum oleo eius adhuc exaltatus in omnibus doloribus, qui ſpaſmorum ſunt tragici effectus, egregiam exſerunt efficaciam. Equidem non ſine magno fructu & vtilitate in hæmorrhoidum cæcarum dolore, in colica, doloribus poſt partum, a lochiis ſuppreſſis & quæ ex hæmorrhoidum ſuppreſſione naſcuntur acerbioribus tormentis, in cardialgicis quoque anxietatibus, affectu ſpaſtico ventriculi & diaphragmatis, vti in diſſert. *de præſtantia remediorum domeſticorum* docui. Puluerem millefolii cum vino exhibitum efficaciſſimum eſſe in colicis auctor eſt *Iohannes* CAMERARIVS *in Horto medico pag.* 101. Similiter in doloribus a calculo eius vſus non contemnendus eſt, quoniam ſpaſmo conſtrictos vretheres relaxat & liberiorem calculis renalibus exitum conciliat. Pulchre hanc in rem ſcribit MARC. ANTONIVS ZIMARA *in antro magico medico P. I. pag.* 7. puluis ſeminis millefolii vere collecti ad drachmam vnam cum vino albo aut iuſculo mane ieiune vſurpatus quam ſit præſtans remedium ad calculum deturbandum experientia me docuit, præſertim ſi bis terue repetatur. In ſuppreſſione quoque vrinæ infuſum millefolii in aceto ſuadet APOLLINARIS *in Enchiridio ſuo* botanico, quem in finem ſubſtitui rectius poſſet tinctura ex millefolii & chamomillæ oleis & ſpiritu iuniperi parata, ſi præſertim in gonorrhœa vel a flatulenta & feculenta cereuiſia hauſta oriatur. In odontalgia herba millefolii cum butyro inſulſo frixa & calide male dolenti impoſita commendatur ab *Apollinari* loc. cit. quod ſane remedium præſertim in tumoribus ab inflamatio-

matione membranularum dentes cingentium relictis est accommodatissimum. Manducata folia maxime recentia dentium dolores mulcere perhibentur, quæ virtus etiam commanducatæ radici & diu sub dente dolente retentæ adscribitur, vti videre est in *Matthiol. Comment. in Dioscorid. Lib. III. cap. CXXXV. & Apuleio de virtutibus herbarum.* Sed an hic effectus inde sit expectandus, valde dubito, ego hunc in scopum potius suaderem oleum millefolii in gossypio dentis cauitati inditum & ad tempus ibi detentum.

13. Qvvm vero enormiores sanguinis siue per vterum, siue per sedis venas, aut fistulam bronchialem profusiones, acerbioribus spasticis viscerum vel aliarum partium contractionibus suam originem suaque incunabula debeant, euporista illa ex millefolio parata in iis compescendis vix vlli alii remedio efficacia cedunt, vti multis practicorum testimoniis id clarum manifestumque fit. Ita *Matthiolus Comment.* in *Dioscorid. Lib. III. c.* 137. hanc in rem sequentia profert: *datur vtiliter millefolii succus ad sanguinis reiectiones. Idem præstat sicci farina ex symphyti maioris aut plantaginis aqua pota. Eadem naribus indita fluentem inde sanguinem compescit.* Et paulo post hæc verba ponit: *herba recens tusa & supposita pubique illico mensibus profluuia compescit. Præstat quoque mirum in modum millefolii & foliorum & florum farina ad sanguinis mictum, vbi vnciæ pondere vna cum Armeniæ terræ drachma ex vaccino lacte propinetur ieiunis diebus tribus continuis.* conf. quoque *Galenus Lib. III. simplicium medicamentor. Joh. Renodæus Lib. I. de Materia Medica, Reinerus Solenander Consil. VIII. S. IV. Sennert. Lib. IV. Med. Pract. pag. 2. Sect. II. cap. VI.* sistit quoque hæmorrhoidum nimium fluxum secundum *Petr. Pachequ. obs. V. ap. Riuer. in Comment. Thom. Willis. Pharm. ration. P. II. G. I. cap. VII. Thom. Fuller Pharmacop. Extemporan. p. m.* 235. Ex eodem quoque fundamento non modo sanguinis, sed alias quoque fluxiones egregie intercipit & cohibet, hinc memorato Matthiolo millefolium vna cum floribus tusum & cum sua ipsius aqua aut caprino lacte

potum gonorrhœam in viris, in feminis alba vteri excrementa tollere & dysentericis quoque vtiliter infundi vna cum sui ipsius succo perhibetur, qualem obseruationem etiam habet GABRIEL FALLOP. *Secret. pag.* 73. 77.

14. INSVPER antepileptica quoque virtute excellere millefolium auctoritate ARNOLD. *de Villanov. Libr. I. Prax. cap. XXII. &* CRATON. *Lib. I. Consil. IV.* comprobatur, quæ vis & efficacia vnice, vt nobis videtur, a sulphure vaporoso, anodyno & magno spasmorum etiam conuulsiuorum sedatiuo petenda ac deriuanda est. Porro in spasmodicis vermium rosionibus commendatur, vti inter alios prodit ZWINGERVS in *Herbario suo* it. ANTON. CHALMET *in Enchirid. Chirurg. Lib. III. cap. XV.* quæ ipsi virtus ob amaricantem saporem & olei fragantiam competere videtur, vnde ex eodem fundamento IVLIVS CÆSAR CLAVDIVS *in Empiria rationali Lib. III. Sect.* 31. *Tr. II. cap. VI.* aquam rosarum & *Riuerius* aquam florum aurantiorum aduersus vermes conuenire deprehenderunt. In abortu imminente, qui nunquam non absque spasmorum summa violentia fit, decoctum millefolii ceu præstantissimum remedium præseruatorium commendatur a SIMONE PAVLI *in Quadripart. Botanico class. II. pag.* 103. Contra vomitum herbæ decoctum cum labruscæ floribus vtiliter dari putat MATTHIOLVS *in Comment. ad Dioscorid. Lib. III. cap.* 137. quod non sine ratione ab ipso statuitur, siquidem vomitus est affectus insignium ventriculi præsertim ac duodeni spasmorum, quibus vero sedandis millefoliata optime succurrunt.

15. Si vllo vero in morbo solamini egregio sunt millefoliata, certe in malo sic dicto hypochondriaco & hysterico eorum vsus continuatus tum ad præseruationem paroxysmi, tum ad eius mitigationem, obseruatur longe præstantissimus. Hunc in finem familiarissime vti soleo decoctis & infusis ex millefolio, neque minus frequenter præscribit pilulas ex extractis millefolii, chamomillæ, camphora castoreo & extr. rhabarbari paratas. Mirifice etiam clarissimus STAHLIVS *in dissert. de Therapia passionis hypochondriacæ* medicamenta ex herba

mille-

millefolii extollit, dum ait: *quodsi in passione hypochondriaca etiam acerbiores anomalæ commotiones circa venam portæ succedant, specifico quodam affectu illis succurrit herba millefolii vel in decocto vel in essentia adhibita, quæ vltima etiam cum moderata spiritus volatilis additione interdum non æque continuo vsu offerenda conducit.* Et profecto, certa & multiplici obseruatione edoctis contumacissimum hunc morbum minime remediorum multitudine eorundemque crebra cum aliis mutatione vinci, non absque fundamento adserere licet, millefolii solius decocto vel infuso per longum tempus vsurpato adsumtis interdum lenioribus laxantibus & seruata insimul exactiori diæta plus præstari posse hoc in casu, quam omnibus aliis tantopere commendatis morosiusque paulo conquisitis medicamentis.

16. Qvia flores chamomillæ vulgaris etiam propter oleum, quod per destillationem identidem sapharinum prodit, temperatum & sedatiuum, millefolio penitus ferme similes & ipsi affines vires alunt, eorum hinc virtus non dispar, sed vna eademque in commemoratis iam affectibus deprehenditur. Qua de causa opportune admodum in horum morborum curatione hi duo flores coniungi & in vnum medicamentum, vt infusum vel decoctum aut in clysterem vel cataplasma recipi possunt: siquidem hic flos in omnis generis doloribus, spasmis quoque & hæmorrhagiis sistendis fere est incomparabilis. Id vero habet maxime familiare præ millefolio, quod semiflosculi illi lutei, qui discum formant, ad drachmam vnam aliquotes die vacuo sumti pertinaces febrium intermittentium insultus atque impetus potenter sistant & compescant longe tutius, quam ipse laudibus in cœlum sublatus chinæ chinæ cortex, qui ex remoto Peruuiano regno ab aliquot inde iam annis tanto pretio redemtus fuit. Nullum vero simplex in rerum natura reperitur, quod tam amicum est intestinis, quam flos chamomillæ, qua de causa etiam non sine consilio & singulari fructu huc vsque solos flores chamomillæ ad clysteres in omnibus fere affectibus loco alio-

rum

rum ingredientium recipiendos curaui ac suasi addito, si opus videbatur, oleo amygdalarum dulcium vel huius loco substitutis ad sumtus parcendos oleis lini aut raparum, quae & salis communis sufficienti quantitate, si praesertim alui deiectio tentata simul fuerat; quippe sal commune in stimulandis intestini recti tunicis meliorem longe vsum habet, quam varia extracta & electuaria lenitiua vel purgantia, quibus omnibus inter clysteres carere possumus optime.

17. Deniqve millefoliata mirifica pollent virtute in laesionibus, corruptionibus internarum partium consolidandis, adeoque in pulmonum, renumque exulceratione eorum vsus circumspectus non plane est contemnendus. a fonseca *Tom. II. Consil. Med.* & iohannes praevotivs *in Medicina pauperum* valde extollunt puluerem millefolii in phthisi & vlceribus pulmonum, si quotidie eius drachma vna in iusculo calido sumatur. Neque dubium est, quin dictis in morbis maximam interdum praestet vtilitatem, praesertim si aegrotantis aetas non sit prouectior, si succos adhuc in venis alat benignos, nec marcor, languor & summus virium lapsus in corpore sentiatur, sique insimul accuratior victus ratio obseruetur & medicatio haec per dimidium annum & vltra sollicita cura continuetur. Eundem vero & illustriorem adhuc affectum in phthisi ab vsu continuato decocti millefolii cum conserua rosarum rubrarum praeparati & bene clarificati exspectare possumus. In laesionibus & exulcerationibus intestinorum post dysenteriam grauem flores millefolii & chamomillae in clystere adplicati vel intus quoque in forma decocti adsumti ad consolidationem egregiam exserunt efficaciam. In casu ab alto ad sanguinem congrumatum resoluendum aqua millefolii destillata vel eius decoctum, puluis quoque cum aceto itidem praestantissimae sunt virtutis.

18. Lvstravimvs iam nostri simplicis vsum internum, superest igitur, vt paucis tantummodo verbis agamus de vsu eius externo, cum satis etiam ille nobilis sit. Nolumus vero hic esse longiores, quia abunde eius vsus chirurgicus &

vulgo eſt perſpectus. Et primo quidem egregiam exſerit efficaciam in tumoribus & inflammationibus externis emolliendis ac diſcutiendis. Speciatim vero cataplaſma ex floribus millefolii, chamomillæ, meliloti aliisque ſimilibus ſpeciebus præparatum in tumoribus odontalgicis, itemque pedum œdematoſis non ſine effectu eſt euidenti. In eryſipelate flores ſicci prius contriti ope lintei triplicati parti inflammatione tactæ impoſiti optime conducunt. Linimentum ex aqua millefolii, chamomillæ, aceto vini, ſpiritu vini camphorato & ceruſſa partibus genitalibus, cumprimis præputio ac ſcroto ab impuriori venere tumore affectis frequentius de die calide adplicatum egregio eſt iuuamini.

19. PRÆTEREA decantatiſſima eſt millefolii apud omnes fere auctores & botanicos & practicos ſingularis vis traumatica, ſiquidem non ſolum vulnera recentia optime conglutinat, ſed & vlcera etiam fiſtuloſa & mali moris purificat & ad conſolidationem perducit. Eſt igitur hoc millefolium inter vulnerarias plantas facile princeps & iam ab *Achille* armipotente Græcorum heroë ad vulnera militum ſuorum ſananda adhibitum fuiſſe traditur. SIMON. PAVLI *in Quadripart. Botanico* citat hiſtoriam ex HOLLERII *lib. II. cap. V institut. chirurg.* petitam de quodam ruſtico, cui deciſus erat naſus ea parte, qua os in cartilaginem definit, qui ſola herba millefolii tuſa & in vino nigro trita impoſita breui fuit reſtitutus. RENODÆVS *in materia medica* ita de millefolio diſſerit: *qualitatem habet adſtringentem vulnerariam. Optime ab inflammatione vindicat, deſiccat & glutinat, vlceribus quoque prodeſt & ſanguinem vndecunque fluentem ſiſtit.* conf. quoque ZWINGERVS & LONICERVS *in Herbariis ſuis.* Vulgus in vſum vulnerarium ſubigit aut tundit herbam millefolii in formam cataplaſmatis addito tantillo axungiæ porcinæ vel lardi infumati. Quidam etiam telæ arenearum parum remiſcere ac vulneribus recens inflictis id adplicare ſolent. Gargariſma ex aqua deſtillata millefolii vel eius decoctione vſurpatum reſiſtit putredini faucium, gingiuæ, & colli. Herba contuſa

carbunculis cum fructu quoque adponitur, vti testantur IOH. CRATO *libr. de peste.* P. DROETVS *Consil. de pest. cap. X.* IVL. PALMAR. *de febrib. pestilential. cap. XVIII.* M. VNZER *Antidot. pest. lib. II.*

20. VLTIMO loco exponendæ veniunt variæ ex millefolio præparationes. Quando herba vel recens vel sicca vna cum floribus parumper inciditur & cum sufficienti quantitate aquæ simplicis vesicæ cupreæ vel cucurbitæ vitreæ capaciori inditur & destillatur, prodit aqua coloris subcœrulei, cui supernatat oleum penetrantissimum coloris saphirini elegantissimi, cui vix datur in rerum natura simile, vnicum si chamomillæ oleum excipias; IOH. SIGISM. ELSHOLZIVS *in Destillatoria curiosa* plurima profert exempla vegetabilium colorate alembicum transcendentium, quippe secundum prædicti auctoris experimentum veronica recens cum vino vel aqua destillata dat aquam viridem, id quod etiam de saluia & rore marino valet; chamomilla Romana oleum flauum destillatione fundit, ex fecibus vini elicitur per vesicam oleum viridissimum, ex cinnamomo aurei coloris, ex petroselino & chærefolio florentibus & in semine constitutis viridiusculum oleum prodit, iridis quædam species cœrulea aquam largitur cœruleam, planta ros solis dicta decenti methodo per vesicam vitream destillata liquorem ad rubedinem inclinantem exhibet & certa pimpinellæ species cœruleo colore imprægnatum spiritum fundit. Meminit quoque curiosus hic scriptor olei cœrulei ex chamomilla destillati, sed de nostri millefolii oleo saphirino altum apud ipsum est silentium. Euoluimus hanc in rem plures alios scriptores tum chymico-pharmaceuticos, tum botanicos, nullibi tamen eius mentionem factam deprehendimus, etsi sollicita cura in id inquisiverimus, tandem casu quodam incidimus in exiguum libellum, quem IOH. POPPIVS Chymicus Coburgensis *de herbis* conscripsit & anno 1625. edidit, qui vnicus auctor iam mentionem iniicit oleorum millefolii & chamomillæ, quod colore cœruleo prodeant in destillatione.

21. ME-

21. MEMORABILE circa oleum millefolii hoc eſt, quod eius color pulcherrimus ſaphirum fere ſuperans ſucceſſu temporis paulatim mutetur, adeo vt gratiam ſuam intercapedine duorum vel trium annorum fere penitus amittat; ſpiritus vero vero cœruleus ex ſummitatibus deſtillatus noſtro experimento vltra quinquemeſtre colorem hunc ſuum longe amœniſſimum exacte ſeruauit, ab eo vero tempore deinceps ſucceſſiue glaucefcere cœpit. Falſiſſima eſt eorum opinio, qui ſpiritus & olei millefolii colorem cœruleum veſicis deſtillatoriis ex cupro confectis deberi adſerunt & dicunt ſolui ab oleo hoc penetrantiſſimo quasdam cupri particulas & deinceps commiſceri eas intime cum oleo & ſpiritu, vt adeo hanc ob rationem cœrulei coloris faciem induant. Refutari vero horum ſplendida theoria facile poteſt, ſi modo deſtilatio ſuſcipiatur in vaſe vitreo, vbi itidem hac veſte conſpicua prodeunt oleum & ſpiritus. Circa iam dicti ſpiritus deſtillationem adhuc eſt monendum, quod is ſub initio deſtillationis non ſtatim cœruleus appareat & quidem ex hac ratione, quia particulæ oleoſæ ob arctiſſimam cum ceteris partibus connexionem tum temporis nondum ſufficientes ex floribus ſunt euolutæ & extractæ. Quodſi vero aliquandiu continuata eſt deſtillatio, tum demum ſucceſſiue colorem acquirit cœruleum, qui in fine, circa quod tempus potiſſima olei pars alembicum tranſcendit, fit ſaturatiſſimus. Obſeruandum quoque hoc loco eſt, quod ex floribus millefolii recentibus vel modo ſiccatis maior olei quantitas & ſpiritus quoque ſaturatioris coloris obtineri poſſit, quam ex diu conſeruatis & aridis, quia ex his tempore magna particularum ſulphurearum portio exſpirat.

22. OLEVM millefolii eſt magnum anodynum, antiſpasmodicum & carminatiuum medicamen, qua ipſa virtute egregia quoque ſpiritus exſplendeſcit. Spiritus vini rectificatiſſimus cum oleis millefolii & chamomillæ deſtillatis & camphora decenti in quantitate imprægnatus eximiam dat medicinam carminatiuam ac diſcutientem, quæ longe maiori cum fructu in omnibus iſtis affectionibus, vbi ſpiritus vini cam-

 pho-

phoratus alias adhiberi ſolet, poteſt vſurpari. Spiritus iuniperi, in quo ſufficiens quantitas olei chamomillæ & millefolii ſoluta eſt, concedit egregiam tincturam ſaphirinam diuretica & emmenagoga virtute non contemnenda præditam. Quodſi ſpiritus vini ſuperfunditur floribus millefolii & aliquandiu ſolis digeſtioni vel leniori ignis calori exponitur, emergit inde eſſentia virtute gaudens antiſpaſmodica, ſtomachica & carminatiua non vulgari. Eſſentia millefolii in pharmacopoliis proſtat, vti & extractum, quod ex totius plantæ decocto inſpiſſato conficitur & conſimili virtute gaudet, interque pilulas laxantes, quæ ſimul confortant & humores corrigunt, recte recipitur. Laudatur quoque ab auctoribus nonnullis puluis herbæ ex planta arida compoſitus. Poſſet quoque ex millefolio parari ſyrupus, qui cum aqua millefolii & cinnamomi hauſtus egregio foret leuamini in doloribus ventriculi & inteſtinorum, vt & nephriticis. Communiſſime herba & ſummitates millefolii in decocti vel infuſi forma præſcribuntur hyſtericis præſertim & hypochondriacis ſubiectis, quæ ab vteri ſpaſmis, flatulentiis & ventris torminibus frequentius afficiuntur, quibus etiam non mediocri eſt ſolamini.

DISSERT.

DISSERTATIO IV.

DE CAMPHORÆ VSV INTERNO SECVRISSIMO ET PRÆSTANTISSIMO.

§. I.

MEDICAMENTA sua etiam fata experiri, nemo facile, nisi rudis sit historiæ medicæ, in dubium reuocabit. Quid enim frequentius occurrit, quam quod non tantum diuersæ circa remediorum efficaciam apud medicos vigeant opiniones, sed & quædam interdum ob mirabilem maxime, qua celebrantur, virium potentiam, ad cœlum vsque tollantur, quæ interuallo temporis ob noxiam, quam forte crearunt, iterum culpantur & ad ima vsque deprimuntur. Neque tantum ab antiquis præstantissimis medicis maximopere commendata inque pharmacopoeis recensita medicamenta cumprimis composita hoc fatum sustinent, sed maxime nostris temporibus, quibus medicina magis exculta & in sereniorem lucem posita est, magnificæ famæ, quæ exstiterunt remediorum genera, paucis abhinc annis laudem atque existimationem suam penitus ferme amiserunt. Quanta enim famæ celebritas fuit paucis abhinc annis laudano opiato HELMONTII, elixirio proprietatis PARACELSI, antihectico POTERII, aquæ benedictæ RVLANDI, specifico cephalico MICHAELIS, tincturæ eius bezoardicæ, pulueri bezoardico SENNERTI, spiritui oleoso volatili SYLVII, tincturæ aperitiuæ MOEBII, tincturis ferme omnibus martis, bezoardico sic dicto solari, Iouiali, cerussæ antimonii, bezoard. minerali, panaceæ GLAVBERTANÆ, theriacæ cœlesti QVERCETANI, sali volatili cornu cerui, chinæ chinæ, illis, qui in artis operibus indefesso studio versantur, notissimum est. Vtpote hæc ipsa velut polychresta & arcana

ob mirabilem & pene diuinam virtutem ipſis conceſſam recondebantur, quorum tamen fama atque exiſtimatio noſtris ferme temporibus periit atque exſpirauit, eo quod conceptam medentum ſpem maxima ex parte eluſerint.

2. Ex dictis his artis noſtræ miſera facies elucefcit, quæ nunquam fere ſibi conſtat, ſed ſemper innouatur, reformatur & immutatur. Enimuero nolo hoc loco ipſa culpare vel accuſare remedia, quibus eximias vires agendi in ſummouendis morbificis cauſis vtique Numen benigniſſime infudit, ſed medicorum coarguo ignorantiam, inconſtantiam, inque iudicando & applicando præcipitantiam: quorum plurimi, cum parum docti & ſolidi ſint & recte ratiocinandi vſu ac arte deſtituti, hinc in ſentiendo ſunt inconſtantes, huc vel illuc agitantur, inque diuerſas partes facile diſtrahuntur: maxime omnium vero eorum opinionibus, quos fama vulgi, caſus, aut cœca fortuna forſan extulit, & qui in adplauſu & exiſtimatione viuunt, inhærent. Alii in præceptoris & magiſtri ſui, quem ſæpius etiam forte nanciſcuntur, vnice verba iurant, eiusque dicta quaſi Apollinis Delphici oracula æſtimant. Complures, dum a certi remedii vſu ſiniſtrum vel dextrum effectum obſeruant, protinus hunc ſoli remedio nulla aliarum cauſarum concurrentium habita ratione, quæ multum remedii virtutem modificant, adſcribunt, & hinc noxium aut proficuum in his vel illis euincendis morbis illud eximunt, ſique tantopere decantatum remedium votis & exſpectationibus non recte reſpondet, tunc mox ad alia ab aliis magnifice laudata, vel etiam ad exotica transcurrunt, quo efficitur, vt nunquam recte notitiam remediorum facultatis atque potentiæ, quæ tamen fere præcipuam therapiæ medicæ partem ſuſtinet, acquirant. Maxima itaque ſcientiæ & prudentiæ medicæ pars eſt, noſſe medicamenta, noſſe eorum facultates ac vires, neque minus eorum vſum ab abuſu recte diſtinguere, ita enim fiet, vt neque ipſis nimium laudis vel virtutis tribuamus, neque nimium detrahamus. Noſtri iam inſtituti eſt de interno præſtantiſſimo camphoræ vſu noſtras obſeruatio-

tio-

tiones atque rationes exponere. Neque enim ignotum est, quam præstans atque eximius camphoræ sit vsus externus, at nescio, quo fato eius internus vsus minus tutus atque suspectus adhuc creditus fuerit; cum tamen non facile in rerum natura simile detur remedium, quod maiores in medendo camphora effectus exhibeat.

3. Privs vero, quam de interno camphoræ vsu & eius admiranda in compluribus morbis depellendis efficacia disseramus, quædam de illius origine, solo natali atque natura peculiari præmittenda esse censemus. Quod itaque ad eius originem ac generationem attinet, est ipsa fœtus arboris glandiferæ in India Orientali, cuius folia & radices tenerrima tali resina sunt impraegnata, vnde etiam arbor camphorifera adpellatur. Fusiorem vero huius arboris descriptionem exhibuerunt BREYNIVS *in exoticis plantis Cent.* 2. *&* KLEYRVS *in Annotationibus.* Crescit hæc arbor in Iaponiæ siluis absque cultura insigni in abundantia, radicem habet crassam, densam, subrufam & ligneam, quæ admodum olet camphoram, cortex est inæqualis ac gryseí coloris, lignum vero solidum, ponderosum, subfuscum, oleoso humore turgidum & identidem camphoræ odorem de se spargit, rami oblongi, late expansi atque diuisi foliis alternatim positis gaudent palmam longis & duos transuersos digitos latis, referunt Cassiæ ligni folia & contritu fragrantissima camphoræ effluuia emittunt. Hæc arbor ad quercus altitudinem in India quandoque adsurgere dicitur. Perpetua fronde viret & sub nostro quoque climate culturam fert, modo ab acri gelu & ventis borealibus sollicite defendatur. Eam non modo in horto medico Leidensi, sed etiam in famigeratissimo illo Schwebbelensi, quem ingenti sumtu adornauit generosus Dominus de Mynchhausen, vidimus. Neque vero tantum in vno eodemque Indiæ loco progignitur, sed alibi quoque eius prouentus visitur, vtpote in Sumatra & Insula Borneo sponte & copiose in siluis crescit, nec multum a Iaponica distat.

Quan-

Quando inciditur hæc arbor, profluit oleosus succus, qui particulas camphoreas non paucas continet.

4. Hæc itaque arbor camphoram nobis largitur, quæ non vno modo ex ipsa elicitur. Distinguitur autem camphora in natiuam & factitiam, illa granulata est, & ex arborum trunco solis æstu sponte transsudat, vel ex fisso aut inciso ligno prolicitur & rarissima est: factitia vero, quæ ad nos in glebas & panes compacta transportatur, ex radicibus, ligno, ramis ac foliis dissectis ignis officio coctione extrahitur atque sublimatur. Natiua maxime ex Sumatrana & Borniensi arbore depromitur. Iaponenses vero per destillationem longe maiorem eius quantitatem obtinent, segmentis enim adfundunt aquam simplicem sufficienti quantitate, & postea in vesica, quæ collo longo ac angusto & capitello lato est instructa, destillationem adornant; in capitello vero ipsa camphora colligitur, ac condensatur. Quodsi opus esse censetur, denuo sublimatur, quo præstantior puriorque euadat.

5. Perspecta iam genesi ac origine camphoræ, res poscere videtur, vt eius quoque naturam ac indolem paulo penitius inquiramus. Persecuturis vero excellentissimi huius simplicis naturam & proprietates paulo adcuratiori indagine ac meditatione, in vniuersa rerum natura vix simile sibi aut par haberi iure pronuntiandum est. Quare etiam ob peculiares sibi proprias vires ac qualitates, ad quod genus vel speciem referenda sit, nondum inter medicos & physicos consensio est. Veteres camphoram pro resina habuerunt, eo quod ex arbore incisa succus elicitus instar resinæ inflammabilis concrescat; at vero, num ad resinas camphora sit referenda, merito dubitandum est. Nulla enim ex omni resinarum genere seu natura talis seu arte præparata resina fuerit regeritur, quæ accensa nullo cinere relicto tota in auras auolet. Quid quod haud vlla datur resina, quæ vase clauso per ignem tota in altum eleuatur. Ea enim est natura atque indoles resinarum, vt vehementiori igne tractatæ, phlegma, spiritum & oleum fundant. Accedit, quod nulla ex resinis

nobis

nobis cognita sit, quæ tam promte insignem quantitatem spiritus vini rectificatissimi recipiat atque absorbeat, sicuti id obseruare licet in camphora, cuius pars vna exacte a spiritu vini rectificatissimi partibus duabus dissoluitur.

6. CVM itaque camphora inter resinas vix commodum adinueniat locum, hinc recentiorum nonnulli in eam iuerunt opinionem, vt camphoram salis volatilis oleosi possidere naturam adsererent, impulsi maxime ad hanc sententiam ex eo, quod instar salis volatilis oleosi accedente calidiore igne non modo tota in auras auolet, sed & in clauso vase ne minima quantitate relicta in sublime feratur. Verum enimvero etiam hi ipsi mihi a veritatis tramite valde aberrare videntur, vtpote nullum datur sal oleo etiam intime imbutum, quod in flammam abripiatur vel quod cum rectificatissimo spiritu vini aut oleo quodam arctissimam vnionem subeat. Et qui camphora salis titulum iure mereatur, cum solutionem in aqueis menstruis penitus auersetur? Neque isti rem accurata acu tangere mihi videntur, qui inter gummata illam collocant, quia & solutione & volatilitate plane cum ipsis nullam alit adfinitatem.

7. VT nostram quoque de camphora promamus sententiam, dicimus: camphoram nihil nisi oleum volatile tenuissimum esse, ast coagulatum, non liquidum. Id vero multis iisdemque firmissimis rationibus corroborabimus. Primo enim multæ dantur species fragrantis odoris & saporis penetrantis, quæ subtile oleum, quod etiam promtissime sub destillatione in vesica cum aqua fundunt, in se custodiunt. Hac ratione non modo ex omnibus fere aromatibus, sed etiam ex plantis oleo volatili turgidis, vt sunt lauendula, maiorana, mentha, rosmarinus, ruta, oleum destillatur, vnde profecto non mirum est, camphoriferæ arboris partes tale oleum fundere. Secundo sicuti omne oleum destillatum flammæ admotum mox accenditur atque totum auolat & aterrimam fuliginem emittit: ita etiam fit cum camphara, quæ mox flammam concipit, tota auolat, nigerrimo fumo exhalante.

Dein, quemadmodum omne oleum deſtillatum in ſpiritu vini rectificatiſſimo præſertim tartariſato ſoluitur, adeo, vt partes duæ ſpiritus vnam partem olei v. g. lauendulæ, in ſe recipiant intimeque inuicem vniantur: ita etiam experimentum cum camphora feliciter ſuccedit, dum nempe vncia vna ſpiritus vini rectificatiſſimi promtiſſime dimidiam camphoræ vnciam diſſoluit. Et quemadmodum ſolutioni oleorum cum ſpiritu vini peractæ adfuſa aqua oleoſas particulas præcipites deiicit: ſimile ratione ſoluta in ſpiritu vini camphora, menſtruo aqueo accedente, rurſus fundum petit & præcipitatur, mixtura inde reddita turbida albeſcente. Denique ſicuti olea deſtillata, quibusdam ſaltim grauioribus aromatibus exceptis, propter leuitatem aquæ ſupernatant: ita etiam camphora in omnibus aqueis liquoribus in ſuperficie hæret.

8. POSTREMO camphoram cum oleis deſtillatis ſimilis eiusdemque eſſe indolis, vel ex eo colligitur, quod illa in ſpiritu vini rectificato ſoluta & per alembicum deſtillata non ſimul tota euehatur, ſed in fundo cucurbitæ, niſi vlteriori deſtillatione in alembicum vrgeatur, pars illius relinquatur, perinde ac fieri ſolet cum ſolutis oleis æthereis in ſpiritu vini rectificato, quæ deſtillationi ſubmiſſa, ſpiritum oleoſa ſubſtantia ſubtiliori quodammodo imbutum, fundunt, potiori tamen olei parte in fundo cucurbitæ relicta, quæ vlteriori commiſſa igni ſeparatim in forma olei prodit. Hæc exactiſſima experimenta ſatis abundanter comprobant, maximam inter camphoram & olea deſtillata intercedere conformitatem. Quapropter non ſatis mirandum eſt, quam inani & fruſtraneo conatu magni etiam chymiatri oleum ex camphora deſtillatum eliciendum quæſiuerint. Quo fine obtinendo & ſua ingenia & nobiliſſimum hoc ſimplex dire torſerunt atque adflixerunt: ignorabant enim hi lepidi camphoræ carnifices, ipſam iamdum oleum volatile & deſtillatum eſſe. Sicuti vero ridiculum eſt ex oleis deſtillatis oleum elicere velle, cum iam tale quid ſint: ita etiam, ſi quis ex camphora oleum vult perficere, res merito paradoxa dici debet.

bet. Decepti vero omnes sunt in eo, quod camphoram resinam esse credebant, quæ sicuti facile per destillationem oleum largitur: ita etiam hoc ipsum ex camphora eliciendum omni studio curarunt.

9. VERVM enim vero non eadem, sed diuersa camphoræ natura ab oleis destillatis videtur, cum hæc solida & sicca, illa vero pinguia, fluida quoque & manus madefacientia sint. Deinceps & in eo discrimen notabile obseruatur, quod oleum volatile denuo ex retorta vitrea per arenam destillatum subtilissimum quidem largiatur oleum, sed crassum magma relinquatur: camphora vero tota in forma sicca, ne ulla materia relinquatur, in auras abit. Quibus dubiis, vt satisfaciamus monendum est, dari quædam simplicia in vegetabilium regno; quæ volatilem illam sulphuream & inflammabilem partem, quam in mixtione custodiunt, non in forma pinguis olei, sed in sicca forma, non secus ac camphora elargiantur. Ita si florum rosarum cum sale bene contritorum ac maceratorum magna quantitas cupreæ vesicæ immittitur & cum aqua destillatur, præter aquam fragrantissimam etiam oleum, quod ipsi supernatat album, coagulatum instar seui, elargiuntur odoratissimum, quod non secus ac aliud oleum in spiritu vini rectificatissimo dissoluitur.

10. SIMILI modo ante aliquot annos ex ligno aloës tale oleum destillatum instar camphoræ prolicui, ingentem nempe raspaturæ ligni aloës odoratissimi ad libras decem accedentis sumsi quantitatem, aquam fluuiatilem adfundi curaui, qua per aliquot dies in temperato loco macerata fuit, postea, adornata destillatione, prodiit aqua, cui oleum siccum, album, odoratissimum miræ suaueolentiæ & penetrantis saporis supernatabat, & ad drachmas sex minimum fuit collectum. Hoc resolutum in spiritu vini rectificatissimo elegantissimum liquorem cephalicum præstantissimi odoris & virtutis subministrabat. Ex radice recenti camphoræ simile oleum, quod camphoram & ipso odore & virtute æmulatur, destillari ex vesica posse mediante aqua HERMANNVS *in Collegio manuscri-*

pto in materiam medicam notauit. Ita porro ex cortice radicis caſſiæ cinnamomeæ camphoram parari poſſe GRIMMIVS docet in *Laboratorio Zeulonico*. Ex cortice vero radicis arboris cinnamomiferæ oleum paratur liquidum, quod camphoræ & cinnamomi fragrantem odorem refert & ex India ad nos tranſportatur, nullumque dubium eſt, quin ex aliis fragrantiſſimis corticibus, radicibus & gummatibus ſimile oleum ſiccum per deſtillationem haberi poſſit.

11. QVAMVIS vero camphora ad oleorum æthereorum claſſem perquam commode poſſit referri, quod ex antea adductis experimentis & rationibus ſatis ſuperque adparet: nihilominus talismodi ſicca olea, vt camphora, præ pinguibus illis liquidis quasdam peculiares & ſibi proprias facultates in ſinu ſuo recondunt, multum enim inter ſe ratione volatilitatis ſeu tenuitatis partium differunt. Nam camphora non modo igne ſubmiſſo, ſed & ſub moderate calido aëre tota in auras & quidem celeriter auolat & euaporat, nullo veſtigio remanente: contra vero deſtillata olea tardiſſime auolant, emittunt ſaltim tenuiſſimas ſulphureas partes, craſſioribus & viſcidioribus relictis, vnde olea deſtillata vetuſta craſſeſcunt, adeo, vt terebinthinæ conſiſtentiam accedant. Quapropter etiam camphora, ne auolet, longe exactiori cuſtodia & conſeruationis cura in vaſis muniri debet, quam ipſa olea deſtillata, quorum euaporatio non tam promta & expedita eſt, ſicuti camphoræ. Hanc ob cauſam pharmacopoei perperam ſuis rebus conſulunt, quod camphoram, citra exquiſitam clauſuram, libero ſic aëri committant, falſa traditione & opinione occæcati, quod adſperſio ſeminis lini eius euaporationem impediat, cum tamen parum vel prorſus nihil huic ſcopo inſeruiat.

12. Ex hoc igitur adparet, longe maiori partium ſulphurearum inflammabiliumque tenuitate & exiguitate camphoram præ aliis oleis deſtillatis pollere, vtpote quæ viſcido quaſi quodam & ramoſo inuolucro excipiuntur & cuſtodiuntur, quo camphora ſumme volatilis ac tenera caret. Hæc ſum-

summa partium sulphurearum tenuitas a viscido pingui inuolucro liberata efficit quoque, vt camphoræ virtus ab olei cuiusdam destillati viribus longe multumque distet ac differat, nam vtut camphora tota inflammabilis sit, nihilominus tamen in corpore nostro calorem haudquaquam efficit, adeo, vt potius intensiorem corporis feruorem sistat, quo circa etiam a veteribus non calida, sed frigida habita fuit. Etenim viscidiores & secundum CARTESII doctrinam ramosæ olei destillati partes sulphur tenuissimum & inflammabile in carcere quasi irretitum & conclusum habent, vt minus promte per poros corporis euolare possit, sed diutius in corpore maneat, vnde etiam intensiorem intestinum sanguinis partium motum melius sustinet atque tuetur.

13. HAC quoque de causa omnia olea destillata, gummata quoque, quæ insignem olei quantitatem custodiunt, vt sunt gummi ammoniacum, myrrha, balsamum Peruuianum, sagapenum, galbanum, sanguinis & humorum massam atque vniuersum corpus mire exagitant, magnumque æstum atque feruorem accendunt, siquidem particulæ sulphureæ, æthereæ, quæ omnis intestinæ calidæ agitationis causa sunt, anfractuoso, viscido & gummoso contextu inuolutæ per maius temporis interuallum remanent, neque tam facile ab inuolucro hoc se possunt emancipare, quare effectus diutius persistit ac durat: secus fit in camphora, cuius partes per poros citissime auolant, hinc etiam vna guttula olei cinnamomi plus calefacit, quam decem grana camphoræ. Quod vero viscosa, pinguis & ramosa olei substantia volatilitatem impediat vel ex eo liquidissime patet, quod camphora in oleo amygdalarum dulcium expresso vel in oleo de cedro aut lauendulæ soluta, sub liberiori quoque aeris accessu non facile in auras abeat, sed sub tegmine hoc oleoso diutius eius substantia contineatur. Et hæc forte fuit ratio, quare veteres semen lini ceu valde oleosum camphoræ adiici curarunt; quo minus eius volatiles partes in aerem secedant, quanquam hic effectus longe felicius obtineri possint, si modo camphoræ super-

ficies oleo amygdalarum dulcium inungatur, quod ad tutelam partium ſubtiliſſimarum plus, quam talismodi ſemen adiectum, efficere poterit.

14. Qvod vero camphora volatilis, tenuiſſimi & inflammabilis ſulphuris copia imbuta ſit, vel vnice ex ſequenti, eoque perpulchro, experimento clariſſime euincitur. Noſtris enim temporibus ex vrina fermentata debita encheireſi in Anglia præſertim paratus phosphorus eſt celebratiſſimus, qui leui attritu lucidiſſimum ſine flamma ignem ſpargit, cuius cauſa ab acutioribus phyſicis in partium ſulphurearum motu inteſtino, celerrimo, verticillari non incongrue conſtituta videtur. Hic lucidiſſimus ignis non melius, quam beneficio camphoræ multiplicatur ac propagatur. Sumitur nimirum granum vnum phoſphori & grana decem camphoræ addun tur: hæc inuicem in mortario probe prius contuſa miſcentur, quo facto tota camphora fit lucidiſſima, quæ, ſi ſoluitur in oleo caryophyllorum, liquidus fit phoſphorus, quo ſine noxa & metu inflammationis, caro, cutis, crines, & veſtes inungi poſſunt, quod elegantiſſimum de nocte præbet ſpectaculum. Huius vero lucis phosphori per camphoram propagationis nulla alia ſubeſt ratio, quam quod camphora propter ſummam partium ſulphurearum tenuitatem ad inteſtinum lucidum motum producendum ſit aptiſſima. Id autem minus experiri licet in aliis oleis deſtillatis, ſi cum ſolo phosphoro miſceantur. Atque adeo ex hoc etiam experimento peculiaris & eximia camphoræ proprietas ab aliis oleis deſtillatis diſtincta eluceſcit.

15. Hæc igitur partium ſulphurearum tam incomparabilis tenuitas in camphora efficit, vt eius quoque vſus plane ſit ſingularis, neque oleis aliis deſtillatis proprius. Ita camphora, in vniuerſa rerum natura nullum datur excellentius & magis diſcutiens remedium. Omnes enim humores in tubulis & poris ſtagnantes promtiſſime diſſoluit, partim poros obſtructos aperiendo, partim etiam fibras relaxatas animando, vt vel exhalent particulæ ſubſiſtentes, vel in motum ac circulum

culum redigantur. Qua de causa in omni dolore, siue iste in pericranio, siue perioſtio persistat, spiritu vini camphorato nihil excellentius est. In omni præterea tumore abigendo, a quacunque etiam causa subortus fuerit, idem spiritus mirabiles fouet vires, namque tonum fibrarum roborando humorum cursum atque iter promouet.

16. Denique in omni inflammationum genere, imo in ipsa gangræna conuenientissimum est remedium, non modo enim præseruat ab his sæuissimis malis, sed etiam, si eorum cohibitioni locus superest, nihil hisce casibus ipsa camphora exterius adplicata est præsentius, sicuti id solertiores medici & chirurgi longo vsu atque experientia compertum exploratumque habent. Eiusmodi vero efficacia roborans & discutiens in dolorum & inflammationum atrocia a nullo destillato oleo vel alia inflammabili substantia in rerum natura poterit exspectari vel obtineri. Tametsi vero magna quoque oleis quibusdam destillatis æthereis, si debite fuerint soluta, & roborandi partium tonum & fibrillarum exorbitantes motus sedandi virtus insit, vt non sine fructu adhiberi possint: nihilominus in inflammationum vi compescenda inque partis inflammatæ ardore exstinguendo camphoratus spiritus ceteris multis parasangis præcedit.

17. Vtut vero a nullo facile medicorum eius summa & mirabilis virtus ab vsu externo negari possit: nihilominus plures medicorum exstiterunt, & adhuc sunt, qui eius internum vsum admodum reformidant & damno atque exitio facile esse posse sibi persuasum habent; hinc veteres ea rarissime & parca admodum dosi in medicamentis & formulis suis vti consueuerunt, nullam aliam forsan ob rationem, quam quod eam credebant calidissimam, quæ intensam sanguinis ebullitionem efficiendo æstum atque delirium accendat. Alii contra eam valde frigidam rati venerem ipsam exstinguere credebant, cum tamen effectus ille, qui frigiditati adscribitur, cum intenso calore, qui ab aliis camphoræ adsignatur, minime conueniat. Quidam nimis vaporosam & caput & cerebri

rebri neruorumque vitio originem ducunt, eam minus conducibilem medicinam iudicarunt. Sed quod omnis hic metus inanis atque fruſtraneus ſit, quo boni illi de cetero ac eximii viri laborarunt, & quod camphora non inſecura, ſed optima medicina ſit, tum ratione & experientia, cum etiam auctoritate, quæ fulcimenta noſtræ artis ſunt, ſolide demonſtrabimus.

18. Qvvm vero ſecurum camphoræ vſum internum dicamus, primo omnium hoc vocabulum, ne offenſionis lapis fiat, dilucida expoſitione enucleandum eſt. Senſu itaque medico ſecurum illud audit, quod naturæ humanæ conueniens eſt, neque in copioſiori doſi datum, facile motus aut turbas in corpore excitat & periculum gignit. Inſecurum autem adpellatur, quod valenti agendi principio inſtructum in minori & proportionata doſi efficaciam exſerit; in maiori vero commotiones vehementes & excretiones enormes ſuſcitat. Ex his dictis tamen minime ſequitur: ſecura non poſſe nocere, quod per abuſum illorum vtique ſolet contingere, quemadmodum etiam de inſecurorum vtilitate non penitus deſperandum, ſiquidem quando recte, prudenter & tempeſtiue adhibeantur, magna eorum vis & efficacia in perſanandis morbis proditur. Iuuat tamen hanc diſtinctionem medicamentorum in praxi tueri eam ob rationem, vt quis prudentior medicus intelligat, abuſum medicamentorum inſecuriorum & fortiorum plus periculi gignere, quam ſi quis benignis ſecurisque abutatur; maiori itaque cautione ac circumſpectione eſſe hæc adhibenda, facile nullus ibit inficias. Iam vero camphoram maiori in doſi exhibitam plures æſtimat inſecuriorem, adeoque periculi minus expertem.

19. Crato minus æquus camphoræ cenſor eſt, & eam in morbis ob dolores capitis, quos concitare putat, fere ablegat; hinc robore maxime valentibus ſubiectis vix tria grana præſcribere auſus fuit. Sed præcipuus auctor huius præiudicii mihi videtur medicus alias & chymicus magni nominis daniel lvdovici *in Pharmacia*, quem poſtea multi profeſſo-

fessores, doctores & horum discipuli non pauci vsque huc presso pede sunt secuti. Hic in *Pharmacia hodierno seculo adplicanda Dissertat. I. de Diaphoreticis vegetabilibus* camphoram calidissimam resinam dicit, eamque volatilioribus, calidioribus ac vaporosis medicamentis accenset. Dicit porro de eius operandi ratione, quod producat angustias, solutiones virium funestas, frustraneas ebullitiones & id genus alia. In eruditis, qui debilioris capitis sunt, itemque in delicatioribus feminis cephalalgias incompescibiles atque deliria sæpe lethalia in febribus continuis præsertim in earum statu secundum ipsius sententiam excitat. Cum igitur tali modo inter calidiora remedia camphoram reponat citra manifestam sufficientemque rationem, hinc multis eam exilioris virtutis medicamentis postponit. At vero (pace huius viri dixerim) camphora minime est medicamentum calidissimum & noxium, quin potius prudenter, debito tempore & conueniente dosi exhibitum recensita symptomata febrium feliciter tollit & protinus aufert, siquidem camphora ad scrupulum vnum vel etiam ad drachmam semis in spiritu vini dissoluta & sano homini cum sufficienti vehiculo exhibita, quemadmodum experimentum multoties fecimus, corpori neque intentiorem æstum aut calorem infert, neque pulsum adauget, sed potius manifestum refrigerium præsertim circa præcordia præstat. Multo minus vero adpetitum exstinguit, sitim mouet, aut vrinam coloratiorem reddit, quod tamen ab omnibus nimis calidis fieri debet, hinc ad vnciam spiritus vini ingestus vel vnicus haustus vini generosi plus caloris corpore, quam duæ drachmæ camphoræ inferunt.

20. Qvodsi ergo eiusmodi symptomata a camphoratis remediis forsan concitata fuerint, tunc sane illum effectum magis calidioribus essentiis atque elixiriis, quibus camphora adiecta fuit, quam ipsi camphoræ adscribendum iure censendum est. Camphora certe propter partium tenuitatem, qua pollet, cito e corpore auolat & intime poros subiens eosque obsidens, animando fibras inertes & relaxatas, non mo-

do expeditiorem ſanguinis & humorum curſum facit, ſed & tranſpirationem valide adiuuat, tubulos obſtructos aperit & peregrinas atque naturæ alienas partes expellit. Quod autem vſum internum camphoræ nonnulli reformident, eo quod venerem ſopiat atque exſtinguat, id minime experientiæ eſt conſentaneum. Nouimus potius camphoram naturam roborando cupiditatem coëundi concitaſſe. Et notatu digna ſunt, quæ clariſſimus PAVLI *in Obſ.* 235. *M. N. C. Dec. I. A. VI. & VII. prodidit: eſt*, inquit, *in vicinia iuuenis vegetus & ſanus, cui meo iuſſu in omni fere cibo ac potu camphora per aliquot ſeptimanas a matre data fuit, ipſe tamen minime receſſit ab indole ſua puellarum amantiſſima.*

21. Nos ea ſumus in ſententia, quod in vniuerſo rerum naturæ ſinu vix vllum reconditum ſit ſimplex, quod ad ſubmouendam de corpore malignitatem, cuius naturam in penetranti putredine tam ſolidarum, quam liquidarum partium reponimus, non detur ipſa camphora præſentius. Quare iure meritoqne alexipharmacorum princeps dici meretur. Deinceps ad contagii ſiue maligni miasmatis morbifici vim infringendam, illudque mox ab initio de corpore propulſandum ſummum camphora eſt remedium. Morbi enim, qui ex contagio naſcuntur, ex putrido quodam vapore ſeu halitu in interiora corporis ſuſcepto fiunt, qui cum ſaliuali latice in ore mixtus deſcendens ad ventriculi & inteſtinorum ſinum humores ibi ſtagnantes ad fermentationem ſubeundam faciles, vt ſunt biliosi & ſaliuales, penitus corrumpit, ipſisque putredinem inducit, quæ poſtea fluidum corporis noſtri tenuiſſimum, quod maxime in membranis, neruis & fibris habitat, contaminat, vnde ſolidorum vis motrix, tonus & robur perit, quod ſumma virium conuulſio denotat atque ſic humores & ſanguis tardius non modo circulantur, ſed & ad ſphaceloſam corruptionem inclinant.

22. QVICVNQVE itaque malignos contagioſos a corpore arcere vult morbos, is vel ipſum putridum miasma vel quod ab ipſo corruptum fuit ex corporis noſtri ſphæra propellere omni

omni studio atque opera nitatur. Nihil vero ad hoc præstandum aptius est camphora, vtpote quæ oleo penetrantissimo omnes corporis poros peruadit ipsasque fibras motrices, e quibus solida componuntur, citra augmentum caloris armat, quo fit, vt fluida corporis promtiori cursu per omnes tubulos corporis ferantur, inde stases corruptiuæ non modo impediuntur, sed & illud tenue putridum sanguini admixtum per glandulas & poros subcutaneos, velut congruum omnis excrementi spirituosi tenuis emunctorium, expellitur. Vnde etiam veteres eius virtutem in peste & malignis mirabilem agnouerunt. Quam ob causam non modo *electuarium antipestilentiale Kegleri*, sed & *puluerem Pannonicum rubrum*, cuius virtus, quæ ab admixta camphora maxime dependet, in malignis expellendis febribus semper plurimi habita est, ingreditur. Habet quoque camphoram *mixtura simplex Paracelsi* & *famigeratissima Michaelis bezoardica tinctura*, de qua tamen monendum ducimus, quod, si commotio sanguis ab eius vsu paulo concitatior fiat, is effectus non tam camphoræ, quam potius aliis admixtis radicibus calidioribus & ingredientibus debeat adscribi. Quam potens camphora sit in sphacelo partium externarum, quam profunda inflammatio minatur, auertendo remedium, vel medicæ artis & chirurgicæ elementa edoctis haud ignotum est. Quodsi igitur tanta eius laus est in sphacelo partium externarum auertendo, quidni etiam eius vsus internus ad interiorum sphacelationem viscerum præcauendam eadem ratione proficuus sit? Quum vero rationi etiam ipsa experientia optima veritatum medicarum magistra adstipuletur, merito concludimus camphoram in omnibus malignis putridis morbis inque ipsa etiam peste omnibus alexipharmacis esse præferendam.

23. HVIC nostræ sententiæ primo adstipulatur MINDERERVS *in Lib. de Peste Cap. XV. dum,* inquit, *nostris laudibus insigniter deprædicanda venit camphora: non mirabile modo, verum etiam forte & efficax alexiterium est.* Modum operandi ita explicat: *interno nostro calore mox ignita & in corporis*

quasi meditullio flagrans inquinatos spiritus eosque tetros ac fœdo miasmate pollutos aut inspiratos veneni tabe aliqua contaminatos halitus iam cordi vicinos ac circa præcordia hærentes exurit & sicco plane ac igneo calore peruadens partem expellit, partem combustione absumit, partem corrigit atque emendat, partem per sudorem pellit. Neque *Iohannes* CRATO *in Epistolis medicinalibus a* SCHVLZIO *editis pag.* 103. diuersæ est sententiæ, sed potius hanc confirmat ita disserens: *aduersus pestem multa, quæ pro certissimis habentur, fallacia sunt, camphoram omnia remedia excellere re comperi.* Et idem auctor *loc. cit.* sequentibus vtitur in febribus malignis puluere, qui ex bolo armeniæ drachma vna, camphoræ scrupulo vno, ambræ gryseæ granis tribus conficitur. Subscribit huic etiam FERNELIVS *Lib. V. Methodi medendi Cap.* 21. vbi camphoram malignos calidos vapores exstinguere statuit. ZWINGERVS *in Epistola ad* MONAVIVM *inter* SCHVLZIANAS *num.* 246. camphoram cum spiritu vini solutam in peste & malignis mirifice commendat. HARTMANNVS vero *in Pract. Chymiatr. pag.* 364. aqua antipestilentiali in peste 1629. grassante magno cum fructu vsus est & edidit hac de re Germanicum scriptum descriptio vero hæc est: *rec. spiritus vini optimi libram vnam, camphoræ vnciam vnam, croci orientilis scrupulum vnum, soluantur & spiritus vini fit aurei coloris, qui ad cochlearia aliquot dandus est.* Huius spiritus largiorem dosin suadet *Screta in Tract. de febr. pestilent. pag.* 296. cumprimis instante crisi in malignis, & quod miraculum præstiterit adfirmat, Vidimus quoque ex *manuscriptis Beate* WEPFERI, illum in malignis ad drachmam semis pro dosi summo cum fructu exhibuisse.

24. NVLLVS vero facile fuit, qui maiori dosi felicius illa in malignis & petechialibus febribus vsus fuit *ipso Riuerio.* Neque alienum erit hoc loco notabiliora circa eius vsum *ex Obseruat. & Histor.* RIVERII recensere. *Cent. I. Obs.* 24. hunc casum insinuat: *iuuenis sedecim annorum, febre maligna laborans, maculis violaceis conspersus cum delirio & alui fluxu, sumsit camphoræ grana duodecim cum pulueris sudoriferi scru-*

pulis

pulis duobus, copiose sudauit, delirium cessauit, alui fluxus imminutus est, & optime se habuit. Et porro *Cent. I. Obs.* 29. hunc casum adfert: *iuuenis febre maligna cum exanthematibus laborans die nona moribundus visebatur. Dedi pulueris diaphoretici scrupulos duos, camphoræ grana duodecim cum aqua cardui benedicti, & tectus in lecto mansit per duas horas, non sudauit, vesperi eadem portio fuit iterata & copiose sudauit, multo melius habuit & conualuit.* Denique *Cent. II. Obs.* 18. hic casus proponitur: *vir quadraginta annorum febre maligna cum maculis liuidis, hæmorrhagia, pulsu paruo & frequenti laborauit, præscriptus fuit hic puluis: rec. salis prunellæ vnciam semis, camphoræ semi drachmam, misce, diuide in quatuor doses, quarum vnam accepit singulis tribus horis, mane multo melius habuit, iussit iterari puluerem & eodem die a præsentaneo vitæ periculo liberatus est, ac paucis postea diebus conualuit.* Et *Obs. 62. Cent. II.* hic casus legitur: *iuuenis viginti quatuor annorum febri maligna laborauit cum delirio, & circa vndecimum diem motus tremuli & conuulsiui neruorum visi sunt, administrata fuit venæ sectio in fronte & dati fuerunt pulueres ex bezoardico minerali ad scrupulos duos, camphoræ granis duodecim cum aqua cardui benedicti ad vncias duas & euasit.* Et *Cent. II. Obs.* 64. hunc nobiscum communicat casum: *mulier quinquaginta annorum febre maligna cum maculis latis violaceis octauo die potionem diaphoreticam supra laudatam sumsit & addita est ventri & pectori cum spongiis, pulsus inde factus est validior ac magis ordinatus & die vndecimo parotis apparuit, quæ in suppurationem transiit & conualuit.* Et *Cent. II. Obs.* 73. idem sequenti confirmat obseruatione: *filia viginti annorum febre laborans maligna, accessit circa vndecimum diem delirium cum contractione neruorum in carpis manuum & lipothymia, ordinatum fuit iulabium ex aqua cardui benedicti vnciis tribus, aquæ theriacalis drachmis tribus, bezoardic. mineralis scrupulis duobus, camphoræ granis sex, qui iulepi per biduum vsurpati fuerunt, mane & sero, hoc remedio intra paucos dies conualuit.*

25. Ex his adductis iam liquidiſſimum eſt, camphoram in malignis præſertim eo tempore, vbi corpus critico motu in eo, quod ipſi inimicum ac perniciosum eſt, expellendo occupatur, ſalutarem opem adferre, nullumque dubium eſt, quin laudatiſſima noſtra camphora aduerſus peſtem tantopere commendatis omnibus remediis, modo debito tempore, quod caput praxeos medicæ eſt, exhibeantur, ſit ſuperior. Quam eximia laus *oleo* ſic dicto *peſtilentiali Heinſii*, cuius baſis camphora eſt, conſtiterit, obſcurum eſſe nequit. Huic viro ſtatuam Romæ ob praxin feliciter in peſte geſtam erectam fuiſſe communis eſt doctorum traditio.

26. SECVNDVM noſtram ſententiam, ſi vlla medicina præſertim camphora multum in peſte præſtare poteſt, modo non præpoſtere, ſed recte & ordine habita circumſtantiarum & temporis ratione ipſa vtamur. Neque enim incognitum eſt, præſentiſſimam aduerſus quendam morbum medicinam minus recte & inconuenienti tempore datam maximum nocumentum adferre, ſicuti id clariſſime in exhibitione chinæ, chinæ ad curandas intermittentes animaduertimus. Inter fortiſſima alexiteria a viris doctis atque eximiis medicis camphora numeratur, quia putredini mirifice reſiſtit, ſed quod non ſemper exſpectationi & ſpei conceptæ effectus reſpondeat, hoc non remedio tanquam clauæ Herculis, ſed medico, qui Herculis clauam tractare ignorat, adſcribendum eſſe iure meritoque cenſemus. Nos huius ſumus ſententiæ, delinqui maxime in eo, quod camphoram in peſte, in exili admodum doſi, præſcribant & maiorem reformident. Deinde, quod calidioribus elixiriis & eſſentiis oleoſis ipſam admiſceant. Tum quod non conuenienti tempore eam exhibeant. Nos ſub inuaſione vel prima acceſſione mali neque minus circa criticum tempus eius vſum conuenientiſſimum iudicamus, præſertim ſi cum acidis ceu vehiculis adminiſtretur. Hunc in finem in peſtilentialibus febribus ſequentem mixturam etiam atque etiam commendamus, ſumatur nempe aquæ acetoſæ & cardui benedicti ana vncia vna, bezoardici mineralis drachma

ma semis, camphoræ grana sex, syrupi acetositatis citri vncia semis, detur pro vna dosi.

27. Præterea visitur adhuc in camphora alia nobilis virtus putredinem & malignitatem lentam quidem, sed admodum pernicialem ex corporis nostri sphæra propulsandi: talis est, quæ ab impuro coitu lymphæ succis vitalibus & postea solidis partibus ossibus quoque affricatur. Exiguum quidem, sed potentissimum omnium venenorum more est illud elementum, quod & virulentam gonorrhœam & luem sic dictam veneream eiusque atrocissima symptomata suscitat, intima corruptione & putrefactione succos præsertim lymphaticos contaminando. Præcipuum igitur curationis momentum etiam in eo consistit, vt putridum exterius susceptum miasma prima quasi in herba suffocemus, illudque citius e corpore expellamus, neque minns id quod putridum & corruptum fuit, a vitalibus succis separemus. Huic vero scopo obtinendo diu iam dudum ex omnibus naturæ regnis remedia quæsita & excogitata fuerunt; num vero camphora præsentius & excellentius adhuc fuerit repertum ipse vsus atque experientia addocet? Profecto summa in camphora ad gonorrhœam etiam veterem item luem veneream exstirpandam medicina recondita est, qua omnes mercuriales saliuationes lignorumque decocta balneaque laconica omniaque alia sunt inferiora. Neque ita pridem a medico, cui fides indubia habenda est, nobis relatum est, quod, præmisso conueniente alvum ductorio remedio, sola camphora soluta in axungia viperarum ad diram hanc luem persanandam suffecerit, id quod plurimis experimentis & exemplis ille edoctus asseuerauit. Crediderim tamen mercurio fixato, qui sola diaphoresi agit, camphoram decenti dosi adsociatam in tollenda luis huius atrocia maiores adhuc præstare effectus. Hoc certa experientiæ fide confirmare possumus, quod in gonorrhœa curanda inque luis venereæ principio nihil præsentius camphora deprehenderimus, quare etiam non sine ratione essentiis & elixiris contra gonorrhœam balsamicis, quæ ex Opobalsamo,

balsa-

balſamo de copaiba, balſamo de Peru, balſamo de Mecha, reſina ligni aloes, gummi Guaiaco cum ſpiritu vini tartariſato præparantur, camphora adiicitur, vtpote quæ mirifice horum virtutem acuit atque incendit inque roborando glandularum tono & ſtaſibus corruptivis abigendis mirabilem efficaciam exſerit.

28. DEINDE camphora non datur excellentius remedium contra internas inflammationes, quæ ſphacelum & interitum, ſi grauiores fuerint, inque membranoſis partibus maxime conſiſtunt, minantur & maximum periculum alunt. Feliciſſimo vero connubio tunc coniungitur cum nitro, nam ſolam camphoram in inflammationibus, quibus maximus æſtus iunctus eſt, non facile ſuaderem. Etenim, vbi magnus feruor vrget, ſpaſmo plerumque conſtrictæ ſunt fibrillæ, & pori cutis clauſi ac coarctati: his apertis & ſpaſmo ſedato mox ſudor fuit ſecutus. Quum vero id feliciſſime exſequatur ipſum nitrum, hinc quoque mirum refrigerat & hoc modo efficit, vt camphora felicius & obſtructiones reſoluere & materiam vitioſam in partibus inflammatis ſtagnantem diſcutere poſſit, metus enim eſt, ne poris arcte clauſis & cute ariдiſſima exiſtente camphora interne quidem multum commoueat, ſed parum vel nihil prorſus promoueat. Quare in febribus continuis, quæ fere omnes aliquid inflammatorii habent itemque etiam in inflammationum generibus ceteris, in pleuritide, phrenitide, angina, inflammatione vteri magno cum fructu ſemper camphora cum nitro mixta, adiecto puluere bezoardico, in artis exercitio vſus ſum, vbi mox ab eorum adſumtione ratione æſtus, delirii, ſitis & vigiliæ ingens alleuiamentum ſecutum eſt. Tales quoque nitroſos & camphoratos pulueres acutus pariter ac prudens *Belgii medicus* CRAN in frequentiſſimo habuit vſu, vt ex ieus *Praxi medinæ reformata* adparet. Ita in phrenitide & mania hunc puluerem laudat: ſume lapidis prunellæ grana quindecim, camphoræ grana quatuor vel quinque, laudani opiati ſemi granum, miſceatur & fiat puluis. *Ab hoc puluere*, ſcribit *pag.* 132. *loc. cit. miras ali-*

aliquando vidi operationes in phrenitide & mania ita, vt ægri ipsi mutationem admirarentur. In pleuritide & peripneumonia camphoram cum spiritu nitri vel etiam ipso nitro & aqua papaveris rhœados mire quoque commendat. *conf. pag.* 197. & in renum inflammatione lapidem prunellæ ad grana duodecim cum camphoræ granis quatuor miscet & præscribit. *conf. pag.* 207. & in febri continua pro siti sedanda grana tria camphoræ pulueribus addenda esse suadet & talem pulverem in febre pestilentiali cum bezoardico minerali quoque commendat.

29. DENIQVE camphora in hæmorrhagiis valde periculosis & enormibus, præsertim, quando febribus malignis iunguntur, miras præstat vires. Hac de re elegantem locum habet RAYGERVS *in Obseruationibus medicinalibus obseru.* 20. vbi ita scribit: *Nihil frequentius apud nos est in variolis, morbillis, & febribus petechialibus, quin & ipsa præterita anno* 1679. *peste, quam hæmorrhagia narium quandoque in statu morbi superueniens & quoniam rarius critica, semper, imo sæpius symptomatica morbum non soluit, sed potius exanthematum eruptionem impedit, spiritusque dissipat, ægrumque debilitat, hinc omnibus modis sistenda, vix autem melius & magis adpropriatum inueniri potest, quam Sperniola Crollii, cuius miram efficaciam semper tuto & optime sum expertus.* Et confirmat hanc adsertionem *obseruationibus ann* 1685. *In hyeme puella duodecim annorum petechiis laborans corripitur hæmorrhagia narium, quam cum domesticis remediis reprimere non potuissent & tota nocte sensim ita stillasset sanguis, mane vocatus ego, obstupui conspecta quantitate sanguinis, tunc cum gossypio puluerem ex colcothare vitrioli, sanguine Draconis & terra sigillata consperso obturaui nares & exhibui sperniolam ad scrupulum vnum & post tres horas rursus, & tertia vice reiteraui, sic sanguis non modo substitit, verum & petechiæ iam disparentes erupere, sensimque puella conualuit & adbuc viuit. Et porro anno præcedenti vocatus sum ad feminam, in quartum diem febre acuta maligna detentam, mane insuper abor-*

tum passam, huic circa vesperam hæmorrhagia enormis superuenit, vt vsque ad nonam noctis plus quam duæ libræ sanguinis effluxerint, cum valde debilis esset, exhibui statim Sperniolæ scrupulum vnum cum aliquot granis Coralliorum præparatorum, at nares obturauit gossypio atramento scriptorio imbuto, ita efficit, vt intra breue tempus sisteretur. Iussi, vt singulis tribus horis puluis reiteretur, sic hæmorrhagia totaliter emansa & illa conuenienter tractata conualuit. Nec in hæmorrhagia narium solum, verum & in hæmoptysi optimum eius succesium idem auctor expertus est. Componitur vero hoc medicamentum ex myrrha electa, thure, sumendo vniuscuiusque vnciam vnam, ex croci granis quindecim, ex camphoræ drachma vna & dimidia, qui puluis aqua spermatis ranarum vigesies vel trigesies irroretur; ita tamen, vt semper prius sponte exsiccetur. Confectio de Hyacintho eiusque species laudantur etiam in nimiis hæmorrhagiis, in malignis morbis & aliis, vtut compositio, ex pretiosis adeo lapidibus conflata, curiosa videatur, quicquid tamen præstat potissimum camphoræ intermixtioni adscribendum. HEVRNIVS ad omnem sanguinis fluxum maximo cum successu semper propinauit sequentem puluerem *in notis ad aphorism. Hippocr.* Recip. seminis papaueris albi, hyoscyami albi cuiusque drachmam, hæmat: corallia rubra cuiusque semidrachmam, camphoræ scrupulum semis: sumat mane & vesperi semi drachmam. CRAEN *in Praxi reformata* in narium hæmorrhagia sequentem puluerem maxime commendat, rec. lapidis prunellæ scrupulum vnum, camphoræ grana tria vsque ad quinque, laudani opiati granum vnum, item rec. boli Armeniæ, terræ sigillatæ, cuiusque grana quindecim, camphoræ grana quatuor. Camphora vero cum nitro in omnibus hæmorrhagiis magnæ est efficaciæ, eam maxime ob rationem, quod graues hæmorrhagias, si a causis internis proficiscantur nempe a viscerum & mesenterii spasmis & constrictionibus, tanquam egregium antispasmodicum cohibeat.

30. Præ-

30. PRÆTEREA camphora in discutiendis flatibus, qui hypochondriaca, hysterica & colica passione correptos sævissimis sæpe symptomatibus torquent, mirabilem præstat opem. Dici vix potest, & quotidiana id indicat obseruatio, quantam truculentiam in ventriculo & intestinis detenti atque incarcerati exerceant, nimia enim tunicarum sensibilium expansione & distractione maximas angustias, anxietates spasticas neruosarum partium constrictiones, quas excretiones suppressæ & extremorum frigora insequuntur, non sine ingentis periculi & mortis metu concitant. Nihil hic opportunius est, quam vt penetranti medicina tonum ventriculi atque intestinorum deiectum, qui plerumque flatuum causa est, restauremus, quo viuidiori reddito, non modo flatuum, sed & humorum aliorum excrementitiorum ibi hærentium copia feliciter foras eliminatur. An vero quid præstantius ad hunc scopum obtinendum ipsa camphora cum nitro mixta inueniri possit, est quod merito addubitemus? sicuti enim nitrum cum camphora in pluribus casibus felicissimum init coniugium: ita maxime id fit, vbi carminatiuam vim exercere debet, quia solum nitrum relaxando spasmos & biliosam acrimoniam partiumque calidam intemperiem temperando in vehementibus colicorum tormentis miracula præstat, multo magis vero, si felici copula iungatur camphora. Meretur vero hoc medicamentum longe maiorem laudem atque palmam, quam aliud vllum ex calidioribus præsertim concinnatum carminatiuum, eam ob causam, quod citra interni feruoris augmentum operetur, quæ virtus aliis calidioribus, in flatibus discutiendis negata est. Varia vero forma ac modo in talismodi casibus camphora poterit exhiberi, vel enim in liquidam aut solidam formam redigi poterit, si illam desideras, sequens formula selectissima laudem meretur, rec. tincturæ tartari, essentiæ corticum aurantiorum recentium, spiritus nitri dulcis cuiusque drachmas duas, camphoræ grana decem, misceantur, dosis sunt guttæ quinquaquinta vel sexaginta, singulis duabus horis sumendæ. Si vero spasmi truculentiores vrge-

ant, tunc caſtorina eius nempe eſſentia vel extractum admiſceri poſſunt. Puluerem ſi expetas, ille ſequenti modo concinnari poteſt rec. lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, nitri purificati cuiusque drachmam vnam, camphoræ grana decem, olei chamomillæ vulgaris non adulterati vel olei millefolii guttas ſex, miſceantur, fiat puluis, doſis eſt drachma ſemis. Hæc duo magnarum virium ſunt remedia, quæ in hyſtericis compeſcendis pathematibus omnes fere numeros abſoluunt. Etenim hæc ipſa præter virtutem roborantem & flatus diſcutientem ſimul ſedatiuam & anodynam habent,quæ in talismodi caſibus eſt deſideratiſſima.

31. EST præterea camphoræ alia adhuc laudatiſſima virtus atque efficacia infuſa, nempe ſanguinis excretiones conſuetas & naturæ ſolennes promouendi. Haud ignotum in foro medico eſt, quam grauia ſymptomata ſuppreſſas vel deficientes ordinarias ſanguinis periodicas in plethoricis præſertim feminis euacuationes ſequantur, cum nihil certius, præſentius & celerius ſtatum ſanum in deterius commutare his ipſis poſſit. Neque vero tam facilis res eſt, medico, oppurtuna medicina in ordinem talimodi ſalutares excretiones reſtituendi. Fateor vero ex omnibus tantopere ad id perficiendum laudatis remediis, nihil camphora eſſe excellentius, præſertim, ſi cum balſamicis & antiſpaſmodicis ſpecificis, quorum virtutem non parum accendit & auget, miſceatur. Noſtri moris eſt, hac vti mixtura: rec. eſſentiæ myrrhæ electæ, ſuccini cuiusque drachmam ſemis, eſſentiæ croci, caſtorei cuiusque drachmas duas, camphoræ drachmam ſemis, quæ mixtura, præmiſſa venæſectione atque aluiductione, circa inſtans menſium tempus frequentius vſurpata eximio erit vſui. Obſeruauimus ſcilicet a frequenti & continuato camphoræ vſu ſanguinem antea craſſum longe tenuiorem & fluidiorem redditum fuiſſe. Obſeruauimus quoque homines obeſos & ſero turgidos quodammodo macilentiores factos fuiſſe euidenti argumento: hanc medicinam egregie humores craſſos & ſtagnantes attenuandi & diſſoluendi virtute gaudere.

32. EST

32. Est denique vsus camphoræ singularis atque eximius in morbis, qui vesicam infestant, quales sunt dysuria, stranguria, qui vtplurimum vel a vesicæ calculo, vel a viscida tartarea in eius cauitate stagnante saburra vel a seminali lympha corrupta & acri facta nunquam uon proueniunt. Etenim a læsione substantiæ vesicæ putridus quidam corruptus fit humor, qui vrinam præcipitat, ipsamque putridam efficit, quæ postea eximio sensu præditam vrethram membranosam lancinat atque dolore adfligit. Ad putridam igitur in vesica & vrethra stagnantem materiam summouendam fortiori quodam roborante & stimulante opus est. IOHANN GROENEVELD Anglus medicus tractatum edidit Londini anno 1703. *de tuto cantharidum in medicina vsu interno*, qui in vesicæ vitiis, in eius calculo, in gonorrhœa quoque virulenta cantharidum puluerem cum aliquot granis camphoræ mixtum præscribit, eiusque insignem vtilitatem non satis dilaudare potest. Cantharides solæ & sibi relictæ ob sal, quo pollent, tenue, penetrans causticum validissime vesicæ partes nerueo-membranosas stimulant, & impactum viscidum, acrem humorem excutiunt, quia vero metus est, ne inflammationem vel vasorum apertionem efficiat, camphora adiicitur, quæ causticæ vehementiæ non modo optima correctrix est, sed & stases inflammatorias impediendo facit, quominus periculosa inflammatio subsequatur. Etenim camphora non tantum vehementiorum diureticorum, quæ erodente sale prædita sunt, vehementiam mitigat atque castigat, sed & valentioribus acribus, purgantibus, quæ simili caustico acri sale agunt ceu summum correctorium quam opportune admiscetur, vtpote omnia carthartica, si pauxillum camphoræ ipsis adiicitur, longe mitiorem naturam ac facultatem induunt.

33. Hisce iam diductis ac demonstratis, quod camphora sit securissima medicina, reliquum iam est, vt de eius vtendi ratione monita breuiter adiiciamus. Quemadmodum vero nullum optimum etiam medicamentum semper iuuat, quin potius improuide & intempestiue datum nocet, ita etiam nulla

hac in re camphora gaudet prærogatiua. Nam & ratio dictitat & experientia confirmat, quandoque oriri ab eius improuido vsu anxietates circa præcordia, cephalalgias augeri, appetitum destrui. Fit hoc maxime in iis, qui infirmioris sunt naturæ & facile a leui mutatione læduntur. Accidit quoque in iis, qui capitis & cerebri vasa sanguine & humoribus repleta habent, seu vbi inæqualis humorum circuitus est, & cum impetu sanguis forsan propter membranarum & vasorum atoniam ad caput ruit, quod ex facie tumida & rubicunda, dolore capitis grauatiuo, vertigine, torpore, somnolentia adparet. Quo casu vtique omnia volatiliora & vaporosa spirituosa, præsertim in maiori dosi exhibita, nocent. Quare etiam paralyticis, epilepticis & conuulsionibus diris adflictis cum cautione & parca manu sunt concedenda. Neque minus congrua præsertim in excessiva dosi sunt plethoricis & repletis corporibus, vtpote motum intestinum, in humoribus, quorum liberior cursus ac iter impeditur, efficiunt &, vt dici solet, mouent, sed non promouent, hinc anxietates & inquietudines vel producunt vel augent. Neque in alui adstrictione vtilia sunt, quia fibras intestinales siccando nimium efficiunt, quo aluus tardior descendat. Denique in omnibus acutis, vbi omnia interius feruent & ardent, humidumque deficit, cutis sicca & torrida & omnia constricta sunt, ea remedia, quæ motum intestinum augent interius, nequaquam locum inueniunt. Præstat etiam tali in casu lenissime agere & naturæ potius frenum, quam stimulum iniicere; nam in acutis nihil præcipitandum est, sed omnia moderate ac tempestiue sunt agenda. Quapropter in horum morborum augmento vel statu cautissime procedendum est. Tutius in principio vel instante crisi, si natura eget stimulo vel sub declinatione, locum habent.

DISSERT.

DISSERTATIO V.

DE INFVSI VERONICÆ EFFICACIA PRÆFERENDA HERBÆ THEE.

§. I.

DETESTANDVS Europæorum, maxime Germanorum mos est, quod remota & exotica magis æstiment, & suis indigenis & domesticis, longe sæpe præstantioribus præferant. Natura sui vbique est custos, cuique terræ sufficit, & vti dat alimenta, sic quoque remedia, hacque ratione omnibus nationibus, quod & ad alendum & sanandum est idoneum, præbet. Singulis terris olim sua suffecerunt remedia, nos autem, postquam peregrina alimenta & condimenta nobis placere cœperunt, nostra etiam spernimus remedia & foras remota, prioribusque seculis ignota, summo studio ac labore repetimus. Et sane, si verum fateri licet, nulla ex ceteris nationibus, maiorem sibi in hac parte sumsit licentiam, quam Germanorum gens, quibus nulla erga matrem naturam est fides & constantia. Quod alimentorum, condimentorum, potuum v. g. Thee, Coffée, Choccolade species, etiam sanitatis titulo inuentæ sunt? Equidem non omnem detrahere laudem hisce volumus, sed saltim hoc vrgemus, dari meliora & salubriora, & elementorum affinitate naturæ magis congrua in nostris terris, quæ aspernamur, & nihili habemus nobisque sordent; adeo ipsarum rerum saporem amisimus, vt nihil fere palato accidat gratum, quam quod male emptum, & ex dissitis ac extremis regionibus allatum barbaræque nomenclatutitulo fulgeat. Hoc ad medendum longe efficacius creditur, stolida phantasia vires vel augente vel imminuente. Habemus ante oculos herbas efficacissimis virtutibus & dotibus instructas; minimeque ingratas, quas pedibus calcamus, quibus

bus ignotas & ex exteris regionibus allatas præferimus; cum tamen ipsæ Indorum gentes illarum vsum magnifaciant, & magno pretio ob hanc causam sibi adferri curent. Placet iam vnicam veronicam assumere, quæ non pares saltim, sed maiores, cum ipsa herba Thee, recondit virtutes. Huius infusi vires, liquore herbæ Thee adhuc superiores, dissertatione hac recensere nostri iam est instituti, simul istus herbæ elementa chymico igne eruta tradendo, accuratius obseruationes quasdam de huius infusi viribus insinuando.

2. Ante omnia vero necesse erit, vt moneamus, quid sub infusi veronicæ nomine intelligamus, quo minus neglecta nominis evolutio difficultatem vel obscuritatem quandam pariat. Per veronicam intellectam volumus illam spicatam terrestrem perennem supinam vulgarem foliis serratis secundum Morisson flore albo & cœruleo nitentem herbam, quam Germanice Ehrenpreiß nominant. Infusio autem, siue infusum secundum schroedervm, audit liquor qualitatibus medicamentosis, sola maceratione imprægnatus, & differt a decocto, quod in hoc coctione extrahuntur, in illo autem sola digestione, & maceratione calida virtutes medicamentosæ eliciantur. Vti autem infusiones apud medicos variis liquoribus, nimirum vino, spiritu vini, aceto, aquis destillatis, liquoribus salinis, aqua communi adornari solent, sic nostrum infusum veronicæ sola aqua simplici, eaque calidissima, facta in illam sufficiente iniectione herbæ exsiccatæ, peragitur per exigiuum saltim tempus digestio ac extractio fit facilisque aquæ tinctura, non secus, ac in præparatione infusi herbæ Thee fieri assolet. Omnibus vero alii infusum ex hac herba paratis medicamentis & præsertim illius spiritibus, essentiis præferimus; nam licet puriores sint, vehementius tamen ægros offendunt, & spiritibus corporis nostri vim faciunt, cum e contrario infusa moderate agant. Longe quoque præstabilius est ipsius decocto, quippe in hoc, fortiori calore admoto, particulæ volatiles subtiles ipsius plantæ in auras difflantur, crassioribus ac magis terrestribus a nexu aliarum dissolutis,

tis, inque ipsum liquorem coactis, quæ non parum vires ipsius infusi infringunt atque imminuunt. Ob, hanc quoque rationem rhabarbarum, & folia sennæ calide infusa, longe felicius vim suam purgantem exserunt, quam si cum eadem aqua decoctionem fuerint passa, particulis terrestribus identidem salis purgantis acrimoniam multum obtundentibus. Folia asari in infusione aquæ calidæ vomitum, decoctione autem diaphoresin mouent laudabilem. Herba Thee, fortiori in aqua coctione, adstrictiora facultate brunoque colore illam imbuit, minusque grata euadit. Quare sale subtili sulphureo, quæ pollent, magis infundenda, & quorum virtus in principio resinoso, terrestri, acido residet, magis coquenda esse, regula docet pharmaceutica. Adeo eiusdem medicamenti vires & vsus, ratione diuersi præparationis modi variant.

3. Qvod vsum nostræ veronicæ attinet, illam infundi solum iubemus, non enim decoctionem videtur admittere, partim ne substantia sua volatili summe æstimabili defraudetur, partim ne molleculæ fixiores terrestris indolis, coctione nimis euolutæ soluentis poros subeant, sicque actiuitatem medicamentosam infringant. Optime autem hæc infusio in decenti & cooperto vase instituitur, quo particulæ euaporabilis spirituosæ custodiantur, mox aqua elegantissima flauedine tingitur, & saporem non ingratum, leniter subamaricantem exhibet. Sorbetur hæc infusio calidissime, cum vel sine saccharo ad mensuram vnam, vel saltim dimidiam, in loco temperato blandum sudorem exspectando: paucis, eadem præpatio, idem modus vtendi veronica est, cum ipsa herba Thee.

4. Vt autem infusi huius virtus dilucidius innotescat, & eius vires commendabliles euadant, necessum est, vt prius elementa ipsius herbæ paulo penitius examinemus, illamque diligenti tractatione chymica, ac mistionum cum variis liquoribus versemus, quo operationis fons eo liquidius pateat. Quemadmodum autem quæuis vniuersi huius corpora, ex diversis ratione figuræ, magnitudinis ac motus, particulis con-

ſtructa deprehendimus, ſic quoque veronica noſtra particulis non homogeneis, ſed variis ratione magnitudinis ſeu molis, figuræ & ſitus conſtat. Quænam ſunt volatiles ſpirituoſæ, celerius euaporabiles, eæque in minutiſſimas ſuperficies diuiſæ ſunt, quare promte ſubtiliſſimi ætheris aut aeris motui, vel calori obſecundant. Compertum enim eſt ex mechanicis phyſicis, nulla corpora proprio modo aſcendere, ſed ab ambiente extrinſeco fluido grauiori furſum pelli, hinc particulas veronicæ volatiles, ipſius atmoſphæræ particulis, leuiores eſſe firmiſſime ſtatuendum eſſe videtur, certum eſt, veronicam innumera effluuia in veram emittere, nec minus odor & deſtillatio veronicæ receutis de particularum ſubtiliſſimarum leuitate ac copia teſtatur.

5. Porro particulas ſalinas variæ figuræ noſtræ herbæ inexiſtere, exinde patet, quia magnam copiam ſalis fixi, ſi decenti combuſtione tractatur, largitur, nec herba, ſolo abſynthio excepto, facile inuenitur, quæ maiorem copiam ſalis fixi præbeat. Noſtra herba retortæ indita, ſi igni aperto committitur, fundit liquorem ſalinum ſubacrem, empyreumaticum, qui cum acido affuſo nullum quidem edit conflictum; attamen effectum alcalinum vndequaque edit, dum ſyrupum violarum cœruleum, viridi tingit colore, quod omnibus alcalinis eſt ſolenne, ipſiusque proprium, &, ſolutionem mercurii ſublimati præcipitando, colore ſubflauo impraegnat. Carbonibus vivis ipſa herba iniecta, fumum exhalat ſalino volatilem, qui mirifice nares, & oculos ferire ac afficere ſolet. Porro hæc herba in ſolutione ſalis tartari prius macerata & deſtillata, præbet liquorem cum oleo empyreumatico, mere alcalinum aerem ſal volatile ſpirantem. Sulphreas inflammabiles partes in veronica oleum indicat, quod ex deſtillatione emergit, idemque plantæ combuſtio. Et notabile eſt, infuſioni veronicæ flauo colore tinctæ ſi iniiciatur oleum tartari per deliquium, vel ſpiritus ſalis ammoniaci vrinoſus, quod mixtura longe clarior euadat & color magis exaltetur. Omnia quippe alcalina ſingulari colores exaltandi ac

di ac diffundendi vi pollent, dum in texturam sulphuream, illam rarefaciendo, & lucis radios varie modificando agunt. Sic tincturæ rhabarbari, aloes, myrrhæ, addita debita quantitate olei tartari per deliquium, rubicundissimum induunt colorem. E contrario acida, vti nonnullos colores exaltare solent, sic quoque plures destruere apta sunt, & idem contingit circa nostram infusionem, cui, maxime si imprægnata fuerit ante liquore alcalino, affusum acidum omnem adimit colorem, ita vt pene limpida & clara evadat.

6. PRINCIPIVM terrestre in veronica arguit, præter lenem adstrictionem & amarorem, etiam color nigricans, qui ex mixtura infusi nostri cum solutione vitrioli emergit. Experientia quippe mechanico chymica ostendit, quæ particulis terrestribus facile solubilibus constant corpora, vti gallæ, terræ catechu, radix tormentillæ, lignum aloes, illa soluta ad mixturam vitrioli atramentosum induere colorem. Et quoniam eadem corpora, solutioni mercurii sublimati remixta, illam obscuro brunam reddunt, idem quoque cum nostra veronica, & herba Thee tentauimus, idemque successit effectus, manifesto indicio: plures terrestres solubiles partes continere nostram herbam.

7. Ex hisce iam adductis clarissime efficitur, plantam nostram ratione diuisionis ex corpusculis variis, nimirum volatilibus, leuissimis, mediis, & fixioribus, terrestribus esse conflatam. Particulæ quippe quo magis sunt diuisæ, eo volatilitatis statum, quo minus diuisæ, eo fixitatis indolem lubentius induunt. Subtilitatem particularem effluuia & odor testantur: fixiores partes, ipsum sal fixum, cineres, medias, particulæ sulphureæ salinæ solubiles sufficientissime demonstrant. Quoniam autem diuersæ hæc principia non inæqualiter inuicem mixta sunt, sed laudabilis harmonia & æqualis illorum proportio vbique apparet; hinc non sensibile prædominium qualitatis cuiusdam in sensus cadit, nec sapor, nec odor, qui alias elementorum illorumque variæ mixturæ indices ac productrices sunt, nimis excessivus est, hinc etiam

eius infusio non facile creat nauseam, sed palato, modo ipsi consuescamus, arridet, nam omnes potus qui fortiori odore imbuti sunt, facile nauseam parare solent, & ob id decocta & infusa herbarum cephalicarum, quæ sale oleoso turgent, v. g. saluiæ, rosmarini, non adeo palato placent. Vno verbo planta Veronicæ, ratione principiorum constituentium, illorumque qualitatum ac virium valde temperata est, quo titulo quoque ipsa herba Thee fulget & arridet. Omne autem temperatum naturæ nostræ admodum amicum, intensum autem & nociuum omne, quod excessiua facultate notatum est, hoc facillime in deteriorem partem, illo autem minime vti possumus. Non tutius nec gratius & ad sanitatis conseruationem conducibilibus datur remedium, quam quod amica temperie se commendat: temperata magis sunt domestica, principiis nostris vitalibus magis confinia, quæ harmonia & decenti temperie sustentantur. Temperata æqualem, nec tardum nimis nec nimis celerem humoribus iniiciunt motum, in cuius æquilibrio vitæ nostræ ratio ac incolumitas præcipue consistit.

8. Examinata sic veronica, quoad principia, indole, si iam comparationem instituere velimus, cum herba Thee, haud difficulter demonstrare possumus, longe excellentiorem illam esse, multisque parasangis eam antecellere; vtpote veronica longe copiosiores alcalinas particulas, quam ipsa herba Thee, alit. Falsum est herbam Thee sale volatili oleoso esse fœtam, a quo, qui eius virtutes deducere vult, multum errat, talismodi enim salis volatilis oleosi, ne vllum quidem vestigium apparet; potius petendæ illius virtutes sunt, quicquid præstat, a sola calida aqua, & adstrictoriis terrestribus moleculis, siquidem herba Thee destillata exhibet non spiritum volatilem alcalina virtute præditum, sed subacidulum adstringentem empyreumaticum: fumi eius per fistulam si hauriantur, austeritate sua gulam constringere solent. Latissime autem patet eius virtus adstrictoria in decocto paululum inspissato, quod ad solutionem vitrioli in verum degenerat

nerat atramentum, non ſecus ac ſi gallarum infuſio aſſumta fuiſſet; extractum herbæ Thee propter virtutes adſtrictorias alvum conſtipat, eiusque nimium fluxum cohibet, quod etiam annotauit D. MANDELSLOH in *Itinerario Indico cap.* 9. *p.* 42.

9. QVICQVID itaque herba Thee per ſe & ſua natura præſtat, id per particulas adſtringentes copioſiſſimas præſtare videtur. Nec abſonum & rationi ineptum eſt, propter easdem adſtringentes particulas alacritatem maiorem ſpiritibus iniungere, illosque ad promtiorem motum incitare, diſtributæ enim per intima ſanguinis eædem particulæ, fibrarum ac nervorum dum ingrediuntur tubulos, illos ſibi arctius iungunt, & ſtrictiores reddunt, hinc illos tubulos anguſtatos paucior quidem ſpirituum animalium copia replet, compenſatur autem propter anguſtias maiores, maiori illorum rapiditate, ſicque, ob citatiorem ſpirituum motum œconomiæ animalis functiones, longe alacrius celebrantur. Compertum autem eſt, medicamenta adſtringentia non eosdem, ſed varios pro diuerſitate indiuiduorum edere effectus & vni prodeſſe, alteri mire nocere. Illis, qui ſiccitate neruorum laborant, & quibus roſcidum humidum deficit, adſtringentia admodum infenſa eſſe ſolent, magis enim neruorum thoruli occluduntur, & influxus ſpiritibus animalibus denegatur, ſicque paralyſeos & apoplexiæ metus fit. Magis itaque æſtimanda venit ipſa veronica, quæ præter ſubadſtringentes, ceu vaſorum tunicas roborantes, etiam copioſas alcalinas ſalinas particulas poſſidet, quæ magnos in debellandis affectibus edere ſolent effectus.

10. QVONIAM autem tractatio noſtra potiſſimum eſt de infuſo ipſius herbæ, placet iam inquirere, ex quibus elementis illud ipſum conſtet, ſiue quænam principia ipſius plantæ, aquam, quæ infuſioni ſeruit, ingrediantur. Diximus ſuperius, particulas terreſtres, quæque maiori gaudent ſuperficie, non facile concedere in poros ipſius aquæ, niſi fortiore coctione comminutæ illorum interſtitia ſubire cogantur; remanent itaque ſubtiliores ſalinæ alcalinæ & terreſtres, promte ſolu-

biles, quas lubentius recipit ipſa aqua, ceu menſtruum ſimpliciſſimum ac potiſſimum, calore extractionem non parum adiuuante. Volatilium particularum portionem infuſo ineſſe, euincit illius deſtillatio, quæ aquam veronicæ boni odoris & ſaporis præſtantisque virtutis largitur. Ex hiſce iam patet, veronicam recentem vel in vmbra, aut ſub charta circumſpecte ſiccatam quod etiam de aliis herbis tenendum eſt, ad infuſionem eſſe optimam. Peſſimus pharmacopæorum mos eſt, locis vel hypocauſtis calidis committere herbas ad ſiccationem, cum præcipua virtus, quæ reſidet in ſale volatili æthereo, auolet in auras. Quo curatius itaque noſtra herba eſt ſiccata, eo meliorem depromit virtutem. Porro infuſi magna quantitas, ſi debite inſpiſſetur, poſtea aeri frigido exponatur, magma apparet in ſua ſuperficie ſal tartariforme, haud ingrati amaroris & elegantibus ſtriis emicans, virtute deterſiua ac aperiente ſe vndiquaque commendans. Præter ſalina autem in ſuperficie contentas apparent in fundo magmatis particulæ terreſtres copioſiſſimæ.

11. TRIA itaque in infuſo elementa nimirum particulas ſpirituoſas volatiles, deinde ſalinas alcalinas, & terreſtres adſtringentes deprehendimus. Ratione volatilium infuſum hoc in corpus hauſtum, & in ſanguinem diſtributum, tam ſpirituum animalium, quam reliquorum minutiſſimorum corpuſculorum, in lympha & ſanguine conſiſtentium, motum blande procurat, & promouet, quia propter ſubtilitatem ius habet proxime adficiendi. Spiritus autem impulſi ac in motu conſtituti, reliquos humores in motu tardiore verſantes, ad motum faciliorem incitant ac cogunt. Etenim omne corpus in motu conſtitutum, alterum, quod in motu non eſt, facilius ſecundum axioma mechanicum impellere poteſt. Hac enim ratione motus omnium fluidorum machinæ noſtræ tam progreſiuus, ſeu circularis, quam inteſtinus promouetur, in quo vtroque motu ſanitatis noſtræ conſeruatio maxime pendet. Ratione particularum alcalinarum & ſalinorum, vi reſoluente ac corrigente, laudatum noſtrum infuſum pollet. Certum enim

enim ac ſtatum eſt, plurimas morborum cauſas nidulari in obſtructiobus, illasque morborum fabros eſſe: hæ autem non niſi ab impedito partium fluidarum, per anguſtiſſimos capillarium anfractus motu, tam circulari, quam inteſtino, non poſſunt non originem ſuam nanciſci. Fieri enim non poteſt, vt corpus fluidum, quamdiu eius partes in perpetuo & irrequieto motu iuxta ſe inuicem quieſcant, & ſeſe inuicem firmius contingant, quo durum & ſolidum obſtructionum primaria fiat cauſa. Qando autem ſal propter acies & ſpicula minutiſſima rigida in continuo motu eſt, diuidendo craſſorum humorum vaſcula obſtruentium ſuperficies, non poſſunt non illorum particulæ diuidi, incidi, atteri ipſisque motus denuo introduci, vt fluiditatem reſumant: & in hoc pene omnis curationis cardo ac neruus verſatur; qui enim promte ac facile obſtructiones pertinaciores ſoluere nouit, ille & felicius curare chronicas paſſiones ſataget. Tandem terreſtriores infuſi noſtri particulæ, machinæ vitalis fluoribus intimatæ, parietibus vaſorum ac tunicarum fibrarumque interſtitiis, propter craſſiorum ſuperficiem, facilius adhærent, illaque coarctant, & in anguſtius ſpatium redigunt; vnde ſpiritus animales, machinæ noſtræ motores, in anguſtius ſpatium coacti, anguſtiam loci celeritate compenſant, ſicque celeriori influxu partes fibroſas ac muſculoſas magis animant, vigorant, conſtringunt, vnde partium dependet robur.

12. Examinata iam ſufficienter veronicæ natura, reſtat nunc, vt alterum ingrediens, nempe aquam calidam inſpiciamus, quidnam ad infuſum noſtrum conferat, ſeu ab illa ſit exſpectandum. Non abſone plures emunctorium medicorum, quicquid infuſum Thee, Coffe aliarumque herbarum præſtat, id omne malunt ab aqua calida, quam ab ipſis herbis deducere. Nec noſter animus eſt, ab hac ſententia ſecedere, potiſſimas infuſi vires adſcribentes calidæ, ſecundarias autem ipſi herbæ. Sola enim herba vel redacta in puluerem vel in eſſentiam, & extractum abiens nunquam hoc præſtabit, quod eius infuſum, quarum vnum alterius poſcit opem,

amice

amice ambo in medicamentum optimum ac præſtantiſſimum debent conſpirare.

13. QVONIAM autem in aqua calida duo occurrunt conſideranda, primo aqua, & deinde calor, ipſi adueniens, placet in vtriusque naturam paulo accuratius inquirere. Aquæ eſſentia conſiſtere videtur in ipſa fluiditate, humiditate, &, ſi loqui ſic fas eſt, inſipiditate, nihilque aliud aqua eſt, quam liquor inſipidus. Notum autem eſt ex phyſicis, fluiditatem conſiſtere in perpetuo ac iugi minutiſſimarum iuxta ſe inuicem motu, & quod fluida poris gaudeant innumeris, in quorum interſtitiis copioſiſſima ſubtilis hæreat materia. Inteſtinum autem aquæ particularum motum ſolutio ſalium vel ſachari in ipſam iniectorum patefacit, quæ ſine motu, vt vt oculorum ſenſum fugiat, abſolui non poteſt. Abundantiam & diuerſitatem pororum illud arguit experimentum, dum portio aquæ ſale communi ſaturata, vt ne granum quidem ſalis capere amplius poſſit, aliud ſal v. g. alumen iniectum, de nouo aggreditur, illud ſoluendo, ſique hoc refertum eſt, tertium ſal v. g. vitriolum tenue recipit, & ſic porro, vt admiratio mentem merito ſubeat, quomodo hæc procedant. Nullum autem dubium, interſtitia inter particulas aquæ eſſe figuræ diuerſiſſimæ, quæ alias particulas capere ineptæ ſunt, quam quæ ipſi loco congruunt, & cum ſalia longe diuerſis gaudeant figuris, clariſſime inde colligitur, poros cubicos particulas etiam cubicas requirere, & ſi illi ſaturati ſunt, non alias amplius capere poſſunt, & ſic porro. Præſentiam particularum aerearum & ætherearum in ipſa aqua hærentium, monſtrat partim experimentum, dum in vaſe ab aere per antliam euacuato, poſita aqua innumeras emittit bullulas, partim etiam aquæ euaporatio id teſtatur, quæ fieri non poſſet, niſi particulæ quædam elaſticæ æthereæ ipſi aquæ ineſſent. Præterea aqua inſipida eſt, i. e. omni ſapore deſtituta, quia lubricis, flexilibus conſtat particulis & ſalinis caret. Et quamvis pauca ſalium ramenta in magmate euaporatæ æquæ conſpiciantur, illa tamen aduentitia ſunt, ex fundo forſan oriunda,

unda, nec proprie naturam aquæ ingrediuntur. In insipidis autem magna ineſt efficacia, vti id ſolide ac erudite demonſtrat clariſſ. D. SCHRADERVS *in diſſertatione de inſipidorum efficacia.* Menſtruum enim inſipidum ſimpliciſſimum & puriſſimum eſt, & ad varias recipiendas particulas aptiſſimum, quoniam heterogeneis nondum eſt imprægnatum, & quicquid agit, ſola fluiditate id præſtat. Nam fluida, mediante inteſtina & perpetua particularum agitatione, corporum poris impelluntur, vt ſic iterata inſinuatione earum ac concuſſione non vi, ſed blande particularum ſolidarum nexum tandem diſſoluant.

14. Ex hiſce iam adductis luculenter patet, aquam optitimum eſſe menſtruum, & vehiculum ipſius herbæ veronicæ, & quo puriorem ac leuiorem illam eſſe, eo meliorem, inſignique pollere efficacia, ſalia cuiusuis generis ac figuræ in poros ſuos recipiendi, dura ac ſolida corpora emolliendi ac reſoluendi, illaque ad fluiditatis ſtatum adducendi.

15. QVOD ad caloris naturam attinet, ille id motu non rectilineo, ſed curuo, confuſo, & velociſſimo particularum minutiſſimarum æthcrearum conſiſtit, adeoque elaſticam dilatiuam expanſiuam ſeu rarefacientem vim habet; æther enim in calore expanſus propellit corpora vicina ex ſuo loco, vti id eleganter patet experimento, dum nimirum aqua incluſa æneo vaſi, admoto fortiori calore, intus valde incaleſcens, data apertura, inſtar fontis magna vi proſilit & erumpit. Calor itaque aquæ ſimplici ſuperueniens, illi maiores vires fœnerat fluidificationem, emollitionem ac diſſolutionem mirum quantum augendo & adiuuando: quare notabile eſt, ſolis aquæ calidæ vaporibus oſſa & cornua duriſſima emolliri poſſe in vaſe deſtillatorio, quam operationem pharmacopolæ philoſophicam calcinationem nominant; nec ignotum iam amplius curioſis eſt Papini experimentum, dum carnem oſſa, & duriſſimas res includit vaſi, ita coaptato, ne minutisſima rima aquæ, quæ in decenti quantitate adiecta fuit, exitum præbeat, leni machina committitur calori, & ſic breui

exacto tempore durissima ossa in liquamen gelatinosum ac lentorem fatiscunt, per solam vim elasticam calidæ aquæ, quæ potentissime minutissimos poros subire illorumque centra resoluere valet. Nam omnia corpora resolui ac emolliri possunt, si ipsis particulæ elasticæ vel beneficio aeris, ignis, vel menstruis subtilissimis impingantur.

16. CALIDÆ itaque aquæ vsus in medicina egregius est. Exstat circa hanc rem insignis locus in *Aetio tetrabil.* 1. *Serm.* 3. *c.* 165. *aqua* inquit, *calida conducit, vbi opportet excretionem præparare, & vbi quid attenuare diffundere, liquefacere, mollire, eluere, concoquere aut discutere volumus.* Calida quippe assumta magna in copia cum tenuium partium sunt, qua data via ruunt, arctissimos poros vi sua elastica subeunt, & vbique sese insinuant, & quaqua versum penetrant, sicque calorem a potu calido assumto in totum corpus diffundi sentimus: quodsi enim sanguis stomacho vicinus a calore aquæ rarefit ac fluidus redditur, lege circulationis non potest non omnis sanguis ad motum aptior euadere, magisque euolui, non secus ac videmus totum corpus calefieri, si calor externis saltim partibus v. g. pedibus admoueatur.

17. PRÆTEREA calidi potus viscidos quoque & tenaces humorem attenuant, colliquant, sicque obstructiones expediunt, & circulationem humorum promouent, quandoquidem talia effluuia actuant & partes tenuissimas sanguinis excitant, & humorum, illisque motum imprimunt, vt ipsi spiritus sic dicti animales exsuscitati functiones suas eo melius absoluant, hinc ex potu calidæ aquæ hilares & alacres ad studia & res peragendas reddimur, torpor & somnolentia dissipatur, vigiliæ magis procurantur, quæ in actuoso & concitatiori spirituum animalium motu, & liberiori in partes neruosas influxu consistunt, quare infusum herbæ Thee somnum dissipat, vigilias procreat, non ob singulares dotes ipsius Thee, quæ nullo modo in hoc obseruari possunt, sed propter effectum ipsius calidæ aquæ, quamobrem quæuis pene herba aquæ calidæ infusa similem effectum excitat. Motis autem

tem in corpore noſtro ſpiritibus, qui primi ac præcipui reliquorum fluorum motores ac impulſores ſunt, mouentur & ipſi, debitum motum abſoluunt.

18. TANDEM quoniam plurimorum morborum ſymptomata, & exacerbationes ſalibus morboſis excrementitiis, illorumque acrimoniæ adſcribendæ ſunt; potus aquæ calidæ in magna copia aſſumtus non poteſt, quin inſigne leuamen ac emolumentum afferat, vtpote qui ſalia illa, nimia acredine infenſa, promtiſſime diluit, temperat, corrigit, & per congrua euacuatoria, nimirum glandulas ſubcutaneas, ceu per cribrum, eliminat. Quantum itaque ſit vſus, & quanta efficacia aquæ calidæ, ſi herbæ talismodi temperatæ medicamentoſæ, vti noſtra eſt, virtutibus imprægnetur ac eſſentificetur, quiuis, qui ingenio pollet, & rerum phyſicarum ac medicarum parumper gnarus eſt, clariſſime perſpicere poterit.

19. PRETIVM autem erit operæ, ſingulatim recenſere eximias illas dotes ac virtutes, quibus donatum eſt noſtrum medicamentum, quæque in ipſo obſeruationibus curatis annotatæ fuerunt. Nolumus autem auctoritate veterum operationis rationem accerſere a qualitatibus illorum primis, quatuor elementis inædificatis, quæ ſi curatius & libero animo rem ſpectemus, non abſulutæ entitates ſunt ſimplicibus inexiſtentes, ſed potius relatiuæ potentiæ, & modificationes ipſius materiæ, quibus medicamenta varios effectus in corpore humano pro diuerſitate indiuiduorum producere valent, nullum quippe medicamentum agit ratione actiuitatis, ſed receptiuitatis ſuæ, hinc idem pro diuerſa conſtitutione humorum, & varietate indiuiduorum diuerſiſſimos ſolet edere effectus; ſed fons operandi ac indolis noſtri medicamenti ſatius ſupra detecta eſt, partim chymico igne, partim variorum liquorum connubio, & inde phænomenorum reſultantium attenta conſideratione, vbi deprehenſum fuit herbam noſtram calidæ aquæ ſubtiles, volatiles, ſalinas, alcalinas, cum terreſtribus fixioribus, temperatas tamen particulas communicare.

20. SECVRISSIMVS autem modus eſt a poſteriori ſiue ab ipſa experientia, optima artis magiſtra, & propriis obſeruationibus deſumere medicamentorum vires. Circa hunc modum autem merentur obſeruari quædam regulæ, ne res difficultatibus innergatur. Primo optime medicamenti effectum explorare poſſumus, ſi ſingula ſeorſim, nec vnum aliis mixtum, in vſum trahatur, vnde neſcimus, cui operatio ſit adſcribenda. Improbanda itaque illa medicorum conſuetudo eſt, qui remediis ſuis quaſi ludunt, & ab vno ad aliud ruunt, mutato quaſi in horam conſilio, ſicque ſine iudicio ſæpe, & ſine arte in curatione progrediuntur, & hinc fit, vt nunquam medicamentorum vires expiſcari vel firmam ſibi experientiam comparare poſſint, ſed ſemper dubitent, vacillent, errent: deinde idem medicamentum ſimili in caſu, iisdemque correſpondentibus circumſtantiis, non ſemel, ſed decies, vigeſies, eundem effectum præſtare debet, ſi certi velimus eſſe de ſingulari & ſpecifico effectu.

21. SEDVLA itaque ac ſtudioſa obſeruatione annotauimus, noſtræ plantæ infuſum moderatius tamen hauſtum, digeſtionem iuuare, ac reſolutionem ciborum promouere, dum tenacem viſcidam amurcam, quæ glandulas œſophagi, ventriculi & inteſtinorum obſtipat, fundit atque abſtergit, quo & melius tunc glandulæ plorare poſſint liquorem menſtrualem, qui potiſſimæ reſolutionis ciborum cauſa eſt, & quando lympha, cuius ſoboles eſt ipſa ſaliua & menſtrum ventriculi, nimis craſſa & inſpiſſata eſt, infuſum veronicæ illam diluit, attenuat, ſicque cibos fluidos reddit, illorumque reſolutionem adiuuat, quod exemplo Indorum & Iapponenſium confirmatur, qui ſemper cum cibis aquam calidam bibunt. Quinimo ventriculo gratus eſt omnis calidus potus, ipſoque gaudet; coagmentatus namque eſt ex meris membranis & tunicis, & hinc a prouida naturæ mente intra calidiſſima viſcera poſitus eſt, vt ab omni parte blando foueatur calore, quo eo melius munus ſuum abſoluere poſſit; quare nihil magis ventriculo, quam frigus, nocet, quod, vt humores facile con-

crescant, & in lentam abeant pituitam, efficit, hinc a frigido potu inprimis post insignem corporis incalescentiam tanta noxa, ipsaque mors obseruatur a practicis.

22. QVAM gratus ille potus sit ventriculo, sequens docebit historia, nimirum nuperrima æstate studiosus quidam, ingente corporis calefactione præuia, magnam cereuisiæ frigidæ haurit quantitatem, mox debilitabatur & sequentibus diebus dolor ventriculi, vomitus, nausea, cibi fastidium, virium prostratio, calor præternaturalis, vrina rubra, ægrum affligebant. Remanebant hæc symptomata per longum temporis spatium, viresque & solidam partium substantiam notabiliter absumebant, nec deerant hecticæ signa, discrimen vitæ minantia; sanitati tamen æger restitutu est sequenti methodo: primo potum veronicæ, cum tinctura flor. bellidis aliquoties de die assumebat, deinde cum cibis & iusculis propinabatur bis de die, essentia balsamica, composita ex nucista, croco, myrrha, zedoaria, arcano tartari, & spiritu vini tartarisato. Extrinsece ventriculo applicabatur linimentum ex oleo nucistæ, spiritu vini tartarisato, oleo menthæ, camphora, croco, oleo caryophillorum & balsamo Peruuiano, sicque paucis septimanis elapsis cum morbo rediit in gratiam.

23. PORRO obseruaui nihil magis iuuasse febricitantes, tertiana vel quartana decumbentes, quam si post paroxysmum statim in magna quantitate idem hauriant infusum, componendo se ad sudorem, qui si sequitur, semper leuior sequens est paroxysmus. Consentit hac in re HIPPOCRATES *lib. de locis in homine c.* 88. qui febricitantibus suis etiam propinauit calida, vbi inquit: *cum lassitudo, febris, & plenitudo detinuerit, multa aqua lauandum, & quam maxime calefaciendum est, quo calor, aperto per sudorem corpore, exeat, & in potu exhibenda calida.* Potus enim calidus in corpus ingestus ex ægro corpore detrahit, siue vrinas educat, siue sudorem eliciat, vndique enim apertum, & respirans corpus ac motum faciet, quod conducit.

24. PRÆTEREA potus veronicæ singulariter phthisicis opitulatur, & vitio pulmonum laborantibus. Annumeratur a practicis ipsa veronica inter herbas vulnerarias, & consolidantes, & vix potio vulneraria vel pectoralis in practicorum libris inuenitur, quam non ingrediatur ipsa veronica. Notum est aquam veronicæ præstabilem opem ferre hecticis, ad præternaturalis caloris & sitis exstinctionem; eius autem infusum, quod præter particulas volatiles etiam gaudet amaris, aperientibus, & acrimoniam corrigentibus, longe obseruatur præstantius, præsertim, si aqua, cui veronica infundenda est, ante cocta sit cum passulis, cornu cerui vsto, rasura cornu cerui, & loco ordinarii potus hæc substituatur potio. Nec minus obseruauit puerum decem annorum, asthmate pulmonali per aliquot annos laborantem, cum roncho ac sibilo, qui incassum oppositis antea omnibus celebratissimis pectoralibus, incidentibus sulphuratis, tandem solo potu veronicæ, qui omni die per aliquot septimanas hauriebatur, restitutus est. Porro non ita pridem vir quadraginta annorum, crassioris habitus, & hypochondriacæ affectioni obnoxius, mira sanguinis & humorum exagitabatur ebullitione, cum tussi pulmonali phthisin minante, appetitu prostrato, calore præternaturali, virium deiectione, frustra datis medicamentis alias generosis pluribus, tandem conualuit, & vires a solo potu veronicæ recuperauit, qui mox tussim sedabat, appetitum excitabat, expectorationem iuuabat, & præternaturalem calorem compescebat.

25. CERTISSIMVM est veronicæ vulgo adscribi ab omnibus medicis singularem virtutem depurandi sanguinis massam, nec sine ratione; virtus enim hæc depuratoria in eo consistit, vt sanguis & fluores corporis nostri scoriis salino sulphureis excrementitiis morbosis priuentur, siue illis correctis ac inuersis, siue per congrua sua euacuatoria proscriptis. Vtrumque egregie præstat infusum veronicæ, quod acres morbosos sales temperando diluendo, & spiracula cutis renumque poros blande aperiendo, in sanguinis impuritatibus seu malo scorbutico

tico præſentiſſimam opem afferre ſolet. Sic veronicæ potu contra ſcabiem & cutis pruritum vix datur remedium præſtantius, eaque mala depulit feliciſſime, aliquoties Halberſtadii ſcabiem ſiccam, ægros imo ipſos ſenes infeſtantem, diuturnam, ſolo hoc potu largiſſime per menſis ſpatium hauſto. Similem effectum extrinſecus etiam exercere teſtis eſt ſatis locuples SIMON PAVLI *in quadripartit. Botan.* qui ita ſcribit; *ingenue fateor, cum aliquando variis medicamentis aduerſus cruſtoſam ſcabiem puerorum vſus eſſem incaſſum, me iuſſiſſe parentibus aquæ veronicæ intincta linteamina applicare compreſſa, ne ſtillarent ſuris brachiisque pueruli eiusque, meque ſic eum ex voto reſtituiſſe priſtinæ valetudini.*

26. STVPENDÆ tandem virtutis, contra calculoſam concretionem hæc herba a Clariſſimis medicorum celebratur. Notabilem hac de re inſerit obſeruationem *in Ephemerid. Germ. D.* ELSNERVS *A. I. Decur.* I. *Obſerv.* 107. Sutoris vidua, quæ calculum per 16. annos in rene aluit ſiniſtro, qui cruciatibus illam affligebat, vt, viribus omnibus abſumtis, nil niſi ſceleton viuum repræſentaret, ob ſummum cruris ſtuporem, & renis dolorem in iſto latere, per totum illud tempus nunquam dormire potuit. Tandem decoctum veronicæ in magna doſi per aliquot tempus aſſumſit, quo effecit, vt calculus ad vretheres & tandem ad veſicam protruſus, miſeram ſtillicidio & difficultate vrinæ diu vexauit, donec ab aſſumto ſuperiori nominato decocto & eius fomentatione, natura adhuc dormiens expergefacta maximis & iis conatibus, quibus alias a fœtu ſe liberare conatur, excitatis, hoſpitem peregrinum cuſpide expulit, qui tandem vi ab ipſa ægra per collum veſicæ extractus fuit, & quidem non absque ſumma illius læſione & copioſa hæmorrhagia. In colica, calculo & ipſa peſte CRATO *trium Imp. Archiater* plurimi facit hanc herbam, imo vel ſimplex decoctum veronicæ omnibus aliis generoſioribus internis medicamentis, contra calculum præfert. Sic obſeruaui Halberſtadii fortem infuſionem herbæ veronicæ viro quinquagenario colica violenta laboranti, materiam inſtar

ſper-

ſpermatis ranarum, innumeris veſiculis conſtantem per aluum eduxiſſe.

27. NOLO iam eſſe nimis longus in recenſendis veronicæ obſeruatis viribus, & vt rem paucis complectar & expediam, crebro ac quotidiano vſu obſeruata fuit potio & infuſio veronicæ, idem imo longe præſtantius quid effeciſſe, quam ipſe potus herbæ *Thee*, nec ſingulare quid ab hac exſpectandum videtur, quod non idem noſter potus præſtare potis ſit. Ego ſane per multos annos hanc potionem loco herbæ Thee omnibus fere ægris, maximo cum emolumento, ſuaſi & nunquam noxam ab hac obſeruaui; cum contra herba Thee propter nimiam adſtringentem qualitatem a me non ſemel obſeruata fuerit magna peperiſſe incommoda, præſertim in illis, qui ſiccitate neruorum laborant, & ſpaſmodicis contractionibus ſunt obnoxii; hinc hypochondriaci & hyſtericæ grauia non ſemel ab eius vſu experta ſunt ſymptomata, nimirum cardialgias, anxietates præcordiales, dolores in abdomine alui fluxum &c. relatumque fuit mihi ex ipſo Belgio, plures ex frequenti eius vſu factos fuiſſe paralyticos & hinc potum Coffee magis ibi æſtimari.

28. Ex hiſce iam adductis ſufficientiſſime patebit, dari in noſtris terris herbas longe ſalubriores, & præſtantiores exoticis illis, quæ magno pretio ex extremis iſtis regionibus ſibi afferri curant Germani, & quod veronicæ noſtræ dignitas ipſa herba Thee longe ſit ſuperior. Hinc noſtra vernacula, quæ nobis prouida mater natura largiſſime & gratis concedit, ad ſanandum merito ſufficere debet, vt non opus habeamus, ex diſſitis regionibus ignota quædam ad medicandum repetere.

DISSERT.

DISSERTATIO VI.

DE PVRGANTIBVS MINVS COGNITIS ET SELECTIORIBVS.

§. I.

VNIVERSAM œconomiam microcoſmi vitalem eiusque conſeruationem motu non modo progreſſiuo ſolenni per circulum, ſed & variis motibus mixtionis, ſecretionis, excretionis, ſuſtentari, nemo facile, cui interiora corporis noſtri paulo exquiſitius patent, in dubium reuocabit. Quapropter omnis generis læſionem præternaturalem & morboſam affectionem corporis noſtri non inconuenienter ex læſis iſtis motibus prudentes ducunt atque deriuant. Ex horum numero eminent maxime motus euacuatorii, qui quantum naturæ commodi adferant, dici vix poteſt. Quandoquidem corpus noſtrum in conſeruationem ſuam eget multis rebus, quæ intus debent ſumi, nec tamen in mixtionem & intimum eius vitale conſortium abeunt, ſed rurſus maxima ex parte ſolent euacuari, quorſum ſpectant omnis generis fere ſalia inter alimenta reperibilia, humidi plurimum, nec non ſulphurea explicata. Quin imo pauca ſunt ex medicamentis, quæ ſeſe cum ſuccis corporis noſtri iungunt, ſed potius rurſus debent excerni, vtut hoc ipſo actu, dum intrarunt & exeunt, nobiliſſimam opem conferant. Paucis: natura plus eſt occupata in excernendo quam in retinendo. Si itaque euacuationes hæ ſumme neceſſariæ non debite, non ſufficienter ſuccedunt, & ea, quæ debebant eiici, relinquuntur, præſentiſſima inde materia ad morbos naſcitur. Tametſi autem natura numeroſa & diuerſiſſima eum in finem conſtruxerit euacuatoria: nullum tamen ſolennius eſt; nullum magis perneceſſarium, quam quod conſtituit aluus, ſi nempe ab ipſa perſpiratione cutis longe ſaluberrima diſceſſerimus.

2. ET quemadmodum per alia euacuatoria certa & peculiaria tantum excrementa eliminantur, ita per aluum non vnius eiusdemque naturæ sed diuersi generis humores secluduntur; vtpote non modo ex ventriculo & tenuibus intestinis crassior, inutilis & effœta alimentorum extractorum portio per hanc viam transit, sed ex toto hepate bilis, ex pancreate & intestinorum præsertim crassorum glandulis lympha, serum, mucus sequestrantur. Quantum vero corpori accedat inde beneficii, vel ex eo tantum potest cognosci, quod ex suppressa & pigra aluo morbi permulti oriantur, nec ipsa præsente, tuta ac felix cum acutarum, tum chronicarum passionum succedat sanatio, sæpissime enim prouidissima natura sibi eligit has vias, & sanat morbos. Ex hisce fluit, respiciendum a medico maxime omnium esse ad hanc aluinam euacuationem, vt ipsam, quando necesse est, iuuet; munus enim medici in eo potissimum versatur, vt, quod natura sola non potest efficere, id arte procuret & exsequatur. Permultum autem interest, quibusnam subsidiis & instrumentis id perficiatur. Nos, repudiatis omnibus iis, quæ violenter & virulentia naturam lacessunt, maximam securitatem ponimus in temperatioribus stimulantibus, naturæ amicis, & nullum damnum, nullam noxam, iis partibus, in quibus operantur, affricantibus. Quoniam autem non hæc obuia omnibus sunt, iudicauimus dignum opus recensere ea, quibus egregio cum fructu vti possumus. Placuit itaque in præsenti loco selectorum purgantium materiam pertractare & optima ac selectissima parum nota in vsum medicum commendare.

3. PRIVS vero quam ad enumerationem rariorum & selectiorum aluum stimulantium accedamus, nobis erit commemorandum qua ratione & quo principio euacuatio per inferiorem partem celebretur, siue qua ratione ipsa purgantia effectum purgantem exserant. Quemadmodum vero fœcum seclusio secundum naturam fit primo motu intestinorum peristaltico, secundo huic ipsi inseruiunt stimulo: ita etiam purgatio, quæ fit arte, simili modo habet. Notum enim ex ana-

anatomicis eſt, totum inteſtinorum volumen gaudere tunica ex duplici fibrarum ordine longitudinalium ſcilicet & circularium contexta, quæ muſcularis & carnea appellatur, cuius beneficio motum reciprocum dilatationis & conſtrictionis a ventriculo ad anum ſucceſſiue tendentem perſequuntur. Qualis motus periſtalticus ſiue circumpreſſorius etiam vermicularis appellari ſolet. Hoc ipſo omne in inteſtinis contentum vrgetur vel foras, vel per vaſa in interiora. Motum hunc inteſtinalem non eſſe a ſe ipſo, ſed ab alia extrinſeca cauſa, nullus eſt qui dubitat: hanc vero corpoream eſſe & tenuiſſimam, fluidiſſimam, valde actiuam, nullus ex ſanioribus quoque negat. Quo autem vocabulo hanc ipſam inſignire quis velit, & vel naturam, vel animam, vel archeum, vel animalem ſpiritum, aut vitale principium vocare, nobis perinde eſt. Illud tamen ſuffecerit hic meminiſſe, nullum motum in tota rerum natura non niſi proxime per ſubſtantias extenſas ſeſe inuicem tangentes fieri, quamuis deinde talium ſubſtantiarum corporeas inter ſe actiones, & reactiones, immateriales actus in animantibus præſertim, quandoque variis modis modificare determinare & dirigere ad certos motus incognita nobis plane ratione poſſint & ſoleant, ſicuti id in *diſſert. de potentia diaboli in corpora* latius eſt oſtenſum. Quamuis itaque in motione inteſtinorum periſtaltica, ſicuti ad omnem in vniuerſo motum, & mouente & mobili extenſo opus ſit, ſine quibus nullus celebrari poteſt motus: nihilominus ſolo ideali & immateriali actu, cogitatione, peruerſa impreſſione, determinatio & directio huius motus varia fieri poteſt. Ita habemns luculentiſſima exempla, vbi ſaltim ex ſolo viſu, odore, auditu, multo magis ſapore purgantium vehementer quidam purgati fuerint, vbi anima immateriali iſto phantaſiæ actu id minime effecit proxime, ſed tantum per hoc inſtrumentum ſiue principium corporis actiuum, quod communi & recepto nomine ſpiritum vocamus.

4. QVEMADMODVM vero in microcoſmo, ſi motus ſunt celebrandi, non tantum ſufficiunt mouens, inſtrumentum &

mobile, sed recte, vt hæc ipsa agant, opus est alia actione, motione externa excitatoria, quæ in ipsis neruis siue neruosis membranis fit. Hinc vbi musculos natura collocauit, ibi etiam adstites sunt nerui; in hos si fit insultus, vellicatio ab obiecto corporeo externo, vel pondere, vel figura acuta, protinus excitatur, & motus in substantia augetur musculosa: eodem modo sese res habet cum motu peristaltico intestinorum, qui non nisi præcedente actione in neruosam tunicam, celebratur vel intenditur in tunica musculosa. Huic autem stimulo, quo agitatur ipsa neruea tunica, seruiunt non modo sanguis, alimenta, cum copia, tum qualitate salina, sed natura peculiarem eum in finem quoque elaborat liquorem, & iugiter ipsum in intestinorum initium amandat, vt per hunc ad motum incitentur, estque ipsa bilis, quæ a veneranda antiquitate non inepte clyster naturalis dicta est. Copiam vero ingestorum aluum irritare vel ex eo conuincimur, quod in diuturna fame & iis, qui parum bibunt aut comedunt, vtut bilis sit valde acris, tardissima soleat esse alui excretio, & ordinario a copia cibi vel potus assumti sollicitetur natura ad deiectionem. Imo ipsa purgantia ante vel etiam post cibos sumta laudabiliorem effectum edunt, ac si ventriculus fuerit vacuus. Acidularum & thermarum ingens copia, non tam actiuo principio, sed potius mole sua sollicitat aluum. Deinde cibos, quo magis sunt, sale & aromatibus conditi, eo citius per aluum transire, toto die obuium est. Principaliter vero ipsa bilis stimulo suo acri irritando nerueas sensibiles intestinorum lamellas ad conseruationem & auctionem motus peristaltici multum confert. Vnde qui bilis defectu laborant, vel eam viscidam, inertem, vel nimis dilutam habent, ii ordinario alui sunt tardioris. Ex hisce allatis non inepte colligimus, ea esse optima & naturæ conuenientissima aluum stimulantia, quæ ratione mixtionis & naturæ consymbolismum atque affinitatem fouent cum ipsa bile, cuius generis sunt omnia amara in regno vegetabili conspicua, nisi aliud quoddam iis admixtum principium eorum efficaciam retundat.

5. VE-

5. Verumtamen cum de stimulo principioque purgante verba fecimus, non res ita intelligi debet, ac si proxime & immediate hoc ipsum commoueat intestina & suscitet ipsas sedes. Quoad ego meminerim, nullus sanior vnquam medicus in talem iuit sententiam, sed omnes fere in eo sunt concordes, quod sicuti omnia medicamenta, ita & ipsa purgantia non proxime & formaliter motum efficiant in neruis & musculis, sed quod hoc faciant spiritus, siue anima, quæ tantummodo ab ipsis pharmacis varie disponitur, & ad motum excitatur. Nam quemadmodum fluidum illud elasticum, quod in neruis & sanguine reconditur, omnium motuum in corpore nostro, ita etiam motus peristaltici aucti in purgatione causa est. Perspicua inde est ratio, quare qui sensibilioris sunt naturæ, sanguine & spiritibus abundant, qui cholerici & sanguinei sunt, non modo expeditiorem euacuationem per alvum ordinario habeant, sed & a purgantibus celeriorem & faciliorem effectum sentiant. Hæc quoque est causa, quod sub æstatem atmosphæra valde tenui & fluida existente, & in corporibus motu exagitatis facillime succedat purgatio. Idem fit, quando purgantia cum vehiculis calidis & spirituosis assumuntur, hinc vidimus cum vino calido, item cum spiritu vini dulcificato purgantia assumta felicissimæ fuisse operationis. Contra per irrefragabilem experientiam compertum est, corpora, languida, segnia, torpida, vbi vires & spiritus deficiunt, fibræ sensus & motus debilioris, temperamentum pituiosum & melancholicum est, motus & laboris expers, cœlum triste & nubilum, valde difficilem ipsa purgantium operationem scatire. Quibus aperte liquet non proxima ratione purgantia hunc effectum præstare in intestinis, sed saltim mediate.

6. Deinceps hæc nostra sententia est, principium, quo agunt purgantia, & quocunque modo aluum stimulent, esse merum salinum, quod vellicando, scindendo, pungendo, fibrillas nerueas & naturam ad motum peristalticum intensiorem incitat & prouocat. Et clarissime hoc demonstrabimus

iis, quæ ſequuntur; omnis generis ſalia ex regno vegetabili & minerali deſumta facultate pollere laxante & purgante: neque hic admittimus ſpecifica ſui generis ſalia eſſe, quæ inteſtina commoueant, ſtimulent, in aliis vero partibus id non faciant: ſed potius aperte profitemur, omnia ſalia, quæ extricata ſunt, ſui iuris, quæ ipſum iuſtum afficiunt, linguamque feriunt & vellicant, eſſe debita in quantitate ſumta etiam aluum ſtimulantia. Excipimus tantum volatilia ſalia, vrinoſa, quæ quoniam nimis cito per poros auolant, hoc effectu deſtituuntur, & magis ſudorem ac vrinam pellunt. Excipimus porro, omnia cauſtica ex regno animali deſumta, quæ veſicatorium effectum exſerunt & ſale ſubtili cauſtico ſcindente imbuta ſunt, cuius generis ſunt cantharides, millepedes, ſcorpiones, araneæ, vermes maiales, bubones, quæ fortia ſunt diuretica, minime autem purgantia, nam ex toto regno animali nec vnicum nobis notum eſt corpus, quod cum certo ſucceſſu purget. Nam vtut certis in corporibus, præſertim inſectis inhabitent ſalia tenuiſſimæ cauſticæ indolis, ea tamen propter nimiam exiguitatem & volatilitatem non apta ſunt linguæ papillulas nerueas, multo minus inteſtinorum tunicas, commouere.

7. Eqvidem quod non omnia ſalia purgantis ſint virtutis, ex eo euincere allaborant, quod piper, zingiber, ceu fortiſſima ſalia ſtimulantia, aluum potius ſiccent, quam ipſam fluidam ſeruent; veruntamen non negamus hæc dicta acerrimo ſale eſſe fœcunda. Aſt quoniam copioſo ſale alcali tam fixo & volatili, nec non ſulphureo ſcatent, potius in ſanguinem operantur, calorem & motum eius inteſtinum mouendo, vnde calefaciunt, exſiccant & humores a centro ad circumferentiam commouent. Diximus vero antea omnia ſalia alcalia volatilia & ſulphurea ſtimulo ſuo plus agere in ſanguinem, quam in ipſa inteſtina. Vnde etiam radix armoraciæ, raphanus, piperites, ſedum vermiculare, radix ari, quæ acerrima ſunt, magis ob eandem rationem ſudorem & vrinam cient quam vt ſedes moueant. Quapropter ſtatuimus ſal aci-

acidum, præsertim si cum aliis sulphureis particulis varie mixtum sit, esse palmarium purgantium elementum. Id quod probamus maxime exinde, quoniam, vti diximus, nullum sal volatile vrinosum purgat; sed omne quod purgat, siue sit desumtum ex regno vegetabili, siue minerali, in mixtionem suam acidum principium admittit. Acida enim naturæ sunt fixioris, partes habent solidiores & constantiores, figura gaudent magis scindente & purgante præ alcalinis.

8. Clarior autem hæc assertio fiet per sequentia, dum varia minus cognita purgantia recensere animus est. Verum enim vero obiicitur hic vulgo, quod, quoniam affusione acidorum mineralium spirituum purgantia etiam drastica castrantur & exuuntur sua virtute, esse purgantium elementum magis alcalinæ indolis; quibus respondemus: imbecillum esse hoc argumentationis genus, si acida priuant purgantia sua virtute, ergo in alcali consistit eorum energia. Nam videmus emeticam antimonii vim sufficienti quantitate spiritus nitri affusa, siue cum tripla portione nitri deflagret, exspirare, neutiquam tamen exinde elicitur antimonii vim emeticam conquiescere in alcali. Quin imo ipsa tinctura salis tartari acri omnia drastica purgantia, colocynthidem, gummi guttæ, helleborum, omni vehementia purgante exuit & priuat. Ita quoque eadem encheiresi vesicatoria cantharidum qualitas debilitatur, vel plane destruitur. Potius hæc fortiora excessiua salia, quoniam totam crasin, schematismum, ac mixtionem corporum mutant, aliamque partium dispositionem & configurationem efficiunt, alium quoque introducunt effectum ac virtutem antiquam destruunt.

9. Exposito sic elemento, quo & per quod agunt purgantia, sequitur iam, vt partim rariora, minusque cognita, partim etiam selectiora ex minerali & vegetabili regno sigillatim, eo tamen, quo fieri poterit, compendio, recenseamus. Prodeat itaque in scenam regium illud metallum aurum, quod per se fixissimum & omnium in hoc vniuerso grauissimum, quod nisi fuerit solutum, omni penitus effectu in corpore caret.

ret. Simulac vero degenerat in salinam & vitriolicam naturam, commixtione variorum salium, siue liquidorum siue siccorum; acquirit virtutem, non modo aluum sed & alia emunctoria sui officii admonentem. Ita verbi gratia solutio auri in aqua regis facta; inspissata & cum spiritu vini rectificato diluta, & instillata ad aliquot guttas aquæ fontanæ placide & egregie aliquot sedes mouet. Auri fulminantis virtus expurgans nemini non iam cognita est; accipit autem hanc ipsam tantum a particulis nitrosis intimius actu solutionis & præcipitationis auri minutiis commixtis, dum nempe ex commixtione aquæ regis & liquoris alcalini resultat nitrum, quod poris auri ceu corporis fixi inhærens hunc stimulandi producit effectum. Ab hoc quoque dependent auri fulminantis vis, de eoque obseruauimus, si fortius fulminat, vehementius etiam mouere aluum ; contra vero debilius etiam hoc agere, si parum vel plane non fulminat. Experientia porro confirmat omnes solutiones & liquores auri, qui sub splendidis titulis medicinæ vniuersalis vel potabilis auri venduntur, sæpenumero in maiori dosi ciere aluum, non sine fructu: ita exempli gratia, quando in solutione salis communis, nitri, tartari vitriolati coquuntur folia auri, postea massa exsiccatur, & hæc massa exsiccata extrahitur spiritu vini, exsurgit elegans tinctura aurei coloris, quæ chalybem quoque egregie tingit aureo colore, & in nonnullis subiectis efficaciter sordes educit aluinas. Referri etiam huc debet famigerati huius loci remedii, quod essentiam dulcem vocant, operatio, quæ in dispositis sæpius fortiter purgat. Verum quoniam in recensitis ex auro paratis purgantibus exiguum sæpe est salis, minus etiam purgare eadem solent, ast si maior accedat salium copia fortior quoque succrescit in purgando effectus. Ita verbi gratia granum vnum auri fulminantis bene trituratum cum arcani duplicati scrupulo & croceo colore, & metallico austero sapore hoc ipsum imbuit. Talis puluis in Serenissima vltra viginti sedes nuper prouocauit.

10. Ob-

10. Observamus quoque ipsum fulminans aurum quando non sufficienter edulcoratum fuerit, plus ducere aluum, quam si ab omni salino contagio fuerit magna de industria elotum. Denique circa hæc ex auro parata remedia non ignorari oportet, longe maiori vtilitate & consilio ipsa præscribi in corporibus torpidis, cachecticis, infantilibus etiam, vbi intestina mucosa & verminosa saburra sunt obsessa, neque tam felicem eorum successum esse in sensibilioribus & biliosis scorbuticis subiectis. Deinde animaduersionem desiderat hoc, quod tutiora perpetuo in forma liquida sint ex auro parata, quam sicca; metallum enim hoc omnium grauissimum plicis & tunicis intestinorum tam firmiter insidet, vt non tam facile elui possit, vnde concursu acidi solutum & vitriolicum factum vim inferre loco, cui inhæret, quam facile potest.

11. Descendimus iam ad argentum, & an ex hoc quoque prodeant remedia aluum soluentia, scrutabimur. Qua de re non amplius dubitandum est, dum a peritissimis chymicis lunæ chrystallos catharcticæ & hydragogæ celebrantur, & ab illustri boyleo pilulæ ex ipsis paratæ ad educendas hydropicorum aquas ceu specificæ commendentur: nec sine ratione, nam strenue a colluuie serosa deplent intestinorum canalem, idque vnice faciunt, quia rodendo & vellicando intestinorum tunicas & glandulas maiorem motum peristalticum & maiorem affluxum seri procurant, nemini enim in medicina versato ignotum est, dictis crystallis feliciссimo cum successu inuri fonticulos. Et porro omnes solutiones argenti aluum ducente virtute per experientiam claræ sunt. Ita argentum purum, solutum in aqua forti, postea instillatum spiritui vini rectificatissimo largitur liquorem, qui in sufficienti quantitate ad guttas decem & vltra liberaliter & sine torminibus sedes facit. Succedit autem experimentum magis ex voto, quando secundum processum monteschnideri argentum cum regulo antimonii miscetur & puluere fulminanti tractatum vertitur in cineres, qui expositi aeri, sal vitriolicum elegantissimum, splendidis miculis conspicuum præbent, quod

in aqua solutum, nobile medicamentum ad detergendas in primis viis sordes constituit. Magisterium etiam lunæ præcipitatione cum sale communi confectum, debita dosi, pituitam per aluum educit, & hydropicis & melancholicis confert. Cæterum notum est, quod in chronicis affectibus capitis, præsertim epilepsia, vertigine, in putredine quoque verminosa infantum, veteres remedia ex luna laudibus magnis extulerint. At vero quicquid boni præstant laudatis in affectibus, id saltim fit, cum successiue detergant, resoluant, & viscositates e primis viis deducant. Valet circa vsum cautela B. HOFFMANNI *in claue pag.* 280. quæ est, vt non nimis crebro exhibeantur, quia alias noxam inferre possunt. Addimus quod magis pituitosis, segnibus & torpidis naturis conueniant, quam actiuioribus.

12. PROGREDIMVR iam ad cuprum, & quænam ex ea repeti possint aluum irritantia circumspiciemus. Eius vis drastica ventriculum subuertens & nauseosa, vomitoria, nemini non ignota est, adeo vt vniuersaliter pronunciandum sit: omnia ex cupro parata, præsertim in pleniori dosi, esse emetica, cuius rei ratio in eo consistit, quoniam sulphur mercuriale valde actiuum penetrans cum acidi mixtura celerrime agit, mox in ventriculi fibrillas corrosiuitatem exserit. Enim vero, quando cupri cum spiritu vrinoso, qui nullum aliud metallum præterquam hoc ipsum aggreditur & soluit, dissolutio instituitur, tincturam pulcherrime cœruleam concedit, quam debita dosi, refracta nempe, & conuenienti vehiculo propinatam intestina a sordibus per aliquot sedes liberando, in epilepsia infantili ex primis viis, febribus intermittentibus, & ex vermibus prodeuntibus symptomatibus non contemnendam opem tulisse ferunt. Operose vero talis cœrulea tinctura ex luna cupro infecta, operosius ex vitriolo, & operosissime ex limatura martis petitur. Nam obseruationem meretur, quod famigerata ista cœrulea tinctura, quæ ex Silesia etiam ad nostras regiones transferri solet, & pro tinctura martis venditatur, & ex martis etiam limatura, salibusque præsertim sale ammoniaco conficitur, suum colorem vnice debeat veneri, quod minus curiosis paradoxum videtur.

Ve-

Verum qui considerat metallorum mutuum consymbolismum & affinitatem, & quod omne fere argentum quædam ramenta auri, omne fere plumbum particulas argenti, & omne ferrum aliquid veneris in sinu suo complectatur, ille facile capiet rationem, quare ex contextu & inuolucro martiali cuprum latitans non nisi salibus penetrantissimis eliciatur. Constat autem frequenti experimento, de hac dicta tinctura cœrulea, quod pleniori manu exhibita, & vomitum & aluum quoque ciere soleat. Circa venereorum autem vsum monemus, vt ob metum corrosiuitatis valde moderatus ac parcus sit, præsertim si cum acidis menstruis ex ipso remedia fuerint parata.

13. Num ex marte magis insonte metallo peti possint aluum ducentia, res exquisitiorem indaginem meretur: & quemadmodum nullum metallum, nisi solutum & vitriolicum factum operatur in corpore: ita etiam mars, nisi soluatur, omni efficacia exuitur. Quapropter si quis limaturam martis in substantia præscribere velit, opus est vt circumspiciat, an acidi in sinu ventriculi oberrantis præsentia sit, tunc operatio succedere solet non infructuosa. Nam acidum absorptum degenerat in vitriolum, quod sæpius aluum liberaliter ad quinque vel sex sedes cum appetitus, virium caloris interni suscitatione non sine fructu in quibusdam subiectis mouet, imo ipsum vitriolum martis ad drachmam vnam vel duas, modo in sufficienti quantitate aquæ diluatur, egregie per inferiora operatur. Videmus id clarissime in acidulis, quarum virtus deiectoria notissima est, quæ plerumque vitriolo martiali debet. Quin imo omnes tincturæ martiales quæ cum blandis vegetabilium succis & menstruis sunt confectæ, verbi gratia cum succo pomorum borstorffianorum, cydoniorum, tamarindorum, succo pomorum chinensium, largius ad cochlearia duo datæ aluum egregie expediunt. Subiiciendum vero hoc loco est, quod martialia non semper in aluo ducenda correspondeant voto, sed quandoque stringendo contrarium exserant effectum, præsertim vbi humores incrassati sunt, & spasmodicis constrictionibus inferiores partes adsuetæ.

14. Ex Ioue suppeditari aluum stimulantia perinde in scho-

lis medicis incognitum nihilominus certissimum est: nam sal stanni virtute laxante & anthelmintica eminet & experimentum cum vulgari stanni solutione fieri potest, quæ ad drachmam vnam cum vehiculo aquoso data vehementer aluum exercet. De Saturni sale dubium quoddam restat, an hoc ipsum etiam sit laxantis naturæ, potius communi suffragrio medicorum molestam alui constrictionem facit & ad tormina disponit. Alii virtutem emeticam ipsi tribuunt, quod solutio lithargyrii cum aceto facta & ad cochlear vnum sumta vomitum & aluum cum violentia moueat. Verum cum, loco lithargyri minium si recipiatur, effectus idem non sequatur, ideo drasticam illam vim a cupro, quod lithargyrio admiscetur, dum argentum separatur, rectius deducunt. Merito igitur saturnina ceu stiptica & austera ex classe laxantium proscribimus. Devenimus iam ad mercurialia, quorum summe vehemens vis caustica in proritanda non modo aluo sed & vomitu, saliuæ fluxu ex læsione, inflammatione omnibus apertissima est, & effectum inde producunt. Notissimum porro, quod sicuti cætera metalla, ita hydargyrum etiam purum nisi fuerit solutum, in & extra corpus in magna quantitate sumtum omnis violentiæ expers sit: simulac vero contactu acidi soluitur & in sal degenerat, summe venenosum euadit.

15. Ordine iam perducimur ad mineralium familiam ex quibus principatum ducit ipsum stibium. Ex hoc purgans tutum diu curiosi rerum chymicarum ac medicarum scrutatores desiderarunt, sed adhuc exspectationi votum non respondit. Potius antimonium ex emeticis omnium optima in exili dosi generosissimæ operationis subministrat. Vbi quidem non negandum est, post vomitus aluum etiam simul fluere, tale vero, quod tantum purget, nondum hactenus inuentum est. Illud autem non prætermittere hoc loco voluimus, quod vehemens illa vis, quæ in emeticis antimonialibus conspicua est, identidem a connubio acidi cum mercuriali stibii parte sit petenda; nam crudum antimonium sine noxa, imo cum fructu insigni certe quantitate a quibusdam solet offerri. Simulac vero sulphur a substantia

mer-

mercuriali separatur, & tenue acidum, inprimis tartareum, ingressum in hanc ipsam inuenit, summe violenta inde exsurgit operatio. Et hæc est causa, cur vitrum antimonii vino infusum ipsum reddat emeticum, & tartarus coctus cum hoc ipso sal emeticum paratissimæ operationis constituat. Mercurius vitæ quoque, si non sufficienti lotione a spiculis acidis priuatur, valde violentus est; quæ omnia docent, acidum esse in causa, quod metallicam & mercurialem substantiam ita armet in venenum.

16. VERVM longe magis optatum ipsa salia ex minerali regno edunt effectum. Nam si sal primum est stimulans & præcipuum fundamentum purgatricis efficaciæ, facile constat, in salibus etiam eminentiori gradu hanc ipsam custodiri. Quod etiam res ipsa confirmat. Salia enim omnia, quæ natura profert neutra, quæ artis etiam sunt producta, dummodo in conuenienti adhibeantur quantitate, semper strenue aluum mouent. Et primo examen subeat sal commune, cuius virtus aluum deiector a non omnibus æque nota est. Ast si vna vncia in dimidia mensura aquæ soluta hauriatur, sine molestia vltra sex sedes prouocabit, & eam ob causam ipsi fontes, qui ante aliquot annos celebres erant Hornhusani, circumspecte poti, quibusdam insigne leuamen afferebant, satis fortiter & celeriter purgabant: non vero aliud elementum, quam verum sal commune magna in copia; in parciori autem sal quoddam nitrosum calcareum complectebantur. Et duobus ab hinc annis Stasfurti scaturientes fontes valde insigni purgandi virtute pollebant propter sal commune, quod in copia continebant. Imo quotidiano docemur experimento, quod ab esu halecis mox citatiorem aluum experiamur, qua de causa a nonnullis medicis præsertim Viennensibus loco medicinæ commendatur. Effectus vero purgans & stimulans huius salis notissimus est inter clysteres, nam certe vna drachma salis communis in clysteribus plus præstat quam vncia vna aliorum purgantium, & si quando reliqui omnes clysteres subsistunt, & carent effectu, clyster salinus tantum ex sale & aqua paratus certissime eam reserabit, & reliquos ad exitum promouebit.

17. DE salis nitri laxante virtute nemo eſt ex medicis, qui vlterius dubitet, vnde etiam vbi metus eſt alui fluxus, ab eius vſu cauere ſolent. HARTMANNVS *in praxi* miſcet nitri vnciam cum menſura vna aquæ pro potu febricitantium, SCHROEDERVS in hunc locum ſcribit, quod non tranſcendat ſcrupulos quatuor & tamen ſæpius alui fluxus concitet. Nos in omnis generis febribus non melius nouimus remedium ipſo nitro tam propter virtutem refrigerantem, quam ob id, quod aluum ad fluiditatem diſponat, quod beneficium tanti eſt, vt non ſatis ad ſanandas febres poſſit æſtimari. Quoniam vero de vitriolo iam ſuperius mentionem iniecimus, de nitroſo, calcareo, neutro, amaricante ſale, quale in copia nonnulli fontes cuſtodiunt, etiam aliquid dicendum eſt. Aſſerimus vero plurimas acidulas Germaniæ ſcatere tali ſale nitroſo neutro, arcano duplicato valde proximo, & ob id ſuam aperitiuam purgantem virtutem accipere; ſicuti in *Diſſertatione de methodo examinandi aquas ſalubres* latius demonſtratum eſt. Abundantiſſime hoc ſal etiam in fontibus Egranis exiſtit, ex quibus quoque magna in copia arte paratur, Schwalbacenſibus, Wildungenſibus, Tönſteinenſibus, & omnis effectus ſpiritui æthereo & huic ſali eſt adſcribendus. Quod exinde diſcimus, quando videlicet ſal ex Egranis aquis elegantiſſima arte productum, ſuminus ad vnciam vnam & in aqua ſufficienti ſoluimus, emergit liquor, qui totus hauſtus quinque vel ſex ſedes ſine omni moleſtia mouet, appetitum excitat, & magnos effectus in chronicis morbis edit. Sæpius in me ipſo & in aliis cum arcano duplicato feci experimentum, & ad vnciam vnam in menſura dimidia aquæ ſolutum hypochondriacis, intermittentibus lentisque febribus laborantibus egregio cum commodo propinaui. Suſtulit ſæpe vnica doſis febres, & ſedes tres vel quatuor mouit.

18. HVIVS commatis quoque ſolet eſſe ſal illud ex alumine paratum febrifugum purgans, de quo mentio reperitur in. *B.* HOFFMANNI *claue pharmaceutica pag.* 348. *Ego*, inquit, *ex alumine cum alcali quodam combinato egregium noui confi-*

cere

cere sal crystallisatum abstersiuum purgans, tutissimum in febribus & aliis affectibus, vbi curatio alias per colliquatiua purgantia non facile expedienda est, vsurpandum. Dosis est a scrupulo vno ad drachmas duas vel vltra in brodio calido, habet vim saponariam, abstersiuam ac diureticam. Ipse hoc sal loco arcani duplicati frequentissimo habeo in vsu, quod in omnibus huic est simile, sed extendi eius dosin in fortioribus ad vnciam semis, imo ad vnciam vnam, vbi aluum in iis subiectis egregie aperit, quæ alias frustra purgantibus exercentur. Obseruaui de laudato sale aliquoties hoc peculiare, quod affrictu in tenebris lucem sparserit.

19. NOTABILE porro est, quod alumen styptica virtute alias clarum certa quantitate mixtum cum sale communi & aqua coctum & ad crystallisationem repositum degeneret in sal amaricans austeritatis expers, quod ad drachmas quinque vel sex datum cum sufficienti quantitate potus egregie sedes mouet. Breuissimis; omnia salia neutra, tartarus tartarisatus, tartarus vitriolatus, tartarus nitratus, terra foliata tartari, solutio oculorum cancri, sufficienti in dosi, & cum largo vehiculo sumta, egregie primarum viarum sordes aliquot sedibus sine vllo incommodo languore vel violentia expurgant. Et vnice id in exhibitione horum remediorum desidero, quod in certis casibus non dentur in ingenti dosi, nec eorum vsus continuetur. Quod autem in salibus potens insit vis expurgandi humores per aluum, vel hoc ipsum euidenti testimonio esse posset, quod ad acuenda purgantia, eorumque efficaciam intendendam salia addita egregie inseruiant. Ita ex sagacioribus medici salia dicta neutra paucis saltim granis verbi gratia diagrydii, ialapii, admiscere consuescunt, & obseruarunt, quod vnum granum diagrydii cum scrupulo semis tartari vitriolati mixtum plus operetur, quam si ad grana sex diagrydium fuerit sumtum, quod etiam valet in cæteris.

20. PERLVSTAVIMVS hactenus salium mediorum classem quo modo & qua dosi aluum laxandi vim habeant. Aquas quoque minerales laxantes ob idem principium salinum efficaces

caces obseruauimus. Dicendum iam etiam est de nonnullis vinis, quæ in conuenienti quantitate sumta eximie aluum aperiendo multas sordes educunt. Referri huc maxime debent vina Mosellana, quæ non modo propter temperiem, qua gaudent, & diureticam virtutem æstumatissima sunt, sed quod peculiariter aluum altero die satis strenue moueant, qua de causa etiam omnium saluberrima solent iudicari. Causas huius peculiaris effectus si exquirimus, non alias inuenire in expedito est, quam quod copioso sale, non tam tartareo, quam potius nitroso calcareo scateant, cui ipsorum virtus est tribuenda. Relatum namque nobis est, quod vbi vites crescunt solum valde fœcundum sit sale nitroso tartareo amaricante, a quo etiam plurimi fontes & aquæ, testibus Tönsteinensibus, saporem salubremque virtutem muntuantur. Hoc sal causa quoque, est quod hæc vina amariusculum saporem præbeant, virtute diuretica & aperitiua prædita sint, nec facile inebrient, inque subiectis & morbis calidis, æstate quoque melius aliis ferri possint.

21. Exposita sic virtute salium mediorum detersoria, sequitur vt circumspiciamus, num acidis, siue in forma sicca, siue fluida consistant, etiam eadem virtus possit attribui. Occasionem dubitandi subministrat, quod acida adstrictiuæ sint indolis, stimulum bilis eneruent, poros constringant, humores incrassent; at vero non perpetuo id esse verum sequentia indicabunt. Spiritum salis rite præparatum diureticum esse in eo hactenus, vt memini, conuenerunt omnes, sed laxante virtute instructum, paucos memini, qui adfirmarunt, verum hoc experientia discimus. Degit Cizæ non imperitus chymicus, qui sequentem in modum hoc spiritu vtitur. Instillat nempe ipsum ad guttas decem in mensuram dimidiam aquæ fontanæ. Hanc mixturam mane ieiuno ventriculo simul & semel hauriendum imperat, in calore præternaturali, febrili, bilis commotione ab iracundia, a copia vini, ita egregie præcipitat æstum, sitim exstinguit, aliquot sedes aluinas mouet, vrinam pellit & appetitum excitat. A spiritu nitri instillato exi-

eximia quantitate iulapiis pro extinguendo calore febrili, quam methodum vsu quondam habuit Mindensis practicus, aluum inde fluidam redditam non sine notabilii emolumento vidi; aliquando tamen a paulo liberaliori instillatione huius spiritus etiam sanguis prodiit, verum sine damno. Clyssus antimonii sulphuratus quod similem in finem potui intermisceri soliat, practicis notissimum. Hic autem nonnisi spiritus nitri & sulphuris, penetrantissime acidus est. Meretur huc adduci, quod de hoc scribit WEDELIVS *in libro de medicamentorum facultatibus pag.* 152. *Acidulæ*, inquit, *artificiales, siue clyssus antimonii sulphuratus aluum ducit & simul vti & acidulæ naturales vrinam pellit.* Hinc in praxi obseruamus, tota die potui febricitantium inditum aluum apertam tenere, vt hoc loco & largior paulo assumtus iisdem non noceat. De spiritu vero & oleo vitrioli maior esse posset dubitatio; verum, si in notabili quantitate offertur & magna copia aquæ superingeritur, certissime & aluum laxabit. Quinimo ipsum elixir proprietatis secundum PARACELSI methodum vulgariter paratum cum spiritu & oleo vitrioli, teste experientia, plus laxat ducitque aluum, quam si sine acido vel liquore alcalino fuerit confectum. Et quod attinet ad oleum vitrioli, & hoc ipsum quod vehementer satis exerceat aluum, confirmat vsus elixirii sic dicti polychresti purgantis, quod in pharmacopolio Glauchensi prostat. Paratum hoc est ex oleo vitrioli, spiritu vini & purgantibus, acidissimum est corrosiuum, valde amarum. Hoc in febribus ardentibus ad guttas viginti aliquoties de die cum regimine propinare solent, vt magnam quantitatem cereuisiæ tenuis superbibant, non sine successu, vti aliquoties, vbi desperata cuncta videbantur, obseruatum fuit. Credibile est, ab acido vitrioli tunicas ventriculi rodente & vellicante plus dependere hunc effectum, quam ab admixtis purgantibus, quorum energia, vti notum est, ab acido tam forti valde cicuratur.

22. DVM hæc scribimus, in memoriam incidit, non ita pridem a duobus medicis collegiis, quod hodierno tempore

incredibile visum, renunciatum fuisse ad acta famam & vitam concernentia, spiritum vitrioli singulis diebus ad guttas decem per mensis spatium sumtum mortem ex absoluta necessitate intulisse, cum tamen ab huius vsu ægra bene valuit, menses habuit, donec post octo septimanas inflammatione anginosa fuerit exstincta. Cuius mortis caussam, per assumtum spiritum vitrioli, qui inter acida corrosiua imbecillimus, per tantum temporis spatium inaudito exemplo sine corrosione existentem, quo ratiocinio solito, & connexione cum physico-mechanicis principiis, quaque certa & vera experientia stabilire & corroborare possint, adhuc desideratur. Spiritui vitrioli occultam quandam virulentiam adscripserunt quidam ex veteribus, sed meliora experimenta chymica & practica edocti plane contrarium adserunt, & crudum spiritum vitrioli phlegmate suo sulphureo, quod HELMONTIVS realgaris nomine insignauit, saluberrimum iudicant, experientia communissima tot hominum talem spiritum cum fructu quotidie fere vsurpantium id suadente. Turpe est sane in rebus, vbi certitudo haberi potest, opinionibus & coniecturis solis plus fidere, quam inquisitione accuratiori rem tractare.

23. VERVM vt in viam redeamus, vtique acida egregio pollent laxandi effectu. Videmus id manifesto in cremore tartari, imo in tartaro crudo, in sale acetosellæ essentiali, sale succini bene temperato acido, tamarindis acidis; hæc in dosi debita aluum non modo lubricam & laxam, sed quandoque fluidissimam reddunt. Nam si sola, vti nostra est sententia, irritatio, vellicatio, arrosio, non tam in vna parte intestinorum, sed in pluribus simul sufficit, vt motum peristalticum intestina intendant, & alui fluxum secundent, acida id optime perficere possunt. Monendum tamen circa eorum vsum iudicauimus, vt vbi pectus laborat vitio, vbi bilis deficit, dispositio ad spasmos ad melancholica, hysterica & hypochondriaca pathemata est, vbi excretionis sanguineæ consuetæ suppressio est, vt nos, quoad fieri poterit, ab eorum vsu temperemus. In omni autem biliosa, præcalida, sanguinis

& hu-

& humorum commotione, aluique inde pendente siccitate, horum vsum magni facimus.

24. VLTERIVS deuenimus ad hanc quæstionem, num in salibus fixis alcalinis virtus aluum aperiens quoque latitet? minus quidem hoc notum est, nec in vllam hac de re in medicorum libris inuenimus mentionem. At vero si experientiam ante oculos toto die versantem consulimus, debemus vtique id ipsum plenissime adfirmare. Nam si spectamus thermas plurimas Germaniæ, præsertim Carolinas celebratissimas, hæ copiosissimum fixum alcalinum salem in sinu suo recondunt, quod etiam arte ex iis extrahi potest; videatur Dissertatio nostra *de methodo examinandi aquas salubres*. Iam vero quem latere, nisi imperitum, potest, has thermas, modo sufficientes potentur, sine vllo incommodo, dolore aut molestia aluum decem vicibus & vltra pauco tempore sollicitare. Vt autem certior res fieret, sumsi hoc sal extractum ex thermis istis, secundum omnia sali tartari simillimum, & eius vnciam solui in mensuris duabus aquæ, idque in aqua calida solutum bibi: similis, purgans, diaphoreticus & diureticus respondit effectus. Neque dubitari poterit, thermas nos posse artificio imitari, modo sal alcali ex calcaria terra & spiritu acido minerali paratum sumamus, idque soluamus in aqua calida; sed hanc rem alibi fusius deduxi.

25. CONSIDERAVIMVS hactenus ea, quæ partim subterranea loca, partim chymica ars ad aluum expeditam fluidamque reddendam nobis largiuntur. Ordo iam postulat, vt etiam, quæ ex vegetabilibus possint depromi in vsum medicum, circumspiciamus. Dicimus vero primum, plerosque fere succos plantarum, quæ odore carent, sapore autem amaro & nitroso vel acido pollent, detersiua & laxante virtute gaudere. Ex his commendari merentur succus asparagi, betulæ, brassicæ, cardui benedicti, radicis cichorei, centaurii minoris, anagallidis, fumariæ, scabiosæ, epithymi, portulacæ, graminis, hederæ terrestris, lactucæ, mercurialis, atripicis, scordii, senecionis, & dulcium fructuum. Tales succi prius calefacti & in

Fff 2 debi-

debita quantitate poti, vel ſoli, vel cum ſero lactis, aut aqua calida, egregiam virtutem aperitiuam aluum laxantem exſerunt; ineſt enim dictis hiſce herbis ſal elegantiſſimum ſubtile tartareum & nitroſum, quod eſſentiale vocant, & arte quoque ex ipſis poteſt extrahi. Placet huc adducere eximium locum ex PECHLINI *obſeruationibus ſcilicet obſ.* 9. *pag.* 357. Vbi ait; *cichorei ſuccus plurimo nitro abundat, quippe quod chymici dexteritate inde extractum vulgaris nitri inſtar & figuratum & inflammabile vidi: item in Portulaca, ſucculentiſſima planta, obuia quoque eſt nitri copia, quando illud cryſtalliſatum in totidem angulos facieſque excreuiſſe obſeruaui.*

26. PRÆTEREA ex vegetabilium claſſe plures herbarum & arborum flores ſubtili ac tenero ſale acri, viſcoſis particulis immerſo, fœcundi ſunt, & ob id blande aluum molliunt, eamque ducunt. Eiusmodi generis ſunt flores perſicorum, acaciæ, violarum, bellidis, borraginis, calcatrippæ, cheiri, item roſarum recentium, hepaticæ nobilis, fumariæ, rhapontici veri, ebuli, qui vel cum infuſo in vino, vel expreſſi in ſuccum, tempore præſertim vernali, egregie aluum commouent. Intenditur vero eorum vis, ſi aliquid de tartaro, agarico, aromatibus adiiciatur. Ex ſeminibus vegetabilium ſemen violariæ in emulſionem redactum gratiſſimam eleganti virtute non ſaltim diuretica ſed & purgante pollet, vt drachma vna quatuor ſedes quandoque ciere ſoleat. Valde accommodatum eſt infantibus, & iis qui nauſea medicamentorum afficiuntur. Virtus hæc præſtantiſſima adeoque commendatiſſima huius ſeminis parum nota eſt; meminit eius SCROEDERVS *in pharmacopœia, qui lib. IV. p.* 147. hæc habet: *ſeminis violarum vſus rarus eſt, isque in obſtructione renum, vbi emulſionibus potiſſimum inſeruit, de quibus nota, quod plerumque vomitum ac ſeceſſum moueat.* Verum monendum, quod virtus emetica accipienda ſit de recentiſſimo ſemine. Nam generalis eſt regula, quod omnia purgantia ex vegetabilibus, ſi fuerint recentiſſima, ob ſal acre volatile cum aluo ſimul prouocent ventriculum ad vomendum.

27. PRO-

27. PROGRESSVM iam facimus ad ea vegetabilia, quæ resina quadam subtili acri pollent, ex quibus aliqua delibabimus, quæ sunt tuta, vtut non valde vsitata. Maxime omnium vero non ignorari oportet, omnia resinoso-gummata, quæ multum olei & spiritus acidi per destillationem fundunt, & acredinem in lingua relinquunt, laxante quadam virtute gaudere. Ita, verbi gratia, gummi galbanum, sagapenum, ammoniacum, bdellium, opoponax, myrrha qualitate stimulante imbuta sunt. Gaudent enim subtili acri sale, quod enascitur ex commixtione olei & acidi, quibus constat. Quapropter non sine ratione veteres & recentiores hæc gummata in pilulas receperunt, hypochondriacis conuenientes, quo nomine Quercetanæ, Conerdingianæ claræ sunt. Abstinendum tamen ab iis esse censeo, quando humores biliosi, feruidi, prædominium habent, & phlogoses atque exæstuationes causantur. Ob eandem causam nempe, sal tenerum acre immersum particulis sulphureis, etiam terebinthina, Peruuianum balsamum, liquida ambra, resina ladani, stimulante sua virtute ad aluum aperiendam faciunt. Coni abietis in principio veris collecti, & loco thee cum aqua calida infusi, & saccharo canto melioris gratiæ ergo edulcorati, scorbuto frigido affectis eximie succurrunt. Nam non modo vrinam cient & aluum apertam tenent, sed & humorum & sanguinis massam commouent, & excretionem totius corporis optimum in modum secundant.

28. INSVPER egregium stimulans latitat in ligno guaiaco; hoc non modo copiosa resina, sed & acerrimo sale imbutum esse variis experimentis euinci poterit. Præter alia vero ipsius decoctio facta in aqua communi, sapore teste, id comprobat. Hæc si inspissatur, largitur magma odoris balsamici, saporis acris, quod naribus exceptum potenter sternutamentum mouet. De quo iam olim egi in dissertatione *de sternutatoriorum vsu & abusu.* Hæc ipsa substantia, acris, balsamica, vel per se in pilulis, vel melius in puluere ad scrupulum semis sumta, præsertim si aliquot grana salis neutri admiscentur, insigni cum euphoria aluum stimulando quatuor, imo sex sedes

 moue-

mouere solet. Eadem virtute, quamuis remissiore, præditum quoque est gummi guaiaci, quod eum in finem inter balsamicas pilulas optime recipitur. Vlterius notum est gummi benzoes purissimum, sapore acri, & sternutamento teste, subtili acri sale abundare, & eam ob rationem quoque opportune ingreditur pilulas cephalicas catharrales & balsamicas; cum autem in floribus sal illud acido-acre magis sit congregatum, hinc etiam obseruatur, quod ii ipsi ad aluum stimulandam meliores & aptiores sint. Duo hæc nempe benzoes flores, & extractum decocti guaiaci, ratione virtutis stimulantis nares & aluum, hactenus, quantum scimus, minus nota fuerunt, a me tamen sæpius commendata.

29. Restat adhuc aliud quoddam tutissimum stimulans parumper etiam cognitum, quod tamen meretur commendationem, & est essentia centaurii minoris cum spiritu vini rectificatissimo, & melius cum spiritu cochleariæ facta. Hæc ad guttas sexaginta vel vltra, propinata ex obseruatione & vsu multiplici cum summo emolumento aluum aliquoties aperit. Qua virtute etiam resplendescit extractum, quamvis paulo languidius. Superest adhuc vt ex notis & vulgaribus istis purgantibus tutiora & selectiora commendemus. Inter hæc autem primas partes tenet rhabarbarum & folia sennæ, vtraque in infuso. Porro tamarindi in decocto, & denique extractum hellebori nigri in pilulis: mechoacanna vero in puluere vel essentia. Reliqua omni caustica potentia in maiori dosi plane dissuademus; in remissiori autem, exempli gratia, ad duo vel tria grana pro vna dosi, si fuerint remixta cum salibus & carminatiuis, qua dosi & methodo ea sæpius vtilissima sumus experti.

DISSERT,

DISSERTATIO VII.

DE CAVTO ET PRÆSTANTISSIMO VOMITORIORVM VSV.

§. I.

QVICVNQVE in salutaris & pæne diuinæ artis nostræ exercitio dextre versari, & officio medici exacte satisfacere nititur: illi profecto nihil prius esse debet, nihil posterius, quam vt proprias & genuinas remediorum, quibus vtitur, vires, indolem & operationes, pro diuersa tot ægrotantium natura ac corporum constitutione, nec non morborum indole eorumque caussis, probe intelligat intime pernoscat. Nihil enim ad rectam, securam & ratione subnixam medendi methodum magis necessarium est, quam exquisitum ac certum, pro morbi & ægrotantis conditione, debito tempore, conuenienti regimine, iusto ordine & congrua mensura, appropriata auxilia præscribendi ac offerendi iudicium. Quomodo autem cum recta ratione & solido fundamento id præstare velit & possit medicus, equidem non video; nisi prius ipsorum remediorum agendi principia & elementa, variamque partium, quibus componuntur, mitionem atque texturam, non solum a priori, tum sensuum, tum artis chymicæ ministerio, explorarit, sed etiam a posteriori, per varias obseruationes & experimenta practica, eorum effectus atque operationes plenius cognitas habuerit atque perspectas. Et quum pauci ex iis, qui medicinam faciunt & eruditorum nomen friuole affectant, medicamentorum facultates & pro tanta ægrorum & caussarum morbificarum varietate, mirum diffidentes virtutes penitius cognoscant & perfectius intelligant: minime certe mirandum est, tantos non solum lapsus, tamque graues errores, in expli-

plicando contrario sæpius & quandoque plane noxio medimedicaminis cuiusdam effectu committi, sed in tam diuersum etiam abire animos, in quorundam remediorum æque commendatione & vsu, ac infamatione & vitatione; ita vt nonnunquam idem medicamentum a quibusdam insigniter celebretur & vt summe proficuum collaudetur, aliis vicissim hoc ipsum magnopere dissuadentibus & vt nociuum reformidantibus.

2. Iniqvissimam vero hanc ex medentum inscitia sortem ea præsertim experiuntur remedia, quæ præ reliquis vegetiori & validiori agendi potentia sunt instructa: vtpote quæ, quo maiori & insigniori virtute, si caute atque prudenter exhibentur, pollent; eo grauius vtique damnum, perperam oblata, inducunt. Et sicuti hoc de omnibus sic dictis heroicis medicamentis quotidianæ ferme obseruationis est; ita certe vix vllum ex eorum censu est, quod tantopere suspensos tenuit & in tot sententiarum diuortia pertraxit medicos, quam vomitoria. Viderant nimirum nonnulli, emetica veneni indolem æmulari, & exigua admodum mole validissime operari & atrocia nonnunquam symptomata, stomachi nempe ardorem, anxietates, oris pallorem, labiorum tremorem & suscitare alia. Cogitarant, ipsam vomitionem esse eiusmodi excretionis speciem, quæ, tantum abest, vt secundum consuetum naturæ ordinem contingat, vt potius eundem peruertat, & inuerso plane ordine procedat, ipsumque reciprocum ventriculi motum retro vrgendo, nonnisi summe violenta sit & aliena. Obseruarant præterea noxium sæpius & perniciosum effectum, apoplexiam, cœcitatem, cruentum vomitum ipsamque mortem a vomitoriis esse productam. Et his potissimum rationibus inducti, emeticis indelebilem maculam inurendam eademque e foro medico merito penitus proscribenda esse censuerunt. Alii contra, ipsa experientia edocti, nouerant, venenum quandoque in salutarem medicinam cedere, & vomitoriorum incomparabilem prorsus esse vtilitatem ac præsentaneam in

debel-

debellandis morbis opem: neque ob id mirificis encomiis eadem dilaudare dubitarunt, ita vt sine eorum vsu rebellium morborum sanationem frustraneo conatu suscipi aperte profiterentur, & vix morbus esset, in quo non vomitum mouentia suaderent ac commendarent.

3. VERVM vero quemadmodum priorum opinionem in ASELEPIADE, qui teste PLINIO, H. N. *lib. XXVI. cap.* 3. vomitum penitus reiecit, iure reprehendit CELSVS, *lib.* 1. *cap.* 3. ita certe parum circumspecti & imperiti esset, in emeticorum laudes tantum excurrere eorumque vsum vltra prudenter constitutos limites proferre, nimiaque promtitudine & liberalitate in eorum oblatione vti; quin potius media ineundum est via, & sagaci rationis vsu dispiciendum: an & quare in hoc vel illo morbo, in alio & alio ægrotante, conducant vel noceant? Sed hoc opus, hic labor est, quem irrito sane ausu adgrediuntur, qui remediorum verum & rationalem operandi in corpus modum ignorant, fructuose vero & exoptato conficiunt, qui rationum physico mechanicarum & anatomicarum solida cognitione adiuti, in horum remediorum agendi principia, in effectus, quos in corpore humano, pro indole causarum morbum excludentium, nec non pro ratione temporis, producunt, summo studio inquirunt. Quæ quum ita sint, non inconsultum fore duxi, si hoc arduum quidem, sed summæ vtilitatis argumentum, speciminis inauguralis loco mihi explanandum sumerem, & *obseruationes* non adeo tritas atque vulgares *de cauto & præstantissimo emeticorum vsu* cum publico communicarem.

Obseruatio I.

Exquisita & stupenda partium tenuitas est in emeticis, qua tam violentos & vehementes in corpore suscitant motus: vnde summa cum moderatione & prouida manu dosis eorum determinanda.

Scholion.

Quanta partium ſubtilitas, vis & potentia emeticis, ſiue ex mineralium, ſiue vegetabilium familia petitis, inſit: inter cætera vel ſola exigua moles ac doſis, qua oblata vehementiſſime non modo primas vias, ſed & alias a ventriculo longius remotas partes exagitant, luculentiſſime arguit. Inprimis autem in antimonialibus mira particularum exiguitas eſt & ſumma teneritudo, qua potentiſſimæ operationis ſunt, licet ſenſuum miniſterio non percipi poſſit, eadem quicquam ipſorum ponderi deceſſiſſe. Nam fruſtum vitri antimonialis, hyacinthini coloris, ſcrupulum circiter æquans, vino Rhenano ſub moderato calor immiſſum, tam validæ virtutis eſt, vt iterata vini aliquoties infuſione, vel centum robuſtis, vomitu ſatis vehementi expurgandis, ſufficiat. Nota etiam ſunt pocula emetica, quæ ex duabus ſtanni Anglicani & vna reguli antimonialis parte concinnantur. In his ſi aliquandiu detinetur vinum, expeditiſſima vomitiua virtute illud imbuunt, quæ nunquam aboletur, ſed tantæ firmitatis atque conſtantiæ eſt, vt procurato myriadibus vomitu, poculum ne ſenſibile quidem ponderis decrementum inde patiatur. Ipſe tartarus emeticus, qui ex vitro antimonii & cremore tartari paratur, longe vehementioris operationis eſt eo, qui ex croco metallorum communi more conficitur, & tria huius grana, vix tanta vomendi vi pollent, quam vnum illius, cuius tamen vix vigeſima pars antimonialis proſapiæ eſt. Famigeratiſſimus porro noſtra ætate eſt puluis ille emeticus Monckii, gallice Ramoneur dictus, qui ex nitro & antimonii regulo, in crucibulo calcinatis, præparatur, ope certæ cuiusdam encheiriſeos, qua neglecta, vis vomitoria illico in mitiſſimam tranſit diaphoreticam. Nimirum ſi vna pars reguli & tantundem nitri depurati & exſiccati miſcentur, & ambo crucibulo immiſſa calcinantur, in calcem acerrimam vtuntur, quæ ſpiritus vini rectificatiſſimi affuſione, præuia digeſtione & repetita infuſione, celebratiſſimam illam metallorum tincturam elargitur, remanente in fundo calce antimoniali diaphoretica,

omnis

omnis virulentiæ experte. Si vero eadem & reguli & nitri portio sumatur, nec simul & semel commisceatur, & crucibulo indatur, sed regulo fuso, successiue & per vices nitrum adiiciatur, & scoria demum, in superficie hærens, semper eximatur & remoueatur, quousque omnis regulus cum nitro in scorias abierit, & tunc his scoriis eodem modo purissimus vini spiritus aliquoties in sufficienti quantitate infundatur, quo lixiuiosum illud & acre sal cum nitro transcendat in spiritum, residuus in cucurbita puluis ad grana aliquot, sex vel decem propinatus, non raro pro dispositione corporis & humorum vomitiones sat violentas concitat. Cuius tam diuersæ operationis causam si quis scrutetur, vix aliam deprehendet, quam quod scoria illa, in superficie reguli, inferiorem carini partem occupantis, hærens, subtilissimis reguli exhalationibus imprægnetur, quæ nitro non cicuratæ vel inuersæ, vehementis illius & vomitiuæ facultatis materiam præbent. Hinc etiam antimonium diaphoreticum, mitissimum alias omnisque vehementioris operationis expers pharmacum: illico insigni vomitiua facultate imbui potest, quando nimirum regulo in crucibulo fuso iniicitur, quo exhalantes e liquefacto illo & spumante agilissimas & tenuissimas particulas absorbeat, inque societatem suam admittat. Et sæpius obseruauimus, ipsum hoc antimonium diaphoreticum, cum tribus nitri partibus non rite præparatum & vstum, quandoque in corporibus dispositis nauseam & vomitum suscitasse, quod maxime contingit, si globuli regulini, forsan ex improuida pulueris carbonum admissione & inde facta reductione, prognati, calci diaphoreticæ adhuc interspersi sunt. Neque vero tantum vomitoria antimonialis familiæ in exigua dosi vehementes in corpore concitant commotiones, motusque ventriculi, intestinorum & œsophagi præter naturam inuertunt, sed minima etiam portio cupri, quod vnicum ex metallis emeticum est, ad vomitum poritandum sufficit. Vitrioli enim ciprini, quod cœruleum a cupro mutuatur colorem, grana tria quatuor emesin suscitare valent; id quod etiam vitriolum album eo-

dem ferme modo præſtat. Antiquiſſimis medicorum hæc a-ctiuæ indolis e minerali regno depromta remedia plane igno-ta neque in vſum recepta fuerunt, ſed ad vehementiores per ſuperiora & inferiora euacuationes ſuſcitaneas, neceſſitate id exigente, ſolo helleboro, præſertim albo, vſi ſunt. Quam enormes autem pariter exigua aliquot granorum hellebori albi doſis turbas, in vniuerſa corporis œconomia irritando & exturbando concitet, in propatulo eſt: vt niſi aliorum ad-mixtione probe corrigatur & ſubigatur, inſtar veneni peri-mat homines, vel in miſerum valetudinarium ſtatum deiiciat. Nihilominus tam tenera & ſubtilis partium in eo eſt compa-ges, vt ſola paullo diuturniori ex aqua ſimplici decoctione, omni virtute draſtica penitus priuari poſſit, & tuto poſtmo-dum aſſumi; quod etiam eadem ratione cum tabaco, aſaro aliisque emeticæ & draſticæ virtutis vegetabilibus ſuccedit. Similiter gummi guttæ, ſi ad grana ſex vel decem propina-tur, non modo per inferiora, ſed etiam ſuperiora, inſigniter & vehementer purgat: ſi vero id ipſum paullo diutius cum aqua decoctum fuerit, quo ſub coctura tenue illud & virulen-tum principium in auras aufugiat, catharctica vis ex toto pe-rit. Folia vel etiam radices aſari, nec non cortices medii, radicis & arboris ſambuci, recentes, ſæpe ſuperius & inferi-us materias exturbant, aſſeruati autem, præſertim æſtiuo tem-pore, aliquandiu, hanc virtum penitus exuunt. Plura por-ro ſunt ex fortioribus purgantibus, vt gialappa, ſcammoni-um, hermodactyli, eſula, ſoldanella, gratiola & alia id ge-nus, quæ, ſi recentia fuerint, præter deiectiones aluinas, et-iam vomitum cient; quod tamen minime accidit, ſi in pul-verem redacta, in libero aere diutius fuerint detenta. Ex-perti quoque ſumus, radicem ipecoannæ, ſi in puluere per annum & vltra liberiori aeris aceſſui pateat, vel ex parte, e-meticam vim perdere, vt minimum longe maiori doſi ea tunc propinari debeat. Denique tenuiſſima illa & inſigniter acti-va emeticorum facultas dilucide ex eo pateſcit, quod exte-rius tantum admota, interiora promtiſſime ſubeant, & eo dela-

delata, vomitum illico proritent. Fidem huius rei faciunt M. N. C. *Dec. II. A. I. obs.* 43. vbi memoratur: quod decoctum croci metallorum, in puero trienni, herpete laborante, exterius applicatum, vomitum produxerit. Et teste HILDAMO *lib. de dysenteria*, quidam ad emesin mouendam radices hellebori albi orificio ventriculi imponi, aut orificium hoc, & ventrem supra vmbilicum, vnguento de arthanita inungi iubent. Quae quum tam vera sint, quam quae verissima, cautissime certe erit mercandum & summa cura prouidendum, ne vnquam in emeticorum oblatione dosi excedamus, in corporibus præsertim tenellis & ad anomalas commotiones admodum pronis. Hanc enim si medicus pro diuersa indole subiecti laborantis, partium neruosarum constitutione & virium quoque ratione, non solicite distinguit & circumspecte moderatur: præsentissiam. & haud raro, nisi cito succuratur, immedicabilem noxam inferre potest. Quare etiam sagaces & prudentes medici, non tam inconsiderato & promte, sed expensis omnibus circumstantiis ægri, morbi & temporis, ad hoc remedii genus descendunt, multo minus peregrinis & in exteris locis degentibus illud præscribunt atque committunt.

Obseruatio. II.

Sicut omnia activioris indolis & operationis medicamenta: ita etiam ea, quae vomitum valide prouocant, in nerveo-membranaceas corporis partes, & primario quidem in ventriculum & intestina ipsisque contermina, vim atque efficaciam suam exserunt.

Scholion.

Per actiuioris naturæ & operationis medicamenta intelligimus ea, quæ ingentem mutationem solidorum & fluidorum motibus celeriter inducendi facultate gaudent; & excretiones vel præter consuetum ordinem & modum augent & intendunt, vel nimias sistunt atque compescunt. Priorum

censum subeunt omnia drastica & acriora, *ἄνω καὶ κάτω* euacuantia, nec non quæ saliuam, vrinam & sudorem impetuosius cient, aut sanguinis profluuia eliciunt. Inter illa vero, quæ effrenes solidorum & fluidorum motiones sedant vel sistunt, narcotica principem sibi vindicant locum. Omnia hæc ac singula summa partium, siue sulphurearum, siue salinarum, tenuitate & subtilitate in tenerrimas tunicarum nervearum & musculosarum fibras penetrando & agendo, tum sensum, tum motum, & systalticum & diastalticum, cuius beneficio omnis generis fluido per canaliculosam partium texturam truduntur & voluuntur, diuersimode afficiunt atque immutant. Nam pro diuersa actiui in medicamentis principii ratione, & pro varia etiam neruosarum partium structura, longe multumque effectum variare, vel ex eo luculenter apparet, quod quæ vomitum cient, potissimum in ventriculum & duodenum, quæ aluum subducunt, maxime in intestina, quæ diuresin proritant, in tubulosam renum substantiam, nec non vreteres atque vesicam, quæ diaphoresin procurant, in arteriarum tunicas & tubulos subcutaneos, & quæ saliuæ fluxum exprimunt, in saliuales glandulas, vim atque potentiam suam edant. Quæ certa & constans effectuum obseruatio, sola ad vsum practicum & medentis scopum obtinendum sufficit, neglectui data omni subtiliori theoria, seu potius sublimi speculatione, quomodo nempe remedia agant in has vel illas partes? qua textura, vel figura partium id fiat? Item: quid moueat solida corporis nostri? vel motum peristalticum ventriculi & intestinorum efficiat? num fluidum, per neruos aut arterias allatum, sit mobilissimum? aut an principium quoddam agens, vel ratione præditum, vel eadem carens, motus in corpore perficat? Hæc omnia enim nimis abstractæ, subtilis & reconditæ indaginis sunt, ac ne hilum quidem ad tutam morborum persanationem & prudentem remediorum administrationem conferunt. Id vero nosse oportet medicum, dari emetica mitiora & fortiora; quorum illa in ventriculum & ei annexum duodenum agunt, ac moderate nec impetuose

nimis

nimis expellunt: hæc autem, non modo easdem partes fortius exagitando, euacuationem vehementiorem moliuntur, sed etiam in reliqua tenuia intestina, eorumque glandulas & confines ductus, quæ bilem & succum fermentalem e pancreate aduehunt, latius vim suam diffundunt, & varii generis excrementitias materias e remotis etiam sedibus alliciunt atque eliminant. Inter clementiora & magis diætetica, veveteribus maxime familiaria, aquæ tepidæ, cum, vel sine sale & melle mixtæ, celerius haustæ copia, connumeranda, vel solennis recentioris æui medicis radicis ipecacuanhæ, aut tartari emetici, nec non pulueris regulini, præscripto Monckii parati, panaceæ emeticæ Glauberianæ & Conerdingianæ, vsus, quæ parciore dosi & sufficienti cum vehiculo exhibita, primam sic dictam regionem, a corruptorum, ex bilis prauæ, acidorum succorum & malæ digestionis cruditatum coaceruatione emergentium, ibique locorum stabulantium humorum sorditie, insigniter, blande tamen, deplent. Quod si vero hæc ipsa, antimonialis præsertim prosapiæ pharmaca, liberaliori manu propinantur, non tantum intra ventriculi & duodeni pomœria subsistunt, sed intimius penetrando, in contiguas etiam & adiacentes partes vim suam propagant, & maxime ductus biliarios attentant, eosdemque concutiunt & crispant, vt redundantius biliosum humorem eructent: vnde nonnunquam tanta biliosæ materiæ copia iterato vomitu reiicitur, quanta neutiquam duodeni latibulis excipi potuisset ac comprehendi. Quinimmo sæpius vomitoria primæ regionis limites multum transcendunt & in longe dissitas partes virtutem suam explicant, vt etiam, quemadmodum cachecticorum & anasarca laborantium exemplo constat, ex vniuersi corporis habiu, copiosos serosos humores, & per superiora & per inferiora, educant, ac in corporibus tenerioribus, & quæ spasticis ac convulsiuis neruosarum partium commotionibus solenniter conturbantur, grauissima & quandoque funesta symptomata inducant.

Obser-

Obseruatio III.

Dentur, quæ vomitu ventriculum deplent plane innocentia & blanda, quæ non infesta qualitate & arrosione tunicarum neruearum, sed magis copia & fibrarum relaxatione, motum excretorium adiuuant, & non sine emolumento vsurpantur.

Scholion.

Quod praui in ventriculi & duodeni cauitate contenti humores, ingenticeum commodo cito, & qua fieri potest breuissima via, ore foras eiiciantur, & ipsi spontanei a natura, vt ita loquamur, instituti, & arte prouocati vomitus, clarissime demonstrant; idque duplici modo contingere ac perfici attenta obseruatione constat: quando nimirum vel a subtili & penetranti acrimonia, vel mole nimium distendente, tunicæ nerveæ ad contractionem, expulsionem & motum inversum irritantur & sollicitantur. Hinc repleto nimium & aggrauato, vel a cibis auidius ingestis, vel a copia potus, præsertim vini aut ceresiæ, vel in infantibus lactis congerie, ventriculo, summo sæpius cum emolumento, vomitus aut sponte subsequitur, aut etiam poritatur. Et certe, veterum excitandi emesin methodus, longe erat alia, ac illa, quæ nostris temporibus acrium & chymicorum pharmacorum ope recepti moris est. Illi enim rarissime helleboro albo, ceu drastico, vtebantur, sed solenne ipsis erat, remediis fere diæteticis, aqua nempe tepida, vel sola, vel cum sale, melle aut oleo remixta, liberalius hausta, non secus, ac quasi clystere, qui ex iisdem ingredientibus componi solet, ventriculum ad expulsionem per superiora stimulare, & hoc pacto acres, biliosos, viscidos & acidos humores diluere, detergere & vtiliter foras eiicere. Et sicuti tutissimum hoc ad vomitum excitandum est remedium, quod in regionibus maxime calidioribus & corporibus facile mobilibus, felicissimæ erat operationis: ita omnino hoc ipsum in nostris etiam oris neutiquam penitus reiiciendum, sed sæpius necessarium esse existimo,

mo, tum potissimum vsurpandum, quando per actiuæ indolis chymica & mineralia stomachum mouere, valde intutum & periculosum est. Nam sæpe acres, biliosi, ab ira maxime commoti humores, firmiter ventriculi tunicis inhærentes, spasticam cum cardialgia constrictionem & perpetuum vomendi conatum gignunt, vbi antimoniale, vel acrius, vel validius, e mineralium regno petitum, propinare, perniciosum esset atque funestum: quum contra lubricans eiusmodi & relaxans, paullo maiori dosi oblatum remedium, maxime ex vsu sit, & vomitus, quos natura sinistra molitur, promouendos ac prouocandos. Sunt porro, qui ex deprauata concoctione ac digestione, magnam stagnantium cruditatum colluuiem collegerunt, sic dicti hypochondriaci. Hi thermalibus aquis, primis potationis diebus paullo liberalius haustis, insigni cum leuamine vomitus experiuntur, & tenaci viscida materia reiecta, medicatarum aquarum postea vsum longe commodius ferunt & facili atque explicita curatione ex ancipiti leuantur. Denique quotidianis experimentis comprobatum est, emeticum antimoniale, vel aliud minoris molis, sed agilioris indolis, molestissima vellicatione summas sæpe cum frustraneo vomendi conatu parere anxietates; iusculis vero pinguibus, vel aqua tepida, cum butyro insulso copiosius haustis, & felicius sequi vomitiones, & anxietates illas cardialgicas, cum inquietudine iunctas, conquiescere. Arsenicum, innumeris funestis exemplis infamatum venenum, spasticas vehementes per vniuersum neruosarum partium systema contractiones, quibus totam œconomiam motuum in solidis & fluidis peruertit & exstinguit, efficit, cum vomitu non adeo frequenti, qui tamen copiose hausto lacte, oleis & humidis dum adiuatur, acrimonia veneni correcta, non modo fibræ laxantur, sed vomitus etiam subsequuntur numerosi, quorum beneficio ipsum venenum felicissime e ventriculo eliditur. Ex quibus iam facile liquet, humida & relaxantia vberius ingesta, ad vomitum eliciendum summopere esse proficua: vbi ab enormi spasmo, a quacunque etiam causa subor-

to, primæ viæ affliguntur; quandoquidem ad excretionem illam emeticam, non sola contractio tunicarum ventriculi sufficit, sed opus est, vt eius motus peristalticus, qui reciproca parietum corrugatione & dilatatione absoluitur, intendatur & inuertatur.

Obseruatio IV.

Quæ dolores & spasmos leniunt, motuum impetum refrænant & sistunt, vt sunt anodyna, narcosin inducentia, & maxime ex opio præparata, hypercatharses per vomitum aut secessum sistere & coercere, experientiæ testimonio constat: eadem vero remedia vomitum etiam prouocare, non adeo quidem obuium, sed tamen attenta obseruatione compertum est.

Scholion.

Ipsam theriacam, & ex ea præparatam essentiam, nec non aquam cum vino destillatam, ad compescendas hypercatharses certum & tutissimum esse præsidium in propatulo est; & hanc sistendi facultatem opio, ceu potissimo theriacæ ingredienti, tribuendam esse, non facile quisquam in dubium vocabit. Vt enim reliqua, quæ in obseruatorum commentariis memoriæ prodita sunt, prætermittam, commemorabilis inprimis hanc in rem est obseruatio *Cl.* ETTMVLLERI, quam in *Dissertatione de virtute opii diaphoret. pag.* 8. affert, dum tradit: *superiori anno iuueni ex incautius hausto vino emetico antimoniali, in hypercatharsin vltra XIV. dies adeo copiosam deiecto, vt secessuum numerum referendo, mendacii suspicionem declinans, tam omittere liceat, essentia theriacalis, cum essentia opii propinata, eximiam vtilitatem, XL. saltim guttarum dosi, attulit.* Similiter massa pilularum de cynoglossa, quam præter opium, etiam semen hyoscyami ingreditur, parcior dosi, ad aliquot grana, in puluere exhibita, ad compescendas enormes vomitiones, non sine fructu adhibetur. Vtut vero hæc nimias per vomitum, aut aluum excretiones cohibendi facultas

cultas, in opio aliisque narcoticis, abunde confirmata & indubiæ veritatis sit: attamen iisdem sedantibus remediis, vomitum, ingenti sæpius cum anxietate stipatum, subinde proritari, identidem certissimæ experientiæ, & multoties a me præsertim in hypochondriacis, qui sumto circa noctem leni opiato, mane vomitum experti sunt, obseruatum est. Quem etiam effectum B. *Cel.* WEDELIVS *in opiologia* probe notauit. Et HELMONTIVS ob vomitiuam hanc virtutem opium accusat, quod virulenti & acris quippiam custodiat: licet hæc sententia ad veritatem minus accommodata, & miræ huius operationis ratio longe aliunde petenda sit. Quod si enim præcordia spasmis nimis stringuntur, anxietas potius & nausea, quam vomitus exsurgit: sublata autem per anodyna strictura, & motu peristaltico per debitam relaxationem & dilatationem restituto, vomitio facilior fit & expeditior. Vel anodyna etiam tonum & robur ventriculo subtrahendo, efficiunt, vt humores non expulsi in eo subsistant, restagnent & postea copia & infesta qualitate eundem ad contractionem & expulsionem stimulent, quod sane stomacho iam imbecilliore & solutiore ac concoctione vitiata, facillime contingit.

Obseruatio V.

Quum emetica tutissime & celeriter a valde noxiis & naturæ infestis assumtis corpus liberent, dilucide patescit: quod aduersus venena, præsertim narcotica, nec non alia caustica ingesta, vel prognatos in ipsius ventriculi sinu virulentæ qualitatis humores, certius, tutius & præsentius vomitoriis non detur præsidium.

Scholion.

Inter venena, quæ per oris cauum corpus subeunt, præcipuum vtique locum sibi vindicant narcotica; vtpote quæ infesto vapore, fluidum, quod sensum, motum, tonum & robur solidis largitur, inficiendo & contaminando, illico sum-

mum torporem, ſenſuum ac motuum impotentiam, anxiam ſpirationem, pulſuum exilitatem & contractionem, nec non ob ſanguinis in cerebri vaſis ſtagnationem, deprauatam & plane aberrantem phantaſiam inducunt. Horum claſſem ducunt omnes ſpecies hyoſcyami, ſtrammonii, daturæ, ſolani, mandragoræ, papaueris & quæ ex iisdem deſumuntur: quæ ſi ex errore comeſta, aut ex imperitia aſſumta fuerint, certe conſilio HELMONTII, vix præſentius & præſtabilius emeticis eſt remedium; quod etiam *Cl.* WEDELIVS, *in amœnitat. mat. med.* experientiæ calculo confirmat. Obſeruatur adhuc meo animo notabile hac de re exemplum. Deuorauerat nimirum quispiam ex errore loco pilularum balſamicarum extracti opii grana XIIX & inde anxietates cum ſenſuum torpore mentisque abalienatione perſentiens, errato opportune animaduerſo, confeſtim cum conuenienti vehiculo tartari emetici grana tria aſſumſit, & quum nullus duabus horis elapſis ſequeretur vomitus, vrgente ſymptomatum vehementia, eandem tartari emetici doſin iterato ingerere coactus fuit, ſed pariter ne quidem nauſea, multo minus vomitio ſuborta eſt. Tandem vero iniecto clyſtere acriore, euacuatio ſucceſſit, & decies vomens, nihil virium detrimenti percepit, ſed optime conualuit. Porro aliud venenorum genus eſt, indolis acerrimæ, penetrantis & cauſticæ, ad quod referenda maxime arſenicum, argentum viuum corroſiuum, antimonii vitrum, regulus & draſtica acriora maiori doſi data, præſertim elleborus albus: quandoquidem veri veneni ingenium in peruertendis & deſtruendis motibus vitalibus, hæc ipſa obtinent: vt adeo nihil magis conſultum & opportunum ſit, quam vt quam citiſſime & qua breuiſſime fieri poteſt via, e corpore exturbentur, ne pernicialis eorum vis latius ſerpat & intimiora aggrediatur. Sed horum ea eſt ratio, vt ipſa vomitum proritent, vel etiam enormes deiectiones moueant, licet ſine vllo leuamine: quippe dum firmiter adhæreſcunt ventriculi & inteſtinorum membranis nerueis, easdem perpetim lancinando & arrodendo, contractiones ad vomitus ſuſcitant, quæ

tamen

tamen nec ſufficientes ſunt, nec idoneæ ipſo veneno educendo. Quapropter ſi vomitum vomitu curare iuxta priſcorum medicorum præſcriptum expedit; certe illud hoc in caſu ex vſu eſt. Neutiquam tamen id irritantibus & virulenta acrimonia agentibus, ſed lenientibus, pinguibus, demulcentibus, humidis copioſius hauſtis, exſequi fas eſt: quo non modo acrimonia inuoluatur & attemperetur, ſed ipſum etiam venenum ſimul, euacuatione per vomitum auctiore reddita, e corpore exturbetur. Et ſicuti vel ſola ratione dictitante liquido inclareſcit; ad infringendam & inuoluendam venenorum & acrioris indolis pharmacorum virulentiam, nihil pinguibus & demulcentibus ipſoque lacte eſſe præſtantius: ita certe plurima exſtant exempla, quæ id luculenter confirmant, e quorum numero notari inprimis meretur, quod mihi ante aliquot annos obtigit. Comiti decem annorum ad vermes enecandos pilulas ex mercurio dulci præſcripſeram, extracto panchymagogo Crollii & aliquot colocynthidis granis, ſex doſibus aſſumendas. Sed arbitro forte remoto, comes ignarus numeri, circa noctem omnes in capſula contentas pilulas ſimul deglutit. Quod quum mihi eſſet renunciatum e veſtigio vt afferatur inſignis lactis copia iuſſit, eoque ad menſuras duas hauſto, nihil plane incommodi & mali ſubſequutum eſt, ſed aluo quinquies vel ſexies circa matutinum tempus ſubducto, aliquot lumbrici lati adhuc viui vna excreti ſunt.

Obſeruatio VI.

Grauiſſima nonnunquam ſymptomata lactis in ventriculo coagulum ingignit: quibus diſpellendis & penitus ſubmouendis, emetica exoptatiſſimam commodant opem.

Scholion.

Quemadmodum lac, moderate aſſumtum & ventriculo firmo ac puro, optimum præbet nutrimentum: ita certe copio-

piosius ingurgitatum, stomacho infirmo & acidis succis obsesso, infensissimum est, & maxima non solum symptomatum tormenta suscitat, sed etiam ancipites & periculosos morbos excludit, qui non prius discedunt atque remittunt, quam exturbata noxia & infesta mole, ventriculus iterum sui factus sit iuris. Quodsi enim in lactentibus maior lactis copia, quam tenerior & non adeo firmus ventriculus subigere atque expellere potest in stomachum, defertur, non modo in eius cauo stagnat, sed etiam acore inficitur & in tenaces ac firmos grumos abit, quorum pondere ventriculus nimium oppletus, distenditur & pleræque ægritudines, quibus infantilis ætas infestari solet, gignuntur. Inprimis notissimum est, quod acescens & fermentescens coagulatum lac, sæpius materiam & caussam præbeat asthmati infantes tantopere affligenti, vt etiam suffocationem minetur: quippe procurato per sirupum emeticum, ex violarum sirupo & tartaro emetico, paratum, aut linctum cum aliquot pulueris Monckii granis, vomitu, facili & explicita curatione morbus illico dispellitur & subigitur. Porro hypochondriaci, quorum ventriculus plerumque solutior est & acidorum & corruptorum humorum sentina scatet, ab assumto lacte & hostili coagulo infecto, maximas experiuntur molestias, ventriculi inflationes, anxietates, spirandi angustiam, inquietudinem & insignem virium prostrationem: a quibus vt præsentaneo cum leuamine liberentur, certior & promtior non datur ratio, quam vt leniori emetico, cum diluente tepide sumto, ventriculus vomitu depleatur & pessimorum horum symptomatum materies exturbetur. Fidem etiam faciunt M. N. C. *Dec. II. A. IX. obs.* 64. quod lac copiosius haustum, in corpus nimio motu & calore æstuans & ventriculo acidorum succorum colluuie conferto, caussa fuerit febris cum conuulsionibus: ægro, caseosa materia sponte & elicito per artem vomitu reiecta, ex voto conualescente. Et HENR. ab HEER *obs.* 50. prodidit: quod a lacte coagulato lipothymia grauis fuerit suborta, quam ipse vomitorio oblato feliciter sustulerit. Neque mirum est,

ab

ab hostili lactis coagulo eiusque in ventriculo congerie, tam graues oriri cruciatus tamque dira symptomata, quum ROLFINCKIVS *ord. & meth. med. lib. III. sect. II. cap. 59.* testetur: instar farciminis sæpe caseosam materiam reiici.

Obseruatio VII.

In morbis, qui contagio serpunt & insigniter pernicialis indolis sunt, vt pestis, petechiales febres, febris acuta cum phrenitide, siue sic dictus morbus Hungaricus, emeticum, gliscente adhuc sub initium miasmate, cum alexipharmaco datum, summam promittit securitatem, & sæpenumero capitales has ægritudines prima in herba felicissime iugulat.

Scholion.

Integros, valentes & sanos homines, si cum contagiosis morbis laborantibus versantur, a pestifero & virulento miasmate tangi posse ac infestari, per experientiam satis comprobatum est. In quonam autem huius contagii natura, ratio atque operatio in corpus nostrum versetur, non adeo omnibus liquidum est atque perspectum. Nostra quidem ita fert sententia: contagio infestos eos quam maxime esse morbos, qui a penetranti & subtili mobilissimi & lymphatici humoris corruptione atque putredine, neruis eorumque summæ actiuitatis liquido, admodum aduersa oriuntur; cuius tetræ exhalationes, vi quadam fermentatiua & multiplicatiua, in aërem sparsæ & ore per respirationem exceptæ, cum saliuali valde fermentali humore connubium ineunt, & huius vehiculo intra poros faucium & œsophagi sese sensim paulatimque insinuant, vel cum potu aut cibis in ventriculum descendunt, ac multos ex vitiata digestione & eduliis minus congruis collectos crudos & ad corruptionem pronos humores ibi offendentes, subito per hanc sentinam feralem suam & putridam vim disseminant, qua demum ad massam sanguinis & neruearum membranarum systema delata, tota motuum & fun-

functionum vitalium œconomia, ſummo cum vitæ diſcrimine turbatur, euertitur atque deſtruitur. Ne itaque mortiferum in corpus delatum virus ſumat, & pernicialem vim latius diffundat, nullum certe, nec præſentius, nec tutius, propinari vel etiam excogitari poteſt auxilium, quam vomitorium, quo, quamprimum fieri poteſt compendiaria via, corrupti in ventriculo humores, vna cum virulento miaſmate, foras exturbentur. Et hoc facto, aſſumtum poſtea alexipharmacum, ſiue in liquida, ſiue ſolida forma, v. c. tinctura bezoardica, aut puluis bezoardicus, cum momento camphoræ & aliquot nitri granis mixtus, reliquam veneni corruptiui partem facile diſcutit atque diſpellit. Qua omnium tutiſſima & certiſſima curandi ratione, plures ab exitialibus, qui in caſtris plerumque graſſantur morbis, immo ab ipſa peſte, quæ aliquot abhinc annis plura loca funeribus exhauſit, & munitos eſſe & liberatos, certa & non fallaci experientia confirmati ſumus. Hinc etiam SYLVIVS *in Opp. pag.* 658. vomitoria in peſtis curatione laudat, mox ab initio diaphoreticis nupta; & ſi prima vice oblata effectu careant, ſecunda vel tertia vice eadem propinare iubet: ſi vero vomitus plane non ſequatur, malum eſſe ſignum. Verum enim vero non modo ad acutas & funeſti vtplurimum euentus has febres, ſed etiam ad alias non adeo malignas, immo intermittentes, quæ ortum ex aëris vitio nanciſcuntur, auertendas & præſcindendas, hæc medendi methodus plurimum valet & præſtantiſſima eſt. Nam ſæpiſſime contingit, vt ii, qui in locis depreſſioribus, vliginoſis, paludoſis & culicum ac ciniphum caterua ſtipatis, æſtiuo tempore, ſole præſertim occiduo, diutius verſantur, ac quibus ſimul ex intemperantia & ingluuie primæ viæ multis cruditatibus obſidentur, incidant in febres, intermittentes quidem, ſed valde contumaces; quæ tamen cito abigi & iugulari poſſunt, ſi ſtatim inter inſultus febrilis initia & indicia, emetico omnis e ventriculo ſaburra, vnacum excrementitiis illis & cauſticis inſectorum, per aerem conſpurcatum eo delatis ſordibus, opportune eiiciantur: ſpecifico poſtea roborante

rante subiuncto. Id quod non fallaci coniectura & opinione, sed multiplici experimento confirmatum asserimus.

Obseruatio VIII.

Eximia & summopere laudanda emeticorum, in compescendis alui fluxibus & dysenteriis, vtilitas est atque efficacia.

Scholion.

Vomitum superuenientem longo alui profluuio morbum soluere, est antiquissima sapientissimi Coi sententia, *Sect. VI. aph.* 15. Quare sicuti vomitiones sæpenumero ipsius naturæ beneficio in alui profluuiis, euocata sursum biliosa corrosiua materia, salubriter excitantur: ita naturam quandoque arte imitari neutiquam inconsultum est. Nam licet tum experientiæ, tum CELSI testimonio, aluum per dies aliquot, & nonnunquam ad longum tempus fluere, bonum & admodum salubre sit; quum corpus hoc profluuio a copia seri impuri & biliosi sæpius benigne repurgetur: attamen si alui fluxus, sine, vel cum sanguine, a materia valde corrosiua, æruginosa, duodeni flexuræ firmiter impacta, nec virulenti contagii experte, suboritur, optimo eiusdem HIPPOCRATIS consilio obtemperandum, *lib. de locis in homine* præcipientis: morbos per eam partem, cui maxime vicini sunt, educendos esse, ne videlicet intestina sana, corruptæ materiæ transitu inficiantur & arrodantur. Et hoc nomine nostro certe æuo, ceu magnificæ famæ antidysentericum, radix illa emetica Americana, hypecoanna, celebratur, quæ etiam primis inuasionis diebus, semel, vel etiam iterato exhibita, opem fert longe desideratissimam. Plures iam olim fuerunt practici, qui tam præseruationis, quam curationis caussa, in dysenterico malo vomitoriis vsi sunt, cuius rei præclaros testes citamus SENNERTVM, *in Prax. lib. III. pag.* 352. ROLFINCKIVM, *de ord. & meth. consult. pag. 668.* ETTMVLLERVM, *coll. pract. Opp. Tom. II. pag.* 154. nec non RIVERIVM, *Cent. III. obs. 9.* qui memorat: quod

adolescens, quum nullo remedio curari posset, in dysenteria, die morbi duodecimo, sumta salis vitrioli drachma, & reiectis per vomitum multis biliosis humoribus, euaserit. Eandem quoque in rem euolui possunt M. N. C. *Dec. II. A. II. obs.* 108. *Dec. III. A. III. obs.* 15. *&* 51. Et HILDANVS *lib. de dysenteria pag.* 683. suadet in hoc morbo potiunculam vomitoriam, ex aquae pluuialis libris duabus & mellis vnciis tribus, epoto eiusdem, cum olei oliuarum, vel butyri insulsi vnciis duabus, cyatho, & immisso post sesquihoram in gulam digito, vel penna, oleo oliuarum aut butyro illita. Quinimmo M. N. C. *Cent. I. obs.* 38 aliquot exemplis confirmatum eunt, aluum in dysenteria ab hypecoanna obstipari atque compesci. Probe autem monet BAGLIVVS, *Prax. pag.* 110. dysenterias, quae cum nausea & vomitu incipiunt, plerumque esse lethales, & tunc emetica, ipsamque hypecoannae radicem minime locum habere: quippe, ventriculi inflammati indicium haec esse, non sine ratione suspicamur. Inprimis singulari fructu atque emolumento, ante vsum radicis ipecoannae, statim in principio, pulueres temperantes, cum cremore hordei, plena dosi offerre sueui, quo humorum acrimonia cicurata, eo melior & securior emetici sit efficacia. Operatione vero eiusdem peracta, vt lac bibatur iubeo ex consilio ipsius HIPPOCRATIS, qui dysentericis, epoto lacte, vel sero lactis, in quo candentes lapides extincti, dolores & cruentas deiectiones moderatiores fieri asseuerat.

Obseruatio IX.

Morbi, qui a colluuie humoris biliosi corrupti, prima in regione, per quam maxime duodeni cauitatem intelligimus, stagnantis fouentur, & certis periodis infestare solent, vti sunt tertiana lentaque febris, tussis contumax, sic dicta stomachalis, hemicrania, vertigo stomachica, emeticum conuenienti dosi & tempore exigunt.

Scho-

Scholion.

Fiunt hi, quos iam enumeraui, morbi, plerumque ex imbecilli & vitiata digestione, in corporibus maxime debilioribus & impuris. Corrumpitur vero & destruitur ciborum resolutio & subactio quam maxime, quando perpesso haud ita pridem diuturno morbo, vel febre intermittente perperam curata, cibi auidius & copiosius, quam infirmus adhuc ventriculus ferre potest, ingeruntur. Et ex hoc prauæ digestionis vitio, denuo corruptorum humorum sentina colligitur, quæ vel febris præcedentis recursum gignit, vel lentus etiam, vires cum carne consumens, a pastu & circa noctem succedens calor exsurgit: in cuius persanatione omnem operam ludes, nisi opportune emetico colluuiem ærugine quasi tinctæ bilis euocaueris. Sæpissime certe a bile per iram effusa, & in primo intestino aliquot dierum interuallo corrupta, lentæ eiusmodi febres excluduntur, quæ emeticum moderatius, quod statim post excandescentiam, omnibus adhuc a violentiori impetu & motu tremulis membris, perniciosissimum est, mora interposita & composito motuum impetu, non solum commodissime ferunt, sed etiam eodem profligantur. Porro a mensibus restagnantibus eorumque fluxu suppresso, ex illuuie vitiosorum, prima in regione stagnantium humorum, lente cum cachexia febris gignitur, quæ nec sanari, nec menses in ordinem redigi possunt, nisi emetico, mitiori tamen, aliquoties oblato, primarum viarum latibula a sentina sordium repurgentur. Ferina etiam cum ingenti viscidæ materiæ excretione stipata contumax tussis, verno præsertim tempore prognata, & tam interdiu, quam noctu, cum graui virium decremento & agrypnia fatigans, vix alio certo ac probato, quod præsentaneam opem ferat remedio, ac infuso aliquot vnciarum mannæ, cum vno vel altero tartari emetici grano, tam ad sedes, quam ad vomitiones mouendas, armato, expugnatur. Mira enim sic eiecta pituitæ copia, facile demulcentia, vt lac & alia sedatiua, nec non stomachum firmantia, reliquas molestias tollunt atque persanant.

nant. Similiter hemicraniam, inprimis eam, quæ ex alio morbo prodit, & certis temporum articulis affigit, sæpius præmisso emetico & subiunctis huic medicamentis stomachicis, roborantibus & neruinis, penitus profligatam esse nouimus. Et quum magna inter membranas ventriculi & cerebri intercedat consensio, mutuaque motuum vitiosorum communicatio, identidem notauimus, aliam vertiginem, summo mane a spasmo ventriculi profectam, pilulis aliquot Wildegansii sumtis, remisisse, aliam vero, a redundante corruptorum circa ventriculum & duodenum saburra, vel solis pilulis balsamicis, aut iisdem cum tartaro emetico acuatis, discussam esse & exstirpatam.

Obseruatio X.

Quum plurimi infantum morbi optime ferant emetica; imbecillibus hæc ipsa non conuenire, erroris loco ponendum esse censeo.

Scholion.

Inter affectus, qui infantes maxime infestant & nonnunquam necant, connumeranda inprimis cardialgia & asthma ab inflatione ventriculi ortum, ventris tormina cum agrypnia sæpius iuncta, quibus tandem funestæ succedunt conuulsiones. Cuncta hac mala, ratione exactius putata, a nimia ingurgitatione lactis eoque in ventriculo & duodeno coagulato & corrosiuo reddito, suam nanciscuntur originem. Nam si infantes probe vomunt & aluus ipsis fluida est atque frequentior, bonam portendit valetudinem: simulac vero & vomitus & deiectiones aluinæ deficiunt, retenta lactis copia, non potest non ad tussim, asthma stomachale, cardialgias, tormenta ventris & frequenter conuulsiuas commotiones promtus parari aditus. Quocirca perpensis rite his omnibus, nullum opportunius & magis accommodatum ad auertendos & præscindendos hos morbos præter leniora emetica & acidum tem-

temperantia, dari remedium, nemo nisi imperitus negabit. Neque eos, qui in artis exercitio versantur, fugit, sæpius infantes morbillis, variolis aut alio quodam morbo laborantes, ex coaceruata ingenti pituitosorum humorum circa præcordia saburra, incidere in difficilem spirationem, suffocationem etiam minitantem, eandemque dimidia, vel quadrante grani tartari emetici parte, aut aliquot pulueris Monckii granis, cum sirupo violarum in forma linctus exhibitis, promtissime abigi, ita vt mira humoris viscidi copia reiecta, illico vis morbi conquiescat. Et hinc luculenter admodum patet imbecillioribus etiam actiuæ indolis remedia, vt sunt emetica, apprime conuenire, iisdemque opportune porrigi posse, hanc maxime ob caussam, quia quo debiliora sunt corpora, eo magis ob digestionis imbecillitatem & excretionum debitarum defectum, colligendis vitiosis humoribus apta sunt atque idonea.

Obseruatio XI.

Vomitoria non modo ea, quæ in ventriculi & duodeni cauitate delitescunt, expellunt; sed vim ac virtutem suam etiam in hepar explicant: vnde in morbis quorum sedes in illo est, vt ictero & quartana, vsus sunt longe egregii.

Scholion.

Quando in venæ portæ per hepatis viscus dispersis ramis lentius progreditur sanguinis iter, bilis inde non leue capit vitium, & secedentibus tenuioribus in vasa lymphatica partibus, ob diuturniorem moram, in ductibus biliosis spissior fit atque viscosior. Quod si vero biliosus humor lentus est ac tenacior, in canalibus illum vehentibus, crassa, quæ demum in coagulum abit & in lapillos concrescit, amurca gignitur, & hinc orificio, siue sphinctere ductus cholodochi, quo in duodenum hiat, obstructo, bilis, exitu prohibito, per vasa lymphatica ad sanguinis massam regurgitat, & vnacum illa per vniuersum corporis ambitum diffusa, icterum gignit:

cuius principio nisi opportune obstiteris iis, quæ detergendi & tenacem hunc mucum e loculis suis excutiendi vim habent, contumax & inueteratus, quinimmo, si ictericia nigra succedit, lethalis plane morbus euadit. Et huic scopo obtinendo apprime inseruiunt rhabarbarina, amara, lixiuiosa, cum sufficienti humido data, inprimis vero emetica. Quod enim vomitoria in nerueas ductuum biliosorum tunicas agant, superius iam asseruimus, illudque clarissime vel vnica hac obseruatione innotescit, dum sæpius post emetici vsum, & nouissime in viro hydropico, annotauimus, quod vsurpato vino, corticibus sambuci infuso, & vomitiua ac purgante facultate imbuto, complures insignis magnitudinis biliarii lapides per aluum egregio cum leuamine discesserint. Hinc etiam multoties statim inter icteri initia summo cum fructu vsus sum radice ipecoanna, iterato nonnunquam ad drachmam dimidiam exhibita, interposito elixirii balsamici lixiuiosi, minus spirituosi, & essentiæ rhabarbari vsu. Cauendum vero perquam solicite est, ne, si subito ab ira enatus fuerit icterus, valentius emeticum porrigamus, eo quod spasmus subest, qui demulcentibus & anodynis sopiendus potius, quam per acriora intendendus. Porro quartana febris, contumaciam debet hepati male affecto: id quod exinde patescit, quod perperam curatæ, plerumque succedat hydrops. Et contumax eiusmodi ac refractaria febris, omnia fere alia remediorum genera eludit, nisi opponantur ea, quæ singulari virtute obstructiones & infarctus reserandi facultate pollent: quibus decoctum radicis asari & summitatum centaurii minoris, multis experimentis a RVLANDO comprobatum nec non mercurius dulcis & regulus antimonii medicinalis merito annumerantur. Maxime omnium vero eximius hanc ob caussam emeticorum in quartana vsus est, qui priscis medicorum etiam non ignotus fuit: vnde TRALLIANVS *lib. XII. de quartana*, *noui*, ait, *me vomitoriis quartanas inveteratas discussisse, vt in totum conquieuerint.* Et veteres quidem, semper primum lenioribus tentabant vomitum, iisque nihil proficientibus,

tibus, ad helleborismum tandem descendebant, quem huic morbo maxime accommodum esse censebant. Nos vero pro certo asseuerare possumus, pertinaces quartanas, non feliciori & expeditiori remedio, quam per emetica venereæ prosapiæ, fuisse sublatas: quando nimirum vitriolum album ad grana decem, cum aliquot croci granis, in iusculo butyraceo, tribus vel quatuor ante paroxysmum horis, exhibitum fuit; & si non prima vice spei respondit euentus, secunda tamen vel tertia morbus decessit. Noui etiam quondam in Westphalia empiricum, qui quartana detentis, tantum vitrioli cyprini, quantum ternario venit, in dimidia aquæ mensura solutum, offerre, eosdemque hoc pacto ad sanitatem reducere solebat.

Obseruatio XII.

Quæ paullo validius emesin excitant, non modo ventriculi & intestinorum tunicas stimulando, sed & vniuersum vasorum neruorum systema exagitando, operantur, eamque ob causam, prouide atque prudenter exhibita grauissimis sæpe morbis opitulantur.

Scholion.

Huius aphorismi veritatem vel ex eo clarissime constare arbitror, quod ab emetico assumto, arteriarum pulsus longe multumque mutetur, citatior & auctior reddatur, & respiratio nec non transpiratio, ad sudoris vsque profusionem, sæpe intendatur. Quare quum tam insignis & tam late patens vomitoriorum sit facultas, nullum etiam dubium est, quin in compluribus ancipitibus & periculosis morbis medelam spondeant. Inprimis hydrops, omnium morborum grauissimus, visceribus saluis, nec extrauasato in thoracis aut abdominis cauitate sero, curationem adhuc admittens, certe non rectius & melius expediri potest, quam petito e mineralium familia emetico, vti est mercurius vitæ probe correctus, pul-

uis

uis Monckii, aut tartarus emeticus, ad grana ſex vel octo, cum mercurii dulci ſcrupulo mixtus, quippe quæ collectas & ſtagnantes in vniuerſi corporis habitu aquas cumulate educunt, vt etiam in extremis digitorum apicibus, quidam vellicationis & contractionis ſenſus percipiatur. Quum vero ab humore ſtagnante, inteſtinorum tunicæ & aliæ motrices partium fibræ eliquentur ac relaxentur, & maiori ſtimulo, vt motus ſyſtaltici augmentum accedat, indigeant; in hydrope, præſertim anaſarca, ſi medicinæ adhuc locus, validiſſimis res aggredienda, & extractum elaterii, eſulæ, hellebori nigri, gummi guttæ, auctiori longe doſi propinanda, & gummi guttæ quidem ad ſcrupulum, extractum hellebori, eſulæ & elaterii vero ad drachmam vsque, vtpote quæ, licet in aliis, hoc morbo non detentis, validiſſime ſtomachum moueant, nihilominus in hydropicis rarius hunc effectum edunt, ſed potius aquas deorſum ducunt. Verum enim vero, quia hæc ipſa draſtica, virulenti quippiam alunt, quod vitali illi & inteſtinæ partium motioni, ſiue ſpirituaſcentiæ inimicum, tutius vtique eſt ab iisdem abſtinere, & emetica ſupra memorata, quod experientia etiam confirmat, in eorum locum ſurrogare. Præterea emeticorum efficacia ad magis diſſitas adhuc partes cerebrum nempe, eiusque vaſa ac membranas ſeſe explicat. Hinc ſi ſanguis ibi locorum hæret, vel reſtagnat ac difficilius progreditur, ac phantaſiæ turbationes mentisque abalienationes oriuntur: certe ſi vlla auxilii ſpes ſupereſt, illud nonniſi prudenti venæſectionis & emeticorum vſu impetrabitur. Monendum tamen eſt, quod longe auctiori ordinaria doſi, & v. c. tartarus emeticus ad gr. X. aut XII. & mercurius vitæ ad ſcrupulum propinari debeat: quandoquidem ob influxum liquidi per neruos denegatum, rigiditatem, ſtuporem & immobilitatem partes ſenſiles contraxerunt, & nonniſi vi pharmaci roboratæ ac animatæ, remouent & excutiunt obſtaculum liberioris progreſſus, ſpiſſum nempe & viſcidum ſanguinem, quo vaſa repleta, farcta atque diſtenta ſunt. Denique emeticorum vim atque operationem non tantum ad ſuperio-

periores, sed etiam inferiores partes ipsumque vterum spargi ac propagari, ex eo apparet, quod difficultatem partus non raro facilitent atque secundent; vnde ANGELVS SALA, necnon ROLFINCKIVS, *chym. in art. form. red. lib. V. Sect. VI. cap.* 13. eadem ad partum excludendum commendant, modo fœtus iusta positura instet. Et Cl. BOERHAAVE *in institut. med.* auctor est, vomitoria ad expellendum fœtum mortuum conducere. Quandoque enim contingit, vt spasmi ex spinali medulla ad vterum tendentes, & ad expulsionem fœtus apprime necessarii, deficiant, ad quos iterum suscitandos & promouendos, vtique emetica cum analepticis mixta, proficere persuasissimus sum.

Obseruatio XIII.

Conducunt etiam vomitoria præseruationis maxime gratia, vel etiam sub initium eorum morborum, qui extremis partibus & articulis, cum inflammatione & ingenti dolore, incumbunt, vti sunt rheumatismi, arthritidis & erysipelatis species.

Scholion.

Fomes ac minera molestissimorum horum affectuum, prima in regione, & maxime in duodeni flexura, reconditur; congesta ibi ex vniuerso corpore, propter excretiones, vernali maxime & autumnali tempore, imminutas, acrium biliosorum humorum saburra, quæ postmodum rursus cum alimentorum succis ad sanguinis massam delata, & motu quodam febrili critico ad summam cutem propulsa, inflammatorios eiusmodi gignit dolores. Optimo itaque consilio, imminente morbo, congrua laxantia aut leniora emetica, præmissis corrigentibus & acrimoniam biliosam contemperantibus, propinantur, quibus vel ipsum malum penitus arcetur, aut paroxysmi ad longe mitiorem insultum perducuntur. Si auctoritates & experientiam in partes aduocare licet, consuli poterit SYLVIUS, qui *Opp. pag.* 786. asserit; quod experientia

teſtetur, vno vomitorio, non tantum paroxyſmum ſublatum, verum nouum etiam ortum in longum tempus fuiſſe dilatum. Et SOLENANDER inſigni cum emolumento in principio arthritidis purgans exhibere ſueuit, edoctus primum a TRALLIANO *lib. XI.* licet a multis hoc tempore reformidetur, quaſi, quæ exagitata ſit materia, non amplius moueri debeat. Porro MARTIANVS, *comment. in Hippocrat. pag.* 382. narrat: ſæpius ſe obſeruaſſe, quamplurimos podagricos, ob acorem in ventriculo peccantem, podagra correptos eſſe, liberatosque aut ſaltim mitiora tormenta paſſos eſſe, ſi acetoſa euomuiſſent. Idem teſtatur HILDANVS *Cent. VI. obſ.* 84. *vomitorium* inquiens, *in principio podagricis datum, omnem dolorem abſumit.* Quibus accedunt M. N. C. *Dec. I. A. VI. & VII. pag.* 220. vbi luculentum exemplum arthritidis annuæ, vomitu & diarrhoea ſolutæ, commemoratur. Poſt vomitum autem, ſuadet HIPPOCRATES *lib. de affect.* vt lac aſininum, vel ſerum coctum propinetur: id quod etiam egregie ex vſu eſt.

Obſeruatio XIV.

Emetica inter remedia præſeruatoria primum & principem obtinent locum, iis præſertim in morbis, quorum materia & cauſa prima in regione reſidet, & exinde remotas alias partes petit atque infeſtat.

Scholion.

Ægyptii ſingulis menſibus teſte HERODOTO vomitoriis vtebantur: & Græci ſæpius etiam vomebant; vnde MARTIANVS *lib. de nat. hum. pag.* 153. memorat: quod veteres ad corpus repurgandum & muniendum, ſolo vomitu, rarius purgatione, vſi ſint. Inprimis autem CELSVS vomitum præſeruatorium grauiſſimis de cauſis, *lib. I. cap.* 29. ſuadet: *vomitus*, inquiens, *vtilis eſt plenis & bilioſis omnibus, ſi vel nimium ſe repleruut, vel parum concoxerunt. Nam ſiue plus eſt, quam quod conco-*

qui

qui possit, periclitari, ne corrumpatur, siue corruptum est, nihil commodius est, quam id, qua via primum expelli poterit, eiicere. Et paucis interiectis inculcat, luxuriæ causa id fieri non oportere, interdum valetudinis causa recte fieri; *commoneo tamen*, pergit, *ne quis, qui valere & senescere velit, hoc quotidianum habeat.* Idem auctor vtilissimam pronunciat vomitionem iis, qui cœlum vel locum mutant. Cui etiam HIPPOCRATES *de salub. diæt.* calculum adiicit, addita hac cautione; *qui vomere bis in mense vult, melius consulet, si biduo continuabit, quam si post quintum, decimum diem vomuerit.* Sed hoc veterum de crebriori vomitione consilium, nonnisi ex more illorum interpretandum est, quo vomitum ad præseruandum institutum, non fortioribus & acrioribus prouocabant, sed lenissimis, quorum superius iam mentionem iniecimus. Quemadmodum itaque vomitoria, ad corpus a variis morbis tempestiue muniendum, eximia vtilitate splendent: ita præsertim in morbis, qui annuas statas periodos seruant, vel certis mensibus recurrunt, vt sunt varii generis febres, asthmata, hemicraniæ, arthritides, insultus quoque apoplectici, maniaci & melancholici, nec non purpura, ante inuasionem, eadem, leniora tamen & laxantibus nupta, aliquoties repetita, nec non in quibusdam sanguinis missione subiuncta, ex vsu sunt; quandoquidem hisce præmissis, longe felicius aquæ minerales, vel decocta sanguinem depurantia, & lacticinia, aut alia accommoda præsidia, operationem suam postea exequuntur.

Obseruatio XV.

Oris amarities, nausea, cum vomendi conatu, ardor circa pectus, anxietas præcordia stringens, saliua frequens, tremor labiorum, indicia quidem sunt subversionis ventriculi & subsequuturi vomitus: sed non semper tutum atque proficuum est, his indiciis obsequi & vomitum emeticorum ope procurare.

Scholion.

Exacte profecto & summa cum cura, hæc a qua causa

prouenient pathemata discernenda sunt; eo quod a vomitoriis, promte & sine discrimine, indicantibus tantum hisce signis datis, ingens damnum & vitæ etiam periculum exortum esse nouimus. Nam si hæc symptomata a solo motu spastico & contractorio ventriculi, per consensum, subsistente in remotioribus partibus causa, vti videmus in apoplexia, vehementi tussi, calculo, suffocatione hysterica, passione colica, iliaca aliisque eueniunt, vel etiam a vehementiori præcedente animi affectu proficiscuntur, cane peius & angue vitanda esse emetica, cumprimis acriora, nisi neci tradere velimus eos, quorum vita nobis concredita est, auctor suasorque sum. Grauiter certe in eo & infeliciter lapsos esse memini plures, qui omnes istos conatus & motus pro salutari principii vitalis & rationalis intentione agnouerunt, quam omni modo per artem promouere & subleuare oporteat. Deinceps sæpenumero etiam conatus ad vomendum a regurgitante sanguine ad vasa ventriculi in grauidis, mensium, vel hæmorrhoidum suppressione laborantibus oriuntur: vbi emeticum dare maximum foret piaculum; quum hac ratione cruentum & funestum prouocatum esse vomitum quamplurimis constat exemplis.

Obseruatio XVI.

Nunquam emetica dare expedit, in ipsa accessione, impetu aut vigore morbi, tam in febribus intermittentibus, quam continuis & acutis; sed si morbus necessitatem eorum imponit, tempore intercalari, aut remittente impetu, ad vsum ordinanda sunt.

Scholion.

Veritatem & obseruationem practici huius canonis & ratio suadet, & experientia adstruit. Emetica enim actiuiora omnia, & ventriculum, & reliquas nerueas corporis partes, spasticis stricturis tentant & sollicitant: sub morborum autem accessione, motu & impetu, systema tam vasorum, quam membra-

branarum neruearum, iam spasmodicis commotionibus agitatur, adeoque motuum impetus non potest non ab eiusmodi drasticis cum insigni detrimento notabiliter augeri atque intendi. Communis quidem practicorum opinio & reuera error est, breui ante paroxysmum intermittentium exhibenda esse emetica: sed quam infelix sit successus, si vomitionis actui superuenit febris cum horrore & rigore initium, plurimis exemplis mihi innotuit; quippe syncopticas inde cardialgias, artuum tremores conuulsiuos, animi deliquia, cum extremorum rigore & frigido sudore orta esse annotauit. Satius itaque est vomitoria vacuo tempore, aut quinque, vel sex ante paroxysmum horis, propinare, ac hoc demum pacto felicissime res succedet & febris discedit. Eadem quoque obseruatio tenenda in acutis, si vomitorium propinare necessitas vrget, illudque nunquam in vigore porrigendum, sed statim in morbi principio, vel ante tempus inuasionis, suffragante grauissimo auctore HIPPOCRATE, & *Sect. II. aph.* 29. monente: *ineuntibus morbis, si quid mouendum, moue: nam iis crescentibus, quiescere melius est.* Adeoque fatemur quidem, initiantibus morbis crastrensibus, febribus exanthematicis, variolis, morbillis, purpura acuta, antequam materia virulenta cum sanguine fuerit permixta, & altius solidis, fibrosis ac nerueis partibus insinuata, emetica cum analepticis, vel alexipharmacis, in forma liquida propinata, præsertim si saburra in prima regione delitescit, felicissimam locare operam & longe benigniorem efficere morbi progressum: sed, si quispiam hæc pharmaca in ipsius morbi statu exhibere velit, ingens certe damnum & symptomatum augmentum procurabit atque inducet.

Obseruatio XVII.

Si ob spasmos primarum viarum & viscerum abdominis, quemadmodum in hypochondriacis, nec non hæmorrhoidibus retentis & post grauiorem animi affectum solenne est,

inæqualis sanguinis motus aut congestionum impetus ad caput & pectus contingunt, vt in apoplexia, epilepsia, cephalalgia, vertigine, affectibus soporosis, narium hæmorrhagiis, hæmoptysi, asthmate, phthisi, catarrho suffocatiuo, summopere cauendum est ab emeticis, nisi ventriculus saburra obsessus sit morbi causa.

Scholion.

Egregium est monitum, quod SEPTALIVS *lib. III. sect.* 12. inculcat: *qui tabe*, inquiens, *qui capite*, *sine saburra ventriculo repleto*, *qui hæmoptysi*, *aut oculis*, *aut animi defectione*, *aut suffocatione vterina*, *aut colica suffocatiua laborant*, *hi plane ab emeticis abstinere debent.* Et certe, his in casibus magna prudentia & deliberatione opus est, antequam ad anceps eiusmodi & magnæ operationis remedium descendamus, ne plus damni, quam emolumenti afferamus. Nam ipso vehementiori nisu vomituriendi conatu, omnino sanguinis & humorum affluxus, ad partes superiores, caput & pectus vrgetur, quæ, si ex crebriori appulsu & congestu sanguinis, iam iam imbecilliores redditæ, ex facili inde labem contrahunt & pristinæ ægritudines recrudescentes, longe grauius, quam antea, infestant. Apprime huc faciunt, quæ HILDANVS de infelici emeticorum effectu obseruauit, qui *Cent. V. observ.* 12. a vomitorio violento, vnum mutum, alterum surdum factum, nec non *observ.* 19. cœcitatem inductam esse, refert. Et SCVLTETVS *observ.* 92. *app.* a vomitu tumorem frontis subito enatum esse, testatur.

Obseruatio XIIX.

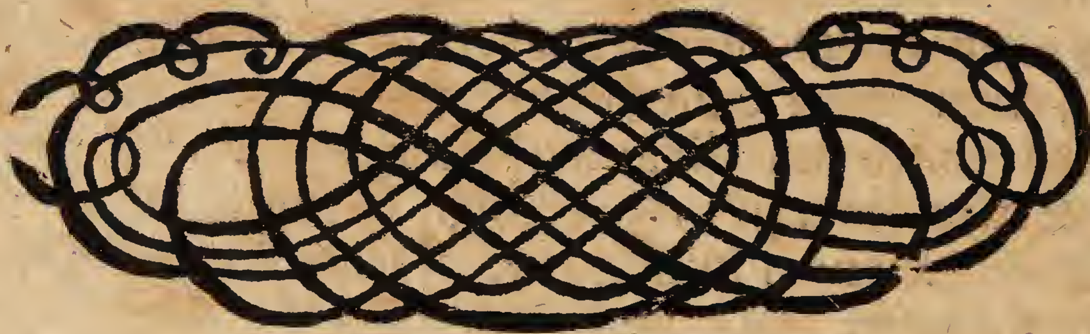
Emetica mineralia vel vegetabilia fortiora, tutissime semper in forma liquida, interdum etiam vehiculo spirituoso, insignem liquidi copiam superbibendo, assumi, multiplici experientia compertum est ac confirmatum.

Scho-

Scholion.

Tutiora ſemper ſunt, ad emeſin exitandam ex antimoniatis ea, quæ ſoluta ſunt, præ ſolidis: quare aqua benedicta Rulandi, quæ ex vitro antimonii paratur, tartarus emeticus Mynſichti, qui ex croco metallorum, ſale abſynthii, vel cremore tartari conficitur, nec non ſapa vomitoria Sylvii, magis ex vſu ſunt, quam vitrum antimonii, vel crocus metallorum, puluis Monckii, mercurius vitæ aliaque. Quum enim ſtibiata hæc pharmaca non agant niſi ſoluta, facillime contingit, vt a contentis in ventriculi ſinu ſalſis & ſulphureis humoribus promte liquata, aut enormes non ſine periculo ſuſcitent vomitiones, aut obſeſſo lenta mucagine minusque ad ſolutionem idoneis ſuccis, ſtomacho, non diſſoluantur & nullius fere operationis ſint. Accedit, quod non exiguum periculi ſubſit, ſi acrius eiusmodi minerale emeticum certæ tantummodo ventriculi portioni inſideat firmiterque inhæreſcat, vt eandem continuo lancinando & arrodendo, ancipitem inflammationem pariat. Quod ſi vero potens eiusmodi pharmacum colliquatum fuerit & ſolutum, non vnam tantum tunicæ ventriculi partem adoritur, ſed vniuerſam illam moderate afficit ac ſtimulat, vt longe facilius & tutius tota ſubſtantia ventriculi ad inuerſionem & expulſionem ſollicitetur. Quare ſemper mihi in more poſitum fuit, tartarum etiam emeticum ſolutum prius in aqua analeptica ſpirituoſa, pauxillo ſyrupi grata dulcedine imbuta, propinare. Et hac ratione tutiorem longe, faciliorem ac meliorem, refracta etiam doſi, fieri vomitum obſeruaui. Præterea non quidem negandum, quod remedia ſpirituoſa & ipſe etiam vini ſpiritus vomitiones ſiſtant: nihilominus tamen, ſi hic vino ſpiritus cum ſyrupo violarum, aut roſarum iulepo cicuratus, vnacum emetico porrigitur; non ſolum minor & refracta vomitorii doſis ſufficit, ſed etiam longe expeditior fit operatio: eo quod ſpirituoſus hic liquor,

liquor, tum subtilem illam & neruis inimicam acrimoniam corrigit, tum etiam insito suo calore maiorem sanguinis affluxum allicit & proinde motum & subuersionem ventriculi strenue adiuuat. Inprimis autem, si non tam copia, quam peregrina indoles acrium biliosorum in ventriculo humorum, præternaturalium affectuum causa est, post vomitorii assumtionem multum liquidi bibere expedit: quo intus latitans congeries eodem diluatur, attemperetur & hoc pacto promtius euacuetur. Et hoc consilio interdum post cibum sumtum vomitum procurare suadebant veteres, quos inter præsertim TRALLIANVS *lib. I. pag.* 72. nominandus, qui vomitiones post cibum in epilepsia vtilissimas iudicat: quandoquidem hoc potissimum tempore exhibita emetica, quicquid crassum in ventriculi cauo offendunt, id omne simul cum reliqua massa exturbant ac vtiliter remouent. Sed satis iam de vomitoriis eorumque vsu dictum esse arbitror.

DISSERT.

DISSERTATIO VIII.

DE VSV ET ABVSV PVLVERVM STERNVTATORIORVM.

§. I.

QVEMADMODVM ſapientiæ humanæ fundamentum atque initium ſenſus recte dici poſſunt, adeo, vt illis in vigore atque integritate conſtitutis mens noſtra functiones ſuas promtiſſime exſequi queat: ita nobis non exigua quoque incumbit neceſſitas, illos ipſos tanquam rationis noſtræ inſtrumentum curare ac colere, & quantum fieri poteſt, in debito ſtatu atque incolumitate ſeruare, vt tali cultura ad optimos mentis vſus diſponantur. Quod circa non incongrue illi faciunt, qui oculos frequenti terſione lemarum ac mucaginis per aquam frigidam tempore matutino puros ac ſerenos ſeruare allaborant, vel etiam perſpicillis ad diuturnum viſum illos præparant. Auditus organum frequenter purgare inſtrumentis a cerumine vulgaris etiam conſuetudo eſt, ne forſan in gypſeam duritiem mora tranſiens aurinos meatus ac gyros obſtruendo auditui noceat. Organon guſtus, quod lingua conſtituit, & oris eluitiones cum aqua ſimplici factæ & calidæ iam vſitatæ infuſorum varii generis ſorbitationes percommode abſtergunt & mundant, vtpote de nocte in lingua obortus lentor papillares eius tabulos obſidens calida ſic aqua extergitur, vt non tantum ad meliorem guſtum, ſed & ciborum maſticationem & faciliorem mixtionem cum genuino ſuo ſucco ſoluente diſponatur. Tactum, qui toto diffunditur corpore, frictionibus matutinis conuenienter inſtitutis curare vtiliſſimum & a veteribus valde celebratum conſilium eſt, quandoquidem hoc pacto diſcuſſa ſuperflua humiditate ſpiritus ſegneſcentes in motum concitantur, vt ad corporis & mentis exercitia expeditius influant.

2. PROFECTO autem nullius ſenſorii maiorem hodie mortales habere ſolent curam quam narium, quem in finem non tantum excogitata fuerunt varia odorum oblectamenta, quæ in balſamis ſolidis, liquidis, ſpirituoſis, fumis ac pulueribus ſuauiſſimi odoris conſiſtunt, quibus continuo nares deliniunt, ſed & alia nunc frequens vbiuis ferme regnat nares purgandi ratio per ſingulares pulueres errhinos & ſternutatorios ex tabaco variisque ſpeciebus odoratis & cephalicis confectos, quibus naribus attractis viſcoſum in narium cauernulis hærentem humorem colliquare ac deturbare conantur. Quemadmodum autem ſalubritate ſua ac vſu non caret dictum narium purgamentum, ita tamen tanta iam increuit intemperies, non dicam veſania, nonnullorum, vt mira conſuetudine vel imitatione aut auctoritate aliorum inducti, tali puluere nares perpetuo vexare & irritare videantur, vt etiam inter mutua colloquia, conuentus ac coenam deeſſe aliquid humanitatis credatur, niſi quis pyxidem ſuam, qua ſeruari puluis ille ſolet, ſingulari officio ac inſeruiendi eius ſanitati ſtudio alteri offerat ad muci officinam purgandam. Cum autem peruerſus talismodi abuſus, dum ſingulis fere momentis naribus talismodi puluis attrahitur, non parum damni ac nocumenti efferat ſiccioris perſertim naturæ hominibus; itaque conſtitui de legitimo horum puluerum vſu nec non praua illis abutendi ratione in præſenti verba facere, & non inutilem hanc materiam paulo vberiori euolutione pertractare.

3. VT autem eo felicius in noſtro inſtituto progrediamur & emolumenta ac damna dictorum puluerum rite exponamus, vtile ac e re fore indico ante in ſternutationis naturam, materiam & modum agendi errhinorum paulo penitius inquirere & ipſum quoque locum, ex quo riuus ille mucidus deriuatur ac ſtillat, ſecundum anatomicorum recentiorum accuratas obſeruationes determinare ac perſpicere. Nolumus autem rebus maxime intenti litem mouere de ſternutatorii nominis deriuatione ac ortu, multo minus, an illud vocabulum barbariſmum ſapiat, ex criticis decidere, ſed tantum

breui-

breuiter strictimque illud in limine præmonere allubescit, per pulueres sternutatorios nos intelligere tabaci varii generis folia & radices aliasque vegetabilium species rite siccatas & præparatas inque formam pulueris redactas, quæ naribus susceptæ inspiratione membranam narium irritando spissum vel aqueum humorem euocant, siue cum forti ac sonora aeris explosione, quo casu vocari solent sternutatoria, siue sine illa, vbi errhinorum nomine insigniuntur, vtut sternutatoria græcis quoque errhina veniant, meliori tamen vocabulo ptarmica designentur. De vtrisque autem hic loci agere decreuimus, præsertim cum ptarmica pro diuersa dispositione hominum facile in errhina & versa vice in ptarmica degenerent.

4. PRIMVM omnium autem, quo veritas dilucide appareat, constare debet, quænam pars corporis principaliter afficiatur ac patiatur in sternutationis actu, & ex quo loco insignis illa muci quantitas, quæ mediante talismodi remedio extrahi solet, stillet ac deriuetur. Magnam autem hac in re inter veteres & recentiores passim deprehendimus dissensionem, dum plures ex veteribus actionem ac motionem ipsius cerebri esse sternutationem affirmant, quæ in consensum rapiat thoracem, sicuti quondam HIPPOCRATI & ARISTOTELI placuit. Alii potius principaliter illam actionem thoracis esse, quæ occasione irritationis factæ in naribus accidat, tuentur. Ita etiam circa partem, ex qua humor ille excrementitius effunditur, in diuersas abeunt partes. Plerique ex veteribus cloacæ huius originem esse cerebrum adstruunt, recentiores autem ex externis tantum capitis partibus materiam hanc fluere firmis ratiociniis autopsiæ anatomicæ innixis comprobare satagunt. Nos non diutius refutationibus veterum immorabimur, neque sub examinis incudem etiam nonnullorum recentiorum placita reuocabimus, sed breuissimis sententiam nostram exponimus, nempe sternutationem esse violentam actionem & motionem fluidi elastici tenuissimi, quod spirituum vulgari nomine venit, in neruis non tantum,

qui intercostales musculos descendunt. Quæ motio impetuosa ac præternaturalis cum sit & cum magna constrictione partium neruearum ac musculosarum coniuncta, hinc non inepte a veteribus conuulsio, siue etiam epilepsia parua, leuis, & particularis dicta est, præsertim ab AVICENNA *l.* 3. *c.* 2. *Tract.* 2. Et tametsi etiam experientia doceat sternutationem sæpiuscule præcedere epilepsiam, vel etiam illam sequi, sicuti id docte inter alios notauit WEDELIVS in tractatu *de medicamentorum facultatibus p.* 211. Vt ex eo appareat magnam esse affinitatem ac conuenientiam inter epilepsiam & sternutationem, illud tamen teneri meretur hanc esse vtriusque differentiam, quod conuulsio in sternutatione sit magis intrinseca, siue extra cerebrum eiusque membranas, in epilepsia autem intra cerebrum, vbi dura mater principaliter violentissima constrictione afficitur, sicque totum ferme corpus in consensum trahitur. Ex quibus patet sternutationis sedem non quidem cerebrum esse, attamen spiritus, qui neruos incolunt, principaliter esse affectos. Et deinde iam clarum ac perspicuum fieri potest, quare a solo irregulari ac concitato spirituum motu in dispositis sternutamentum moueri possit. Ita curiosæ sunt obseruationes, quæ confirmant, nonnullos, quoties cum vxore rem habere gestirent, immediate ante cœptum opus ter quaterque sternutare coactos fuisse, qua de re legi meretur STALPARTIVS van der WIEL *obs.* 6. *part. prior. p.* 44. it. AMATVS LVSITANVS *scholiis curation.* 3. *Cent.* 4. *fol.* 370.

5. CVM autem sternutatio affectio spirituum sit, qui primas in regenda tota machina tenent partes, & ex quorum constitutione boni vel praui effectus in corpus redundant; hinc etiam a vetustissimis temporibus sternutatio actus boni & mali ominis signum fuit. Ita optimum signum fuit & adhuc est reconualescentiæ, quando ægrotantes incipiunt sternutare, qui alias difficulter admodum id faciunt propter virium defectum siue spirituum non sufficientem influxum, vnde vulgatum illud inter medicos Parisienses est: sternuit, salua res est, & Mo-

& Mosocomio capelli debet, circa quam rem videatur Mosantius PRIOSIVS in epistolis p. 204. ita etiam BALLONIVS ad Theophrasti librum *de vertigine* p. 9. vulgo, ait, Xenodochiis iubent ægros exire, cum primum sternutant, quod bono id fiat omine, & quod in limine sint sanitatis, quasi victa calore naturali morbifica sit materia cocta & modificata. Ex aduerso etiam obseruatum fuit, sternutationem mali fuisse ominis, tum frequenter pestilentiam vel alium grauissimum morbum præcesserit. Ita THVCYDIDES lib. *de bello Pelopones.* §. 131. *fol.* 180. pestilentis cuiusdam malignæque sternutationis meminit, in famosa illa Atheniensium peste grassantis. POLYTORVS VIRGILIVS etiam *Lib. VI. de inuent. rerum Cap.* 2. itidem similis sternutationis mentionem facit, qua omnes, qui aliquoties sternutassent, paulo post extinguerentur. Asseritque ex recentioribus DIEMERBROCCIVS *Lib. de peste Cap.* 15. Tempore grauis illius pestis an. 1635. neminem se vidisse conualescere, qui durante morbo sternutasset sæpius. Exinde iam mos bene precandi sternutantibus, qui etiam diu ante Sospitatoris nostri ortum apud ethnicos, & ante ipsum Aristotelem obtinuit vt *Famianus, strada prolusionum academ L.* 3. refert, deriuandus videtur. Inualuit etiam is mos & semper continuauit per omnes ferme nationes, etiam Turcicum regnum, (vtut Angli hodienum eum non obseruent,) vt ad sternutationem vel caput denudent, aut corpus inclinent, & sternutantes salutent his verbis: Deus te adiuuet, vt minus etiam vrbanus ille habeatur, quisquis hæc, quicquid est humanitatis, negligat. vid. laudatus PRIOSIVS.

6. HISCE iam missis res maxime poscere videtur, vt recipiamus nos ad examinandum & inquirandum, in quænam corporis parte stationem potissimum habeat sternutatio, & vnde mucosi istius & squalidi humoris eiectio oriatur. Memorandum autem hic venit perperam veteres diiudicasse ex cerebro illud, quod sternutamento eiicitur, ortum suum habere. At vero infelicitati temporum, quæ obseruationibus anatomicis circa corpora humana admodum sterilia fuerunt,

id condonandum eſt, vtpote manifeſtiſſime hodierno tempore demonſtrari poteſt, os ethmoides ſeu cribriforme foraminulis variis inſtructum, non aptum eſſe ad transmittendam vel emittendam, quandam materiam fluidam, cum firmiter foramina, vtut pervia, dura matre & neruorum ramulis per hanc tranſeuntibus occluſa ſint, vt nullum fluidum etiam tenuiſſimum, ſicuti eſt ſpiritus vini rectificatiſſimus, ibi detentum ne ad minimam guttam tranſire & ad nares deſcendere poſſit. Denique & illud clariſſimæ veritatis eſt, humorem talem, qui per ſternutationem diſcutitur, intra duram matrem & cranium nunquam deliteſcere, neque talem reperiri in cerebri ventriculis, nec glandulam pituitariam ſuam, quam ſecernit, lympham huc amandare; vt adeo cloacæ huius origo alio in loco quærenda ſit. Deinceps & nunquam hoc demonſtrari poterit, aerem neque odores, multo minus alia externa inſpiratione immediate in cerebrum peruenire poſſe, hinc optime GALENVS *de ſimplicibus medicamendis* ſcribit: Errhina quæ mediante inſpiratione attrahuntur in nares non, vt vulgaris eſt opinio, per os cribriforme ad cerebrum ſcandunt; ſic etiam mera perſuaſio & figmentum eſt, in illis, qui tabaci fumigationi perpetuo ſtudent, anteriora cerebri eſſe ſiccata & fumo nigro infecta, quod clariſſime variisque diſſectionibus factis refutauit NEANDER *in Tabacologia pag.* 228. *& ſeqq.*

7. QVODCIRCA rectiſſime cum recentioribus ſternutationis ſubiectum & originem muci, qui naribus ſolet expurgati, nec non ipſius olfactus organon credimus eſſe cauernoſam interiorum narium ſtructuram & oſſeam concamerationem, quatenus nempe membrana non tantum ad ſenſum, ſed & ad pituitæ eiectionem diſpoſita inueſtitur. Operæ pretium autem duco hac occaſione accuratius paulo, qua tamen fieri poteſt breuitate, internum narium mirabilem ſtructuram perluſtrare. Quod autem internam narium concamerationem ſpectat, deprehendimus varios ſinus & cauitates oſſeas dein gyros anfractuoſos oſſeos triplices, qui ſcalæ, it. oſſa turbinata

ſpon-

spongiosa vocantur, quorum fabricam & vsum singulatim iam perspicere placet. Sinus autem illi recte numerantur duodecim, nempe duo sphœnoidei, qui intra os, quod sphœnoides dicitur, excauati sunt & sellæ equinæ subiacent. Ex istis per anum foramen humores delabuntur in binos meatus, qui a naribus ad fauces tendunt. Ethmoidei sex numerantur,qui frontalibus & spœnoideis intermedii sunt, in vtroque latere tres, & hi tenuibus ossibus transuersis & non nonnihil obliquis ab inuicem distincti sunt, quorum anteriores reliquis ampliores sunt, in quibus etiam foramina duo reperiuntur, quibus mediantibus anterior hic sinus ethmoideus cum maxillari communicat. In osse frontis iuxta nasi radicem duo quoque exstant sinus dicti frontales, quorum vnus sæpius altero amplior & distinctas etiam fouet cellulas. In illorum sinuum postica parte foramen est, quod narium posteriorem partem respicit. In maxilla autem superiore duæ cauitates amplissimæ sunt, in quarum superna parte vnum est foramen & breuis ductus, qui ex sinubus ethmoideis anterioribus humomorem recipit.

8. SINVS hi dicti duodecim nec non os vomeris omniaque ossa ad narium fabricam spectantia inuestiuntur membrana, quæ propter officium suum dicitur pituitaria, hancque cum sinubus narium ex omnibus accuratissime descripsit VIEVSSEN *in Neurologia cap. XVI. pag.* 187. vbi asserit illam esse fungosam, spongiosam ac glandulosam quamplurimis diversi generis vasis instructam, quæ si digitis comprimatur,mucum statim emittat, sique in aquam immittatur, spongiæ ad instar intumescat. CASSERIVS PLACENTINVS illam dicit esse spongiosam, subliuidam & multum sanguineam, ita vt si digitis leuiter fricetur, sanguinem effluere faciat. Et obseruaui in anatomia cadaueris masculini a me celebrata membranam hanc numerosissimis arteriolis stipari, quæ iniectione liquoris spissi rubicundi adhuc dum in capite siccato elegantissime apparent. In plexulos hepatis vterini plexibus non absimiles numerosas has arterias ex carotidum ramis exter-

nis

nis enatas exire auctor est idem VIEVSSEN *Loc. cit.* Hæc iam membrana, glandulis copiosissimis prædita, ex innumeris hisce arteriolis partem aquosam, lymphæ neruorum ac cerebri elasticæ spirituosæ actiuitatem infringentem, instar cerebri separat, & per breues quosdam ductus, quos vasa mucifera laudatus VIEVSSEN nominat & quorum aliqui setam admittunt & circa posticam ossis vomeris & vtriusque ossis palati partem apparent, expurgat & in nares ceu communem cloacam deriuat. Hæc itaque membrana, quæ ab vtroque ossis occipitis processu oritur lateque expanditur & interne œsophagi tunicæ continua est ac laryngis latera contingit, os vomeris ossaque spongiosa & turbinata omnesque superius nominatos sinus duodecim obducit, est emunctorium principale ipsius muci, qui secernitur in naribus & sinubus, vbi mora nonnunquam nimium lentorem contrahit. Non autem vbique est æqualis crassitiei vel conformationis, nam quæ posticæ vtriusque ossis palati parti appenditur, ea crassior est, & fere tota glandulosa & muciferis instructa vasis intertexta videtur. Illa autem membranæ pituitosæ pars, quæ duodecim sinus inuestit, subalbida, mollis & spongiosa est, valde autem membranosa & magis tensa apparet illa, quæ ossibus sic dictis turbinatis insternitur; de his autem ossibus CASSERIVS *de fabrica nasi Lib. 3. cap. 16.* scribit: *In profundo narium recondita sunt ossicula illa oblonga spongiosa, quæ gradu scalæ videntur appellari, eo quod gradatim vnum supra aliud positum sit, turbinata hæc ossa dicuntur.* Oriuntur ex parietibus narium ossibus in quam cauitatem genarum interne sepientibus, vbi initio tenui exorti statim crassescunt & turbinis formam adsumunt, vndique libera & nusquam nisi suo principio alligata, ita deorsum pendula dependent, vt intermediam quandam latebram inter os genæ conficiant. Et sane iucundum spectaculum est, hæc ossicula seu lamellas osseas, quæ neutiquam cartilagineæ sunt, in varios cylindros tubulos & semicirculos osseos conuolui, vt quasi in diuersos specus & labyrinthos, vbi alia in aliam tendit, diuidi. Hæc singula spongiosa ossicu-

ficula, singulæque eorum lamellæ & inde effictæ cauitates tunica etiam spongiosa, sed magis neruea inuestiuntur. Hinc etiam hæc ipsa magis præ aliis membranæ partibus sensu exquisitiori gaudet; sicuti enim tota membrana pituitaria per nares extensa sensum suum ac motum maxime nanciscitur non tam a primo, quam a secundo ramo quinti paris emissi, ita maxime hi nerui plurimas fibrillas per membranam, ossa turbinata obducentem, spargunt atque distribuunt, hinc merito huic tunicæ & dictæ ossium turbinatorum conformationi odoratus organi titulus tribuendus est, cum non peculiaris huius tunicæ textura neruea tensa alium vsum arguere videatur, quam vt tantum mucum separet: quocirca BARTHOLINVS in tractatu *de olfactus organo*, rectissime scribit: *quo maior tunicæ narium est superficies, eo plura neruosa extrema in eam terminari possunt, pluresque aeris particulæ in eandem impingere.* Hinc etiam laudatus auctor in venatico exquisitissimi sensus cane inextricabilem & plane innumerabilem lamellarum in semicircularem figuram curuatarum progerminationem & circumuolutionem inuenit, & animalia olfactu excellentia officula talia cucullum vel concham veneris figura referentia semper plura, longiora, magisque contorta possidere scribit.

9. SENTENTIA itaque nostra est, tunicam hanc sensibilem ossa turbinata cum illorum cauitatibus inuestientem subiectum maxime esse odoratus, cuius organon in tunicæ narium multiplicata, dum ex angusto in angustum ipsa tendit, & in concauitate officulorum aerem odoriferum non tantum remorante sed & verberante consistit. Et sicuti in hac tunica particulæ odoriferæ fluido respirationis impulsæ percipiuntur, ita etiam nullum dubium est, in eadem tunica varios pulueres vel species naribus susceptas ibique appulsas percipi sensumque irritatorium ab iisdem excitari, adeo, vt idem subiectum odoratus & sternutationis sit. Irritata autem illa tunica in consensum vtique trahitur tota tunica narium pituitaria, propter eandem communionem neruorum, nec non con-

tinuitatem, ita, vt fibris eius conſtrictis & compreſſis ſuccus ille, qui in eadem hæret, copioſe & vbertim excutiatur.

10. DESCRIPTO iam ſufficienter ſternutationis organo & ſubiecto, illoque loco, e quo promanare craſſus ille mucus ſolet, qui ſternutatione eiicitur, reſtat iam vt etiam breuiſſimis naturam ſternutationis ſiue motus ipſius thoracis conuulſiui cum violenta exſpiratione & aeris exploſione vehemente iuncti indolem perluſtremus, & maxime, quomodo thorax & diaphragma ab irritatione narium tunicæ in conſenſum rapiantur. Notum autem iam eſt ex anatomicorum obſeruationibus, non tantum primum neruorum par, quod proceſſuum mammillarium nomine venit, verum etiam ſecundum ramum quinti paris neruoſi intra cranium oriundi abire ad pituitariam membranam, maxime autem ad illam partem, quæ oſſa turbinata ſic dicta ſeu ſpongioſa inueſtit, vbi non modo ſenſus ſiue perceptionis odoriferarum atomorum, ſed & omnis motus & contractionis huius membranæ cauſa exiſtit. Quoniam autem per neruorum intercoſtalium quoad maximam ſuam portionem neruis quintæ coniugationis debetur, hinc facillime ratio peti poteſt, quare irritatione facta moleſta in naribus, quam ſemper ſubſequi ſolet influxus celerior neruei fluidi, in conſenſionem ſimilemque actionem ſpiritus in neruis intercoſtalibus exiſtentes rapiantur. Optime hinc VIEVSSEN *Lib.* 3. *cap.* 5. ſcribit: *In ſternutatione ſtatim ac nerueæ fibræ, quæ in membranam narium interiora occupantem deſinunt, a re quauis acri vellicatæ corrugantur, illico diaphragma propter altiorem inſpirationem a ſpiritu animali per neruos intercoſtales deuecto excitatur, deprimitur & ſubinde membranæ narium, ſpaſmo remittente, ſeptum transuerſum ſuperiora verſus vehementer retractum violentam exſpirationem excitat.* Ex quibus dictis & adductis patet diaphragma potius & principaliter ſedem & ſubiectum ſternutationis eſſe dicendum, quam ipſum caput vel in eo contentum cerebrum, tametſi non negandum ſit, ex influxu concitatiori ſpirituum, qui occaſione vellicationis ac morſicationis tunicæ narium ner-

nerueæ contingit, violentum hunc thoracis motum dependere. Strepitus autem ille & aeris sonora explosio, in sternutationis actu quæ contingit, vnice proficiscitur ab aere per exspirationem celerrime ex trachea in anfractuosos narium meatus & ibi contractione quasi angustatos, vi transeunte & irruente, vbi reuerberatione, allisione & fractione talem strepitum & sonitum edit, vnde etiam sæpius fit, quando sic aer primum vehementer inspiratus maxima vi in exspiratione expellitur, vt etiam cibus & potus in ore & faucibus hærens eiiciatur, lapilli in interiori aure hærentes, vti nuperrimum hic exemplum docuit, expellantur, vel calculi ex renibus & vretheribus in vesicam deturbentur, aut etiam fœtus propulsio ex vtero promoueatur.

11. Hisce iam pertractatis ordo postulat, vt non tantum illa, quæ sternutationem excitare apta sunt, perspiciamus, sed maxime etiam, quod nostræ est tractationis, ad ea dirigamus animum nostrum atque inquisitionem, quo illa ipsa, quæ ingrediuntur & constituunt famosos illos pulueres errhinos & ptarmicos, cognoscamus, & medice examinemus. Et cum iam noster scopus saltim eo tendat, vt non tam illa, quæ intrinsecus in corpore ansam præbere possunt huic adfectui, inquiramus, quam potius externas causas scrutemur. Hinc omissis illis, quæ vtique vberiorem tractationem merentur, saltim iam occupati erimus circa causas externas. Breuibus autem asserimus; omnia illa quæcunque membranam illam narium sensu exquisito pollentem, vellicare, irritare & morsicare apta sunt, illa etiam sternutationem facili negotio mouere possunt. Ita sola titillatio cum penna vel cum papyro conuoluta facta, sternutamentum promte ciet. Et compertum est, irritari etiam nares & sternutationis motum produci per repentinum transitum e loco obscuro in admodum illustratum. Vnde etiam recte dixit ARISTOTELES: *sternutat, qui sub solem se committit.* Cl. SCHNEIDERVS tract. *de sternutatione* refert, concionatorem quendam se cognouisse qui cum soli exponeretur, bis, ter vel etiam sæpius sternutare coactus fuerit,

 quod

quod tamen tantummodo locum habet in ſubiectis ſenſibilioribus. Ratio autem huius effectus hæc eſt: radii ſolares penetrantiſſima ſua actione ac motione aerem commo- mouendo, ipſos etiam ſpiritus tunicæ narium inſidentes fortiter commouent; non ſecus ac videmus lucem ſolarem ob vehementiſſimam ſuam actionem oculis laborantibus non conferre, ita vt etiam ſolus adſpectus lucis in ophthalmia cauſari vel eandem ob cauſam dolorem augere poſſit; ſiquidem nulla ſenſatio nulla perceptio in machina noſtra microcoſmica ſine præcedenre tactu vel tremula motione membranarum fit.

12. VT autem propius accedamus ad materiam & naturam illorum, quæ vel tantum pituitam e naribus euacuant, vel cum aeris exploſione illam educunt, dicimus: omnia ea eſſe indolis ſalino-ſulphureæ acris, quandoquidem non omnia ſalia, vti ſunt neutra, media, ſalia etiam acida tali facultate pollent, quippe quæ fixioris naturæ & ſpiculis craſſioribus dotata minorem ingreſſum habent in tenuiſſimos fibrillarum membranacearum poros, ſed requirantur paulo ſubtiliora, qualia ſunt ſulphurea & acria, quæ motu inteſtino ætheris ſtipata longe penetrantiora ſunt & intimioris admiſſionis, vnde videmus ſalia volatilia naribus indita promte colliquare pituitam, imo ſternutationem excitare. Quinimo admodum veroſimile eſt, principium illud, quod in errhinis & ſternutatoriis operatur, ad alcalinam potius quam acidam naturam accedere, præſertim cum acida eneruent & notabiliter infringant illam vim, teſte experientia & antiquiſſimo auctore PLINIO qui hiſtor. nat. *Lib.* 23. *ca.* 1. inquit: *ſternutamenta acetum olfactu cohibet.* Et cum omnia purgantia propter idem ſal acre irritans ſubtile volatile plus minus cauſticum, ſint ſimul validiora ſternutatoria & ipſorum vis purgans manifeſto eneruetur atque cicuretur ſalibus acidis, dum nempe hæc ipſa ſal illud tenue volatile alcalinum figunt & motum iſtum ætheris igneum ſiſtunt, ita enim non inconuenienter argumentari

tari licet eodem sale gaudere sternutatoria, quo ipsa purgantia. Accedit & illud, quod tabacus errhinorum & sternutatoriorum princeps sale volatili acri sulphureo copiosissimo polleat, qui intra assumtus ventriculi, œsophagi & intestinorum membranulas fortiter vellicando & vomitum & sedes violenter ciere solet, manifesto documento: non alium modum agendi sternutatoriorum emeticorum ac purgantium esse, quam qui in morsicatione, insultu & rosione tunicarum nerveo glandulosarum versatur. Deinceps elementum illud, quo agunt ptarmica & errhina, salinæ volatilis sulphureæ naturæ esse vel ex eo intelligi potest, quod pleræque herbæ cephalicæ, quæ sale subtili volatili oleoso gaudent, cuius generis sunt nominatim origanum, ruta, flores anthos, maiorana, thymus, serpillum, basilicum, semen nasturtii, sinapi, coriandrum, cubebæ, vel recentes vel melius sicco modo naribus inditæ promte sternutatorium vel tantum errhinum effectum exhibeant.

13. Non autem occupati erimus totum catalogum omnium errhinorum & sternutatoriorum proponere, siue totam materiam errhinorum recensere, sed tantum animus est breuissimis exponere, ex quibus vsitatissimi isti pulueres, qui naribus inspirantur & attrahuntur, euacuandi muci causa componantur, siue quænam illorum ingredientia, quis modus præparandi sit, vt eo melius postea perspicere queamus, quid damni vel emolumenti adferre queat illorum rectus vsus atque peruersus abusus. Dixi autem superius, puluerum horum ptarmicorum princeps ingrediens esse ipsum tabacum seu herbam nicotianam; postquam enim huius herbæ maxima vtilitas generi humano innotuit, sub variis formis interne & externe vsui humano illam adaptarunt, & cum nautæ ac milites, quibus initio frequentior fuit tabaci vsus, experimento didicissent, tabacum in puluerem redactum & naribus inspiratum esse ptarmicum, & hoc ipso exonerari caput vtilitate optima, hic vsus postea ad multas gentes & nationes peruenit, & primum ad Italos, apud quos talium puluerum vsus est

frequentiſſimus, poſtea ad Gallos & etiam ipſos Germanos ſeſe extendit, factum, vt tabacomania iam multi laborent, & ipſa conſuetudo talem puluerem fecerit pene cum aëre neceſſarium, ita plerisque inutilis & ſuperfluus imo noxius eſt. Multi recto eius vſu primo, deinde facta conſuetudine ſunt verba Magneni de tabaco, poſtea contracto habitu tantam huius pulueris copiam abſumunt, vt hominem nouerim, qui die vnico pulueris tabaci optimi vncias tres naſo ſuo perdiderit. Sed opus iam eſt, vt de præparatione horum puluerum quædam ediſſeramus, quibusque in locis præparentur, notum autem eſt præparari maxima in copia Bononiæ, Trienti, Venetiis, Turini, vnde etiam ad alias diſſitas regiones magno mercatorum lucro affertur. Modus autem præparationis hic eſt, ſumitur nempe præſtantiſſimus tabacus de Leuante & eius ſtipites ac ceſpites aqua roſarum infunduntur, poſtea ſiccantur & in minutiſſimum rediguntur puluerem, qui cum ſolutione tenui tragacanthæ miſcetur, & in paſtam redigitur, quæ poſtea ex tenuiſſimis tuniculis ferreis compoſitum eſt anguſtiſſima foramina relinquens, traiicitur, ita ſub ſpecie tenuiſſimorum pilorum apparet, qui dein ſingulari encheireſi vaſe concauo magno excipiuntur, & continua agitatione & ſuccuſſione in globulos minutiſſimos rediguntur, qui germanicis ſub nomine gekörnter Toback venit, qui poſtea oleo de cedro vel iaſmino, pergamotti ſuaui odore imbuitur & talis ex Italia ad nos adfertur. Turini flores aurantiorum exſiccatos item flores rorismarini admiſcere ſolent. Alius autem eſt modus hunc puluerem in Hiſpania præparandi: hic enim loci in tenuiſſimum pellinem, qui in fumum facile abit, redigitur. Nempe ſumunt tabacum optimum de Braſilia, & in cameras calefacta extreme illum ſiccant, vt inter manus teri poſſit, talem iam indunt duobus ſacculis ex linteo ſubtili confectis, poſtea in alio conclaui puro vir, qui bene nares, oculos, & os ſingulari adaptato inſtrumento muniuit ac defendit, duos hos ſacculos vehementiſſime inter ſe concutit, vt tenuiſſimus puluis ſub forma fumi per porulos ſacculi expellatur, qui deinde

inde in conclaui excipitur, & ad vsum colligitur, & hic iam propter tenuitatem suam inspiratione improuida facile ad ipsam laryngem asperamque arteriam transit ibique irritatione facta tussim concitat. Præterea vsitatus hoc tempore adhuc est alius, qui ex Portugallia ad nos sub forma pulueris non adeo subtilis coloris ex flauo viridescentis & odorem sicut panis grossior Westphalicus vulgo Bonpournickel de se spargit, & ex foliis optimi nigri tabaci prius in aqua rosarum maceratis præparatur, vt nimia eorum acrimonia salino sulphurea extrahatur; postea folia exsiccant & puluerem ex ipsis conficiunt, quem sine suaueolentia vtplurimum relinquunt.

14. PRÆTER has præparationes simplices adhuc innumeræ restarent magis compositæ describendæ, dum quiuis ferme pharmacopola vel medicus gratiosus in quauis regione peculiarem excogitat compositionem, vt non tantum colore sed & odore ac consistentia pulueres hi admodum inter se different, vbi tamen tabacus manet basis, quod modo varias species cephalicas fragrantissimi odoris ad meliorem gratiam conciliandum admisceant. Nostri iam erit officii, vt præstantissimas & valde expertas & quas nos magni facimus, tantummodo hoc loco adducamus, vt quiuis habeat, quo casu necessitatis pro morborum & humanæ temperiei vti queat. In antecessum autem hic moneo, duo præ cæteris elegantissima & præstantissimæ virtutis plane vel parum cognita me magni facere, quorum vsum etiam variis in adfectibus magno cum fructu & capitis robore adhuc expertus sum, quorum primum est resina ligni guaiaci, non illa, quæ spiritu rectificato ex rasura huius ligni extrahitur, sed quæ mediante coctione cum aqua tantum simplici elicitur; dum nempe in ipsa aqua per sufficiens tempus rasura coquitur; decoctum postea leni calore ad siccitatem vsque inspissatur & sic ptarmicum pulcherrimum emergit, quod suaui balsamico odore nares adficit & satis potenter pituitam colliquat. Alterum est benzoe in flores resoluta, quando nempe huius gummi optimi puluis in aqua pluuiali coquitur, quæ identidem inspissatur,

ita

ita puluis odoris ſuauiſſimi ex ſplendeſcentibus miculis & ſquamulis compoſitus conficitur, qui naribus attractus penetrantia ſua ad motum eximie ſuſcitat & denſatum ibi humorem extergit. Quod autem horum remediorum præparatio cum aqua inſtituatur, hæc ratio eſt; quoniam hæc ex reſinoſis iſtis corporibus præter ſulphureas, acutas, ſalinas ſcindentes & pungentes partes extrahit, quæ hic maxime deſiderantur.

15. Sed vt ad noſtras, quas laudamus & laudauimus formulas, redeamus, ſequentes cum beneuolo lectore communicabimus. Recipe ſacchari optimi vnciam ſemis, balſami apoplectici grana duodecim, florum benzoes, reſinæ ligni quaiaci ana grana decem, miſce. Puluis hic gratiſſimi eſt odoris & egregie neruoſas capitis partes ſolatur, nec non pituitam ſatis efficaciter educit. Hinc merito cunctis ferme errhinis eſt præferendus; præcipue autem ſingularem opem ſpondet in capitis ſeu actionum animalium torpore, vertigine, nimia ſomnolentia, decubitu humorum catarrhali ad dentes, ad aures, capitis grauatiuo dolore; egregie quoque conducit pituitoſis & qui caput imbecillum habent. Altera formula hæc eſt. Recipe pulueris tabaci, infuſione aquæ roſarum prius mitigati, vnciam ſemis, florum aurantiorum exſiccatorum drachmas duas, olei florum aurantiorum optimi Italici guttas decem. Lenis operationis hic puluis eſt, & ſuauem odorem ſpirat. Tertia hæc erit, recipe pulueris ligni aloes, ſuccini pulueriſati, tabaci ana drachmam vnam, caſtorei grana decem, olei maioranæ guttas quatuor, puluis hic in diſpoſitione ad apoplexiam, epilepſiam, paralyſin, vertiginem egregii vſus eſt. Parandi modus hic eſt quartus, ſume ſalis volatilis ammoniaci ſicci drachmam vnam, olei maioranæ guttas decem miſce. Hoc penetrantiſſimum eſt errhinum, ſolo odore, vel melius puluere eius naribus attractum in deperdito odoratu ab humore craſſo, copioſo, ſpiſſo, frigido, quale quid accidit in coryza, nec non in naribus plane occluſis, item apoplectico, epileptico paroxyſmo, nec non in affectibus ſoporoſis

rosis efficacissimum. Quinta pulueris compositio hæc est recipe radicis iridis florentinæ drachmam vnam, florum balaustiorum, rosarum rubrarum ana scrupulos duos, florum anthos, lauendulæ drachmam semis, hellebori albi grana octo, moschi in spiritu rosarum soluti grana duo, puluis exinde fit varii & grati coloris, & talis ex Turcia adferri solet, nec vsu suo defraudandus; hoc saltim vitii habens, quod linteamina propter flores balaustiorum rubro colore inficiat. Sexta est, recipe florum liliorum conuallium, maioranæ, pulueris tabaci ana drachmam vnam, hellebori albi grani duodecim, olei maioranæ, cubebarum ana guttas quatuor; puluis hic si sternutatio mouenda est, & pituita crassa educenda, naresque muco obstructæ, in pituitosis & phlegmaticis egregie suum facit officium. VII. Recipe radicis valerianæ, seminis fœniculi, pulueris tabaci ana drachmam vnam, florum benzoes grana duodecim, olei cubebarum, fœniculi, maioranæ guttas duas, spiritus rosarum guttas duodecim, misce fiat puluis, qui in adfectibus oculorum, visus imbecillitate, nimiaque illorum serositate vsum habet non contemnendum. VIII. Clarissimus LENTILIVS in *miscell. parte 2. p. 564.* hunc puluerem magnifacit in grauissimis capitis adfectibus; recipe olei succini scrupulum semis, lauendulæ, rorismarini, saluiæ, rutæ, spicæ ana guttas tres, balsami apoplectici grana octo, incorporentur cum saccharo canariensi finissimo, vt fiat puluis. Puluis mechoacannæ albæ cum oleo fragranti eximium quoque errhinum constituit, id quod ex Insula Malthæ adferri solet.

16. RECENSITIS sic optimis, quæ vsui inseruire possunt, errhinorum & ptarmicorum formulis, vtile futurum iudico, si de illorum vsu & abusu etiam verba faciam, illumque rationibus & experientia munitus aperte ostendam. In confesso autem est, omnino talismodi pulueres, si modus in hisce sit & prudenter applicentur, salubritate ac fructu non carere, quandoquidem in dubium vocari nequit, membranam illam narium, quæ in capite tam late se extendit, & tot anfructuosos ossium gyros ac sinuosas cauitates obducit, eo officio fun-

gi, vt viſcoſam, mucidam ac ſeroſam ſuperfluam materiam ex ſanguine ſecernat, quo ipſe purior, agilior, & ad fluidi neruei ac cerebri elaſtici productionem aptior euadat, dum liberatus eſt ab ea materia, quæ eius actiuitatem, expanſionem elaſticam impedire ac retundere poterat. Quinimo per ſolenne hoc narium emunctorium; ſeparata ſic debite materia pituitoſa, præſertim in illis, qui eius copia abundant, ſanguis in progreſſu & circulo ſuo per caput longe liberius ac minus impedite circumuoluitur, cum alias ſi obſtructis naribus refertus ac onuſtus talismodi lento humore ſit, deprehendamus, & grauitatem capitis cum dolore, auditus difficultatem, tinnitum aurium, vertiginem, torporem actionum animalium, ſomnolentiam, exinde oriri. Quemadmodum itaque legitimum exercitium actionum, quæ ſanitati præſunt, potiſſimum in debitis ſecretionibus & excretionibus fundatur: ita omnino medici opus atque intentio eſſe debet, ſi ſecretiones hæ labaſcant, ſi ſecretoria & emunctoria otientur vel obſtructa ſint, conuenientibus remediis, omnes ſecretiones ſollicitare, procurare, obſtructaque diſſoluere ac reſerare, cui fini etiam ſeruiunt purgantia, diaphoretica, diuretica, expectorantia, apophlegmatica, ſaliuantia & huius generis alia. Ex quo iam facile quiuis intelligere poteſt, remedia, quæ nares incitant ad excretionem muci, magnæ eſſe efficaciæ & inſigni niti fundamento in re medica, adeo vt illorum vſus æſtimandus merito ſit.

17. CVM autem natura optima ſit morborum medicatrix & vias monſtret, per quas duci inutilis humor debeat opportuniſſime, & medicina imitatrix naturæ ſemper ſit, hinc quoniam obſeruamus naturam ſæpius ipſam ſternutationem efficere & colluuiem humorum ſeroſorum per nares educere inſigni cum corporis leuamine, ſicuti videmus in coryza: ita etiam arte procurare nonnunquam licebit talem expurgationem ſeri effæti, inutilis, copioſi, præſertim ſi corpora fuerint pituitoſa, ſi humores circa caput ſtagnant, grauitatem & dolorem preſſorium inducunt, & nares humidæ obſeruantur.

Maxi-

Maxime omnium autem tale excretionis genus moliri licet, si homines certis anni temporibus assueti fuerint ipsius naturæ vigore talismodi excretioni siue profluuio feri per nares, quale quid si a causis variis cohibetur, non potest non magnam noxam toti corpori imprimis autem capiti inferre. Deinceps quando odoratus deperditus est ob nimiam humiditatem, circa hæc loca confluentem, vtiliter etiam applicantur pulueres errhini, qui non modo exsiccandi, sed & tonum fibrillarum neruearum roborandi facultate pollent. Siquidem notum est, vti omnes reliquos sensus, sic etiam odoratum perfici in sensoriis, quæ membranas habent nerueas, tensas, spiritu animali turgidas, vt tremulum & vndulatorium motum, qui ad omnem perceptionem requiritur, externum obiectum efficere atque imprimere possit. Quando itaque membranæ nimis sunt relaxatæ & copioso humido imbutæ, nulla odorum perceptio, sicuti manifesto patet in coryza, fieri potest; hanc autem humiditatem præter naturam congestam extergunt, absumunt pulueres tabacini speciebus & oleis cephalicis neruinis exaltati. Præterea per ipsas nares etiam oculi purgantur, dum serositates, ex oculorum glandulis plorantes, per punctum lacrymale in cantho oculi situm singularemque tubulum inter osseum, qui ad narium cauitatem tendit, ordinaria via descendunt, quemadmodum id apertissime videmus, dum lacrymas copiosas emittimus, quod magna humiditas ex oculis ad nares dilabatur. Quodsi itaque siue in puerili siue in senili ætate inque catarrhosis subiectis tono glandularum ocularium nimis relaxato humiditates crassæ, limosæ, vel etiam salsæ, acres, copiosius in oculis influant, & non modo illorum serenitatem sed & visus aciem turbant, tunc puluerum, quos in superioribus laudauimus, moderatus vsus summe erit proficuus. Præterea & ipsa experientia testatur, in visu abolito principio guttæ serenæ tales pulueres errhinos cephalicos, minus autem violenter sternutationem mouentes, hisce adfectibus opitulari efficacissime, in specie vero, quando incipiunt maculæ vel imagines minutæ inter cer-

nendum ante oculos agitari, dicta remedia laudem merentur amplissimam. Confirmat hoc suo exemplo *Cl.* BARTHOLINVS *in hist. anatom. cent. 5. obseruat. 1. pag.* 50. Postquam enim aliquamdiu inter legendum potissimum aut scribendum maculis vexatus fuerat, tandem ptarmico frequenter naribus immisso liberatum se, Deo benedicente, refert. Remedium autem hoc est, recipe tabaci opt. vnciam vnam, maioranæ, vncias duas euphras. sem. fœniculi ana drachmam vnam, agarici trochiscati scrupulum, aquæ fœniculi quant. suff. fiat puluis subtilissimus.

18. COMMENDAMVS etiam dictorum laudatissimorum puluerum vsum in aurium vitiis, quando nempe multæ serositates in capite collectæ ibi procumbunt & membranam tenuissimam nerueam, aurium labyrinthos obducentem, nimium humectant & relaxant. Tali in casu serum vitiatum ibi hærens percommode mediantibus errhinis vel sternutatoriis per ductus Eustachianos, ex auribus ad palatum abeuntes, euacuatur. Quando coryza infestat homines & maximo natura molimine ibi sordes pituitosas deponere quærit, quibus sarcinata est, non inutilis etiam erit horum remediorum vsus, opus tamen hic quadam circumspectione, in principio enim quando serum est nimis fluxile, salsum & acre, & cum impetu fluit ad nares, abstinendum ab hisce est, maior enim tunc adfluxus excitabitur, in declinatione autem, quando serum incipit fieri spissum & in crassas lemas abire, quæ interiora sinuum occupant, tunc nostros pulueres adhibere summe proficuum erit. Addimus & hoc, quod errhina rite præparata & balsamicorum ac cephalicorum additione roborata, nasum a fœtore, a polypo, aliisque concretionibus squalidis, nec non a malignis exulcerationibus præseruare possint. Compertum enim in praxi medica est, qua ratione serum malignis causticis salibus in grauiori scorbuto vel lue venerea infectum, ad has partes procumbat, illasque propter teneritudinem suam corrodat penitusque exedat, & fœdum ac incurabile vlcus producat, quod hisce remediis etiam potest auerti, partim dum eius-

modi

modi seri maligni vlterior stasis ac mora, qua semper maiorem corrosiuitatem induit, impeditur, partim etiam, quod balsamicis speciebus putredo praecaueatur. Tandem etiam illud insinuare hic licebit, ad memoriam & prudentiam hominis, quod quidem paradoxon videtur, conferre temperatum nostrorum puluerum vsum. Quemadmodum enim cerebrum, nimia humiditate obsessum, plane ineptum est ad actiones ingenii & memoriae exsequendas, dum idearum vestigia difficili negotio in fibrillas eius imprimi nec diutius detineri possunt &c. ita multo magis spiritus torpidi & segnes fiunt, quando sanguis vehit serum exsuperans; vnde exercitium iudicii ac promtitudinis ad ratiocinandum, quod in spirituum debita agilitate consistit, plane vacillat & imminuitur. Etenim non incongrue dictum a sapientissimis veterum, cerebrum siccum esse sapientissimum, & communi prouerbio, prudentes emunctiores, siue emunctae naris homines ob eandem rationem salutantur. Ex quibus liquido constat, apud pituitosos & illos, qui multum humidi generant, & cerebrum laxius ac mollius habent, ad actiones ingenii excitandas non minimam opem ferre & spondere puluerum talium exsiccantium & spiritus serenantium vsum. Et quamuis non immediate ex ipso cerebro educatur superflua serositas, e pituitaria tamen tunica, antequam ad ipsius cerebri interiora cum sanguine adscendit, illud ipsum contingit. Tandem curiosum est quoque quod WELSCHIVS *in syllog. curat. obs.* 12. scribat podagricum ex consilio Vlrici Ducis Würtembergici intra singula decennia semen maioranae cum origano naribus indita magnam muci & pituitae copiam extraxisse, nec vnquam podagram amplius sensisse.

19. VERVM dissertationis nostrae filum ad horum remediorum nos ducit abusum, qui latissime patet, tantus enim ille hodierno tempore est, vt vix quenquam videas, qui etiam moratioribus & prudentioribus accerseri gestit, qui ne minimo quidem temporis interuallo carere possit, talismodi pul-

verum inſpiratione, & non refertam hiſce pyxidem ſemper pera ſua circumferat, quo breuiſſimis interuallis ſemper nares replet & aliis etiam vrbanitatis cauſa offert. De tali autem peruerſa conſuetudine nihil boni exſpectari poſſe facile quiuis agnoſcet. Damnum autem, quod tales pulveres inferunt, differt maxime, prout ingredientia varia ſunt. Si enim ex vehementibus ſternutationibus compoſiti fuerint, & ita creberrime vſurpantur, non poſſunt non grauiſſima mala inde ſequi. Huius rei *Theodor*. KERCKRINGIVS *obſ. anatom. cap.* 2. flebile memorat exemplum cuiusdam ruſtici, quem interuectores nauis Harlemo Amſtelodamum vehebant, quique circumforanei cuiusdam perſuaſu eiusmodi pulueris periculum faciebat, quo tam vehementer ſternutare primum, deinde & tantum emittere ſanguinis per naſum cœpit, vt tanquam mortuus humi procumberet, ac portatus Amſtelodamum aliquamdiu ibi remanere neceſſe habuerit. Ita etiam guttam ſerenam ſternutatoriorum intempeſtiuo vſu excitatam fuiſſe, ex obſeruatione *Guilielm*. FABRICII *Cent. I. obſ.* 24. PLATERI *Lib. I. praxeos pag.* 239. cognitum habemus. Denique experientia teſtatur in capitis grauatiuo dolore, vel nimia grauedine ſternutatoria adhibita epilepſiam vel etiam apoplexiam excitaſſe. Videantur RHODII *analecta ad* SEPTALII librum §. 17. *pag.* 229. it. NIMANNVS *de Apoplexia cap.* 46.

20. NOSTER autem ſcopus præcipuus hic eſt, vt qualem noxam afferre poſſint tabaciaci hi pulueres improuide & continuo inſpirati videamus. Primum autem dicimus odoratum illos ipſos abolere poſſe. Sicuti enim nimia humiditas odorum perceptioni officit, ita etiam nimia ſiccitas membranarum neruique odoratorii odoratum tollere poteſt. Hinc SIMON PAVLI *Tract. de abuſu tabaci ac Thee, periculoſum* eſt, ſcribit, *adſueſcere minutatim contriti tabaci vſui, quoniam ſæpe patuit, eos, qui eodem abundanter vſi ſunt odoris priuatos fuiſſe tono.* Membranæ enim narium nimio horum vſu, præſertim in ſiccioribus ſubiectis, calleſcunt & duriores euadunt,

vt nulla vellicatio amplius sensum efficere possit. Praeterea dum indesinenter sic & excessiue nares pulueribus hisce vexantur, & capsulae satis capaces de die euacuantur, continua sic vellicatione facta, in subiectis pituitosis & serosis, praesertim si aluus non suum faciat officium, attrahuntur ad nares & copiosissimae serositates, vt deinde consuetam viam ibi facile affectent, & cerebri vasa ac tunicas narium humore tali infarciant, vnde & vocis claritas perit, dum narium meatus squalore turgidi angustiores facti fuerint, vt aer in voce, quod necessarium tamen est, ad gratam & claram loquelam libere non possit transire; hinc dicitur sie reden durch die Nase, deinde & tanta seri copiosi talismodo colluuies circa caput collecta ad somnolentiam, torporem & comatosos adfectus fenestram aperire potest. Memorabilia sunt bina exempla quae IOSEPHVS LANZARIVS in *Miscellaneis Nat. Curios. Dec I. an. 2. obs.* 131. adducit, primum scil. de ciue Ferrariensi, qui ex nimia quantitate pulueris nicotiani assumta coma somnolentum contraxit tam potens, vt neque ab acclamantibus domesticis, neque ab alio remedio expergisci potuerit, sed in cubili sedens stupidus omnino ac immotus manserit, donec tandem septima die extinctus sit. Alterum de quodam satellite est, ob continuam tabaci pulueris assumtionem, ex phrenitide misere interemto. Notatu digna hoc loco etiam est historia, quam communicat WAGNERVS in *Miscellaneis Nat. Curios. an. 2. obs. 26.* nempe virum quendam litteratum ex abusu pulueris sternutatorii ex floribus liliorum conuallium, maiorana &c. confecti, aura inter aures abscondita, ita commouisse membranam tympani, vt nimirum in aure dextra ista dilatata aut disrupta penitus auditum ex ea parte sustulerit. Spectat huc egregius locus ex MERCVRIALI *de aurium affectibus cap. 4. de sternutatoriis nisi caput inquisite purgatum sit, nunquam adhibenda esse; quia maxime continuuntur aures;* nam dum emunguntur nares, semper aures correspondent: quosi caput fuerit repletum, ex hac concussione trahitur noua materia ad aures, & ita malum augetur.

21. MVL-

21. MVLTO minus autem illis vtiles sunt talium pulue-rum attractiones, qui narium hæmorrhagiæ assueti sunt, vtpote hisce non tantum sanguinis largior fit profusio, sed natura etiam crebriores talismodi hæmorrhagias intendit. Tandem & illud adiiciendum est, detracto sic in nimia quantitate sero, per hoc emunctorium in cholericis & siccioribus deficit eius, vbi tamen necessaria est, excretio in glandulis palatinis & salivalibus. Cum autem saliua secundum nostram sententiam genuinum sit alimentorum soluens, quo ipsorum nexus intime discerpitur, hinc facile patet, ex saliuæ defectu digestionis vigorem labefactari & ad generationem cruditatum causam suppeditari posse amplissimam. Nocent autem illis maxime, qui ebrii sunt & vino ad ebrietatem vsque se obruerunt, præsertim si sternutatoria valida hisce pulueribus admixta fuerint. Ita THIERMAIRIVS *Lib.* 2. *c.* 9. *fol.* 133. se expertum, ait quendam potui valde deditum, crebris sternutationibus valde commotis capitis humoribus, atque ipso vehementer concusso cerebro, depressoque in apoplexiam incidisse. Postremo egregiam obseruationem de incommodis, quæ sternutamentum secuta fuerunt, affert HILDANVS *Cent.* 4. *obs.* 13. *nempe an.* 1611. *Iuuenem quendam Rutgerum Gummersbachium, robustum optimo corporis habitu præditum, Coloniæ cognouit familiariter. Ille cum catarrho ad dentes defluente vexaretur, empirici & circumforanei consilium auxiliumque implorat. Numerata pecunia curationem adgreditur, & nullo prius exhibito medicamento purgante, naribus puluerem in radicibus, pipere, euphorbio, & similibus calamo inspirat, & bacillo ex vtroque parte bifurcato inter dentes posito, sternutamenta prouocat, & pituitam per os & nares extrahit & quidem copiose. Sed quid fit? eadem die subsequutus est tinnitus aurium molestus & dolorosus. Porro dolor iste cum per se paulatim remisisset & materia ad nares defluxisset, ichor emanare cœpit, atque per menses aliquot inde effluxit. Tandem odoratus ita abolitus fuit, vt ab eo tempore siue suauissimi, siue ingratissimi odores fuerint, eos tamen percipere aut discernere potens non sit.*

22. PRO

22. CORONIDIS loco etiam adiiciendæ sunt quædam regulæ, horum puluerum usum varie determinantes. I. Plethorici, aluo adstricta laborantes, hypochondriaci ab effrænato eorum vsu abstineant, item sicciores, senes, illis autem commode vti poterunt pituitosi. II. Noxius etiam eorum est vsus statim a cibo, hinc consultius est, si homo ieiunus illis vtatur. III. Abstinendum etiam ab hisce pulueribus in oculorum defluxionibus calidis, ne maior concitetur defluxio, item vbi nares hæmorrhagia tentantur, quia magis irritat: neque locus est illorum, vbi in naribus existit vlcus. IV. Quibus hic puluis inadsuetus & caput plurimo humore graue est, tunc facile sternutationem concitat, & sic motu humorum importuno ad caput grauem inducit destillationem. V. Si sternutatio crebra & frequens oritur, loco auxilii potest esse firma compressio narium circa angulos oculorum, protinus enim hoc pacto impeditur sternutatio & ratio est, non quod descensus lymphæ lacrymalis ad nares inhibeatur, sicuti nonnullis placet, sed quod ramus nerui quintæ coniugationis, qui abit ad nares, per rimam orbitæ oculi prius egrediatur, & postea per os orbitæ interius, per sinus ethmoideos & ossa cribriformia demum redeat ad nares. Hic si comprimitur, influxus spirituum, qui expansiuum elasticum hunc motum efficiunt, quodammodo impeditur. Sed hæc de vsu & abusu horum puluerum iam sufficiant.

DISSERTATIO IX.

DE
MIRABILI SVLPHVRIS ANTIMONII FIXATI EFFICACIA IN MEDICINA.

§. I.

POSTQVAM in rebus medicis & chymicis philoſophiæ ſeu mauis rationis ſtudium liberius & rectius hactenus agitari & excoli cœpit, atque illa ipſa, quæ facti & experientiæ ſunt, ad ſolidiorum principiorum normam & rationem ponderata atque æſtimata fuerunt, ſplendidior ex tenebris quaſi ſurrexit medicinæ facies, dum in hac veritates, complures abſconditæ detectæ, innumeri errores monſtrati, via medendi breuior & concinnior inuenta, & præſidia vincendis etiam grauiſſimis morbis idonea excogitata fuerunt. Enim vero quodſi ad priſca tempora animum aduertimur, quanta remediorum maximam partem languidorum diffuſorum peruerſæque compoſitionis ſylua in illorum libris deprehenditur, quæ noſtro tempore, vbi ingenium morborum quaſi mutatum ipſorumque contumacia adaucta neutiquam ſufficientia obſeruantur. Quam præſtantibus autem nec non concentratis & virtute valentiſſimis ex mineralium familia petitis claret & inſtructa iam eſt ars noſtra ſalutaris. Equidem in ea non ſum ſententia, medicamina eiusmodi actiuiora ac chymica in domandis morbis tantum eſſe arceſcenda, ſed potius neceſſaria ad felicem ſanationem tam Galenica ſic dicta leniora eſſe quam exaltata, actiuiora & ad minimam molem redacta chymica, firmiter ſtatuo & vrgeo, confirmante id vſu & experientia; qua edocemur vtraque prout morbi ſit conditio, vel ægrotantis vires ac robur exigunt, eximium in medendo præſtare effectum, modo illa ipſa ſeligere prudenter, & morbis recte opponere nouerit medicus. Attamen non inficiandum

eſt,

est, si medentis ratio & ars aliquid eximii in sanandis morbis præsertim refractariis efficit vel contribuit, neque medicatio tantum naturæ opus est, profecto illud ipsum medicamentis actiuioribus, magna vi & virtute motus instructis expedire posse & debere.

2. EMINENTIORA autem ea sunt chymica, quæ ex familia mineralium ducuntur atque deriuantur; hæc enim viua animata & spiritu minerali tenuissimo, purissimo, non destructibili fœta atque imbuta sunt. Ex omnibus autem iis, si vllum efficacia & vi rebellibus etiam morbis resistendi est armatum, certe est ipsum stibium, quod ex duplici actiuissima substantia, mercuriali & sulphurea altera compositum est, & hinc merito chymicorum deliciæ & diuinum minerale dicitur. Multa ex eo in chymicorum libris parata, nec non pharmacopolis præstantissima & expertissimæ virtutis medicamina, quæ artem nostram exercentibus sunt notissima, prostant. Cum autem experientia, qua indies docemur, & altius prouehitur res medica, compertum ac confirmatum habeamus, quoddam remedii genus, ex ipso hoc minerali peculiari artificio paratum minusque notum, quod titulo sulphuris antimonialis fixati gaudet, illudque non modo nobis, sed amplissimis archiatris, & peritissimis medicis ac chymicis hactenus per aliquot annos repetitis vicibus mirabilem atque diuinam in morborum sanatione præstitit opem atque auxilium, quod vix ac ne vix quidem ab aliis expectandum; ideo apud animum constitui, in præsenti ea, quæ circa efficaciam huius remedii, naturam modumque operandi obseruaui & meditatus sum, breui, vtilissimo tamen labore, communicare.

3. VT autem eo melius naturam ac indolem agendique modum ac efficaciam huius remedii expiscemur, opus erit ante exponere, quænam principia & elementa antimonium, medicinæ nostræ parens in se contineat ac complectatur. Vbi tamen primo loco tenendum, illud ex duplici substantia, altera sulphurea phlogista, minerali, & altera mercuriali, metallica regulina esse compositum atque conflatum.

Quod primum in eo contineatur principium sulphureum, hoc ipsum variis sese modis sistit atque sensibus nostris exhibet. Quando enim antimonium crudum siue solaribus radiis, siue igne carbonum calcinatur, vapor quidam tenuis, sulphur perfectum redolens in auras excutitur, qui quoque tenebricoso loco, fortiori ignis gradu admoto, inflammatus visitur. Dein sulphur ex antimonio, salua sua textura ac crasi mediante mercurio extrahi potest: hic enim cum salibus corrosiuus factus, & cum antimonio crudo mixtus ignisque vehementia destillatus, corpus stabile rutilantis coloris, cui nomen cinnabaris competit, producit, dum ipse mercurius sulphur antimonii, relicta regulina substantia, separat, inque amplexus suos amicos accipit & secum in altum euehit.

4. Ex cinnabari autem hoc sulphur purum sequenti encheiresi separatur: vna pars cinnabaris antimonii cum æquali portione limaturæ martis miscetur, & ex vitrea retorta, igne subministrato sufficiente, mercurius destillatur. In ipsa retorta sulphur antimonii cum limatura martis intimæ nexum remanet, quod si separaueris, concretum hoc in spiritus vitrioli quantitatem sufficientem iniicitur; ita hic martem in vitriolum soluit, relicto antimoniali sulphure intacto, in quod nullum ius habet acidum. Alii oleum vitrioli cum antimonio miscendo & destillando, sulphureum inflammabile crama proliciunt. Nonnulli spiritum salis fumantem antimonio adiiciunt, & sic ab ipso sulphur inflammabile separant. Vulgari methodo alcalia salia fixa cum antimonio fusa promtissime eius sulphur imbibunt & separant, seque ita arcte inuicem iungunt, vt non nisi diuersæ naturæ liquido ex amplexu & tricis salium explicari & disiungi queat. Tam penetrantem ego possideo liquorem, qui simulac crudo puluerisato antimonio adfunditur, protinus, nullo præcedente calore, in ipsum agit, & substantiam sulphuream flauescentem, aurum rutilanti, argentum primum aureo, postea bruno colore inficientem separat.

5. MERCVRIALIS in antimonio contenta substantia in eius regulis deprehenditur, siue cum salibus varii generis alcalinis,

siue

ſiue cum carbonibus vel metallis ſulphur ſaturantibus fuerint præparati. Mercurialis hic regulus naturæ eſt: ſicuti enim mercurius metalla, ſi cum ipſis miſcetur, friabilia & fragilia reddit, auroque pallidum inducit colorem; ita ſimili ratione regulus metallis immixtus ipſa in partes frangibilia reddit. & ſplendorem auro aufert. Porro ſicuti mercurius vim habet ſaliuam in copia ex corpore prouocandi; ita etiam regulus, cum duabus nitri partibus conuerſus, in puluerem album, qui ceruſſæ nomine venit, ſæpiuſcule ſaliuæ fluxum excitaſſe obſeruatus fuit; præſertim ſi in inſigni quantitate & repetitis per aliquot ſeptimanas vicibus fuerit oblatus. Vnde etiam ſtomachicum Poterii, materia perlata Krugneri virtutem ſuam medicamentoſam mutuantur. Tacemus, ipſum regulum, præcedente debita reſolutione & confermentatione cum ſalibus inuicem pugnantibus, arduo licet labore, in mercurium currentem conuerti poſſe.

6. POSTQVAM itaque elementa & ingredientia antimonii perluſtrauimus, operæ iam erit pretium diſpicere, cuius indolis ac naturæ ſit illud ipſum ſulphur, quod in antimonio deliteſcit, vtrum nimirum peculiare plane & diſtinctum ſit a ſulphure minerali communi, an potius eiusdem cum ipſo naturæ. Non poſſumus autem non hoc loco generatim noſtram profiteri ſententiam, quæ hæc eſt: vnum tantum ſulphur in regno minerali datur, vti vnum ſal volatile in animali & vnum ſpiritum phlogiſton in vegetabili deprehendimus; differentia autem in aliarum particularum heterogenearum admixtione conſiſtit, quæ ſi fuerint ſeparatæ, vnius eiusdemque naturæ ac indolis eſt ſulphur in regno minerali, & ſal volatile in animali, & ſpiritus inflammabilis in vegetabilibus. Quocirca in antimonio non aliud agnoſcimus ſulphur, quam vulgare: quod noſtrum adſertum inter alia ex eo euincimus, quoniam ſulphur commune anatica portione cum antimonii regulo per fuſionem antimonium ſpecie, colore, natura, effectu vnum idemque regenerat. Vlterius ex eo quoque pateſcit, quia ex nitro fixo & ſulphure in antimonio exiſtente inflam-

mabili, quando antimonium diaphoreticum conficitur, vna producitur sal amaricantis saporis, figuræ sexangularis, arcano duplicato vel sali polychresto per omnia simile. Notum autem est, illud ipsum ex sulphuris mineralis acido & sale fixo nitroso parari. Vt silentio iam prætermittamus, sulphur antimonii cum mercurio commixtum in cinnabarim conuerti posse, non secus ac mercurius cum sulphure vulgari decenter permixtus sublimatione in cinnabarim pulcherrimi coloris transit.

7. Eqvidem non sum nescius, hic quasdam obstare difficultates atque dubia, quibus sententia nostra possit oppugnari, dum nempe sulphur, quod ex lixiuio antimonii præcipitatur, colore & virtute a sulphure vulgari longissime sit distinctum, cum hoc securissimum vsu interno diaphoreticum & roborans sit remedium, illud autem drastica vi emeticum & purgans, rubroque colore splendeat. Addunt, quod sulphur antimonii singulari polleat virtute aurum depurandi, ipsique rutilantem egregium conciliandi colorem. Verum enim vero, ad hæc paucis respondemus. Sulphur illud, quod ex antimonio, mediantibus salibus alcalicis, extrahitur, vtique non purum, sed regulinis atomis, a quibus vehemens illa vis aureusque color proficiscitur, adhuc imbutum est. Etenim salia lixiuiosa non tantum in sulphura, in mineralibus existentia agunt, illaque separant, sed vna cum sulphureis mercuriales metallicas, arsenicales, sulphuri ipsi intime innexas, particulas imbibunt atque adgrediuntur. Arctissima enim vnio & firmissimum partium sulphurearum cum minutiis mercurialibus metallicis est connubium, adeo vt a se inuicem ægerrime disiungantur.

8. Ita videmus & notorium quoque est docimasticis & minerarum excoctoribus, quomodo sulphur in tractatione & calcinatione minerarum plumbeo-argentearum vel mixturæ ex sulphure & argento compositæ igne simul auferat, in altum arripiat & portionem ipsius saturni & argenti deprædet. Mirifice enim amat sulphur mercurialem metalli substantiam, vti in cinnabaris compositione videmus, vbi vtraque firmissime

ſime ſibi iuncta ſunt, nec facile a ſe inuicem iterum disiungi poſſunt. Ita curioſum eſt, nullo lixiuio ſeparari poſſe ſulphur a cinnabari vel fortiſſima accedente coctione. Quando autem cinnabari antimonii regulus eius admiſcetur & debito igne ſubminiſtrato ex retorta fiat ſublimatio, tunc reſuſcitatus mercurius viuus prodit, & ſulphur cinnabaris cum antimonii regulo intime iunctum, antimonium regeneratum in retorta exhibet. Memorabile porro eſt, arſenicum cryſtallinum mixtum & fuſum cum partibus duabus ſulphuris communis tale efficere concretum, quod lixiuio etiam penetrantiſſimo coctum difficillime, vel potius plane non ſoluitur; cum tamen ſulphur per ſe facili negotio, vti in præparatione lactis ſulphuris patet, a tali lixiuio ſoluatur & imbibatur, non aliam ob cauſam, quam quod arſenicales particulæ intime cum ſulphureis coiuerint, vt ex ambabus noua craſis & textura corporis fuerit enata.

9. Ex hactenus dictis facile poterit concludi, ſulphur antimonii purum difficillime acquiri, ſed ſemper infectum eſſe regulinæ ſubſtantiæ partibus, maxime ſi cum ſalibus alcalibus fiat extractio. Salia enim alcalia cum ſulphure communi mixta & fuſa in hepar ſulphuris abeunt, & poſtea, anatica portione mixta cum regulo antimonii igneque liquata, totaliter illum deſtruunt ipſumque vertunt in crocum, ablata nitida ac ſplendida metallica ſubſtantia, vt dein ſulphur ex lixiuio tali præcipitatum non amplius albi coloris, vti magiſterium ſeu lac ſulphuris, non diaphoreticæ virtutis, ſed coloris rubicundi, vt ſulphur auratum & virtutis vehementer emeticæ exiſtat. Idem euenit, quando antimonium regeneratum ex ſulphure communi & regulo antimonii cum ſalibus lixiuioſis colliquatur & poſtea præcipitatur. Longe itaque felicius ſulphur antimonii a regulina ſubſtantia mediante marte ſeparatur, qui tantum ſulphur aggreditur, in fundum regulina ſubſtantia ſecedente. Et exinde iam fluit ratio, quare in longe maiori copia regulus acquiratur, ſi antimonium cum marte tractetur, ac ſi cum ſalibus lixiuioſis præparetur, vti in confectione re-

guli

guli antimonii vulgari patet, vbi salia alcalia vna cum sulphure simul partes regulinas abripiunt.

10. Alterum quod concernit dubium, sulphur nimirum depurare singulari modo aurum, adeoque in eo differre a sulphure minerali, ad hoc respondemus: neque sulphur antimonii, neque vulgare aut vllum aliud ingressum habere in auri strictissimum corpus, tantum quod superficialiter, æque antimonii sulphur ac vulgare, si cum tartaro atque sale communi fiat auri coctio, illud rutilante tingat colore. Antimonium autem fusum cum auro, quod cum argento vel aliis metallis mixtum colorem suum flammeum amisit, pristinum ipsi restituit colorem, non quod aliquid sulphuris addat, sed quod metalla heterogenea sulphure hoc ab auro separentur, inque scorias reducantur, & sic aurum vna cum regulinis partibus in fundum decidat. Huic quando additur sufficiens quantitas nitri, regulum in calcem vertentis, aurum sistitur splendidum finissimum. Similem obtinebis effectum, si antimonium artificiale, quod sulphur commune ingreditur, ad talem auri depurandi modum adsumseris.

11. Cum itaque in superioribus sufficienter deductum esse existimem, in antimonio quidem sulphur minerale latitare, vulgari quoad omnia analogum; at vero illud, quod mediantibus salibus alcalinis extractum & præcipitatum est, de mercuriali regulina substantia adhuc participare, & ratione huius virtutem longe diuersissimam præ sulphure communi possidere: operæ iam erit pretium, varias huius sulphuris antimonii extractiones recensere, vt dein eo melius appareat, quænam sint optimæ & ad vsum medicum aptissimæ: vbi dein facile innotescet, quid de nostro sulphure eiusque efficacia sit statuendum. Vulgatissima sulphur ex antimonio extrahendi via est, quando ipsum cum æquali portione pulueris nigri vulgo schwartzer Fluß, vel sale tartari aut cineribus clauellatis permixtum in crucibulo fluat, quo ipso in substantiam flauam salino-sulphuream redigitur, quæ decoctione in aqua per solutionem largitur lixiuium, cui si inspergitur

gitur acetum destillatum vel acidum quoduis vegetabile, in fundum tetro fœtore puluis copiosus aurei coloris secedit, qui repetita affusione aquæ pluuialis probe elotus illud præbet medicamentum, quod sulphuris aurati nomine venit, quod vel solum vel melioris successus ergo cum tartareis mixtum & vomitionem & secessum satis efficaciter mouet.

12. EIVSDEM quoque efficaciæ prodit sulphur, si cum solutione salis ammoniaci præcipitatio instituatur, dum nimirum lixiuiosum cum huius acido congreditur, & sulphur in poris hærens inde deiicitur. Præcipitatum rubicundo colore magis exaltatum acquiritur, cum sal volatile, quod in mixtura vtriusque salis exsurgit, colorem sulphureum dum in minimas discerpit partes, egregie adauget; & quod notabile, puluis hic præ communi sulphure aurato magis adhuc est emeticus. Vehemens autem hæc virtus ab efferuescentia & mutua reactione videtur proficisci, quam sal acidum cum alcali confusum excitat, sub qua æther vehementer motus non tantummodo particulas sulphureas valde rarefacit, diuidit & in talem vaporem vertit, verum etiam ipsas regulinas, sub contextu anfractuoso sulphuris latitantes extrahit & separat, vt dein acidum cum hisce iunctum ersenicale, i.e. mercuriale volatile salinum quoddam crama producat. Attentionem enim meretur, lixiuium scoriarum reguli antimonii vulgaris leni evaporatione incoctum sal sulphureum alcalinum præbere, quod virtutem diaphoreticam & aperitiuam, omnis vehementiæ expertem exserit, quoniam nullo acido coctum est. Circa eius tamen vsum cauendum, ne cum vehiculo vel corpori exhibeatur, cuius primæ viæ acido exsuperante scateant.

13. QVOCIRCA optima ratione perspicacissimi quidam chymicorum a longo retro tempore in eo magnam collocarunt operam atque studium, vt sine vllo præuio conflictu vel efferuescentiæ actu, & præsertim sine acidi accessu sulphur a sale suo lixiuioso liberetur, confisi, tunc omnem drasticam virulentam vim esse exspiraturam, & moderatum, securum, diaphoreticum & resoluens nobile inde emersurum. Hunc in

finem iam ipse GLAVBERVS, vir magnæ in chymicis peritiæ ac famæ, sulphuris huius præcipitationem cum solutione tartari, ceu minori & mitiori acido adornat, & sulphur inde obscure rubicundum, quod titulo panaceæ in scriptis suis venditat, acquirit: cuius vsum non satis in sanandis morbis rebellibus, chronicis, impuritate lymphæ ex veteri glandularum & emunctoriorum obstructione pronata corrigenda, exulcerationibus consolidandis, tumoribus partium dissipandis, & quidem in exigua dosi repetitis vicibus propinando, non satis dilaudare potest. Videatur eius *Pharmacia Spagyrica* Curiosum est, quod ceu magnum experimentum illud commendet ad variolas arcendas & corpus ab ipsis præseruandum: id quod experientia septem infantum confirmat vid. l. cit. pag. 27.

14. IDEM remedium in vsum traxit & celeberrimum, magnum & nobilissimum illud archiatrorum Conerdingiani nominis par, vt illud sulphur in pharmacopoliis Brunsuicensibus & tractus Westphelici ferme omnibus panaceæ Conerdingianæ nomine magno venditatur lucro. Hoc iam dictum remedium a peritissimis istis archiatris non modo in periculosissimis acutis, verum etiam in refractariis diuturnis morbis vsitatum est; cuius vtendi modus in eo consistit: miscent v. g. grani partem dimidiam huius panaceæ cum puluere bezoardico Sennerti vel Anglicano, & in principio variolarum, morbillorum, purpuræ, febrium petechialium, dysenteriæ illud repetitis vicibus propinant; succedit exinde sudor optatus, præcordiorum anxietates maxime remittunt, & peropportuna exanthematum ad corporis habitum fit propulsio. Interdum etiam non sine damno saliuæ fluxum irritat. In intermittentibus febribus inque morbis, qui a seri coagulo, copia & infarctu proficisci solent, idem remedium paullo maiori dosi datum & cum salibus fixis, nitrosis, vel etiam cinnabarinis, martialibus iunctum, diuinam præstat opem. In lippitudine oculorum molestissima cum vnguis & panni metu, in artuum doloribus scorbuticis demulcendis, idem sulphur exilissima dosi resoluendo & acrimoniam seri demulcendo,

suppe-

ſuppetias tulit optatiſſimas, teſte clariſſimo SCHRADERO in diſſertatione *de medicamentorum Galenicorum & chymicorum neceſſitate.* Memini me quondam hic loci verbi diuini miniſtrum huius medicamenti efficacia & veronicæ infuſo reſtituiſſe, qui ſcabie maligna inſtar lepræ in artubus laborauit, quos ſimul duri glandularum tumores in cute inſtar globorum hærentes occupabant. Cum autem iam laudatum remedium non plane draſticæ virtutis expers ſit, ſed in maiori doſi ad grana ſex vel octo adhibitum præſertim cum cremore tartari feliciſſime vomitum ſuſcitet, hinc caute cum illo mercandum eſſe in debilitatis, vbi vires fractæ ac concuſſæ ſunt.

15. ALII inter quos acris iudicii & eruditionis conſummatæ ETTMVLLERVS referendus eſt, purius & nobilius ſulphur ex antimonio elicere hoc modo tentarunt. Lixiuium nimirum illud, ex quo iam ſemel & bis mediante acido præcipitatum fuit, ſulphur denuo miſcuerunt cum acido penetrantiori, ſpiritu nempe vitrioli, & ita ſulphur, quamuis parciſſimum, purius tamen & nobilioris effectus obtinuerunt, quod ceu eximium diaphoreticum, ſpecificum in epilepſia præſertim infantili, adfectibus ſpaſmodicis, venereis, & quauis lymphæ ac ſanguinis prauitate mirifice extollunt laudibus. Neque res eſt plane de nihilo; hoc enim pacto ſulphur leuius & ſubtilius obtinetur, craſſum vero, grauius & regulinum præcipitationibus in fundum deiicitur; leuius autem ac ſubtilius interſtitiis liquidi adhuc innexum, ſpiritu vitrioli demum præcipitatur. Vbi notandum, quod hic ipſe magis facultatem habeat arſenicales mercuriales partes figendi, quam motu ſuo volatiliſandi, ſicuti ſpiritus ſalis & nitri efficitur: vtpote ſpiritus vitrioli non agit in regulum, ipſumque ſoluit, quemadmodum aqua regis, vel ſpiritus nitri aut ſalis præſtat. Quoniam autem illud ipſum neque in magna quantitate parabile eſt, neque etiam plane deſtitutum arſenicali volatilitate, cum fuſione albicantes in aerem emittat vapores; merito nobilius deſiderandum.

16. Iam ad alias huius sulphuris extractiones progredimur. Sic quondam aqua fontana, nullo accedente alio liquore, ipsum sulphur copiosissimum ex scoriis reguli antimonii simplicis separaui, quod probe elutriatum & exsiccatum non amplius vomitum, sed diaphoresin egregie excitavit, miscui hoc ipsum cum anatica portione auri fulminantis exactissimo tritu, quod arsenicalem virulentiam egregie in mineralibus cicurare consuescit, & hocce remedium efficacissimum in morbis chronicis vincendis iudico, quod tamen vlteriori experientiæ relinquo. Hic autem non possumus silentio præterire sublimatum quoddam ex vitro antimonii, mediante sale ammoniaco per debitum ignis gradum factum & edulcoratum, quod tinctura antimonii sicca Grammanni vocatur, cuius meminit HOFFMANNVS *in Clav.* SCHROEDER. *pag.* 5. *II.* quam grassantibus febribus malignis in continuo auctor habuit vsu, nec non in mania, melancholia, quartana ceu arcanum adhibuit: dosis præscribitur a granis duobus ad tria vel quatuor, sed vltra ad scrupulum semis extendi potest, nec alvum mouet, nec vomitum ciet, sed saltim diaphoreticam vim obtinet. Tota autem encheiresis in ignis regimine, quod moderatum esse debet, & vasis sublimatorii humilitate consistit, alias flores isti fiunt purgantes. Ascendit hac ratione tantum sulphurea antimonii portio, relicta regulina virulenta, ceu grauiori in fundo: ab arsenicali tamen contagio sulphur hoc plane non immune esse existimo. Cum igitur in nostro remedio hoc ipsum sit fixatum ceu securius illud anteferendum esse adfirmo.

17. Nvnc ad examen sulphuris nobilissimi antimonialis deuoluimur, cuius VIGANI in *chymia pag.* 50. mentionem iniicit. Ex nitro nimirum, tartaro, sale communi & antimonio conficitur regulus, ex cuius separata scoria & dissoluta in fortissimo lixiuio calcis viuæ, præcipitatione nobilissimum sulphur antimonii acquiritur, odoris gratissimi & saporis, febres ardentes vnica dosi profligans, sudorem & vrinam mouendo, quod remedium etiam in doloribus gallicis summe proficuum

lau-

laudat. De hoc ſulphure noſtrum hoc eſt iudicium: ipſum eſſe præſtantiſſimum, modo non ſub præcipitatione tale quid confundatur, quod arſenicalem vim exaltet atque exſuſcitet. Ex noſtra præterea inuentione non inelegans ſulphur antimonii martiale medicamentoſæ virtutis egregiæ ſequenti ratione: ſcilicet lixiuium ſcoriarum reguli antimonii ſimplicis præcipitatur cum ſolutione vitrioli martis; ita in momento color exſurgit atramentoſus, & puluis in fundum eiusdem coloris ſecedit; vtpote, coeuntibus acidi vitrioli partibus cum ſale lixiuioſo hac ratione non tantum ex lixiuio antimoniali particulæ ſulphureæ, ſed ex ſolutione vitrioli martiales ſulphureo terreæ præcipitantur, vt adeo puluis hic martialis & antimonialis ſit proſapiæ, qui bene elotus & deſuper ſpiritu vini accenſo correctus, virtutem cuſtodit non contemnendam in expediendis grauiſſimis obſtructionibus, & excretionibus ſudoris & vrinæ promouendis; vnde eius vſus in cachexia, hydrope, hæmorrhagiis, intermittentibus &c. laudatur.

18. ACCEDIMVS iam ad medicamentum, quod ſulphur antimonii fixatum eſt, vſu ſecuriſſimum. Sumitur nempe antimonium crudum vel eius minera Hungarica, aut regulus antimonii medicinalis, in quo ſulphur magis recluſum & extraverſum eſt, miſcetur cum liquido penetrantiſſimo, non tamen pure lixiuioſo, & ita ſubſtantia ſulphurea diſſoluitur, quæ etiam ſingulari encheireſi, nullo alio interueniente liquore heterogeneo, multo minus acido, in fundum deiicitur, vbi puluis coloris obſcure rubicundi apparet, qui aqua puriſſima elotus, & exſiccatus medicamentum noſtrum eſt deſideratum. Iniectum hoc carbonibus ignitis, vel crucibulo nullum vaporem tetrum arſenicalem vel ſulphureum emittit, neque inuicem coit aut in maſſam funditur, ſicuti hactenus omnia fere recenſita faciunt, ſed manet fixiſſimum ſine vlla ponderis imminutione, tantum quod color tantummodo euadat brunior. Tandem autem ſubminiſtrato extremo ignis gradu, ſiue igne vitrificatorio, qualis eſt, qui ex ſolis radiis collectis in vitro prægrandi cauſtico naſcitur, inſtar croci martis vel hæmatitis

in maſſam ferro fuſo ſimilem, in auram eleuatis vaporibus colore albis, odore ſulphureis, colliquatur.

19. QVOD vires huius ſulphuris fixati attinet, non poſſum non hic propria & aliorum exercitatiſſimorum practicorum experientia confirmatus adfirmare, illud ipſum in chronicis rebellibus, in acutis periculoſis auxilium ferre maximum. Primum eius vſum vidi & didici ex viri litteraturæ quidem experte, aſt in rebus & operationibus chymicis ac experimentis etiam practicis ad inuidiam multorum verſatiſſimo, qui in febribus acutis petechialibus, variolis, nec non intermittentibus contumaciſſimis fauſtiſſimo euentu, vbi omnia alia, etiam generoſiſſima fuerunt adhibita, propinauit, & quidem ſub duorum vel trium granorum doſi effectum edidit diaphoreticum; quandoque etiam tantum per inſenſibilem euaporationem peccantem cauſam exterminauit. Et quod attentionem meretur, deprehendi in aliquot ſubiectis, imo in me ipſo ſum expertus, ſudorem ab adſumto hoc medicamento per triduum duraſſe, ita vt hora certa ac ſtata tempore matutino, vbi primum ipſe ſudor cœpit, magno cum naturæ leuamine fuerit reuerſus. Poſtea ego ipſe in artis exercitio multoties eius vſum vidi mirabilem in profligandis malignis petechialibus febribus, in morbis arthriticis, contracturis artuum ſcorbuticis, lymphæ impuritatibus ſcabioſorum, vbi in contractura laborantibus notaui, quod prima vice ſudor ex partibus adfectis non profluxerit, ſed tantum ex ſanis, donec continuatum præſidium, recluſis viis obſtructis ſimilem effectum in morboſis etiam præſtiterit partibus.

20. IN medicamento dicto duo præcipua veniunt notanda & expendenda: primum eſt eius mirabilis fixitas, alterum cum fixitate perſiſtens efficacia ſumma medicamentoſa tam in corrigendis, quam in commouendis humoribus. Vt autem de fixitate eius primo loco faciam verba, vero ſimillimum eſſe iudico, illam ipſam mechanice fieri, & dependere a particularum varia ſtructura connexione & implicatione. Fixum dicitur corpus, quando ignis vi eius particulæ minimæ

non

non possunt separari & in auras eiici. Notum autem est, omne sulphur ex mineralibus, nec non omnem mercurialem & arsenicalem substantiam igni non adeo forti obsecundare & abire in fumum; quod autem in nostro remedio illud non fiat, huius inquirendæ causæ sunt. Principalem autem credimus particularum mutuam implicationem atque implexum talem, quem ignis motu, etiamsi vehementi intestino diuellere & dissoluere neutiquam valet. Placet itaque proponere quædam exempla ex chymicis, vbi ex mutua mixtura partium, quæ per se ignem non ferebant, subnata fuerit satis constans fixitas. Ita memorabile est, spiritum vitrioli summe sulphureum volatilem sale tartari saturatum cedere in sal neutrum, quod in igne fixissimum est, vbi tamen, quando admiscetur, vel spiritus salis vel vitrioli, statim resuscitatur pristinus sulphureus odor. Eadem ratione, spiritus nitri fumosus fugacissimus commixtus cum nitro fixo vel sale tartari transit in verum nitrum inflammabile, quod validissimo igne fusum in crucibulo non auolat, sed persistit, simul ac autem affunditur ipsi oleum vitrioli in momento prodit spiritus nitri volatilissimus, sub vapore flammeo, & odore graui, præsertim si accedit lenis calor. Ita quoque obseruatione dignissimum est experimentum, quo salis in igne fixissimi natura ostenditur: nimirum ex vrina recenter euaporata & inspissata paratur per crystallisationem sal mediæ naturæ, quod igne commissum exhalat spiritum vrinosum, remanet autem sal, neutro analogum, quod neque cum sale acido, neque alcali efferuescit, in igne autem vehementissimo & penetrantissimo, qualis est solaris per vitrum convexum duorum pedum diametri concentratus, manet fixissimum & pellucidum; cum e contrario omnia salia media, vti sal commune, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal ammoniacum promtissime auolent in auras, ne particula quidem relicta. Interim curiosum est, hoc sal vrinæ fixissimum, ex spiritu salis acido necessario compositum esse debere, quoniam, si iniicitur

citur aquæ forti, vel ſpiritu nitri, efficit aquam regiam, compactum & denſiſſimum auri corpus ſoluentem. Ex quibus patet, corpora volatilia ob mixturam & implicationem ad fixitatis ſummæ gradum perduci poſſe.

21. QVOMODO autem ſulphur, quod naturæ eſt admodum in igne fugacis & diſſipabilis, fixum & ignis patiens detineri poſſit, ex ſequentibus illuceſcet experimentis. Nimirum plumbum ſi æquali parte miſceatur cum ſulphure & hæc inuicem mixta iniiciantur in crucibulum bene lutatum, plumbum, quod alias facillimæ etiam ante ignotionem fuſionis eſt, ab admixto ſulphure vehementiſſimum ignis gradum ſuſtinet, antequam colliqueſcat. Quodſi autem addatur limatura martis, puluis carbonum vel aliquid nitri, fuſio mox promouetur. Mercurius metallorum fluidum & volatiliſſimum ad magnum fixitatis gradum redigi poteſt, ſi nempe mixtura fiat ex mercurii triplo, ſulphuris parte vna & ſalis armoniaci parte vna, hæc inuicem probe in mortario lapideo vel vitreo triturata indantur phiolæ vitreæ & aliquot vicibus inſtituatur ſublimatio, ita tandem mercurius infundo reſiduus, ponderoſus purpurei coloris inſtar adeo fixus euadit, vt diu ignis violentiam perpeti queat, & vitrum citius colliquetur, quam mercurius in altum euehatur.

22. ADDVXIMVS hactenus varia fixitatis exempla, eum in finem, vt appareat, ex mutuo nexu & implicatione corpusculorum per ſe non fixorum inſignem firmitatem & in igne conſtantiam obtineri poſſe, vnde etiam non tanta animum ſubire debet miratio, quando ſulphur noſtrum, quod per ſe ignis eſt impatientiſſimum propter ſubtilem ſalino æthercam ſubſtantiam, quæ illud ingreditur ad maximum fixitatis gradum perductum fuit. Non poſſumus enim non hoc loco confiteri, corpus illud, ex quo ſoluens noſtrum antimonii confectum fuit, ſi igne etiam validiſſimo ſolari tractetur, nullo labore ad fuſionem, colliquationem vel vitreſcentiam poſſe reduci, cum tamen asbeſti & talci ſpecies omnesque vege-

vegetabilium cineres, ipſique lateres in vitreſcibilem maſſam hoc ipſo redigantur.

23. Vnicvm adhuc mihi excutiendum reſtat altioris indaginis, qua ratione corpus in igne fixiſſimum tam egregium effectum & operationem, quæ ſine actiuitate motus non poteſt concipi, in corpore noſtro producat; cum tamen notum ſit, corpora fixa ad motum præſerim inteſtinum intendendum propter defectum mobilium partium valde eſſe inepta. At vero experientia optima rerum magiſtra teſtatur, etiam fixa corpora, & quæ valentiſſimum ignis gradum ſuſtinere poſſunt, virtute mendicamentoſa mirabili adhuc ſplendere. Notiſſimum enim in foro medico eſt, quid puluis hæmatitis, quem certus medicus pro panacea ſolari per multos annos maximo cum lucro venditauit, quid limatura martis, mercurius fixatus cum auro, corallia vſta, aurum fulminans cicuratum & eius generis plura præſtent in medicina. Non enim videtur dubium, corpus, tametſi ſit ad ignem fixum, ſolui tamen & diſcerpi quadantenus poſſe, præſertim a liquore ſoluente congruo. Cum autem liquor ſaliualis microcoſmicus, vtut inſipidus efficaciſſimum menſtruum ſit, pro intime extrahendis non tantum animalium & vegetabilium partibus, verum etiam ex mineralibus diſſoluat quasdam minutias, vti id patet in aſſumtione vitri antimonii, mercurii diaphoretici vel dulcis; rationi itaque non inconueniens & abſonum eſt, ſulphur noſtrum minerale fixatum ab eodem liquore quadantenus extrahi, diſſolui, & particulas illas ſulphureas actiuiſſimas poſtea per totam corporis ſphæram diſpenſari atque deduci. Videtur etiam huius aſſerti ratio exinde probabilis, quoniam noſtrum remedium in ore ad tempus detentum, metallicum & leuiter conſtringentem ſaporem relinquit, luculento indicio, quasdam partes ab ipſo mediante ſaliua diſſolui.

24. Operandi huius remedii ratio, potiſſimum mihi videtur conſiſtere non tam principaliter & primario in mate-

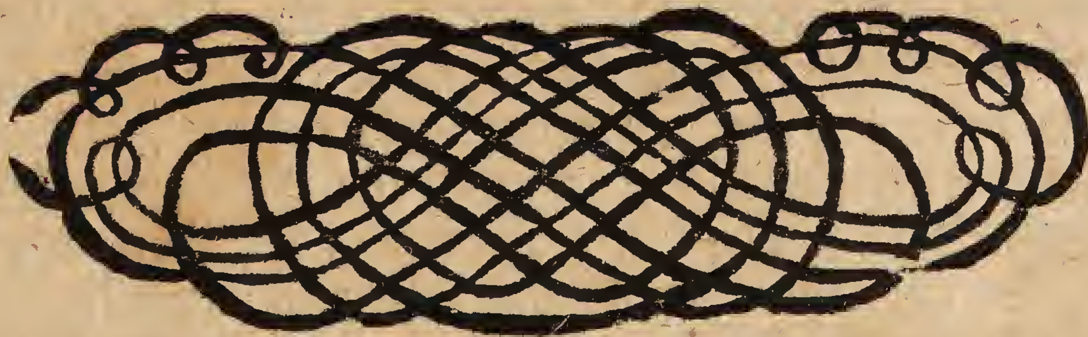
riæ morbificæ correctione & alteratione, sed potius in motuum vitalium sanguinis, & secretoriorum, qui depurationi humorum inseruiunt, promotione, & quidem tonum fibrarum neruearum ac musculosarum roborando agunt, leuiterque constringendo. Vnde tono partium relaxatarum adaucto contenti humores ad circulationem promtiorem non tantum inuitantur, sed & per arctiores vias dum transprimuntur, maiorem fluxilitatem subtilitatemque nanciscuntur. Accedit, quod intensiori facto circulo sanguinis excretio etiam partium heterogenearum ac impuritatum longe liberior atque liberalior euadat, & per consequens maior puritas ac benignitas sanguini concilietur. Cum autem cutis vniuersale & optimum sit euacuatorium, quo particulæ agilissimæ, salino-sulphureæ vaporosæ ad corruptionem pronissimæ sequestrantur ac separantur, vnde diaphoretica & quidem talia quæ salua sua textura neque immutata efficacia, quod exspectandum a mineralibus, iure meritoque optima securissima, & magnis morbis sanandis aptissima sunt remedia.

25. Postremo loco adiiciendum etiam aliquid est circa singularem illum effectum, quem sulphur nostrum in nonnullis subiectis exserit, dum per aliquot dies stata hora sudorem continuat. Adscribendum hoc esse existimo operationi medicamenti, quod effectum suum id est sanguinis ac humorum commotionem per longum tempus continuat, quoniam ex regno minerali desumtum propter soliditatem & plane non destructibilem vel alterabilem partium suarum naturam, non facile in effectu suo suspendi & impediri potest. Quod autem stata hora sudor profluxerit, hæc dici potest causa, quoniam de die corpus non sufficienter tegitur, deinde etiam onere alimentorum humores pressi non tam promte circumuolui, neque secretio nec excretio excrementorum libere peragi potest; circa tempus autem matutinum, concoctione peracta & humoribus redditis fluxilioribus, medicamentosæ particulæ adhuc in corpore restiles vi, quæ mo-

vens

vens eſt, fibras partium ſolidarum motrices, ceu ordinarium organon ad motus armant, & humores fluxiliores reddendo ad cutis euacuatorium pro excrementitii humoris ſecretione liberaliter deducunt.

26. Circa noſtri remedii vſum & applicandi modum, pauciſſima adhuc veniunt monenda; primum efficacia eius deprehenditur longe maior, in corporibus complexionis cholerico-ſanguineæ, nec non tenerioris & ſenſibilioris texturæ, quoniam ad mobilitatem & fluxibilitatem magis ſunt diſpoſita, hinc tali in caſu energiam præſentiorem exhibere poteſt. Hoc ipſo tamen non negamus, eius efficaciam in illis morbis, vbi humorum tenacitas ſegnis ac tardus motus eſt, tunc enim maiori & reiterata doſi opus eſt. In genere autem obſeruandum, omnia illa, quæ quantitatem nimiam humorum ad conuenientem proportionem deducunt, & fluxilitatem humoribus adferunt, non negligenda ſimul eſſe; impoſſibile enim eſt, vt vnum remedium omnibus & diuerſiſſimis indicationibus ſolum ſatisfaciat, & ex æquo vbique reſpondeat. Hæc itaque pro tempore de efficacia huius remedii præſtantisſimi dixiſſe ſufficiant.

DISSERTATIO X.

DE

SPECIFICIS ANTISPASMODICIS.

§. I.

PERELEGANS dictum est ipsius HIPPOCRATIS *Libr. de Art.* §. 13. *quorum instrumentorum, siue naturæ, siue artium facultatem obtinemus, per ea, sane opifices esse possumus, per alia vero minime licet; quum igitur homo a morbo afficitur, qui vehementior est, quam medicinæ instrumenta, ne sperare quidem oportet, vt a medicina exsuperetur.* Ingeniose diuus vir medicamenta adpellat instrumenta. Nam sicut artifex sine instrumentis nihil valet agere, ita medicus sine præstantibus remediis, nihil solidi præstare poterit in medendo. Indigitat quoque porro hoc dicto, proportionem esse debere inter morbi causam, & inter medicinæ instrumenta, adeo, vt si morbus valentior sit ipsis instrumentis, quæ debiliora neque sufficientia tollendæ causæ, morbus non sanetur. Quapropter vtique opus est, vt medicus, non secus ac artifex, possideat instrumenta præstantissima, eaque bene præparata, quorum virtutem, facultatem probe perspectam cognitamque habeat, eorum applicationem ac administrationem calleat, hisce si destitutus est, omni suo fine ad scopo frustrabitur. Notum vero est, ad tres maxime classes omnis generis remedia referri posse, ad euacuantia nempe, alterantia & specifica, nam quoniam tota medicina est mechanica, h. e. innititur principiis physico mechanicis, quæ sunt materia & motus, & quia nulla causa morbifica ex alio fonte, quam materiæ & motus vitio, potest deriuari; hinc liquido fluit, omnem virtutem remediorum, quæcunque etiam sint, vel materiam, vel motum, respicere debere. Res clara est de alteranti-

rantibus, quæ materiæ qualitatem varie modificant, temperant, disponunt, mixtionem, texturam, crasin immutant aliamque reddunt, vt ex maligna & inimica fiat blanda ac benigna, ex immobili mobilis, ex crassa fluxilis, ad circulationem, nec non secretionem, vel euacuationem, idonea. Clara quoque & omnis dubitationis expers res est de euacuantibus. Cum enim euacuatio consistat in motu, hinc quæ mouent, siue motus vehementes in partibus solidis fluidisque concitant, simul euacuatorium effectum præstant. De specificis vero non adeo res liquet, quo sensu hæc accipi debeant, quamque virtutem agendi vel operandi habeant, in eo vero maxime conueniunt, quod per specifica intelligantur eiusmodi remedia, quæ nec alterando, nec euacuando, præstant magnos effectus in certis morborum speciebus, eos vel tollendo in totum, vel mitigando. De horum virtute modoque agendi communis quidem est sententia, quod lateat, quod occulta sit, nec explicari possit; nobis autem iam animus est euincere, quod motus nimios effrænes in morbis sistant, sedent, componant, siue quod sedatiua & antispasmodica virtute gaudeant.

2. QVONIAM scopus noster est, ea, quæ specificorum titulo superbiunt, perspicue explicare: quod eorum energia tantummodo versetur in certorum motuum, qui sunt in partibus solidis, morbosorum placatione, cohibitione, siue vi antispasmodica, primo omnium nobis opus erit, ex naturæ regnis famosissima specifica recensere, i. e. talia remedia, quæ magnum, certum & exquisitissimum effectum in certa morbi specie præstant. Fundamentum cui nostram assertionem superstruimus, est ipsa experientia, non imaginaria, non fortuita, vel cœca, sed certa, constans & fida. Et vt initium faciamus a vegetabilibus, certe ibi reperiuntur magnæ virtutis remedia, quæ specifice & peculiariter in certis morbis prosunt, quod ab aliis exspectari non potest, ita v. g. mentha & ex ea paratum purissimum, sine additione

& adulteratione, oleum, est desideratissima medicina externe in dolore colico, tumore & dolore mammarum, a lacte coagulato, sola inunctione administratum, interne vero, hoc oleum vel in essentiam redactum, vel aqua eius in singultu, vomitu, diarrhoea, in omnibus hæmorrhagiis certissimæ efficaciæ medicina est; vnde eius vsum frequentissimum ac vires mirifice in praxi commendo imo noui exempla, vbi aliquot guttulæ olei, cum puluere absorbente datæ, tussim conuulsivam stomachalem, & asthma eiusdem naturæ, breui cum admiratione sustulerunt. Temporibus oleum eius adplicatum somnum inducit, cephalalgiam tollendo, diarrhoeam externe ventri inunctum certissime sedat. Porro ex vegetabilium familia splendet inter specifica & peculiaris efficaciæ medicamina chamomilla vulgaris, & ex ea paratum oleum sapphirini coloris, quale debet esse non adulteratum, quod in doloribus colicis & post partum, in cardialgia quoque est præsentissimum. Herba basilici eiusque oleum purum, in hemicrania, epilepsia, inque omnibus ferme capitis affectibus, qui ex spasmis & contractionibus neruosi generis proueniunt, singulariter se exhibent. Oleum lauendulæ, vel spicæ, saluiæque, in paralysi, quæ fit a spasmis, rheumatismis, siue dolore artuum lancinatorio, tremore, vertigine, exterius specifice sese exserunt. Origani oleum in dolore dentium prædicatur, sed de oleo saluiæ, menthæ & basilici similiter respondet experientia.

3. Si vllum in classem hystericorum reponi meretur quod spasmos intestinorum & neruosarum partium placat, sedat ac sistit, dolores colicos mulcet, certe est horminum, eiusque aqua vel decoctum, interius sumtum, aut per clysteres applicatum. Aqua ranunculi esculenti, siue tragoni, est in asthmate sicco & conuulsiuo metallico certissimæ efficaciæ remedium. Hyssopi oleum & aqua quid præstet in pectoralibus affectibus, in vulgus notum est. Radix valerianæ syluestris, a FABIO COLVMNA tantopere celebratur, vt eam semel aut bis exhibitam, ab epilepsia liberare affirmet, refertque, se hanc

mul-

multis amicis dono dedisse, qui deinde, diuino prius numine & fauore glorificato, puluere huius radicis sibi restitutam sanitatem affirmarunt. Dosis autem est cochleare semis cum vino, aqua, lacte, aut quouis liquore appropriato. Pueris vero in minori dosi cum lacte datur, vid. RIVERIVS *in prax. med. p.* 30. Radix cynosbati in morsu lupi rabidi & canis summam præstitit efficaciam, & sequens puluis magnopere commendatur: Recipe pulueris radicis cynosbati odorati vnciam vnam, vngular. lync. vnciam semis M. F. puluis detur ad drachmam semis. Anno MDCXXX. in Eisfeldensi pago Ruhmsprung, die XXIV. Mart. a lupo rabido vltra triginta homines læsi fuerunt, ex quibus X. ad minimum mortui, reliqui per hunc puluerem euaserunt, sicuti ex communicatione ibi Practici D. RICHTERI habeo.

4. ROSÆ, earum aqua, spiritus & oleum, in capitis dolore & delirio compescendo, egregiam possident virtutem. Foeniculum eiusque oleum purum in tussi catarrhali, tam inveterata quam stomachali vel pectorali, idiopathica, vel consensuali, præualet oleo anisi & præsentaneos reddit effectus. Flores sambuci & ex iis parata aqua, in affectibus exanthematicis, erysipelate omnique interno grauiori dolore, inflammatione, magna præstant, quod etiam in doloribus & tractionibus podagricis vagis egregie se gerit, simulque aluum blande subducit, nisi fuerit spirituosa. Corticis & florum sambuci efficacia, quam præstat externe in erysipelate discutienda, in vulgus notum est. Croci virtus in infarctibus pectoris resoluendis, in lenienda tussi & torminibus infantum solandis, obscura esse nequit.

5. PAPAVERACEA, siue flores, siue semen, siue resinam consideremus, tam intus, quam extus instar incantamenti dolores sopire, somnum accersere, excretiones nimias sistere, expeditissimum est. Flores illæ, primulæ veris, liliorum alborum, conuallium, iasmini, aurantiorum, in omnibus affectibus capitis, conuulsionibus, epilepsia, & quibuscunque spasmodicis internis motitationibus, non sine fructu sese gerunt.

Tota

Tota pœonia, tam quoad ſemen, quam radices & folia, in epilepticis inſultibus compeſcendis egregia eſt; in cuius rei teſtimonium ad puluerem Marchionis prouocamus & ſpecificum MICHAELIS, cuius virtus, maxime ſimplici huic & cinnabari eſt adſcribenda. Nam calces & magiſteria, quæ ingrediuntur, plane effœta ſunt, & nullius efficaciæ. Hyoſciami ſemen, nec non cynogloſſa in impetu ſanguinis cohibendo & hæmoptyſi ſananda, nulli ſunt ſecunda, exemplo ſunt pilulæ de cynogloſſa, quæ in hoc morbo ſunt inſtar omnium. Lycopodii ſemen in vrinæ ſuppreſſione, quæ fit ex dolore & ſpaſmo, in epilepſia, dyſenteria magnifice æſtimatum fuit a D. MICHAELIS aliisque, qua de re legi meretur, B. HOFFMANNVS *in Clau. Pharmaceut. Schröderiam.* Anthera liliorum alborum in partu difficili, quem remorantur ſpaſmi potentes & vagabundi abdominis, non ſine ratione commendatur. Baccas paridis, herbam meliſſæ, artemiſiæ, in ſubſtantia nouimus in affectu maniaco, ceu arcanum cum magno ſucceſſu fuiſſe exhibita. Nos vnum adiiciemus, quod in illuſtri quadam familia Monſpelienſi, pro ſecreto gentilitio & hæreditario habetur, illiusque deſcriptio talis eſt: recipe foliorum meliſſæ manipulum vnum, incidantur minutim & infundantur in ſpiritus vini vncias quatuor; deinde adde margaritarum præparatarum drchmam ſemis. M. doſis eſt cochlear. 2. RIVER. *p.* 56. Nuciſta largitur oleum duplex, vnum æthereum per deſtillationem, & alterum expreſſum, paulo craſſius, vtrumque in dolorum ac fluxuum ferocia ſiſtenda placidoque ſomno conciliando, infallibilem exſerit virtutem.

6. RECENSITIS iam plurimis ex vegetabilium regno, præſidiis, quæ ſpecificorum titulum merentur, progredimur nunc ad animalia & ex iis quoque depromere, quæ ſpecifice certis morbis ſubueniunt, apud animum conſtituimus. In vniuerſum autem hic notari velim, quod omnes partes animantium duriores, v. g. vngulæ, cornua, oſſa, in ſubſtantia & puluere ſumtæ, virtutem habeant antepilepticam & antiſpaſmodicam, in cuius rei confirmationem ac teſtimonium aduocamus experi-

perientiam & auctoritates v. g. Alcis vngula, quod specifica virtute celebretur aduersus epilepsiam, noto notius est, neque hic attendendum est, ad vngulam maris, nec adultam ætatem, vel tempus, quo in venerem hæc animalia feruntur, nec ad vngulam dextram posteriorem, quamuis non negandum sit, quod animalium partes tunc temporis, quo vegetiora sunt, quo maiori continuo motu fluidorum & spirituascentia gaudent & sulphur copiosius & actiuius possident, eo efficaciores esse ad medicum vsum. Verum enim vero, hic antepilepticus effectus non tantum valet de vngulis alcis, sed & de cornubus aliisque. Vngulam asini, alcis in epilepsia esse vicariam, scribit SCHROEDERVS *p.* 146. De bouis & equi vngula idem sperandus effectus.

7. Cornv bouis ad epilepsiam idem SHROEDERVS commendat & scribit, quod viderit scobem eius exhibitam fuisse contra epilepsiam cum effectu, & *p.* 272. hæc habet: *cornua & vngulæ bubulæ medentur spasmo:* de eboris dente idem perhibet *p.* 287. quod tollat epilepsiam, arceat melancholiam & resistat venenis. De cranio humano & osse triquetro temporum, quod peculiare in epilepsia specificum sit, vulgo perhibetur. Rhinocerotis cornu, lapis manati, dens hippopotami, ad dysenteriam, ad spasmum, de quo subministramus locum ex THEODORI TABERNÆMONTANI Wasserschatz *p.* 121. mirifice commendantur. Ego puto, quod non tantum horum animalium duræ allegatæ partes hac virtute antepileptica celebrentur, sed quod in vniuersum omnes dentes, cornua & vngulæ, rasuræ, in subtilissimum pollinem redactæ, antispasmodicam & antepilepticam virtutem habeant, inque iis morbis, vbi spasmi tragoediam ludunt, vel causam morbi subministrant, virtute donata sint eximia; & hoc ipsum non modo verum existimat de duris & osseis partibus, sed etiam de eorum sanguine, visceribus, corde, hepate, intestinis, carne exsiccatis, adeo vt non magno selectu hic opus sit, sed ferme promiscue & indistincte, siccata quædam pars ex animalibus desumta, egregie & specifice opituletur epilepticis, conuulsi-

vis & spasmodicis pathematibus, & magnos effectus in medendo exserat.

8. NIHILOMINVS quaedam ex autoribus probatis, qui collegerunt specificorum classem ex animantibus desumtam, tradere necessum est, vt asserti nostri veritas confirmari & res explicari possit. Aper dentem largitur, qui in substantia & philosophice praeparatus, aut melius in decocto, in pleuritide & cynanche mirifice a practicis aestimatur. In sanguine asinino, singulare latitat arcanum contra maniam, de quo scribit B. HOFFMANN. *in claue:* hoc solo B. MICHAELIS in aula Altenburgensi maniacum restituit, eumque non semel maniacis applicaui summa cum euphoria. Secatur scilicet vena ad aures, intinguntur lintea & exsiccantur, deinde extrahitur cruor cum aqua florum hyperici & propinatur, egregie mouet sudorem. Axungia ex animantibus, v. g. muris alpini, apri, ex vngulis bouis, vrsi, cerui, taxi, humana, castorei, in leniendis omnibus doloribus, in luxationibus articulorum, dolore pleuritico, colico, stranguria, tenesmo, contracturis, ariduris, externa illinitione, virtutem mirabilem exserunt, dum cicatricum duritiem leniunt, callositates resoluunt, & foveas post variolas relictas delent. Sanguis ex nonnullis animalibus v. g. bouinus, hircinus, ceruinus, humanus, leporinus exsiccatus in dysenteria, dolore pleuritico, epilepsia, in dolore ex calculo egregiam efficaciam exhibet.

9. FEL catelli lactantis ab VNZERO hisce verbis praedicatur: *sume catellum paruum, nigrum, adhuc sugentem, (pro foemella vero epileptica sume catellam) eumque strangula & interfice. Ex interfecti & per sectionem aperti corpore extrahe totam cystim felleam, vix 3. vel 4. guttas sincerae bilis in se habentem. Illum biliosum succum omnem puerulo, in paroxysmo epileptico cum pauxillo aquae florum tiliae propina, & miraculi instar videbis illum ab hoc morbo e vestigio sanari ac curari.* Vid. RIVER. *prax. medic. pag.* 33. In Finnlandia, vbi datur vrsorum copia, vulgatum rusticorum est, fel exsiccatum instar panaceae exhibere, vdoreque superueniente, morbos quam plurimos

rimos solutos] audiui. vid. SCHROEDERVS *p.* 312. Cæterum, hanc ferme peculiarem habent virtutem fellis species v. g. anguillæ, leporis, viperarum, carpionis, ranarum, suilli, quod, vel in substantia, vel etiam soluta in spiritu vini, in aurium & oculorum adfectibus, tinnitu, surditate, vlceribus non sine fructu vsurpentur. Puluis testium equi ad secundinas pellendas, foetumque mortuum expellendum, ceu magnificæ famæ remedium commendatur, vnde HENRICVS *ab* HEER *L. I. obseru.* cuidam fœminæ difficultate partus laboranti, puluerem testium equi cum croco propinauit, & dimidio quadrante citius, puerum enixa est. Decoctum rasuræ cornu cerui, dentis hippopotami, vnicornu marini, priapi ceruini, in dysentericorum spasmis & torminibus leniendis sopiendisque non sine magno fructu propinatur.

10. DEINCEPS, celebris est puluis secundinæ humanæ ad epilepsiam, ad expellendum fœtum mortuum. In moscho præsentissima virtus antepileptica latet, & ab eo quoque mutuatur efficaciam suam puluis de Gutetta in Gallia famigeratissimus, quem describit RIVERIVS *p.* 52. & hic est: recipe radicis pœoniæ, seminis eiusdem, dictamni albi, visci querni ana vnciam semis, seminis atriplicis, drachmas duas, cranii humani drachmas tres, coralliorum rubrorum præparatorum, hyacinthorum præparatorum, ana drachmam vnam semis, vngulæ alcis præparatæ vnciam semis, moschi scrupulum vnum, foliorum auri drachmam vnam. Misce fiat puluis. Sanguis porcellorum, cum cancris destillatus, in tabe & atrophia curanda remedium eximiæ virtutis & efficaciæ exsistit. Zibethum in torminibus colicis, ventris dolore infantum, etiam in vteri strangulatu, vuluæ applicatum, inque virili impotentia membro inunctum præstantis virtutis remedium est.

11. QVANTA sit vtilitas, præsertim ad passionem hystericam tollendam, item ad strangulatum & spasmos horrendos ex vtero sistendos, castorei, & ex eo paratorum medicaminum, mulierculis non est ignotum, adeo, vt vsum eius remedii mox grauissima spasmodica pathemata, in quocunque

etiam morbo præsentia, remittere soleant. Axungia eius peculiariter quoque conuenit neruoso generi ac vtero, ideo morbo comitiali, membris resolutis conuulsiuis, apoplexiæ prodest. Pulmones ouis, vituli recentis, vel etiam viua columba vel gallina dissectæ, capiti impositæ, in cephalalgia, phrenitide & melancholia egregiam virtutem produnt. Aqua ex pica & hirundinibus destillata cum vino, non sine singulari fructu maniacis & epilepticis propinatur. Anguillæ fel ad partum facilitandum commendatur a pluribus. Cinis cancrorum aduersus morsum canis rabidi vulgo extollitur, item in abortu arcendo. *Nos in concepto fœtu retinendo,* inquit POTERIVS, *eius vsum pluries experti sumus. Mulier cuiusdam phrygii, septies abortum passa, hocce puluere ad duos menses accepto, partum ad finem feliciter tulit. Quos viuos, vt ranas, in olla vitreata, post panis extractionem, siccamus. De puluere ad libitum sumitur in cibis, sero & mane.* Funambulus quidam pro singulari arcano habuit puluerem sciuri in vertigine, quem pretio & precibus vix ab eo extorquere potuit D. D. MICHAELIS vid. FRIDER. HOFFMANN. *p.* 280. Pellis cygni colicos iuuat & stomachi vitio laborantes. Stercus pauonis in epilepsia & vertigine exhibetur, a nouilunio vsque ad plenilunium, cum saccharo mixtum. De quo etiam legi potest BORELLVS *Cent. III. p.* 119.

12. LVMBRICI terrestres in substantia specifice prosunt in arthritide scorbutica, quam vagam appellant, (die lauffende Gicht, die Wahren) adhiberi possunt intus & extus. Intus exhibentur vel toti conquassati, recenterque, cum vino traiecti per linteum, vel siccati & puluerisati: extus applicantur viui & mortui, viui impositi, donec moriantur, mortui in cataplasmatis forma adhibentur, podagricos dolores lenit puluis cum farina calide impositus. Viperarum & serpentum carnem, hepar, cor, in puluere, item illorum axungiam contra viperarum & serpentum morsum specificam antitodum esse & incomparabilem præstare efficaciam certissimæ experientiæ est. Eodem modo puluis scorpionum & eius oleum, in-

ter-

terne & externe, contra morsum suæ speciei, & pars ex cane rabido sumta & exsiccata, interne & externe, contra morsum similis canis, si tempestiue vsurpetur, quod infallibilem virtutem producit, indubitata confirmat experientia. Cæterum viperarum caro, earum fel, spina, hepar, in dysenteria maligna, in arthritide vaga, in maligna & leprosa scabie, peculiarem quoque energiam ostendunt. Vlterius puluis lapidis manati, ad sanguinis ad eructationem spectantis cohibitionem, vt hæmoptyicum fluxum, vtilissime adhibetur. Dentem hippopotami ad omnes hæmorrhagias eodem scopo B. MICHAELIS in *Not. ad ideam Med. Pract.* IONSTONII commendat, & notat WORMIVS *in Museo* & *Pater* BOEHM, quod Goæ dens valde efficax, qualis fuit hippopotami, asseruetur in nosocomio regio, cuius vim si monstrare cuipiam velis, venæ sectæ eundem admouent, quo ipso illa statim fluere desinat.

13. CORNV rhinocerotis in omnibus affectibus spasmodicis, dolore pleuritico, hæmorrhagiis, in substantia non sine effectu datur, & similem ferme cum dente hippopotami, vnicornu marino, & lapide manati exhibet virtutem. Puluis intestinorum lupi ad compescendos dolores colicos datur non sine fructu. Leporis oculi exsiccati valent ad partum difficilem, ad secundinas & molam propellendam, leporis cor quartanæ peculiariter medetur secundum HORSTIVM, secatur in tres partes, & præmissis vniuersalibus, initio trium paroxysmorum, tertia pars singulis vicibus propinatur, vid. SCHROEDERVS *pag.* 300. Pellis leporina in affectu ischiadico & arthritico egregie celebratur. Ossiculum tale commendatur ad colicam partusque difficultatem, fel est otalgicum & ophthalmicum, renes testiculis & calculosis prosunt, & mictionem inuoluntariam corrigunt. Humor crystallinus ceruorum exsiccatus soluitur instar tragacanthæ in aqua rosarum, hæc in omnibus oculorum vitiis, fluxionibus, inflammationibus, quæ a sero acri, vel dolore proueniunt, pluribus opem tulit præsentissimam. De decocto rasuræ cornu cerui hoc loco non prætermittendum est, quod eius vsus maxime

congruus sit omnibus infantum morbis, vbi spasmus, dolor & calor præternaturalis sese exserit, id quod experientia certa ac constanti confirmo.

14. ALLEGAVIMVS hic ingentem specificorum numerum, quorum virtus certe non est de nihilo. Nam profecto experientiam vulgi, tot hominum & per tot tempora ratione certi remedii non temere reiicere debet medicus, vt vt ignorato operandi modo. Commendamus itaque dicta attentiori obseruantiæ & experientiæ; nobis vero in præsentiarum opus est demonstrare, quod illa effectum exserant dictis in morbis tollendo spasmos, circa quod necessarium duco exponere quid sit spasmus, & quid per illum intelligatur. COELIVS AVRELIANVS *Lib. III. cap.* 6. ita definit spasmum: *Spasmus est inuoluntaria tensio atque conductio partis cum vehementia & dolore acuto, ob structuræ violentiam cum dura distensione.* Et certissimum quoque, quod in omni spasmo fibræ musculosæ cum ipsis membranis non distendantur & elongentur, sed constringantur, comprimantur, & arctiores euadant. Spasmi nempe subiectum sunt præcipue fibræ musculares & membranæ quoque nerueæ, & versatur maxime circa motum eiusque incrementum: notum enim est, regulariter secundum naturam fibras musculosas filamentaque neruea esse instrumentum omnis motus atque impulsus, nec non omnis sensus in corpore nostro, vnde nulla actio fit in œconomia animali, quæ non mediantibus hisce partibus absoluatur. Et quandocunque huius instrumenti, nempe fibrarum ac neruorum motus, actio, vel secundum aliquos, tonus recte sese habet, i. e. debita in eis fit strictio & dilatatio, tunc circulatio sanguinis & tota œconomia motuum, nec non secretionis & excretionis negotium, item animæ operationes rite munere suo funguntur, & secundum regulam fiunt, & sic præsens adest sanitas: ex aduerso, quando fibrarum & neruorum actio, motus & tonus vitiatus est, quod vitium consistit, vel in nimia earum distensione, vel relaxatione, vel in nimia constrictione, siue spasmo, tunc morbus vel dispositio

ad

ad eum in procinctu est. Nam omnes fere interni morbi, sublato huius motus æquilibrio, causam suam agnoscunt & pro diuersitate partium, in quibus hi motus fiunt, varii effectus morbosi nascuntur, variumque accipiunt nomen: principaliter vero causam constituit illorum motus auctus, nimium actiuus, qui vocari solet spasmus. A qua ille motus celebretur causa, & an hæc sit substantia immaterialis, notitia & ratione prædita, & an hæc propter certum finem & ex morali consideratione, ad auertendum grauius malum, tales motus suscipiat, siue an sit materialis indolis substantia, & tantum virtute motus alioque physico actu suam operationem efficiat, & quomodo id in fibrarum structura præstet, studio hæc indaganda prætermittimus, ceu obscura, incognita, determinatione & inquisitione difficilia, nullius vsus & ad medendi scopum directe non pertinentia; sed potius cuiuis hac in re suas speculationes & delectationes in ipsis relinquimus. Hoc autem non poterit negari, neque dissensio reperitur, fieri tales spasmodicos contractorios motus in fibris corporis nostri a causa externa duplici, vel immateriali vel materiali. Quod primum attinet, euincunt id animi affectus. Nam nulla grauior animi passio est, quæ non sese exserat in corpore per spasmos, & inde dependentes irregulares motus variaque symptomata; vel proficiscitur a causa materiali. Hæc rursus duplici ratione, vel in quantitate consideranda, siue mole, vel in qualitate versatur; vnde obseruatio practica & medica docet, vehementes & morbosas generis neruosi & fibrosi contractiones, non tantum fieri a sanguinis stagnantis in certis partibus copia, infarctu, earumque distensione, sed & ab acrimonia vellicante, scindente & caustico materiæ morbificæ elemento eos suscitari, vti ad oculum venenorum effectus, animantium morsus & multorum medicaminum, v. g. euacuantium effectus, testantur. Præterea, aliæ causæ externæ fibras nerveas musculosasque vellicantes, vti sunt calculi, festucæ, globuli, lumbricorum morificationes, causam præbent hisce motibus contractoriis dolorificis.

15. Con-

15. CONSIDERATA iam in genere essentia spasmi, videbimus iam, in quibusnam morbis maxime ludat suam tragoediam, vt deinde melius pateat asserti nostri veritas, quod superius allegata in morbis, qui ex spasmo proueniunt, efficaciam suam exserant. Primo, vniuersalis medicorum est consensio, epilepsiam esse spasmum totius corporis vniuersalem, vbi non modo systema neruosum, sed & fibrosum fortiter contrahitur. Testantur id contractiones digitorum & pollicis, agitationes, iactationes & circumgyrationes corporis intensæ, oculorum contorsiones, anxietates præcordiorum constrictoriæ cum cordis palpitatione vehementes, compressio faucium & asperæ arteriæ, vnde spuma, contractio intestinorum, vnde borborygmi, flatulentiæ, alui constrictio contumax, nascuntur. Porro, ad spasmos referimus omnes grauiores dolores, quales sunt in passione iliaca, colica, calculosa, siue calculus sit in vretheribus, siue in vesica, siue in ductu choledocho, cephalalgia, otalgia, odontalgia, & podagra. Confirmant id symptomata, quæ hos dolores sequuntur, violentæ tractiones partium dolore affectarum, & subsequentes, maxime in artubus, incuruationes, cum stupore; euincunt id stases & repressiones, vel etiam expressiones sanguinis, vnde dolor horripilationem & frigus, vel etiam calorem partibus inducit, ob liberum circulum, propter spasmum fibrarum & compressionem vasorum, suppressum. Deinceps, ad spasmodicos & conuulsiuos motus referri quoque debent, v. g. incubus, tussis conuulsiua, asthma conuulsiuum, singultus, palpitatio cordis, vomitus, tormina in dysenteria, alui contumacissima adstrictio, vrinæ & sudoris suppressio, tetanus, spasmus cynicus, priapismus, qui ex violenta tractione & motus intensione fibrarum proueniunt.

16. SPASMIS quoque accensendæ sunt hæmorrhagiæ: nulla enim magna hæmorrhagia interna nascitur, nisi præcedant spasmi, præsertim in primis viis, mesenterio & abdomine. Spasmi enim, sunt causa inæqualitatis sanguinis circuli: dum enim præcluduntur & constringuntur viæ ac tubuli, & impeditur

ditur is motus, sanguis cum impetu fertur ad alias partes, vbi facta distensione, vasa disrumpit; ideo, qui hæmorrhagias, curare vult spasmos prius tollat necesse est, hinc antispasmodica optima aduersus hæmorrhagias sunt præsidia. Denique pathemata, quæ in hystericis, hypochondriacis, & vbi hæmorrhoides suppressæ, concurrunt, non nisi spasmis adscribi solent; item abortus, non nisi in vteri spasmis, & partus difficilis causa, in spasmorum vehementia quærenda est. In intermittentium paroxysmis, præsertim sub frigore & horrore, spasmodicæ contractiones manifestissime visuntur: strictura enim pororum cutis, horripilatio, rigor, frigus, dolor contusiuus pedum, inflatio abdominis cum alui adstrictione, nausea cum dispositione vomitum ad lumborum dolor, præcordiorum anxietas, nil nisi mere spasmi effecta sunt. Venenati animantium morsus & ictus, ipsaque caustica ex regno minerali depromta, non alia ratione infensissima corpori sunt, quam spasmorum, quos producunt, violentia & copia ideoque subito interficiunt.

17. Diximus specifica esse antispasmodica, iam ex præcedentibus facillime colligitur, quare ea, quæ recensuimus tam ex vegetabili, quam animali regno, in morbis vbi spasmi omne ferunt punctum, præsentissimum solamen afferant, & eam ob causam nominatim in dolore arthritico, colica, epilepsia, diarrhoea, dysenteria, mania, passione hysterica, hæmorrhagiis, partu difficili, abortu præcauendo, conuulsiva tussi, contracturis, morsibus animantium venenatis conueniant. Iam res ipsa & ordo postulat, vt quo principio agendi instructa sint, & operationem suam exsequantur dicta specifica, videamus. Dicimus vero medicamentorum virtutes dependere principaliter ex duplici actiuo principio; sale nempe & sulphure. Sal est substantia, ex particulis figura acuta & scindente coagmentata, vnde saporem in lingua efficit, inque neruosis partibus vellicatione ac rosione sua sensum doloris excitat, in glandulis vero euacuationes, excre-

tiones causatur. Non enim dubitari potest, omnis generis euacuantia, vti sunt purgantia, vomitoria, sudorifera, diuretica, saliuantia, apophlegmatizantia, aperientia, principaliter ex salino principio operari. Longe vero a sale distat sulphuris textura ac crasis. Quemadmodum enim salis particulæ figuratæ sunt & facillime dissoluuntur, discerpuntur, ita sulphur compositum est ex partibus magis inter se implicatis, intricatis, arctius vnitis, acrimoniæ expertibus, propter quam intricatam & implicatam texturam, oleosa & sulphurea aciem salium excipiendo & quasi in vagina recondendo, illa temperant, quo minus nocere possint. Et hæc quoque est ratio, quare acidissimi concentrati spiritus, nitri, vel vitrioli, affusi oleis destillatis, acrimoniam suam ferme deponant, ita etiam sulphur, reguli antimonii & argenti viui vim virulentam, penitus, admixtione facta, castrat; & quemadmodum in sale magna est vis solidas partes irritans & rodens; ita in sulphure est principium vim istam sistens, fugans, temperans.

18. Eqvidem obiici potest contra hanc sententiam, quod sulphura intensum calorem in corpore accendant & materiam motus intestini calidi igneique in ipso præbeant; vti videmus omnia olea destillata calidissima esse: sed respndemus, verum id esse de oleis, quæ sale volatili subtili pollent, vti olea destillata ex vegetabilibus, item ex animalibus sumta, quæ manifestam propter sal admixtum intimeque coniunctum habent penetrantiam ac volatilitatem, vnde vtique talis substantia salina volatilis, cum partibus sulphureis irretita, diutius manet in corpore, nec tam cito auolat per poros, & sic calorem tam intestinum quam progressiuum irritatione sua accendit eamque ob causam plus calefacit, olei guttula destillati, quam decem grana puri salis volatilis ab oleo liberati. Hoc ipsum vero non valet de sulphure sibi relicto; vti patet ex omni pinguedine, oleo expresso, axungia ignem non passa, quorum assumta etiam magna quantitas minime

calo-

calorem augent in corpore, sed potius leniendo, demulcendo spicula salina, sistit motum caloris, eundemque deprimit. Latet itaque in sulphure vis motus sedans, sistens adeoque antispasmodica, cum omnis dolor & spasmus ex motus incremento fiant; in sale vero reconditur principium mouens, siue motus excitans, vnde omne sal calefacit, euacuat. Iam vero si consideremus supra recensita specifica, tam ex regno vegetabili, quam animali desumta, & inquiramus in illorum agendi principium materiale, mox sese sistit ac manifestat sulphurea substantia. Nam ex vegetabilibus plerumque olea v. g. menthæ, lauendulæ, spicæ, saluiæ, basilici, chamomillæ, origani, anisi, fœniculi, hyssopi, hormini, tantum exserunt suam efficaciam dictis in morbis propter sulphur vaporosum, quo pollent, & caput & neruos replent. In radice valerianæ, opio, croco, semine hyoscyami, camphora, substantia sulphurea vaporosa ipso odore teste præsens est. Semen lycopodii, anthera liliorum alborum pure sulphureæ indolis sunt, & flatu immissæ in flammam, ventum cum strepitu igneum exhibent flores vegetabilium, pœoniæ, rosarum, papaueris, liliorum alborum, conuallium, primulæ veris, sambuci, virtutem suam anodynam & specificam exhalantibus subtilioribus sulphureis partibus vnice debent. In animali regno principii sulphurei, benigni, lenis, acrimoniæ expertis, maior datur copia. Nam sine destillatione præuia sanguis & omnium animalium partes, ossa, dentes omni salina acrimonia carent; porro quanta pinguedo & oleositas inexsistat animantibus, notissimum; obseruamus enim totos panniculos adiposos; viscera in pinguedine latitant, & nulla pars reperitur, etiam durissima, vti os exsistit, in cuius poris non copiosa pinguis substantia delitescat. Posset quidem hic opponi, ex animali regno salia volatilia maxima in copia præparari posse, quibus respondemus, quod salia volatilia formaliter non inexistant, sed mediante igne, non ex pinguedine, sed ex substantia terrea, motu igneo, producantur, vnde ratio patet, quare ex

ossibus, terreis corporibus, maior quantitas illorum, quam ex aliis partibus confici possit; item quod non formaliter inexistant, ex eo iudicare licet, quod non ex animantibus præparentur, nisi præuia combustione, & non in initio destillationis, sed demum in fine prodeant, aperto indicio: minime his formalem assignari posse existentiam; nam sal tale est volatissimum, & sub lenissimo calore euaporat.

19. PORRO salis manifesti expers est regnum animale, & inter excrementa potius, quæ salina sunt, sal referri debet, nam proxime non ingreditur partium, siue fluidarum, siue solidarum, compositionem. Ex dictis iam facile apparebit, cur animalia tantam specificorum largiantur copiam, i. e. remediorum, motus impetuosos conuulsiuos, spasmodicos, dolores, nimiasque euacuationes sistentium; quoniam nempe sulphure vaporoso gaudent, ratione cuius hos effectus præstant. Iam vero sulphur custodire talem virtutem ex supra dictis in regno vegetabili constat, quæ omnia ob sulphur euaporabile agunt. Sulphur enim vaporosum est, i. e. multas exhalationes, vapores & effluuia, vigore motus intestini, qui in ipso latitat, emittit; testante id graui, vel etiam suaui odore. Nam ex sententia omnium chymicorum & physicorum affirmatur, quod sal sit principium saporis, sulphur vero odoris. Odor itaque prouenit ex copia effluiorum, siue exhalationum. Atque hæ etiam abundantissime deprehenduntur in animalibus eorumque partibus exsiccatis, quæ graueolentem & fortem odorem spirant, vt puluis lumbricorum terrestrium, viperatum, rasura vngulæ alcis, fel ex animalibus, sanguis eorum exsiccatus & viscera exsiccata id docent. Hæ blandæ exhalationes neruis sese insinuant, & per poros in sanguinem transeuntes, rarefactione sua nimium dilatando fibras musculosas & in meningibus arterias, istum motum systalticum arteriarum & fibrarum impediunt, a qua systole & motus progressiuus & spasmus pendet. Quod vero opiata agant rarefactione & nimia arteriarum expansione, latius

us iam deduxi in *dissertatione* de *opiatorum mechanica operandi ratione.*

20. NVNC selectiora eaque composita remedia contra hos morbos spasmodicos annectere placet, v. g. in epilepsia habituali sequens puluis valde est proficuus: recipe rasuræ vngulæ alcis, dentis hippopotami, vnicornu marini, cranii humani, pulueris lumbricorum terrestrium ana drachmas duas, moschi drachmam semis, essentiæ castorei inspissatæ scrupulum vnum. M. F. P. qui vel cum cinnabari mixtus, vel solus vsurpari potest. Ad fœtum mortuum & secundinam pellendam: recipe pulueris testiculorum equi, vngulæ alcis, secundinæ humanæ præparatæ ana drachmam, fellis anguillæ, antheræ liliorum alborum, croci ana grana XII. olei cinamomi guttas quatuor. In morsu viperarum ana drachmam, pinguedinis viperinæ drachmam semis. M. In dolorore pleuritcio: recipe rasuræ dentis apri, mandibularum lucii piscis, vnicornu marini, oculorum cancri, dentis hippopotami, cinnabaris antimonii ana scrupulum vnum, nitri grana XII. In contracturis externe, recipe axungiæ humanæ, castorei, vrsi, taxi ana vnciam semis, olei maioranæ, saluiæ, lauendulæ ana drachmam. In colico dolore potest addi zibethum. Contra maniam sanguis asininus egregius est. Contra morsum canis rabidi: recipe rasuræ vngulæ lyncis, pulueris viperarum ana drachmas duas, castorei grana XII. In hæmorrhagiis: recipe dentis hippopotami, lapidis manati ana drachmam, nitri drachmam semis. M. In phrenitide, cephalalgia, externe, gallina viua dissecta egregia est. In arthride puluis viperarum lumbricorum terrestrium cum cinnabari antimonii & nitro egregium effectum præstat.

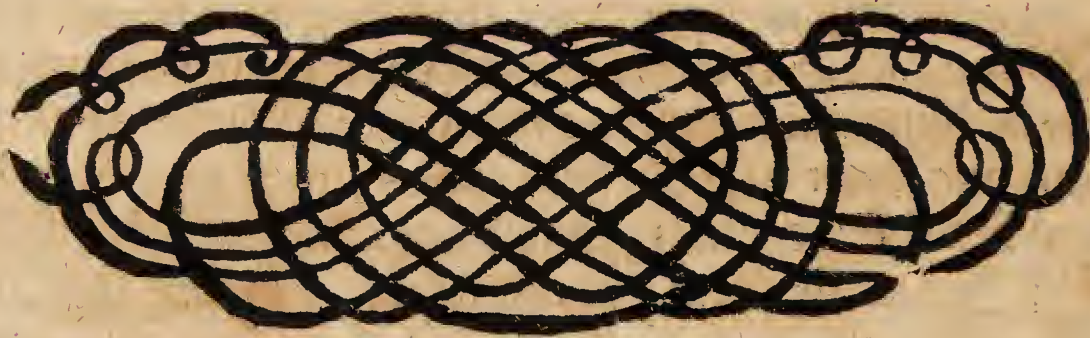
21. QVOD attinet ad conuenientem vsum & applicationem specificorum, maxime eorum, quæ ex regno animali petita sunt, sequentia monita notari merentur. I. Ex animantibus tutiora sunt & præferenda iis, quæ in re-

gno vegetabili prostant. Ratio in procliui est; nam naturæ nostræ conuenientiora sunt, facilius inueniunt ingressum in sanguinem & poris lubentius sese accommodant ideoque magis amica. Aliter vero res habet cum iis, quæ ex aliis regnis profluunt. Hæc enim non tam propinqua sunt nostræ naturæ, sed & heterogenea quædam principia simul custodiunt, qua non bene correspondent mixtioni partium fluidarum, vel spiritibus, siue principio mouendi corporis nostri inimica sunt; vnde v. g. opium ob suum sulphur vaporosum anodynam quidem vim habet, nihilominus hoc spiritibus non quadrat, spasmodica pathemata non tam promte sistuntur, quam a castoreo aliis remediis adpropriatis. II. Notandum est, quod hæc dicta specifica ex animantibus, si pollere eximio vsu debent, non nimis esse debeant inueterata, adeoque non diu in puluere seruanda, neque ex inueteratis effœtisque ossibus sumenda sint; ratio in procinctu est, quoniam per fluidum aereum iacturam partis volatilis, qua agunt, ferunt; vnde omnia, quæ recentia sunt, quæ cadauerosum & volatilem spirant odorem, præstantissima. III. Deinde obseruamus, quod illa ex animantibus, quæ principio pollent vaporoso copiosisque exhalationibus, longe celerius & citius, sed etiam magis transitorie operationes suas exsequantur, præ iis, quæ sulphure & oleo magis fixo scatent, hanc ob causam castoreum, zibethum, moschus, ceu odoratissima expeditioris sunt virtutis, præ rasura vngularum, ossium, dentium, cornuum, quanquam horum virtus sit constantior, in agendo tamen tardior. Medio modo se habent ea, quæ ex visceribus exsiccatis harum animantium parentur. IV. Hæc specifica virtutem suam amittunt, quando fuerint vsta, destruitur sic tota crasis, consequenter etiam virtus remedii. Exstat hanc in rem egregius locus apud ANGELVM SALAM, *Sect.* 1. *Res, quæ in igne tractantur, omnes alterationem subeant, & de naturali sui temperamenti statu quodammodo deiiciantur necesse est, ac magis, si vel vehementissi-*

tiſſimum eum, vel diutius ſuſtinere cogantur, minus ſi remiſſior fuerit moraque, in eo breuior. Nihil quicquam itaque certi de operationibus remedii colligere licet e ſubſtantiis, vi ignis extortis; imo ſæpenumero contingit, vt herbæ, quæ vulgo refrigerantes putantur, vt cichorium, lactuca &c. oleum calidum & ſal volatile alcalicum fundant, quod calidis annumeratur. Deinde indubium eſt ac per innumera experimenta euictum, chinam chinæ præſtantiſſimum eſſe febrifugum, quod ſi tamen deſtilletur; ſpiritum acidulum cum oleo pauco empyreumatico præbet, exiſtente capite mortuo nigro: hæc vero febricitantibus exhibeantur, ſiue ſola, ſiue inuicem mixta, omni virtute plane ſunt caſſa ac inefficacia. V. Parum hæc ſpecifica faciunt in epilepſia & aliis morbis, qui fiunt per conſenſum, ſed debet tolli primum cauſa, v. g. in epilepſia, quæ fit ex dentitione difficili, variolis; longe vero maiorem efficaciam exſerunt in affectibus idiopathicis, v. g. epilepſia iuneterata valde conuulſiua, maxime omnium vero efficaciter ſe exhibent in affectibus & ſpaſmis conſuetudine quaſi introductis, quæ nihil aliud eſt, quam ſumma facilitas & procliuitas ſpaſmodicorum motuum per multiplex exercitium ſæpius repetitum, v. g. in epilepſia aſthmate habituali, & hæmoptyſi. VI. Ratione vſus porro monendum eſt, ne iis tantum inhæreamus, ſed ad ad cauſam morbi reſpiciamus, hinc v. g. ſi ſanguis ſtagnat ex menſium vel hæmorrhoidum ſuppreſſione, item ſi circulus maſſæ ſanguineæ impeditus, in hyſtericis, hypochondriacis cauſam præbet variorum ſpaſmodicorum motuum v. g. arthriticorum, ſola non conueniunt, ſed tunc ſimul euacuantia, ſanguinem detrahentia ſubiungenda ſunt: præmiſſis enim euacuantibus, alterantibus, nullum dubium eſt, quin tunc ſuppoſita ſpecifica egregie hiſce affectibus ſubuenire poſſint. VII. Perpendendum & hoc, quod non tam iuuent, quando tantum ex cauſa materiali & eius quantitate, quam potius ex motu, conſuetudine, affectu ani-

animi & subtilissima materia motum prouocante, prouenit morbus, e. g. ex morsu canis rabidi, viperarum, dysenteriæ miasmate, motibus spasmodicis in partu, epilepsia ab ira, terrore, verum etiam, consensuali malo medentur v. g. calculi doloribus, si non constanter perseuerat affectus, nisi principalis causa sublata sit. IIX. Et vltimo monitum hoc inculcari debet iunioribus practicis, ne hisce specificis abutantur, quoniam nonnulla ex iis potenter fluxum sanguinis cohibere & supprimere solent; ideo cauendum est, ne in iis, qui criticas tales euacuationes solennes cum fructu sentiunt, v. g. menses, hæmorrhoides, narium hæmorrhagias, præsertim si natura ad tales diu fuerit adsueta, frequentius & repetita dosi propinent. Facile enim euenire potest, vt in totum talis fluxus supprimi possit; vnde præsertim, si homines fuerint adultiores, ad spasmodicos affectus, vel etiam ad hecticam, cachexiam, hydropem via panditur apertissima.

FINIS.

INDEX

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM.

A.

Balsa-

Cho-

Cu-

Epi-

Ros-

Sto-

